

ISSN_2564-7164

MUHASEBE ÖĞRETİM ÜYELERİ BİLİM VE DAYANIŞMA VAKFI
THE TURKISH FOUNDATION FOR SCIENCE AND COLLABORATION OF ACCOUNTING ACADEMICIAN

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF
ACCOUNTING SCIENCE

MODAV 19. Uluslararası Muhasebe Konferansı Özel Sayısı
Special Issue of MODAV 19th International Conference on Accounting
Cilt / Volume : 25 Sayı / Issue : Özel Sayı (Special Issue) 2023

ISSN_2564-7164

MUHASEBE ÖĞRETİM ÜYELERİ BİLİM VE DAYANIŞMA VAKFI
THE TURKISH FOUNDATION FOR SCIENCE AND COLLABORATION OF ACCOUNTING ACADEMICIAN

Bu dergi, Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfına Aittir.
All the copyrights of this journal are under the sole responsibility of the AACF.

Bu dergide ileri sürülen fikirler makalelerin yazarlarına aittir.
Bu fikirler MÖDAV'ın görüşlerini yansıtmaz.
The opinions put forwarded in this journal belong to their writers.
These opinions do not reflect the views of the AACF.

MODAV/AACF

Merkez/ Center Kumrular Caddesi No: 26 06440 Kızılay Ankara
Tel:(0312)2323377 Fax:(0312)2317117

Makale gönderimi:

Mail to:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mbdd>

Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanan bu dergi hakemli bir dergi olup,
yılda dört defa yayınlanmaktadır. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi,
Cilt:10 Sayı:1 Mart 2008 tarihinden itibaren **Ebscohost Academic Search Complete**'de,
ve **Ebscohost Academic Search Premier**'de; Haziran 2014 yılından itibaren
TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı-TR DİZİN'de
ve 2018 yılı Mart ayı itibariyle de **SOBIAD (Atf Dizini)** tarafından indekslenmektedir.

This journal is prepared in Turkish and English languages, published
four times a year. Journal of The World of Accounting Science has been indexed
by **Ebscohost Academic Search Complete** and **Ebscohost Academic Search Premier**
since March 2008, Vol:10 No:1 and **TUBITAK ULAKBIM Social and Humanities Science**
Database-TR INDEX since June 2014 and by **SOBIAD** as of March 2018.

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ
THE WORLD OF ACCOUNTING SCIENCE

**MUHASEBE ÖĞRETİM ÜYELERİ BİLİM VE DAYANIŞMA VAKFI / THE TURKISH
FOUNDATION FOR SCIENCE AND COLLABORATION OF ACCOUNTING
ACADEMICIAN**

EDİTÖRLER KURULU / EDITORIAL BOARD

Editör / Editor

Prof. Dr. Saime ÖNCE (Anadolu Üniversitesi)

Doç. Dr. Sezen ULUDAĞ (Anadolu Üniversitesi)

Türkçe Dil Editörü / Turkish Language Editor

Prof. Dr. Arman Aziz KARAGÜL (Anadolu Üniversitesi)

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Doç. Dr. Safiye İpek KURU GÖNEN (Anadolu Üniversitesi)

Mizanpaj Editörü / Format Editor

Araş. Gör. Gülşen ÇAVUŞ (Anadolu Üniversitesi)

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF ACCOUNTING SCIENCE

YAYIN DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Durmuş ACAR (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Nuran CÖMERT (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Ülkü ERGUN (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Assoc. Prof. Dr. Graham GAL (University of Massachusetts Amherst, USA)

Prof. Dr. Yoshiaki JINNAI (Tokyo Keizai University, Japan)

Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU (Anadolu Üniversitesi)

Prof. Dr. Ganite KURT (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Juan LANERO (Leon University, Spain)

Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ (Mustafa Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Assoc. Prof. Dr. Rezarta SHKURTI (Tirana University, Albania)

Prof. Dr. Hülya TALU (İstanbul Gelişim Üniversitesi)

Prof. Dr. Adriana TIRON-TUDOR (Babeş-Bolyai University, Romania)

Prof. Dr. Şaban UZAY (Erciyes Üniversitesi)

Editörden...

Çok değerli araştırmacılar ve okurlar merhabalar,

“19. Uluslararası Muhasebe Konferansı Özel Sayımız” ile sizlerle birlikte olmaktan mutluyuz, gururluyuz. 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde Eskişehir Anadolu Üniversitesi’nde “Gezegensel Sınırların Eşiğinde Muhasebe” temasıyla gerçekleştirilen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan ve özel sayı kapsamında yayımlanmak üzere gönderilmiş olan bildirimlerden hakem değerlendirme süreçleri tamamlananlar bu özel sayımızda yer almaktadır.

Akademik çalışmaların yayına hazır hale getirilme sürecinin yazar ve araştırmacılar için ne kadar büyük bir emek ve zaman gerektirdiğini; özenli ve özverili bir çaba olduğunu hepimiz biliyoruz. Tahmin edersiniz ki bu özel sayının sizlere ulaşmasında da pek çok kişinin katkısı ve emekleri var. Öncelikle 19. Uluslararası Muhasebe Konferansının (MODAV-ICA 2022) düzenleme ve bilim kuruluna ve MÖDAV Başkanı Prof. Dr. Nuran Cömert’e; Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi editörlerine, yayın ve danışma kurullarına ve değerli yazar ve araştırmacılarımızın çalışmalarını diğer araştırmacı ve okuyucularla buluşturmak için özenli ve özverili çalışmalarıyla bu özel sayıda emeği geçen hakemlerimize ve özel sayı editörlerimize çok teşekkür ediyoruz. Değerli çalışmalarını özel sayımıza gönderen yazarlarımıza ve dergimizi takip eden okuyucularımıza da teşekkürler.

Özel sayımızda yer alan çalışmaların sürdürülebilir bir dünyaya, muhasebe biliminde bu alanda oluşturulacak farkındalığa ve literatüre önemli katkılar sağlayacağına yürekten inanıyoruz.

Bu özel sayımızda makalesi yayımlanmış olan çok sevgili ve değerli hocamız Prof. Dr. Mehmet Özbirecikli’yi ve değerli eşi Rana Özbirecikli’yi 6 Şubat 2023’de meydana gelen depremde kaybetmiş olmanın derin üzüntüsü içindeyiz. Araştırma Görevlisi Burak Ali Adana ile birlikte hazırlamış oldukları makalelerinin MODAVICA özel sayısında yayına kabul edildiğini 5 Şubat günü paylaşmıştık; son düzeltmeleri yapacaklardı. Araştırma Görevlisi Burak Ali Adana sevgili hocamız Prof. Dr. Mehmet Özbirecikli ile hazırlamış oldukları bu makaleleri için son düzeltmeleri zor koşullarda da olsa tamamladı ve bu sayımızda yayımlanmasını gerçekleştirebildik. Belki de hocamızın son yayını bu makale. Bundan dolayı bu özel sayımız bizler için çok daha özel bir hale geldi. Ruhları şad olsun!

Bu elim felaketten etkilenen tüm insanlarımıza ve muhasebe camiasına geçmiş olsun diyor, acılarını paylaşıyor, hayatlarını kaybedenlere Allaktan rahmet, yaralılara şifa ve geride kalanlara sabır ve dayanma gücü diliyoruz.

Sevgi ve Saygılarımızla.

Prof. Dr. Saime ÖNCE (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Sezen ULUDAĞ (Anadolu Üniversitesi)

From the editor...

Dear esteemed researchers and readers,

We are very pleased and proud to be with you in the “**Special Issue of 19th International Conference on Accounting**”. Among the papers presented at the 19th International Accounting Conference held at Eskişehir Anadolu University on 22-25 September, 2022 with the theme of “Accounting on the Threshold of Planetary Boundaries” and sent for publication to the special issue, those whose referee evaluation processes have been completed are included in this special issue.

We all know how much effort and time it takes for authors and researchers to prepare academic studies for publication, it is an attentive and devoted effort. As you reckon, many people have helped in getting this publication to you. First of all, we would like to thank the organizing and scientific committee of the 19th International Accounting Conference (MODAV-ICA 2022) and MODAV President Prof. Dr. Nuran Cömert, the editors of the World Accounting Science Journal, the editorial and advisory boards, and our referees and special issue editors who contributed to the journal with their attentive and self-sacrificing work in order to bring the work of our valuable writers and researchers together with the other researchers and readers. Also, we would like to thank to all of the authors who have sent their works that are prepared with great efforts and to the readers of our journal.

We strongly believe that the articles in our special issue will make significant contributions to a sustainable world, to the awareness to be created in this field in accounting science and to the literature. All of us deeply saddened by the death of Prof. Dr. Mehmet Özbirecikli and his dear wife Rana Özbirecikli in the two devastating earthquakes on February 6, 2023. On February 5, we shared the information that the article he prepared with Research Assistant Burak Ali Adana was accepted for publication in the MODAVICA special issue; they were going to make the final revisions. Research Assistant Burak Ali Adana completed the final revisions for this article albeit under difficult conditions, and we were able to publish it in this issue. Perhaps this article is his last publication. Therefore, this special issue has become even more special for us. May their souls rest in peace!

With great sorrow, we express our condolences to all the people who lost their loved ones, and may God bless the earthquake victims who lost their lives.

Love and best regards.

Prof. Dr. Saime ÖNCE (Anadolu University)
Assoc. Prof. Dr. Sezen ULUDAĞ (Anadolu University)

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF ACCOUNTING SCIENCE

2023 ÖZEL SAYISI BİLİM HAKEM LİSTESİ

LIST OF REVIEWERS FOR SPECIAL ISSUE OF 2023

- Prof. Dr. Durmuş ACAR
- Prof. Dr. Abdurrahman Taylan ALTINTAŞ
- Prof. Dr. Burcu ARSLANTAŞ ATEŞ
- Prof. Dr. Yıldız AYANOĞLU
- Prof. Dr. Kerim BANAR
- Prof. Dr. Ayşe Banu BAŞAR
- Prof. Dr. Nermin ÇITAK
- Prof. Dr. Banu DURUKAN
- Prof. Dr. Yasemin ERSOY
- Prof. Dr. Gürbüz GÖKÇEN
- Prof. Dr. Şükran GÜNGÖR TANÇ
- Prof. Dr. Batuhan GÜVEMLİ
- Prof. Dr. Selahattin KARABINAR
- Prof. Dr. Arman Aziz KARAGÜL
- Prof. Dr. Fehmi KARASİOĞULLARI
- Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU
- Prof. Dr. Nazlı KEPÇE
- Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ
- Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN
- Prof. Dr. Necdet SAĞLAM
- Prof. Dr. Ali Rıza Zafer SAYAR
- Prof. Dr. Yakup SELVİ
- Prof. Dr. Münir ŞAKRAK
- Prof. Dr. Can ŞİMGİ MUGAN
- Prof. Dr. Ahmet TÜREL
- Prof. Dr. Birol YILDIZ

Prof. Dr. Fatih YILMAZ
Doç. Dr. Şafak AĞDENİZ
Doç. Dr. Nermin AKYEL
Doç. Dr. Mihriban COŞKUN ARSLAN
Doç. Dr. Esra ATABAY
Doç. Dr. Ayşe Nilgün ERTUĞRUL YENER
Doç. Dr. Soner GÖKTEN
Doç. Dr. Burcu İŞGÜDEN KILIÇ
Doç. Dr. Nevran KARACA
Doç. Dr. Gencay KARAKAYA
Doç. Dr. Ali KESTANE
Doç. Dr. Ahmet ONAY
Doç. Dr. Şerife ÖNDER
Doç. Dr. Burak ÖZDOĞAN
Doç. Dr. Erkan ÖZTÜRK
Doç. Dr. Turgay SAKİN
Doç. Dr. Şerife SUBAŞI
Doç. Dr. Yasin ŞEKER
Doç. Dr. Duygu ŞENGÜL ÇELİKAY
Doç. Dr. Fatma TEMELLİ
Doç. Dr. Büşra TOSUNOĞLU
Doç. Dr. Rukiye Şebnem YAŞAR
Doç. Dr. Filiz YÜKSEL
Dr. Öğr. Üyesi Murat DÜZER
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜNLÜK

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF ACCOUNTING SCIENCE

İÇİNDEKİLER

KİRLİ KÂR: VOC ŞİRKETİ ÖRNEĞİ

(İnceleme Makalesi)

Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ

Prof. Dr. Emre KAPLANOĞLU.....1

DİYALOJİK HESAP VERMEDE POPÜLER RAPORLAMANIN KULLANILMASI: BELEDİYELER İÇİN RAPORLAMA ÖRNEĞİ

(İnceleme Makalesi)

Prof. Dr. Emre KAPLANOĞLU

Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ28

ŞEFFAFLIK DÜZEYLERİ HALKA AÇIK BANKALARIN KÂRLILIK ORANLARINI ETKİLİYOR MU? KURUMSAL YÖNETİM TEMELLİ BİR ARAŞTIRMA

(Araştırma Makalesi)

Tolga TÜMER

Prof. Dr. A. R. Zafer SAYAR51

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN İŞLETMELERİN “SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLKELERİ UYUM ÇERÇEVESİ”NDE YER ALAN İLKELERE UYUM DERECELERİNİN TESPİT EDİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

(İnceleme Makalesi)

Prof. Dr. Seyhan ÇİL KOÇYİĞİT

Doç. Dr. Tuba Derya BASKAN

Doç. Dr. Fatma TEMELLİ75

İKLİMLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR STANDART TASLAĞI IFRS S2: BIST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDEKİ İŞLETMELERE OLASI ETKİLERİ

(İnceleme Makalesi)

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN

Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN

Doç. Dr. Banu SULTANOĞLU96

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF ACCOUNTING SCIENCE

İÇİNDEKİLER

DEĞER MUHASEBESİ VE ETKİ DEĞERLEME: PWC ve YORKSHIRE ÖRNEĞİ

(İnceleme Makalesi)

Doç. Dr. Filiz YÜKSEL129

YEŞİL MUHASEBEYE YÖNELİK KAVRAMSAL BİR ARAŞTIRMA

(Araştırma Makalesi)

Dr. Öğr. Üyesi Aysun ATAGAN ÇETİN

Dr. Öğr. Üyesi Saime DOĞAN153

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE AKADEMİK BAŞARI İLİŞKİSİ: UI GREENMETRIC İLE URAP VE THE ÜNİVERSİTE SIRALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZİ

(Araştırma Makalesi)

Dr. Zeliha KALDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi İrem ÖZCAN

Öğr. Gör. Dr. İlknur ERGÜN.....180

YÖNETİM KURULU CİNSİYET ÇEŞİTLİLİĞİNİN FİNANSAL BAŞARISIZLIĞA ETKİSİ: BORSA İSTANBUL İMALAT SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

(Araştırma Makalesi)

Araş. Gör. Gamze SEVİMLİ ÖRGÜN.....200

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNDEN 5 NO'LU TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ HEDEFİNE ULAŞMADA TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORU DÜZENLEYEN İŞLETMELERİN 2020 VE 2021 YILI BEYANLARININ İNCELENMESİ VE SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

(Araştırma Makalesi)

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN

Prof. Dr. Deniz Umut DOĞAN.....219

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF ACCOUNTING SCIENCE

İÇİNDEKİLER

DENETİM LİTERATÜRÜNDE DÜNYA ÇAPINDA EĞİLİMLER: BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

(Araştırma Makalesi)

Doç. Dr. Bilal SOLAK

Araş. Gör. Fatih FAYDALI.....241

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK MUHASEBE STANDARTLARININ ENTEGRE RAPORLAMADA KULLANIMINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

(Araştırma Makalesi)

Prof. Dr. Tunç KÖSE

Doç. Dr. Şafak AĞDENİZ276

TÜRKİYE'DE ENTEGRE RAPORLARDA BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNİ AÇIKLAMA KALİTESİNİN BELİRLENMESİ

(Araştırma Makalesi)

Dr. Öğr. Üyesi Seçil ÖZTÜRK YÖNDEMLİ.....300

İŞLETMELERİN SERMAYE VE AR-GE HARCAMALARININ KÂRLILIK ORANLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

(Araştırma Makalesi)

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Yusuf ATASEL329

THE RELATIONSHIP BETWEEN SUSTAINABILITY AND EARNINGS MANAGEMENT: A STUDY ON OECD COUNTRIES

(Research Article)

Dr. Öğr. Üyesi Neriman YALÇIN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜNEŞ.....354

NAKİT AKIŞ PROFİLLERİ VE İŞLETME YAŞAM DÖNGÜSÜ ÖZELLİKLERİ: KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA

(Araştırma Makalesi)

Dr. Öğr. Üyesi Murat DÜZER.....380

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF ACCOUNTING SCIENCE

İÇİNDEKİLER

COVID-19 SALGINININ ETKİLERİNE YÖNELİK 2020 YILI DİPNOT AÇIKLAMALARI İLE FİNANSAL PERFORMANS ARASINDAKİ UYUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ: GIDA VE PERAKENDE İLE TURİZM SEKTÖRLERİNDEKİ HALKA AÇIK ŞİRKETLER ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME

(Araştırma Makalesi)

Araş. Gör. Burak Ali ADANA

Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ.....413

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF ACCOUNTING SCIENCE

CONTENTS

DIRTY PROFIT: VOC COMPANY CASE

(Review Article)

Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ

Prof. Dr. Emre KAPLANOĞLU.....1

ANALYSIS OF CREATIVE ACCOUNTING PRACTICES IMPLEMENTED IN A GAMING FIRM WITHIN THE SCOPE OF SYSTEMS APPROACH

(Review Article)

Prof. Dr. Emre KAPLANOĞLU

Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ28

DOES TRANSPARENCY LEVEL AFFECT THE PROFITABILITY RATIOS OF PUBLICLY HELD BANKS? A CORPORATE GOVERNANCE BASED RESEARCH

(Research Article)

Tolga TÜMER

Prof. Dr. A. R. Zafer SAYAR51

A RESEARCH ON DETERMINING THE LEVEL OF COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLES IN THE FRAMEWORK FOR SUSTAINABILITY PRINCIPLES OF THE BUSINESSES INCLUDED IN THE SUSTAINABILITY INDEX

(Review Article)

Prof. Dr. Seyhan ÇİL KOÇYİĞİT

Prof. Dr. Tuba Derya BASKAN

Assist. Prof. Dr. Fatma TEMELLİ75

CLIMATE-RELATED DISCLOSURES EXPOSURE DRAFT IFRS S2: POSSIBLE IMPACTS ON BIST SUSTAINABILITY INDEX COMPANIES

(Research Article)

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN

Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN

Prof. Dr. Banu SULTANOĞLU96

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF ACCOUNTING SCIENCE

CONTENTS

VALUE ACCOUNTING AND IMPACT ASSESSMENT: THE CASE OF YORKSHIRE AND PWC

(Review Article)

Assist. Prof. Dr. Filiz YÜKSEL129

A CONCEPTUAL RESEARCH ON GREEN ACCOUNTING

(Research Article)

Assist. Prof. Dr. Aysun ATAGAN ÇETİN

Assist. Prof. Dr. Saime DOĞAN153

RELATIONSHIP BETWEEN ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY AND ACADEMIC SUCCESS: AN ANALYSIS OF UI GREENMETRIC AND URAP AND THE UNIVERSITY RANKINGS

(Research Article)

Dr. Zeliha KALDIRIM

Assist. Prof. Dr. İrem ÖZCAN

Assist. Prof. Dr. İlknur ERGÜN.....180

THE EFFECT OF GENDER DIVERSITY OF BOARD OF DIRECTORS ON FINANCIAL DISTRESS: AN APPLICATION IN BORSA İSTANBUL MANUFACTURING SECTOR

(Research Article)

Research Assist. Gamze SEVİMLİ ÖRGÜN.....200

AN ANALYSIS OF THE SUSTAINABILITY REPORTS OF BUSINESSES IN TURKEY IN 2020 AND 2021, REGARDING THE ACHIEVEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL NO 5: GENDER EQUALITY, AND EVALUATION OF THE RESULTS

(Research Article)

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN

Prof. Dr. Deniz Umut DOĞAN.....219

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF ACCOUNTING SCIENCE

CONTENTS

WORLDWIDE TRENDS IN AUDIT LITERATURE: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS

(Research Article)

Assist. Prof. Dr. Bilal SOLAK

Research Assist. Fatih FAYDALI.....241

A RESEARCH ON THE USE OF SUSTAINABILITY ACCOUNTING STANDARDS IN INTEGRATED REPORTING

(Research Article)

Prof. Dr. Tunç KÖSE

Assist. Prof. Dr. Şafak AĞDENİZ276

DETERMINING THE QUALITY OF DISCLOSURE OF THE UN'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN INTEGRATED REPORTS IN TURKEY

/(Research Article)

Assist. Prof. Dr. Seçil ÖZTÜRK YÖNDEMLİ.....300

THE IMPACT OF COMPANIES' CAPITAL AND R&D EXPENDITURES ON PROFITABILITY RATIOS

(Research Article)

Assist. Prof. Dr. Oğuz Yusuf ATASEL329

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLE KAZANÇ YÖNETİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

(Araştırma Makalesi)

Assist. Prof. Dr. Neriman YALÇIN

Assist. Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ.....354

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ
THE WORLD OF ACCOUNTING SCIENCE

CONTENTS

CASH FLOW PROFILES AND BUSINESS LIFE CYCLE CHARACTERISTICS: A STUDY IN THE PAPER AND PAPER PRODUCTS PRINTING SECTOR

(Research Article)

Assist. Prof. Dr. Murat DÜZER.....380

EVALUATION OF CONCORD BETWEEN FINANCIAL PERFORMANCE AND THE FOOTNOTE EXPLANATIONS ON THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC FOR THE YEAR 2020: A COMPARATIVE INVESTIGATION ON PUBLICLY HELD COMPANIES IN FOOD AND RETAIL SECTORS AND THE TOURISM SECTOR

(Research Article)

Research Assist. Burak Ali ADANA

Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ.....413

KİRLİ KÂR: VOC ŞİRKETİ ÖRNEĞİ*

Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ**

Prof. Dr. Emre KAPLANOĞLU***

İnceleme Makalesi / *Review Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS1-ÖS27

ÖZ

Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) Şirketi daha çok Hollanda Doğu Hindistan Şirketi adıyla bilinmektedir. Bugünün şirketlerinin kârlarıyla karşılaştırıldığında, VOC Şirketinin ticaretten elde ettiği kâr, günümüzün en tanınmış şirketlerinin elde ettiği kârdan daha fazladır. Ancak bu kârın, elde edilişi açısından yasal olup olmadığı ise tartışmalı bir konudur. Dolayısıyla, şirketin kârı temiz kâr veya kirli kâr olarak iki açıdan değerlendirilebilir. Kirli kâr olabilecek riskli ticari faaliyetler göz önüne alınacak olursa, bu faaliyetlerin toplumdan topluma değişebileceği, hatta bir zamandan başka bir zamana da değişiklik göstereceği anlaşılacaktır. Bu çalışmanın amacı, VOC şirketinin faaliyetlerini açıklamak, faaliyet sonuçlarını muhasebe ve finans açısından değerlendirmek ve en önemlisi bunları temiz kâr ve kirli kâr kavramları kapsamında irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: VOC, Hollanda Doğu Hindistan Şirketi, Temiz Kâr, Kirli Kâr

JEL Sınıflandırması: M21, M41, N80

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 20.10.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 15.12.2022
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı, suleyman.yukcu@deu.edu.tr orcid.org/0000-0002-1514-5953

***Ege Üniversitesi, Bergama Meslek Yüksekokulu, emre.kaplanoglu@ege.edu.tr orcid.org/0000-0001-7287-1938

Atıf (Citation): Yükçü, S. ve Kaplanoğlu, E. (2023). Kirli Kâr: VOC Şirketi Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS1-ÖS27. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1192351>

DIRTY PROFIT: VOC COMPANY CASE

ABSTRACT

The Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) Company is more commonly known as the Dutch East India Company. Compared to the profits of today's companies, VOC's profits from trading are more profitable than today's most well-known companies. However, whether this profit is legal or not is a controversial issue. Therefore, the profits of the company can be evaluated in two ways as clean profits or dirty profits. Considering the risky commercial activities that can be dirty profits, it will be understood that these activities may vary from one society to another and even from one time to another. The aim of this study is to explain the activities of the VOC Company, to evaluate the operating results in terms of accounting and finance, and most importantly to examine them within the scope of the concepts of the clean profit and the dirty profit.

Keywords: VOC, Dutch East India Company, Clean Profit, Dirty Profit

JEL Classification: M21, M41, N80

EXTENDED SUMMARY

PURPOSE AND MOTIVATION

The VOC Company has gained a kind of autonomous state status with the privileges it has obtained, has quite a lot of resources with its status, and has made a lot of profit. The aim of this study is to explain the commercial activities of the VOC Company, to discuss how the unusual company's dirty (and clean) profits from its extraordinary activities should be taken into account in terms of past and recent legislative conditions, to make suggestions accordingly, and to contribute to the literature.

METHODOLOGY

The scope of this study includes the Dutch East India Company (VOC) and its commercial activities. The commercial activities of the company were obtained from the research in the literature and archive information about the company. By using the data gathered through the previous research and archive information in the literature, the company's general, chambers and organizational structure in Asia, its commercial affairs, accounting and financial information, and the privileges granted to the company have been determined. The commercial activities of the VOC Company and the financial results it has obtained as a result of its commercial activities have been examined by considering the distinction between the clean profit and the dirty profit.

RESULTS AND DISCUSSION

The company had transferable shares and limited liability for shareholders from the outset, but only introduced a fixed capital in 1612 and limited liability for its directors in 1623. The VOC has divided its business enterprises into three segments. VOC trade by conquest is the first class, trade by exclusive contracts is the second class, and trade by agreements is the third class. The commercial activities of the VOC are very diverse, including shipbuilding, both the production and trade of East Indian spices, and trade of Indonesian coffee, cane sugar and South African wine. The issue of the slave trade also remained a marginal issue for this long-distance trading company. In order to increase its commercial activities, VOC has made free trade agreements in every country it visits and has implemented different strategies in countries where it cannot. For example, after the authorities of the Chinese Empire did not accept the free trade agreement, the Chinese organized the pirates against the Chinese Empire. Although primary corporate policies depend on market strategies and financial management, from its founding in 1602 to the 1680s, the supposedly dominant commercial character of the VOC was weakened by continued attempts at territorial expansion. The VOC has endured a long-standing financial hardship. It faced major financial problems as a result of the outbreak of war with England in December 1780 and demanded suspension of payments.

CONCLUSION AND IMPLICATION

In the 1600s, many Dutch tried to become partners with the over-profitable VOC Company. Since the VOC Company has the most earnings per share, the investors have chosen the VOC Company to maximize profits. Affiliates of the VOC company, regarding activities in war, violence, piracy, etc., probably knew that it was very profitable because of its ventures. Despite this knowledge, they competed to become partners and to maximize profits. In fact, the partnership of the semi-state VOC Company was perceived as a very prestigious indicator of wealth at that time. In today's conditions, the activities of such a company are criticized and even humiliated. Today, many businesses produce and sell weapons. Since such an activity causes human deaths, it may not be seen as ethical. However, weapons, drugs, alcohol, cigarettes, etc. manufacturers and dealers continue their company activities with such profitability rates. In the centuries to come, similar activities “will continue to be practiced as if they were right, even though it is known to be wrong and unethical.”

1. GİRİŞ

20 Mart 1602 tarihinde “octroy opte Vereniging der Compagnieen” nizamnamesiyle Hollanda Birleşik Doğu Hindistan Şirketi, kısa ismiyle VOC (Verenigde Oost Indische Compagnie) kurulmuştur. VOC Şirketi'nin misyon ve vizyonunun kırk altı paragraf içeren bu nizamnameyle oluşturulduğu ifade

edilebilir. Bu nizamnameyle VOC'a ticari, hukuki, askeri ve özerklik tanıyan ayrıcalıklar verilmiştir. VOC Şirketi yirmi bir yıl içinde Hollanda adına Ümit Burnu, Macellan Boğazı ve Güney Amerika'nın güneyinden olmak üzere Endonezya'a ulaşan güzergâhlarda ticari serbestiye sahip olmuştur. Bu şirket ulaştığı yerlerde yöneticilerle ticari anlaşma yapma, askeri ve sivil personel çalıştırma, kale inşa etme ve savaşma, ürün üretme ve ürettirme hakkı bulunmaktaydı. Şirket ihraç ürünleri ve sermayesinden Hollanda devletine %3 yıllık vergi ödemiş, ithalatı da kısıtlamalara tabi olmadan yapmıştır. Şirket idarecileri faaliyette buldukları yerlerde mahkemeler kurmak ve para basmak gibi imtiyazlara da sahipti. Şirketin kurulması için gerekli olan sermaye farklı şehirlerden odaların ortak katılımıyla oluşturulmuştur. Şehir odalarından toplanan parayla sağladığı sermaye şirketin başlangıç sermayesi olmuş ve katılımları oranında kâr payı ödenmiştir. Sermaye, 2.000 florin değerindeki yaklaşık 3.300 hissedenden oluşmakta, hissedarları arasında bankerler ve tüccarların yanı sıra halktan da birçok katılımcı ortak olmuştur. VOC Şirketi'nin kuruluş sermayesi 6.424.588 florindir (Sertkaya, 2013, 65-67).

Şirket, başlangıçtan itibaren devredilebilir hisseler ve hissedarlar için sınırlı sorumluluğa sahipti, ancak yalnızca 1612'de sabit bir sermaye ve 1623'te yöneticileri için sınırlı sorumluluk getirmiştir (Gelderblom ve diğerleri, 2013, 1051). VOC, ticari işletmelerini üç kısma ayırmıştır. Fetih yoluyla elde edilen VOC ticareti ilk sınıf, münhasır sözleşmeler yoluyla yapılan ticaret ikinci sınıf ve anlaşmalar yoluyla yürütülen ticaret üçüncü sınıftır (Gerstell, 1991, 53). VOC'un ticari faaliyetleri çok çeşitli olmakla birlikte genel olarak bu faaliyetler; gemi inşası, Doğu Hint baharatlarının hem üretimini hem de ticaretini organize etmesi, Endonezya kahvesi, şeker kamışı ve Güney Afrika şarabının ticaretini yapması olarak sayılabilir. Genel merkezinden oldukça uzakta ticari faaliyetlerde bulunan bu şirket için köle ticareti ise tartışmaya açıktır (Bos, 2021, 2). VOC, ticari faaliyetlerini artırmak amacıyla her gittiği ülkede serbest ticaret anlaşmaları yapmış, yapamadığı ülkelerde farklı stratejiler uygulamıştır. Örneğin, Çin İmparatorluğu'na serbest ticaret anlaşmasını onaylatabilmek için korsanlarla işbirliği yapmıştır (Andrade, 2004, 415). Öncelikli şirket politikaları piyasa stratejilerine ve finansal yönetime bağlı olsa da 1602'deki kuruluşundan 1680'lere kadar, VOC'un sözde baskın ticari karakteri, sürekli bölgesel genişleme girişimleriyle zayıflamıştır (Weststeijn, 2014, 13). VOC, uzun süredir devam eden bir finansal sıkıntıya katlanmıştır. Aralık 1780'de İngiltere ile savaşın patlak vermesinin bir sonucu olarak büyük mali sorunlarla karşı karşıya kalmış ve ödemelerin askıya alınmasını talep etmiştir (Gaastra, 2007, 25).

Bu şirket elde ettiği imtiyazlarla birlikte bir nevi özerk devlet statüsüne kavuşmuş, özerk statüsüyle oldukça fazla kaynağa sahip olmuş ve fazlasıyla kâr elde etmiştir. Bu çalışmanın amacı, VOC şirketinin ticari faaliyetlerini açıklamak, sıra dışı şirketin, sıra dışı faaliyetlerinden, sıra dışı biçimde oluşan kirli (ve temiz) kârlarını dünkü koşullarda ve bugünkü mevzuatta nasıl dikkate alınması gerektiğini tartışmaya açmak, öneriler getirmek ve literatüre katkı sağlamaktır. Çalışmanın kapsamına VOC ve ticari faaliyetleri girmektedir. Şirketin ticari faaliyetleri literatürde yer alan araştırmalardan elde

edilmiştir. VOC şirketinin ticari faaliyetleri ve ticari faaliyetleri neticesinde elde ettiği finansal sonuçları temiz kâr ve kirli kâr ayrımı gözetilerek incelenmiştir.

Çalışmanın giriş kısmında kısa olarak VOC şirketinin tarihi verilmiş ve çalışmanın amacı paylaşılmıştır. İkinci kısımda kirli kâr kavramı açıklanmış ve üçüncü kısımda VOC şirketinin tarihsel olarak ticari faaliyetleri verilmiştir. Sonuç kısmında da kirli kâr kavramı kapsamında VOC şirketinin ticari faaliyetleri değerlendirilmiştir.

2. KİRLİ KÂR KAVRAMI

Bu çalışmada en önemli kavram “Kirli Kâr” kavramıdır. Kirli kâr ile ilgili tarama yapıldığında doğrudan bir tanımla karşılaşmak mümkün değildir. Kirli kâr, çevresel ve sosyal tahribat, insan hakları ihlali, şiddet, manipülasyon, yasal olmayan nedenlerle elde edilen kâr olarak ifade edilebilir. Kirli kârın yanında “Temiz Kâr”dan da söz edilebilir. Toplumları toplum yapan ortak kültür, değer yargıları, kurallar, etik değerler, ahlaki kurallar, dini inançlar, hukuk kuralları vardır. Bütün bunları “Toplumsal Kurallar” adını verecek olursak; toplumsal kurallara uygun koşullarda elde edilmiş kâra “temiz kâr”, toplumsal kurallara uygun olmayan koşullar kullanılarak elde edilmiş kâra “kirli kâr” adı verilebilir.

Toplumsal kuralların zaman içinde değişken olması, toplumdan topluma da değişkenlik göstermesi söz konusu olabilir. Kirli kâra neden olabilecek riskli faaliyetleri işletmeler açısından saymaya çalışırsak; bu faaliyetlerin toplumdan topluma değişiklik gösterebileceği, hatta bir zamandan (tarih, yüzyıl, çağ) başka bir zamana da değişiklik göstereceği anlaşılacaktır. Kirli kâra neden olabilecek faaliyetleri günümüz koşullarında ülkemiz ve diğer bazı ülkeler açısından kirli kâra neden olabileceği veya olamayacağı açısından irdeleyebiliriz. Tablo 1’de muhtemel kirli kâr faaliyetlerinin Türkiye ve diğer ülkeler açısından karşılaştırılması verilmiştir.

Tablo 1. Muhtemel Kirli Kâr Faaliyetlerinin Türkiye ve Diğer Ülkeler Açısından Karşılaştırılması

Muhtemel Kirli Kâr Faaliyetleri	Türkiye	Diğer Ülkeler
Tütün satışı	Temiz	Temiz
Alkol satışı	Temiz	Suudi Arabistan, İran Kirli
Uyuşturucu satışı	Kirli	Bazı ülkelerde temiz
Seks ticareti	Temiz	Ortadoğu ülkelerinde kirli
Köle ticareti	Kirli	Kirli
Silah ticareti	Temiz/Kirli	Temiz/Kirli
Organ ticareti	Kirli	Hindistan’da temiz
Doğa avcılığı	Temiz	Temiz
Kelle avcılığı	Kirli	Kirli
Silahlı güç oluşturmak	Kirli	Temiz
Soygun	Kirli	Geri kalmış ülkelerde temiz

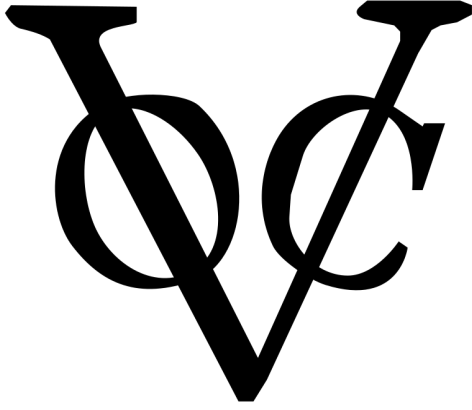
Tablo 1’de sayılan muhtemel kirli kâr faaliyetleri zaman içinde temiz sayarken, günümüzde kirli kabul edilmiş olabilir. Bin altı yüzlü yıllarda Afrika’dan Amerika ve Avrupa’ya köle ticareti çok kârlı bir faaliyet sayılırken; günümüzde tamamen yasa dışı kabul edilmektedir. Semavi dinlerin doğuş yıllarında (hatta eski Mısır ve Sümerlilerde) insanları öldürmek günah (kirli) iken, günümüzde silah ticareti ve savaş çıkararak insanların ölümüne neden olmak temiz sayılmaktadır. Japonya’ya atom bombalarının atılarak savaş kazanılması, o tarihte ABD’de alkışlarla karşılanmış, ancak yüz binlerce insan ölmüştür. Aynı biçimde Nazi zulmü ile milyonlarca Yahudi öldürülürken bu faaliyet yüz binlerce Alman tarafından desteklenmiş, fiilen uygulanmıştır.

3. VOC ŞİRKETİNİN TİCARİ FAALİYETLERİ

VOC Şirketiyle yapılacak çalışmalarda esas kaynağı şirket arşivleri oluşturmaktadır. Bazı ülkelerde yasal halefler ile VOC faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu nedenle kayıt gruplarının oluşturulma süresi ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. Şirketin Yönetim Kurulu (Heren XVII) Hollanda’da bulunuyordu. Ticaret güzergâhları Asya ve Güney Afrika’da olduğundan, Yönetim Kurulu buralara bölge müdürleri atamıştır. Şirketin atadığı kişiler kuruluşlarının önemine göre müdür, komiser, şef veya vali gibi çeşitli isimler almışlardır. Ticaret, Batavia’daki (günümüzdeki adı Cakarta) genel vali olarak adlandırılan yönetici tarafından denetlenmiştir. Ticareti ve hizmetkârlarını on binlerce kilometre uzakta, gemiyle aylarca süren bir yolculukla kontrol etmek için VOC, devasa bir bilgi ağı kurmuştur. Her ticaret karakolu, idaresi altındaki faaliyetlerin büyük bölümünü kayıt altına almak, kopyalamak ve Batavia’daki genel valiye göndermek zorundaydı. Bu kayıtlar, ticaret karakollarının idaresi, mahallî müdür ve meclisinin kararları, günlük raporlar, bölgenin keşfi veya mahalli büyükelçiliklerle ilgili raporlar, mali kayıtlar, yazışmalar, mahalli yöneticilerle yapılan anlaşmalar, ticaret raporları ve ihtiyaç duyulan ürünler vb. kayıtlardan oluşuyordu. Batavia’daki merkezi yönetim, bu belgelerin ana yığını tekrar kopyalamış ve Hollanda’daki Yönetim Kurulu’na her yıl gönderilmiştir. Belgelerin incelenmesinden sonra, Yönetim Kurulu yanıtlarını göndermiş ve Batavia’daki Genel Vali’ye yeni emirler vermiştir. Endonezya ve Hollanda’da belgelerin kopyaları yapıp ve gönderildiğinden bu belgelere ulaşılabilirken, diğer ülkelerde zaman içinde birçok belge imha edilmiş veya kaybolmuştur. Güney Afrika, Sri Lanka, Hindistan, Endonezya ve Hollanda’daki çeşitli VOC kayıt grupları ve alt kayıt grupları ayrılamaz bir bütünü oluşturmaktadır. Örneğin, hiçbir VOC belgesinin günümüze ulaşmadığı Vietnam’daki VOC şirketinin idaresini yeniden yapılandırmak Endonezya ve Hollanda’daki VOC kayıtlarının yardımıyla mümkündür (Unesco, 2022, 2-3).

VOC şirketi, XVI. yüzyılın sonlarına doğru Hint Okyanusu’nda ticaretle uğraşan Hollanda şirketlerinin 20 Mart 1602 tarihinde bir araya gelmeleriyle, 6.5 milyon florin sermayeyle kurulan özerk devlet statüsündeki şirket 1795 yılında tasfiye edilene kadar faaliyetlerine devam etmiştir. VOC, İspanya

ve onun uydusu Portekiz'e karşı savaşmak için tasarlanmış ulusal bir araç olarak özel sermaye ile işbirliği içinde devlet tarafından oluşturulmuştur. Ancak aynı zamanda örgütsel özellikleri, Hollanda'nın tikelcilik anlayışını tatmin edecek şekilde tasarlanmıştır. VOC şirketine askeri harekât yürütme, kaleler inşa etme, uluslararası anlaşmalar yapma, yabancı gemileri ele geçirme ve kargolara el koyma, ayrıca papalık kararıyla toprakları fethetmek, sömürmek ve yerleşmek gibi haklar tanınmıştır (Schnurmann, 2003, 479-480). Şirket kendine özgü bir monograma sahiptir ve bu monogram Resim 1'de verilmiştir.

VOC Şirketi'nin monogramı

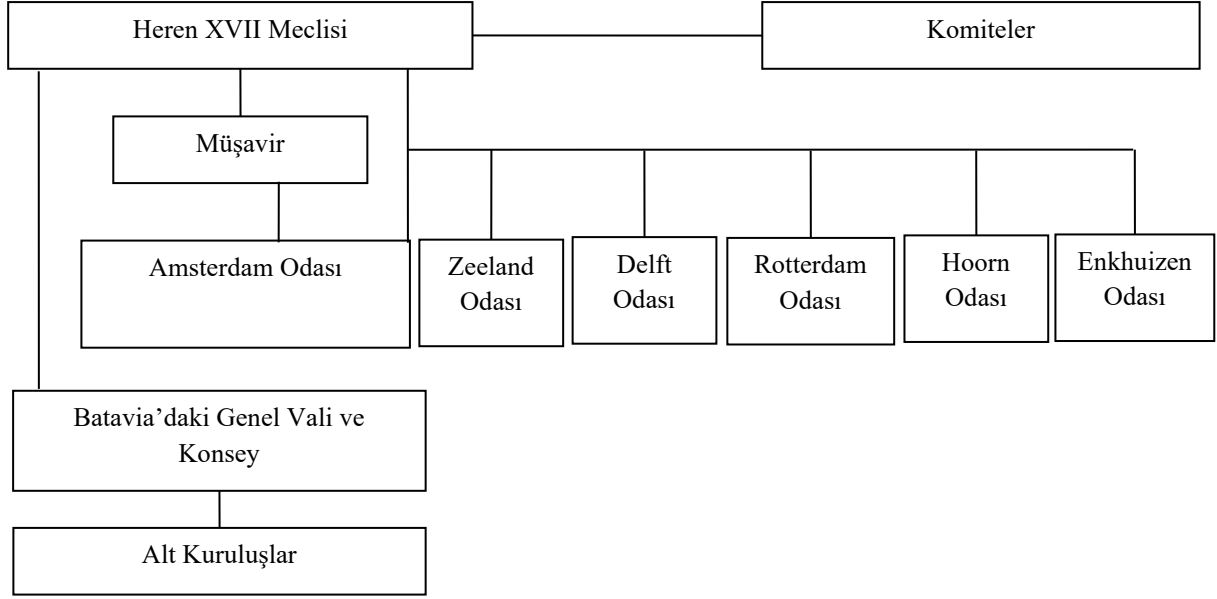
VOC monogramlı porselen tabak

Resim 1. VOC Şirketinin Monogramı ve Monogramlı Porselen Tabak

Kaynak: Wikipedia, 2022, TheMet, 2022.

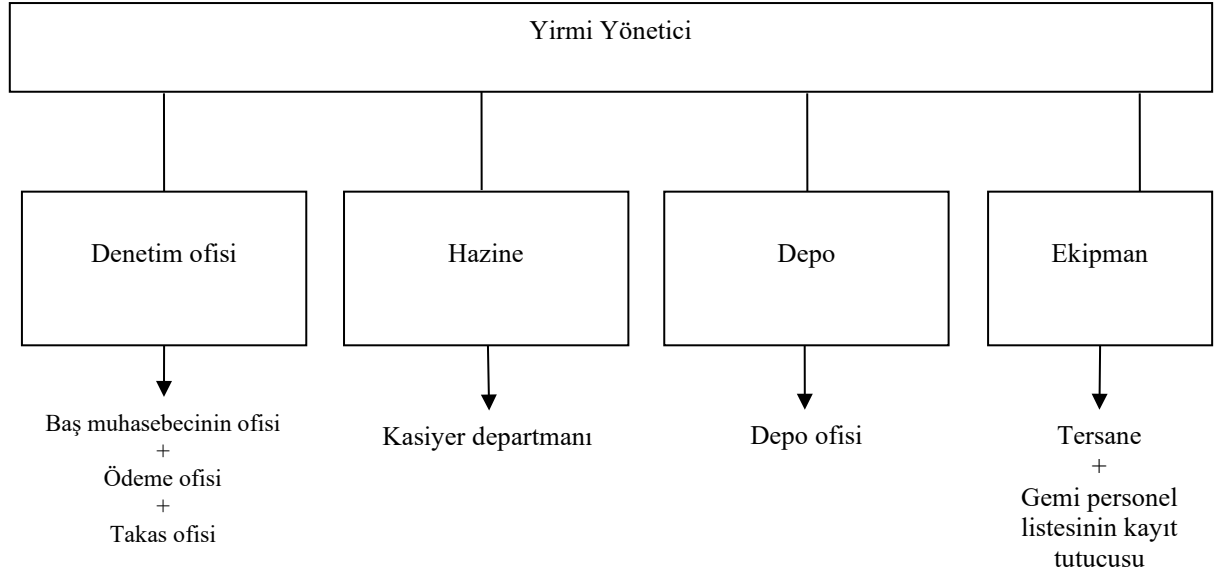
Resim 1'de verilen porselen tabak, şirketin monogramı VOC ile süslenmiştir. Hollandalılar, Edo döneminin çoğunda (1615-1868) Japonya ile ticaret yapmasına izin verilen tek Avrupalıdır. Hollandalılar bu tür porselenleri Japonya'dan Avrupa'ya getirirler de, üzerinde VOC yazan tabaklar sadece şirketin görevlilerine yöneliktir (TheMet, 2022).

VOC Şirketinin organizasyon yapısını genel, odalar ve Asya'daki faaliyetleri kapsamında incelemek mümkündür. Şirketin genel organizasyon yapısı Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. VOC Şirketinin Genel Organizasyon Yapısı
Kaynak: National Archives, 2022, 99.

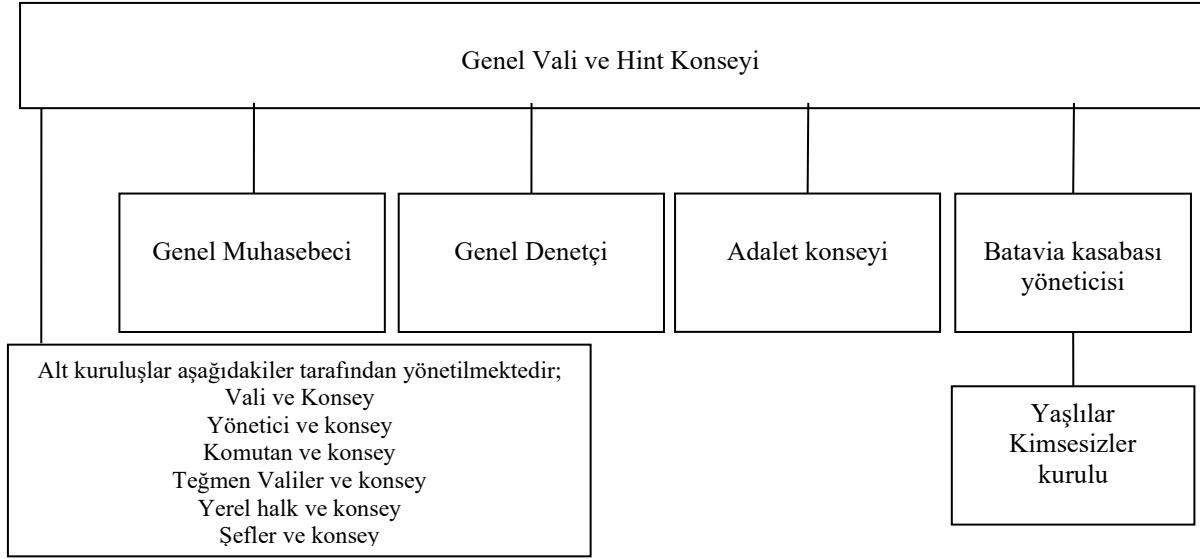
Heren XVII Meclisi, şirketin idari meclisi veya yönetim kurulu olduğu şeklinde ifade edilebilir. Bu yönetim kuruluna bağlı odalar bulunmaktadır. Amsterdam, Zeeland, Delft, Rotterdam, Hoorn ve Enkhuizen yönetim kuruluna bağlı odalardır. Ayrıca Asya'daki faaliyetlerin yürütülmesi için Batavia'daki genel vali ve konsey ile buna bağlı alt kuruluşlar merkezde yönetim kuruluna bağlı olarak faaliyet göstermişlerdir. Amsterdam odasının organizasyon yapısı Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Amsterdam Odasının Organizasyon Yapısı
Kaynak: National Archives, 2022, 100.

Amsterdam odasının yönetiminde yirmi yönetici bulunmaktadır. Amsterdam Odası, baş muhasebecinin, ödeme ofisinin ve takas ofisinin bulunduğu denetim ofisi, hazine, depo ve tersane ve

gemi personel listesinin kayıtlarının tutulduğu ekipman bölümü olarak yapılandırılmıştır. Şirketin Asya'daki organizasyon yapısı ise Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. VOC Şirketinin Asya'daki Organizasyon Yapısı

Kaynak: National Archives, 2022, 101.

VOC şirketinin Asya organizasyonunda merkez konumundaki yer Batavia'dır. VOC Yönetim Kurulu (Heren XVII) tarafından atanan genel vali ve Hint konseyi tarafından faaliyetler yürütülmektedir. Genel vali ve Hint konseyine bağlı olarak genel muhasebeci, genel denetçi, adalet konseyi, Batavia kasabası yöneticisi çalışmaktadır. Ayrıca Asya'daki faaliyetleri yürütmek amacıyla farklı yerlerdeki ticaret karakollarına/pazarlara farklı yöneticiler atanmıştır. Bunlarda Batavia genel valisine bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Şirketin kuruluşunda ihtiyaç duyulan sermaye farklı şehirlerden odaların ortak katılımıyla oluşturulmuştur. Şehirlerde toplanan para katılımcıların yatırdıkları sermayenin miktarına göre Tablo 2'de sıralanmıştır.

Tablo 2. VOC Şirketinin Kuruluş Sermayesi

Şehir	Sermaye (Florin)
Amsterdam	3.679.915
Zeeland	1.300.405
Delft	469.400
Rotterdam	173.000
Hoorn	266.868
Enkhuizen	540.000
Toplam	6.424.588

Kaynak: Sertkaya, 2013, 131.

VOC 1602'de kurulduğunda, Cumhuriyet'in her sakininin bu şirkette hisseye sahip olabileceği belirlenmiştir. Yatırım yapılacak tutar sınırlandırılmamış ve yatırımcılar sermayelerini birden çok

dönem için yatırabilmiştir. VOC’a ortak olmak için kişi istediği odaya üye olabilmektedir. “Actie” adı verilen hissenin tek tip bir nominal değeri yoktu ve her zaman değeri için pazarlık edilebilirdi: satılabilir, takas edilebilir veya teminat olarak kullanılabilmekteydi. Hisse devri, muhasebecinin önünde, bir veya iki yöneticinin huzurunda ve her ikisinin de devir senedini imzalamasıyla yapılmıştır (National Archives, 2022, 57). Şirket, başlangıçtan itibaren devredilebilir hisseler ve hissedarlar için sınırlı sorumluluğa sahipti, ancak yalnızca 1612’de sabit bir sermaye ve 1623’te yöneticileri için sınırlı sorumluluk getirmiştir (Gelderblom ve diğerleri, 2013, 1051).

VOC Şirketi çift taraflı İtalyan defter tutma biçimini kullanmıştır. Kayıtlar hem bir yevmiye defterine hem de bir büyük deftere yapılmıştır. Alınan paralar, ödemeler, diğer odalara verilen veya diğer odalardan alınan sübvansiyonlar, mevsimsel borçlar, geri ödemeler, mal satışından elde edilen gelirler, hissedarlara kâr payları ve maaş ödemeleri gibi günlük yinelenen finansal işlemler bir günlük defterde kayıtlara geçirilmiştir. Amsterdam ve Zeeland meclislerinde bu deftere “boek van de ontvangers” veya “boek van de thesauriers” deniyordu. Daha sonra veriler yevmiye defterine ve büyük deftere girilerek hesaplanmıştır. Alınan ve satılan malların miktarı ve fiyatı eklenmiştir. Yevmiye defteri kronolojik olarak bölünmüş, büyük defterdeki girişler ise iş ilişkisine, ürüne veya harcama yerine göre düzenlenmiştir. İşçilere ödenen ücretler, gemi inşa malzemeleri, sefer için gemilerin ikmal edilmesi, hazır para sağlanması, Asya için mal ve çeşitli gereksinimler gibi gemilerin inşası ve donatılması ile ilgili tutarlar büyük defterde ekipman maliyetleri altında muhasebeleştirilmiştir. Bira, tereyağı, ekme ve Asya ihtiyaçları, yelken bezi, seyir ekipmanları, kadirge erzak gibi her bölümün ayrı hesabı vardı. Bunun yanı sıra, tüm para yatırma, çekme ve krediler kaydedilmiştir. Defterlere iade edilen mallarla ilgili herhangi bir kayıt girilmemiştir. Asya’daki yetkililer, iade edilen malların satın alma fiyatını açıkladılar; bu Heren XVII kararlarında belirtilmiştir. Herhangi bir kâr ve zarar hesabı oluşturulmamıştır. Mali yılın sonunda, gelir ve gider bakiyeleri büyük defterdeki genel getiriler kalemine aktarılmıştır. Kronolojik olarak düzenlenen yevmiye defterinde, her bir kalemin başlığı, yine büyük defterde kullanılan anahtar kelime girişi ile yer almaktadır. Yevmiye defterinin kenar boşluğunda, büyük defterdeki ilgili sayfaya çapraz referanslar vardır. Ayrıca büyük defterde, her bir öge, yevmiye defterinde ilgili sayfaya çapraz referansla başlar. Yevmiye defterindeki kayıt en ayrıntılı olanıdır. Örneğin, bir fırıncıya teslim ettiği ekme için yapılan ödemenin yanında, alınan ekme miktarı ve bunun somun başına ne kadar mal olduğu da kayıt altına alınmıştır. Büyük deftere sadece fırıncının teslim ettiği ekme için belirli bir miktar ödendiği kaydedilmiştir. Büyük defterde yapılan bir incelemedeki avantaj, belirli bir gemiye yüklemek için teslim edilen tüm ekme harcamalarının tek bir yerde birlikte kaydedilmesidir. Bir yevmiye, önceki miktar kapatıldığından bir yekûn özeti ile başlar ve bunun sonucunda bu defter güven sağlar. Bunlardan sonra borçlular gelmektedir. Yevmiye defteri her aybaşına göre bölünmüştür. İlk olarak, örneğin, o ay içinde üçüncü şahıslara ödenen toplam para tutarı kaydedilir ve ardından tutar tahsis edilir: ücretler; berberin ihtiyaçları; gemi mürettebatı için malzeme; satılan ithal

mallardan alınan komisyonlar; ev kirası gibi. Kayıtlar oldukça ayrıntılıdır. Ücretler gibi bir kalem tekrar çeşitli ödemelere bölünebilir. Her ödeme kaydına alıcının adı eşlik eder. Her kayıt, ilgili büyük defterdeki sayfaya çapraz referansla başlamıştır. Büyük defterdeki ücretlerde, sadece tarih, depodaki işler için ücret ödenenler ve ödenen toplam tutarın bir kaydı vardır (National Archives, 2022, 58-59). VOC Şirketi'nin merkezi bir muhasebe departmanı bulunmamaktadır. Defter tutma, tek bir ticaret şirketi yerine, birbirleriyle hiçbir bağlantısı olmayan bazı derme çatma şirketlerinki gibi organize edilmiş, dağınık ve parçalı kalmıştır. Odalar her yıl bilançolarını büyük defter ve yevmiye defterlerine göre oluşturmuşlardır. Özellikle de Avrupa ve Asya'daki faaliyetler tamamen ayrı tutulduğu için günümüze kıyasla bilançolar oldukça ilkel görünmektedir. Her odanın çabalarının sonucu olan altı bilanço daha sonra Yönetim Kurulu'nun (Heren XVII) bir komitesi tarafından birleştirilmiştir. Şirketin ortağı olan her odanın kendi baş muhasebecisi (opperboekhouder) vardı. Amsterdam ve Zeeland odalarında baş muhasebeciye birkaç katip yardım etmiştir. Muhasebeciler, yevmiye defterlerini, büyük defterleri, ayrıca hisse devir ve başvuru kayıtlarını güncel tutmuşlardır. Muhasebecilerin yanı sıra, her odanın kasadaki hazır parayı yöneten kasiyerleri vardır ve tüm harcamaların bir kasa defterine kaydedilmesi gerekiyordu. Amsterdam ve Zeeland Odalarının en eski abonelik kayıtları korunmuş ve yayınlanmıştır. Aynı şekilde ortakların sermaye hesaplarını içeren defterler de günümüze ulaşmıştır. Zeeland Odası'nın defterlerine 1710 yılına kadar ulaşılabilir. Bu defterlerde her hissedarın hisse portföyündeki değişikliklerden kaynaklanan borç ve alacakların girildiği ayrı bir cari hesabı vardır (National Archives, 2022, 57). VOC şirketinin ortağı olan altı odanın gemiler için kullandığı geminin ödeme defterinin bir sayfasının düzeni Tablo 3'te açıklamalarıyla verilmiştir.

Tablo 3. VOC Şirketinin Kullandığı Geminin Ödeme Defterinin Sayfa Düzeni, 1700-1795

Sol taraf		Sağ taraf	
Geminin adı Yıl Adı, Soyadı, Menşe yeri, Hizmette giriş derecesi, ücreti, irade beyanı veya maandceel†		Odanın adı Adı, Soyadı, Ayrılış tarihi	
a)	1) f..... 2) f..... 3) f.....+ f.....	c)	6) f..... 7) f.....- f.....
b)	4) f..... 5) f.....	e)	8) f..... + çalıştığı yer
		f)	

† VOC şirketi çalışanı Asya'da çalışırken, Hollanda'da bakmakla yükümlü olduğu kişilerin bakımı gerekiyordu. Birçok VOC çalışanı (18. yüzyılın başında yaklaşık yüzde 30), VOC şirketine eşleri, çocukları veya ebeveynlerine yılda iki veya üç aylık ücret ödeme talimatı veren bir aylık sertifika imzalamıştır. Bu aylık sertifikaya "maandbrief" veya "maandceel" denmektedir. Yıllık ödemeler sertifikaya ve geminin ödeme defterindeki hesaba borç kaydedilirdi (Ketelaar, 2020, 40).

Tablo 3. VOC Şirketinin Kullandığı Geminin Ödeme Defterinin Sayfa Düzeni, 1700-1795 (devamı)

Açıklamalar: a)Geminin hareket tarihi b)VOC tarafından Cumhuriyet'te yapılan herhangi bir ödemenin tarihi c)Geminin varış tarihi d)Kaybolan idari defterleri gösteren folyo numaralarını içeren sütun e)Alacaklandırılan tutarların kayıt tarihi f) Ölüm tarihi, Asya'dan ayrılışı veya Cumhuriyet'e varışı veya son çalıştığı yer (Bilinmeyen kariyer sonu)	1) Çalışana iki aylık nakit ödenen ücret 2) Gerekirse VOC'den ödünç alınan parayla çalışanın kendisi tarafından ödenecek malzeme 3) Duruma bağlı olarak çalışanın maruz kaldığı diğer borçlar 4) Çalışanın Asya'da olduğu zamanda Cumhuriyet'teki VOC'un çalışanın ücretinden alacaklandığı ve çalışanın aile üyelerine veya yakınlarına bir veya daha fazla yaptığı ödemeler 5) Çalışanın Asya'daki kariyerinin sonlanması, geri gönderilmesi halinde çalışana, ölmesi halinde yakınına VOC'un son ödemesi 6) Sol sayfadaki herhangi bir borç 7) VOC tarafından çalışana tüm mali yıl veya belirlenmiş mali yılda (1 Eylül - 31 Ağustos), çalıştığı yerin belirtilerek ücretinden verilen avans tutarı
---	---

Kaynak: National Archives, 2022, 106.

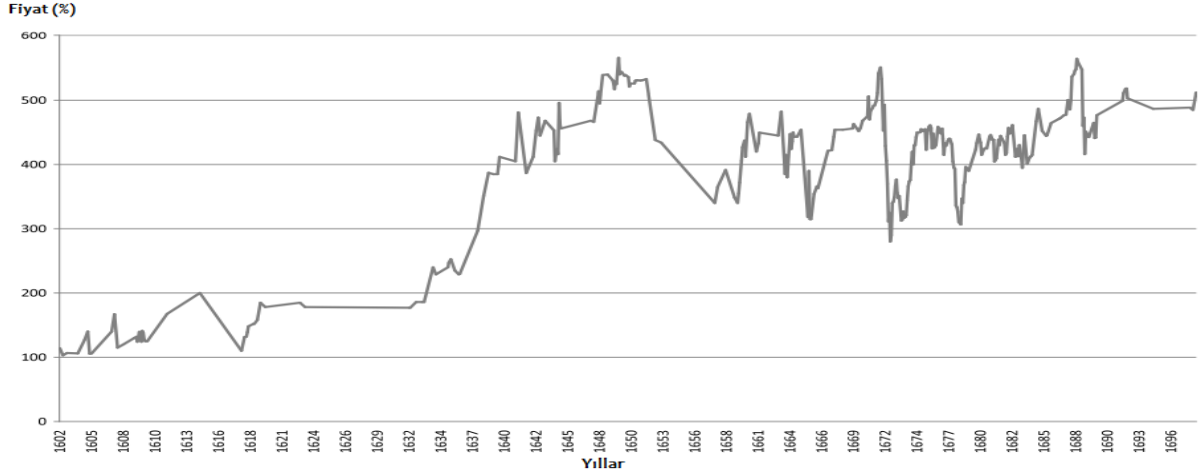
VOC şirketinin ilk hisselerini satması ve Amsterdam Borsası'nda ikincil piyasada işlem görmesi nedeniyle modern anlamda ilk halka arz olarak kabul görmektedir. Hatta borsada ilk piyasa yapımcıları arasında belirtilen Raphoen kardeşler (Christoffel ve Jan) VOC hisseleri için ortak hesaplarında etkileyici miktarda hisse alış ve satış işlemleri yapmışlardır. Raphoen kardeşlerin bu işlemlerine ait bilgiler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Christoffel ve Jan Raphoen'in VOC Hisselerine İlişkin Spot İşlemleri

Yıl	Nominal Ciro (Florin)		İşlem Sayısı	
	Satış	Alış	Satış	Alış
1626	0	4.200	0	2
1627	9.000	2.100	3	3
1628	0	15.900	0	6
1629	24.000	21.800	7	9
1630	39.500	34.500	14	11
1631	24.000	27.000	8	9
1632	24.000	24.000	7	8
1633	58.650	67.650	19	21
1634	47.700	32.700	15	12
1635	37.800	31.800	13	10
1636	22.500	32.413	8	10
1637	44.800	36.814	13	16
1638	60.508	58.831	19	25
1639	36.628	41.139	13	14
1640	29.807	41.785	13	17
1641	79.000	83.991	24	31
1642	18.000	24.000	4	8

Kaynak: Petram, 2011, 38.

Özellikle 1633 yılında çok sayıda işlem gerçekleştirmişlerdir. 1638 ve 1641 yılları onların tesadüfen piyasa yapımcıları olmadıklarını göstermektedir. Hissede işlem için kullandıkları sermayeleri, devrettikleri hisse sayısına göre çok küçüktür. Bu da şirketin gelecekte başarılı olmasını bekledikleri için sermayelerini büyütmedikleri veya hisse fiyatında beklenen olası bir düşüş nedeniyle sermayelerini azaltmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Sadece hisse ticareti yaparak kâr elde ettikleri için işlem yapmış olabilirler (Petram, 2011, 38). Şirketin 1602 ile 1698 yılları arasındaki yüzde olarak hisse fiyatı Grafik 1'de verilmiştir.

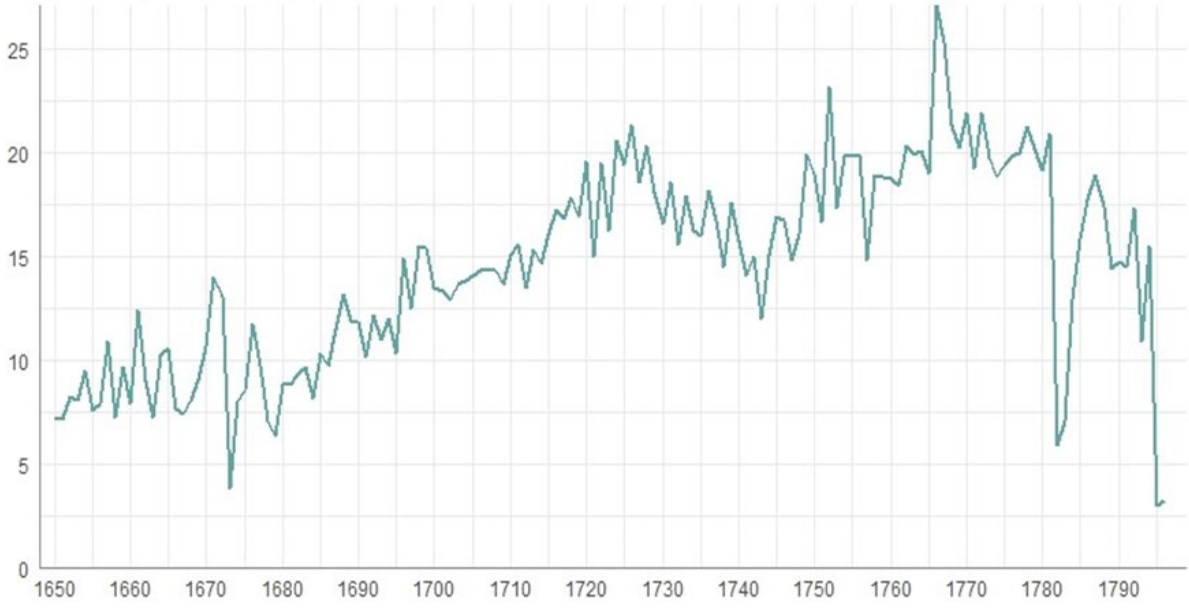

Grafik 1. VOC Şirketinin 1602-1698 Hisse Fiyatı

Kaynak: Petram, 2011, 81.

Çoğu zaman eklerle birlikte tüm odaların hisselerinin devri korunmuştur. Hisse devrine ait kayıtlar 1750 civarında başlamış ve çoğu kayıt Şirketin tasfiyesine kadar devam etmiştir. Sadece Hoorn Odası arşivleri on yedinci yüzyıl transferlerini kapsamaktadır. Transferler önceden basılmış matbu formlarda yer almaktadır. Ekler, hem satıcı hem de alıcı hakkında işlev, meslek ve ikamet yeri gibi ilginç bilgileri kapsamaktadır. Hisse devri bir mirasla bağlantılıysa, genellikle vasiyetten alıntılar da dahil edilmiştir. Alıcının işlemin bir dökümünü aldığına dair herhangi bir gösterge bulunmadığı gerçeği göz önüne alındığında, belirli bir kişinin hisselerine sahip olduğu ve sahip olduğu miktar, yalnızca devir kayıtlarından ve sermaye hesaplarını içeren defterlerden gösterilmiştir (National Archives, 2022, 57).

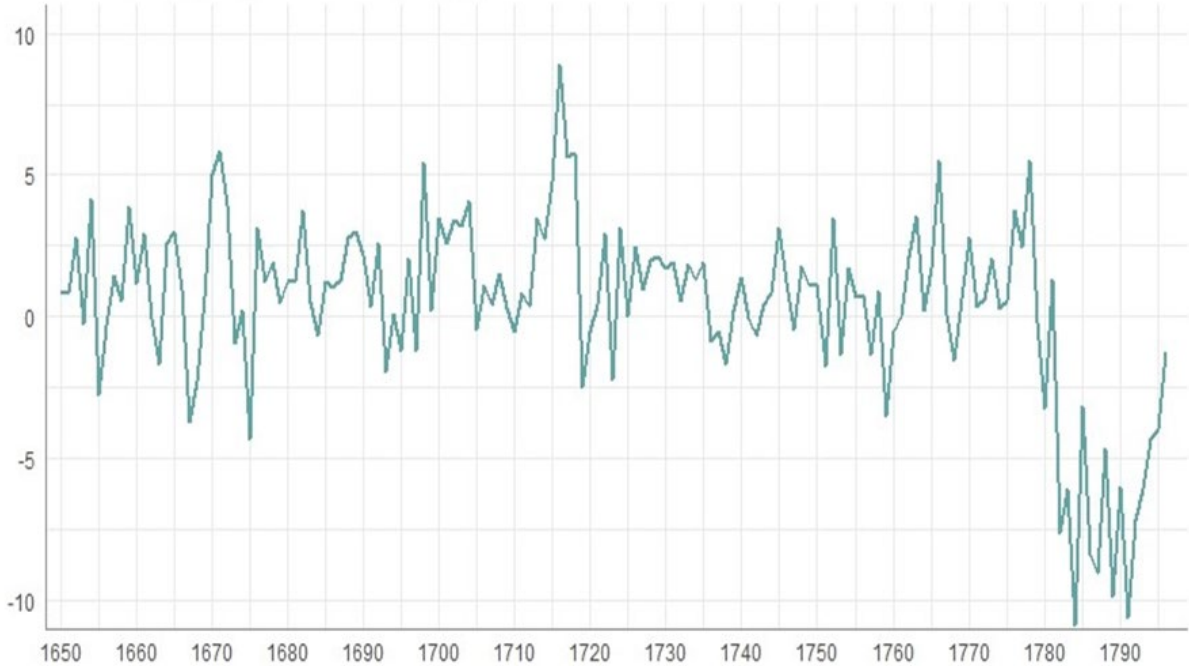
1603'te VOC, Afrika ve Hindistan'a on iki silahlı gemi göndererek ilk girişimine başlamıştır. Bu filo, deniz aşırı işletmelerinde izledikleri yolu belirlemiştir, çünkü sadece başarılı ticari iş yapması beklenmiyor, aynı zamanda Hindistan'ın Malabar kıyısındaki Doğu Afrika Goa'daki Mozambik'teki Portekiz kalelerine saldırması ve fethetmesi bekleniyordu. Bu bölgelerde ticarete başarılı olurken, bu ve sonraki yıllarda askeri harekâtlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, VOC'nin Asya topraklarındaki politikasının gelecek yıllarda değişeceğine dair bir model oluşturulmuştur (Schnurmann, 2003, 481). Şirketin elde ettiği büyük imtiyazlar büyük gelirler elde etmesine neden olmuş ve yıllar itibariyle elde ettiği bu gelirler Grafik 2'de sunulmuştur.

Grafik 2. VOC Şirketinin Gelirleri (milyon florin)

Kaynak: Global Financial Data, 2022a.

Şirketin kuruluşundan 1770'li yıllara kadar gelirlerinin neredeyse doğrusal olarak arttığı görülmektedir. Başlangıçta 5 milyon florin civarında elde ettiği gelir 25 milyon florinin üstünde bir seviyeye çıkmıştır. Bu şirketin elde ettiği imtiyazlarla birlikte bir nevi özerk devlet statüsüne kavuşmuş, statüsüyle oldukça fazla kaynağa sahip olmuş ve fazlasıyla kâr elde etmiştir. Şirket ihraç ürünleri ve sermayesinden Hollanda devletine %3 yıllık vergi ödemiş, ithalatı da kısıtlamalara tabi olmadan yapmıştır. VOC Şirketinin yıllar itibariyle elde ettiği kâr veya zararlar Grafik 3'te verilmiştir.

Grafik 3. VOC Şirketinin Kâr veya Zararları (milyon florin)

Kaynak: Global Financial Data, 2022b.

Kuruluş yılından 1780’li yıllara kadar belirli bir aralıkta kâr/zarar açıklayan şirket, 1780’den sonra büyük zararlar açıklamıştır. VOC Şirketine ortak olmak istemenin nedeni günümüzdeki nedenlerle aynıdır, ortaklık hakkı olarak kâr payı ve sermaye kazancı elde etmektir. Her oda, o odanın taahhüt ettiği sermaye temelinde kâr payı dağıtmıştır. Hissedarlar yatırdıkları para miktarına göre kâr payı almışlardır. Kâr payı oranı, Yönetim Kurulu (Heren XVII) tarafından her yıl veya birkaç yılda bir belirlenmiştir. Kâr payı ödemesi bazen baharat şeklinde gerçekleşmiştir. 1679’da Şirket ilk kez kâr paylarını tahvil şeklinde ödemek zorunda kalmıştır. Bu tahviller henüz vadesi gelmeyen ve bunları her zaman geri alabildiği tahvillerden olmuştur. Amsterdam Odasının arşivlerinde, 1628-1796 dönemi için hisselerle ödenen kâr payı defterleri yer almaktadır. Zeeland Odası 1710-1747 ve 1760-1800 yılları ve Enkhuizen 1720-1802 yılları için bu defterlere sahiptir. Bu defterlerde, her hissedara ayrı bir giriş yapılması da bir uygulanmıştır. Sol sayfada, bir kişinin ne kadar hisseye sahip olduğu ve sağ tarafta her yıl, bazen de iki yılda bir ne kadar ödendiğine dair bir açıklama vardır. Ayrıca Amsterdam, Zeeland ve Hoorn odalarının arşivlerinde kâr paylarıyla ilgili on sekizinci yüzyıldan kalma birkaç belge de bulunmaktadır (National Archives, 2022, 57-58). VOC şirketinin 1602 ile 1700 yılları arasında verdiği kâr payı oranı, kâr payı verme biçimi ve kâr payını ödediği tarih Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. VOC Şirketinin 1602 ile 1700 Yılları Arasındaki Kâr Payı Dağıtımları

Yıl	Ödeme tarihi	%	Ödeme biçimi	Yıl	Ödeme tarihi	%	Ödeme biçimi	Yıl	Ödeme tarihi	%	Ödeme biçimi
1602	-	-	-	1635	Mart 1 Mayıs 15 Ağustos 20	20 12,5 12,5	Nakit Karanfil Karanfil	1668	Haziran 1	12,5	Nakit
1603	-	-	-	1636	Mart 1 Kasım 1	25 12,5	Karanfil Karanfil	1669	Temmuz 1	12,5	Nakit
1604	-	-	-	1637	Mart 1 Kasım 1	15 25	Karanfil Karanfil	1670	Temmuz 2	40	Nakit
1605	-	-	-	1638	Ekim 1 Aralık 1	10 25	Karanfil Nakit	1671	Temmuz 1 Haziran 20	45 15	Nakit Nakit
1606	-	-	-	1639	-	-	-	1672	Temmuz 2	15	Nakit
1607	-	-	-	1640	Ocak 1 Kasım 1	15 25	Karanfil Nakit	1673	Temmuz 1	33 1/3	Devlet tahvili
1608	-	-	-	1641	Şubat 1 Kasım 1	15 25	Karanfil Karanfil	1674	-	-	-
1609	-	-	-	1642	Aralık 15	50	Nakit	1675	-	-	-
1610	Nisan Kasım Kasım 15	75 50 7,5	Besbase † Biber Nakit	1643	Şubat 1	15	Karanfil	1676	Şubat 1	25	Nakit
1611	-	-	-	1644	Kasım 1 Aralık 1	25 20	Karanfil Nakit	1677	-	-	-
1612	Mart Aralık	30 57,5	Hint cevizi Nakit§	1645	-	-	-	1678	-	-	-
1613	Ağustos	47,5	Nakit	1646	Ocak 1 Aralık 1	22,5 25	Nakit Nakit	1679	Ocak 1	12,5	%4 VOC tahvili
1614	-	-	-	1647	-	-	-	1680	Ocak 1	25	%4 VOC tahvili
1615	-	-	-	1648	Ocak 1	25	Nakit	1681	Ocak 1	22,5	%4 VOC tahvili

† Halk dilindeki adı Besbase, Latince adı Macis (Myristica testasi), İngilizce mace. Asya kıtasından yayılan, anayurdu Endonezya olan besbase baharatı, hindistan ceviziyle aynı adı taşıyan fakat aslında aynı tür olmayan bir ağaçtan elde edilmektedir. Küçük hindistan cevizi olarak bilinen bu yuvarlak bitkinin dış kabuğu kurutulup ufak parçalara ayrılması yoluyla üretilmektedir (Şehsuvaroğlu, 1970, 268; Hayfene, 2022).

§ Aynı dağıtımları kabul etmeyen hissedarlar için ödenen nakit kâr payı.

Tablo 4. VOC Şirketinin 1602 ile 1700 Yılları Arasındaki Kâr Payı Dağıtımları (devamı)

1616	-	-	-	1649	Ocak 1	30	Nakit	1682	Temmuz 1	33 1/3	%4 VOC tahvili
1617	-	-	-	1650	Ocak 1	20	Nakit	1683	-	-	-
1618	Şubat	62,5	Nakit	1651	Ocak 1	15	Nakit	1684	-	-	-
1619				1652	Ocak 1	25	Nakit	1685	Şubat 1	40	Nakit
1620	Nisan 1	37,5	Nakit	1653	Ocak 1	12,5	Nakit	1686	Mayıs 1	12,5	Nakit
1621	-	-	-	1654	Haziran 15	15	Nakit	1687	Nisan 15	20	Nakit
1622	-	-	-	1655	Ocak 1	12,5	Nakit	1688	Nisan 15	33 1/3	Nakit
1623	Kasım 15	25	Karanfil	1656	Aralık 1	27,5	Nakit	1689	Nisan 15	33 1/3	Nakit
1624	-	-	-	1657	-	-	-	1690	Nisan 15	40	Nakit
1625	Ağustos	20	Nakit	1658	Aralık 1	40	Nakit	1691	Ağustos 1	20	Nakit
1626	-	-	-	1659	Aralık 1	12,5	Nakit	1692	Nisan 15	25	Nakit
1627	Mart 1	12,5	Nakit	1660	Kasım 1	40	Nakit	1693	Nisan 1	20	Nakit
1628				1661	Kasım 15	25	Nakit	1694	Nisan	20	Nakit
1629	Ocak 1	25	Nakit	1662	-	-	-	1695	Kasım	25	Nakit
1630	-	-	-	1663	Kasım 15	30	Nakit	1696	Haziran 1	15	%3,5 VOC tahvili
1631	Ocak 1	17,5	Nakit	1664	-	-	-	1697	Haziran 1	15	%3,5 VOC tahvili
1632	-	-	-	1665	Ocak 15	27,5	Nakit	1698	Haziran 1 Eylül 15	15 15	%3,5 VOC tahvili Nakit
1633	Ocak 1 Aralık 1	12,5 20	Nakit Nakit	1666	-	-	-	1699	Aralık 1	15	Nakit
1634	-	-	-	1667	-	-	-				

Kaynak: Petram, 2011, 204-205.

Muhasebecilerin arşivlerindeki ikinci belge kategorisi, VOC'un tahvil ihracı ve mevsimlik borç verme yoluyla aldığı borç paralarla ilgilidir. Şirket tahviller uzun vadeliydi. Bir kredi verildiğinde, hissedarlara öncelik verilmiştir. Başlangıçta tahviller iki yönetici tarafından imzalanırken, 1670'den sonra bu sayı dörde çıkarılmıştır. Yapısal mali sıkıntılarının yanı sıra, gemilerin Asya'dan gelmesinden sonra VOC, tahvil ihaleleri yapılmadan önce genellikle likidite sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu, ülkesine geri gönderilen VOC çalışanlarına borçlu olunan paranın ve geri dönen gemilerinin getirdiği kambiyo senetlerinin ödenmesi gerektiği zamanlardı. Ayrıca, ilkbaharda, hissedarlara para ödenmesi gerekiyordu. Şirket bu borçları karşılamak için borç para almak zorunda kalmıştır. Bunu, mal satışından elde edilecek kârı öngörerek, beklentiyle yapmıştır. Kredi bazen sadece birkaç hafta, en fazla altı ay için alınmıştır. Amsterdam Odasının arşivlerinde tahvillere ödenen faizin ve mevsimlik kredilerin kayıtlı olduğu bir yevmiye defteri ve bir büyük defter bulunmaktadır. Zeeland Odasında, 1680'den kalma bir mevsimlik borç verme defteri ve bir yevmiye defteri vardır. Ayrıca, esas olarak Amsterdam ve Zeeland Odalarının belgeleri arasında tahvil sahipleri ve mevsimsel borç sahiplerinin listeleri gibi belgeler vardır. Bu belgeler, Şirketin faaliyet gösterdiği tüm dönem boyunca çok farklı yıllara aittir (National Archives, 2022, 58).

VOC şirketinin 1776-1777 yıllarında Asya'da ticaret yaptığı yerlere göre elde ettiği kâr veya zarar durumu Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. VOC'un Asya'da Ticaret Yaptığı Yerlere Göre Kâr/Zarar Durumu, 1776-1777 (Florin)

Satın aldığı yer	Satın alma fiyatı	Satışlar	Kâr	Zarar	Kâr/Zarar (%)
Batavia**	938.315	1.069.188	130.872		14
Ambon (Endonezya)	63.032	75.583	12.550		20
Makassar (Endonezya)	22.492	25.039	2.547		11
Ternate (Endonezya)	170.634	179.153	8.518		5
Malabar††	149.411	170.217	20.805		14
Surat (Hindistan)	414.650	800.720	386.070		93
Japonya	220.115	202.895		17.220	8
Padang (Endonezya)	145.711	145.483		227	1,5
Pulo Chinco (Endonezya)	32.269	29.332		2.937	14
Ayerhadja	17.920	15.695		2.224	12
Bengal (Hindistan)	152.719	547.944	395.225		259
Koromandel (Hindistan)	146.410	413.483	267.073		182
Banten (Endonezya)	1.546	1.947	400		26
Java (Endonezya)	33.167	66.183	33.016		99,5
Toplam	2.508.397	3.742.868	1.257.078	22.607	
Toplam Şirket Kârı				1.234.471	50

Kaynak: Kroef, 1948, 129.

VOC Şirketi 1776-1777 yıllarında en kârlı ticareti sırasıyla Bengal % 259, Koromandel % 182, Banten % 99,5 ve Surat % 93'tür. Aynı yıllarda ticarete zarar ettiği Pulo Chinco % 14, Ayerhadja % 12, Japonya % 8 ve Padang % 1,5'tur. Şirketin her dönemi kârlı olmamıştır. Şirket, Batavia'daki ticaret karakolunda 1735 ile 1740 yılları arasındaki bilançosuna göre zarardadır. Bu ardışık beş seneye ait gerçekleşen açıklar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. VOC Batavia Ticaret Karakolunda 1735-1740 Yılları Arasındaki Açıklar

Yıl	Açık Tutarı (Florin)
1735-1736	1.014.694
1736-1737	1.221.664
1737-1738	957.581
1738-1739	1.585.093
1739-1740	828.793

Kaynak: Kroef, 1948, 125.

Şirketin kırk yıllık dönemlerde gelir ve giderleri incelendiğinde bu açığın katlanarak arttığı Tablo 7'de görülmektedir.

**VOC Şirketi tarafından 1619 yılında ele geçirildikten sonra adı Batavia olarak anılan Endonezya'daki şehir, 1945 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra adını Cakarta olarak değiştirmiştir (Britannica, 2022). Batavia, Ren Nehri'nin ağzındaki bir adada Hollanda'nın eski bir bölgesidir (Collins, 2022).

†† Hindistan'ın güneybatısındaki kıyı şeridinin adı (İslam Ansiklopedisi, 2022).

Tablo 7. Şirketin Kırk Yıllık Dönemlerdeki Gelir ve Giderleri

Yıl	Gelir	Gider
1613-1653	101.704.417	76.177.755
1653-1693	220.945.400	198.238.545
1693-1733	262.976.685	325.677.538
1733-1773	333.740.457	427.919.658

Kaynak: Kroef, 1948, 125.

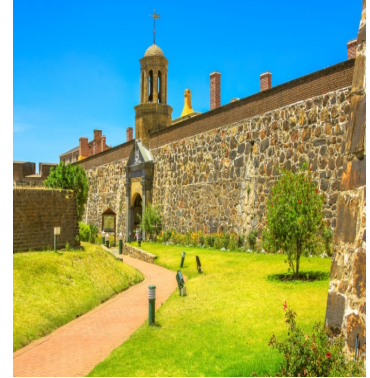
Şirketin 1693 ile 1773 yılları arasında giderlerinin gelirlerinden fazla olduğu, haliyle tasfiye sürecine doğru ilerlediğini söyleyebiliriz. Şirketin ulaştığı yerlerde yöneticilerle ticari anlaşma yapma, askeri ve sivil personel çalıştırma, kale inşa etme ve savaşma, ürün üretme ve ürettirme hakkı bulunmaktaydı.

Batavia Kalesi-Endonezya

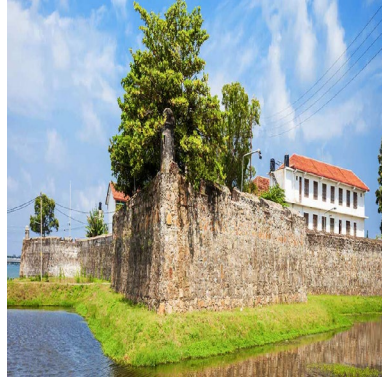
Rotterdam Kalesi-Endonezya

Ümit Kalesi-Güney Afrika

Galle Kalesi-Sri Lanka

Batticaloa Kalesi-Sri Lanka

Zeelandia Kalesi-Tayvan

Resim 2. VOC Şirketinin İnşa Ettiği Kaleler

Kaynak: Wikipedia, 2022.

Şirket idarecileri faaliyette buldukları yerlerde mahkemeler kurmak ve para basmak gibi imtiyazlara da sahiplerdi. Ön yüzünde VOC monogramını ve üretim tarihini ve arka yüzünde Hollanda armasını gösteren paralar Resim 3'te verilmiştir. 1735 tarihli bronz sikke (doit) ile 1755 tarihli altın para (duka).

Resim 3. VOC Şirketinin Bastığı Paralar

Kaynak: Wikipedia, 2022, The British Museum, 2022.

VOC Şirketi, ticareti üç sınıfa ayırmıştır. İlk sınıf, fetih yoluyla elde edilen VOC ticaret, ikinci sınıf, münhasır sözleşmeler yoluyla yapılan ticaret ve üçüncü sınıf, anlaşmalar yoluyla yürütülen ticarettir. VOC'un ticari faaliyetleri çok çeşitli olmakla birlikte gemi yapımı, Doğu Hint baharatlarının hem üretimi hem de ticareti, Endonezya kahvesi, şeker kamışı ve Güney Afrika şarabı sayılabilir. Bu ticareti yapabilmelerini mümkün kılan etkenlerden birisi de gemicilikte uzmanlaşmış olmalarıydı. Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin toplam altı tersanesi vardı. Bu tersaneler, Amsterdam, Hoorn, Enkhuizen, Delft, Rotterdam ve Middelburg tersaneleridir. Bunlar arasında açık ara en büyüğü ve en önemlisi Amsterdam'dı. 1602-1799 yılları arasında inşa edilen tüm VOC gemilerinin yaklaşık yarısı burada bir araya gelmiştir. Bir VOC gemisinin inşa edilmesi bir buçuk yıl sürüyordu ve her yıl bu türden üç gemi Amsterdam'dan yola çıkmıştır (Het Scheepvaartmuseum, 2022).

Resim 4. VOC Şirketinin Amsterdam Gemi Tersanesi

Kaynak: Columbia, 2022, Wikipedia, 2022.

VOC gemileriyle ilgili bir sınıflandırma bulunmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre VOC gemi filosunun 1660 yılına kadarki birleşimi Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. VOC Gemi Filosunun 1660’a Kadar Birleşimi

Sınıfı	Sayı
00: Tanımsız gemiler	171
01: Prefabrik gemiler	45
02: Çeşitli gemiler	142
03: Küçük yatlar	202
04: Küçük ve orta ölçekli yelkenliler	23
05: Orta ölçekli yatlar	141
06: Büyük yelkenliler	75
07: Büyük yatlar	62
08: Gemi	102
09: Savaş gemisi	31
10: Donanma gemisi	61
Toplam	1.055

Kaynak: Parthesius, 2010, 65.

Gemiler, on tane tanımlanmış sınıf ve bir tanımlanmamış grubu içeren on bir kategoriye ayrılmıştır. “Sınıf 0” literatürde bahsedilen ancak nakliyyede minimal bir role sahip olan gemileri kapsamaktadır. Örneğin, yalnızca bir sefer yapmış veya hakkında adından başka hiçbir bilgi bulunmayan bir gemi bu Sınıf 0’a dâhil edilmektedir.

Seferlerinden geri dönen gemilere ücret, diğer maliyetler ve komisyon hesaplayarak faturalandırmıştır. 1606 Aralık ile 1611 Temmuz arasındaki ödemeleri Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. VOC ZEELAND, Geri Gelen Gemilere Ödenen Faturalar, Aralık 1606 Temmuz 1611 (Florin)

Dönem	Ücretler	Diğer Maliyetler	Komisyon	Toplam
Aralık 1606-Temmuz 1608	137.053	22.267	32.540	191.860
Ağustos 1608-Şubat 1609	14.396	9.425	0	23.821
Mart 1609-Ağustos 1609	39.406	1.700	17.862	58.968
Eylül 1609-Şubat 1610	42.513	4.783	0	47.296
Mart 1610-Ağustos 1610	34.744	9.616	0	44.360
Eylül 1610-Temmuz 1611	24.492	44.126	0	68.618
Toplam	292.604	91.917	50.402	434.923

Kaynak: Gelderblom ve diğerleri, 2013, 1058.

VOC çalışanları arasında çok yüksek bir ölüm oranı vardı. 1602 ve 1795 yılları arasında yaklaşık bir milyon denizci ve zanaatkâr Hollanda’dan ayrılmış, sadece 340.000 kişi geri dönmüştür. VOC Şirketi’nin gidiş ve dönüş yolculuklarında denizci ve asker sayıları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. VOC Şirketi’nin Gidiş ve Dönüş Yolculuklarındaki Denizci ve Asker Sayıları

	Hollanda’dan ayrılan	Dönüş oranı (%)	Hollanda’ya ulaşan
Hollanda’daki denizciler	108.000	60,65	65.500
Hollanda’daki askerler	390.000	29,38	117.500
Yurtdışından gelen denizciler	212.000	42,45	90.000
Yurtdışından gelen askerler	263.000	19,01	50.000
Toplam	973.000	33,20	323.000

Kaynak: Lucassen, 2004, 16.

Şirket, ticari tekeli, kolonileşme, sömürü (köle emeği kullanımı dâhil), köle ticareti, şiddet kullanımı, çevresel yıkım (ormansızlaştırma) ve aşırı bürokratik organizasyon yapısı nedeniyle eleştirilmektedir. Çin İmparatorluğu'nun yetkililerinin serbest ticaret anlaşmasını kabul etmemeleri üzerine Çinli korsanları Çin İmparatorluğu'na karşı örgütlemiştir (Andrade, 2004, 415-416). Çin pazarına girme girişimlerinde VOC, Tayvan'da bir sömürge varlığı kurmayı başarmış, ancak yıkıcı bir askeri yenilgiye uğradıktan sonra 1662'de ihraç edilmiştir (Clulow & Mostert, 2018, 17).

Ticari faaliyetlerini geliştirmek ve artırmak amacıyla ulaşabildiği ülkelerle serbest ticaret anlaşmaları yapmış, anlaşamadığı ülkelere karşı farklı yöntemler uygulamıştır. Şirketin köle ticareti yapması da tartışmaya açık bir konu olarak kalmıştır. Köleleştirme ve köle ticaretine örnek olarak Banda Adaları'nın ele geçirilmesi ve sonraki süreç verilebilir. Adaların hindistan cevizi tekeline direnmesinin ardından 1609 ve 1621 yılları arasında Banda Adaları fethedilmiştir. Saldırı sırasında çoğu kıtlıktan 2.800 Bandalı öldürülmüş ve 1.700'ü köleleştirilmiştir. Adaların toplam nüfusunun fetihten önce 15.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Yaklaşık 14.000 kişinin öldürüldüğü, köleleştirildiği veya başka yerlere kaçtığı, adalarda yalnızca 1.000 Bandalının hayatta kaldığı ve küçük hindistan cevizi bahçelerine zorunlu işçi olarak çalıştırıldıkları tahmin edilmektedir. Köle nüfusunu toplam 4.000 köleyle sürdürmek için yılda 200 köle ithal edilmiştir. VOC, Banda dışında gizlice herhangi bir hindistan cevizi ağacının (meyvelerinin besbase ve hint cevizi sağladığı) olup olmadığını kontrol etmek için kuzey Moluccas yöneticileriyle güçlerini birleştirerek tekeli korumuştur. Bulunan bu tür ağaçlar yok edilmiştir (Lucassen, 2004, 24). Envanter listelerinde kölelerin de yer aldığı görülmektedir. Resim 5'te bir envanter listesi verilmiştir.

Slave Name	Origin
Javan	Javan
Sumatra	Sumatra
Malacca	Malacca
Madagascara	Madagascara
Borneo	Borneo
Celebes	Celebes
Timor	Timor
Javan	Javan
Sumatra	Sumatra
Malacca	Malacca
Madagascara	Madagascara
Borneo	Borneo
Celebes	Celebes
Timor	Timor
Javan	Javan
Sumatra	Sumatra
Malacca	Malacca
Madagascara	Madagascara
Borneo	Borneo
Celebes	Celebes
Timor	Timor

12100

Resim 5. Varlık Envanterindeki Köle Listesi

Kaynak: Worden, 2014, 30.

Genellikle isimleri ve bazen eşlerinin ve çocuklarının isimleri veya meslekleri gibi ayrıntılarla birlikte verilmiştir. Mobilya, hayvanlar ve kıyafetlerin yanı sıra köleler sahip olunacak nesnelere olarak listelenmişlerdir (Worden, 2014, 31).

VOC Şirketinin Asya'daki yıllık tahmini askeri maliyetleri Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. VOC Şirketinin Asya'daki Askeri Faaliyetlerinin Tahmini Yıllık Maliyeti, 1609 (Florin)

Masraflar	Tutar
Askerler	120.000
Denizciler	90.000
Erzaklar	100.000
Tahkimat	50.000
Amortisman	60.000
Toplam	420.000

Kaynak: Gelderblom ve diğerleri, 2013, 1060.

1609 yılındaki tahmini askeri maliyetler içinde en fazla olanların asker, erzak ve denizci maliyetleri oldukları görülmektedir.

4. VOC ŞİRKETİNİN TİCARİ FAALİYETLERİ ÇERÇEVESİNDE FİNANSAL TABLOLARI

VOC şirketinin faaliyette olduğu tarihlerde, 1600 ve 1700'lü yıllar dünyada çift kayıt sistemi bulunmuş ve uygulanmaktaydı. Luca Pacioli 14. Yüzyılda Summa Aritmetica'da yazmıştı. VOC şirketinin çok kârlı olmasını sağlayan bazı bilanço kalemleri söz konusudur. Bu bilanço kalemlerinin bazıları normal koşullar altında günümüz ticari işletmelerinde bulunmaz. VOC şirketinin bilanço kalemlerinde bulunan bu unsurların bazıları maddi duran varlık özelliğindedir. Bazıları ise gayri maddi duran varlık özelliğinde olup, günümüz bilançoları için ifade edilen “beyin gücü sermayesi” biçiminde olup, bilançoda gizli aktif kalemi halindedir.

VOC şirketinin varlıkları arasında yer alan kârı aşırı artıran varlıklar ve açıklamalarıyla Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. VOC Şirketinin Bilanço Kalemleri ve Açıklamaları

Bilanço Kalemi	Açıklama
Altın para	Şirket kendi parasını basmıştır
Koloniler	Dünyanın çeşitli yerlerinde koloni oluşturmuştur
Şehirler	Dünyanın çeşitli yerlerinde şehirler kurmuş, işgal etmiştir

Tablo 12. VOC Şirketinin Bilanço Kalemleri ve Açıklamaları (devamı)

Deniz filosu	Hindistan-Hollanda arasında mal taşımıştır
Silahlar	Oluşturduğu ordu silahları kullanmıştır
Ordu	B.G.S.*-G.M.D.V.** oluşturulan orduya ücret ödemiştir
Korsanlık	B.G.S.-G.M.D.V. korsanlara ücret ödemiştir

*Beyin Gücü Sermayesi

** Gayri Maddi Duran Varlık

Bu bilanço kalemleri yanında VOC şirketine aşırı kâr sağlayan gelir tablosu (kâr/zarar tablosu) kalemleri söz konusudur. Bu kalemleri Tablo 13'teki gibi verebiliriz.

Tablo 13. VOC Şirketinin Kâr/Zarar Kalemleri ve Açıklamaları

Kâr/Zarar Kalemleri	Açıklamaları
Korsanlık faaliyeti geliri	Korsanlar baskın yaparak çalma ve gasp yapmıştır
Ordu gelirleri	Ordu işgal ederek şehirler ve mallar, köleler elde etmiştir
Köle satış gelirleri	Köle ticaretinden satış geliri
Silah satışı gelirleri	Avrupa'dan getirilen silahları satmıştır
Altın para gelirleri	Para ile değerinin altında alınan mallar
Ücret gideri	Korsan ve ordu personeline ödemeler
Deniz filosu gideri	Gemilerin işletme giderleri
Silahların maliyeti	Satılan silahların "S.M.M."
Köle sağlama maliyeti	Köle yakalama veya satın alma maliyeti
Baharat toplama maliyeti	Baharat satın alma veya gasp etme
Ordu eğitim maliyeti	Beslenen ordunun maliyeti
Para basma maliyeti	Bastığı (darp ettiği) parayla mal almıştır

5. SONUÇ

1600'lü yıllarda birçok Hollandalı aşırı kârlı görünen VOC şirketine ortak olmaya çalışmıştır. Hisse başına düşen kâr en çok VOC şirketinde olduğundan, yatırımcılar kârı azami dereceye çıkarmak için VOC şirketini tercih etmişlerdir. Ortaklar VOC şirketinin faaliyetlerinin savaş, şiddet, korsanlık vb. girişimleri nedeni ile çok kârlı olduğunu büyük olasılıkla biliyorlardı. Bu bilgiye karşın ortak olmak, kârı azami dereceye çıkarmak için yarışmışlardır. Hatta yarı devlet statüsündeki VOC şirketinin ortaklığı o tarihte çok prestijli bir zenginlik göstergesi olarak algılanmıştır. Günümüz koşullarında böyle bir

şirketin faaliyetleri eleştirilmekte hatta aşağılanmaktadır. Günümüzde birçok işletme silah üretip satmaktadır.

Böylesine bir faaliyetin insan ölümlerine yol açtığı için etik görülmebilir. Ancak silah, uyuşturucu, alkol, sigara vb. üretici ve satıcıları böyle kârlılık oranlarıyla şirket faaliyetlerini sürdürmektedirler. Gelecek yüzyıllarda da benzer faaliyetler “yanlış olduğu, etik olmadığı biliniyor olmasına rağmen doğruymuş gibi uygulanmaya devam edecektir.”

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- SY, EK; Yazı Taslağı- EK, SY; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- SY; Son Onay ve Sorumluluk- SY, EK.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- SY, EK; Drafting Manuscript- EK, SY; Critical Revision of Manuscript- SY; Final Approval of Accountability- SY, EK.

KAYNAKÇA

Andrade, T. (2004). The company's Chinese pirates: How the Dutch East India Company tried to lead a coalition of pirates to war against China, 1621-1662. *Journal of World History*, 415-444.

Bos, J. (2021). Places of misery: mapping slavery of the Dutch East India Company (VOC), 1602-1799. *Abstracts of the ICA*, 3, 34.

Britannica. (2022). History of Jakarta. <https://www.britannica.com/place/Jakarta/History> (Erişim Tarihi: 16.09.2022).

Clulow, A., & Mostert, T. (2018). The Dutch and English East India Companies: Diplomacy, Trade and Violence in Early Modern Asia. *Amsterdam University Press*.

- Collins. (2022). Batavia. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/batavia> (Erişim Tarihi: 16.09.2022).
- Columbia. (2022). T Oost Indische Magazijn, en Scheeps-Timmer-Werf. http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00routesdata/1700_1799/trade/dutch/dockyard1726.jpg (Erişim Tarihi: 17.09.2022).
- Gaastra, F. S. (2007). The organization of the VOC. *In The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*, Brill, 13-60.
- Gelderblom, O., & Jonker, J. (2004). Completing a financial revolution: the finance of the Dutch East India trade and the rise of the Amsterdam capital market, 1595-1612. *The Journal of Economic History*, 64(3), 641-672.
- Gelderblom, O., De Jong, A., & Jonker, J. (2013). The formative years of the modern corporation: The Dutch East India Company VOC, 1602–1623. *The Journal of Economic History*, 73(4), 1050-1076.
- Gerstell, D. (1991). Administrative adaptability: The Dutch East India Company and its rise to power. *Journal of Political Economy*, 99(6), 1307.
- Global Financial Data. (2022a). VOC Revenue. <https://globalfinancialdata.com/the-first-and-the-greatest-the-rise-and-fall-of-the-united-east-india-company> (Erişim Tarihi: 17.09.2022).
- Global Financial Data. (2022b). VOC Profit or Loss. <https://globalfinancialdata.com/the-first-and-the-greatest-the-rise-and-fall-of-the-united-east-india-company> (Erişim Tarihi: 17.09.2022).
- Hayfene. (2022). Besbase. <https://www.hayfene.com/hayfene-besbase-1-kg> (Erişim Tarihi: 16.09.2022).
- Het Scheepvaartmuseum. (2022). East India Company Shipyard in Amsterdam. <https://www.hetscheepvaartmuseum.com/collection/articles/695/east-india-company-shipyard-amsterdam> (Erişim Tarihi: 17.09.2022).
- İslam Ansiklopedisi. (2022). Malabar. <https://islamansiklopedisi.org.tr/malabar> (Erişim Tarihi: 16.09.2022).
- Jongh, J. M. D. (2011). Shareholder activists avant la lettre: The “complaining participants” in the Dutch East India Company, 1622–1625. *In Origins of shareholder advocacy*, 61-87, Palgrave Macmillan, New York.
- Ketelaar, E. (2020). Archiving people. A Social History of Dutch Archives. (e-book) ISBN 9789071251481. https://archivisticshome.files.wordpress.com/2020/01/archiving-people_eric-ketelaar_2020_webversion.pdf (Erişim Tarihi: 18.09.2022).

- Kroef, J. M. V. D. (1948). The decline and fall of the Dutch East India Company. *The Historian*, 10(2), 118-134.
- Lucassen, J. (2004). A multinational and its labor force: the Dutch East India Company, 1595–1795. *International Labor and Working-Class History*, 66, 12-39.
- National Archives. (2022). Introduction to the Archives of the Verenigde Oostindische Compagnie. https://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/afbeeldingen/toegangen/NL-HaNA_1.04.02_introduction-VOC.pdf (Erişim Tarihi: 17.09.2022).
- Odegard, E. (2017). A Company of State. The Dutch East India Company and the debates on the company-state in Asia, 1660s-1690s. *Mechanisms of Global Empire Building in the First Global Age*, 127-145.
- Parthesius, R. (2010). The development of the VOC fleet. In *Dutch Ships in Tropical Waters: The Development of the Dutch East India Company (VOC) Shipping Network in Asia 1595-1660*. Amsterdam University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt45kcpt.8>
- Petram, L. O. (2011). The world's first stock exchange: how the Amsterdam market for Dutch East India Company shares became a modern securities market, 1602-1700. Eigen Beheer. https://pure.uva.nl/ws/files/1427391/85961_thesis.pdf (Erişim Tarihi: 16.09.2022).
- Robertson, J. S. (2011). Capitalism and accounting in the Dutch East-India Company 1602-1623: an historical study of determining influences and practices. <https://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=4329&context=theses> (Erişim tarihi: 29.07.2022).
- Schnurmann, C. (2003). Wherever profit leads us, to every sea and shore...: the VOC, the WIC, and Dutch Methods of Globalization in the Seventeenth Century. *Renaissance Studies*, 17(3), 474-493.
- Sertkaya, A. (2013). Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin doğuşu ve XVII. yüzyıl Endonezyası'nda yükselişi. *Fırat Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Tez no: 332030.
- Şehsuvaroğlu, B. N. (1970). Eczacılık tarihi dersleri. İstanbul Üniversitesi Yayın no: 1582, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/KITAP/206549.pdf> (Erişim Tarihi: 16.09.2022).
- The British Museum (2022). Gold ducat of the Dutch East India Company. <https://www.britishmuseum.org/collection/image/31994001> (Erişim Tarihi: 20.09.2022).
- TheMet. (2022). Plate with Monogram of the Dutch East India Company. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/49294> (Erişim Tarihi: 15.09.2022).

Unesco. (2022). Archives of the Dutch East India Company. Memory Of The World Register Nomination Form. <https://en.unesco.org/memoryoftheworld/registry/317> (Erişim Tarihi: 17.09.2022).

Weststeijn, A. (2014). The VOC as a Company-State: debating seventeenth-century Dutch colonial expansion. *Itinerario*, 38(1), 13-34.

Wikipedia. (2022). Dutch East India Company. https://en.wikipedia.org/wiki/Dutch_East_India_Company (Erişim Tarihi: 15.09.2022).

Worden, N. (2014). Cape Slaves in the Paper Empire of the VOC. *Kronos*, 40(1), 23-44.

DİYALOJİK HESAP VERMEDE POPÜLER RAPORLAMANIN KULLANILMASI: BELEDİYELER İÇİN RAPORLAMA ÖRNEĞİ*

Prof. Dr. Emre KAPLANOĞLU**

Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ***

İnceleme Makalesi / *Review Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS28-ÖS50

ÖZ

Diyalojik hesap verme, son yirmi yıldaki muhasebe disiplinleri arasında yeni bir çalışma alanıdır. Muhasebe bilgilerinin tartışmalı doğası ve daha geniş bir yelpazedeki ilgililere yanıt vermenin öneminin anlaşılması, çoğulcu anlayışı benimseyen yeni süreçlerin ortaya çıkması için çağrılar da dâhil olmak üzere, raporlamanın üstlendiği roller yeniden düşünülmelidir. Yeni kamu yönetişiminin üst sıralarında yer alan konu, hükümet eylemlerinin meşruiyetini geliştirmek ve diyalojik hesap verme araçlarıyla demokratik yönetişimi artırmak için vatandaşları sürece dâhil etmektir. Bu çalışmanın amacı, diyalojik hesap vermede popüler finansal raporlamanın önemini açıklamak, belediyelerin faaliyet sonuçlarının şeffaflığını, vatandaşlar tarafından anlaşılabilirliğini ve kamu yönetim sürecinin demokratikleşmesini sağlayabilecek bir popüler finansal raporlama önermektir.

Anahtar Kelimeler: Diyalojik Hesap Verme, Popüler Finansal Raporlama, Belediye, İzmir

JEL Sınıflandırması: M40, M48, H83

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 20.10.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 15.12.2022
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Ege Üniversitesi, Bergama Meslek Yüksekokulu, emre.kaplanoglu@ege.edu.tr orcid.org/0000-0001-7287-1938

***Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı, suleyman.yukcu@deu.edu.tr orcid.org/0000-0002-1514-5953

Atıf (Citation): Kaplanoğlu, E. ve Yükçü, S. (2023). Diyalojik Hesap Vermede Popüler Raporlamanın Kullanılması: Belediyeler İçin Raporlama Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS28-ÖS50. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1192400>

USING POPULAR REPORTING IN DIALOGICAL ACCOUNTING: REPORTING EXAMPLE FOR MUNICIPALITIES

ABSTRACT

Dialogical accountability is a new field of study among accounting disciplines over the past two decades. Recognizing the controversial nature of accounting information and the importance of responding to a wider range of stakeholders involves rethinking the roles of reporting, including calls for the emergence of new processes that embrace pluralism. At the forefront of the new public governance is involving citizens in order to enhance the legitimacy of government actions and enhance democratic governance through dialogic accountability. The aim of this study is to explain the importance of popular financial reports in dialogic accountability and to propose a popular financial reporting that can provide transparency of the activity results of municipalities, understandability by citizens, and democratization of the public administration process.

Keywords: Dialogic Accounting, Popular Financial Reporting, Municipality, İzmir

JEL Classification: M40, M48, H83

EXTENDED SUMMARY

PURPOSE AND MOTIVATION

In recent years, citizens have increasingly demanded public responsibility from governments to implement programs that pay more attention to the real needs of the region in which they live, especially with regard to the management of public resources. Citizen participation and the creation of a common culture represent elements that strengthen the responsibility of public institutions and require a higher level of transparency. Academics, public administrators, and politicians have begun to pay more attention to popular reporting (PR). The aim of this study is to explain the importance of popular financial reports used as a tool in dialogic accountability, to introduce a popular financial reporting proposal that can increase the transparency of public activity results of municipalities, make them understandable by citizens, and democratize the public administration process.

METHODOLOGY

The emergence of the New Public Administration brought significant changes in accountability mechanisms. In recent years, the information needs of citizens who are interested in financial issues and non-financial aspects of public administration have increased. U.S. regulators' commitment to transparency has led U.S. municipalities to adopt Popular Annual Financial Reporting (PAFR) since the 1990s. This reporting tool, which can convey information to citizens in a clear and simple way, has also

attracted the attention of academics. The Government Finance Officers Association (GFOA) launched the PAFR Rewards Program in 1991 to encourage and assist local and state governments in extracting information from their financial reports. The activity reports of Izmir Metropolitan Municipality are included in the scope of the study. The activity reports of the municipality were obtained from the web page. The quality areas (background, assurance and credibility, content, simplicity) of Popular Annual Financial Reporting of US municipalities and the elements included in these areas were identified. The activity reports of Izmir Metropolitan Municipality were converted into Popular Annual Financial Reporting.

RESULT AND DISCUSSION

When the activity reports of Izmir Metropolitan Municipality between 2010 and 2021 are examined, the average number of pages of these reports is approximately 384. It is very difficult for a report with such a large number of pages to be read, understood, and interpreted by both an average financially literate person and a person with no financial literacy. The average number of Popular Annual Financial Reports by US municipalities generally is about 8-30 pages. The annual report of Izmir Metropolitan Municipality for 2021, especially the financial information part, has been re-prepared by dividing the quality areas in the Popular Annual Financial Reporting into four parts (background, assurance and reliability, content, simplicity). These four sections have been divided into elements within themselves and made more understandable and interpretable for citizens who will reach the financial and non-financial results of the Izmir Metropolitan Municipality. This report is prepared at an average of 20 pages. Citizens may have the opportunity to access this report via Pdf/Html etc. formats, as well as digital platforms (such as Facebook, Instagram, Tweeter). This report can be presented as a whole, or it can be presented to stakeholders in parts. The scoring can then be evaluated by an authorized arbitral tribunal or citizens' council to be formed on the subject.

CONCLUSION AND IMPLICATION

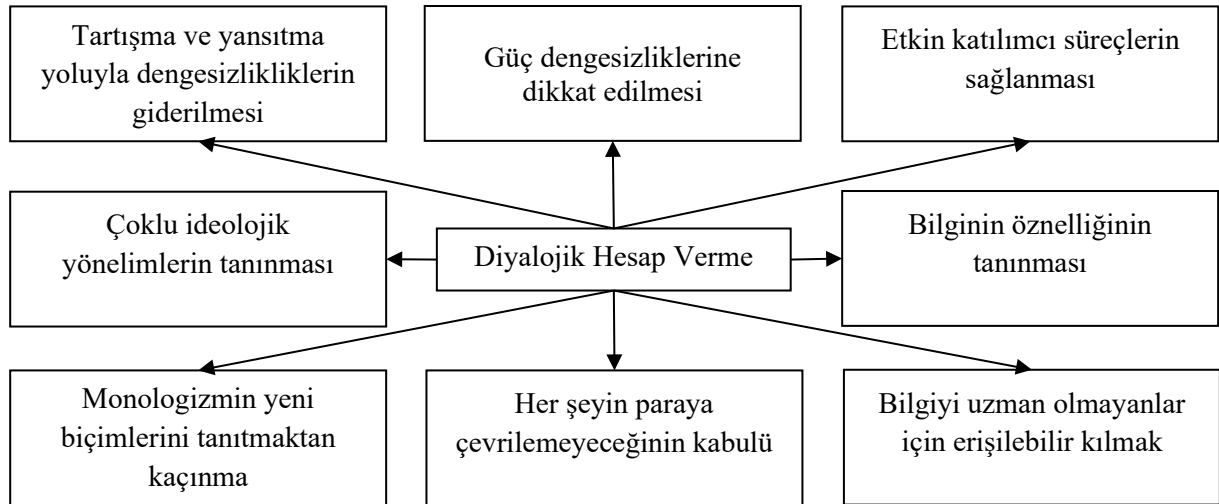
In this study, a popular financial reporting proposal for municipalities was introduced. Public authorities can become more transparent and understandable through popular reports used as a tool for dialogical accountability. The fact that the reporting is quite simple and understandable can increase the participation of the citizens in the management of the city they live in, and they can have the opportunity to live in a city that is the way they want. Dialogical accountability can prevent the public authority from expressing its situation as a monologue and can also provide collective awareness, such as social responsibility, which is one of the basic concepts of accounting.

1. GİRİŞ

Güncel Türkçe sözlükte monolog; kişilerden birinin kendi kendine yaptığı konuşma veya çevresindekilere fırsat vermeden bir kimsenin yaptığı konuşma olarak açıklanmıştır. Diyalog ise karşılıklı konuşma veya anlaşma, uyum sağlama şeklinde belirtilmiştir. Her iki kelime de Eski Yunanca'dan alıntıdır ve sonuna gelen “logos” eki söz, kelam, ifade, mantık, akıl yürütme anlamını taşıyan bir kelimeden türetilmiştir. Bu çalışmada kullanılan monoloji ve diyaloji kelimelerinin aldıkları ek olan “loji” kelimesi de “logos” kelimesinden türetilmiştir. Eğer bir kavram mantıksal ve bilimsel bir bilgiyi ifade ediyorsa, örneğin dil bilimi olan filoloji, kelimenin sonuna “loji” getirilmektedir. Monoloji sözlük anlamı itibariyle tek taraflı konuşma alışkanlığı, monolojik ise monologun özelliği olarak tanımlanmıştır (Merriam-Webster, n.d.a; Merriam-Webster, n.d.b). Monoloji, alınacak kararlarda, uygulanacak politikalarda, üretilecek ve verilecek bilimsel bilgide tek sesliliktedir. Monolojik olarak anlaşılan bir dünya nesnelleştirilmiş ve bir otoritenin bakış açısını yansıtır. Diyalojik ise diyalogun nitelendirilmesidir, bir şeyin anlamının keşfedilmesi için yapılan diyalogtur (Merriam-Webster, n.d.c). İnsanların birbirleriyle iletişimde kullandıkları sözlü veya yazılı herhangi bir ifade, içsel olarak diyalojiktir. Diyalojikte her zaman tartışmaya yer vardır, çünkü sorular evrensel hakikatten ziyade herkesin bakış açısını göstermektedir (Nesari, 2015, 642-643). Diyalojik bir sistem, iletişim kavramlarının ötesinde, dönüştürücü eylemi teşvik etmek için tasarlanmış, yinelenbilir ve karşılıklı öğrenme süreçlerini kapsar. Diyalojik süreçler, paydaşlar ve kuruluşlar arasındaki hesap verebilirlik ilişkilerini şekillendirir (Bellucci & Manetti, 2017, 875). Devletlerin, sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar) ve yerel toplulukların, yalnızca toplumsal yaşamda değil, aynı zamanda bir kuruluşun eylemlerini koşullandıran toplumsal yapıların ve düşüncelerinin temsilleri olan sivil toplumun diyalojik kodlamalarının geliştirilmesinde temel bir rol oynayabileceğini kabul eder. Diyalojik hesap verme, zamanında ve gerekli bilgileri toplayabilen, yönetebilen ve raporlayabilen yenilikçi hesap verme araçları ve tekniklerinin geliştirilmesinde ve kullanılmasında çok sayıda kişinin katılımını kabul eder. Dolayısıyla, bu hesap verme yaklaşımı, paydaşlar için ortak platformların oluşturulmasına ve kurumsal davranışla ilgili sorunlara olası çözümleri sağlayabilecek karar verme süreçlerine ve diyaloga dâhil olmalarına izin vermelidir. Buna karşılık, monolojik hesap verme, yatırımcıların bilgi ihtiyaçlarının muhasebe ve raporlama sistemlerinin değer ve ilkelerini etkilemesini sağlayacak şekilde yapılandırılmasıdır. Bu ihtiyaçların karşılanmasında monolojik hesap vermenin, siyasi görüşü ne olursa olsun herkese hizmet ettiği varsayılmaktadır. Alternatif bakış açıları, monolojik hesap vermenin temel amacı olan mevcut veya potansiyel yatırımcılara beklenen bilgileri sağlamaktan uzaklaşabileceği ihtimali göz önünde bulundurularak dikkate alınmaz. Monolojik hesap verme aynı zamanda kesinlik kazanmış bir uyumu da yansıtır, buna kendileri için konuşan gerçekler diyebiliriz. Diyalojik bir bakış açısıyla etkileşim, çok boyutlu bir yaklaşıma dayanan ve toplumdaki güç farklılıklarına duyarlı muhasebe ve raporlama modellerinin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Monolojik hesap verme ile

ilişkili üniteler olan yaklaşımın çok sesli bir vatandaşlık perspektifi ile değiştirilmesi için paydaş katılımını ciddiye alan finansal olmayan hesap verme ve raporlamanın (sosyal veya çevresel muhasebe gibi) yeni biçimleri teşvik edilmektedir (Manetti ve diğerleri, 2021, 251).

İnsan yaşamıyla ilgili bilgileri hesaplamaya çalışan teknolojilerin sınırı bulunmaktadır. Bu sınır, kısmen, kapitalizmin muhasebenin sağlayabileceği vizyonu sınırlandırdığı ekonominin monolojik gerçekliğiyle bağlantılıdır. Monolojik hesap verme, yalnızca gerçek olayı bağımsız olarak açıklayabilen finansal tablolara dayalı bilgiler sağlaması bakımından sınırlıdır. Yeni kamu yönetimi bakış açısına göre, çeşitli karar vericiler, vatandaşları ve diğer paydaşları karar alma sürecine ve kamu hizmetlerinin kalitesini, verimliliğini ve etkinliğini değerlendirmeye dâhil etmektedir. Batı ülkelerinde kapitalizm fikrinin üstesinden gelmek, daha karmaşık bir gerçeklikle bağlantılı yeni ihtiyaçların gelişmesine yol açmıştır. Buna göre, demokratik tartışmayı teşvik etmek ve farklı grupların karşıt duruşlarını ve ilgili tüm aktörlerin bilgi ihtiyaçlarını dikkate almak için yeni bir muhasebe yaklaşımına ihtiyaç vardır. Hesap verme, şeffaflığı sağlayarak ve daha fazla bilgi sağlayarak, gerçekliği yorumlama ve aktörler arasındaki olası sosyal çatışmaları çözme gücüne sahiptir (Grossi ve diğerleri, 2021, 77). Bir hâkimiyet ilişkisini tanımlayan monolojik hesap vermenin aksine, diyalojik hesap verme, aktörlerin heterojenliğini kabul eder ve finansal piyasayı tercih etmeyi reddeder, bunun yerine çoğulcu kamu çıkarları görüşü sunmaktadır. Hesapları hazırlayan ve tasarlayan kişiden bağımsız olarak bir dizi söyleme olarak tanır ve böylece kurum yönetimi hakkında farklı bakış açıları ifade edilebilir. Diyalojik hesap vermenin sekiz adet ilkeye sahip olduğu ifade edilebilir (Godowski ve diğerleri, 2020, 6). Bu ilkeler Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Diyalojik Hesap Vermenin İlkeleri

Kaynak: Godowski ve diğerleri, 2020, 6.

Bu sekiz ilke arasında, diyalojik hesap verme muhasebe bilgilerini elde etmek için kullanılan hesaplamaların öznel doğasını ve bu bilgilerin uzman olmayan kişiler tarafından anlaşılmasını kabul etmektedir (Godowski ve diğerleri, 2020, 6). Çeşitli paydaşlar ve özellikle vatandaşlar, genellikle eksik

olan muhasebe hakkındaki bilgilerini artırmak için karar verme sürecine daha fazla dâhil olmalıdır. Bu, monolojik bir durumda hesap verme ve raporlama krizine yol açmaktadır. Yeni yaklaşım, bu krizi, çoklu, örtüşen ve bazen çelişkili değerlere sahip topluluklar içinde yer alan bireyleri dikkate alarak çözmektedir. Diyalojik hesap verme, vatandaşlara keşfedilmiş gerçekliği vurgulamak yerine gerçekliğin tanımına ve inşasına katılmalarına izin veren araçların benimsenmesini sağlamaktadır. Ayrıca, bu yaklaşımı desteklemek için kullanılabilir yeni teknolojik araçları tanımlamaktadır. Bununla birlikte, diyalojik hesap vermeyle ilgili literatürde gerçekliğin tam olarak tanınmasını, açıklanmasını ve temsilini sağlaması gereken raporlama sürecini dikkate almadan, diyalojik hesap verme araçlarının yararlı bir unsur olarak katılımcı bütçeye odaklanılmaya halen devam edilmektedir. Mevcut literatürde, diyalojik hesap verme aracı olarak popüler raporlamanın tüm paydaşların ve vatandaşların bilgilendirme ihtiyaçlarına cevap vermek için kullanılacağı belirtilmiştir (Grossi ve diğerleri, 2021, 78). Günümüzde dijitalleşme (Sosyal medya vb. ortamlar) diyalojik hesap vermeyi kolaylaştırmaktadır.

Bu perspektiften, paydaşlara karşı artan hesap verebilirlik ihtiyacı, yerel kurumların faaliyetlerinin belirli bir özelliğidir. Vatandaşlık kavramının evrimiyle birlikte yerel yönetimler vatandaşları farklı konumlandırmaktadır. Yerel yönetim yaptığı yerel yönetim faaliyetleri üzerinde vatandaş karar verme yetkisi olan bir kullanıcı ve aktif bir ortak olarak görmektedir. Erişilebilir ve şeffaf finansal belgelerin oluşturulması vatandaşların katılımı için bir başlangıç noktasıdır. Bu nedenle diyalojik hesap vermede bir araç olarak belirlenen Popüler Raporlama (PR) hem bilim adamları hem de politikacılar tarafından artan bir ilgi görmüştür. ABD ve Kanada'daki eyaletlerde ve yerel yönetimlerde finans memurlarını temsil eden Devlet Finans Görevlileri Derneği (GFOA) dâhil olmak üzere birçok finans meslek kuruluşu, finans meslek birliği, bir raporlama aracı olarak PR'nın kullanılmasını teşvik etmektedir. ABD'deki hem Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu (GASB) hem de Devlet Muhasebecileri Birliği (AGA), popüler raporlamanın yayılmasını kendi yönergeleriyle farklı şekilde teşvik etmekte ve ayrıca ödüller vermektedir. PR, AGA tarafından hazırlanan hesap verebilirlik piramidinin en üst seviyesinde yer alan bir iletişim aracıdır. Çünkü kamu kaynaklarının kullanımı hakkında hesap vermek için kamu idarelerinin ihtiyaçlarını karşılayan toplu veriler sağlayabilmektedir. GASB'ye göre, Popüler Finansal Raporlama (PFR), politikacılar, kamu sektörü çalışanları, medya, topluluk vb. gibi diğer potansiyel kullanıcıların kapsamlı ve kolay erişilebilirliğine tabi tutulabilir. PFR'lar hedef grup odaklı finansal raporlar olarak da tanımlanmaktadır. Kamu maliyesi konusunda bir geçmişi olmayan ancak hükümetin mali faaliyetlerine ilişkin daha az ayrıntılı bir genel bakışa ihtiyaç duyan veya arzu eden kamu paydaşları (örneğin vatandaşlar, işletmeler ve topluluklar) için hazırlanmaktadır. PFR'nın amacı, kamu paydaşlarının hükümetlerinin finansal faaliyetlerini anlamalarını kolaylaştırmaktır. GFOA da genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinde (GAAP) finansal tablolara farklı bir yaklaşım sunmaktadır. Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları Kurulu (IPSASB), özellikle topluluk üyelerinin çıkarları doğrultusunda hareket eden yasama organının PFR'un önemli bir kullanıcısı olduğunu

vurgulamaktadır. Bu nedenle, 2010 yılından bu yana, Kamu Sektörü Kuruluşları Tarafından Genel Amaçlı Finansal Raporlama Kavramsal Çerçevesine göre, Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları (IPSAS) vatandaşları PFR'nun birincil kullanıcıları olarak tanımlamıştır. Nüfustaki olası artış, dikkati azalan kaynakların tahsisi ve kullanımına odaklayabilecek araçların tanımlanmasını gerektirmektedir (Biancone ve diğerleri, 2019, 45-46).

Bu çalışmanın amacı, diyalojik hesap vermede bir araç olarak kullanılan popüler finansal raporlamanın önemini açıklamak, belediyelerin kamu faaliyet sonuçlarının şeffaflığını artırabilecek, vatandaşlar tarafından anlaşılabilirliğini ve kamu yönetim sürecinin demokratikleşmesini sağlayabilecek bir popüler finansal raporlama önerisi getirmektir. Çalışmanın giriş kısmında monolojik ve diyalojik hesap verme açıklanmış, popüler finansal raporlama hakkında genel bilgi paylaşılmış ve çalışmanın amacı sunulmuştur. İkinci kısım literatür taramasına ayrılmış, üçüncü kısımda çalışmanın kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır. Dördüncü kısımda belediyeler için popüler raporlama örneği verilmiş ve sonuç kısmında da öneriler getirilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu başlık altında verilen literatür taraması çalışmanın amacıyla bağlantılı olan diyalojik hesap verme ve popüler raporlamayla ilgilidir.

Yusuf ve diğerleri (2013) ABD'deki yerel yönetimlerin PFR uygulamalarına ilişkin durumu incelemişlerdir. Anket soruları PFR türleri, PFR'nın geliştirilmesi, yayınlanma biçimi ve raporlama nedenleriyle ilgilidir. Anket 2010 yılında ABD eyaletlerindeki 145 il ve ilçeden oluşan bir örneklem grubuna uygulanmıştır. Bu ankete verilen yanıtlar, yerel yönetimlerin popüler raporlamayı nasıl uyguladığı ve raporlamanın arkasındaki itici güçleri ve zorlukları belirlemek için analiz edilmiştir. Sonuçta, yerel yönetimlerin popüler raporlama yapma nedeninin vatandaşlara bilgi sağlama, şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırma ihtiyacından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Yerel yönetimler yayınladıkları popüler finansal raporları vatandaşlara ulaştırabilmek için öncelikle web sitelerini, hizmet binalarını veya halk kütüphanesini kullanmaktadırlar. Bu yöntemler pasif yöntemler olarak belirtilmiştir. Popüler raporlar az da olsa basın bülteni, yerel gazeteler veya vatandaşa posta gibi aktif yöntemlerle dağıtımı yapılmaktadır. Yazarlar bunun sebebini popüler raporlamanın meslekten olmayan kitleyi hedefleyen raporlar olarak kabul edilmesi olduğu şeklinde açıklamış ve hem aktif hem de pasif dağıtımın birleşiminin şeffaflık, halkın katılımı ve hesap verebilirlik açısından popüler raporlamanın faydalarına ulaşılmasına katkıda bulunacağını belirtmişlerdir.

Bellucci ve Manetti (2017) çalışmalarında sosyal medya uygulamalarından biri olan Facebook kullanımının, ABD'deki vakıflar arasında diyalojik hesap vermeyi destekleme açısından etkili bir paydaş katılım mekanizmasını temsil edip etmediğini araştırmışlardır. Facebook'u kullanan ABD

vakıflarının sayıları konusunda büyük farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. En büyük 100 tane ABD vakfından sadece 59'unun resmi bir Facebook sayfası vardır. Bazı vakıflar (örneğin Walmart ve J.P. Morgan) bağlı olduğu ana şirketin Facebook sayfasına güvenmektedir. 59 vakıftan sadece 15'inin gönderilerine ortalama 2'den fazla yorum yapılmıştır. Bazı vakıfların (örneğin, Bill ve Melinda Gates Vakfı, Rockefeller Vakfı ve California Endowment), resmi sayfalarında Facebook kullanıcılarıyla etkileşim kurmak için özel bir personel görevlendirmiştir. Bu vakıflar, neredeyse her gün yeni gönderiler yayınlayarak, kullanıcıların yorumlarına yanıt vermekte ve genellikle "Soru-Cevap" kısımları aracılığıyla personel ile etkileşim kurma imkânı sunmaktadır. Sonuç olarak üç farklı vakıf türü tanımlanmıştır. Birinci vakıf türü, Facebook veya diğer sosyal medyayı kullanmayanlar (% 41), ikinci vakıf türü Facebook'u kullanan ancak etkileşimi sınırlı ve diyalojikten çok monolojik bir iletişim kuran (% 44) ve üçüncü vakıf türü Facebook'u iki yönlü, diyalojik bir iletişim aracı olarak kullananlar (% 15) olarak bulunmuştur.

Cohen ve diğerleri (2017) modern teknolojinin ve internetin kullanılmasının vatandaşların popüler raporlamaya olan ilgisine etkisini, kamusal konulara daha aktif bir katılım sağlama motivasyonunu ve popüler raporun sunum biçiminin kullanıcılar üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışmalarında yapılan analiz, özel sektördeki raporlama formatları ile ilgili olarak daha önce yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Varsayımsal bir belediye için üç farklı formatta (PDF, çevirmeli defter ve web sitesi) kısa bir popüler rapor geliştirmişlerdir. Bu üç farklı formatta hazırladıkları raporları değerlendirmek için bir anket oluşturulmuştur. Ankette yer alan değerlendirme konuları; raporlardaki bilginin eksiksizliği, bilginin netliği, görsel görünüm, web sitesindeki bağlantı tasarımı, kullanılabilirlik, genel memnuniyet ve belediye imajıdır. Anket, 165 katılımcıdan oluşan bir örneklem tarafından yanıtlanmıştır. Bulgular, web sitesi formatının, incelenen yönlerin çoğunda popüler bir rapor sunumunun geleneksel yollardan daha fazla tercih edildiğini göstermektedir. Bu nedenle, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı popüler raporları vatandaşlar için daha çekici ve faydalı hale getirirken, demokratik katılıma olası yayılma etkileriyle birlikte olumlu sonuçlar doğuracağı belirtilmiştir.

Dillard ve Vinnari (2019) muhasebe sistemlerinin, alternatif hesap verebilirlik sistemlerinin (hesap verebilirlik temelli muhasebe) özel gereksinimlerini ele alacak şekilde tasarlanmasını ve hesap verebilirlik sistemi gereksinimlerinin, ilgili tarafların göze çarpan değerlendirme ölçütlerini yansıtması gerektiğini belirtmişlerdir. Eleştirel diyalojik hesap verebilirliği, çoğu zaman çatışan çıkarlarla karakterize edilen çoğulcu bir toplumda hesap verebilirlik sistemlerini kavramsallaştırmanın bir yolu olarak önermişlerdir.

Biancone ve diğerleri (2019) GFOA'nun Popüler Yıllık Mali Raporlar Ödül Programına 2017'de sunulan popüler raporlardan 193 adet belediyenin (11 adet Kanada ve 182 adet ABD) popüler yıllık mali raporlarının özelliklerini ve içeriklerini analiz etmişlerdir. Daha önceki çalışmalardan farklı olarak,

popüler finansal raporlamanın sayfa sayısının artırılması ihtiyacı, liseyi bitirenlerin seviyesi düştüğünde doğrulanmaktadır. Bu nedenle, raporlamada uyulması gereken sabit bir sayfa sayısı olmadığını belirtmişlerdir.

Godowski ve diğerleri (2020) mali müşavirlerin çalışma konseylerine yaptığı yardımın, şirketlerin hesap vermelerine katkıda bulunarak, bir tür çatışmacı demokrasinin ortaya çıkmasına neden olup olmadığını ve nasıl olduğunu incelemişlerdir. Fransız yasaları, çalışma konseylerinin (50’den fazla çalışanı olan firmalarda çalışanları temsil eden ve hem ekonomik hem de sosyal haklara sahip olan zorunlu organlar), yöneticilerden alınan muhasebe ve finansal bilgileri anlamalarını kolaylaştırmak için muhasebecilerden yardım almalarına izin vermektedir. Hem mali müşavirler hem de çalışma konseyi üyeleri ile 36 adet yarı yapılandırılmış görüşme ile nitel bir çalışma yapmışlardır. Sonuçta, belirli koşullar altında, mali müşavirler tarafından sağlanan yardımın, çalışma konseyi üyeleri ile çalışma konseylerindeki yöneticiler arasındaki diyalogu destekleyebileceğini göstermektedir. Eleştirel bir diyalojik hesap verebilirliğin inşasının organizasyonlarda çoğulculuğu teşvik edeceği vurgulanmıştır.

Grossi ve diğerleri (2021) bir İtalyan şehirde vatandaşların dijital platformlarla etkileşimini teşvik etmek için diyalojik bir hesap verme aracı olarak PR’nın faydasını araştırmışlardır. Diyalojik hesap verme teorisini kullanarak, popüler raporlama ve dijital platformlar odaklı demokratik hesap verme teknolojileri tartışmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bu çalışmanın sonucunda, vatandaşların devamlı bilgi ihtiyaçlarının karşılanacağı, vatandaş merkezli bir bakış açısını teşvik eden, çıktılar ve sonuçlar üzerinde daha geniş bir kamu hesap verebilirliğinin dijital platformlar aracılığıyla bir katılım sürecine dönüştürebileceğini belirtmişlerdir. Diyalojik hesap vermede bir araç olarak entegre popüler raporlamanın faydalı olacağı sonuçlar arasındadır. Yazarlar, diyalojik hesap vermenin çeşitli ilkelerinin popüler raporlamaya uygulanmasının ayrıntılarını sunmuşlardır. Bu Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Diyalojik Hesap Verme İlkelerinin Popüler Raporlamaya Uygulanması

Diyalojik hesap vermenin ilkeleri	Popüler raporlamaya uygulanması
Çoklu ideolojik yönelimlerin tanınması	PR, farklı vatandaş ve politikacı gruplarının çatışan konularını temsil eder ve seslendirir.
Parasal indirgmeden kaçınmak	PR, çeşitli aktörlerin bilgi ihtiyaçlarını karşılayabilen ve bir seçime izin veren hem nicel hem de nitel bilgiler sağlar.
Hesaplamaların öznelliği ve tartışılabilir doğası hakkında açıklık	PR, hükümet ve vatandaşlar arasındaki bilgi asimetrisiyle ilgili çatışmaları azaltarak vatandaşlara daha fazla bilgiyi garanti eder.
Uzman olmayanlar için erişimi etkinleştirme	PR, belirli teknik becerilere ve bilgiye sahip olmayanlar da dâhil olmak üzere tüm paydaşlara erişim sağlar.
Etkin bir katılımcı sürecin sağlanması	Rapor, ihtiyacın açık şekilde belirlenmesi için yeni dağıtım kanalları aracılığıyla yapılandırılmalıdır.
Güç ilişkilerine ve dinamiklerine dikkat	PR, bazı finansal ve finansal olmayan sonuçları filtreleme yeteneğine sahip güçlü seçkinlere tabi olabilecek bir araçtır. Ancak, bilgilerin harici bir kuruluş tarafından onaylanması yoluyla bu olayı yönetmek mümkündür.

Tablo 1. Diyalojik Hesap Verme İlkelerinin Popüler Raporlamaya Uygulanması (devamı)

Dönüşümü tanımak	PR, sosyal aktörleri sonuçlar hakkında daha fazla yansıtmaya ve diyalogu kolaylaştırmaya teşvik eder.
Monolojizmin yeni biçimlerine direnmek	PR, politikacıların ve yöneticilerin diyalojik kavramına göre eksiksiz bilgi sağladığı salt bir siyasi iletişim aracı olmamalıdır.

Kaynak: Grossi ve diğerleri, 2021, 79.

Entegre popüler raporlamanın diyalojik hesap verme aracına doğru evriminin, genellikle geleneksel hesap verme araçları tarafından görmezden gelinen, önemsenmeyen paydaşlar için nasıl bir alan yarattığını ve politikacıların ve kamu yöneticilerinin, toplumun çoğulluğuna dayanan çeşitli çatışan amaç ve değerleri dikkate almalarına neden olmaktadır.

Bracci ve diğerleri (2021) vatandaş merkezli finansal raporları hazırlayanların kamuya hesap verme sorumluluğunu nasıl algıladıklarını ve uygulamaya nasıl dönüştürdüklerini analiz etmeyi amaçlamışlardır. Araştırmaları nitel ve yorumlayıcıdır. İtalya’da bir belediyede Ekim 2017’den Ocak 2019’a kadar yürütülen bir vaka çalışmasına dayanmaktadır. Sonuçta, PFR, bireysel bir aktörün (örneğin, finanstan sorumlu bir meclis üyesinin) inisiyatifinden bir aktörler ağının çıkarlarını harekete geçiren bir hesap verme aracına dönüşmesi sürecini desteklemektedir. PFR kamuya hesap verme sorumluluğu sorununa çözüm olarak görülmektedir. Belediyenin iç hedefleri ve içerideki güç ilişkileri nedeniyle dış paydaşların popüler finansal raporlama ile arabuluculuk faaliyeti görebilecekleri belirtilmiştir.

Manetti ve diğerleri (2021) çalışmalarında diyalojik hesap vermekle ilgili sistematik bir literatür taraması yapmışlardır. Bu çalışmaya göre diyalojik hesap vermenin etkilediği beş temel alan ve bu alanlara ait konu başlıklarını tespit etmişlerdir. Diyalojik hesap vermekle ilgili literatürdeki en sık çalışılan alanlar ve konular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Diyalojik Hesap Vermekle İlgili Literatürdeki En Sık Çalışılan Alanlar ve Konular

Alanlar	Konular
Eğitim	Diyalojik eğitim Muhasebe eğitimi
Sürdürülebilir kalkınma	Sürdürülebilirlik değerlendirmesi Sosyo-ekolojik sistemler Sürdürülebilir kalkınma hedefleri
Sosyal ve çevresel muhasebe	Sürdürülebilirlik raporlaması Paydaş katılımı Hesap verilebilirlik Entegre raporlama
Kamu alanı	Demokrasi Muhasebe Denetim Kamu sektörü muhasebesi
Bilgi ve iletişim teknolojisi	Sosyal medya ve çevrimiçi uygulamalar Yeni teknolojiler

Kaynak: Manetti ve diğerleri, 2021, 274.

Raimo ve diğerleri (2022) çalışmalarında GFOA'dan popüler yıllık finansal raporlarının değerlendirilmesi sonucu ödül almış 100 adet ABD belediyesinden oluşan bir örnekleme incelemiştir. Sonuçlar, popüler yıllık finansal raporların kalitesinin düşük olduğunu ve bu belgelerin kalitesi üzerinde nüfus büyüklüğünün olumlu ve nüfus ortalama yaşının olumsuz bir etkisi olduğunu göstermektedir. Belediyelerin vatandaşların ve diğer paydaşların bilgi ihtiyaçlarını karşılamalarına izin verecek yeterli bir şeffaflık düzeyine ulaşmak için daha fazla çaba göstermeleri gerekmektedir. Raporun başlığında bunun popüler bir yıllık finansal rapor olduğunu açıkça belirtmeye ve şehir yöneticisi veya belediye başkanından bir tanıtım mesajı eklemeye dikkat edilmelidir. Şehrin sunumu, şehrin yaşanabilirliği, şehir yönetimi, stratejik odak ve geleceğe yönelim, finansal performans ve vatandaşların katılım araçları gibi farklı yönler hakkında derinlemesine nitel ve nicel çok boyutlu bilgiler sağlamalıdır. Ayrıca belediyelerin yönetim organları, popüler yıllık finansal raporların hazırlanmasında belgenin okunabilirliğine ve açıklığına dikkat etmeli, basit bir dil tercih etmeli ve anlatımla yüksek oranda bağlantılı resim, grafik ve tabloların yer almasını tercih etmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

3. KAPSAM VE YÖNTEM

Yeni kamu yönetiminin ortaya çıkışı, hesap verebilirlik mekanizmalarında önemli değişiklikler getirmiştir. Son yıllarda finansal konularla ve kamu yönetiminin finansal olmayan yönleriyle ilgilenen vatandaşların bilgi ihtiyaçları artmıştır. ABD'de düzenleyicilerin şeffaflığa olan bağlılığı, 1990'lardan bu yana ABD belediyelerinin Popüler Yıllık Finansal Raporlamayı (PYFR) benimsemesine yol açmıştır. PYFR, belediye faaliyetlerinin mali sonuçlarını, kamu maliyesi geçmişine sahip olmayan şehrin paydaşlarına iletmeyi amaçlayan bir belgedir. Bu belgedeki bilgiler, kapsamlı yıllık mali rapordan alınmalı, finansal mesajı güçlendirmek için grafikler ve diğer görseller kullanılmalı ve doğası gereği aşırı derecede teknik olmamalıdır. Bu gereklilikler bazen geleneksel finansal raporlamaya aykırılıklar taşıyabilmektedir (City of Woodstock, 2022). Vatandaşlara açık ve basit bir şekilde bilgi aktarabilen bu raporlama aracı akademisyenlerin de ilgisini çekmiştir. GFOA, 1991 yılında yerel ve eyalet hükümetlerini finansal raporlarından bilgi çıkarma konusunda teşvik etmek ve yardımcı olmak amacıyla PYFR Ödül Programını başlatmıştır. Belediyelerin ve okulların uygun şekilde hazırlanan popüler finansal raporları, ödül programı için özel olarak tasarlanmış bir değerlendirme ve kontrol formunu dolduran üç hakem tarafından incelenmektedir. Hakemin değerlendirme formu, genel değerlendirmeye yönelik olarak değişen ağırlıklarda önem verilen beş kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler şunlardır; okuyucu çekiciliği (% 25), anlaşılabilirlik (% 40), dağıtım yöntemleri (% 5) ve diğer (örneğin, yaratıcılık, kayda değer başarı) (% 10). Puanın kalan % 20'si, önceki dört kategori dikkate alınarak, raporun genel kalitesine ve kullanılabilirliğine ayrılmıştır. Hakemler asla gözden geçirilmekte olan PYFR ile aynı eyaletten veya yıllık kapsamlı finansal raporun bağımsız denetimini gerçekleştiren aynı şirketten

seçilmezler. GFOA personeli, hakemlerin inceleme sonuçlarını tablo haline getirirler. Herhangi bir PAFR ile ilgili 3 hakemden en az 2'sinin raporunda yüksek puan alan raporlar ödül almaya hak kazanmaktadır (GFOA, 2022a). Hakemlerin değerlendirme ve kontrol belgesine GFOA'nın web sayfasından ulaşılabilir (GFOA, 2022b). PYFR hazırlanırken göz önünde bulundurulması gereken bir yönerge bulunmaktadır. Yıllık finansal tabloların popüler raporu, yerel yönetimlerin farklı ihtiyaçlarına göre büyük ölçüde değişebilmektedir. Hazırlık sürecinde yaratıcılık çok önemlidir. Bu yönergeye göre PYFR hazırlanırken dikkat edilecek unsurlar aşağıda verilmiştir (NSMFC, 2004, 2):

- 1) Raporu zamanında hazırlamak,
- 2) Raporun kapsamını açıkça belirtmek,
- 3) Anlatımı önemli yönleri vurgulamak için kullanmak,
- 4) Okuyucuların ilgisini çeken bir format kullanmak,
- 5) Trendleri belirlemek için karşılaştırmalı verileri kullanmak,
- 6) Geri bildirim için fırsat sağlamak,
- 7) Bilgileri dengeli ve objektif bir şekilde sunmak,
- 8) Hedeflenen okuyucu kitlesine göre dağıtım yöntemleri kullanmak ve
- 9) Popüler raporu üretmek için farklı maliyet alternatiflerini gözden geçirmektir.

Bu çalışmada belediyeler için örnek olarak verilen PFR, literatürdeki çalışmalara ve GFOA'dan ödül alan PFR'lar gözetilerek hazırlanmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyet raporları çalışmanın kapsamına girmektedir. Belediyenin faaliyet raporları web sayfasından elde edilmiştir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2022). ABD belediyelerinin Popüler Yıllık Finansal Raporlamalarının kalite alanları (arka plan, güvence ve güvenilirlik, içerik, basitlik) ve bu alanlarda yer alan unsurlar tespit edilmiştir (Raimo ve diğerleri, 2022, 4-6). Kalite alanlarına göre hazırlanan raporun unsurları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Popüler Yıllık Finansal Raporlamasındaki Alanlar, Unsurları ve Puanlanması

Kalite alanı	Unsur	Puan
Arka plan	İçindekiler Başlıkta PFR ifadesinin yer alması PFR uygulamasının tercih edilme nedenleri Belgenin faydalanıcıları Popüler yıllık finansal raporunun hazırlanmasında sorumlu olan kişi/kişiler Belediye başkanından mesaj	0-1

Tablo 3. Popüler Yıllık Finansal Raporlamasındaki Alanlar, Unsurları ve Puanlanması (devamı)

Güvence ve Güvenilirlik	İç denetim Üçüncü taraf güvencesi PFR'nin genel kabul görmüş raporlama sunumuyla uyumu	0-1
İçerik	Şehrin tanıtımı Belediye Yönetimi Stratejik Hedefler Finansal durum ve performans Vatandaşların katılımı	0-4
Basitlik	Okunabilirlik Anlaşılabilirlik Erişebilirlik	0-4

Kaynak: Raimo ve diğerleri, 2022, 6.

PFR'lerin kalite alanları dört ana başlığa Tablo 3'teki gibi ayrılabilir. Bunlar, arka plan, güvence ve güvenilirlik, içerik ve basitliktir. Ayrıca bu başlıklar alt unsurlara ayrılarak bölümlenebilmektedir. Puanlama kısmı alıntı yapılan eserdeki haliyle verilmiştir, ancak bu puanlama sistemi değiştirilebilir. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyet raporları Popüler Yıllık Finansal Raporlamaya dönüştürülmüş ve raporlama formatı bir öneri olarak sunulmuştur.

4. BELEDİYELER İÇİN POPÜLER FİNANSAL RAPORLAMA ÖNERİSİ

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2010 ile 2021 yılları arasındaki faaliyet raporları incelendiğinde bu raporların ortalama sayfa sayısı yaklaşık 363'tür. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2010 ile 2021 yılları arasındaki faaliyet raporlarının yıllar itibariyle sayfa sayıları ve genel hatlarıyla içindekiler kısmı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Faaliyet Raporlarının Sayfa Sayısı ve İçindekiler

Yıllar	Sayfa Sayısı	Genel Olarak İçindekiler Kısmı
2021	277	Başkan Sunuşu Meclis Üyeleri İzmir Büyükşehir Belediyesi Encümeni ESHOT Encümeni Denetim Komisyonu İhtisas Komisyonları Meclis Kararı 1. Genel Bilgiler 2. Amaç ve Hedefler 3. Faaliyetlere İlişkin Bilgi ve Değerlendirmeler 4. Kurumsal Kabiliyet ve Kapasitenin Değerlendirilmesi 5. Öneri ve Tedbirler Ekler
2020	251	
2019	243	
2018	227	
2017	282	
2016	316	
2015	491	
2014	432	
2013	445	
2012	469	
2011	479	
2010	442	
Ortalama Sayfa Sayısı	362,83	

2010-2021 yılları arasındaki faaliyet raporlarından en az sayfa sayısına sahip rapor 2018 yılındaki 227 sayfalık rapor ve en fazla sayfa sayısına sahip rapor da 2015 yılındaki 491 sayfalık faaliyet raporudur. Faaliyet raporlarındaki toplam sayfa sayısı 2015 yılından sonra azalmıştır.

2010 ile 2021 yılları arasındaki faaliyet raporlarının içindekiler kısmının genel hatlarıyla çok fazla değişmediği söylenebilir. Faaliyet raporlarında içindekilerin ilk kısmı genel olarak; başkanın sunuşu, meclis üyeleri, İzmir Büyükşehir Belediyesi encümeni, ESHOT encümeni, denetim komisyonu, ihtisas komisyonları, meclis kararına ayrılmıştır. Faaliyet raporunun devamı 5 bölüme ayrılmıştır, bu bölümler genel bilgiler, amaç ve hedefler, faaliyetlere ilişkin bilgi ve değerlendirmeler, kurumsal kabiliyet ve kapasitenin değerlendirilmesi, öneri ve tedbirlerdir. Ayrıca raporun son kısmında ekler yer almaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi 2021 yılı baz alınarak faaliyet raporunun içindekiler kısmının detayı Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporunun İçindekiler Kısmının Detayları

İçindekiler	Alt başlıkları
1. Genel Bilgiler	Misyon, Vizyon ve İlkeler Yetki Görev ve Sorumluluklar İdareye İlişkin Bilgiler Fiziksel Yapı Örgüt Yapısı Bilgi ve Teknolojik Kaynaklar İnsan Kaynakları Sunulan Hizmetler Yönetim ve İç Kontrol Sistemi
2. Amaç ve Hedefler	İdarenin Amaç ve Hedefleri Temel Politikalar ve Öncelikler
3. Faaliyetlere İlişkin Bilgi ve Değerlendirmeler	Mali Bilgiler Bütçe Uygulama Sonuçları Temel Mali Tablolara İlişkin Açıklamalar Mali Denetim Sonuçları Diğer İdarelere Transferler Faaliyet Proje Bilgileri ve Performans Sonuçları Sayılarla 20.. Altyapı Yaşam Kalitesi Ekonomi Demokrasi Doğa Yaşayarak Öğrenme ve Kurumsal Kapasite Kültür Sanat 20.. Yılı İçinde İlçe Belediyeleri ile Ortak Yürütülen Projeler Daire Başkanlıkları Bazında Sektörel Bütçe Gerçekleşmeleri Performans Sonuçları Tablosu Performans Sonuçlarının Değerlendirilmesi Genel Yönetim Faaliyet Bilgileri Performans Bilgi Sisteminin Değerlendirilmesi
4. Kurumsal Kabiliyet ve Kapasitenin Değerlendirilmesi	Üstünlükler İyileştirmeye Açık Yönler Riskler

Tablo 5. İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporunun İçindekiler Kısımının Detayları (devamı)

5. Öneri ve Tedbirler	Öneri ve Tedbirler
Ekler	20.. Mali Yılı Faaliyet Maliyet Topamlarının ve Adetlerinin Stratejik Alanlara Göre Dağılımı 20.. Mali Yılı İdare Performans Tablosu 20.. Mali Yılı Bütçe Büyüklüğüne Göre Faaliyet Gerçekleşmelerinin Dağılımı 20.. Mali Yılı Toplam Bütçe Kaynak İhtiyacı ve Gerçekleşmeleri 20.. Mali Yılı Bütçe Ödeneklerinin Kaynak İhtiyacına Göre Gerçekleşmeleri 20.. Mali Yılı Bütçe Gerçekleşmelerinin Kaynak İhtiyacına Göre Dağılımı Bağlı Kuruluşların Faaliyetleri Belediyemizin Hissedarı Olduğu Şirketlerin Faaliyetleri Hissedarı Olduğumuz Şirketlerin Kurmuş Olduğu Şirketlerin Faaliyetleri İç Kontrol Güvence Beyanları

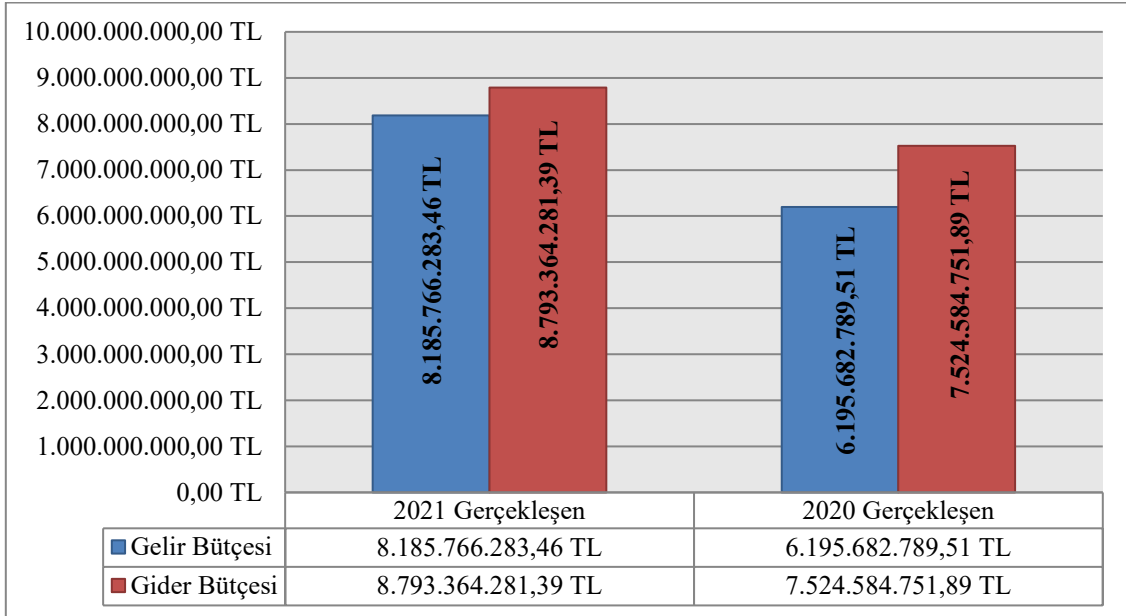
Tablo 4'teki raporların sayfa sayıları ve Tablo 5'teki içindekiler değerlendirildiğinde böyle fazla sayfa sayısına sahip bir raporun hem ortalama finansal okuryazar bilgisine sahip bir kişi tarafından hem de hiç finansal okuryazarlık bilgisine sahip olmayan bir kişi tarafından okunup anlaşılması ve yorumlanması oldukça güç olmaktadır. ABD'deki belediyelerin Popüler Yıllık Finansal Raporlarının sayfa sayıları genellikle 2 veya 30 sayfa arasında değişmektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin literatürdeki ve GFOA'dan ödül alan popüler raporlama örneklerine göre hazırlanan raporlama çerçevesi Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Popüler Finansal Raporlama Çerçevesi

Kalite alanı	Unsur
Arka plan	İlgili yıla ait PFR ifadesi İçindekiler Popüler yıllık finansal raporunun hazırlanmasında sorumlu olan kişi – Mali Hizmetler Dairesi Başkanı Belediye başkanından mesaj
Güvence ve Güvenilirlik	İç denetim – Mali Hizmetler Birim Yöneticisinin Beyanı ve İç kontrol Güvence Beyanı Dış denetim – Sayıştay Denetim Raporu – Denetim Görüşü <i>İç denetim, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu hükümlerine göre, dış denetim ise 6085 sayılı Sayıştay Kanunu hükümlerine göre yapılmaktadır.</i>
İçerik	Şehrin tanıtımı Belediye Yönetimi Stratejik Hedefler Finansal durum ve performans Vatandaşların katılımı

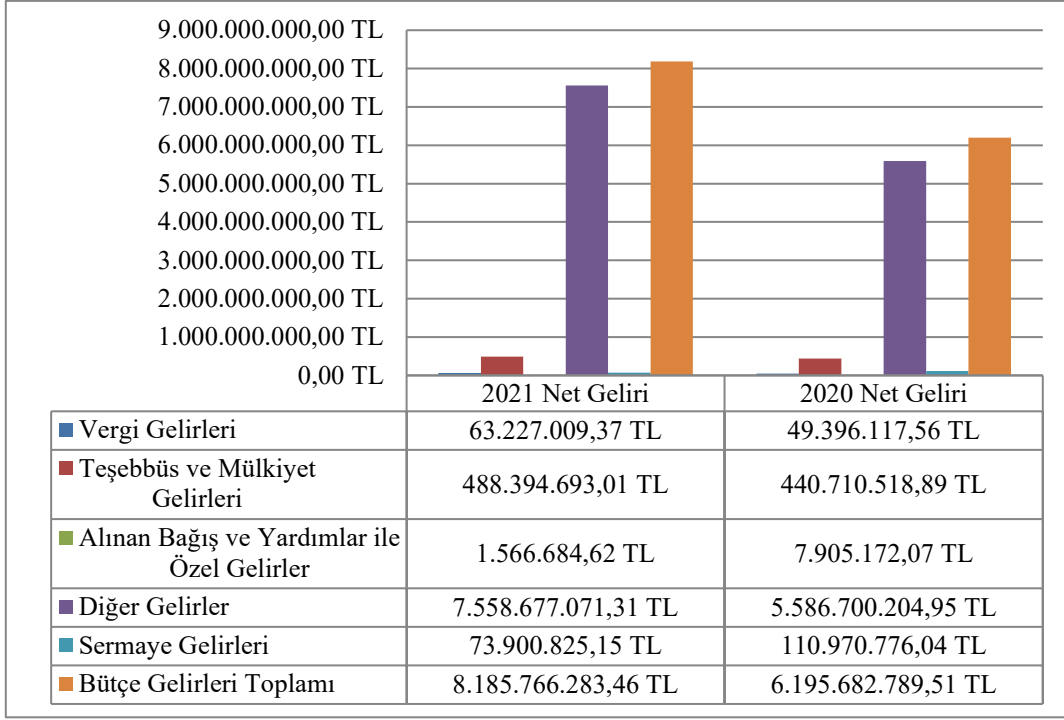
Tablo 6 incelendiğinde literatürde ve GFOA'nın PYFR'lerde yer alan dört kalite alanı temel alınarak PYFR çerçevesi hazırlanmıştır. PYFR'nin arka planında yayınlandığı yıl ve PYFR ibaresi, içindekiler, PYFR'un hazırlanmasında sorumlu olan kişi olarak belediyenin mali hizmetler dairesi başkanı, belediye başkanından mesaj bulunmaktadır. Örneğin, İzmir Büyükşehir Belediyesi 2022 yılı Popüler Yıllık Finansal Raporu, Belediye Mali Hizmetler Dairesi Başkanı'nın sunuşu, Belediye başkanın mesajı biçiminde olabilir.

Güvence ve güvenilirlik alanında, iç denetim açısından mali hizmetler birim yöneticisinin beyanı ve iç kontrol güvence beyanı ve dış denetim açısından da Sayıştay Denetim Raporu'ndaki denetim görüşü yer alacaktır. İçerik alanında, İzmir'in tanıtımı, Belediye'nin yönetimi, stratejik hedefler, ilgili yıla ait karşılaştırmalı finansal durum ve performansı ve vatandaşların sürece nasıl ve ne kadar dâhil oldukları gösterilebilir. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin popüler finansal raporlamasının en önemli kısmı içerik alanında yer alan finansal durumu ve performansıdır. Bunu raporlarında yer alan büyük detaylandırılmış tablolar yerine grafik veya şekil halinde gösterimi tercih edilebilir. Finansal durumu ve performansına ilişkin örnek grafikler ve tablolar aşağıda verilmiştir.

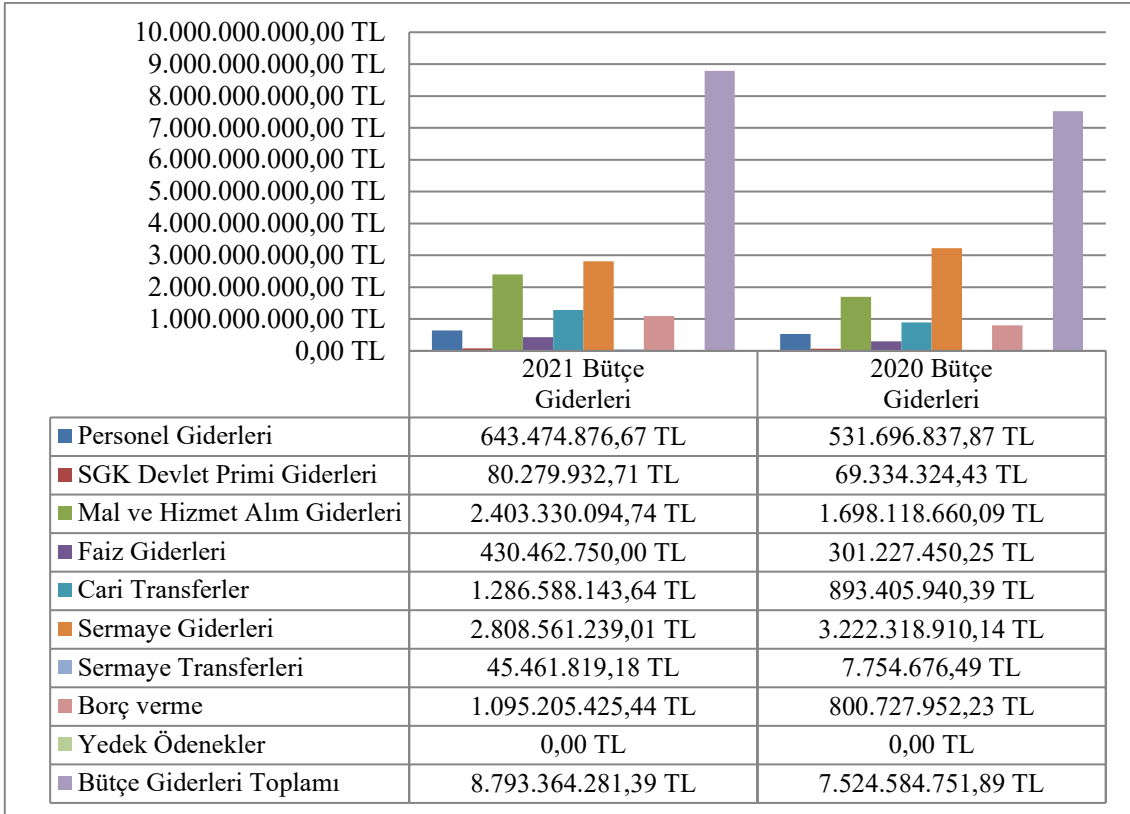
Grafik 1. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2021 Yılları Gerçekleşen Gelir-Gider Bütçesi

Grafik 1'de İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2021 yıllarında gelir ve gider bütçe tutarları verilmiştir.

Grafik 2. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2021 Yılları Gerçekleşen Gelir Bütçesi

Grafik 2'de İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2021 yıllarında gerçekleşen gelir bütçesi tutarları ayrıntılı kalemleriyle verilmiştir.

Grafik 3. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2021 Yılları Gerçekleşen Gider Bütçesi

Grafik 3’te İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin 2020-2021 yıllarında gerçekleşen gider bütçesi tutarları ayrıntılı kalemleriyle verilmiştir.

Tablo 7. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin 2019-2021 Yılları Arası Bilançosu

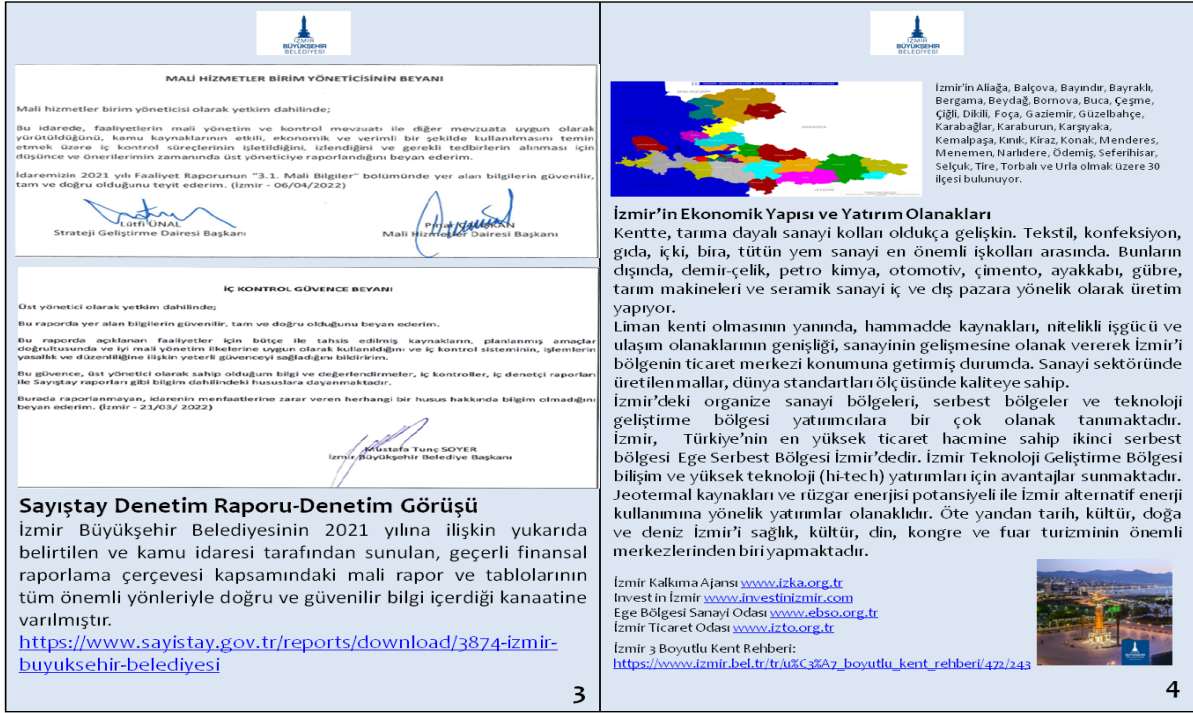
Bilanço	2019	2020	2021
Dönen Varlıklar	879.252.649,29	637.057.128,57	800.239.719,54
Duran Varlıklar	18.337.052.312,75	20.885.469.669,58	23.516.741.696,93
AKTİF TOPLAM	19.216.304.962,04	21.522.526.798,15	24.316.981.416,47
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	1.598.559.342,66	1.881.795.819,96	2.814.530.514,67
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	3.137.762.192,06	4.931.839.655,11	7.282.853.525,30
Özkaynaklar	14.479.983.427,32	14.708.891.323,08	14.219.597.376,50
PASİF TOPLAM	19.216.304.962,04	21.522.526.798,15	24.316.981.416,47

Tablo 7’de İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin 2019-2021 yılları arası bilanço kalemleri verilmiştir. Bu bilanço kalemleri bir tablo formatında verilebileceği grafik veya şekil olarak da sunulabilir. Belediyenin hazırlayacağı pdf formatındaki bir popüler finansal raporlama 5 ile 20 sayfa arasında olabilir. Bilgilerin paylaşılmasında format olarak pdf formatı genellikle tercih edilmektedir. Ayrıca farklı biçimlerde de bu paylaşım yapılabilir. Burada amaç paydaş olarak kabul edilen vatandaşın sürece dâhil edilmesidir. İzmir Büyükşehir Belediyesi özelinde örnek olarak tarafımızca hazırlanan 2021 yılına ait popüler yıllık finansal raporlama örneği aşağıdaki şekillerde verilmiştir.

 <p>2021 Yılı Popüler Finansal Raporu</p> <p>İçindekiler</p> <p>Mali hizmetler dairesi başkanının sunuşu.....2 Belediye başkanının mesajı.....2 Mali hizmetler birim yöneticisi beyanı.....3 İç kontrol güvence beyanı.....3 Sayıştay denetim görüşü.....3 Şehrin tanıtımı.....4 Belediye yönetimi.....5 Stratejik hedefler.....6 Finansal durum ve performans.....7</p> <p>1</p>	<p>Mali Hizmetler Dairesi Başkanı (Popüler Finansal Rapor Sorumlusu)</p> <p>2021 yılı Popüler Finansal Raporunu sizlerin geri dönüşlerini de dikkate alarak hazırladık. Daha güzel bir İzmir şehri için sonuçları sizlerle bu raporda paylaşıyoruz.</p> <p>Belediye Başkanının Mesajı</p> <p>Değerli Hemşehrilerim, Göreve başladığımız ilk günkü enerjimizle İzmir’e en iyi şekilde hizmet vermeye devam ettik ve ediyoruz. 2021 yılı Popüler Finansal Raporunu, kurumsal şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesi doğrultusunda kaleme alınan ve sizlerle daha iyi bir İzmir için önemli kararlar alacağımız bir kaynak olarak görüyorum. Gelecek yılın umutlarımızı büyüteceğimiz, güzel bir geleceğe birlikte yürüyeceğimiz bir yıl olmasını diliyorum; 2021 yılında özveriyle çalışan tüm mesai arkadaşlarımıza, meclis üyelerimize ve bizimle el ele yürüyen İzmir halkına teşekkürlerimi sunuyorum. Sevgi ve Saygılarımla,</p> <p>2</p>
--	--

Şekil 2. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin Örnek Popüler Finansal Raporunun 1. ve 2. Sayfaları

Şekil 2’de verilen örnek popüler yıllık finansal raporun 1. sayfasında raporun içindekiler ve 2. sayfasında mali hizmetler dairesi başkanının sunuşu ve belediye başkanının mesajı yer almaktadır.

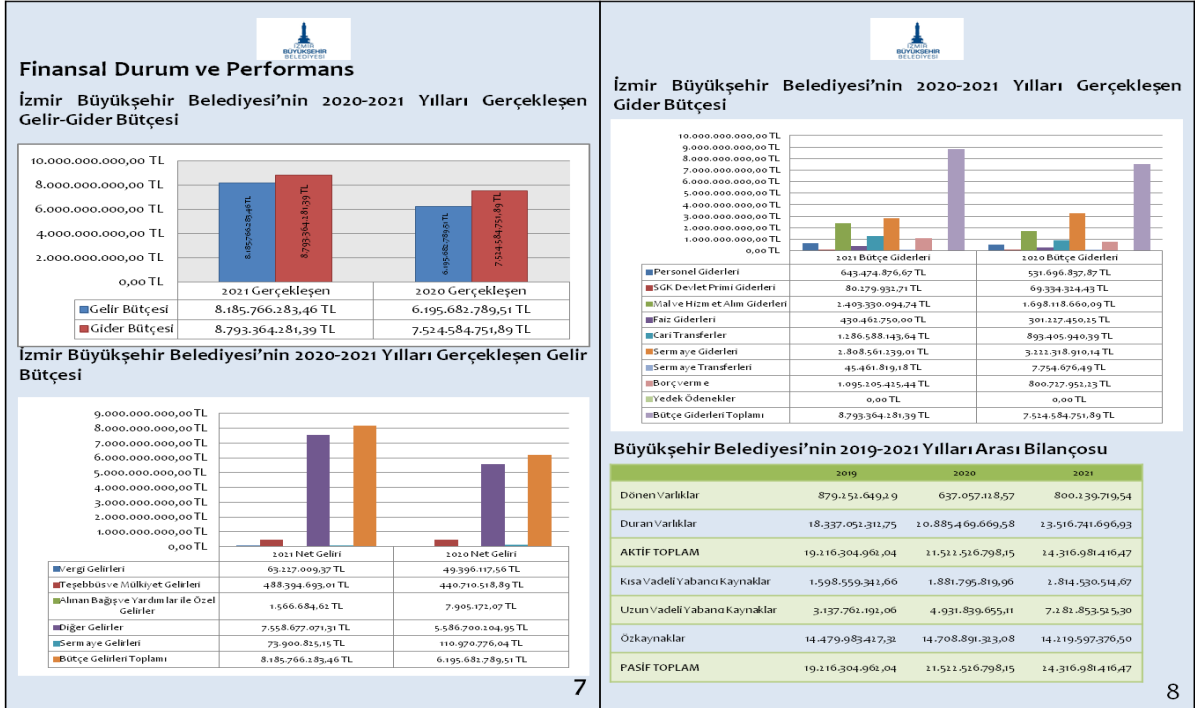
Şekil 3. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Örnek Popüler Finansal Raporunun 3. ve 4. Sayfaları

Şekil 3’de verilen örnek popüler yıllık finansal raporun 3. sayfasında mali hizmetler birim yöneticisinin beyanı, iç kontrol güvence beyanı ve Sayıştay denetim görüşü bulunmaktadır. Raporun 4. Sayfasında İzmir’in genel, ekonomik yapısı ve yatırım olanakları verilmiştir.

Şekil 4. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Örnek Popüler Finansal Raporunun 5. ve 6. Sayfaları

Şekil 4'de örnek popüler yıllık finansal raporun 5. sayfasında belediye yönetimine ilişkin hiyerarşik yapı, cinsiyete göre belediye çalışanları, tüm personelin hizmet sürelerine göre dağılımı, istihdam biçimlerine göre personel dağılımı bulunmaktadır. Raporun 6. Sayfasında İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik amaçları verilmiştir.

Şekil 5. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Örnek Popüler Finansal Raporunun 7. ve 8. Sayfaları

Şekil 5’te örnek popüler yıllık finansal raporun 7. sayfasında İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin 2020-2021 yıllarına ait gelir-gider bütçesi ve 2020-2021 yıllarına ait gerçekleşen gelir bütçesi verilmiştir. Raporun 8. Sayfasında İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin 2020-2021 yıllarına ait gerçekleşen gider bütçesi ile 2019-2021 yıllarına ait bilançosu bulunmaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada, belediyelere yönelik bir popüler finansal raporlama önerisi getirilmiştir. Diyalojik hesap vermede bir araç olarak kullanılan popüler raporlar aracılığıyla kamu otoriteleri daha şeffaf ve anlaşılabilir hale gelebilirler. Raporlamanın oldukça sade ve anlaşılabilir olması vatandaşların yaşadıkları şehrin yönetimine katılımlarını artırabileceği gibi kendilerinin istedikleri biçimde olan bir şehirde yaşama imkânına sahip olabilirler. Diyalojik hesap verme, kamu otoritesinin monolog olarak durumunu ifade etmesinin önüne geçip muhasebenin temel kavramlarından olan sosyal sorumluluk gibi kolektif bilinci de sağlayabilir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin faaliyet raporları, özellikle finansal bilgiler kısmı, popüler yıllık finansal raporlamadaki kalite alanları olan dört kısma (arka plan, güvence ve güvenilirlik, içerik, basitlik) ayrılarak yeniden hazırlanmıştır. Bu dört kısımda kendi içinde unsurlara ayrılarak İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin finansal ve finansal olmayan sonuçlarına erişecek vatandaşlar için daha anlaşılabilir ve yorumlanabilir bir format önerilmiştir. Popüler Yıllık Finansal Rapor 5-20 sayfa arasında hazırlanabilir. Rapora vatandaşlar pdf, html vb. formatlarda erişebilecekleri gibi diğer dijital platformlarda (facebook, instagram, twitter gibi) da bu rapora erişme imkânına sahip olabilirler. Bu rapor bir bütün halinde sunulabileceği gibi paydaşlara parçalar halinde de sunulabilir. Puanlama daha sonra konuyla ilgili oluşturulacak yetkili bir hakem heyeti veya vatandaş konseyi tarafından değerlendirilebilir. Ayrıca belediye tarafından paylaşılan mecralardan geri dönüşler için bir personel görevlendirilebilir.

Vatandaşların bu tür bilgiler açısından belediyelerinden ne beklediklerini daha iyi anlamak için araştırmalara ihtiyaç vardır. Vatandaşların hangi finansal bilgileri istedikleri, bu bilgiyi ne sıklıkla, hangi formatta ve hangi medya aracılığıyla istedikleri bundan sonra yapılacak konuyla ilgili araştırma soruları olabilir. Bu çalışma finansal bilginin vatandaşa sunulmasına odaklanmıştır. Belediyelerin hem finansal bilgiyi hem de finansal olmayan bilgiyi vatandaşa sunabilecek entegre bir raporlama ayrı bir çalışma konusu olarak düşünülebilir.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- SY, EK; Yazı Taslağı- EK, SY; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- SY; Son Onay ve Sorumluluk- SY, EK.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- SY, EK; Drafting Manuscript- EK, SY; Critical Revision of Manuscript- SY; Final Approval of Accountability- SY, EK.

KAYNAKÇA

- Bellucci, M. & Manetti, G. (2017). Facebook as a tool for supporting dialogic accounting? Evidence from large philanthropic foundations in the United States. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 30 (4), 874-905.
- Biancone, P., Secinaro, S. F., Brescia, V., & Iannaci, D. (2019). The popular financial reporting between theory and evidence. *International Business Research*. 12 (7), 45-56.
- Bracci, E., Biondi, L., & Kastberg, G. (2021). Citizen centered financial reporting translation: The preparers' perspective. *Financial Accountability & Management*. 1-22.
- City of Woodstock. (2022). What Is A Popular Annual Financial Report (PAFR)? [https://www.woodstockil.gov/finance/page/popular-annual-financial-reports#:~:text=What%20Is%20A%20Popular%20Annual,a%20background%20in%20public%20finance.\(ErişimTarihi:22.08.2022\).](https://www.woodstockil.gov/finance/page/popular-annual-financial-reports#:~:text=What%20Is%20A%20Popular%20Annual,a%20background%20in%20public%20finance.(ErişimTarihi:22.08.2022).)
- Cohen, S., Mamakou, X. J., & Karatzimas, S. (2017). IT-enhanced popular reports: Analyzing citizen preferences. *Government Information Quarterly*. 34(2), 283-295.
- Dillard, J., & Vinnari, E. (2019). Critical dialogical accountability: From accounting-based accountability to accountability-based accounting. *Critical Perspectives on Accounting*, 62, 16-38.

- GFOA. (2022a). Popular Annual Financial Reporting Award Program. <https://www.gfoa.org/pafr-award> (Erişim Tarihi: 14.08.2022).
- GFOA. (2022b). Popular Judge's Evaluation Form. https://gfoaorg.cdn.prismic.io/gfoaorg/60562fe6-881b-4f32-9968-7631f8c22939_PAFR_Judges_Checklist.pdf (Erişim Tarihi: 14.08.2022).
- Godowski, C., Nègre, E., & Verdier, M. A. (2020). Toward dialogic accounting? Public accountants' assistance to works councils - A tool between hope and illusion. *Critical Perspectives on Accounting*, 69, 102095.
- Grossi, G., Biancone, P. P., Secinaro, S., & Brescia, V. (2021). Dialogic accounting through popular reporting and digital platforms. *Meditari Accountancy Research*. 29 (7), 75-93.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2022). Faaliyet Raporları. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Dokumanlar/23/43> (Erişim tarihi: 16.07.2022).
- Manetti, G., Bellucci, M., & Oliva, S. (2021). Unpacking dialogic accounting: a systematic literature review and research agenda. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 34 (9), 250-283.
- Merriam-Webster. (n.d.a). Monology. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/monology> (Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- Merriam-Webster. (n.d.b). Monologic. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/monologic> (Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- Merriam-Webster. (n.d.c). Dialogic. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/dialogic> (Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- Nesari, A. J. (2015). Dialogism versus Monologism: A Bakhtinian approach to teaching. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 205, 642-647.
- NSMFC. (2004). Preparing Popular Reports. <https://www.nsmfc.ca/budgeting-and-financial-reporting.html> (Erişim Tarihi: 22.08.2022).
- Raimo, N., Rubino, M., Esposito, P., & Vitolla, F. (2022). Measuring quality of popular annual financial reports: Features of the rewarded US reporting municipalities. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. 1-11.
- Yusuf, J. E., Jordan, M. M., Neill, K. A., & Hackbart, M. (2013). For the people: Popular financial reporting practices of local governments. *Public Budgeting & Finance*. 33(1), 95-113.

ŞEFFAFLIK DÜZEYLERİ HALKA AÇIK BANKALARIN KÂRLILIK ORANLARINI ETKİLİYOR MU? KURUMSAL YÖNETİM TEMELLİ BİR ARAŞTIRMA*

Tolga TÜMER**

Prof. Dr. A. R. Zafer SAYAR***

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS51-ÖS74

ÖZ

Kurumsal yönetim alanında öncü olan bankalar, kurumsal yönetimin temel ilkelerinden birisi olan şeffaflık aracılığıyla paydaşlarıyla iletişim sağlamaktadırlar. Kurumsal yönetim teorilerine göre, paydaşlarla ilişkilerin olumlu olmasının finansal performansı ve kârlılığı arttıracığı öngörülmektedir. Bu çalışma, “Gerçekten şeffaflık bankaların kârları üzerinde olumlu etkide bulunuyor mu?” sorusunu istatistiki olarak araştırmak amacıyla yapılmıştır. Çalışma sonuçları, halka açık bankaların şeffaflık düzeyleri ile kârlılık oranları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın bulgularına göre; halka açık bankaların şeffaflık düzeyi, pozitif yönde en çok ROE’yi ve vergi öncesi kârı içeren kârlılık oranlarını etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Şeffaflık Düzeyi, Bankacılık Sektörü, Kârlılık, Kurumsal Yönetim, Borsa İstanbul (BIST)

JEL Sınıflandırması: G21, G30, M41, M48

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 11.11.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 07.01.2023
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, tolgatumer94@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-5230-7886

***Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, zafer.sayar@atilim.edu.tr, orcid.org/0000-0002-2731-8209

Atıf (Citation): Tümer, T. ve Sayar, A. R. Z. (2023). Şeffaflık Düzeyleri Halka Açık Bankaların Kârlılık Oranlarını Etkiliyor Mu? Kurumsal Yönetim Temelli Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS51-ÖS74. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1201945>

DOES TRANSPARENCY LEVEL AFFECT THE PROFITABILITY RATIOS OF PUBLICLY HELD BANKS? A CORPORATE GOVERNANCE BASED RESEARCH

ABSTRACT

Pioneer banks in the field of corporate governance maintain their communication with their stakeholders through transparency which is one of the main principles of corporate governance. According to corporate governance theories, having positive relations with stakeholders may increase financial performance and profitability. The purpose of this study was to statistically answer the question: Does transparency really have a positive effect on banks' profits?. The results of the study showed that there was a significant and positive relation between public banks' transparency levels and profitability. The findings of the research also showed that the transparency levels of public banks had the most positive effect on ROE and the ratios that included profit before tax.

Keywords: Transparency Level, Banking Industry, Profitability, Corporate Governance, Borsa Istanbul (BIST)

JEL Classification: G21, G30, M41, M48

EXTENDED SUMMARY

PURPOSE AND MOTIVATION

Transparency, which allows firms to communicate with their customers and investors, is one of the main principles of corporate governance. Firms need to communicate with their customers and investors to make profits steadily and this need is becoming more and more important for firms in today's world. On the other hand, banks are pioneers in the field of corporate governance; and thus, their transparency levels are high. Therefore, the purpose of this study was to statistically analyze the effect of transparency levels of publicly held banks in Turkey on their profitability.

METHODOLOGY

The data of the banks listed in Borsa Istanbul (BIST) Bank Index, which constitutes all publicly held banks in Turkey, which is the universe of the research, were used in the study. Publicly held banks publish regular financial and non-financial reports and these reports provide high quality and reliable data which are needed for conducting an empirical study. Publicly held banks' profitability was measured by ratio analysis using eight different profitability ratios, and the required data were obtained from banks' balance sheets and income statements. On the other hand, publicly held banks' transparency level was measured by creating and using a transparency scoring table. In the first step of the measurement of transparency levels, a maximum of 80 points were given depending on the banks'

answers for the questions in Corporate Governance Principles Compliance Report. Then, 10 more points were added if the bank published a Sustainability Report, 10 more points were added if the bank published an Integrated Report, and the final transparency scores were calculated. Corporate Governance Principles Compliance Report was first published in 2019 for 2018 values; hence, the scope of the study was determined as the years between 2018 and 2021. Correlation and simple linear regression analyses were conducted using SPSS statistical software. In the analyses, the effect of transparency level on profitability ratios was analyzed; thus, the transparency level was taken as the independent variable and the profitability ratios were taken as the dependent variable.

RESULTS AND DISCUSSION

Sinai Kalkinma, Yapi Kredi, and Garanti had the highest transparency scores while Sekerbank and ICBC had the lowest transparency scores among all publicly held banks in Turkey. Although Sinai Kalkinma and Garanti scored above 90 steadily between the years 2018 and 2021, Yapi Kredi was below 90 until 2020. ICBC had the lowest transparency score in every year within the scope of the study, and it was the only bank which still had a transparency score below 80 by the year 2021. In the correlation analyses, it was found that there was a positive, strong, and significant correlation between publicly held banks' transparency levels and most of the profitability ratios. Moreover, the results of the regression analyses showed that publicly held banks' transparency levels had a positive, strong, and significant effect on most of the profitability ratios. The findings of the study also showed that publicly held banks' transparency levels had the strongest positive and significant effect on KO3, which is a profitability ratio that is very similar to ROE and includes profit before tax instead of net profit. Furthermore, ROE and KO4, which is a profitability ratio that is very similar to ROA and includes profit before tax instead of net profit, were the other ratios that the publicly held banks' transparency levels had a strong effect on. This means that publicly held banks' transparency levels tend to have a strong effect on profitability ratios that includes profit before tax. The results of the study support the theoretical expectations as well as the findings of other similar studies in the literature.

CONCLUSION AND IMPLICATION

Statistical analyses that were conducted in the study showed that publicly held banks' transparency level positively affected their profitability ratios. This means that by increasing their transparency level, publicly held banks can increase their profit and improve their communication with their stakeholders. Thus, it can be said that having a high transparency level adds value to publicly held banks, just as expected. This shows that when choosing a bank, customers and investors do pay close attention whether the bank's activities are in accordance with the corporate governance principles, whether they are sustainable, and help protect the environment and the planet. One of the main limitations of this study is its scope as it only covers a four-year period because of the explained reason. Another

limitation of the study is that it only focuses on the banking sector. Similar research and analyses can be done using other sectors and focusing on longer time periods.

1. GİRİŞ

Finansal piyasaların sağlıklı işleyebilmesi için piyasalardaki finansal bilgilerin, tüm katılımcılar tarafından eşit şekilde ve zamanında ulaşılabılır durumda olması gerekir. Aksi takdirde, bir bilgiye bazı katılımcıların sahip olup, bazı katılımcıların sahip olmamasını ifade eden bilgi asimetrisi problemi ortaya çıkacaktır. Bilgi asimetrisi problemini ortadan kaldırabilmenin başlıca yolu, şeffaflık düzeyinin artmasıdır (Sayar ve diğerleri, 2010, s.27-30). Şeffaflık, kurumsal yönetimin temel ilkelerinden birisi olup, kurumsal yönetim alanında önemli bir yer tutmaktadır (Kadioğlu, 2021, s.86-88). Diğer taraftan, kurumsal yönetim teorilerinden paydaş teorisi, meşruiyet teorisi, katılımcı model, güven ilişkisi modeli, sosyal sözleşme teorisi, miyop piyasa teorisi, finans modeli, kaynak bağımlılığı teorisi ve işletme maliyeti teorisi gibi pek çok teoride, çeşitli şekillerde, paydaşlarla ilişkilerin olumlu olmasının finansal performansı ve dolayısıyla kârlılığı arttırabileceği vurgulanmaktadır (Kadioğlu, 2021, s.50-75). Paydaşlarla ilişkilerin iyileştirilebilmesinin başlıca yolunun ise şeffaflık olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla şeffaflık düzeyinin artmasının, paydaşlarla ilişkileri olumlu hale getireceği ve finansal performansı ve kârlılığı arttıracağı beklenmektedir.

Şirketlerin temel hedefinin firma değerini arttırmak ve hissedarları açısından maksimize etmek olduğu kabul edilmektedir. Bu amaçla şirketlerin, hisse senetlerinin fiyatını artırması gerekmektedir (Brealey ve diğerleri, 2020, s.7-13; Ercan & Ban, 2014, s.11-15; Keown ve diğerleri, 2014, s.28-30). Halka açık işletmelerin mevcut durumdaki firma değeri, hisse senedi fiyatı ile toplam hisse senedi sayısının çarpımı ile bulunmaktadır ve bu hesaplama, firma değerini ile hisse senedi fiyatı arasındaki ilişiyi açık bir şekilde göstermektedir. Buna göre, firma değerini arttırabilmenin yolu, hisse senedi fiyatının artırılmasıdır (Ercan & Ban, 2014, s.15). Kârlılığı yüksek olan şirketlere yatırımcılar daha fazla ilgi gösterecek ve böylece şirketin hisse fiyatı ve firma değerini artacaktır. Bu bağlamda, hisse senedi fiyatı artışı ile kârlılığın doğru orantılı olduğu kabul edilebilir. Firma değerini arttan şirketler, rakiplerine oranla sermaye piyasalarından daha ucuz fon toplayabilmektedir ve bu şekilde sermaye maliyetlerinin düşürülmesinin kârlılığı arttıracağı öngörülebilmektedir. Şeffaflık ve kamuyu aydınlatma düzenlemelerinde temel hedeflerden birisi de firma değerinin artışı, hisse fiyatının artışı ve dolayısıyla kârlılık artışıdır (Sayar ve diğerleri, 2010, s.27-30). Kurumsal yönetim teorileri içerisinde en çok destek gören teorilerden birisi olan vekalet teorisi, şirketin hissedarlarını müvekkil, şirket yönetimini ise vekil olarak tanımlayarak bir vekalet sözleşmesinden bahsetmektedir. Buna göre, şirketin asıl sahibi olan hissedarlar, şirket yöneticilerine yetki devri yapmaktadır ve bir çeşit sözleşme ile yöneticilerin, hissedarların çıkarları doğrultusunda hareket etmesi beklenmektedir. Ancak yöneticilerin, hissedarların

çıkarmı değil kendi çıkarlarını gözetmesi ve yöneticiler ile hissedarlar arasındaki bilgi asimetrisi nedeniyle vekalet problemi ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, bilgi asimetrisinin ortadan kaldırılması, vekalet problemini gidererek yöneticilerin hissedarların çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini sağlayacaktır. Bahsedildiği üzere bilgi asimetrisi sorununu çözenin başlıca yolu şeffaflığın artırılmasıdır. Bu bağlamda, şeffaflık arttıkça vekalet problemi ortadan kalkacak ve şirket yöneticileri şirketin hissedarları için firma değerini ve hisse fiyatını artırmaya çalışacaktır ve böylece şirketin kârlılığı artacaktır. Paydaş teorisine göre ise şirketler, şirket yönetimini tüm paydaşların refahını gözeterek tasarlamalıdır. Şirketin paydaşları, şirketin faaliyetlerini etkileyen veya faaliyetlerinden etkilenen tüm kesimleri ifade etmektedir. Şirketlerin çok sayıdaki paydaşı ile iletişim kurabilmesinin temel yolu şeffaflığın artırılması olacaktır. Şeffaflık arttıkça şirketin paydaşlarıyla olan ilişkileri iyileşecek ve bu sayede artan güven ve azalan maliyetler ile şirketin firma değeri artacaktır. Diğer taraftan kaynak bağımlılığı teorisi ise, şirketlerin mal ve hizmet üretebilmek için kaynaklara ihtiyaç duyduğunu ve yönetim kurullarının şirketin ihtiyaç duyduğu kaynaklara ulaşabilmesinde önemli rolü olduğunu ifade etmektedir. Şeffaflık arttıkça şirket, paydaşı olan tedarikçileriyle daha sürdürülebilir ilişkiler kurabilecek, ihtiyaç duyduğu kaynaklara daha kolay erişim sağlayabilecek ve dolayısıyla firma değerini artıracaktır (Alp & Kılıç, 2014, s.38-46). Bahsedildiği üzere temel hedefi firma değerini artırmak olan şirketlerin en iyi şekilde nasıl yönetilmesi gerektiğine yönelik olarak geliştirilen kurumsal yönetim teorilerinin, şeffaflığın artırılmasına büyük bir önem verdiği açıktır. Bu çerçevede, farklılıkları olmakla beraber kurumsal yönetim teorilerinin ortak ve nihai amaçlarından birisinin şirketlerin şeffaflık düzeyini artırarak firma değerini, hisse fiyatını ve dolayısıyla kârlılığını artırmak olduğu anlaşılmaktadır.

Literatürde şeffaflık düzeyinin finansal performansı olumlu yönde etkilediğini gösteren çeşitli ulusal ve uluslararası çalışmalar bulunmaktadır. Sayar ve diğerleri (2010, s.27), yaptıkları çalışmada halka açık bankaların şeffaflık düzeylerinin likiditeleri üzerindeki etkisini araştırmış ve şeffaflık düzeyi ile likidite arasında anlamlı ve kuvvetli bir ilişki bulmuşlardır. Yazarlar ayrıca, şeffaflığın yanında banka aktif büyüklüğü ve ikincil halka arzlar ile likidite arasındaki ilişkiyi de incelemiş ve yine anlamlı bir ilişkiye rastlamıştır, ancak bu ilişki şeffaflığa göre daha düşük bir anlamlılık düzeyinde çıkmıştır. Sayar ve Topdemir (2018, s.133-134), zorunlu entegre raporlamanın hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisini, hisse senetleri Güney Afrika'nın Johannesburg borsasında işlem gören firmaların verilerini kullanarak araştırmışlardır. Yazarlar araştırmaları sonucunda, zorunlu entegre raporlamanın hisse senedi fiyatları ve hisse başı kazanç ile anlamlı bir ilişki içinde olduğunu bulmuşlardır. Alagöz ve Erkoçak (2021, s.133-137), kârlılık ile kurumsal yönetim ilkelerine uyum derecesi arasındaki ilişkiyi, BIST kurumsal yönetim endeksinde yer alan bankacılık ve imalat sanayi sektörlerinde faaliyet gösteren firmalar üzerinden incelemiştir. Yazarlar, her iki sektörde de kârlılık ile kurumsal yönetim ilkelerine uyum dereceleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kurt (2020, s.1943), BIST Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alan 15 firmanın verilerini kullanarak, firmaların

kârlılık oranları ile kurumsal yönetim ilkeleri uyum derecelendirme puanları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yazar araştırmasında, firmaların kârlılık oranları ile kurumsal yönetim ilkeleri uyum derecelendirme puanları arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aydın (2017, s.1541), BIST Kurumsal Yönetim Endeksi'nde kayıtlı olan 24 şirketin verileri üzerinden, kurumsal yönetim politikalarını etkileyen faktörleri araştırmıştır. Yazar kârlılığın, borç düzeyinin ve özsermaye büyümesinin, kurumsal yönetim politikaları üzerinde olumlu etkisi olduğunu bulmuştur. Akpan ve Riman (2012, s.135-140), Nijerya'daki bankaların verilerini kullanarak yaptıkları çalışmalarında, kurumsal yönetimin kârlılığı pozitif yönde etkilediğini bulmuşlardır. Yazarlar ayrıca konuyla ilgili olarak, banka yönetim kurullarında finans ve hukuk alanından uzmanların olmasını ve bankaların şeffaflığının artırılmasını önermektedir. Ramos ve diğerleri (2020, s.2045), yaptıkları çalışmada Peru bankalarının verileri üzerinden kurumsal yönetimin kârlılık üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Yazarlar araştırmaları sonucunda, bankalarda şeffaflığın artmasının kârlılığı da arttırdığını bulmuşlardır. Ahmed ve diğerleri (2020, s.161), Umman'da borsada işlem gören 50 firmanın verilerini kullanarak, kurumsal yönetimin kârlılığa olan etkisini araştırmışlardır. Yazarlar yaptıkları çalışmada, kurumsal yönetimin kârlılık üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Halimatusadiah ve diğerleri (2015, s.19), kurumsal yönetimin kârlılık üzerindeki etkisini, hisse senetleri Endonezya borsasında işlem gören 9 firmanın verilerini kullanarak incelemiştir. Yazarlar araştırmaları sonucunda, kurumsal yönetimin kârlılık üzerinde pozitif etkisi olduğunu bulmuşlardır.

Diğer taraftan, gezegenimizi pek çok yönden kirletmemizin ve gezegenimizdeki kaynakları kötüye kullanmamızın etkileri artık ciddi ve tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Bu konuda önlemlerin alınması artık bir zorunluluk haline geldiği için dünya genelinde birçok kurum ve kuruluş çeşitli platformlarda sık sık bu konuları dile getirmekte ve gezegenimiz üzerindeki negatif etkileri azaltmaya yönelik faaliyetler ve düzenlemeler yapmaktadır. Söz konusu negatif etkilerin başlıca etkenlerinden birisinin işletmelerin faaliyetleri olduğu bilinmektedir. Bu konularda artık fazlasıyla bilinçli ve duyarlı hale gelmiş olan tüketiciler ve yatırımcılar ise, faaliyetlerini çevreye duyarlı olarak sürdüren işletmeleri tercih etmekte ve desteklemektedir. Tüketici ve yatırımcıların, işletmelerin faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olabilmesinin başlıca yolu, işletmelerin şeffaf bir şekilde raporlar yayımlamasıdır. İşletmelerin temel amacı kâr elde etmektir ve kâr edebilmek için işletmelerin rakiplerine göre daha fazla tercih edilir olması gerekir ve günümüzde artık işletmelerin tercih edilir olmasının önemli faktörlerinden birisi işletmelerin faaliyetlerini çevreye duyarlı bir şekilde sürdürmesidir. Diğer yandan, işletmelerin şeffaflık düzeyleri düşükse, işletme çevreye duyarlı olsa bile tüketici ve yatırımcılar bu durumdan haberdar olamayacaktır ve bu nedenle işletme tercih edilir olamayacak ve kârını artıramayacaktır. Dolayısıyla günümüzde tüketici ve yatırımcıların, işletmelerin faaliyetlerini doğaya ve çevreye duyarlı olarak sürdürmelerini ve bu durumdan haberdar edilmeyi beklemesi, şeffaflığın kârlılık üzerindeki etkisinin diğer bir boyutunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada; ilgili teorilere ve literatüre dayalı olarak şeffaflık düzeyinin kârlılık üzerindeki beklenen etkisi, halka açık bankalar bağlamında, istatistiki olarak araştırılmıştır. Halka açık bankalar kurumsal yönetim ilkelerini uygulamada öncü durumdadır. Diğer yandan halka açık bankaların, kurumsal yönetim anlayışıyla uyumlu olarak yayımladıkları finansal ve finansal olmayan raporların bir sonucu olarak, şeffaflık ya da kamuyu aydınlatma düzeyleri yüksektir. Söz konusu raporlar, ampirik bir çalışma yaparken ihtiyaç duyulan kaliteli ve güvenilir verilerin temin edilebilmesine imkân vermektedir (Sayar ve diğerleri, 2010, s.27-31).

2. METODOLOJİ

Çalışmanın evreni olan halka açık bankaların belirlenmesinde BIST endeksleri esas alınarak, çalışmaya BIST Banka endeksindeki tüm bankalar dahil edilmiştir. Halka açık bankaların ünvanları ve çalışmada kullanılan kısaltmaları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1. Halka Açık Bankaların Ünvanları ve Çalışmada Kullanılan Kısaltmaları

ŞİRKET ÜNVANI	KISALTMA
Akbank T.A.Ş.	Akbank
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	Albaraka
ICBC Turkey Bank A.Ş.	ICBC
Şekerbank T.A.Ş.	Şekerbank
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Garanti
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Halkbank
Türkiye İş Bankası A.Ş.	İş Bankası
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	Sınai Kalkınma
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Vakıfbank
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Yapı Kredi

Şeffaflık düzeylerinin hesaplanmasında, şeffaflık skor tabloları oluşturulup kullanılabilir. Örneğin Sayar ve diğerleri (2010, s.34), çalışmalarında bankaların yıllık raporlarında sunulan bilgilere dayalı bir skor tablosu oluşturmuş ve bu skor tablosunu bankaların şeffaflık düzeylerini belirlemede kullanmışlardır. Bu çalışmada da temel olarak bu yöntem kullanılmıştır ve çalışmadaki şeffaflık skor tablosunun oluşturulmasında, Sermaye Piyasası Kurulu'nun (SPK) düzenlemeleri kapsamında her biri kurumsal yönetim alanındaki yeni ve önemli gelişmelerden olan kurumsal yönetim uyum raporu, sürdürülebilirlik raporu ve entegre rapor esas alınmıştır. Nihai şeffaflık skorunun oluşturulmasında kurumsal yönetim uyum raporunun ağırlığı %80, sürdürülebilirlik raporunun ve entegre raporun ağırlığı ise %10'ar olarak alınmıştır. Kurumsal yönetim uyum raporu, ilk kez 2019 yılında, 2018 yılı için ha-

zırlanmıştır. Bu nedenle çalışmanın kapsamı 2018 yılından günümüze kadar olacak şekilde, 2018-2021 yılları arasında olmaktadır. Kurumsal yönetim uyum raporu, 68 sorudan oluşmaktadır ve her soru için 5 olası cevaptan birisinin seçilmesi gerekmektedir. Tüm sorular için aynı olan bu 5 cevap Evet, Kısmen, Hayır, Muaf ve İlgisiz şeklindedir (Kadioğlu, 2021, s.228-229). Çalışmada kurumsal yönetim uyum raporunun puanlaması yapılırken, bu cevaplardan Evet için 2 puan, Kısmen için 1 puan, Hayır için ise 0 puan verilmiştir. Muaf ve İlgisiz cevaplarının ise her ikisi de o banka için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bu şekilde bir bankanın kurumsal yönetim uyum raporundan aldığı toplam puan elde edildikten sonra da puan, %80 ağırlığı olacak şekilde oranlanmıştır. Ayrıca bankaların sürdürülebilirlik raporunun ve entegre raporunun olup olmadığı incelenmiş ve her iki rapor için de, rapor varsa 10 puan eklenmiş, rapor yoksa hiç puan eklenmemiştir. Bu kapsamda hazırlanan halka açık bankaların 2018-2021 yılları şeffaflık skorları aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 2. Halka Açık Bankaların Şeffaflık Skorları (%)

BANKALAR	2021	2020	2019	2018
Akbank	91	91	81	82
Albaraka	81	84	84	84
ICBC	77	66	69	67
Şekerbank	81	72	81	71
Garanti	93	92	93	93
Halkbank	88	88	80	80
İş Bankası	92	90	90	90
Sınai Kalkınma	93	93	93	93
Vakıfbank	92	92	92	81
Yapı Kredi	94	93	89	79

Tabloda, her yılın en yüksek skoru kalın punto ile gösterilmiştir. Buna göre, Garanti ve Yapı Kredi'nin ikişer kez, Sınai Kalkınma'nın ise üç kez en yüksek skoru aldığı görülmektedir. Ancak, Garanti ve Sınai Kalkınma'nın skoru 2018 yılından beri istikrarlı olarak 90'ın üzerinde iken, 2021'in en yüksek skoruna sahip olan Yapı Kredi'nin skoru, 2019 yılında 90'ın, 2018 yılında ise 80'in altında kalmıştır. En yüksek skorları alan bu bankaların hemen arkasından ise İş Bankası, Vakıfbank ve Akbank'ın geldiği söylenebilir. Diğer taraftan, en düşük skorları ise ICBC ve Şekerbank almaktadır. Özellikle ICBC, her yıl en düşük skoru almıştır ve skoru 2021 yılı itibarıyla halen 80'in altında kalan tek banka durumundadır.

Finansal analiz yapılırken çeşitli kârlılık oranları kullanılabilir (Alfadli & Rjoub, 2019, s.1285; Kılıç & Alp, 2021, s.424-427; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası [TCMB], 2022). Çalışmada kullanılan 10 kârlılık oranı ve kısaltmaları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. Çalışmada Kullanılan Kârlılık Oranları ve Kısaltmaları

KISALTMA	ORANLAMA
ROE	Net Kâr / Özkaynaklar Toplamı
NIM	Net Faiz Geliri / Varlıklar Toplamı
KO1	Net Faiz Dışı Gelir / Varlıklar Toplamı
KO2	Faaliyet Kârı / Varlıklar Toplamı
KO3	Vergi Öncesi Kâr / Özkaynaklar Toplamı
KO4	Vergi Öncesi Kâr / Yükümlülükler Toplamı
KO5	Faaliyet Kârı / (Varlıklar Toplamı – Mali Duran Varlıklar)
KO6	Dağıtılmamış Kârlar Toplamı / Varlıklar Toplamı

Çalışmada, yaygın kısaltması bulunan kârlılık oranları için bu kısaltmalar kullanılmış, yaygın kısaltması bulunmayan kârlılık oranları için ise ‘Kârlılık Oranı’ ifadesinin baş harfleri alınarak KO1, KO2 şeklinde kısaltmalar kullanılmıştır. Tablodan görülebileceği üzere, çalışmada kullanılan kârlılık oranları arasından ROE (Return on Equity / Özkaynak Kârlılığı) ve NIM (Net Interest Margin / Net Faiz Marjı), kendi yaygın kısaltmaları olan kârlılık oranlarıdır. Ayrıca çalışmada şeffaflık için de SFL kısaltması kullanılmıştır.

Çalışmada, kârlılık oranları %’lik değer olarak kullanıldığı için, tablodaki kârlılık oranlamalarının hepsi, son aşamada ayrıca 100 ile çarpılmıştır. Kârlılık oranlarının hesabında ihtiyaç duyulan değerlere, bankaların konsolide olmayan finansal tabloları içerisinde bilanço ve gelir tablosu (kâr veya zarar tablosu) kullanılarak ulaşılmıştır. Son olarak kârlılık oranları, virgülden sonra iki basamak bırakılacak şekilde yuvarlanmıştır. Halka açık bankaların 2021-2018 yılları için bu şekilde hesaplanan kârlılık oranları aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Tablo 4. Halka Açık Bankaların 2021 Yılı İçin Kârlılık Oranları (%)

BANKALAR	ROE	NIM	KO1	KO2	KO3	KO4	KO5	KO6
Akbank	15,96	3,22	1,97	2,05	21,15	2,27	51,70	0,00
Albaraka	2,26	1,55	1,55	0,07	1,76	0,07	2,76	-0,44
ICBC	8,00	2,09	1,35	0,38	10,27	0,38	25,65	0,13
Şekerbank	8,53	4,00	0,52	0,62	10,53	0,62	7,13	0,03
Garanti	16,57	4,44	2,83	2,03	21,93	2,28	31,64	0,00

Tablo 4. Halka Açık Bankaların 2021 Yılı İçin Kârlılık Oranları (%) (devamı)

Halkbank	3,47	2,79	-0,24	0,16	3,23	0,16	5,67	0,00
İş Bankası	15,51	3,34	0,74	0,81	15,51	1,45	10,95	0,58
Sınai Kalkınma	15,69	3,40	0,76	1,46	21,01	1,73	49,54	0,00
Vakıfbank	8,04	1,94	0,78	0,53	10,19	0,53	22,48	0,00
Yapı Kredi	16,52	3,08	1,30	1,65	21,24	1,83	18,41	0,00

Tablo 5. Halka Açık Bankaların 2020 Yılı İçin Kârlılık Oranları (%)

BANKALAR	ROE	NIM	KO1	KO2	KO3	KO4	KO5	KO6
Akbank	9,96	4,38	1,04	1,57	12,63	1,78	35,25	0,00
Albaraka	6,30	2,46	1,53	0,47	8,00	0,47	13,99	-0,52
ICBC	4,41	1,76	1,36	0,35	6,68	0,35	20,46	0,21
Şekerbank	2,00	4,21	0,78	0,20	2,86	0,20	2,35	-0,02
Garanti	10,05	4,82	2,18	1,48	13,92	1,75	21,00	0,04
Halkbank	6,06	2,76	-0,11	0,47	7,52	0,47	16,68	0,00
İş Bankası	10,05	4,25	0,80	0,92	10,05	1,15	11,26	1,06
Sınai Kalkınma	12,00	3,89	0,20	1,69	15,52	1,84	40,60	0,00
Vakıfbank	10,78	2,85	0,91	0,92	13,85	0,92	21,61	0,13
Yapı Kredi	10,68	3,69	1,54	1,23	13,77	1,43	14,25	0,00

Tablo 6. Halka Açık Bankaların 2019 Yılı İçin Kârlılık Oranları (%)

BANKALAR	ROE	NIM	KO1	KO2	KO3	KO4	KO5	KO6
Akbank	9,96	4,36	1,32	1,71	12,51	1,89	33,12	0,00
Albaraka	1,66	1,60	2,27	0,17	2,28	0,17	3,59	-0,53
ICBC	3,24	2,10	0,89	0,45	6,52	0,45	32,52	0,26
Şekerbank	-34,61	3,74	2,46	-2,85	-44,17	-2,85	-27,32	0,00
Garanti	11,45	4,86	2,08	1,77	14,54	2,00	22,37	0,00
Halkbank	5,34	2,32	0,51	0,43	6,11	0,43	11,49	0,00
İş Bankası	10,31	4,24	0,50	0,87	11,68	1,47	10,72	1,26
Sınai Kalkınma	12,38	4,60	-0,90	2,13	15,78	2,13	43,11	0,00
Vakıfbank	8,49	3,10	1,31	0,86	10,94	0,86	15,63	0,00
Yapı Kredi	8,74	3,81	1,25	0,92	10,53	1,12	12,29	0,00

Tablo 7. Halka Açık Bankaların 2018 Yılı İçin Kârlılık Oranları (%)

BANKALAR	ROE	NIM	KO1	KO2	KO3	KO4	KO5	KO6
Akbank	12,99	4,45	1,25	2,04	15,92	2,13	40,56	0,00
Albaraka	4,11	2,41	2,17	0,40	5,17	0,40	8,62	-0,43
ICBC	5,50	2,96	0,62	0,61	8,46	0,61	49,28	0,31
Şekerbank	3,63	4,67	0,86	0,33	4,41	0,33	3,94	-1,52
Garanti	14,22	5,32	1,65	2,14	18,09	2,35	30,20	0,11
Halkbank	8,69	2,14	0,85	0,72	9,37	0,72	22,45	0,19
İş Bankası	13,61	4,10	0,54	1,18	15,55	1,86	14,28	1,44
Sınai Kalkınma	14,01	4,58	-0,39	2,37	19,27	2,37	42,86	0,09
Vakıfbank	14,65	3,27	1,53	1,56	18,18	1,56	27,01	0,17
Yapı Kredi	11,97	4,01	1,32	1,46	15,01	1,68	23,13	0,00

Bu çalışmada, daha önce de belirtildiği üzere, halka açık bankaların şeffaflık düzeylerinin, kârlılık oranları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu amaçla çalışmada, nicel bir araştırma ve nicel araştırma desenlerinden de ilişkisel tarama araştırması ile nedensel tarama araştırması tercih edilmiştir. İlişkisel tarama araştırması kapsamında korelasyon, nedensel tarama araştırma kapsamında ise regresyon yapılmıştır. Bu kısımlara geçmeden önce üzerinde durulması gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Bankaların kârlılıklarında, sektörel etkiler nedeniyle yıllık düşüşler ve yükselişler yaşanabilmektedir. Benzer şekilde, enflasyonist ortamlarda bankaların kârlılıklarında rakamsal olarak bir artış olabilmektedir. Ancak, bu gibi etkiler tüm bankaları benzer düzeylerde etkilemektedir ve bu nedenle bankaların birbirlerine kıyasla kârlılık durumları fazla değişmemektedir. Dolayısıyla, şeffaflık skoru bir önceki yıla göre artan bir bankanın kârlılığı sektörel etkiler nedeniyle düşmüş olabilir veya şeffaflık skoru bir önceki yıla göre düşen bir bankanın kârlılığı enflasyonist ortamın etkisiyle artmış olabilir. Bu durumun çalışmanın amacı açısından sorun yaratabileceği değerlendirilmiştir. Bu nedenle çalışmada, tekil olarak bankalara odaklanılmayacak ve bankaların toplu olarak yıllar itibariyle skorları ile kârlılıkları karşılaştırılacaktır. Zira, açıklandığı üzere, kârlılıklardaki sektörel vb. etkilerin neden olduğu düşüşler, tüm bankaları benzer düzeyde etkilediği için, şeffaflığı yüksek olan bir bankanın kârlılığı bir önceki yıla göre düşse bile, diğer bütün bankaların kârlılığı da düştüğü için, söz konusu bankanın kârlılığı halen diğer bankalara göre yüksek olacaktır. Bu noktalardan hareketle bu çalışmanın temel hipotezi, araştırmanın kapsamındaki her yıl için ve tüm yılların genelinde, şeffaflık skoru diğer bankalara göre daha yüksek olan bankaların, kârlılığının da diğer bankalara göre daha yüksek olmasıdır.

3. BULGULAR

Çalışmada, halka açık bankaların şeffaflık skorları ile kârlılık oranları arasındaki ilişkinin analizinde, SPSS yazılımı kullanılarak, ilk önce korelasyon, daha sonra da regresyon analizleri yapılmıştır. Korelasyon analizinde Spearman korelasyon, regresyon analizinde ise basit doğrusal regresyon modelleri tercih edilmiştir. Aşağıdaki tablo, çalışmanın kapsamındaki her yıl için ayrı ayrı ve tüm yıllar için toplu olarak, halka açık bankaların şeffaflık skorları ile kârlılık oranları arasındaki korelasyon ilişkilerini göstermektedir.

Tablo 8. Halka Açık Bankaların Şeffaflık Skorları ile Kârlılık Oranları Korelasyon Analizleri

KORELASYONLAR	2021-2018	2021	2020	2019	2018
SFL – ROE	,678**	,771**	,920**	,720*	,620
SFL – NIM	,391*	,404	,415	,652*	,395
SFL – KO1	-,018	,116	,140	-,128	,055
SFL – KO2	,651**	,667*	,862**	,652*	,657*
SFL – KO3	,669**	,703*	,921**	,689*	,650*
SFL – KO4	,652**	,710*	,844**	,665*	,729*
SFL – KO5	,278	,391	,537	,232	,103
SFL – KO6	-,022	-,203	,082	-,128	,067

Tablodaki değerlerin 1'e veya -1'e yaklaşması ilişkinin gücünü göstermektedir. Değerlerin pozitif olması, ilişkinin pozitif yönlü olduğu; negatif olması ise, ilişkinin negatif yönlü olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca, değerlerin yanında yıldız varsa ilişki anlamlı, yoksa ilişki anlamlı değil demektir. Değerlerin yanında tek yıldız varsa, ilişkinin 0,05 düzeyinde anlamlı olduğu; çift yıldız varsa, ilişkinin 0,01 düzeyinde anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmada yapılan regresyon analizlerinde ise şeffaflık skorları bağımsız değişken, kârlılık oranları ise bağımlı değişken olarak alınmıştır. Bu bağlamda, çalışma kapsamındaki her yılın her kârlılık oranı için ayrı bir basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Aşağıdaki tablo, ayrı ayrı yapılmış olan tüm regresyon analizlerinin sonuçlarını topluca göstermektedir.

Tablo 9. Halka Açık Bankaların Şeffaflık Skorları ile Kârlılık Oranları Regresyon Analizleri

REGRESYONLAR	2021-2018	2021	2020	2019	2018
SFL – ROE	,417** (%15)	,627* (%41)	,305** (%75)	,654 (%2)	,354* (%41)
SFL – NIM	,045* (%11)	,060 (%6)	,050 (%14)	,090 (%29)	,047 (%4)
SFL – KO1	-,003 (%3)	,018 (%11)	-,004 (%12)	-,020 (%10)	-,005 (%12)
SFL – KO2	,052** (%19)	,081* (%37)	,044* (%53)	,073 (%6)	,059* (%40)

Tablo 9. Halka Açık Bankaların Şeffaflık Skorları ile Kârlılık Oranları Regresyon Analizleri (devamı)

SFL – KO3	,499* (%13)	,816* (%37)	,356** (%64)	,752 (%0)	,430* (%37)
SFL – KO4	,061** (%24)	,100* (%44)	,051* (%52)	,082 (%8)	,070* (%50)
SFL – KO5	,310 (%0)	1,182 (%7)	,496 (%8)	,188 (%12)	,017 (%13)
SFL – KO6	,013 (%3)	,011 (%4)	,003 (%12)	,005 (%12)	,036 (%9)

Tabloda öncelikle basit doğrusal regresyon modellerinin katsayıları gösterilmektedir. Katsayılar, bağımsız değişken olan şeffaflıktaki bir birimlik artışın, bağımlı değişken olan kârlılık oranlarında ne kadarlık bir artışa sebep olduğunu ifade etmektedir. Tablodaki yıldızlar, korelasyondakiyle benzer şekilde katsayının ve modelin anlamlılığını; parantez içerisindeki değerler ise ‘Adjusted R Square’ değerini, yani bağımsız değişkenin bağımlı değişkendeki varyansın yüzde kaçını açıkladığını göstermektedir.

4. SONUÇ

Çalışmada, kurumsal yönetim uygulamaları kapsamında halka açık bankaların şeffaflık düzeyleri ile kârlılık oranları arasındaki ilişkinin varlığının ortaya konması amaçlanmıştır. Teorik beklenti; şeffaflık düzeyinin kârlılığı olumlu yönde etkilemesidir. Bu amaçla yapılan korelasyon ve regresyon analizleri sonucunda, kullanılan 8 kârlılık oranından 5’i (ROE, NIM, KO2, KO3, KO4) ile şeffaflık düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Halka açık bankalar açısından, bağımsız değişken olan şeffaflık seviyesinin, bağımlı değişken olan kârlılık oranını açıklama gücünün incelendiği modellerde, en güçlü etkinin sırayla KO3, ROE ve KO4 üzerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, vergi öncesi kâr içeren oranların (KO3, KO4), şeffaflıktan en çok etkilenen oranlar arasında olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki önemli bir diğer nokta ise, KO3 ve ROE oranları arasındaki benzerliktir. Diğer taraftan, halka açık bankaların şeffaflık düzeyleri ile faiz dışı gelirlerini içeren kârlılık oranı (KO1) arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla beraber, halka açık bankaların şeffaflık düzeyleri ile arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunan KO2 oranının hesaplamasından mali duran varlıklar kalemi çıkartıldığında (KO5), ilişkinin anlamlılığını yitirdiği anlaşılmaktadır. Son olarak, halka açık bankaların şeffaflık düzeyleri ile dağıtılmamış kârları içeren kârlılık oranı (KO6) arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Daha önce belirtilen sebeplerle araştırma kapsamının sadece dört yıllık bir süreyle sınırlanmış olması, çalışmanın kısıtlarından birisidir. Ayrıca, bu çalışmada sadece bankacılık sektörü ve halka açık bankalar üzerine bir araştırma yapılmıştır. Başka sektörlerde de benzer araştırmaların yapılabilmesi mümkündür. Araştırmanın bulguları, çalışmanın ilk kısmında açıklanan kurumsal yönetim teorilerine

dayanan teorik beklentilerle uyum içerisinde. Ayrıca araştırma bulguları, literatürdeki benzer diğer ulusal ve uluslararası çalışmaların (Ahmed ve diğerleri, 2020; Akpan & Riman, 2012; Alagöz & Erkoçak, 2021; Aydın, 2017; Halimatusadiah ve diğerleri, 2015; Kurt, 2020; Ramos ve diğerleri, 2020; Sayar ve diğerleri, 2010; Sayar & Topdemir, 2018) bulgularını da desteklemektedir. Ayrıca, kurumsal yönetim uyum raporu, sürdürülebilirlik raporu ve entegre rapor gibi son dönem kurumsal yönetim uygulamalarının, halka açık bankaların şeffaflık düzeyini yansıttığını ve paydaşlarla iletişimini olumlu düzeyde etkilediğini ifade etmek mümkündür. Çalışma, analizlerde en güncel raporlamaları temel almasıyla ve kapsamlı kârlılık oranları kullanmasıyla literatüre katkı sağlamaktadır. Ayrıca çalışma, şeffaflık ve kârlılık arasındaki ilişkiyi, günümüzde işletmelerin müşterileri, yatırımcıları ve paydaşları ile sağlam ilişkiler kurabilmek için faaliyetlerini çevreye duyarlı bir şekilde sürdürmeleri ve raporlamalarında geleceğe dönük ve uzun vadeli planlarını paylaşmaları gerektiği anlayışıyla analiz etmesiyle farklılaşmaktadır.

Sonuç olarak; kurumsal yönetim uygulamalarına önem verilerek paydaşlarla ilişkilerin iyileştirilmesinin ve şeffaflık düzeyinin artmasının bankaların kârlılık oranları üzerinde olumlu etkide bulunacağı ve bankalara değer katacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın Etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- TT, ARZS; Yazı Taslağı- TT, ARZS; İçeriğin Eleştirel İncelemesi-TT, ARZS; Son Onay ve Sorumluluk- TT, ARZS.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- TT, ARZS; Drafting Manuscript- TT, ARZS; Critical Revision of Manuscript- TT, ARZS; Final Approval and Accountability- TT, ARZS.

KAYNAKÇA

- Ahmed, E. R., Alabdullah, T. T. Y., Thottoli, M. M., & Maryanti, E. (2020). Does Corporate Governance Predict Firm Profitability? An Empirical Study in Oman. *The International Journal of Accounting and Business Society*, 28(1), 161-177. <https://doi.org/10.21776/ub.ijabs.2020.28.1.7>
- Alagöz, A., & Erkoçak, H. E. (2021). Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Dereceleri ile Firma Kârlılığı Arasındaki İlişki: BIST Kurumsal Yönetim Endeksi (XKURY) Bankacılık ve Sanayi Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmaların Karşılaştırmalı Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 91, 119-144. <https://doi.org/10.25095/mufad.843155>
- Alfadli, A., & Rjoub, H. (2019). The Impacts of Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Variables on Commercial Bank Financial Performance: Evidence from the Gulf Cooperation Council Countries. *Applied Economics Letters*, 27(15), 1284-1288. <https://doi.org/10.1080/13504851.2019.1676870>
- Alp, A., & Kılıç, S. (2014). Kurumsal Yönetim Nasıl Yönetilmeli?. *Doğan Egmont: İstanbul*.
- Aydın, A. D. (2017). İyi Yönetile Şirketlerin Sırrı Olarak Kurumsal Yönetim ve Firma Performansı Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1541-1553.
- Brealey, R. A., Myers, S. C., & Allen, F. (2020). Principles of Corporate Finance. *McGraw-Hill: New York*.
- Ercan, M. K., & Ban, Ü. (2014). Değere Dayalı İşletme Finansı Finansal Yönetim. *Gazi Kitabevi: Ankara*.
- Halimatusadiah, E., Sofianty, D., & Ermaya, N. (2015). Effects of the Implementation of Good Corporate Governance on Profitability. *European Journal of Business and Innovation Research*, 3(4), 19-35.
- Kadioğlu, E. (Ed.) (2021). Kurumsal Yönetim: Gelişimi, Teorileri ve Uygulamaları. *Gazi Kitabevi: Ankara*.
- Keown, A. J., Martin, J. D., & Petty, J. W. (2014). Foundations of Finance The Logic and Practice of Financial Management. *Pearson: Harlow*.
- Kılıç, S., & Alp, A. (2021). Finansal Yönetim. *Beta: İstanbul*.
- Kurt, A. (2020). Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notlarının Şirketlerin Kârlılık Oranları (Aktif Kârlılığı ve Özkaynak Kârlılığı) Üzerindeki Etkisi. *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, SmartJournal*, 6(37), 1943-1953. <https://doi.org/10.31576/smryj.659>

Riman, H. B., & Akpan, E. S. (2012). Does Corporate Governance Affect Bank Profitability? Evidence from Nigeria. *American International Journal of Contemporary Research*, 2(7), 135- 145.

Sayar, A. R. Z., Kaymaz, Ö., & Alp, A. (2010). The Effect of the Transparency Level of the ISE-Listed Banks on Liquidity. *ISE Review*, 12(45), 27-57.

Sayar, A. R. Z., & Topdemir, M. C. (2018). Does Mandatory Integrated Reporting Affect Stock Prices? An Empirical Study on the Johannesburg Stock Exchange. *Journal of Research in Business*, 3(2), 133-149. <https://doi.org/10.23892/JRB.2019.26>

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası [TCMB]. (2022). Oran Formülleri. https://www3.tcmb.gov.tr/seykor/dosyalar/menu/ratios_tr.pdf. Erişim Tarihi: 14.05.2022.

Vicente-Ramos, W., Reymundo, K. G. C., Pari, L. J. E., Rudas, N. M. N., & Rodriguez, P. B. V. (2020). The Effect of Good Corporate Governance on Banking Profitability. *Management Science Letters*, 10, 2045-2052. <https://doi.org/10.5267/j.msl.2020.2.007>

EKLER

Ek-1: Şeffaflık Skorlarının Hesaplanması

2021 Şeffaflık Skoru Hesabı

BANKALAR	Maksimum	Muaf + İlgisiz	Evet (Puan)	Evet	Kısmen	Hayır
Akbank	136	0	120	60	1	7
Albaraka	130	3	114	57	2	6
ICBC	126	5	94	47	11	5
Şekerbank	130	3	110	55	6	4
Garanti	132	2	118	59	3	4
Halkbank	130	3	108	54	3	8
İş Bankası	124	6	104	52	7	3
Sınai Kalkınma	130	3	112	56	6	3
Vakıfbank	126	5	112	56	2	5
Yapı Kredi	128	4	114	57	4	3
		Hariç		2 puan	1 puan	0 puan

BANKALAR	Skor (%)	K.Y. Uyum Raporu	Sürdürülebilirlik R.	Entegre Rapor
Akbank	91	71	10	10
Albaraka	81	71	10	0
ICBC	77	67	10	0
Şekerbank	81	71	10	0

2021 Şeffaflık Skoru Hesabı (devamı)

Garanti	93	73	10	10
Halkbank	88	68	10	10
İş Bankası	92	72	10	10
Sınai Kalkınma	93	73	10	10
Vakıfbank	92	72	10	10
Yapı Kredi	94	74	10	10

2020 Şeffaflık Skoru Hesabı

BANKALAR	Maksimum	Muaf + İlgisiz	Evet (Puan)	Evet	Kismen	Hayır
Akbank	136	0	120	60	1	7
Albaraka	128	4	116	58	2	4
ICBC	124	6	92	46	11	5
Şekerbank	130	3	112	56	5	4
Garanti	132	2	116	58	3	5
Halkbank	130	3	108	54	3	8
İş Bankası	126	5	102	51	8	4
Sınai Kalkınma	130	3	114	57	5	3
Yapı Kredi	128	4	112	56	4	4
Vakıfbank	126	5	110	55	4	4
		Hariç		2 puan	1 puan	0 puan

BANKALAR	Skor (%)	K.Y. Uyum Raporu	Sürdürülebilirlik R.	Entegre Rapor
Akbank	91	71	10	10
Albaraka	84	74	10	0
ICBC	66	66	0	0
Şekerbank	72	72	0	0
Garanti	92	72	10	10
Halkbank	88	68	10	10
İş Bankası	90	70	10	10
Sınai Kalkınma	93	73	10	10
Vakıfbank	92	72	10	10
Yapı Kredi	93	73	10	10

2019 Şeffaflık Skoru Hesabı

BANKALAR	Maksimum	Muaf + İlgisiz	Evet (Puan)	Evet	Kısmen	Hayır
Akbank	136	0	120	60	1	7
Albaraka	128	4	116	58	2	4
ICBC	126	5	100	50	8	5
Şekerbank	130	3	112	56	4	5
Garanti	132	2	118	59	3	4
Halkbank	130	3	110	55	3	7
İş Bankası	126	5	102	51	8	4
Sınai Kalkınma	130	3	114	57	5	3
Vakıfbank	126	5	110	55	4	4
Yapı Kredi	126	5	104	52	5	6
		Hariç		2 puan	1 puan	0 puan

BANKALAR	Skor (%)	K.Y. Uyum Raporu	Sürdürülebilirlik R.	Entegre Rapor
Akbank	81	71	10	0
Albaraka	84	74	10	0
ICBC	69	69	0	0
Şekerbank	81	71	10	0
Garanti	93	73	10	10
Halkbank	80	70	10	0
İş Bankası	90	70	10	10
Sınai Kalkınma	93	73	10	10
Vakıfbank	92	72	10	10
Yapı Kredi	89	69	10	10

2018 Şeffaflık Skoru Hesabı

BANKALAR	Maksimum	Muaf + İlgisiz	Evet (Puan)	Evet	Kısmen	Hayır
Akbank	132	2	118	59	1	6
Albaraka	128	4	116	58	3	3
ICBC	126	5	98	49	8	6
Şekerbank	132	2	112	56	5	5
Garanti	132	2	118	59	3	4
Halkbank	126	5	108	54	2	7
İş Bankası	126	5	102	51	8	4

2018 Şeffaflık Skoru Hesabı (devamı)

Sınai Kalkınma	128	4	112	56	5	3
Vakıfbank	126	5	106	53	6	4
Yapı Kredi	128	4	104	52	6	6
		Hariç		2 puan	1 puan	0 puan

BANKALAR	Skor (%)	K.Y. Uyum Raporu	Sürdürülebilirlik R.	Entegre Rapor
Akbank	82	72	10	0
Albaraka	84	74	10	0
ICBC	67	67	0	0
Şekerbank	71	71	0	0
Garanti	93	73	10	10
Halkbank	80	70	10	0
İş Bankası	90	70	10	10
Sınai Kalkınma	93	73	10	10
Vakıfbank	81	71	10	0
Yapı Kredi	79	69	10	0

Ek-2: Kârlılık Oranlarının Hesaplanmasında Kullanılan Konsolide Olmayan Finansal Tablo Kalemleri (TL)

2021 Gelir Tablosu (Kâr veya Zarar Tablosu) Kalemleri (TL)

BANKALAR	Net Faiz Geliri	Net Ücret Gelir.	Temettü Gelir.	Ticari Kâr	Diğer Faal. Gelir.
Akbank	22.834.712	5.232.526	5.246	6.449.208	2.244.262
Albaraka	1.693.362	405.756	768	136.227	1.142.931
ICBC	816.421	116.528	0	318.701	92.795
Şekerbank	2.028.836	414.504	20.808	-378.082	204.820
Garanti	33.639.994	8.500.819	129.389	3.838.000	8.979.697
Halkbank	25.159.848	4.087.789	192.637	-12.718.250	6.266.854
İş Bankası	30.941.269	7.619.945	20.735	-5.149.127	4.401.570
Sınai Kalkınma	2.863.335	70.855	2.973	508.631	57.990
Vakıfbank	19.543.381	4.501.363	120.849	-4.749.785	7.947.393
Yapı Kredi	22.697.482	7.314.676	3.281	175.078	2.059.972

BANKALAR	Net Faaliyet Kârı	Sürd. Fa. Vergi Ö. Kâr	Durd. Fa. Vergi Ö. Kâr	Net Kâr
Akbank	14.508.623	16.066.140	0	12.125.908
Albaraka	81.442	81.442	0	104.403
ICBC	148.744	148.744	0	115.894
Şekerbank	314.378	314.378	0	254.789
Garanti	15.395.623	17.304.817	0	13.073.306
Halkbank	1.406.093	1.406.093	0	1.507.729
İş Bankası	7.472.536	13.467.895	0	13.467.895
Sınai Kalkınma	1.229.233	1.458.063	0	1.089.008
Vakıfbank	5.295.721	5.295.721	0	4.175.464
Yapı Kredi	12.192.628	13.485.694	0	10.489.758

2021 Bilanço Kalemleri (TL)

BANKALAR	Finansal	İtfa Edilmiş ...	T. Varlıklar	Önceki Dönem	Özkaynaklar	Geçmiş
	Varlıklar	Finansal V.		T. Varlıklar		Yıllar Kâr
Akbank	293.528.214	387.318.496	708.911.295	446.100.801	75.954.951	0
Albaraka	40.960.855	65.039.758	108.955.123	69.315.799	4.626.853	-483.904
ICBC	12.725.319	25.825.234	39.130.425	24.862.623	1.448.677	52.555
Şekerbank	12.196.852	34.159.370	50.764.830	37.504.455	2.986.569	13.748
Garanti	269.059.876	440.083.731	757.801.863	492.797.820	78.902.970	13.283
Halkbank	226.359.765	650.061.802	901.216.593	680.026.095	43.500.355	0
İş Bankası	326.041.182	532.298.232	926.569.024	593.902.432	86.839.291	5.414.586
Sınai Kalkınma	16.867.846	64.747.186	84.096.485	51.466.359	6.940.638	0
Vakıfbank	343.717.659	639.937.230	1.007.213.697	698.897.118	51.952.740	0
Yapı Kredi	201.127.450	469.423.312	736.769.766	459.694.058	63.484.178	0

2020 Gelir Tablosu (Kâr veya Zarar Tablosu) Kalemleri (TL)

BANKALAR	Net Faiz Geliri	Net Ücret Gelir.	Temettü Gelir.	Ticari Kâr	Diğer Faal. Gelir.
Akbank	19.530.695	3.865.536	4.763	-618.777	1.373.338
Albaraka	1.705.620	233.567	0	266.884	562.059
ICBC	438.437	131.000	0	66.009	141.618
Şekerbank	1.580.416	222.210	306	-157.679	226.191
Garanti	23.768.204	5.978.016	18.994	181.487	4.567.722
Halkbank	18.753.184	2.614.865	511.111	-5.281.418	1.441.217
İş Bankası	25.242.039	5.617.613	21.487	-3.341.357	2.436.205
Sınai Kalkınma	1.999.483	50.145	4.392	40.168	5.889

2020 Gelir Tablosu (Kâr veya Zarar Tablosu) Kalemleri (TL) (devamı)

Vakıfbank	19.887.403	3.395.062	167.839	-2.550.724	5.382.333
Yapı Kredi	16.976.801	5.246.814	3.016	256.810	1.563.487

BANKALAR	Net Faaliyet Kârı	Sürd. Fa. Vergi Ö. Kâr	Durd. Fa. Vergi Ö. Kâr	Net Kâr
Akbank	6.989.086	7.945.212	0	6.267.167
Albaraka	323.735	323.735	0	254.737
ICBC	87.908	87.908	0	58.048
Şekerbank	75.376	75.376	0	52.617
Garanti	7.316.382	8.639.410	0	6.238.003
Halkbank	3.229.900	3.229.900	0	2.600.045
İş Bankası	5.449.081	6.810.917	0	6.810.917
Sınai Kalkınma	869.664	947.348	0	732.829
Vakıfbank	6.439.273	6.439.273	0	5.010.456
Yapı Kredi	5.668.336	6.551.975	0	5.079.518

2020 Bilanço Kalemleri (TL)

BANKALAR	Finansal Varlıklar	İtfa Edilmiş ... Finansal V.	T. Varlıklar	Önceki Dönem T. Varlıklar	Özkaynaklar	Geçmiş Yıllar Kâr
Akbank	147.599.575	278.674.961	446.100.801	360.501.112	62.918.993	0
Albaraka	23.194.052	43.808.148	69.315.799	51.392.368	4.044.227	-363.852
ICBC	10.396.669	14.036.305	24.862.623	18.191.150	1.315.427	52.555
Şekerbank	6.491.089	27.800.911	37.504.455	30.596.129	2.636.078	-6.000
Garanti	127.970.757	329.979.119	492.797.820	391.152.270	62.081.723	196.448
Halkbank	142.937.883	517.723.301	680.026.095	457.045.401	42.930.504	0
İş Bankası	161.701.980	383.817.157	593.902.432	468.059.471	67.781.452	6.270.908
Sınai Kalkınma	8.873.206	40.451.212	51.466.359	42.000.098	6.104.556	0
Vakıfbank	192.453.003	476.640.334	698.897.118	419.425.553	46.484.658	900.871
Yapı Kredi	99.163.234	320.758.318	459.694.058	387.495.827	47.564.471	0

2019 Gelir Tablosu (Kâr veya Zarar Tablosu) Kalemleri (TL)

BANKALAR	Net Faiz Geliri	Net Ücret Gelir.	Temettü Gelir.	Ticari Kâr	Diğer Faal. Gelir.
Akbank	15.712.937	4.634.359	6.509	-709.511	818.844
Albaraka	823.230	299.829	0	323.709	543.084
ICBC	382.827	92.466	0	24.755	44.817
Şekerbank	1.144.292	374.908	1.289	-86.138	462.568

2019 Gelir Tablosu (Kâr veya Zarar Tablosu) Kalemleri (TL) (devamı)

Garanti	19.027.192	6.088.510	8.893	-1.939.519	3.965.073
Halkbank	10.612.036	2.778.218	421.825	-3.267.096	2.407.440
İş Bankası	19.859.128	5.569.128	9.098	-6.397.400	3.146.751
Sınai Kalkınma	1.931.837	29.758	7.123	-445.660	31.612
Vakıfbank	13.014.712	3.978.688	50.939	-2.583.694	4.035.254
Yapı Kredi	14.775.722	5.286.993	9.310	-1.884.879	1.428.469

BANKALAR	Net Faaliyet Kârı	Süred. Fa. Vergi Ö. Kâr	Durd. Fa. Vergi Ö. Kâr	Net Kâr
Akbank	6.160.964	6.801.334	0	5.417.468
Albaraka	87.293	87.293	0	63.429
ICBC	82.128	82.128	0	40.869
Şekerbank	-872.991	-872.991	0	-684.082
Garanti	6.922.338	7.816.281	0	6.158.841
Halkbank	1.968.257	1.968.257	0	1.720.309
İş Bankası	4.068.255	6.874.451	0	6.067.587
Sınai Kalkınma	894.227	894.227	0	701.645
Vakıfbank	3.612.583	3.612.583	0	2.802.291
Yapı Kredi	3.558.006	4.338.936	0	3.600.060

2019 Bilanço Kalemleri (TL)

BANKALAR	Finansal Varlıklar	İtfa Edilmiş ... Finansal V.	T. Varlıklar	Önceki Dönem T. Varlıklar	Özkaynaklar	Geçmiş Yıllar Kâr
Akbank	134.782.716	207.119.124	360.501.112	327.642.125	54.382.427	0
Albaraka	17.215.032	31.743.458	51.392.368	42.223.652	3.821.929	-272.957
ICBC	6.169.665	11.768.960	18.191.150	15.524.795	1.259.775	47.794
Şekerbank	4.628.644	22.772.107	30.596.129	31.321.320	1.976.583	0
Garanti	96.234.717	263.968.569	391.152.270	359.477.202	53.765.666	0
Halkbank	69.906.834	370.005.049	457.045.401	378.422.055	32.196.826	0
İş Bankası	125.448.970	304.644.083	468.059.471	416.387.604	58.873.465	5.907.998
Sınai Kalkınma	6.796.863	33.129.048	42.000.098	38.298.111	5.666.896	0
Vakıfbank	72.850.302	323.457.167	419.425.553	331.355.641	33.026.273	0
Yapı Kredi	106.477.051	252.057.151	387.495.827	348.043.591	41.187.654	0

2018 Gelir Tablosu (Kâr veya Zarar Tablosu) Kalemleri (TL)

BANKALAR	Net Faiz Geliri	Net Ücret Gelir.	Temettü Gelir.	Ticari Kâr	Diğer Faal. Gelir.
Akbank	14.566.128	3.450.047	4.601	-335.589	985.899
Albaraka	1.019.559	198.153	177	358.815	360.618
ICBC	459.212	76.091	0	-41.785	62.117
Şekerbank	1.463.728	351.405	2.717	-143.835	60.175
Garanti	19.110.205	4.870.051	4.960	-1.153.149	2.219.235
Halkbank	8.079.578	1.949.657	510.357	149.255	624.474
İş Bankası	17.052.251	4.405.201	6.425	-4.071.660	1.912.307
Sınai Kalkınma	1.753.392	19.001	4.011	-267.231	94.158
Vakıfbank	10.840.687	2.293.210	129.624	643.635	2.003.613
Yapı Kredi	13.942.015	4.016.348	6.326	-647.623	1.211.427

BANKALAR	Net Faaliyet Kârı	Süred. Fa. Vergi Ö. Kâr	Durd. Fa. Vergi Ö. Kâr	Net Kâr
Akbank	6.670.897	6.975.856	0	5.689.644
Albaraka	168.495	168.495	0	133.968
ICBC	95.413	95.413	0	62.069
Şekerbank	104.813	104.813	0	86.358
Garanti	7.693.570	8.445.261	0	6.638.236
Halkbank	2.717.818	2.717.818	0	2.521.795
İş Bankası	4.921.129	7.729.865	0	6.769.085
Sınai Kalkınma	909.263	909.263	0	660.926
Vakıfbank	5.153.927	5.153.927	0	4.154.322
Yapı Kredi	5.079.987	5.855.491	0	4.667.426

2018 Bilanço Kalemleri (TL)

BANKALAR	Finansal Varlıklar	İtfa Edilmiş ... Finansal V.	T. Varlıklar	Önceki Dönem T. Varlıklar	Özkaynaklar	Geçmiş Yıllar Kâr
Akbank	120.532.435	190.664.552	327.642.125	316.030.868	43.809.089	0
Albaraka	13.466.544	26.803.495	42.223.652	36.229.077	3.261.451	-179.664
ICBC	6.332.152	8.999.045	15.524.795	12.888.024	1.127.994	47.794
Şekerbank	4.690.062	23.973.548	31.321.320	31.346.461	2.377.326	-477.131
Garanti	89.417.033	244.582.903	359.477.202	325.232.274	46.687.853	397.309
Halkbank	59.629.066	306.688.677	378.422.055	305.350.648	29.020.735	704.534
İş Bankası	97.127.488	284.789.588	416.387.604	362.352.525	49.720.624	5.993.184
Sınai Kalkınma	6.597.555	29.578.958	38.298.111	28.910.252	4.719.004	35.659

2018 Bilanço Kalemleri (TL) (devamı)

Vakıfbank	50.751.885	261.522.580	331.355.641	270.571.710	28.350.190	570.816
Yapı Kredi	93.105.326	232.975.018	348.043.591	93.105.326	39.003.499	0

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN İŞLETMELERİN “SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLKELERİ UYUM ÇERÇEVESİ”NDE YER ALAN İLKELERE UYUM DERECELERİNİN TESPİT EDİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Prof. Dr. Seyhan ÇİL KOÇYİĞİT**

Doç. Dr. Tuba DERYA BASKAN***

Doç. Dr. Fatma TEMELLİ****

İnceleme Makalesi / *Review Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS75-ÖS95

ÖZ

10.10.2020 tarihli 31262 sayılı Resmi Gazete’de II-17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği’nin bazı maddelerine eklemelerin yapıldığı “Kurumsal Yönetim Tebliği (II.17.1)’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (II.17.1.a)” yayınlanmıştır. Söz konusu bu tebliğ ile halka açık ortaklıkların sürdürülebilirlik raporunda açıklaması gereken ilkeler “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” kapsamında netleştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı sürdürülebilirlik raporları hazırlayan işletmelerin düzenledikleri raporlarında, “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” kapsamında açıklanması öngörülen bilgilere yer verip vermediklerinin ve gerekli bilgilere yer verenlerin söz konusu çerçevede yer alan ilkelere uyum derecelerinin tespit edilmesidir. Araştırma sonucunda sürdürülebilirlik raporları hazırlayan işletmelerin düzenledikleri raporlarında, “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” kapsamında açıklanması

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 24.11.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 10.01.2023
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, seyhan.cil@hbv.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1012-3605

***Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, tbaskan@kku.edu.tr,

 orcid.org/0000-0001-8809-7043

****Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, femelli@agri.edu.tr,

 orcid.org/0000-0001-7436-5289

Atf (Citation): Çil Koçyiğit, S., Derya Baskan, T. ve Temelli, F. (2023). Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmelerin “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi”nde Yer Alan İkelere Uyum Derecelerinin Tespit Edilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS75-ÖS95. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1207862>

öngörülen bilgilere büyük ölçüde yer verdikleri ve gerekli bilgilere yer verenlerin söz konusu ilkelere büyük ölçüde uyum sağladıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik Endeksi, Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi

JEL Sınıflandırması: M40, M41, M42

A RESEARCH ON DETERMINING THE LEVEL OF COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLES IN THE FRAMEWORK FOR SUSTAINABILITY PRINCIPLES OF THE BUSINESSES INCLUDED IN THE SUSTAINABILITY INDEX

ABSTRACT

In the Official Gazette dated 02.10.2020 and numbered 31262, the "Communiqué on the Amendment of the Corporate Governance Communiqué (II.17.1.a)" was published in which additions were made to some articles of the Corporate Governance Communiqué numbered II-17.1. With this notification, the principles that must be disclosed in the sustainability report of publicly-held partnerships have been clarified within the scope of the "Sustainability Principles Compliance Framework". The aim of this paper was to determine whether the companies that prepare sustainability reports include the information required to be disclosed within the scope of the "Sustainability Principles Compliance Framework" in their reports and to determine the degree of compliance of those who include the necessary information with the principles in the mentioned framework. As a result of the research, it was seen that the companies that prepared sustainability reports mostly included the information required to be disclosed within the scope of the "Sustainability Principles Compliance Framework" in their reports, and those who included the necessary information largely complied with the mentioned principles.

Keywords: Sustainability Index, Sustainability Principles Compliance Framework

JEL Classification: M40, M41, M42

EXTENDED SUMMARY

PURPOSE AND MOTIVATION

The 2021 sustainability or annual reports of the businesses included in the sustainability index were examined. In these reports, it was aimed to determine whether the information required to be disclosed within the scope of the "Sustainability Principles Harmonization Framework" is included and to determine the degree of compliance of those who include the necessary information with the principles in the mentioned framework.

METHODOLOGY

As of 2021, there are 65 businesses included in the sustainability index. It was determined that 41 (63%) of these enterprises, which are included in the sustainability index, loud and clear indicated their compliance status by providing the necessary information within the scope of the “Sustainability Principles Harmonization Framework”. It was determined that the remaining 24 (37%) enterprises did not clearly explain the processes that they were not fully comply with.

In the study carried out for the above purpose, the sustainability criteria are within the scope of the “Sustainability Principles Harmonization Framework”; It is shaped on four basic groups: General, Environmental, Social and Corporate Governance. The degree of compliance with the mentioned principles was classified into five groups as Full Compliance (TU), Partial Compliance (KU) , Incompatible (MF) , Exempt (UYZ), and Unrelated (ILGZ).

RESULTS AND DISCUSSION

As a result of the examination of the Sustainability Principles Compliance levels of the companies within the scope of the sector, some findings were reached. The findings are presented below.

In the general Principles in the financial institution sector; when the process of compliance with general principles, environmental principles, and social principles is examined; while full compliance is achieved between 85% and 91%, full compliance with Corporate Governance Principles is provided,

When the harmonization process of general principles, environmental principles and corporate governance principles in enterprises in the manufacturing sector is examined; While full compliance is achieved between 75% and 78%, full compliance with social principles cannot be achieved,

In this sector, where full compliance with all principles is achieved more in the Electricity, Gas and Steam Sector, it is seen that partial compliance is still achieved, although not as much as full compliance.

In the enterprises in the Construction and Public Works sector, full compliance with all principles is achieved more, partial compliance in this sector is achieved more, although not as much as full compliance, and there are incompatibilities in other principles apart from the corporate governance principles;

While it is determined that full compliance with all principles is achieved more in the enterprises in the Wholesale and Retail Trade sector, there are also incompatibilities in environmental principles;

It is determined that in the enterprises in the Basic Metal Industry Sector, full compliance is provided 100% in social principles and corporate governance principles, it is provided at the same rate as partial compliance in other principles, and there is no incompatibility in other principles except environmental principles;

In the enterprises in the Metal Goods, Machinery, Electrical Appliances and Transportation Vehicles sector, full compliance is mostly achieved, and incompatibility in general principles and environmental principles is encountered;

In the enterprises in the technology sector, full compliance is mostly achieved, incompatibility is encountered in environmental and social principles;

In the enterprises in the Information and Communication Sector, full compliance is mostly achieved except for the general principles, partial compliance is mostly achieved in the general principles, and incompatibility is determined in all the principles;

It is stated that full compliance with all the principles in the company in the Chemicals Pharmaceuticals Petroleum Tire and Plastic Products sector is achieved at high percentage rates;

In the transportation and warehousing sector, full compliance with all principles is achieved at higher percentages, only partial compliance with social principles;

Although partial compliance is observed in the enterprise in the Stone and Soil Based Sector, it is observed that more full compliance is achieved in all principles, and there is incompatibility in environmental principles.

As a result of the examination of 41 enterprises, which are seen to clearly and unequivocally state their compliance within the framework of sustainability principles in the sustainability or annual reports of the enterprises subject to the sustainability index; In the General Principles, 72% TU, 24% KU, 3% UYZ, 1% ILGZ; In Environmental Principles; 74% TU, 17% KU, 7% UYZ, 2% ILGZ; In the Social Rights Principles, 90% TU, 7% KU, 2% UYZ, 1% ILGZ and Corporate Governance Principles was determined as 90% TU, 6% KU, and 4% UYZ.

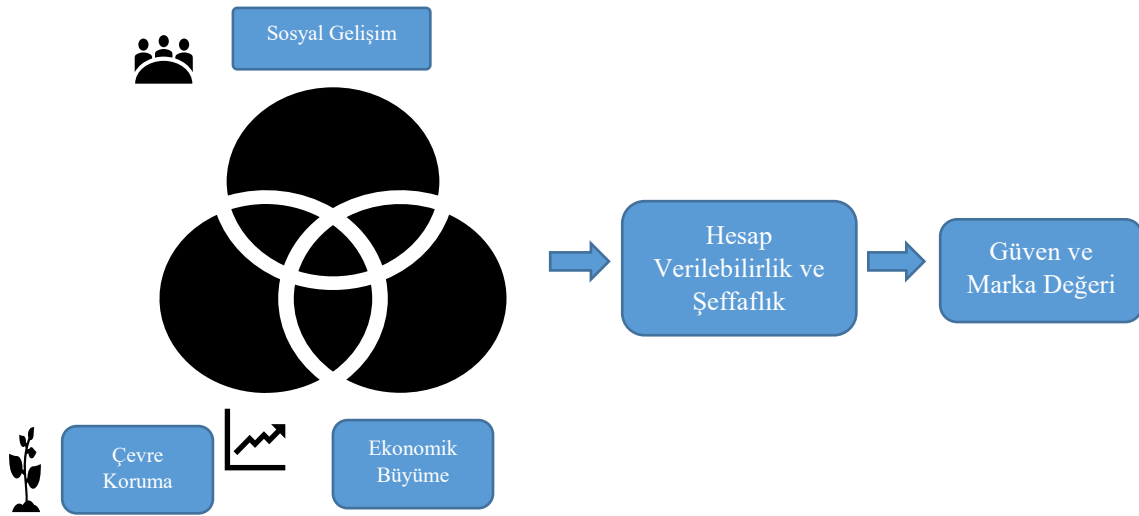
CONCLUSION AND IMPLICATION

In some annual reports within the scope, it is observed that the expected explanations are insufficient and that the explanations are complete, a high level of full compliance is achieved in all principles, and the situation of incompatibility is not encountered very often. While the principles with which full compliance is achieved are Social and Corporate Governance principles, it can be mentioned that the situation of non-compliance is mostly in environmental principles.

Even if the way to prepare the reports within the scope of the sustainability principles reporting framework is left to the discretion of the enterprises, it is clear that giving the expected explanations and compliance levels within the framework clearly and clearly will contribute to the expected benefit from the sustainability reporting in Turkey, where the sustainability reporting practices are not yet at a sufficient level.

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir raporlama, işletme faaliyetlerinin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin değerlendirildiği, ölçüldüğü ve açıklandığı bir raporlamadır. Bu raporlama tüm paydaşlar açısından önemli bir bilgi kaynağı olmakta ve işletmelerin karşılaştırılmasına ve ihtiyaçları karşılayacak olanın seçilmesine olanak vermektedir. İşletmeler sürdürülebilirlik raporlamaları sayesinde şeffaflığı artırarak, toplumda güven oluşmasını sağlamakta, bu güven unsuru da işletmelerin marka değerini arttırarak işletmenin sürdürülebilirliğine yardımcı olmaktadır. Bu döngü Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Sürdürülebilirlik Faktörlerinin Etkisi

Sürdürülebilir raporlama kurumsal raporlamaların zaman içindeki gelişimidir. Kurumsal raporlamalar 1960’lı yıllarda başlayan uzun süre tek başına devam eden finansal raporlamalardır. İlerleyen süreçlerde Çevre, Sosyal ve Kurumsal Yönetim Raporları (ÇSY), Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporları veya Sürdürülebilirlik Raporları şeklinde adlandırılarak finansal ve finansal olmayan bilgilerin yer aldığı raporlamalar olarak yerlerini almıştır (Sultanoğlu, 2021).

Kurumsal raporlama kapsamında yayınlanan, 3/1/2014 tarih ve 28871 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren, II-17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği, ortaklıklar tarafından uygulanacak kurumsal yönetim ilkeleri ve ilişkili taraf işlemlerine ilişkin usul ve esasların belirlendiği bir tebliğdir. Söz konusu bu Kurumsal Yönetim Tebliği’nin bazı maddelerine Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından 02.10.2020 tarihinde eklemeler yapılarak, 31262 sayılı Resmi Gazete’de Kurumsal Yönetim Tebliği (II-17.1)’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (II-17.1.a) yayınlanmıştır. Bu tebliğde halka açık ortaklıkların yıllık faaliyet raporlarında† kurumsal yönetim ilkelerinin yanında

† 2020 yılı verilerini içerecek şekilde 2021 yılı faaliyet raporlarından itibaren

ayrıca, “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” kapsamındaki açıklamalara yer vermeleri, sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulanıp uygulanmadığına, uygulanmıyor ise buna ilişkin gerekçeli açıklamaya, bu ilkelere tam olarak uymama nedeniyle çevresel ve sosyal risk yönetiminde meydana gelen etkilerin neler olduğuna ilişkin bilgilerin açıklanması” istenmiştir (SPK, <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/20201002/0>).

Tebliğde geçen “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi”nin içeriğine ve yayımlanmasına ilişkin esaslar SPK tarafından belirlenmiştir. Söz konusu bu çerçevede ortaklıklar tarafından uyulması beklenen temel ilkeler yer almış olup, bu çerçevede yer alan ilkelerin uygulanması gönüllü tutulmakla birlikte, uygulanıp uygulanmadığının “Uy ya da Açıkla” prensibiyle raporlanması zorunlu tutulmuştur. Bu çerçeveye göre; işletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konularına yönelik bilgilerini paylaşmaları, bu bilgilerin paylaşılmaması durumunda ise bunun nedenlerinin açıklanması beklenmektedir.

Bu kapsamda söz konusu çerçevede açıklanması beklenen ilkeler dört ana grupta toplanmıştır. Bunlar aşağıdaki gibidir (SPK, <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/1332>):

Genel İlkeler: Çevresel, sosyal, kurumsal yönetime ilişkin öncelikli konuların, risklerin ve fırsatların belirlenerek bunlara uygun strateji, politika ve hedeflerin belirlenmesine, uygulanmasına, raporlanmasına ve doğrulama ilkesi ile gerçeğe aykırı veri paylaşımının engellenmesi amacıyla (Acar, Karataş Aracı ve Arısoy, 2021) sürdürülebilirlik performans ölçümlerinin bağımsız üçüncü taraflara (bağımsız sürdürülebilirlik güvence sağlayıcılarınca) doğrulatilmesine yöneliktir.

Çevresel İlkeler: Çevre yönetimi alanındaki politika ve uygulamaların, eylem planlarının, çevresel yönetim sistemlerinin ve programlarının belirlenerek açıklanmasına, enerji verimliliği projelerinin yapılmasına, çevre ile ilgili kanun ve diğer düzenlemelere uyum sağlanmasına, sera gazı emisyonları, enerji, hava kalitesi, enerji yönetimi, su ve atık su yönetimi, atık yönetimi, biyoçeşitlilik etkileri gibi çevresel göstergelerin çevresel etkileri ile ilgili bilgilerin dönemsel olarak karşılaştırılabilir bir şekilde raporlanmasına, iklim krizi ile mücadele stratejisinin ve eylemlerinin açıklanmasına, yenilenebilir enerji üretim ve kullanım verilerinin açıklanmasına, geri dönüşümün raporlanmasına yöneliktir.

Sosyal İlkeler: İnsan hakları ve çalışan haklarına uyulması ile ilgili taahhütlerin, politikaların oluşturularak açıklanması, bunların uygulanmasına ilişkin rollerin ve sorumlulukların açıklanması, çalışan sağlığı ve güvenliğine yönelik politikaların oluşturularak açıklanması, ÇSY politikalarının çalışanlara bildirilmesine yönelik eğitim programlarının düzenlenmesine ayrıca sürdürülebilirlik alanındaki faaliyetlerin tüm paydaşların ihtiyaç ve önceliklerinin dikkate alınarak şeffaf bir şekilde yürütülmesine ve raporların hazırlanmasında benimsenen uluslararası standartların açıklanmasına yöneliktir.

Kurumsal Yönetim İlkeleri: Tüm kurumsal yönetim ilkelerine uyum sağlanmasına, kurumsal yönetim stratejileri belirlenirken sürdürülebilirlik konusunun ve faaliyetlerin çevresel etkilerinin de göz önünde bulundurulmasına, sürdürülebilirlik alanındaki stratejiler belirlenirken menfaat sahiplerinin de görüşlerinin alınmasına yöneliktir.

Halka açık ortaklıkların sürdürülebilirlik raporunda açıklaması gereken ilkelerin netleştirildiği bu çerçevenin, Türkiye’de entegre raporlama uygulamalarının henüz yeterli düzeyde olmadığı ve entegre rapor hazırlayan işletmelerin sayısının az olduğu düşünüldüğünde entegre rapor düzenleyen işletme sayısının artmasına katkı sağlayacak önemli bir düzenleme olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda bu çalışmada entegre ve sürdürülebilirlik raporları hazırlayan işletmelerin düzenledikleri raporlarında, “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” kapsamında açıklanması öngörülen bilgilere yer verip vermediklerinin ve gerekli bilgilere yer verenlerin söz konusu çerçevede yer alan ilkelere uyum derecelerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye’de sürdürülebilirlik raporlarının incelendiği çok sayıda çalışma mevcuttur. Yapılan bu çalışmalar daha çok Küresel Raporlama Girişimi (GRI) tarafından oluşturulmuş olan rehberlere göre yapılan raporlamalara ilişkindir. Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi’nin yeni yayınlanan bir çerçeve olmasından dolayı bu çerçeve kapsamında raporların incelendiği bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Mevcut çalışmalardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Önce ve diğerleri (2015) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’de 2005-2014 yılları arasında 72 kuruluş tarafından hazırlanan 181 adet rapor incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda; bu raporların 130’unun GRI raporlama rehberini temel aldığı, yıllar geçtikçe sürdürülebilirlik anlayışının daha fazla işletme tarafından dikkate alındığı ve yayınlanan sürdürülebilirlik raporlarının sayısının arttığı ve Türkiye’de en çok imalat sektöründeki kuruluşların sürdürülebilirlik raporu yayınladığı görülmüştür.

Ertan (2018) tarafından yapılan çalışmada, 2005-2017 yılları arasında 120 işletme tarafından yayınlanmış olan 391 adet sürdürülebilirlik raporu incelenmiştir. Çalışma sonucunda, Türkiye’de yıllar geçtikçe yayınlanan sürdürülebilirlik raporları sayısında artış olduğu, yayınlanmış olan sürdürülebilirlik raporlarının uygulanma seviyeleri açısından yüksek uygulama seviyesinde hazırlanmış rapor sayısının az olduğu, sektör bazında en çok imalat sektöründe faaliyette bulunan işletmeler tarafından raporların hazırlandığı görülmüştür.

Gümrah ve Güngör Tanç (2018) tarafından yapılan çalışmanın amacı; sürdürülebilirlik raporlarının GRI’nin söz konusu nitelik kriterlerine göre incelenmesi ve içerik kalitesi açısından karşılaştırılmasıdır. Araştırmada Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan 10 firma tarafından 2014 ve 2015

yıllarında yayınlanmış bulunan sürdürülebilirlik raporları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Raporlarda yer alan bilgiler GRI'nin söz konusu rapor nitelikleri açısından ayrı ayrı puanlanmış ve her bir raporun 6 ayrı kalite bileşeni açısından puanı hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular yıllar bazında karşılaştırılarak Türkiye'de yayınlanan sürdürülebilirlik raporlarının içerik kalitesi tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda Türkiye'de sürdürülebilirlik raporlamasının gelişimini henüz tamamlamadığı ve gelişime ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir.

Gümrah ve Büyükipekçi (2019) tarafından yapılan çalışma Türkiye'de sürdürülebilirlik raporlamasının mevcut durumunun tespit edilmesi amacıyla, 2008-2017 yılları arasında yayınlanmış sürdürülebilirlik raporları içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışma sonucunda kapsam dahilinde en az raporun kar amacı gütmeyen ve elektronik sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar tarafından, en fazla raporun holding sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar tarafından yayınlandığı görülmüştür. Çalışmada ayrıca küçük ve orta ölçekli işletmeler ile büyük ve çok uluslu işletmeler arasında raporda yer verilen gösterge sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara rastlanılmıştır.

Güngör Tanç (2019) tarafından yapılan çalışmada; BIST 100 Endeksinde yer alan işletmelerin sürdürülebilirlik faaliyetleri ile firma değeri arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmış olup, regresyon analizi sonucunda işletmelerin sürdürülebilirlik faaliyetleri ile firma değeri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır.

Yapılan bu çalışma ile de sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi”nde yer alan ilkelere uyum derecelerinin tespit edilmesi açısından literatüre farklı bir boyut katılmaya çalışılmıştır.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN İŞLETMELERDE UYGULAMA

Çalışmanın Amacı: Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerde 2021 yılı sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında, “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” kapsamında açıklanması öngörülen bilgilere yer verilip verilmediğinin ve gerekli bilgilere yer verenlerin söz konusu çerçevede yer alan ilkelere uyum derecelerinin tespit edilmesidir.

Araştırmanın Kapsamı: 2021 yılı itibarıyla sürdürülebilirlik endeksinde yer alan 65 adet işletme mevcuttur. Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan bu işletmelerin 41 adetinin (%63) “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” kapsamında açıklanması gerekli bilgileri vererek uyum durumlarını açık ve net olarak belirttikleri tespit edilmiştir. Geri kalan 24 adet (%37) işletmenin ise tam uyum sağlamadığı ve süreçleri net olarak açıklamadıkları tespit edilmiştir.

Araştırmaya “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” kapsamında açıklamalarını ve uyum durumlarını açık ve net olarak veren 41 adet işletme ile devam edilmiştir. İncelenen işletmelerin 11 adeti

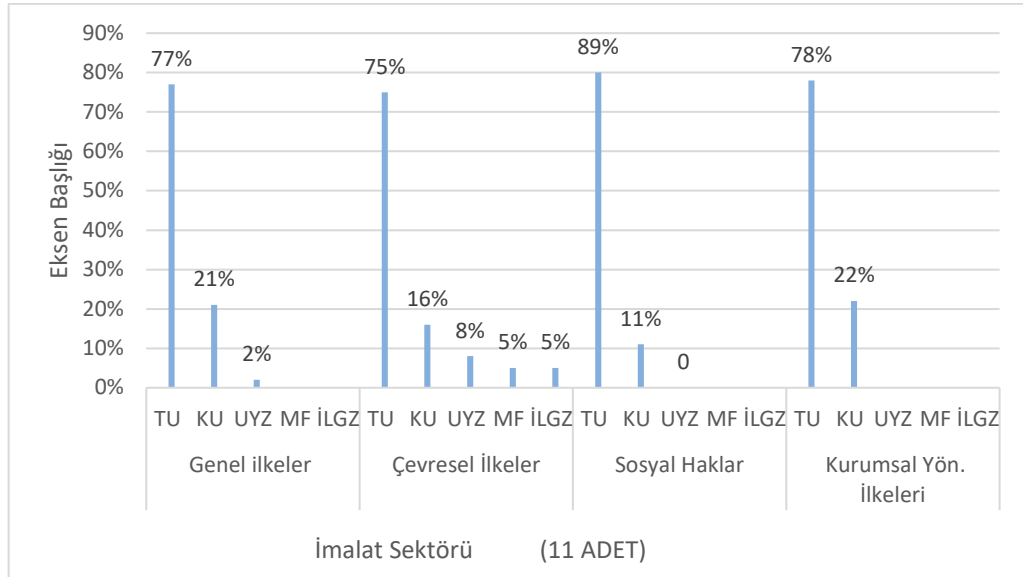
imalat, 11 adet mali kuruluş, 3 adeti Elektrik Gaz ve Buhar, 2 adeti inşaat ve bayındırlık, 2 adeti toptan ve perakende ticaret, 2 adeti ana metal sanayi, 3 adeti metal eşya makine elektrikli cihazlar ve ulaşım araçları, 2 adeti teknoloji, 2 adet bilgi ve iletişim, 1 adeti kimya ilaç petrol lastik ve plastik ürünler, 1 adeti ulaştırma ve depolama 1 adeti taş ve toprağa dayalı sektörde faaliyet göstermektedir.

Yukarıdaki amaçla yapılan çalışmada sürdürülebilirlik kriterleri “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” kapsamında; Genel, Çevre, Sosyal ve Kurumsal Yönetim olmak üzere dört temel grup üzerinde şekillenmiştir. Söz konusu ilkelere uyum dereceleri; Tam uyum (TU), Kısmi uyum (KU), Uyumsuz (UYZ), Muaf (MF) ve İlgisiz (İLGZ) olmak üzere 5 grupta sınıflandırılmıştır.

Bulgular: Kapsam dahilindeki işletmelerin sektörler bazında Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum düzeylerinin incelenmesi neticesinde birtakım bulgulara ulaşılmıştır. Ulaşılan bulgular aşağıda sunulmuştur.

İmalat Sektöründeki İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesinin İncelenmesi

İmalat sektöründeki işletmelerin sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 11 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 1’de sunulmuştur.

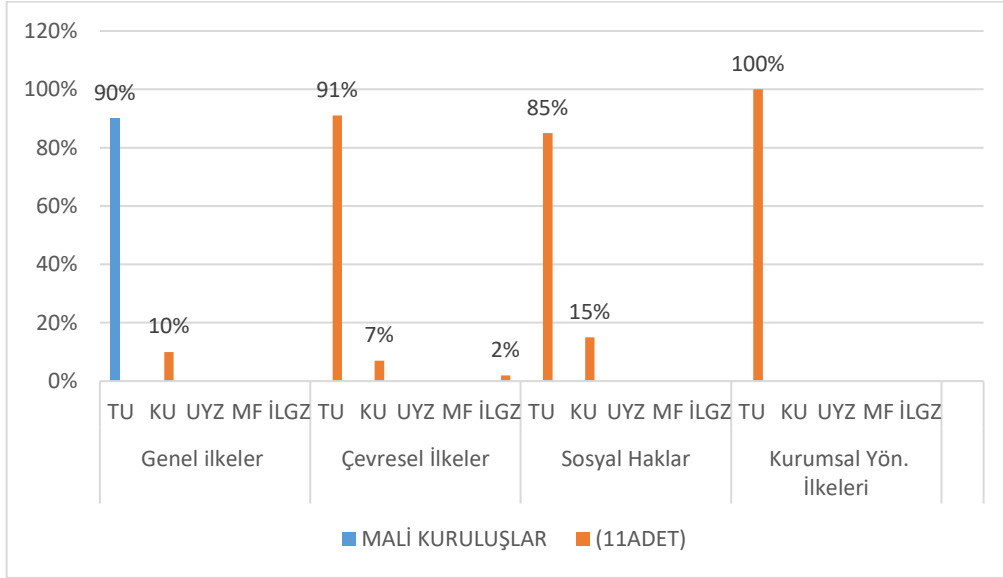

Grafik 1. İmalat Sektörü

Genel İlkelerde; %77 TU, %21 KU, %2 UYZ, Çevresel İlkelerde; %75 TU, %16 KU, %8 UYZ, %5 MF, %5 İLGZ, Sosyal Haklar; %89 TU, %11 KU ve Kurumsal Yönetim İlkelerinde; %78 TU, %22 KU şeklinde tespit edilmiştir.

3.1.Mali Kuruluş Sektöründeki İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesinin İncelenmesi

Mali Kuruluş sektöründeki işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 11 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 2’de sunulmuştur.

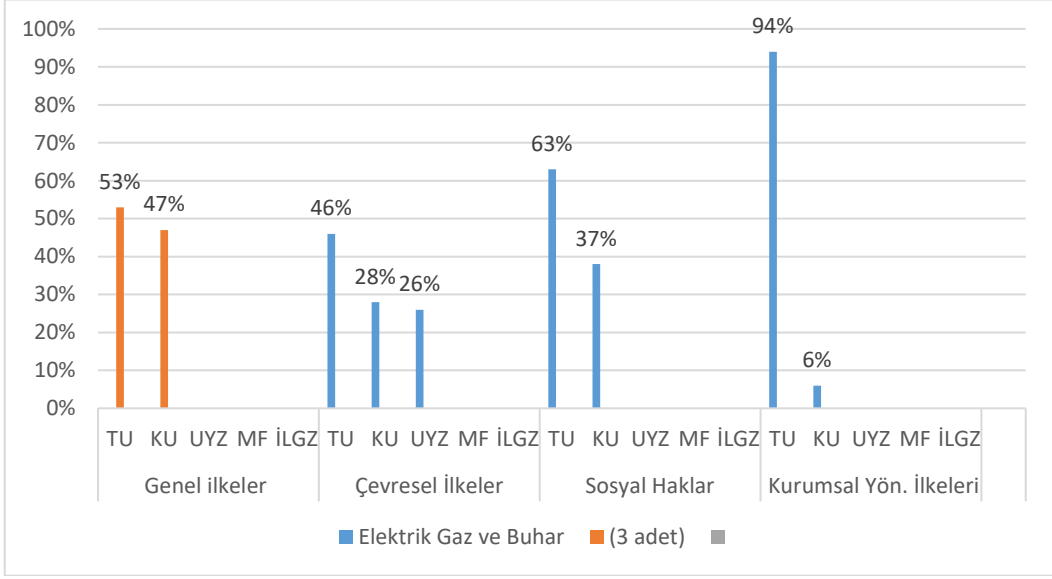

Grafik 2. Mali Kuruluş Sektörü

Genel İlkelerde; %90 TU, %10 KU, Çevresel İlkelerde; %91 TU, %7 KU, %2 İLGZ, Sosyal Haklar %85 TU, %15 KU ve Kurumsal Yönetim İlkelerinde; %100 TU şeklinde tespit edilmiştir.

3.2.Elektrik, Gaz ve Buhar Sektöründeki İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi

Elektrik, Gaz ve Buhar sektöründeki işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 3 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 3’te sunulmuştur.

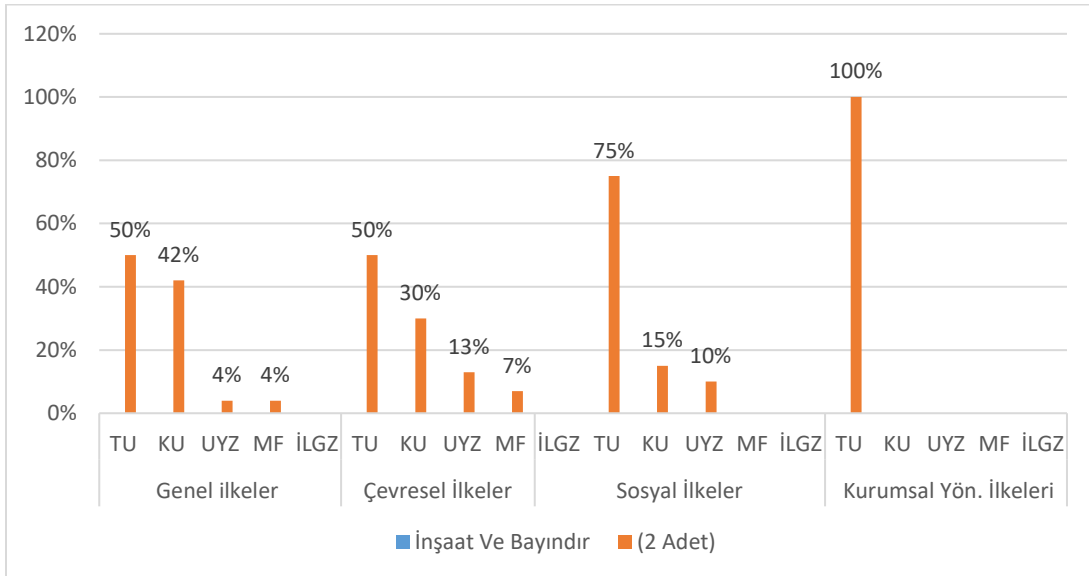

Grafik 3. Elektrik, Gaz ve Buhar Sektörü

Genel İlkelerde; %53 TU, %47 KU, Çevresel İlkelerde; %46 TU, %28 KU, %26 UYZ, Sosyal Haklar İlkelerinde; %63 TU, %37 KU ve Kurumsal Yönetim İlkelerinde; %94 TU ve %6 KU şeklinde tespit edilmiştir.

3.3. İnşaat ve Bayındırlık Sektöründeki İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi

İnşaat ve bayındırlık sektöründeki işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 2 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 4'te sunulmuştur.

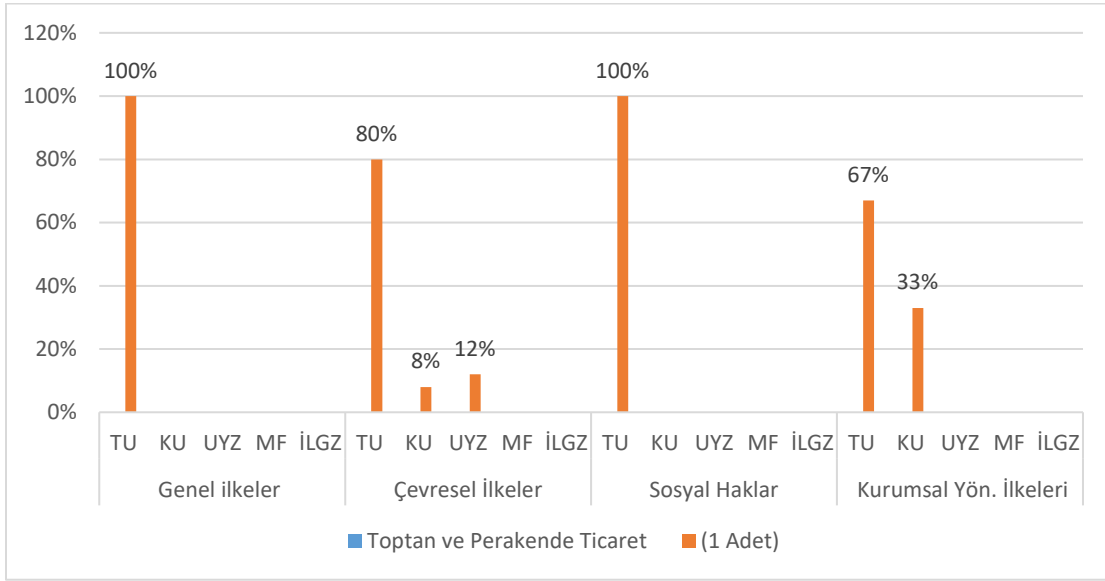

Grafik 4. İnşaat ve Bayındırlık Sektörü

Genel İlkelerde; %50 TU, %42 KU, %4 UYZ, %4 MF, Çevresel İlkelerde %50 TU, %30 KU, %13 UYZ, %7 MF, Sosyal Haklar ilkelerinde; %75 TU, %15 KU, %10 UYZ ve Kurumsal Yönetim İlkelerinde %100 TU şeklinde tespit edilmiştir.

3.4. Toptan ve Perakende Ticaret Sektöründeki İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi

Toptan ve Perakende Ticaret sektöründeki işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 2 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 5’te sunulmuştur.

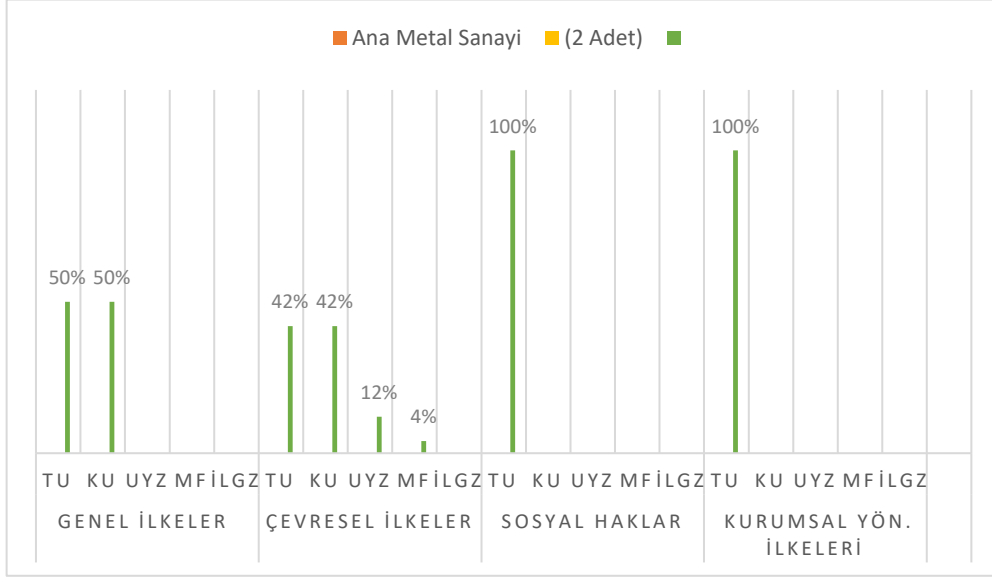

Grafik 5. Toptan ve Perakende Ticaret Sektörü

Genel ilkelerde; %100 TU; Çevresel İlkelerde; %80 TU, %8 KU, %12 UYZ; Sosyal Haklar İlkelerinde %100 TU ve Kurumsal Yönetim İlkelerinde; %67 TU ve %33 KU şeklinde tespit edilmiştir.

3.5. Ana Metal Sanayi Sektöründeki İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi

Ana Metal Sanayi sektöründeki işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 2 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 6’da sunulmuştur.

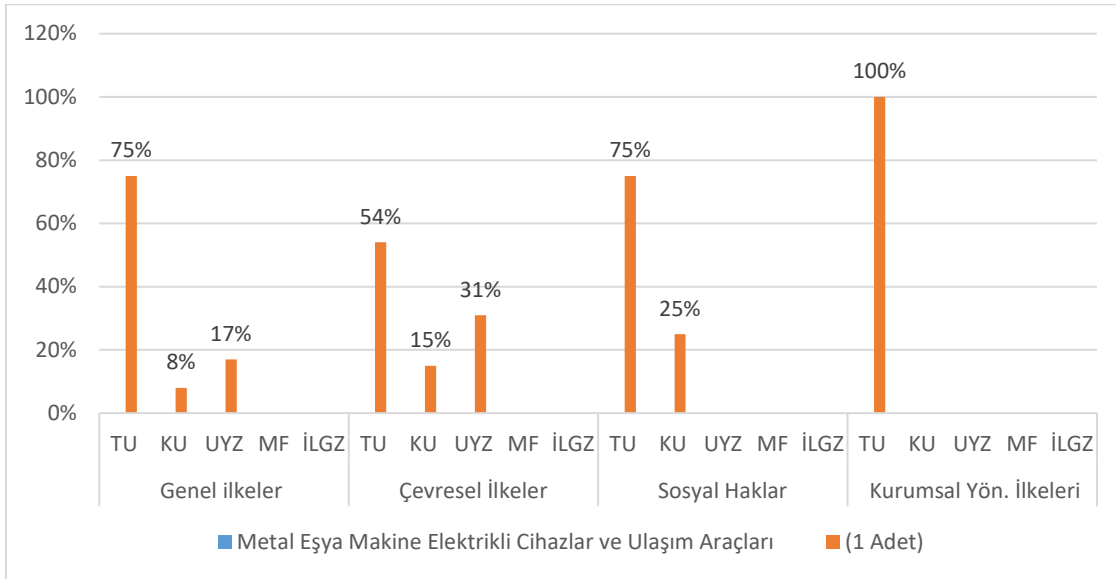

Grafik 6. Ana Metal Sanayi Sektörü

Genel ilkelerde; %50 TU, %50 KU, Çevresel ilkelerde; %42 TU, %42 KU, 12 UYZ, %4 MF, Sosyal Haklar İlkelerinde %100 TU ve Kurumsal Yönetim İlkelerinde; %100 TU şeklinde tespit edilmiştir.

3.6. Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları Sektöründeki İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi

Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları sektöründeki işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 3 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 7’de sunulmuştur.

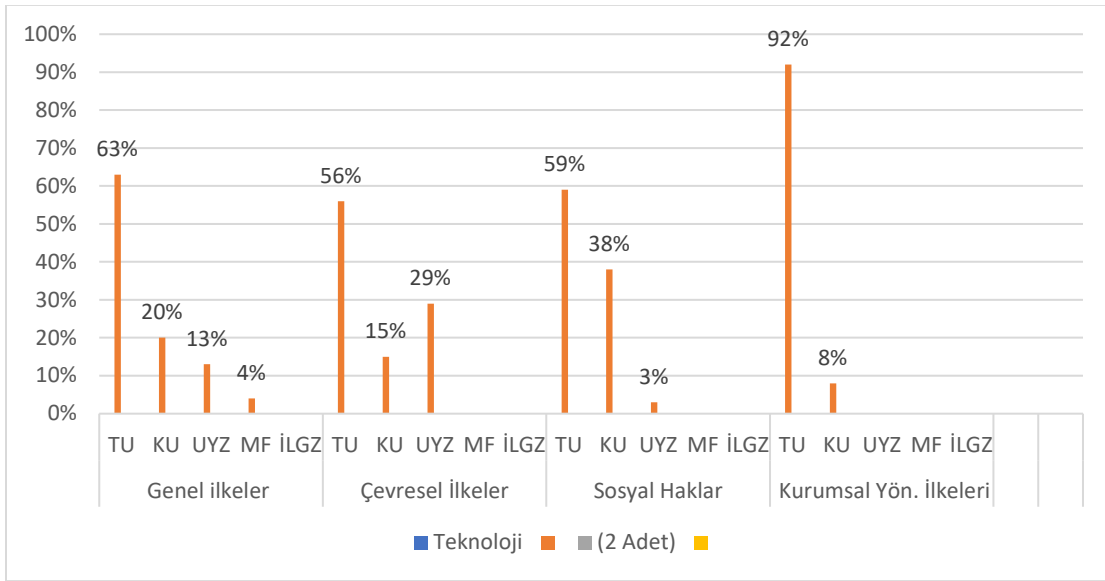

Grafik 7. Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları Sektörü

Genel İlkelerde; %75 TU, %8 KU, 17 UYZ, Çevresel İlkelerde; % 54 TU, %15 KU, 31 UYZ, Sosyal Haklar İlkelerinde %75 TU, %25 KU, Kurumsal Yönetim İlkelerinde; %100 TU şeklinde tespit edilmiştir.

3.7. Teknoloji Sektöründeki İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi

Teknoloji sektöründeki işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 2 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 8’de sunulmuştur.

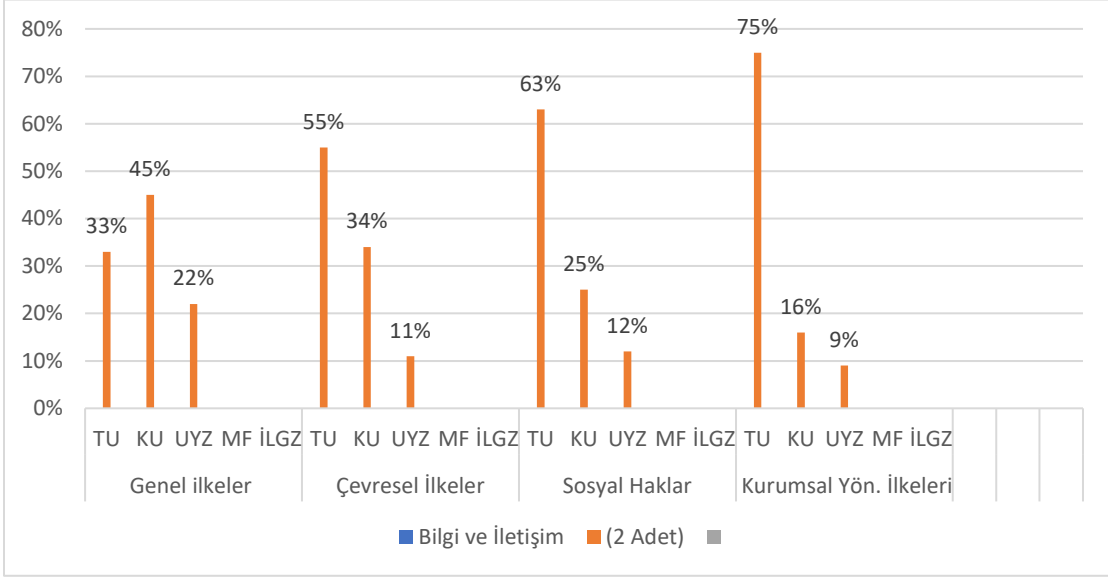

Grafik 8. Teknoloji Sektörü

Genel İlkelerde %63 TU, %20 KU, %13 UYZ, %4 MF; Çevresel İlkelerde; % 56 TU, %15 KU, %29 UYZ; Sosyal Haklar İlkelerinde, %59 TU, %38 KU, %3 UYZ ve Kurumsal Yönetim İlkelerinde; %92 TU, %8 KU şeklinde tespit edilmiştir.

3.8. Bilgi ve İletişim Sektöründeki İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesinin incelenmesi

Bilgi ve İletişim sektöründeki işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 2 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 9’da sunulmuştur.

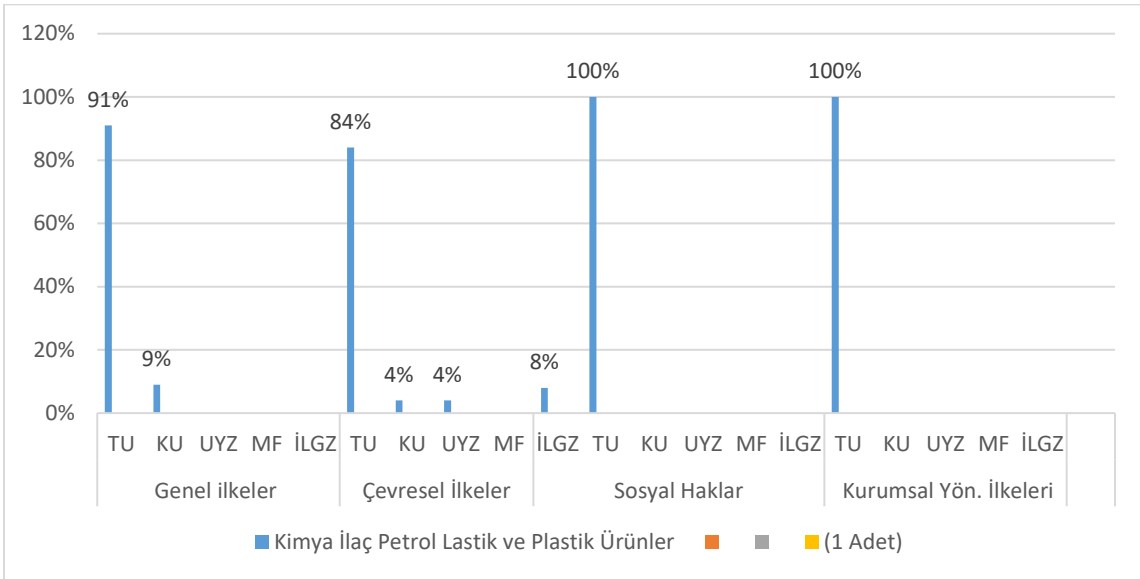

Grafik 9. Bilgi ve İletişim Sektörü

Genel İlkelerde %33 TU, %45 KU, %22 UYZ; Çevresel İlkelerde; % 55 TU, %34 KU, %11 UYZ; Sosyal Haklar İlkelerinde %63 TU, %25 KU, %12 UYZ ve Kurumsal Yönetim İlkelerinde; %75 TU, %16 KU, %9 UYZ şeklinde tespit edilmiştir.

3.9. Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünleri Sektöründeki İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesinin İncelenmesi

Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünleri sektöründeki işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 1 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 10’da sunulmuştur.

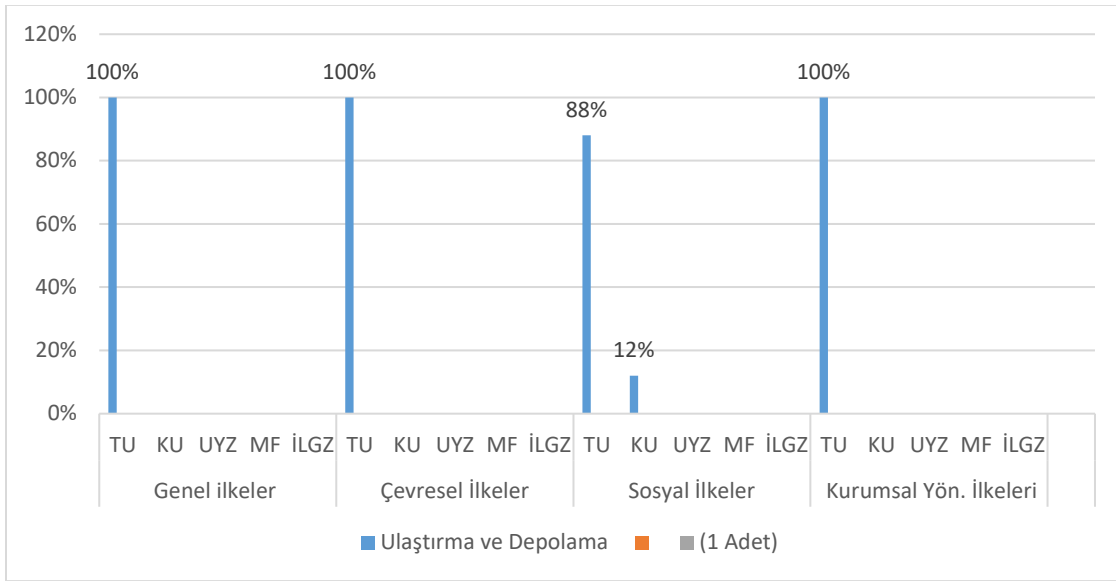

Grafik 10. Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünleri Sektörü

Genel İlkelerde %91 TU, %9 KU; Çevresel İlkelerde; % 84 TU, %4 KU, %4 UYZ, %8 İLGZ; Sosyal Haklar İlkelerinde; %100 TU ve Kurumsal Yönetim İlkelerinde %100 TU şeklinde tespit edilmiştir.

3.10. Ulaştırma ve Depolama Sektöründeki İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesinin İncelenmesi

Ulaştırma ve Depolama sektöründeki işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 1 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 11’de sunulmuştur.

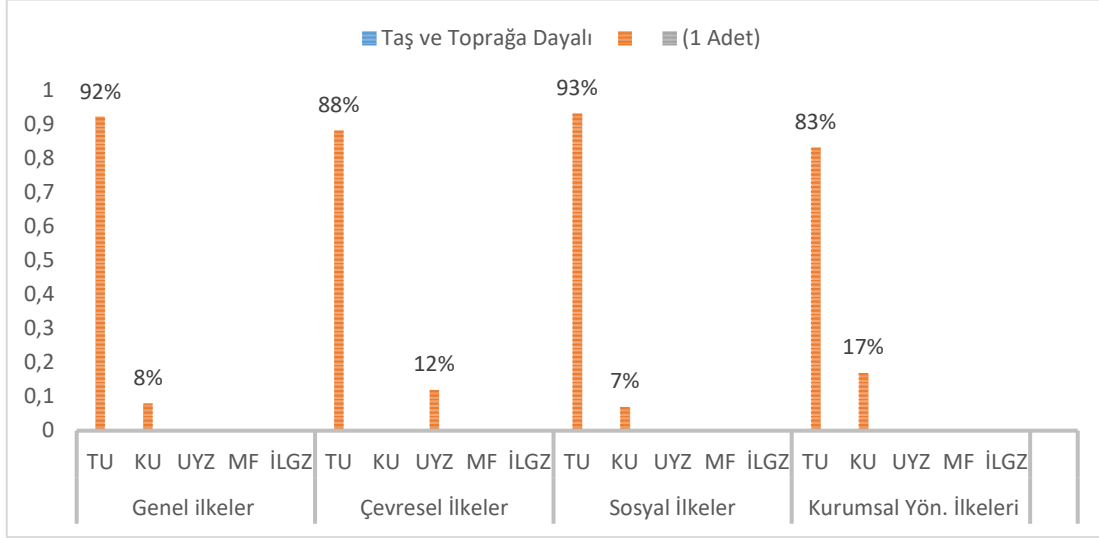

Grafik 11. Ulaştırma ve Depolama Sektörü

Genel İlkelerde ve Çevresel ilkelerde ve kurumsal Yönetim İlkelerinde; % 100 TU; Sosyal Haklar İlkelerinde ise; %88 TU, %12 KU şeklinde tespit edilmiştir.

3.11. Taş ve Toprağa Dayalı Sektöründeki İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesinin İncelenmesi

Taş ve Toprağa Dayalı sektöründeki işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 1 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 12’de sunulmuştur.

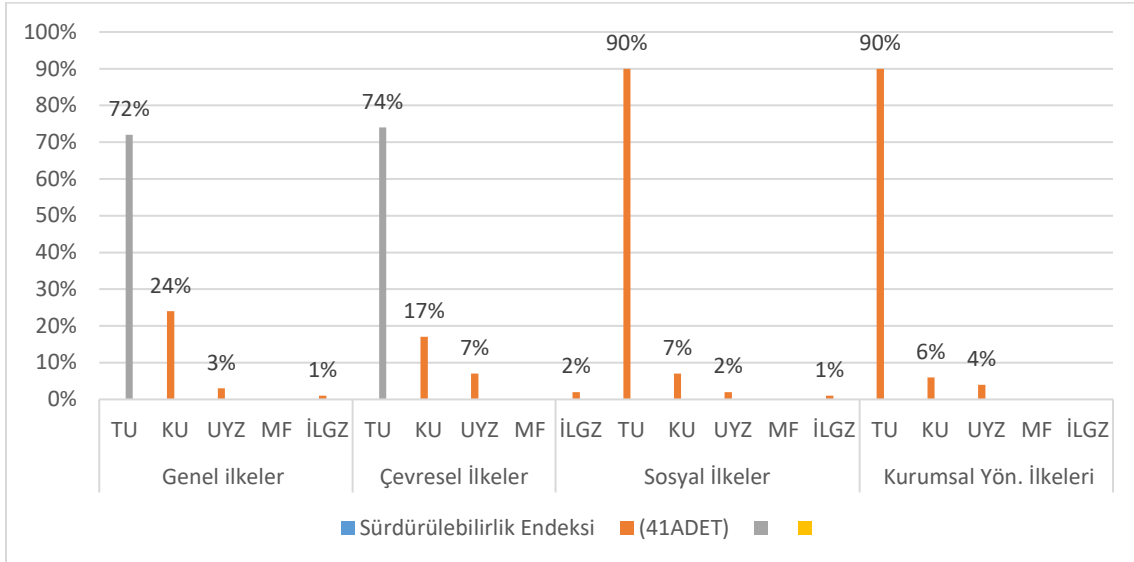

Grafik 12. Taş ve Toprağa Dayalı Sektörü

Genel İlkelerde %92 TU, %8 KU; Çevresel İlkelerde; % 88 TU, %12 UYZ; Sosyal Haklar İlkelerinde %93 TU, %7 KU ve Kurumsal Yönetim İlkelerinde; %83 TU, %17 KU şeklinde tespit edilmiştir.

3.12. Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmelerde Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesinin İncelenmesi

Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 41 adet işletmenin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar Grafik 13’te sunulmuştur.

Grafik 13. Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmeler

Genel İlkelerde %72 TU, %24 KU, %3 UYZ, %1 İLGZ; Çevresel İlkelerde; % 74 TU, %17 KU, %7 UYZ, %2 İLGZ; Sosyal Haklar İlkelerinde %90 TU, %7 KU, %2 UYZ, %1 İLGZ ve Kurumsal Yönetim İlkelerinde; %90 TU, %6 KU, %4 UYZ şeklinde tespit edilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” kapsamında açıklanması öngörülen bilgilere yer verilip verilmediğinin ve gerekli bilgilere yer verenlerin söz konusu çerçevede yer alan ilkelere uyum düzeylerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan bu çalışma ile ulaşılan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin çoğunluğunda “Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” kapsamında açıklanması gerekli bilgileri verdikleri ve uyum durumlarını açık ve net olarak belirttikleri, diğer işletmelerde ise tam uyumun sağlanmadığı ve bu işletmelerin süreçleri net olarak açıklamadıkları diğer işletmelerin ise tam uyumun sağlanmadığı ve bu işletmelerin süreçleri net olarak açıklamadıkları tespit edilmiştir.

“Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi” kapsamında açıklamalarını ve uyum durumlarını açık ve net olarak veren işletmelerin sektörler bazında uyum düzeylerinin değerlendirilmesi ile ulaşılan sonuçlar ise aşağıdaki gibidir:

Mali kuruluş sektöründeki işletmelerde genel İlkelerde; genel ilkeler, çevresel ilkeler ve sosyal ilkelere uyum süreci incelendiğinde; tam uyum %85-%91 arasında sağlanırken, kurumsal yönetim ilkelere tam uyumun %100 sağlandığı,

İmalat sektöründeki işletmelerde genel ilkeler, çevresel ilkeler ve kurumsal yönetim ilkeleri uyum süreci incelendiğinde; tam uyum %75-%78 arasında sağlanırken, sosyal ilkelere tam uyumun sağlanamadığı,

Elektrik, Gaz ve Buhar sektöründeki işletmelerde bütün ilkelere tam uyumun daha çok sağlandığı, bu sektörde kısmi uyumun da tam uyum kadar olmasa da önemli bir oranda sağlandığı görülmekte, bu sektörde uyumsuzluğun sadece çevresel ilkelere görüldüğü;

İnşaat ve bayındırlık sektöründeki işletmelerde bütün ilkelere tam uyumun daha çok sağlandığı, bu sektörde kısmi uyumun da tam uyum kadar olmasa da önemli bir oranda sağlandığı ayrıca kurumsal yönetim ilkeleri dışında diğer ilkelere uyumsuzluklar olduğu;

Toptan ve Perakende Ticaret sektöründeki işletmelerde bütün ilkelere tam uyumun daha çok sağlandığı tespit edilirken, çevresel ilkelere uyumsuzluklara da rastlanıldığı;

Ana Metal Sanayi sektöründeki işletmelerde tam uyumun sosyal ilkelerde ve kurumsal yönetim ilkelerinde %100 sağlandığı, diğer ilkelerde kısmi uyum ile aynı oranda sağlandığı tespit edildiği ve çevresel ilkeler dışında diğer ilkelerde uyumsuzluğa rastlanmadığı;

Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları sektöründeki işletmelerde çoğunlukla tam uyumun sağlandığı, genel ilkeler ve çevresel ilkelerde uyumsuzluğa rastlanıldığı;

Teknoloji sektöründeki işletmelerde tam uyumun çoğunlukla sağlandığı, çevresel ilkeler ve sosyal ilkelerde uyumsuzluğa rastlanıldığı;

Bilgi ve İletişim sektöründeki işletmelerde tam uyumun genel ilkeler dışında çoğunlukla sağlandığı, genel ilkelerde daha çok kısmi uyumun sağlandığı ve yine bütün ilkelerde de uyumsuzluk tespit edildiği;

Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünleri sektöründeki işletmede bütün ilkelere tam uyumun oldukça yüksek oranlarda sağlandığı;

Ulaştırma ve Depolama sektöründeki işletmede bütün ilkelere tam uyumun oldukça yüksek oranlarda sağlandığı, sadece sosyal ilkelerde kısmi uyum sağlandığı;

Taş ve Toprağa Dayalı sektöründeki işletmede kısmi uyum görülmekle birlikte bütün ilkelerde daha çok tam uyumun sağlandığı, çevresel ilkelerde ise uyumsuzluğun da olduğu görülmüştür.

Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerde sürdürülebilirlik veya faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi kapsamında uyum durumlarını açık ve net olarak verdiği görülen 41 adet işletmenin incelenmesi neticesinde;

-Genel ilkelerde; %72, çevresel ilkelerde; %74, sosyal ilkelerde %90, kurumsal yönetim ilkelerinde %90 **tam uyum,**

-Genel ilkelerde; %24, çevresel ilkelerde; %17, sosyal ilkelerde %7, kurumsal yönetim ilkelerinde %6 **kısmi uyum,**

- Genel ilkelerde; %3, çevresel ilkelerde; %7, sosyal ilkelerde %2, kurumsal yönetim ilkelerinde %4 **uyumsuzluk,**

- Genel ilkelerde %1, çevresel ilkelerde %2, sosyal haklar ilkelerinde %1 ilgisiz olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak; kapsam dahilindeki işletmelerin faaliyet raporlarında beklenen açıklamaların yetersiz olduğu, açıklamalarının tam olduğu görülen işletmelerde bütün ilkelerde yüksek oranda tam uyumun sağlandığı, uyumsuzluk durumuna çok fazla rastlanılmadığı görülmüştür. En çok tam uyumun

sağlandığı ilkeler Sosyal ve Kurumsal Yönetim ilkeleri iken Uyumsuzluk durumunun en fazla çevresel ilkelerde olduğu söylenebilir.

Sürdürülebilirlik ilkeleri raporlama çerçevesi kapsamında raporların ne şekilde hazırlanacağı işletmelerin tercihine bırakılmış olsa bile, sürdürülebilirlik raporlaması uygulamalarının henüz yeterli düzeyde olmadığı, Türkiye’de çerçeve kapsamında beklenen açıklamaların ve uyum düzeylerinin açık ve net bir şekilde verilmesinin sürdürülebilirlik raporlamasından beklenen faydaya katkı sağlayacağı açıktır.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS’ DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- SÇK, TDB; Yazı Taslağı- SÇK, TDB, FT; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- SÇK, TDB; Son Onay ve Sorumluluk- SÇK, TDB, FT.

AUTHORS’ CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- SÇK, TDB; Drafting Manuscript- SÇK, TDB, FT; Critical Revision of Manuscript- SÇK, TDB; Final Approval and Accountability- SÇK, TDB, FT.

KAYNAKÇA

Acar, D., Karataş Aracı, Ö. N. & Arısoy, K. (2021). Entegre Raporlama ve Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesindeki Değişiklikler Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 5 (Özel Sayı), 251-266- <http://dx.doi.org/10.29228/ijbemp.51325>.

Ertan, Y., Türkiye’de Sürdürülebilirlik Raporlaması (2005-2017). (2018). *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 11 (3): 463-478, <https://doi.org/10.29067/muvu.410926>.

Gümrah, A. & Büyükepeççi, S. (2019). Türkiye’de Sürdürülebilirlik Raporlaması: 2008-2017 Yılları Arası Yayınlanmış Sürdürülebilirlik Raporlarının İncelenmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (2), 305-323, <https://doi.org/10.31460/mbdd.521540>.

- Gümrah, A. & Güngör Tanç, Ş. (2018). Sürdürülebilirlik Raporlarının İçerik Kalitesi: BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde Bir Uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20 (Özel Sayı), 334-357, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mbdd/issue/42789/517689>.
- Güngör Tanç, Ş. (2019). Kurumsal Sürdürülebilirlik Faaliyetlerinin Firma Değeri Üzerine Etkisi: BIST 100 Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11 (3), 2076-2083, <https://isarder.org/index.php/isarder/article/view/888>.
- Önce, S., Onay, A. & Yeşilçelebi, G. (2015). Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması ve Türkiye'deki Duru, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 2(2), 230-252, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jefa/issue/32427/360580>.
- Sultanoğlu, B. (2021). Finansal Olmayan Bilginin Raporlama Standartları ve Çerçevesi- Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları ve Çerçevesi, ISBN: 9786257530934, *Gazi Kitapevi*, Eylül ANKARA.
- <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/20201002/0> (Erişim Tarihi: 10.06.2022)
- <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/1332> (Erişim Tarihi: 12.06.2022)
- II-17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği, 03.01.2014 Tarih ve 28871 Sayılı Resmi Gazete
- II-17.1.a sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği (II-17.1)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, 02.10.2020 Tarih ve 31262 Sayılı Resmi Gazete.

İKLİMLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR STANDART TASLAĞI

IFRS S2: BIST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDEKİ İŞLETMELERE OLASI ETKİLERİ*

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN**

Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN***

Doç. Dr. Banu SULTANOĞLU****

İnceleme Makalesi / *Review Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS96-ÖS128

ÖZ

Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB), 31 Mart 2022'de "İklimle İlgili Açıklamalar – IFRS S2" taslak metnini yayınlamıştır. Çalışmada, taslak metin incelenmiş ve BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan ve iklim değişikliği üzerinde önemli etkisi olduğu düşünülen sektörlerle yönelik bir araştırma yapılmıştır. 12 işletmenin mevcut finansal olmayan raporları taslak çerçevesinde incelenmiş ve taslağın söz konusu raporlar üzerinde nasıl bir etki yaratacağı değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, işletmelerin iklimle ilgili risk ve fırsatlara ilişkin finansal bilgileri IFRS S2'de belirlenmiş olan dört temel alan çerçevesindeki istenilen detayda sunmadığı tespit edilmiştir. Sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerinde yer alan bilgilerin birçoğunun hava yolları işletmelerinin mevcut raporlarında açıklandığı, buna karşılık elektrik şebekeleri ve elektrik jeneratörleri ile yazılım ve bilişim hizmetleri sektörlerinde yer alan işletmelerin raporlarında ise bu bilgilerin neredeyse hiç açıklanmadığı tespit edilmiştir.

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 29.11.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 18.01.2023
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finansman Yönetim Bölümü, akdogan@baskent.edu.tr, orcid.org/0000-0001-8168-6152

***Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yildiz.ozerhan@hbv.edu.tr, orcid.org/0000-0002-1589-2692

****Bilkent Üniversitesi, İşletme Fakültesi, sbanu@bilkent.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0114-1553

Atf (Citation): Akdoğan, N., Özerhan, Y. ve Sultanoğlu, B. (2023). İklimle İlgili Açıklamalar Standart Taslağı– IFRS S2: Bist Sürdürülebilirlik Endeksindeki İşletmelere Olası Etkileri. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS96-ÖS128. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1209641>

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, İklim Değişikliği, IFRS-S2, ISSB, SASB

Jel Sınıflandırması: M41, Q56

CLIMATE-RELATED DISCLOSURES EXPOSURE DRAFT IFRS S2: POSSIBLE IMPACTS ON BIST SUSTAINABILITY INDEX COMPANIES

ABSTRACT

International Sustainability Standards Board (ISSB) published the Exposure Draft “Climate-related Disclosures – IFRS S2” on March 31, 2022. In this study, IFRS S2 Exposure Draft was reviewed and hence research was conducted on BIST Sustainability Index companies that are operating in the industries that are perceived to be riskier for climate change. The non-financial reports of 12 companies’ were examined within the scope of Draft and possible impacts of Draft were evaluated. The results revealed that, the companies do not provide detailed financial information about their exposure to significant climate-related risks and opportunities within the framework of four basic areas required in IFRS S2, and also the industry-based disclosures related to accounting and activity metrics are mostly made by airlines, whereas nearly none were disclosed by electric utilities and power generators, and software and IT services companies.

Keywords: Sustainability, Climate Change, IFRS-S2, ISSB, SASB

Jel Classification: M41, Q56

EXTENDED ABSTRACT

PURPOSE AND MOTIVATION

On March 31, 2022, the ISSB published its two draft standards on non-financial reporting and asked for feedback from stakeholders. The first is “IFRS S1 – General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information” (IFRS S1), which sets out the general disclosure requirements related to sustainability, and the other is “IFRS S2 – Climate-related Disclosures” (IFRS S2), which sets the climate-related disclosure requirements. Accordingly, entities need to recognize that, sustainability-related financial information should be presented in their non-financial reports, and in this context, they should disclose such information that will meet the expectations of the users (Sultanoğlu et al., 2022).

The purpose of this study is to examine and evaluate the Exposure Draft S2 Climate-related Disclosures issued by ISSB, and analyze the sectors that are supposed to have a significant impact on climate change, namely in the Draft as Extractives and Mineral Processing, Infrastructure, Transportation and Technology and Communications.

METHODOLOGY

The first aim of this study is to examine the “Exposure Draft S2 Climate-related Disclosures”. The second aim is to identify the possible changes that the draft will bring to practice. For this purpose, companies traded in the BIST Sustainability Index are reclassified within the main sector and the sub-sector based on IFRS S2 Appendix B¹. Then, the integrated and sustainability reports of 12 companies classified into the Iron and Steel Producers sub-sector under the Extractives and Mineral Processing main sector, the Electric Utilities and Power Generators sub-sector under the Infrastructure main sector, the Airlines sub-sector under the Transportation main sector, and the Software and IT Services sub-sector under the Technology and Communications main sector are examined within the scope of governance, strategy, risk management, metrics and targets and Industry-Specific Disclosure Requirements presented in Appendix B of IFRS S2 and the effect of IFRS S2 on both format and content of reports when it comes into force and implemented by the entities. For these purposes, document analysis, one of the qualitative research methods, was carried out in this study.

RESULTS AND DISCUSSION

The following findings were obtained from the review of companies’ non-financial reports within the scope of IFRS S2:

- regarding governance, it was determined that, governance bodies were established and their responsibilities were defined in all companies. However, the companies did not disclose the information about the members of those bodies’ responsibilities in managing risks and opportunities related to climate change, how and how often they are informed about the risks and opportunities related to climate change, how they evaluate this issue and make decisions, how the targets set for risks and opportunities are assessed and how related performance metrics are included in remuneration policies and their assessments.

- regarding the strategy, most of the companies disclosed general information about setting targets and developing projects for reducing environmental impacts, but they did not specifically disclose the financial information about the significant climate-related risks and opportunities and did not explain the effects of significant climate-related risks and opportunities on their financial position, performance, and cash flows (short, medium and long term) in the current and subsequent periods, the effects of significant climate-related risks and opportunities on their business models, value chains, strategies, and decision making including transition plans. Only, in Enerjisa and THY reports, ESG indicators, and their results for 2020 and targets for 2021 were presented in a tabular form.

¹ The classification of these sectors differs in the Public Disclosure Platform (PDP). For example, while the entities operating in the iron and steel sector are classified under the "manufacturing" sector in the PDP, they are classified in the "Iron and Steel Producers" sub-sector under the "Extractives and Mineral Processing" main sector in IFRS S2 Appendix B.

- regarding risk management; it was determined that an Early Risk Detection Committee usually existed in companies and also through a materiality matrix environmental and climate-related issues were included in "high priority" or "priority" classes, and risks were analyzed and evaluated. However, it was determined that climate-related financial information regarding risk management as specified under IFRS S2 was not disclosed.

- regarding the metrics and targets; it was found that companies did not make detailed, quantitative explanations about measuring, monitoring, and managing metrics and targets related to significant climate-related risks and opportunities, and also most of the information on industry-specific accounting and activity metrics, as required in IFRS S2 Appendix B is missing. Only the airline companies disclose most of the information regarding the accounting and activity metrics required in the draft, while the companies in the electric utilities and power generators and software and IT services almost did not disclose this information.

CONCLUSION

The International Sustainability Standards Board (ISSB) published two exposure drafts for global use. A globally comparable non-financial information reporting is expected to be achieved when the final version of the draft is published as a standard. The most important requirements brought in the Exposure Draft Climate-related Disclosures are the disclosure of information on how entities manage climate-related risks and opportunities within the scope of governance, strategy, risk management, metrics and targets, and the presentation of industry-specific quantitative and qualitative tables. Through the issuance of IFRS S2, it is expected that changes will occur in the existing reports of entities such as, the information about climate-related risks and opportunities dispersed in the current reports will be compiled in four sections; governance, strategy, risk management, metrics and targets, industry-specific disclosure requirements will ensure the presentation of company-specific information serving the needs of the investors, creditors and other users and lastly, industry-specific disclosure requirements will also prevent disclosing information that is not value relevant for the users.

1. GİRİŞ

İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik kapsamında sürdürülebilirlik raporu düzenlemeleri son yıllarda gittikçe artan bir şekilde önem kazanmaya başlamıştır (Özerhan ve Sultanoğlu, 2018). Uluslararası yatırımcıların, işletmelerin iklim ve diğer çevresel, sosyal ve yönetim konularında yüksek kalitede, şeffaf, güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgilerin sunulduğu raporlarına olan talebinin artması, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Vakfı'nın (UFRS Vakfı) bu konuya eğilmesine yol açmıştır. Vakıf, 3 Kasım 2021 tarihinde İskoçya'nın Glasgow şehrinde yapılan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nda (COP 26) Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu'nun (International Sustainability Standards Board - ISSB) kurulduğunu duyurmuştur. ISSB'nin kurulması,

küresel anlamda, işletmelerin sürdürülebilirlik konusunda yapması beklenen açıklamaların belirlenmesi yolunda yaşanan en önemli gelişmedir. ISSB'nin amacı, yatırımcıların ve diğer sermaye piyasası katılımcılarının karar almalarında faydalı, işletmelerin sürdürülebilirlikle ilgili risk ve fırsatları hakkındaki bilginin açıklanmasını sağlayacak, kapsamlı bir küresel sürdürülebilirlikle ilgili açıklama standartlarını yayınlamaktır.

ISSB, ilk olarak 31 Mart 2022'de, finansal olmayan raporlamaya ilişkin iki standart taslağını yayınlamış ve paydaşların görüşüne açmıştır². Bunlardan ilki, sürdürülebilirlikle ilgili genel açıklama gerekliliklerini ortaya koyan “Sürdürülebilirlikle İlgili Finansal Bilgilerin Açıklanmasına İlişkin Genel İlkeler – IFRS S1” (IFRS S1), diğeri ise, iklimle ilgili açıklama gerekliliklerini belirleyen “İklimle İlgili Açıklamalar – IFRS S2” (IFRS S2)’ dir. Yayımlanan her iki taslağında ortak amacı, işletmelerin sürdürülebilirlikle ilgili risk ve fırsatları hakkındaki bilgilerin, finansal bilgilerle uyumlu olacak şekilde açıklanması ve böylece yatırımcıların ve diğer kullanıcıların işletmenin değeri hakkında tam bir değerlendirme yapabilmelerinin sağlanmasıdır. ISSB, yayınladığı bu iki taslak ile finansal raporlama ve sürdürülebilirlik raporlamasındaki açıklamaların birbirini tamamlayıcı nitelikte, bütünlüklü bir kurumsal iletişim fikrini önermektedir. Buna göre, işletmelerin finansal olmayan raporlarında, finansal tablo bilgilerini destekleyen, sürdürülebilirliğe ilişkin finansal bilginin sunulması gerektiğini anlamaları ve bu kapsamda kullanıcıların beklentilerini karşılayacak bilgileri açıklamaları gerekmektedir (Sultanoğlu vd., 2022). IASB'nin genellikle farklı zamanlarda ve raporlarda sunulan finansal ve finansal olmayan açıklamaların bütünlüklü olarak birlikte sunulmasını benimsediği ve böylece bir yandan finansal raporlama, diğer yandan finansal olmayan raporlama ikilemini de ortadan kaldırmayı amaçladığı görülmektedir (Avi, 2022). Diğer taraftan, işletmelerin IFRS S1 ve IFRS S2'ye göre sürdürülebilirlik raporlarını finansal tablolarla aynı anda düzenlemesi gerekeceğinden (örn. ara dönemlerde finansal raporlar sunan işletmeler için IFRS S1 ve IFRS S2 Standartlarını uygulamak, sürdürülebilirlik raporlarının aynı sıklıkta raporlanması gerektiği anlamına gelir) sistemlerini, süreçlerini ve kontrollerini de buna uyumlu hale getirmeleri gerekecek ve bu durum bazı zorlukları da beraberinde getirebilecektir. Ayrıca, IFRS S2 Ek B'de yer alan sektöre özgü ölçütler son derece ayrıntılı olduğundan, işletmelerin yetki alanları çerçevesinde bunların uygulanıp uygulanamayacağını (veya geçerli olup olmadıklarını) gözden geçirmeleri gerekecektir³.

İklimle İlgili Açıklamalar – IFRS S2'de getirilen önemli hususlardan birisi, sektöre özgü açıklamaların yapılmasını sağlamak amacıyla ana ve alt sektörlerin belirlenmiş olması ve bu kapsamda spesifik “Sektöre Özgü Açıklama Gereklilikleri”nin Standardın bir parçası olarak sunulmuş olmasıdır.

Bu çalışmanın amacı; ISSB tarafından Taslak olarak yayımlanan “İklimle İlgili Açıklamalar – IFRS S2”yi inceleyerek değerlendirmek ve bu kapsamda, iklim değişikliği üzerinde önemli etkisi olduğu düşünülen sektörler üzerine bir araştırma yapmaktır. Bu kapsamda, seçilen sektörlerdeki işletmelerin

² Paydaş görüşlerinin son bildirim tarihi 29 Temmuz 2022'dir.

³ <https://www.pwccn.com/en/services/issues-based/esg/issb-publishes-isds-draft-for-comments-may2022.html>

mevcut finansal olmayan raporlarındaki çevre ve iklime ilişkin açıklamalar taslak metin çerçevesinde incelenmiş, uygulamaya getireceği olası değişiklikler değerlendirilmiştir.

2. İKLİMLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR STANDART TASLAĞI – IFRS S2

IFRS S2'nin temelleri, İklimle İlgili Finansal Açıklamalar Görev Gücü'nün (TCFD) tavsiyeleri ve SASB standartlarındaki sektöre dayalı açıklama gereklilikleri üzerine kurulmuştur. Taslakta, SASB standartlarından türetilen sektör açıklamalarına dayalı ilkeler EK B'de sunulmuş olup, taslağın ayrılmaz bir parçasıdır. IFRS S2 taslağının amacı, raporlayan işletmenin⁴ iklimle ilgili maruz kaldığı önemli risk ve fırsatlara ilişkin bilgileri açıklamasını sağlamaktır. Böylece, genel amaçlı finansal raporlama kullanıcılarının iklimle ilgili önemli risk ve fırsatların işletme değeri üzerindeki etkilerini değerlendirmesi, işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları yönetme stratejisi ve bu strateji çerçevesinde kaynaklarını nasıl kullandığını anlaması ve işletmenin planlama, iş modeli ve faaliyetlerini iklimle ilgili önemli risk ve fırsatlara uyumlaştırma yeteneğini değerlendirmesi sağlanmış olacaktır.

IFRS S2'nin kapsamı; işletmenin iklim değişikliğinden dolayı maruz kaldığı fiziksel riskler (örn. sel, kuraklık) ve geçiş riskleri (örn. daha düşük karbon ekonomisine geçiş) ve işletmenin bu doğrultuda kullanabileceği iklimle ilgili fırsatlardır. IFRS S2'deki iklimle ilgili risk ve fırsatlara ilişkin açıklamalar TCFD'nin 4 temel alanı üzerine inşa edilmiş olup, bunlar yönetim, strateji, risk yönetimi ile ölçütler ve hedeflerdir (md.1). Yönetim kapsamında işletmenin, iklim değişikliği ile ilgili risk ve fırsatları yönetmek için kullandığı yöntemler, kontrol mekanizmaları ve prosedürleri hakkında açıklamalarda bulunması gerekmektedir. Bu amaçla, işletmeler bünyelerinde bulunan ve iklim değişikliği ile bağlantılı risk ve fırsatların yönetimi konusunda sorumlu olan yönetim organ veya organlarının yapısı ve sorumlulukları hakkında açıklamalarda bulunur. Strateji kapsamında, genel amaçlı finansal raporlama kullanıcılarına, işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatlara karşı nasıl bir strateji oluşturduğunu anlamasına yönelik açıklama yapması hedeflenmektedir. Buna göre işletmenin kısa, orta veya uzun vadede, iş modeli, stratejisi ve nakit akışını, finansman erişimi ve sermaye maliyetini etkilemesi beklenen iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları, iklimle ilgili önemli risklerin ve fırsatların iş modeli ve değer zinciri, geçiş planları da dahil olmak üzere stratejisi ve karar verme süreci üzerindeki etkileri ile işletmenin raporlama dönemindeki finansal durum, finansal performans ve nakit akışları ile kısa, orta ve uzun vadede beklenen etkileri ve iş modeli de dahil olmak üzere işletmenin stratejisinin iklimle ilgili önemli risklere karşı dayanıklılığını açıklar (md. 7-8). Bu kapsamda, işletmenin, kısa, orta ve uzun vadeyi nasıl tanımladığı, bu tanımların işletmenin kendi stratejik planlama dönemi ve sermaye tahsis planlaması ile ilişkilendirilmesi, iklimle ilgili önemli olduğu belirlenen risklerin fiziksel riskler⁵ mi

⁴ Raporlayan işletme, finansal tablolar hazırlamakla yükümlü olan ya da finansal tablolar hazırlamayı seçen bir işletmedir. Raporlayan işletme, tek bir işletme olabileceği gibi işletmenin bir kısmından veya birden fazla işletmeden oluşabilir (Kavramsal Çerçeve, md. 3.10; IFRS S1, Ek A)

⁵ Bir olaya bağlı iklim değişikliğinden kaynaklanan riskler (akut) veya iklim düzenindeki uzun vadeli değişimlerden (kronik) kaynaklanan riskler. Siklonlar ve seller gibi aşırı hava olaylarının şiddetinin artması akut fiziksel risk, yükselen deniz seviyeleri veya ortalama hava

yoksa geçiş riskleri⁶ mi olduğuna ilişkin sektöre özgü açıklama yapması beklenir (md. 9-11). Bunlara ek olarak, işletme, iklim ile ilgili yaptığı planlarını, hedeflerini nasıl gözden geçirdiğini, tedarik zincirindeki emisyon hedefini ve bunu azaltma planlarını, emisyon azaltımındaki karbon ofsetlerin kullanımını açıklamalıdır. İşletmenin raporlama dönemindeki finansal durum, finansal performans ve nakit akışları ile kısa, orta ve uzun vadede beklenen etkileri hakkında açıklama yaparken nicel bilgi sunması beklenir, fakat bu durum sağlanamadığında, nitel bilgi sunulur. Risk yönetimi kapsamında, işletme, risk yönetimine ilişkin iklimle ilgili finansal açıklamalar kapsamında, kullanıcıların iklimle ilgili risklerin ve fırsatların belirlendiği, değerlendirildiği ve yönetildiği süreci veya süreçleri anlamalarını sağlamak amacıyla açıklamalarda bulunur. Buna göre işletme, bu tür risklerle ilişkili olasılık ve etkileri nasıl değerlendirdiğine ilişkin nitel ve nicel kriterleri, risk değerlendirme araçlarını, iklimle ilgili riskleri diğer risk türlerine göre nasıl önceliklendirdiğini, kullandığı girdi parametrelerini, kullanılan süreçleri önceki raporlama dönemine göre değiştirip değiştirmediğini açıklar (md. 16-17). Ölçüt ve Hedefler kapsamında ise, işletme, genel amaçlı finansal raporlama kullanıcılarının işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğünü, izlediğini ve yönettiğini anlamasını sağlamak amacıyla belirlediği ölçüt ve hedefler hakkında açıklama yapar. Buna göre, işletme, sektöre özgü ölçütler, yönetim tarafından kullanılan diğer ölçütler, iklimle ilgili riskleri azaltmak veya bunlara uyum sağlamak veya iklimle ilgili fırsatları en üst düzeye çıkarmak için işletmenin belirlediği hedefleri açıklar.

2.1 IFRS S2 Taslağının Sektöre Özgü Açıklama Gereklilikleri

Taslak, esas olarak, genel amaçlı finansal raporlama kullanıcılarına, işletme değerini değerlendirmede ve ekonomik kaynak sağlama konusunda karar vermede faydalı bilginin sunulmasının gerekli olduğu anlayışıyla, iklimle ilgili risk ve fırsatlara ilişkin açıklamaların ve ilgili ölçütlerin sektöre özgü verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Buna göre, Taslak Ek B, temeli SASB Standartları olan, işletmelerin iklimle ilgili önemli riskler ve fırsatlara ilişkin küresel olarak uygulanabilir 11 ana sektör ve 77 alt sektöre özgü açıklama gerekliliklerini önermektedir. Taslak, işletmelerin, tanımlanmayanlarda dahil olmak üzere, iklimle ilgili tüm riskleri ve fırsatları dikkate alması gerektiğini, ancak, önemlilik ilkesi çerçevesinde önemli olduğu sonucuna vardığı durumları açıklaması gerektiğini vurgulamaktadır (Ek B-6 ve 7). Özetle, işletmelerin IFRS S2'yi uygularken, Ek B'de belirlenmiş olan ana sektör ve alt sektöre göre önce kendisini sınıflandırması, daha sonra her bir sektöre özgü belirlenmiş olan önemli bilgileri açıklaması beklenmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amaçlarından birincisi, “İklimle İlgili Açıklamalar Standart Taslağını - IFRS S2” incelemektir. Çalışmanın ikinci amacı, taslağın uygulamaya getireceği olası değişiklikleri tespit

ısındaki artışlar vb. kronik fiziksel risklerdir. Bu tür riskler, varlıklara doğrudan ve tedarik zincirine dolaylı etkiler gibi işletme için finansal sonuçlar doğurabilir.

⁶ daha düşük karbon ekonomisine geçişin gerektirdiği politik, hukuki, teknolojik ve pazar riskleri

etmektedir. Bu amaçla, çalışmada BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde işlem gören işletmeler, IFRS S2 Ek B’de yer alan ana sektör ve alt sektör bağlamında yeniden sınıflandırılmıştır⁷. Buna göre, iklim değişikliği üzerinde önemli etkisi olduğu düşünülen sektörlerdeki 12 işletmenin entegre ve sürdürülebilirlik raporları incelenmiş ve IFRS S2’nin yürürlüğe girmesi ve işletmeler tarafından uygulanması halinde, söz konusu raporlarda gerek biçimsel gerekse içerik olarak nasıl bir etki yaratacağı irdelenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda, çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamına dahil edilen işletmeler ana ve alt sektörleriyle birlikte aşağıda sunulmuştur:

Ana Sektör - Alt Sektör	İşletme İsmi
Maden ve Mineral İşletmeciliği - Demir Çelik Üretimi	1. Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.
	2. Iskenderun Demir ve Çelik A.Ş.
	3. Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Altyapı - Elektrik Şebekeleri ve Elektrik Jeneratörleri	4. Akenerji Elektrik Üretim A.Ş.
	5. Aksa Enerji Üretim A.Ş.
	6. Enerjisa Enerji A.Ş.
	7. Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.
	8. Global Yatırım Holding A.Ş.
	9. Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.
Ulaşım – Hava yolları	10. Türk Hava Yolları A.O.
	11. Pegasus Hava Taşımacılığı A.Ş.
Teknoloji ve İletişim - Yazılım ve Bilişim Hizmetleri	12. Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmaya konu olan işletmelerin sürdürülebilirlik veya entegre raporlarında yer alan iklimle ilgili risk ve fırsatlara ilişkin bilgiler, IFRS S2 çerçevesinde incelenmiş ve sunulan bilgilerin yönetim, strateji, risk yönetimi ile ölçütler ve hedefleri kapsamında açıklanıp açıklanmadığı tespit edilerek bulgular değerlendirilmiştir. Ayrıca, söz konusu bilgilerin IFRS S2’nin Ek B’de sunulmuş olan Sektöre Özgü Açıklama Gerekliliklerini kapsayıp kapsamadığı da irdelenmiştir. Ek B’de sektöre özgü açıklama gereklilikleri; Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri ile Faaliyet Ölçütleri şeklinde iki tablo halinde yer almaktadır. Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri Tablosunda, Konu Başlıkları, Muhasebe Ölçütleri, Açıklama Kategorisi (Nicel/Nitel), Ölçüm Birimi ve ilgili Sektörün Açıklama Kodu yer almaktadır. Faaliyet Ölçütleri Tablosunda ise, Faaliyet Ölçüt Türü, Ölçüm Birimi ve ilgili Sektörün Açıklama Kodu yer almaktadır. Çalışma kapsamına dahil edilen sektörlerdeki işletmelerin hali hazırda sundukları bilgiler, IFRS S2’deki açıklama gereklilikleri ve sektöre özgü tablolar kapsamında değerlendirilerek aşağıda sunulmuştur.

⁷ Söz konusu sektörlerin sınıflandırılması, Kamuyu Aydınlatma Platformunda (KAP) farklılık göstermektedir. Örneğin, demir çelik sektöründe faaliyet gösteren işletmeler KAP’ta “imalat” sektörü altında yer alırken, IFRS S2 Ek B’de “Maden ve Mineral İşletmeciliği” ana sektörü altında “Demir Çelik Üretimi” alt sektöründe yer almaktadır.

4.1. Maden ve Mineral İşletmeciliği Ana Sektörü - Demir Çelik Üretimi Alt Sektörü

Maden ve Mineral İşletmeciliği Ana Sektörü - Demir Çelik Üretimi sektöründeki işletmelerin finansal olmayan raporlarında açıkladıkları bilgiler, IFRS S2'deki açıklama gereklilikleri (Yönetişim, Strateji, Risk Yönetimi ve Ölçüt ve Hedefler) ve IFRS S2 Ek B'de sektöre özgü “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri” ile “Faaliyet Ölçütleri” tabloları kapsamında değerlendirilmiştir.

Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş. ve İskenderun Demir ve Çelik A.Ş.

Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş. ve İskenderun Demir ve Çelik A.Ş., Erdemir Grubu bünyesinde faaliyet göstermekte olup, ana faaliyet konuları, demir, çelik, alaşımlı ve alaşımsız demir, dökme ve pres çelik, kok kömürü ve her türlü demir çelik yan ürünü üretimidir. Gruba ait, 2021 yılında yayınlanmış olan Entegre Rapor ana ortaklık ve bağlı ortaklıkların bilgilerinden oluşmaktadır. Rapor, Küresel Raporlama Girişimi (GRI) ve Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) Çerçevesi'ne göre hazırlanmıştır.

Raporda açıklanan bilgiler, IFRS S2 kapsamında değerlendirildiğinde, Yönetişim bölümüne ilişkin olarak, iklim değişikliğini de içeren dış riskler, finansal riskler ve iç riskleri yönetmek üzere bir Kurumsal Risk Yönetimi Müdürlüğünün görev yaptığı, sürdürülebilirlik komitesi, çalışma grupları ve görevlerinin tanımlandığı ancak henüz onay aşamasında olduğu açıklanmıştır. Raporda, söz konusu yönetim birimleri üyelerinin iklim değişikliği ile ilgili risk ve fırsatları yönetme konusundaki sorumlulukları, görevleri, iklimle ilgili risk ve fırsatlar hakkında nasıl ve ne sıklıkla bilgilendirildikleri, konuyu nasıl değerlendirdikleri ve bu doğrultuda kararların nasıl alındığı, risk ve fırsatlar için belirlenen hedeflerin nasıl denetlendiği, performans ölçütlerinin ücret politikalarına dahil edilip edilmediği, nasıl dahil edildiği ve bu süreçlerin nasıl denetlendiğine ilişkin açıklamalara yer verilmemiştir. Strateji bölümüne ilişkin olarak; raporda “Stratejik Yaklaşım” bölümü yer almakta ve bu bölümde değer yaratma anlayışının sürdürülebilir büyüme, sorumlu üretim ve insanı merkeze alan yaklaşım olmak üzere üç temel kavram çerçevesinde şekillendirildiği, sorumlu üretim kısmında odak noktalarından birisi olarak “çevresel etkileri azaltma”nın benimsendiği açıklanmıştır. İklim Risk ve Fırsatlarının Değerlendirilmesi Projesinin başlatıldığı ve amacının iklim bağlantılı risk ve fırsatların değerlendirilerek stratejilerine entegre etmek olduğu açıklanmıştır. Projede, iklim bağlantılı risk ve fırsatlar ile bunların yönetilmesine ilişkin detaylı aksiyon planları ve yol haritalarının oluşturulduğu bilgisi de verilmiştir. Proje, TCFD yaklaşımı esas alınarak, analiz ve araştırma, strateji oluşturma ve raporlama bölümlerini kapsamaktadır. IFRS S2'de istenildiği şekliyle, iklimle ilgili risklerin ve bunların finansal etkilerini izleme, ölçme ve yönetimine ilişkin bilgi sunulmamakta, spesifik olarak detaylı ve nicel bilgilere yer verilmemektedir. Bu durum, Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi Raporunda da belirtilmekte olup, çevresel etkileri azaltmak için kısa ve uzun vadeli hedeflerin belirlendiği, daha önce belirlenen hedeflere göre rapor yılında gerçekleşen ilerlemeler mevcutsa, konu hakkında bilgi verildiği, ancak bu hedeflere ilişkin nicel bilgilerin kurum içinde takip edilmekle birlikte Entegre Raporda

sunulmadığı açıklanmaktadır. Risk yönetimi kapsamında, Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu'nun (SASB) sektörlere özgü hazırladığı öncelikli konuların dikkate alındığı açıklanmıştır. Rapordaki Önceliklendirme Matrisinde, İklim Değişikliği, Enerji Yönetimi, Düşük Emisyonlu Üretim Teknolojileri konuları “Çok Yüksek Öncelikli Konular”, Su Yönetimi ve Sorumlu Satın Alma ve Tedarik Zinciri Yönetimi ise, “Yüksek Öncelikli Konular” kısmında yer almaktadır. Raporda ayrı bir bölüm olarak sunulan “Risk Yönetimi” bölümünde iç riskler ve iklim değişikliğini de içerecek şekilde dış risklerin tanımı yapılmakta, uzman görüşleri alınarak önceliklendirme yapıldıktan sonra, risklerin kabul edilebilir seviyeye getirilebilmesi için uzun vadeli, kapsamlı aksiyon planları hazırlanmakta ve tanımlanan riskler, belirlenen aksiyon plan ilerleme durumları düzenli olarak takip edilmekte ve raporlanmakta olduğuna ilişkin yürüttükleri kurumsal risk yönetim prosedürünün aşamaları açıklanmaktadır. İç ve dış risklerin tanımlandığı risk grupları bölümünde, “Aşırı Hava Olayları” başlığı altında, iklim krizinin fiziksel etkilerini öngörerek gerekli aksiyon planlamalarının yapıldığı, su ayak izi ve atık su deşarjlarını azaltmak için çalışmalar gerçekleştirildiği, iklim krizinin ham madde tedarikinde sorunlara neden olabileceğinin öngörüldüğü ve bu kapsamda TCFD metodolojisi doğrultusunda risklerini netleştirerek aksiyon planının hazırlandığı açıklanmaktadır. Raporda ayrıca, yenilenebilir enerji üretimi ile emisyon salınımını azaltıcı, tedarik zincirini güven altına alıcı ve üretim risklerini azaltıcı projelerin yürütüldüğü de açıklanmaktadır. Emisyon salınımını azaltıcı projenin 2021 yılında tamamlanarak faaliyeti geçildiği bilgisi de raporda sunulmuştur. Ancak, IFRS S2 kapsamında belirtildiği şekliyle, risk yönetimine ilişkin iklimle ilgili finansal bilgilerin açıklanmadığı tespit edilmiştir. Ölçüt ve Hedefler hakkında; işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğü, izlediği ve yönettiğine yönelik ölçüt ve hedefler konusunda detaylı, nicel açıklamalarda bulunmadığı ve IFRS S2 Ek B’de istenildiği şekliyle, sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin bir kısmını açıkladığı tespit edilmiştir.

Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.’nin ana faaliyet konusu, her çeşit ham demir ve çelik mamullerinin, kok ve kok yan ürünlerinin üretimi ve satışlarıdır. İşletmenin 2021 yılında yayınlanmış olduğu Sürdürülebilirlik Raporu GRI’ye göre hazırlanmıştır.

Raporda açıklanan bilgiler, IFRS S2 kapsamında değerlendirildiğinde, Yönetişim bölümüne ilişkin olarak; Genel Müdür ve Ünite Yöneticilerinden oluşan Çevre Kurulunun bulunduğu, çevre ve iklimle ilgili uygulama ve yatırım stratejilerini ve hedeflerini bu kurulun tespit ettiği açıklanmaktadır. Kurul üyelerinin iklim değişikliği ile ilgili risk ve fırsatları yönetme konusundaki sorumlulukları, görevleri, iklimle ilgili risk ve fırsatlar hakkında nasıl ve ne sıklıkla bilgilendirildikleri, konuyu nasıl değerlendirdikleri ve bu doğrultuda kararların nasıl alındığı, risk ve fırsatlar için belirlenen hedeflerin nasıl denetlendiği, performans ölçütlerinin ücret politikalarına dahil edilip edilmediği, nasıl dahil edildiği ve bu süreçlerin nasıl denetlendiğine ilişkin açıklamalara yer verilmemiştir. Strateji bölümüne ilişkin olarak; çevre ve iklim etkilerinin kurumsal stratejinin ana maddelerinden biri olarak belirlendiği,

yönetişim bölümünde de açıklandığı gibi, Çevre Kurulunun çevre ve iklimle ilgili uygulama, yatırım stratejileri ve hedefleri belirlediği ve bu hedeflerin işletme üniteleri ve Çevre Müdürlüğü tarafından hayata geçirildiği açıklanmaktadır. Raporunda, sürekli iyileştirmenin esas alındığı enerji yönetiminde kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerin belirlendiği ve buna ilişkin projelerin yürütüldüğü bilgisi verilmiştir. Raporun AR-GE faaliyetleri bölümünde ise, dört temel hedefe odaklanıldığı, bu hedeflerden birinin verimli, iklim dostu ve çevresel etkisi düşük üretim süreçleri ve ürünler geliştirmek olduğu açıklanmaktadır. İşletme, sürdürülebilirlikle ilgili uygulamaları ve gelişmeleri tüm iş modelinin merkezine alındığını açıklamış, ancak yayınlanan raporun sürdürülebilirlik raporu olmasından dolayı, detaylı bir iş modeli yapısı ve nasıl değer yaratıldığı bilgilerini sunmamıştır. Raporunda, sürdürülebilirlik yaklaşımının benimsendiği, faaliyetlerden doğan çevresel etkiyi en aza indirmeyi hedefledikleri açıklanmış, ancak, söz konusu hedeflerin nicel bilgileri, bu hedeflere ilişkin performans değerleri bilgilerine yer verilmemiştir. Çevresel konuların yönetimine ilişkin genel bilgiler raporun farklı bölümlerinde (Kurumsal Yönetim ve Sürdürülebilirlik, Çevre ve İklim, Enerji Yönetimi, ARGE ve İnovasyon vb.) açıklanmakta, ancak raporda ayrı bir Strateji bölümü bulunmamakta ve iklimle ilgili risklerin ve bunların finansal etkilerini izleme, ölçme ve yönetimine ilişkin bilgi sunulmamakta; spesifik olarak detaylı ve nicel bilgiler yer almamaktadır. Risk Yönetimi bölümüne ilişkin olarak; işletmede Riskin Erken Saptanması Komitesi, Kurumsal Risk Yönetim Komitesi ve Risk Yönetim Fonksiyonunun bulunduğu, çevre ve iklim etkilerinin kurumsal risk yönetim sürecinin bir parçası olarak tanımlandığı açıklanmıştır. Raporunda, bir önceliklendirme matrisine yer verilmeksizin, sürdürülebilirlik önceliklerinin belirlendiği, iklim ve çevre ile enerji yönetiminin öncelikli konular arasında yer aldığı açıklanmıştır. Ancak söz konusu risk yönetime ilişkin açıklamalar, “Risk Yönetimi” başlıklı ayrı bir bölümde değil farklı bölümlerde ele alınmıştır. Bu kapsamda, IFRS S2 kapsamında belirtildiği şekliyle, risk yönetimine ilişkin iklimle ilgili finansal bilgilerin açıklanmadığı da görülmektedir. Ölçüt ve Hedefler hakkında; işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğü, izlediği ve yönettiğine yönelik ölçüt ve hedefler konusunda detaylı, nicel açıklamalarda bulunmadığı ve IFRS S2 Ek B’de istenildiği şekliyle, sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin bir kısmını açıkladığı tespit edilmiştir.

Bu sektördeki işletmelerin finansal olmayan raporlarında, “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri” ile “Faaliyet Ölçütleri” Tablolarına ilişkin açıkladıkları bilgiler karşılaştırmalı bir şekilde aşağıdaki Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1. IFRS S2 Ek B’de Açıklanması İstenilen Bilgiler ile İşletmelerin Sunduğu Bilgilerin Karşılaştırma Tablosu - Maden ve Mineral İşletmeciliği - Demir Çelik Üretimi Sektörü

Muhasebe Ölçütleri	İşletme		
	Ereğli	İsdemir	Kardemir
Sera Gazı Emisyonu Brüt küresel Kapsam 1 emisyonları, emisyon sınırlayıcı düzenlemeler kapsamında karşılanma oranı (yüzdeler olarak)	-	-	√
Kapsam 1 emisyonlarını, emisyon azaltma hedeflerini yönetmeye yönelik uzun ve kısa vadeli stratejinin/planın tartışılması ve bu hedeflere karşı performansın analizi	√	√	√
Enerji Yönetimi (1) Tüketilen toplam enerji, (2) şebeke elektriği yüzdelik, (3) yenilenebilir yüzdelik	(1): √, (2)ve (3): -	(1): √, (2)ve (3): -	(1): √, (2), (3): -
(1) Tüketilen toplam yakıt, (2) kömür tüketimi (yüzdeler olarak), (3) doğalgaz tüketimi (yüzdeler olarak), (4) yenilenebilir enerji tüketimi (yüzdeler olarak)	-	-	-
Su Yönetimi (1) Toplam çekilen taze su miktarı, (2) geri kazanılan su (yüzdeler olarak), (3) Yüksek veya Aşırı Yüksek Temel Su Stresine Sahip bölgelerden çekilen taze su (yüzdeler olarak)	-	-	(1): √, (2): √ (3): -
Tedarik Zinciri Yönetimi Çevresel ve sosyal sorunlardan kaynaklanan demir cevheri ve/veya kok kömürü tedarik risklerini yönetme sürecinin tartışılması	√	√	-
Faaliyet Ölçütleri	İşletme		
	Ereğli	İsdemir	Kardemir
Toplam ham çelik üretim miktarı ve (1) temel oksijen ocağı işlemlerinden ve (2) elektrik ark ocağı işlemlerinden üretilen ham çelik miktarı (yüzdeler olarak)	(1): √, (2)ve (3): -	(1): √, (2)ve (3): -	(1): √, (2), (3): -
Toplam demir cevheri üretimi	√	√	√*
Toplam kok kömürü üretimi	-	-	√*

*Faaliyet Raporunda sunulmuştur

Tablo 1’e göre, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş. ve İskenderun Demir ve Çelik A.Ş.’nin entegre raporunda sunulan bilgiler, Standardın Ek B’deki “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri Tablosu” kapsamında değerlendirildiğinde; Tablodaki “Sera Gazı Emisyonu” bölümüne ilişkin olarak; Kapsam 1 emisyon bilgilerinin Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile paylaşıldığı bilgisi SPK Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Raporunda açıklanmış, doğrudan Kapsam 1 emisyonlarına ilişkin nicel nitelikte bir açıklama yapılmamış, sadece enerji tasarruf projeleri kaynaklı sera gazı azaltım miktarı sunulmuştur. Emisyon sınırlayıcı düzenlemeler kapsamında karşılanma oranı bilgisi sunulmamış, Kapsam 1 emisyonlarını, emisyon azaltma hedeflerini yönetmeye yönelik genel nitelikte bir stratejik yaklaşımının olduğu açıklaması yapılmış, hedeflere karşı performansının analizi yapılmamıştır. Tablodaki Enerji Yönetimine ilişkin olarak, raporun ekindeki Çevresel Performans Bölümünde, toplam enerji tüketimi (MWh), enerji verimliliği projeleri ile enerji tasarruf miktarı (MWh), atık ısıdan enerji kazanım miktarı (MWh), enerji tasarruf projeleri kaynaklı CO2 azaltım miktarı (ton CO2) ve enerji tasarruf projeleri kaynaklı finansal tasarruf tutarı (ABD Doları) açıklamaları yapılmıştır. Enerji tüketimi bilgisi toplam miktar olarak sunulmuş, IFRS S2 Tablosunda istenildiği şekilde ne kadarının şebeke elektriğinden, ne kadarının yenilenebilir enerjiden kaynaklandığının yüzdelik dağılımı yapılmamıştır. Ayrıca, tüketilen toplam yakıt miktarı ile bu yakıt miktarının yüzdelik olarak, kömür, doğalgaz ve yenilenebilir enerji şeklindeki dağılımına ilişkin herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

Su Yönetimi ile ilgili olarak, toplam çekilen taze su miktarı; geri dönüştürülen su ve yüksek veya aşırı yüksek temel su stresine sahip bölgelerden çekilen taze su (yüzdeler olarak) bilgilerine yer verilmediği görülmektedir. Sadece toplam su tüketimi, yüzey suyu, yeraltı suyu ve geri kazanılan/tekrar kullanılan su miktarı şeklinde ayırt edilerek açıklama yapılmıştır. Tedarik Zinciri Yönetimi bölümünde istenilen çevresel ve sosyal sorunlardan kaynaklanan demir cevheri ve/veya kok kömürü tedarik risklerini yönetme sürecinin tartışılması çerçevesinde, önemli projelerin yürütüldüğü açıklanmaktadır.

Faaliyet Ölçütleri Tablosundaki bilgilere ilişkin olarak, toplam ham çelik üretim miktarı bilgisi verilmiş ancak, (1) temel oksijen ocağı işlemlerinden ve elektrik ark ocağı işlemlerinden üretilen dağılımı bilgisi yer almamaktadır. Raporunda demir cevheri ve manyezit üretim miktarı bilgisi yer almakta olup, kok kömürü üretim bilgisi bulunmamaktadır.

Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.’nin GRI’ye göre hazırlanan 2021 Sürdürülebilirlik Raporu “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri Tablosu” kapsamında değerlendirildiğinde, Tablodaki “Sera Gazı Emisyonu” bölümüne ilişkin olarak, toplam sera gazı emisyonu (ton CO₂-e) Kapsam 1 ve Kapsam 2 detayında, üretilen ham çelik başına sera gazı emisyonu (ton CO₂-e/ton ham çelik) ve sera gazı emisyonu tasarrufu (ton CO₂-e) bilgileri sunulmuştur. Bu bilgiler, 2017 yılından itibaren karşılaştırmalı bir şekilde grafiksel olarak sunulmuş olmakla birlikte, tabloda ayrıca istenilen emisyon sınırlayıcı düzenlemeler kapsamında karşılanma oranı bilgisi sunulmamıştır. Kapsam 1 emisyonlarını, emisyon azaltma hedeflerini yönetmeye yönelik genel nitelikte bir stratejik yaklaşımının olduğu açıklaması yapılmış, hedeflere karşı performansının analizi yapılmamıştır. Tablodaki Enerji Yönetimine ilişkin olarak, toplam enerji tüketimi (TJ-Terajoule), enerji yoğunluğu (TJ /ton ham çelik) ve enerji tasarrufu (TJ) bilgileri sunulmuştur. Enerji tüketimi bilgisi toplam miktar olarak sunulmuş, IFRS S2 Tablosunda istenildiği şekliyle ne kadarının şebeke elektriğinden, ne kadarının yenilenebilir enerjiden kaynaklandığının yüzdeler dağılımı yapılmamıştır. Ayrıca, tüketilen toplam yakıt miktarı ile bu yakıt miktarının yüzdeler olarak, kömür, doğalgaz ve yenilenebilir enerji şeklindeki dağılımına ilişkin herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Su Yönetimi ile ilgili olarak, toplam çekilen taze su miktarı (m³), yüzey su kaynakları ve kuyu suyu kaynakları dağılımında verilmiş, ayrıca geri kazanılan su miktarı bilgisi de sunulmuştur. Ancak, raporda yüksek veya aşırı yüksek temel su stresine sahip bölgelerden çekilen taze su (yüzdeler olarak) bilgilerine yer verilmemiştir. Tedarik Zinciri Yönetimi bölümünde istenilen çevresel ve sosyal sorunlardan kaynaklanan demir cevheri ve/veya kok kömürü tedarik risklerini yönetme sürecinin tartışılması çerçevesinde bir açıklama yer almamaktadır.

Faaliyet Ölçütleri Tablosundaki bilgilere ilişkin olarak, toplam ham çelik üretim miktarı bilgisi verilmiş ancak, temel oksijen ocağı işlemlerinden ve elektrik ark ocağı işlemlerinden üretilen dağılımı bilgisine yer verilmemiştir. Raporunda demir cevheri ve kok kömürü üretim bilgisi de bulunmamaktadır. Söz konusu üretim bilgileri, işletmenin Faaliyet Raporunda açıklanmıştır.

b. Altyapı Ana Sektörü – Elektrik Şebekeleri ve Elektrik Jeneratörleri Alt Sektörü

Altyapı Ana Sektörü - Elektrik Şebekeleri ve Elektrik Jeneratörleri sektöründeki işletmelerin finansal olmayan raporlarında açıkladıkları bilgiler, IFRS S2'deki açıklama gereklilikleri (Yönetişim, Strateji, Risk Yönetimi ve Ölçüt ve Hedefler) ve IFRS S2 Ek B'de sektöre özgü “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri” ile “Faaliyet Ölçütleri” tabloları kapsamında değerlendirilmiştir.

Akenerji Elektrik Üretim A.Ş.

Akenerji Elektrik Üretim A.Ş.'nin ana faaliyet konusu, elektrik üretim tesisinin kurulması, işletmeye alınması, kiralanması, elektrik üretimi ve satışından oluşmaktadır. İşletme, 2021 yılına ilişkin Entegre Rapor hazırlamıştır. Rapor, Küresel Raporlama Girişimine (GRI) ve Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) Çerçevesi'ne göre hazırlanmıştır.

Raporda açıklanan bilgiler, IFRS S2 kapsamında değerlendirildiğinde, Yönetişim bölümüne ilişkin olarak; 2021-2025 sürdürülebilirlik stratejilerinin oluşturulması amacıyla Sürdürülebilirlik Komitesinin 2021 yılında kurulduğu, bu komitenin altında Çevre ve Kalitenin de bulunduğu farklı birimlerin faaliyet gösterdiği açıklanmıştır. Komitenin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Ancak, komite üyelerinin iklim değişikliği ile ilgili risk ve fırsatları yönetme konusundaki sorumlulukları, görevleri, iklimle ilgili risk ve fırsatlar hakkında nasıl ve ne sıklıkla bilgilendirildikleri, konuyu nasıl değerlendirdikleri ve bu doğrultuda kararların nasıl alındığı, risk ve fırsatlar için belirlenen hedeflerin nasıl denetlendiği, performans ölçütlerinin ücret politikalarına dahil edilip edilmediği, nasıl dahil edildiği ve bu süreçlerin nasıl denetlendiğine ilişkin açıklamalara yer verilmemiştir. Strateji bölümüne ilişkin olarak, sürdürülebilirlik stratejilerinin oluşturulmasına odaklanıldığı, sürdürülebilirlik stratejilerinin oluşturulmasında yakın ve uzak çevre analizleri ile şirketin güçlü ve zayıf yönlerinin entegre edildiği SWOT çalışmasının yapıldığı, sürdürülebilirlik stratejileri ve bunlara bağlı aksiyon ve performans göstergelerin oluşturulduğu, Raporun Stratejik Yaklaşım bölümünde açıklanmıştır. İşletmenin 2022-2025 Sürdürülebilirlik Stratejisi kapsamında, iklim değişikliğine uyum ve düşük karbon ekonomisine geçiş, sıfır atık ve döngüsel ekonomi, su kıtlığıyla mücadele, enerji verimliliği odak strateji konuları olarak belirlenmiştir. Söz konusu odak konular, işletmenin 2025'e doğru hedefleri arasında tablolanmış bir şekilde detaylı olarak, çoğunlukla nitel bilgiler verilerek sunulmuştur. Söz konusu Sürdürülebilirlik Stratejisi çerçevesinde, kısa-orta-uzun dönemde planların yapıldığı, önceliklerin belirlendiği, SWOT analizinin yapıldığı açıklanmıştır. Ayrıca, raporda değer odaklı iş modeli görseli yer almakta, ancak iklimle ilgili önemli risklerin ve fırsatların iş modelindeki tanımlamasına ilişkin bir bilgi sunulmamaktadır. Çevresel konuların yönetimine ilişkin genel bilgiler raporun farklı bölümlerinde (Değer Yaratma ve Sürdürülebilirlik Yönetimi, Çevresel Sürdürülebilirlik Performansı, Kurumsal Yönetim vb.) açıklanmakta, ancak IFRS S2'de istenildiği şekliyle, iklimle ilgili riskler ve bunların finansal etkilerini izleme, ölçme ve yönetimine ilişkin bilgi sunulmamakta, spesifik olarak detaylı ve nicel bilgilere yer verilmemektedir. Risk yönetimi kapsamında raporda; Risk ve Fırsatların Yönetimi

bölümü yer almakta, ancak bu kısımda Dünya ve Türkiye’deki enerji sektörüne ilişkin genel risk ve fırsatlardan bahsedilmekte ve buna göre önceliklendirme yapıldığı açıklanmaktadır. Söz konusu önceliklendirme, paydaşlardan gelen bilgiler neticesinde hazırlanan Önceliklendirme Matrisi ile yapılmış olup, matriste, İklim Değişikliği, Çevresel Ayak İzi, Sera Gazı Emisyonları, “Çok Önemli Konular”, Su Kıtlığı, Su Yönetimi, İklim Riskleri ve Kırılganlıkları ile Enerji Verimliliği “Oldukça Önemli Konular” kısmında yer almaktadır. Ölçüt ve Hedefler hakkında; işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğü, izlediği ve yönettiğine yönelik ölçüt ve hedefler konusunda detaylı, nicel açıklamalarda bulunmadığı ve IFRS S2 Ek B’de istenildiği şekliyle, sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin büyük bir kısmını açıklamadığı tespit edilmiştir.

Aksa Enerji Üretim A.Ş.

Aksa Enerji Üretim A.Ş.’nin ana faaliyet konusu, elektrik enerjisi üretim tesisi kurulması, işletmeye alınması, kiralanması, elektrik enerjisi üretimi, üretilen elektrik enerjisinin ve/veya kapasitesinin müşterilere satışı faaliyetleridir. İşletmenin çalışma tarihi itibarıyla 2021 yılına ait Sürdürülebilirlik Raporu mevcut olmadığından, 2020 yılına ait Küresel Raporlama Girişimine (GRI) göre hazırlanmış olan Sürdürülebilirlik Raporu incelenmiştir.

Raporda “Yönetişim Yaklaşımımız” başlıklı bölüm bulunmaktadır ve bu bölümde, yönetim kurulu başkanı ve CEO’ya bağlı olarak faaliyetlerini yürüten bir Sürdürülebilirlik Komitesinin görevlendirildiği açıklanmaktadır. Komitenin önemli ve öncelikli sürdürülebilirlik konularının yönetilmesinde kilit rol oynadığı, sürdürülebilirlik anlamında önemli ve öncelikli konulara yönelik risk ve fırsatların ilgili birimler tarafından değerlendirildiği, alınacak aksiyonların çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerinin bütüncül olarak ele alınmasına özen gösterildiği, Sürdürülebilirlik Komitesinin altında kurulan Sürdürülebilirlik Koordinasyon ve Çalışma Kurulunun ise, bu görevlerin yerine getirilmesinde Sürdürülebilirlik Komitesine yardımcı olduğu şeklinde genel nitelikte bilgilere yer verilmiştir. Strateji bölümüne ilişkin olarak; raporda bu başlık altında bir bölüm olmamakla birlikte, işletme faaliyetlerini sürdürürken, iş modelini de ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri gözeterek oluşturduğunu, iklim değişikliğine duyarlı ve iklim değişikliğiyle mücadelede önlemler talep eden şirketler arasında yer aldığını, sürdürülebilirlik hedeflerine yönelik performansının düzenli olarak denetlenmesini, izlenmesini ve paylaşılmasını sağlayan Çevre Politikasını yürüttüklerini, faaliyetlerini yürütürken doğal kaynakların en verimli şekilde kullanılmasına, sera gazı ve hava salımlarının azaltılmasına, atık oluşumunun minimum düzeyde gerçekleştirilmesine ve biyoçeşitliliğin korunmasına özen gösterdiklerini raporun farklı yerlerinde açıkladığı, bu açıklamaların çok genel nitelikte açıklamalar olduğu görülmektedir. IFRS S2’de istenildiği şekliyle, iklimle ilgili riskler ve bu risklerin finansal etkilerini izleme, ölçme ve yönetimine ilişkin bilgi sunulmamış; spesifik olarak detaylı ve nicel bilgilere yer verilmemiştir. Risk yönetimi kapsamında, raporda Risk Yönetimi bölümü yer almakta, bu bölümde risk yönetimi politikalarını geliştirmek ve izlemek üzere kurulan “Riskin Erken Saptanması Komitesi”nin risklerin belirlenmesi ve gerekli aksiyonların alınması amacıyla çalışmalarını yürüttüğü

ve ulaştığı sonuçları düzenli olarak Yönetim Kurulu'na raporladığı açıklanmaktadır. Paydaşlardan gelen bilgiler neticesinde hazırlanan Önceliklendirme Matrisinde, iklim değişikliği ve enerji, su yönetimi ve hava emisyonları paydaşlar açısından yüksek, işletme açısından orta düzeyde öneme sahip olarak değerlendirilmiştir. Ölçüt ve Hedefler hakkında; işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğü, izlediği ve yönettiğine yönelik ölçüt ve hedefler konusunda detaylı, nicel açıklamalarda bulunmadığı ve IFRS S2 Ek B'de istenildiği şekliyle, sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin büyük bir kısmını açıklamadığı tespit edilmiştir.

Enerjisa Enerji A.Ş.

Enerjisa Enerji A.Ş.'nin 2017 tarihine kadar ana faaliyet konusu elektrik üretimi, ticareti, satışı, dağıtımı ile perakende servis hizmeti olup, 2017'de bünyesinde bulunan üretim işletmesini satması sonucu ana faaliyet konusu, müşteri odaklı elektrik dağıtım ve perakende servis hizmetlerinin sağlanması olmuştur. İşletme, 2020 yılında Küresel Raporlama Girişimine (GRI) ve Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) Çerçevesi'ne göre hazırlanmış olan Sürdürülebilirlik Raporunu yayınlamıştır. Çalışma tarihi itibarıyla 2021 yılına ait sürdürülebilirlik raporu mevcut değildir.

Yönetişim bölümüne ilişkin olarak; raporda “ÇSY Yönetimi” ve “Çevre Yönetimi” bölümleri yer almakta, “ÇSY Yönetimi” bölümünde, yönetim kurulunun sürdürülebilirlik stratejisini belirlediği ve sürdürülebilirlik performansının nihai sorumlusu olduğu, mevzuatsal açıdan zorunlu komitelerin aktif bir şekilde ÇSY konularını izlediği ve yönetim kuruluna raporlama yaptığı bilgisi yer almaktadır. Ayrıca, Sürdürülebilirlik Komitesinin 2020 yılında ÇSY Komitesi olarak yeniden yapılandırıldığı ve komitenin işletmenin ÇSY uygulamalarını izleyerek, temel performans göstergeleri ve taahhütleri ile ilgili kritik öneme sahip girişimler, gelişmeler ve performans ile ilgili olarak yönetim kuruluna raporlama yaptığı açıklanmaktadır. Strateji bölümüne ilişkin olarak, raporda “ÇSY Stratejisi” ayrı bir bölüm olarak sunulmuş olup, bu bölümde işletmenin çevresel, sosyal ve yönetim alanındaki stratejisine ilişkin detaylı açıklamalar yapılmıştır. Sektörde Rol Model (kesintisiz enerji temini sağlayan iş modeli anlayışı, müşteri odaklı bir yaklaşım ve etkin paydaş yönetimi), Güvenilir Kamu Hizmeti (daha iyi ÇSY yönetimi, çalışanlara güvenli bir çalışma ortamı sunmak, faaliyetlerin çevre üzerinde etkilerini gözetmek ve kurumsal yönetim ve risk yönetimi konusunda en yüksek standartları sağlamak) ve Yeni Enerji Dünyasını Şekillendirmek (dijitalleşme, düşük karbonlu büyüme, deregülasyon, dağıtım üretim ve kentleşme) olarak belirlenen stratejik önceliklerine ilişkin açıklamaların yer aldığı bölümde; ÇSY performansında öne çıkan veriler, ÇSY konularına ilişkin göstergeler ve göstergeler için 2020'de gerçekleşenler ve 2021'de hedeflenenlere ilişkin nicel veriler bir tablo şeklinde sunulmuştur. Tabloda karbon emisyonları kapsamında “doğrudan karbon emisyonları” (doğrudan elektrik kullanımında yenilenebilir elektriğin payı, hibrit/elektrikli araç sayısı göstergeleri) ve “müşteriden karbon emisyonları” (serbest piyasada satılan elektrikte yenilenebilir enerji tedarik anlaşması ile tedarik edilen hacim, müşteriler için kurulu güneş enerji santrali kapasitesi göstergeleri) başlıklı konular yer almaktadır. Risk yönetimi kapsamında, raporda çevreye ilişkin risk ve fırsatların belirlenmesi ve

yönetilmesi konusunda, “ÇSY Yönetimi” ve “Kurumsal Yönetim” bölümlerinde açıklamalar yapılmıştır. “ÇSY Yönetimi” bölümünde, iklim değişikliği ve karbon yönetimi, enerji verimliliği, kesintisiz ve ulaşılabilir enerji “Çok Yüksek Öncelikli Konular”, çevre yönetimi “Yüksek ve Orta Öncelikli Konular” olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaların her yıl gözden geçirilerek, revize edildiği Önceliklendirme Matrisi bulunmaktadır. “Kurumsal Yönetim” bölümünde ise, finansal ve finansal olmayan risklerin oluşumunu ve etkilerini en aza indirmek için risk yönetim sistemlerinin kurularak, eylem planlarının hazırlandığı, bu amaçla, işletmenin varlığını ve stratejilerini tehdit edebilecek risk ve fırsat tanımları, ilgili etki azaltıcı eylemleri erken tespit ve önlemler konusunda yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmaktan sorumlu olan Riskin Erken Saptanması Komitesinin oluşturulduğu bilgisi yer almaktadır. Bu bölümde işletme, ayrıntılı bir değerlendirme süreci ile finansal ve finansal olmayan tüm risk ve fırsatların belirlendiğini ve bunların nasıl yönetildiğine ilişkin her bir finansal ve finansal olmayan risk ve fırsatlar için nitel ve genel açıklamalarda bulunmaktadır (örn. iklim değişikliğine bağlı hava olaylarının ve yangınların elektrik hatlarına zarar verme olasılığı bulunmaktadır; transformatör yağının işletme, bakım veya depolama esnasında dökülmesi ve su ve toprak kirliliğine yol açması bir risk teşkil etmektedir; küresel ısınma, kuraklığa yol açabileceği gibi, bu durum enerji fiyatlarını da etkileyebilir; iklimle mücadele için gerekli önlemleri almamız açısından hayati önem arz etmektedir gibi riskin tanımları ile CDP İklim Değişikliği kapsamında iklim değişikliği riski konusunu risk ve fırsatlar perspektifinden değerlendirdikleri; çevresel performans ve karbon emisyonlarını düzenli olarak takip ettikleri ve raporladıkları; iklim değişikliği ve enerji verimliliği konularında çeşitli girişimlerde buldukları; STK’lar ve düzenleyici otoritelerle görüştikleri ve Ar-Ge projeleri geliştirdikleri; müşterilerine karbon emisyonlarını azaltmak için çözümler sundukları gibi bu risklerin yönetimi). Ölçüt ve Hedefler hakkında; işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğü, izlediği ve yönettiğine yönelik ölçüt ve hedefler konusunda detaylı, nicel açıklamalarda bulunmadığı ve IFRS S2 Ek B’de istenildiği şekliyle, sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin büyük bir kısmını açıklamadığı tespit edilmiştir.

Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.

Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.’nin ana faaliyet konusu, elektrik ve buhar üretimi ve satışı, elektrik ticareti, elektrik dağıtımı ve perakende satışı, doğal gaz tedarik, satış ve dağıtımı ve güneş paneli ticareti, satışı ve kurulumu ile elektrikli şarj istasyonu satışı ve kurulumdur. İşletme, 2021 yılına ilişkin Entegre Rapor hazırlamıştır. Rapor, Küresel Raporlama Girişimine (GRI) ve Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) Çerçevesi’ne göre hazırlanmıştır.

Raporda, Yönetişim bağlamında, sürdürülebilirlikle ilgili gerçekleştirilen çalışmaların değerlendirilmesi, hedeflerin mevcut durumunun analizi ve performans açısından geride kalınan konular için alınması gereken aksiyonların belirlenmesi gibi konuları takip etmekten ve bunları yönetim kuruluna raporlamaktan sorumlu Sürdürülebilirlik Kurulunun mevcut olduğu, bu kurulun altında, her bir aksiyon için oluşturulmuş ve görev tanımlarının da yapılmış olduğu çalışma gruplarının bulunduğu

açıklanmaktadır. Stratejiye ilişkin olarak, yine “Değer Yaratma Modeli” bölümünde, “Sürdürülebilirlik Stratejisi” alt bölümünde açıklamalar yapılmıştır. Söz konusu açıklamalar, işletmenin uzun vadeli değer yaratma modelinin yapısına ilişkin konuların ele alınması yoluyla yapılmıştır. Bunlar, iklim eylemi, yeşil ve güvenilir enerji tedariki konuları olup, bunlara ilişkin yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yaparak atmosferdeki sera gazı salımının azaltılmasına katkı sağlandığı, karbonsuz büyümenin hedeflendiği açıklanmaktadır. İşletme, çevreyi gözetken bir yaklaşımı olduğunu, bu kapsamda Çevre Politikasını yürüttüğünü, buna göre tüm faaliyetlerinde olumsuz çevresel etkileri azaltmak amacıyla hedefler koyulduğunu ve projeler geliştirildiğine ilişkin genel nitelikte bilgiler sunmaktadır. Ancak, spesifik olarak, iklimle ilgili önemli risklerin ve fırsatların iş modeli ve değer zinciri, geçiş planları da dahil olmak üzere stratejisi ve karar verme süreci üzerindeki etkileri (iş modelinde mevcut ve beklenen değişiklikler, iklimle ilgili hedeflere ulaşma planları ve önceki raporlama dönemlerinde açıklanan planların ilerleyişi hakkında nicel ve nitel bilgiler) hakkında açıklamaları bulunmamaktadır. Risk yönetimi kapsamında, iklim eylemleri, yeşil ve güvenilir enerji tedariki “Çok Yüksek Öncelikli Konular” grubunda sınıflandırılmıştır. İşletme, sürdürülebilirlik risklerini yaptığı değerlendirme sonuçlarına göre analiz ettiğini ve buna göre yatırım kararını SWOT analizi gerçekleştirerek ve oluşması muhtemel olumsuz çevresel ve sosyal etkilerin azaltımı ve yönetimini planlayarak almakta olduğunu “Değer Yaratma Modeli” bölümündeki “Sermaye Öğeleri – Doğal Sermaye” kısmında açıklamaktadır. Ölçüt ve Hedefler hakkında; işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğü, izlediği ve yönettiğine yönelik ölçüt ve hedefler konusunda detaylı, nicel açıklamalarda bulunmadığı ve IFRS S2 Ek B’de istenildiği şekliyle, sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin büyük bir kısmını açıklamadığı tespit edilmiştir.

Global Yatırım Holding A.Ş.

Global Yatırım Holding A.Ş.’nin faaliyet konuları, liman işletmeciliği, elektrik üretimi, gaz, maden, gayrimenkul ve finanstır. İşletme, 2021 yılına ilişkin Sürdürülebilirlik Uyum Çerçevesi İlkeleri Raporunu yayınlamıştır.

Yönetişim kapsamında, raporun “Sürdürülebilirlik Öncelikleri” başlıklı bölümünde, 2016 yılında Sürdürülebilirlik Komitesinin kurulduğu, komitenin sürdürülebilirlik alanında öncelikli olarak odaklanılması gereken stratejik konuların, uyumlu bir paydaş analizi çalışmasıyla belirlendiğine yönelik bir açıklama yapılmıştır. Stratejiye ilişkin olarak, işletme, Çevre Politikası yürüttüğünü, bu kapsamda, faaliyetlerinden kaynaklanan çevresel etkileri yönetmeyi, azaltmayı ve çevresel performansını sürekli olarak iyileştirmeyi taahhüt ettiğini, iklim değişikliği üzerindeki etkilerini sınırlamak için sera gazı emisyonlarını azaltmayı hedeflediğini, operasyonlarının her aşamasında enerji ve su kullanımını azaltan ve enerji verimliliğini artıran çalışmalar yaptıklarını belirten çok genel açıklamalarda bulunmuştur. Aynı şekilde, Sürdürülebilirlik Uyum Çerçevesi İlkeleri kapsamında yer alan “Çevresel İlkeler” bölümündeki “İklim Değişikliği ve Enerji Yönetimi” kısmında farklı faaliyet alanlarına ilişkin sadece nicel elektrik tüketimi bilgileri sunulmuş, ayrıca sera gazı emisyonları miktarları ve su ve atıksu yönetimi konularında

toplam su tüketimleri, atıksu ve geri dönüştürülen su miktarlarının açıklaması da yapılmış, yine bu bölümde enerji üretimi, elektrik tüketimi, toplam tehlikeli/tehlikesiz atık miktarlarının iki yıllık karşılaştırmalı olarak sunulduğu çevresel performans göstergeleri de sunulmuştur. Ancak diğer bilgilerin hepsi genel iklim değişikliği riskine ilişkin açıklamalardan oluşmaktadır. Spesifik olarak IFRS S2’de açıklanması istenildiği üzere, iklimle ilgili önemli risklerin ve fırsatların iş modeli ve değer zinciri, geçiş planları da dahil olmak üzere stratejisi ve karar verme süreci üzerindeki etkileri (iş modelinde mevcut ve beklenen değişiklikler, iklimle ilgili hedeflere ulaşma planları ve önceki raporlama dönemlerinde açıklanan planların ilerleyişi hakkında nicel ve nitel bilgiler) hakkında açıklamalarda bulunulmamıştır. İşletmenin raporunda, Risk Yönetimine ilişkin olarak, bu başlıkta bir ayrı bölüm olmamakla birlikte, raporun “Sürdürülebilirlik Öncelikleri” başlıklı bölümünde, sürdürülebilirlik yaklaşımını benimsedikleri ve bu doğrultuda paydaş analizi süreci sonucunda belirlenen öncelikli konular arasında iklimle ilgili olarak iklim değişikliği ile mücadele ve enerji yönetiminin yer aldığı açıklanmaktadır. IFRS S2 kapsamında açıklanması istenilen bilgiler yer almamaktadır. Ölçüt ve Hedefler hakkında; işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğü, izlediği ve yönettiğine yönelik ölçüt ve hedefler konusunda detaylı, nicel açıklamalarda bulunmadığı ve IFRS S2 Ek B’de istenildiği şekliyle, sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin büyük bir kısmını açıklamadığı görülmüştür.

Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.

Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş., mühendislik ve inşaat, enerji üretimi, gayrimenkul, ticaret alanında faaliyet göstermektedir. İşletme, 2021 yılına ilişkin Küresel Raporlama Girişimine (GRI) göre hazırlanmış olan Sürdürülebilirlik Raporunu yayınlamıştır.

Yönetişime ilişkin olarak, raporun “Yönetişim” bölümünde, işletmenin varlıklarına ve ticari faaliyetlerine etki edebilecek ekonomik, sosyal ve çevresel risk ve fırsatları değerlendirmek, ilgili sürdürülebilirlik konularını takip ve analiz etmek, sürdürülebilirlik stratejisini belirlemek ve hedefleri gerçekleştirmeye yönelik projeler yürütmekten sorumlu olan ve yönetim kuruluna raporlama yapan Sürdürülebilirlik Komitesinin mevcut olduğu bilgisi verilmiştir. Stratejiye ilişkin olarak, raporda ayrı olarak yer alan “Sürdürülebilirlik Stratejisi” bölümünde, işletmenin sürdürülebilirlik stratejisinin dört temel ayağı olan; işi iyi ve doğru yapmak, toplumu kalkındırmak, çevresel etkiyi azaltmak ve çalışan değer vermek konuları hakkında nitel açıklamalar yapılmıştır. Çevresel etkiyi azaltmaya ilişkin, çevresel etkilerin ölçüldüğü, raporlandığı, hedeflerin koyulduğu, hedeflere göre iyileştirmelerin yapıldığı, karbon ve su ayak izini azaltmak ve enerji verimliliği sağlamak üzere iyileştirmelerin yapıldığı açıklanmaktadır. Ayrıca, raporun “Çevre Yönetimi” bölümünde ise, işletmenin faaliyetleri sebebiyle oluşabilecek tüm çevresel etkileri yönetmeyi ve azaltmayı taahhüt ettiğini, bu taahhüdün 2027 Sürdürülebilirlik Hedeflerinden birisi olan “Çevresel Etkiyi Azaltmak” başlığı içerisinde de vurgulandığı açıklanmaktadır. Sözkonusu 2027 Sürdürülebilirlik Hedefleri karşısındaki 2021 yılı performansı, raporun ilgili her bölümünün sonunda yer almaktadır. Spesifik olarak IFRS S2’de

açıklanması istenilen şekliyle, iklimle ilgili önemli risklerin ve fırsatların iş modeli ve değer zinciri, geçiş planları da dahil olmak üzere stratejisi ve karar verme süreci üzerindeki etkileri (iş modelinde mevcut ve beklenen değişiklikler, iklimle ilgili hedeflere ulaşma planları ve önceki raporlama dönemlerinde açıklanan planların ilerleyişi hakkında nicel ve nitel bilgiler) hakkında açıklamalarda bulunulmamıştır. Risk yönetimi kapsamında, “Sürdürülebilirlik Stratejisi” bölümünde ele alınan dört temel konudan biri olan işi iyi ve doğru yapmak kısmında, iklim değişikliği ile mücadele, emisyon azaltımı ve enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji “Yüksek Öncelikli Konular”, su yönetimi ise, “Öncelikli Konular”, olarak sınıflandırılmış ve önceliklendirme matrisi yapılmıştır. Yine aynı kısımda alt başlık olarak açılan “Kontrol Mekanizmaları ve Risk Yönetimi”nde, Riskin Erken Saptanması Komitesi ve bu komiteye bağlı olarak faaliyet gösteren Risk Yönetimi Çalışma Grubunun bulunduğu, komitenin sorumlulukları, yasal, ekonomik ve politik risklerin yanı sıra iklim değişikliğinin de içinde bulunduğu öne çıkan sürdürülebilirlik risklerinin olduğu ve bu risklerin neler olduğu ve işletmenin bu risklerle mücadele için gerçekleştirilen faaliyetleri açıklanmıştır. Raporun ekler kısmında, riskin tanımı, konuya ilişkin rapordaki bölüme referansın yapıldığı, olasılığı ve etki potansiyelinin açıklandığı “Sürdürülebilirlik Riskleri ve Mücadele için Gerçekleştirilen Faaliyetler” başlıklı bir tablo hazırlanmıştır. Söz konusu tabloda, iklim değişikliği de yüksek olasılıklı ve yüksek etki potansiyeli olarak tanımlanan riskler arasında yer almakta, ancak sadece nitel açıklamalar yapılmaktadır. Ölçüt ve Hedefler hakkında; işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğü, izlediği ve yönettiğine yönelik ölçüt ve hedefler konusunda detaylı, nicel açıklamalarda bulunmadığı ve IFRS S2 Ek B’de istenildiği şekliyle, sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin büyük bir kısmını açıklamadığı tespit edilmiştir.

Bu sektördeki işletmelerin finansal olmayan raporlarında, “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri” ile “Faaliyet Ölçütleri” Tablolarına ilişkin açıkladıkları bilgiler karşılaştırmalı bir şekilde aşağıdaki Tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 2. IFRS S2 Ek B’de Açıklanması İstenilen Bilgiler ile İşletmelerin Sunduğu Bilgilerin Karşılaştırma Tablosu - Altyapı – Elektrik Şebekeleri ve Elektrik Jeneratörleri

Muhasebe Ölçütleri	İşletme					
	Akenerji	Aksa Enerji	Enerjisa	Zorlu Enerji	Global Yatırım	Enka İnşaat
Sera Gazı Emisyonu ve Enerji Kaynakları Planlama Brüt küresel Kapsam 1 emisyonları, emisyon sınırlayıcı düzenlemeler ve emisyon raporlama yönetmeliği kapsamında karşılanma oranı (yüzdeler olarak)	-	-	-	-	-	-
Elektrik Şebekeleri Güç Teslimatı ile ilgili sera gazı (GHG) emisyonları	-	-	-	-	-	-
Kapsam 1 (Scope 1) emisyonlarını, emisyon azaltma hedeflerini yönetmeye yönelik uzun vadeli ve kısa vadeli strateji ve planlarının tartışılması ve bu hedeflerin performans analizleri	-	-	-	-	-	-

Tablo 2. IFRS S2 Ek B’de Açıklanması İstenilen Bilgiler ile İşletmelerin Sunduğu Bilgilerin Karşılaştırma Tablosu - Altyapı – Elektrik Şebekeleri ve Elektrik Jeneratörleri (devamı)

Su Yönetimi						
Yüksek ve Çok Yüksek Su Stresi Altındaki Bölgelerde (1) çekilen toplam su miktarı (2) tüketilen toplam su miktarı (yüzdeler olarak)	-	-	-	-	-	-
Su miktarı ve/veya kalite izinleri, standartlar ve yönetmelikteki talimatlara uymamamın sonucunda maruz kalınan cezalar	-	-	-	-	-	-
Su yönetim risklerinin tanımı ve bu risklerin azaltılmaya yönelik strateji ve uygunluklarının tartışılması	-	-	-	-	-	-
Son Kullanıcı (Son Kaynak) Açısından Enerji Verimliliği ve Talep						
Akıllı şebeke teknolojisi kullanılarak müşteriye dağıtılan elektrik miktarı (yüzdeler olarak)	-	-	-	-	-	-
Akıllı teknoloji kullanılarak yapılan elektrik dağıtımdan dolayı müşterinin sağladığı enerji tasarruf miktarı	-	-	-	-	-	-
Nükleer Güvenlik & Acil Durum Yönetimi						
Arızalanan nükleer güç santralleri	-	-	-	-	-	-
Nükleer güvenliği ve acil durum hazırlığını yönetme eforlarının tanımı	-	-	-	-	-	-
Şebeke Dayanıklılığı						
Fiziksel ve / veya siber güvenlik standartlarına veya yönetmeliklerine uyulmaması vakalarının sayısı	-	-	-	-	-	-
(1) Sistem Ortalama Kesinti Süresi Endeksi (SAIDI), (2) Sistem Ortalama Kesinti Sıklığı Endeksi (SAIFI) ve (3) Müşteri Ortalama Kesinti Süresi Endeksi (CAIDI), önemli etkinlik günleri dahil	-	-	√	-	-	-
Faaliyet Ölçütleri	İşletme					
	Akenerji	Aksa Enerji	Enerjisa	Zorlu Enerji	Global Yatırım	Enka İnşaat
Hizmet verilen (1) mesken, (2) ticarethane ve (3) sanayi müşteri sayısı	-	-	-	√	-	-
Toplam elektrik teslimatı: (1) mesken (2) ticarethane, (3) sanayi, (4) diğer tüm perakende ve (5) toptan müşterileri	-	-	-	√	-	-
İletim ve dağıtım hatlarının uzunluğu	-	-	√	√	-	-
Üretilen toplam elektrik, ana enerji kaynağının yüzdesi, düzenlenmiş piyasalardaki yüzdesi	√	√	-	√	√	√
Satın alınan toplam toptan elektrik	-	-	-	-	-	-

Tablo 2’ye göre, Akenerji Elektrik Üretim A.Ş.’nin hazırladığı 2021 Entegre Raporu “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri Tablosu” kapsamında değerlendirildiğinde, Tablo’daki “Sera Gazı Emisyonu ve Enerji Kaynakları Planlama” bölümüne ilişkin olarak, Kapsam 1 sera gazı emisyonu (ton CO₂-e) açıklaması yapılmış, emisyon sınırlayıcı düzenlemeler ve emisyon raporlama yönetmeliği kapsamında karşılanma oranı bilgisi sunulmamıştır. Aynı şekilde, Elektrik Şebekeleri Güç Teslimatı ile ilgili sera gazı emisyonlarına ilişkin bilgi sunulmamıştır. Kapsam 1 emisyonlarını, emisyon azaltma hedeflerini yönetmeye yönelik genel nitelikte bir stratejik yaklaşımının

olduğu açıklaması yapılmış, hedeflere karşı performansının analizi yapılmamıştır. Su Yönetimi ile ilgili olarak, toplam çekilen taze su miktarı (m³), yüzey su kaynakları ve kuyu suyu kaynakları dağılımında verilmiş, ayrıca geri kazanılan su miktarı bilgisi de sunulmuştur. Ancak, raporda yüksek veya aşırı yüksek temel su stresine sahip bölgelerden çekilen/tüketilen su (yüzdeler olarak) bilgilerine yer verilmemiştir. İşletme Su yönetimi kapsamında, yasal tüm şartları yerine getirdiğini belirtmekte olup, herhangi bir cezai işleme maruz kalmadığını açıklamaktadır. Su yönetim risklerinin tanımı ve bu risklerin azaltılmaya yönelik çok genel nitelikte analiz ve irdeleme yapılmıştır. Tablodaki “Son Kullanıcı Açısından Enerji Verimliliği ve Talep” konusunda sadece ileri teknoloji uygulamalarıyla üretimde verimliliğin sağlandığı bilgisi verilmiş olup, rakamsal bir açıklama yapılmamıştır. Ülkemizde nükleer enerji üretimi olmadığından, Nükleer Güvenlik ve Acil Durum Yönetimi hakkında açıklama yapılmamakta olup, Şebeke Dayanıklılığı konularında da bir açıklama yer almamaktadır.

Faaliyet Ölçütleri Tablosuna ilişkin olarak ise, sadece toplam elektrik üretimi (enerji kaynaklarına göre dağılım yüzdesi ile birlikte) ve işletmede tüketilen enerji bilgisi verilmiştir.

Aksa Enerji Üretim A.Ş.’nin hazırladığı 2020 Sürdürülebilirlik Raporu “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri Tablosu” kapsamında değerlendirildiğinde, Tablodaki “Sera Gazı Emisyonu ve Enerji Kaynakları Planlama” bölümüne ilişkin olarak, toplam sera gazı emisyon bilgisi (ton CO₂-e), Kapsam 1 ve Kapsam 2 emisyonu detayında verilmiş, emisyon sınırlayıcı düzenlemeler ve emisyon raporlama yönetmeliği kapsamında karşılanma oranı bilgisi sunulmamıştır. Aynı şekilde, Elektrik Şebekeleri Güç Teslimatı ile ilgili sera gazı emisyonlarına ilişkin bilgi sunulmamıştır. Kapsam 1 emisyonlarını, emisyon azaltma hedeflerini yönetmeye yönelik genel nitelikte bir stratejik yaklaşımının olduğu açıklaması yapılmış, hedeflere karşı performansının analizi yapılmamıştır. Su Yönetimi ile ilgili olarak, toplam su tüketimi (m³), şebeke suyu, yüzey ve yeraltı suyu olmak üzere açıklanmış, atık su ve geri kazanılan su miktarı (m³) bilgisi de verilmiştir. Ancak, raporda yüksek veya aşırı yüksek temel su stresine sahip bölgelerden çekilen/tüketilen su (yüzdeler olarak) bilgilerine yer verilmemiştir. İşletme su yönetimi kapsamında, yasal tüm şartları yerine getirdiğini belirtmekte olup, herhangi bir cezai işleme maruz kalmadığını açıklamaktadır. Ayrıca, su yönetimi risklerinin tanımı ve bu risklerin azaltılmasına yönelik çok genel nitelikte analiz ve irdeleme yapılmıştır. Tablodaki “Son Kullanıcı Açısından Enerji Verimliliği ve Talep” konusunda herhangi bir açıklama yer almamaktadır. İşletme, ileri teknoloji uygulamalarıyla üretimde verimliliği sağladığını açıklamış olup, rakamsal bilgilere yer vermemiştir. Ülkemizde nükleer enerji üretimi olmadığından, Nükleer Güvenlik ve Acil Durum Yönetimi hakkında açıklama yapılmamakta olup, Şebeke Dayanıklılığı konularında da bir açıklama yer almamaktadır.

Faaliyet Ölçütleri Tablosuna ilişkin olarak ise, sadece toplam elektrik üretimi (enerji kaynaklarına göre dağılım yüzdesi ile birlikte) ve işletmede tüketilen enerji bilgisi verilmiştir.

Enerjisa Enerji A.Ş.’nin hazırladığı 2020 Sürdürülebilirlik Raporu “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri Tablosu” kapsamında değerlendirildiğinde, Tablo’daki “Sera Gazı Emisyonu ve

Enerji Kaynakları Planlama” bölümüne ilişkin olarak, toplam sera gazı emisyon bilgisi (ton CO₂-e), Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3 emisyonu detayında verilmiş, emisyon sınırlayıcı düzenlemeler ve emisyon raporlama yönetmeliği kapsamında karşılanma oranı bilgisi sunulmamıştır. Aynı şekilde, Elektrik Şebekeleri Güç Teslimatı ile ilgili sera gazı emisyonlarına ilişkin bilgi sunulmamıştır. Kapsam 1 emisyonlarını, emisyon azaltma hedeflerini yönetmeye yönelik genel nitelikte bir stratejik yaklaşımının olduğu açıklaması yapılmış, hedeflere karşı performansının analizi yapılmamıştır. Su Yönetimi ile ilgili olarak, toplam su tüketimi (m³), şebeke suyu ve yeraltı suyu olmak üzere açıklanmış, atık su ve geri kazanılan su miktarı (m³) bilgisi de verilmiştir. Ancak, raporda yüksek veya aşırı yüksek temel su stresine sahip bölgelerden çekilen/tüketilen su (yüzdeler olarak) bilgilerine yer verilmemiştir. İşletme su yönetimi kapsamında, yasal tüm şartları yerine getirdiğini belirtmekte olup, herhangi bir cezai işleme maruz kalmadığını açıklamaktadır. Ayrıca, su yönetim risklerinin tanımı ve bu risklerin azaltılmasına yönelik çok genel nitelikte analiz ve irdeleme yapılmıştır. Tablodaki “Son Kullanıcı Açısından Enerji Verimliliği ve Talep” konusunda, Akıllı Şebekeler Pilot Projesinin (akıllı elektrik sayaçları ve otomatik elektrik sayacı okuma) başlatıldığı açıklanmış ve bu Proje ile hedeflenen enerji verimliliği ve sera gazı emisyonunun azaltılması açısından önemli iyileştirmeler sağlamak olduğu bilgisi verilmiştir. Proje aşamasında olduğundan, doğrudan IFRS S2 Tablosunda istenilen nicel bilgiler mevcut değildir. Ülkemizde nükleer enerji üretimi olmadığından, Nükleer Güvenlik ve Acil Durum Yönetimi hakkında açıklama yapılmamıştır. Şebeke Dayanıklılığına ilişkin olarak ise, (1) Sistem Ortalama Kesinti Süresi Endeksi (SAIDI), (2) Sistem Ortalama Kesinti Sıklığı Endeksi (SAIFI) ve Müşteri Ortalama Kesinti Süresi Endeksi (CAIDI =SAIDI/SAIFI) bilgileri verilmiş, fiziksel ve /veya siber güvenlik standartlarına veya yönetmeliklerine uyumsuzluk vakaları konusunda ise sadece bu hususlara ilişkin önemli düzeyde çalışmalar yürütüldüğü açıklanmıştır.

Faaliyet Ölçütleri Tablosuna ilişkin olarak, iletim ve dağıtım ağının uzunluğu bilgisi açıklanmaktadır. Ana faaliyet konusu sadece dağıtım ve perakende satış olduğundan toplam elektrik üretimi bilgisi mevcut değildir; sadece satış hacmi bilgisi sunulmaktadır. Ayrıca raporda, işletmede tüketilen enerji bilgisi de verilmektedir.

Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.’nin hazırladığı 2021 yılı Entegre Raporu “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri Tablosu” kapsamında değerlendirildiğinde, Tablodaki “Sera Gazı Emisyonu ve Enerji Kaynakları Planlama” bölümüne ilişkin olarak, toplam sera gazı emisyon bilgisi (ton CO₂-e), Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3 emisyonu detayında verilmiş, emisyon sınırlayıcı düzenlemeler ve emisyon raporlama yönetmeliği kapsamında karşılanma oranı bilgisi sunulmamıştır. Aynı şekilde, Elektrik Şebekeleri Güç Teslimatı ile ilgili sera gazı emisyonlarına ilişkin bilgi sunulmamıştır. Kapsam 1 emisyonlarını, emisyon azaltma hedeflerini yönetmeye yönelik genel nitelikte bir stratejik yaklaşımının olduğu açıklaması yapılmış, hedeflere karşı performansının analizi yapılmamıştır. Su Yönetimi ile ilgili olarak, toplam su tüketimi (m³), yüzey, şebeke suyu ve yeraltı suyu olmak üzere açıklanmıştır. Ancak, raporda yüksek veya aşırı yüksek temel su stresine sahip bölgelerden

çekilen/tüketilen su (yüzdeler olarak) bilgilerine yer verilmemiştir. İşletme su yönetimi kapsamında, yasal tüm şartları yerine getirdiğini belirtmekte olup, herhangi bir cezai işleme maruz kalmadığını açıklamaktadır. Ayrıca, su yönetim risklerinin tanımı ve bu risklerin azaltılmasına yönelik çok genel nitelikte analiz ve irdeleme yapılmıştır. Tablodaki “Son Kullanıcı Açısından Enerji Verimliliği ve Talep” konusunda, herhangi bir açıklama yapılmamıştır. İşletme, nükleer enerji projelerine üretim portföyünde yer vermeyeceğini belirtmekte, tüm paydaşlarını, yatırım planlarını nükleer enerjinin getirebileceği riskleri detaylı bir şekilde analiz ederek oluşturmaları noktasında teşvik ettiğini açıklamaktadır. Şebeke dayanıklılığına ilişkin olarak da herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Faaliyet Ölçütleri Tablosuna ilişkin olarak, hizmet verilen mesken, ticarethane ve sanayi müşteri sayısı, iletim ve dağıtım ağının uzunluğu, toplam elektrik üretimi (enerji kaynaklarına göre dağılım yüzdesi ile birlikte) ve toplam elektrik teslimatı (mesken, ticarethane ve sanayi ayırımı yapılmadan) bilgisi sunulmuş, ayrıca IFRS S2 Tablosunda istenilmemesine rağmen işletmede tüketilen enerji bilgisi de verilmiştir.

Global Yatırım Holding A.Ş.’nin hazırladığı 2021 yılı Sürdürülebilirlik Raporu “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri Tablosu” kapsamında değerlendirildiğinde, Tablo’daki “Sera Gazı Emisyonu ve Enerji Kaynakları Planlama” bölümüne ilişkin olarak, toplam sera gazı emisyon bilgisi (ton CO₂-e), Sürdürülebilirlik Uyum Çerçevesi İlkelerine göre, Kapsam 1 ve Kapsam 2 açıklaması yapılması gerektiğinden Kapsam 1 ve Kapsam 2 emisyonu detayında verilmiş, emisyon sınırlayıcı düzenlemeler ve emisyon raporlama yönetmeliği kapsamında karşılanma oranı bilgisi sunulmamıştır. Aynı şekilde, Elektrik Şebekeleri Güç Teslimatı ile ilgili sera gazı emisyonlarına ilişkin bilgi sunulmamıştır. Kapsam 1 emisyonlarını, emisyon azaltma hedeflerini yönetmeye yönelik genel nitelikte bir stratejik yaklaşımının olduğu açıklaması yapılmış, hedeflere karşı performansının analizi yapılmamıştır. Su Yönetimi ile ilgili olarak, toplam su tüketimi (m³) detaylandırılmadan açıklanmıştır. Raporunda yüksek veya aşırı yüksek temel su stresine sahip bölgelerden çekilen/tüketilen su (yüzdeler olarak) bilgilerine yer verilmemiştir. İşletme su yönetimi kapsamında, yasal tüm şartları yerine getirdiğini belirtmekte olup, herhangi bir cezai işleme maruz kalmadığını açıklamaktadır. Ayrıca, su yönetim risklerinin tanımı ve bu risklerin azaltılmasına yönelik çok genel nitelikte analiz ve irdeleme yapılmıştır. Tablodaki “Son Kullanıcı Açısından Enerji Verimliliği ve Talep” konusunda, dijital akıllı şebeke teknolojileri, araçtan şebekeye enerji transferi teknolojileri, nesnelerin interneti ve Blockchain teknolojisi kullanılarak şeffaf bir veri yönetimi sisteminin kullanımının hedeflendiği bilgisi verilmiş ancak hedef aşamasında olduğundan IFRS S2 Tablosunda istenilen şekliyle nicel bilgiler sunulmamıştır. Ülkemizde nükleer enerji üretimi olmadığından, Nükleer Güvenlik ve Acil Durum Yönetimi hakkında açıklama yapılmamıştır. Şebeke Dayanıklılığına ilişkin olarak da IFRS S2 Tablosunda istenilen şekliyle bilgi sunulmamıştır.

Faaliyet Ölçütleri Tablosuna ilişkin olarak, sadece biyokütle tesislerinde elektrik üretimi gerçekleştiğinden bu kapsamda toplam elektrik üretimi (tarımsal, orman ve hayvansal atık dağılım

yüzdesi ile birlikte) bilgisi sunulmakta ve ek bilgi olarak da işletmede tüketilen enerji bilgisi verilmektedir.

Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.’nin hazırladığı 2021 yılı Sürdürülebilirlik Raporu “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri Tablosu” kapsamında değerlendirildiğinde, Tablo’da ki “Sera Gazı Emisyonu ve Enerji Kaynakları Planlama” bölümüne ilişkin olarak, toplam sera gazı emisyon bilgisi (ton CO₂-e), Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3 emisyonu detayında verilmiş, emisyon sınırlayıcı düzenlemeler ve emisyon raporlama yönetmeliği kapsamında karşılanma oranı bilgisi sunulmamıştır. Aynı şekilde, Elektrik Şebekeleri Güç Teslimatı ile ilgili sera gazı emisyonlarına ilişkin bilgi sunulmamıştır. Kapsam 1 emisyonlarını, emisyon azaltma hedeflerini yönetmeye yönelik genel nitelikte bir stratejik yaklaşımının olduğu açıklaması yapılmış, hedeflere karşı performansının analizi yapılmamıştır. Su Yönetimi ile ilgili olarak, toplam çekilen su miktarı kaynağına göre, şebeke, yüzey, yeraltı, yağmur suyu, üretilmiş su olmak üzere detaylandırılarak açıklanmıştır. Toplam tüketilen su miktarı bilgisinin verildiğine ilişkin açıklamanın yapılmış olmasına rağmen performans tablolarında mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Raporda yüksek veya aşırı yüksek temel su stresine sahip bölgelerden çekilen/tüketilen su (yüzdeler olarak) bilgilerine yer verilmemiştir. Ancak, bu bilgilerin CDP Su raporunda verilmiş olduğu açıklanmıştır. İşletme su yönetimi kapsamında, yasal tüm şartları yerine getirdiğini belirtmekte olup, herhangi bir cezai işleme maruz kalmadığını açıklamaktadır. Ayrıca, su yönetim risklerinin tanımı ve bu risklerin azaltılmasına yönelik çok genel nitelikte analiz ve irdeleme yapılmıştır. Tablodaki “Son Kullanıcı Açısından Enerji Verimliliği ve Talep” konusunda, herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Ülkemizde nükleer enerji üretimi olmadığından, Nükleer Güvenlik ve Acil Durum Yönetimi hakkında açıklama yapılmamıştır. Şebeke Dayanıklılığına ilişkin olarak da IFRS S2 Tablosunda istenilen bilgi sunulmamıştır.

Faaliyet Ölçütleri Tablosuna ilişkin olarak, sadece toplam elektrik üretimi ve işletmede tüketilen enerji bilgisi (IFRS S2 Tablosunda bu bilgi istenilmemektedir) yer almaktadır.

Tablo 2 incelendiğinde, söz konusu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin büyük bir çoğunluğunun IFRS S2 Ek B’de istenilen bilgileri, mevcut finansal olmayan raporlarında açıklamadıkları görülmektedir. Taslağın nihai hale gelip yayınlanması ve söz konusu işletmelerin bu standardı uygulamaya başlaması halinde yukarıda yer alan birçok nicel bilginin sunulması gerekecektir.

4.2. Ulaşım Ana Sektörü – Hava yolları Alt Sektörü

Ulaşım Ana Sektörü – Hava yolları alt sektöründeki işletmelerin finansal olmayan raporlarında açıkladıkları bilgiler, IFRS S2’deki açıklama gereklilikleri (Yönetişim, Strateji, Risk Yönetimi ve Ölçüt ve Hedefler) ve IFRS S2 Ek B’de sektöre özgü “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri” ile “Faaliyet Ölçütleri” tabloları kapsamında değerlendirilmiştir.

Türk Hava Yolları A.O.

Türk Hava Yolları A.O.’nun ana faaliyet konusu yurtiçi ve yurt dışında yolcu ve kargo hava taşımacılığı yapmaktır. İşletmenin 2021 yılına ilişkin Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi Raporu bulunmaktadır ancak raporda veriler için 2020 Sürdürülebilirlik Raporu referans gösterildiğinden, çalışmada 2020 Sürdürülebilirlik Raporu kullanılmıştır.

Yönetişime ilişkin olarak, sürdürülebilirlik yönetim stratejisinin, sürdürülebilirlik politikasının, kısa, orta ve uzun vadeli sürdürülebilirlik hedeflerinin belirlenmesi, gözden geçirilmesi, sürekli iyileştirilmesi ve işletmenin sürdürülebilirlik performansını arttıracak iyileştirme projelerine karar verilmesi amacıyla Sürdürülebilirlik Komitesinin 2021 yılında kurulduğu açıklanmaktadır. Ayrıca, “Kurumsal Yönetişim” bölümünde, Riskin Erken Saptanması Komitesinin bulunduğu, komitenin sorumlulukları, yasal, ekonomik ve politik risklerin yanı sıra iklim değişikliğinin de içinde bulunduğu öne çıkan sürdürülebilirlik risklerinin olduğu ve bu risklerin neler olduğu ve işletmenin bu risklerle mücadele için gerçekleştirilen faaliyetleri açıklanmıştır. Stratejiye ilişkin olarak, raporda ayrı olarak yer alan “Sürdürülebilirlik Stratejisi” bölümünde, öncelikli konular çerçevesinde işletmenin uzun vadeli hedefleri ve bu hedeflere ulaşmadaki risk ve fırsatların değerlendirilerek sürdürülebilirlik stratejisinin oluşturulduğu şeklinde açıklama yapılmaktadır. Bu bölümde, öncelikli konuların tanımlandığı, her bir öncelikli konuya ilişkin kilit performans ölçütlerine ilişkin son üç yıllık nicel verilerin yer aldığı “Öncelikli Konulara İlişkin Performans Gösterge Tablosu” sunulmaktadır. Ayrıca, raporun “Çevre Yönetimi” bölümünde, 2020 çevre performansı ve 2021 hedeflerine ilişkin nitel ve nicel bilgilerin yer aldığı detaylı bir tablo sunumu yapılmıştır. Bu bölümde işletmenin faaliyetleri sebebiyle oluşabilecek tüm çevresel etkileri yönetmeyi ve azaltmayı taahhüt ettikleri, “İklim Değişikliğiyle Mücadele” bölümünde ise, sera gazı emisyonlarını azaltıcı aksiyonların alındığı şeklinde genel nitelikte açıklamalar yapılmaktadır. Spesifik olarak IFRS S2’de açıklanması istenildiği şekliyle, iklimle ilgili önemli risklerin ve fırsatların iş modeli ve değer zinciri, geçiş planları da dahil olmak üzere stratejisi ve karar verme süreci üzerindeki etkileri (iş modelinde mevcut ve beklenen değişiklikler, iklimle ilgili hedeflere ulaşma planları ve önceki raporlama dönemlerinde açıklanan planların ilerleyişi hakkında nicel ve nitel bilgiler) şeklinde açıklamalarda bulunulmamıştır. Risk Yönetimi kapsamında, Risk Yönetimi başlıklı ayrı bir bölüm olmasına rağmen bu bölümde finansal risklere ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Raporun “Sürdürülebilirlik Stratejisi” bölümünde ise, SASB’nin işletmenin bulunduğu sektöre özgü hazırladığı öncelikli konuların dikkate alındığı açıklanmıştır. Bu bölümde sunulan Önceliklendirme Matrisinde, iklim değişikliği, sera gazı emisyonu ve yakıt verimliliği “Çok Yüksek Öncelikli Konular”, su yönetimi “Önemli Konular” olarak sınıflandırılmıştır. Ölçüt ve Hedefler hakkında; işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğü, izlediği ve yönettiğine yönelik ölçüt ve hedefler konusunda detaylı, nicel açıklamalarda bulunmadığı ve IFRS S2 Ek B’de istenildiği şekliyle, sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin büyük bir kısmını açıkladığı tespit edilmiştir.

Pegasus Hava Taşımacılığı A.Ş.

Pegasus Hava Taşımacılığı A.Ş.’nin ana faaliyet yurtiçi ve yurt dışında yolcu ve kargo hava taşımacılığı yapmaktır. İşletmenin 2021 yılına ilişkin Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi Raporu incelenmiştir.

Yönetişime ilişkin olarak, işletmede kurumsal sürdürülebilirlik ve bununla bağlantılı ÇSY unsurlar kapsamındaki işletme faaliyetlerinin koordinasyonu ve raporlaması ile bu doğrultudaki fırsat ve risklerin yönetilmesi amacıyla Sürdürülebilirlik Ofisi kurulmuştur. Ofis bünyesinde Sürdürülebilirlik Lideri koordinasyonunda oluşturulan Sürdürülebilirlik Çalışma Grubunun faaliyetleri genel müdüre raporlanmaktadır. İşletme, çevresel hedefler ve buna bağlı uygulama ve eylem planlarını, çevresel kilit performans göstergelerini, operasyonel faaliyetlerin çevreye olan etkisini azaltıcı iyileştirici inovasyon faaliyetlerini ve diğer çevreye ilişkin her türlü açıklamaların CDP Raporunda yapıldığını referans göstererek bildirmiştir. Dolayısıyla, kullanıcıların ihtiyaç duyduğu bilgileri, işletmenin yayınlamış olduğu sürdürülebilirlik raporunda bulabilmek yerine CDP raporlarına başvurması gerekmektedir. Ölçüt ve Hedefler hakkında; işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğü, izlediği ve yönettiğine yönelik ölçüt ve hedefler konusunda detaylı, nicel açıklamalarda bulunmadığı ve IFRS S2 Ek B’de istenildiği şekliyle, sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin büyük bir kısmını açıkladığı tespit edilmiştir.

Bu sektördeki işletmelerin finansal olmayan raporlarında, “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri” ile “Faaliyet Ölçütleri” Tablolarına ilişkin açıkladıkları bilgiler karşılaştırmalı bir şekilde Tablo 3’te sunulmuştur:

Tablo 3. IFRS S2 Ek B’de Açıklanması İstenilen Bilgiler ile İşletmelerin Sunduğu Bilgilerin Karşılaştırma Tablosu - Ulaşım – Hava yolları

Muhasebe Ölçütleri	İşletme	
	THY	Pegasus
Sera Gazı Emisyonu		
Brüt Küresel Kapsam 1 Emisyonları	√	√
Kapsam 1 emisyonlarını yönetmek için uzun ve kısa vade strateji veya planın tartışılması ve emisyon azaltma hedefleri ve bu hedeflere karşı performansın analizi	-	-
(1)Toplam yakıt tüketimi, (2) alternatif yakıt tüketimi (petrol dışında) (yüzdeler olarak), (3) sürdürülebilir yakıt tüketimi (çevre dostu) (yüzdeler olarak)	(1): √, (2)ve (3): -	-
Faaliyet Ölçütleri	İşletme	
	THY	Pegasus
Arz edilen koltuk kilometre (ASK)	√	√
Yolcu doluluk oranı	√	√
Ücretli yolcu kilometre (RPK)	√	-
Ücretli ton kilometre (RTK)	-	-
Kalkış sayısı	√	-
Filonun ortalama yaşı	√	√

Tablo 3’e göre, Türk Hava Yolları A.O.’nın hazırladığı 2020 Sürdürülebilirlik Raporu “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri Tablosu” kapsamında değerlendirildiğinde, Tablo’da

ki “Sera Gazı Emisyonu” bölümüne ilişkin olarak, “Sera Gazı Emisyonlarının Azaltılması” başlıklı ayrı bir bölüm yer almakta ve bu bölümde toplam sera gazı emisyon bilgisi (ton CO₂-e), Kapsam 1 ve Kapsam 2 emisyonu detayında verilmektedir. Kapsam 1 emisyonlarını, emisyon azaltma hedeflerini yönetmeye yönelik genel nitelikte bir stratejik yaklaşımının olduğu açıklaması yapılmış, geçen yıla göre değişim bilgileri verilmiş ancak hedeflere karşı performansının analizi yapılmamıştır. Raporunda, toplam yakıt tüketimi açıklanmış ancak yüzdelik olarak alternatif yakıt ve sürdürülebilir yakıt tüketimi bilgisi sunulmamıştır.

Faaliyet Ölçütleri Tablosuna ilişkin ASK, yolcu doluluk oranı, RPK, Yolcu Seferleri, Kargo miktarı (sadece ton olarak RTK olarak değil), filonun ortalama yaşı bilgileri sunulmuştur. Faaliyet Ölçütleri bilgileri toplu olarak işletmenin sitesinde yer alan Trafik Verileri kısmında yer almaktadır.

Pegasus Hava Taşımacılığı A.Ş.’nin hazırladığı 2021 Sürdürülebilirlik Raporu “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri Tablosu” kapsamında değerlendirildiğinde, Tablodaki “Sera Gazı Emisyonu” bölümüne ilişkin olarak, işletme yine CDP Raporuna referans vermekte, yakıt tüketimine ilişkin açıklamalar için ise, Sera Gazı Raporunu referans göstermektedir ancak söz konusu rapor 2020 yılına aittir. Özetle, işletmenin tek bir raporda (örn. sürdürülebilirlik veya entegre rapor) istenilen bilgileri sunmak yerine, internet sayfasında sürdürülebilirlik raporu haricinde yayınladığı diğer birçok rapora referans göstermesi kullanıcıya kolaylık sağlamamaktadır.

Faaliyet Ölçütleri Tablosuna ilişkin ASK, yolcu doluluk oranı, filonun ortalama yaşı bilgileri sunulmuştur. Ancak söz konusu bilgiler, faaliyet raporunda ve işletmenin sitesinde yer alan Trafik Verileri kısmında yer almaktadır.

Tablo 3’te de görüldüğü üzere, bu sektördeki işletmeler sektöre ilişkin IFRS S2 Ek B’de sunulan tablolardaki bilgilerin büyük bir çoğunluğunu, mevcut finansal olmayan raporlarında açıklamaktadır.

4.3. Teknoloji ve İletişim Ana Sektörü – Yazılım ve Bilişim Hizmetleri Alt Sektörü

Teknoloji ve İletişim Ana Sektörü – Yazılım ve Bilişim Hizmetleri alt sektöründeki işletmelerin finansal olmayan raporlarında açıkladıkları bilgiler, IFRS S2’deki açıklama gereklilikleri (Yönetişim, Strateji, Risk Yönetimi ve Ölçüt ve Hedefler) ve IFRS S2 Ek B’de sektöre özgü “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri” ile “Faaliyet Ölçütleri” tabloları kapsamında değerlendirilmiştir.

Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş.’nin ana faaliyet konusu her türlü bilgisayar donanımı içine işlenmiş işletim sistemi, uygulama yazılımları, veri tabanı, verimlilik artıran yazılımlar, multimedya yazılım ürünleri ve benzeri her türlü yazılımın üretimi, geliştirilmesi, işlenmesi, çoğaltılması, her türlü fiziki ve elektronik ortamda yayılması ve bunlarla ilgili her türlü teknik destek, eğitim ve teknik servis faaliyetleri gibi hizmetlerin yürütülmesidir. İşletme, 2021 yılına ait GRI’ye uyumlu Entegre Raporunu hazırlamıştır.

Yönetişim bağlamında, raporun “Kurumsal Yönetim” bölümünün alt başlığı olan “Çevre Yönetimi” kısmında, ÇSY hedeflerinin belirlenmesi, gözden geçirilmesi, uygulanması, iletişimi ve denetimi için gerekliliklerin belirlenmesinden sorumlu olan Sürdürülebilirlik Komitesinin mevcut olduğu açıklanmıştır. Stratejiye ilişkin olarak, raporda bu başlıkta ayrı bir bölüm bulunmamaktadır. İşletme, “İklim Krizi ve Enerji” bölümünde, sıfır karbon ekonomisine geçiş ve iklim risklerinin etkin bir şekilde yönetilmesi için TCFD temelli iklim krizi, çevresel etkileri azaltmak için kısa ve uzun vadeli hedef belirleme hazırlık çalışmalarına 2021 yılında başladığı açıklamasını yapmıştır. Söz konusu bu bölümde, nicel olarak sera gazı salınımlarında geçen seneye oranla yüzdelik düşüş miktarı, enerji yoğunluğu ve sera gazı yoğunluğu bilgilerine yer verilmiştir. Risk Yönetimine ilişkin olarak, raporun “Kurumsal Yönetim” bölümünde ayrı bir başlık olarak yer alan Risk Yönetimi kısmında, finansal ve finansal olmayan risklerin Riskin Erken Saptanması Komitesi tarafından takip edildiği, Çevre ve İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) risklerinin finansal olmayan riskler olarak belirlendiği açıklanmaktadır. Belirlenen risklerin analizi yapılarak bu risklerin oluşma olasılıkları ve yaratabilecekleri etkilerinin sınıflandırıldığı ve her risk için bir risk seviyesi tespit edildiği, tüm belirlenen risklerin olasılık, etki ve risk değerlerine göre risk tablosunda değerlendirildiği açıklanmıştır. Bu bölümde, daha detaylı bilgi için faaliyet raporu referans gösterilmektedir ancak faaliyet raporunda sadece finansal risklere ilişkin açıklamalar yer almaktadır. İşletmenin hazırladığı önceliklendirme matrisinde, iklim değişikliği ve enerji “Öncelikli Konular” olarak gruplandırılmış, yüksek/çok yüksek olarak gruplandırılmamıştır. Ölçüt ve Hedefler hakkında; işletmenin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğü, izlediği ve yönettiğine yönelik ölçüt ve hedefler konusunda detaylı, nicel açıklamalarda bulunmadığı ve IFRS S2 Ek B’de istenildiği şekliyle, sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin büyük bir kısmını açıklamadığı tespit edilmiştir.

Bu sektördeki işletmenin finansal olmayan raporunda, “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri” ile “Faaliyet Ölçütleri” Tablolarına ilişkin açıkladığı bilgiler Tablo 4’te sunulmuştur:

Tablo 4. IFRS S2 Ek B’de Açıklanması İstenilen Bilgiler ile İşletmelerin Sunduğu Bilgilerin Karşılaştırma Tablosu - Teknoloji ve İletişim – Yazılım ve Bilişim Hizmetleri

Muhasebe Ölçütleri	İşletme
	Logo
Donanım Altyapısının Çevre Ayak İzi (1) Tüketilen toplam enerji, (2) şebeke elektriği (yüzdelik olarak), (3) yenilenebilir enerji (yüzdelik olarak)	(1): √, (2): - (3): √
Yüksek ve Çok Yüksek Su Stresi Altındaki Bölgelerde (1) çekilen toplam su miktarı (2) tüketilen toplam su miktarı (yüzdelik olarak)	-
Veri merkezi ihtiyaçları konusunun stratejik planlamasında çevresel hususların entegrasyonunun tartışılması	-
Teknolojik Aksamalardan Kaynaklı Sistemik Risklerin Yönetimi	
(1) Performans sorunları ve (2) hizmet kesintileri sayısı ve (3) toplam müşteri kesintileri	-
Faaliyetlerin kesintiye uğramasıyla ilgili iş sürekliliği risklerinin tanımı	-
Faaliyet Ölçütleri	İşletme
	Logo
(1) Lisans veya abonelik sayısı, (2) bulut tabanlı (yüzdelik olarak)	-
(1) Veri işleme kapasitesi, (2) dış kaynaklı (yüzdelik olarak)	-
(1) Veri depolama miktarı, (2) dış kaynaklı (yüzdelik olarak)	-

Tablo 4' göre, Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin hazırladığı 2021 Sürdürülebilirlik Raporu “Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Ölçütleri Tablosu” kapsamında değerlendirildiğinde, Tablodaki “Donanım Altyapısının Çevre Ayak İzi” bölümüne ilişkin olarak, işletme tüketilen toplam enerjiyi, elektrik, sabit yanma, araç yakıtları ve yenilenebilir enerji dağılımında verilmiştir. Yine bu bölüme ilişkin olarak, toplam su tüketimi (m3), şebeke suyu ve atık su miktarı dağılımında verilmiştir. Yüksek ve Çok Yüksek Su Stresi Altındaki Bölgelerde, çekilen toplam su miktarı ve tüketilen toplam su miktarı açıklamaları bulunmamaktadır. İşletmeye ait bir veri merkezinin bulunmadığı, ancak, işletmenin veri merkezi sağlayıcılarını, çevresel uygulamalarını göz önünde bulundurarak seçtiği bilgisi de raporun “İklim Krizi ve Enerji” bölümünde açıklanmaktadır.

Tablodaki “Teknolojik Aksamalardan Kaynaklı Sistemik Risklerin Yönetimi”ne ilişkin bir açıklama bulunmamaktadır. Raporda Faaliyet Ölçütleri Tablosuna ilişkin de herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRMELER

Araştırma kapsamındaki işletmelerin mevcut finansal olmayan raporlarındaki çevre ve iklimle ilişkin açıklamaları taslak metin çerçevesinde incelendiğinde, büyük bir çoğunluğunun finansal olmayan bilgilerin sunumunda Küresel Raporlama Girişimi Çerçevesini (GRI) benimsedikleri görülmektedir. ISSB'nin yaklaşımı, işletme değerini etkileyen sürdürülebilirlikle ilgili önemli finansal açıklamaların yapılmasıdır. Söz konusu açıklamaların yapılmasında, sektöre özgü açıklama gereklilikleri de dikkate alınacaktır. Böylece, GRI'ye yöneltilen “sadece finansal olmayan açıklamaların yapıldığı, sektöre özgü olmayan genel nitelikteki bilgilerin sunulduğu” yönündeki eleştiriler, IFRS S2'nin uygulanması ile giderilmiş olacaktır. Araştırma kapsamına alınan işletmelerin finansal olmayan raporları IFRS S2 kapsamında değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Yönetişime ilişkin olarak; işletmelerin tamamında, sürdürülebilirlik komitesi, çevre kurulu, ÇSY komitesi gibi adlar altında yönetim organlarının oluşturulduğu, görev ve sorumluluklarının belirlendiği tespit edilmiştir. Ancak, spesifik olarak iklimle ilgili risk ve fırsatları yönetimi konusunda sorumlu olan yönetim organ(lar)ının varlığından söz edilmemiştir. Ayrıca, söz konusu yönetim birimleri üyelerinin iklim değişikliği ile ilgili risk ve fırsatları yönetme konusundaki sorumlulukları, görevleri, iklimle ilgili risk ve fırsatlar hakkında nasıl ve ne sıklıkla bilgilendirildikleri, konuyu nasıl değerlendirdikleri ve bu doğrultuda kararların nasıl alındığı, risk ve fırsatlar için belirlenen hedeflerin nasıl denetlendiği, performans ölçütlerinin ücret politikalarına dahil edilip edilmediği, nasıl dahil edildiği ve bu süreçlerin nasıl denetlendiğine ilişkin açıklamalar bulunmamaktadır.

Stratejiye ilişkin olarak; işletmelerin çoğunluğunda, çevresel etkileri azaltmak amacıyla hedefler koydukları ve projeler geliştirildiklerine dair genel nitelikte açıklamalar yaptıkları görülmektedir. Ancak, işletmelerin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatların neler olduğu ve bunların işletmelerin gerek mevcut gelecek dönemlerdeki finansal durumu, performansı ve nakit akışları üzerinde (kısa, orta ve

uzun vadede) nasıl bir etki yaratacağına dair finansal bilgilere yer vermediği, risk ve fırsatların işletmenin iş modeli ve değer zinciri, geçiş planları da dahil olmak üzere stratejisi ve karar verme süreci üzerindeki etkileri hakkında da açıklamalarda bulunmadıkları tespit edilmiştir. Sadece, Enerjisa ve THY’de ÇSY performansında öne çıkan veriler, ÇSY konularına ilişkin göstergeler ve göstergeler için 2020’de gerçekleşenler ve 2021’de hedeflenenlere ilişkin nicel veriler bir tablo şeklinde sunulmuştur.

Risk Yönetimi ile ilgili olarak; işletmelerde, genellikle Riskin Erken Saptanması Komitesinin bulunduğu, önceliklendirme matrisi yapılarak çevre ve iklim konularının “yüksek öncelikli konular” veya “öncelikli konular” arasına dahil edildiği ve bu risklere ilişkin analiz ve değerlendirmelerde buldukları tespit edilmiştir. Ancak, IFRS S2 kapsamında belirtildiği şekliyle, risk yönetimine ilişkin iklimle ilgili finansal bilgilerin açıklanmadığı tespit edilmiştir.

Ölçüt ve Hedefler hakkında; işletmelerin iklimle ilgili önemli risk ve fırsatları nasıl ölçtüğü, izlediği ve yönettiğine yönelik ölçüt ve hedefler konusunda detaylı, nicel açıklamalarda bulunmadıkları tespit edilmiştir. IFRS S2 Ek B’de istenildiği şekliyle, sektöre özgü muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin büyük çoğunluğunun eksik olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin genellikle karbon salınımı, enerji ve su tüketimine yönelik bilgileri açıkladıkları, sektöre özgü diğer bilgileri ise sunmadıkları belirlenmiştir. Sadece hava yolları işletmelerinin taslakta istenilen muhasebe ve faaliyet ölçütlerine ilişkin bilgilerin büyük bir çoğunluğunu açıkladıkları, elektrik şebekeleri ve elektrik jeneratörleri ile yazılım ve yazılım ve bilişim hizmetleri sektörlerinde yer alan işletmelerin ise, bu bilgileri neredeyse hiç açıklamadıkları tespit edilmiştir.

Özetle, iklimle ilgili risk ve fırsatlara ilişkin işletmeye özgü finansal bilgilerin IFRS S2’de belirlenmiş olan dört temel alan çerçevesindeki istenilen detayda sunulmadığı görülmektedir. Ayrıca, işletmelerin çevre ve iklim değişikliği konularının yönetimine ilişkin açıklamaları, genellikle raporların farklı bölümlerinde (Değer Yaratma ve Sürdürülebilirlik Yönetimi, Çevresel Sürdürülebilirlik Performansı, Kurumsal Yönetim vb.) sundukları, bu nedenle kullanıcıların ihtiyacına uygun bilgiyi kolaylıkla bulmasında yetersiz kaldığı söylenebilir.

IFRS S2’nin uygulanması halinde, işletmelerin mevcut raporlarında değişiklik meydana gelmesi beklenmektedir. Mevcut raporlarda iklimle ilgili risk ve fırsatlara ilişkin dağınık halde bulunan birçok bilginin yönetim, strateji, risk yönetimi, ölçüt ve hedefler alanını kapsayacak şekilde dört bölümde toplu bir şekilde sunulması sağlanmış olacaktır. Mevcut raporlarda açıklanan genel bilgiler yerine, taslakta öngörülen sektöre özgü açıklama gereklilikleri, işletmeye özgü, spesifik bilgilerin sunumunu sağlayacak, böylece, yatırımcı, kreditor ve diğer kullanıcıların ihtiyacına uygun bilgi sunumu gerçekleşmiş olacaktır.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın Etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- NA, YÖ, BS; Yazı Taslağı- NA, YÖ, BS, İçeriğin Eleştirel İncelemesi- N.A, Y.Ö., B.S.; Son Onay ve Sorumluluk- NA, YÖ, BS.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- NA, YÖ, BS.; Drafting Manuscript- NA, YÖ, BS; Critical Revision of Manuscript- NA, YÖ, BS; Final Approval of Accountability- NA, YÖ, BS.

KAYNAKÇA

Avi, M.S. (2022). Climate Impact and Corporate Communication: The European and Italian Situation and the ISSB Proposal Outlined in S2 Climate-Related Disclosure. *Journal of Economics, Finance and Management Studies*, 5(5), 1173-1196, doi: 10.47191/jefms/v5-i5-01, Impact Factor: 6.274

Exposure Draft IFRS S2 Climate-related Disclosures, <https://www.ifrs.org>

Appendix B – Industry-based Disclosure Requirements. <https://www.ifrs.org>

Özerhan, Y., Sultanoğlu, B. (2018). Sürdürülebilirlik Raporu Kapsamında Çevresel Bilgilerin Raporlanması ve Güvence Denetimi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 17(53), 55-76.

Sultanoğlu, B., Özerhan, Y., Akdoğan, N., Öztürk, C. 2022. Finansal Olmayan Bilgilerin Raporlamasındaki Son Düzenlemeler – Sürdürülebilirlikle İlgili Finansal Bilgilerin Açıklanmasına İlişkin Genel İlkeler Prototipi ve Yönetimin Değerlendirmeleri Taslağının İncelenmesi. Finansal Olmayan Bilginin Raporlanmasında Değişiklikler ve Güncel Konular, *Gazi Kitabevi*

A New Era For Climate-Related Information Disclosure: The ISSB Published 2 Exposure Drafts On Sustainability Reporting Standards For Public Consultation
<https://www.pwccn.com/en/services/issues-based/esg/Issb-publishes-isd-draft-for-comments-may2022.html>

<https://www.erdemir.com.tr/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-raporlari/>

<https://www.isdemir.com.tr/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-raporlari/>

https://www.kardemir.com/surdurulebilirlik_rpr

<https://www.akenerji.com.tr/surdurulebilirlik-raporlarimiz>

<https://www.aksa.com/tr/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-raporlarimiz/surdurulebilirlik-raporlarimiz/i-384>

<https://www.enerjisainvestorrelations.com/tr/rapor-ve-sunumlar/surdurulebilirlik-raporlari>

<https://www.zorluenerji.com.tr/tr/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-yonetimi/surdurulebilirlik-raporlari>

<https://www.globalyatirim.com.tr/tr/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-raporumuz>

<https://www.enka.com/sustainability/tr/surdurulebilirlik-raporlari/>

<https://investor.turkishairlines.com/tr/kurumsal-yonetim/surdurulebilirlik>

<https://www.pegasusyatirimciliskileri.com/tr/kurumsal-yonetim/surdurulebilirlik>

<https://www.logo.com.tr/logo-surdurulebilirlik-raporlari>

DEĞER MUHASEBESİ VE ETKİ DEĞERLEME: PWC VE YORKSHIRE ÖRNEĞİ*

Doç. Dr. Filiz YÜKSEL**

İnceleme Makalesi / Review Article

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS129-ÖS152

ÖZ

Bu çalışmada değer, değer muhasebesi ve etki değerlemesine ilişkin kavramsal çerçevenin ve uygulama örneklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, değer muhasebesi ve değer muhasebesi yaklaşımlarından birisi olarak sunulan etki değerlendirme kavramları ile etki değerlendirme konusunda örnek uygulamalar incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, etki değerlendirme yapan ve raporlayan işletmelerin mevcut olduğu, etki ölçüm ve değerlendirme için geliştirilmiş olan çok sayıda standart veya metodoloji olduğu görülmüştür. İşletme tarafından yaratılan etkinin doğru ve karşılaştırılabilir bir biçimde tespit edilebilmesi ve raporlanması için standart araç ve metodolojilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, etki ölçüm ve değerlemenin yapılabilmesi için birincil ve ikinci veri kaynaklarından tam, doğru ve zamanlı veri teminini sağlayacak sistemlerin mevcut olması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değer Muhasebesi, Değer Muhasebesi Ağı, Etki Ölçümü, Etki Değerleme, Etkinin Parasallaştırılması

JEL Sınıflandırması: M40, M41

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 03.11.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 23.01.2023
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**T.C.Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, filizyuksele@windowslive.com, orcid.org/0000-0002-1514-5953
Atıf (Citation): Yüksel, F. (2023). Değer Muhasebesi ve Etki Değerleme: PwC ve Yorkshire Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS129-ÖS152. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1198810>

VALUE ACCOUNTING AND IMPACT ASSESSMENT: THE CASE OF YORKSHIRE AND PWC

ABSTRACT

This study aimed to examine the conceptual framework and application examples of value, value accounting, and impact valuation. For this purpose, impact valuation concepts, which are presented as one of the value accounting and value accounting approaches, and sample applications on impact valuation were examined. As a result of the research, it was seen that there were companies that report the monetary amount of the impact they created, but there were many standards or methodologies developed for impact measurement and valuation. Standard tools and methodologies need to be developed in order to accurately and comparably identify and report the impact created by the companies. In addition, in order to carry out impact measurement and valuation, systems should be in developed to provide full, accurate, and timely data from primary and secondary data sources.

Keywords: Value Accounting, Value Accounting Network, Impact Measuring, Impact Valuation, Impact Monetisation

JEL Classification: M40, M41

EXTENDED ABSTRACT

PURPOSE AND MOTIVATION

Today, corporate reports that present non-financial performance do not provide information about the monetary amount of value created or consumed in terms of some capital elements. This situation may lead to the inability to determine the holistic performance of the company. In order to determine the overall performance of the company, it would be appropriate to measure, calculate, and report the value created or consumed, in other words, the impact. From this point of view, in this study, the concepts of value accounting and impact valuation were explained and two important examples of impact valuation were examined.

METHODOLOGY

For the purposes of the study, the related literature was reviewed and current applications were examined. In this context, first of all, the concept of value accounting explained by the Value Accounting Network, whose formation was completed in 2021, was examined. A literature review was conducted on the concepts of impact, impact measurement, and impact valuation, which are handled by the Value Accounting Network within the scope of value accounting. In addition, impact assessment methodologies used by many institutions or organizations were examined, and some of the guides or

methodologies used in impact measurement and assessment were presented. Although the formation of the Value Accounting Network is a newly completed structure, it is possible to say that the studies and practices related to the measurement and valuation of the impact created by the enterprises date back to earlier times, and that there are many and different types of impact measurement and valuation methodologies. After the examination, Total Impact Measurement and Management Methodology (TIMM) and Total Impact and Value Assessment (TIVA) methodologies were examined on the monetization of the impact within the scope of impact valuation.

RESULTS AND DISCUSSION

Value accounting is defined by the Network as the collection, calibration, and use of information about the relative value that an organization creates or erodes for its stakeholders using common units (Capital Coalition, 2022). The term value accounting encompasses impact measurement and valuation, capitals assessments and accounting, broader valuation methodologies, and other approaches such as true price or true cost accounting (Capital Coalition, 2022).

Impact measurement is defined as the quantitative evaluation of the size of an impact (Impact Institute, 2019, p.18). Impact valuation, on the other hand, can be defined as “an application used to determine the positive and negative value contribution of the business activities of the welfare economy to society in monetary terms” (Impact Valuation Roundtable, 2017, p.2).

As a result of the review conducted within the scope of this study, it was that a large number of frameworks, tools, or methodologies were used for impact assessment, which were specific to the enterprise, developed by regional or international, for-profit, or non-profit organizations. One of these methodologies is the Total Impact Measurement and Management (TIMM) methodology developed by PWC. In this methodology, impact assessment is carried out using the existing framework and tools, using five criteria for each dimension, in four basic dimensions: social impact, environmental impact, tax impact, and economic impact. Using the TIMM methodology in 2017, PWC UK found the total impact to be £4,629,000. Another methodology examined within the scope of impact assessment is Total Impact and Valuation Assessment (TIVA), which was first used by Yorkshire Water Company in the period 2014-2015. With this methodology, Yorkshire Water monetizes its impact in terms of six key capitals. It monetizes the impact it creates by using the data obtained from primary and secondary data sources, for which it determines and discloses the level of trust, and the calculation methods and equations included in the methodology report it discloses to its stakeholders. The review found that Yorkshire Water Company had an impact of £1,458,800,000 in the period between 2020 and 2021.

CONCLUSION AND SUGGESTIONS

As a result of the examination made within the scope of this study, it can be said that the impact on non-financial capital elements can be evaluated and its monetary value can be determined if appropriate standards, tools, or methodologies were developed and used. However, under current circumstances, the use of multiple standards, tools, or methodologies used for impact assessment do not allow for inter-company comparisons. It would be appropriate to develop a common standard, a guide, or a methodology for impact measurement and assessment in order to make comparisons between companies. In the future, it is possible to compare the methodologies used in impact measurement and valuation, and to measure the impact of companies using impact measurement and valuation methodologies.

1. GİRİŞ

İşletmeler tarafından girdi olarak kullanılan ve işletme faaliyetleri ile çıktı veya sonuçlara dönüştürülen sermaye unsurları finansal sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, insan sermayesi, sosyal sermaye ve doğal sermaye olarak sınıflandırılmaktadır. Net Positive Project (2019)'e göre, işletmeler çevre ve toplum üzerindeki, bir diğer ifadeyle tüm sermaye unsurları üzerindeki olumsuz etkilerini azaltıp, olumlu etkilerini artırarak net pozitif değer yaratırlar. Antroposen çağı olarak nitelendirilen günümüzde, insanlığın yaşamını sürdürebilmesi için gezegensel sınırlar dahilinde hareket edilmesi önem taşımakta, doğal sermaye ve diğer tüm sermaye unsurları açısından net pozitif değer yaratılması gerekmektedir.

Bu gerekliliği dikkate alarak faaliyetlerini yürüten işletmeler sorumlu oldukları paydaş gruplarına, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkeleri gereği, faaliyetleri ile yarattıkları veya tükettikleri değer hakkında raporlama yaparlar. Finansal raporlar, finansal sermaye sağlayan veya sağlayacak olan mevcut veya potansiyel hissedarlara finansal sermaye açısından yaratılan veya tüketilen değer hakkında bilgi vermek üzere düzenlenen raporlardır. Bununla birlikte, finansal olmayan sermaye unsurları açısından yaratılan veya tüketilen değer hakkında paydaş gruplarına bilgi vermek amacıyla çevresel raporlar, yönetim raporları, kurumsal sosyal sorumluluk raporları, sürdürülebilirlik raporları veya entegre raporlar düzenlenmekte ve bilgi kullanıcılarına sunulmaktadır. Bu raporlar finansal olmayan performansın açıklanması adına önemli raporlardır. Ancak, bu raporlarda bazı finansal olmayan sermaye unsurları üzerinde işletme tarafından yaratılan veya tüketilen değerın finansal ölçüsü, diğer bir ifadeyle parasal tutarı hakkında bilgi verilmemektedir. İşletme faaliyetleri sonucu finansal olmayan sermaye unsurları açısından yaratılan veya tüketilen değerın parasal tutarının raporlanmaması, işletmenin bütüncül performansının tespit edilememesine, işletme yöneticilerinin veya paydaşların işletme ile ilgili yanlış kararlar almasına yol açabilecektir. Bu durum bir sorun olarak nitelendirilirse, işletme veya

toplum için yaratılan veya tüketilen değer, diğer bir ifadeyle etkinin ölçülmesi, ortak bir birim veya para birimi cinsinden hesaplanması ve raporlanması bu sorunun çözümü olarak sunulmaktadır.

Buradan hareketle, bu çalışmada değer muhasebesi ve değer muhasebesi yaklaşımlarından birisi olarak sunulan etki değerlendirme kavramları açıklanmaya çalışılacak, etki değerlemesi konusunda iki önemli örnek incelenecektir.

2. DEĞER MUHASEBESİ

Tüm organizasyonlar başarıları için çeşitli sermaye biçimlerine bağımlıdır. Bu sermaye unsurları bir şekilde kuruluşun iş modeline girdi olan değer depolarıdır (International Integrated Reporting Council [IIRC], 2013, s.3). Sermaye unsurları, tüm kuruluşların başarılı olmak için iş modelinde girdi olarak kullandığı ve kuruluşun faaliyetleri ve çıktıları yoluyla artan, azalan veya dönüştürülen değerler stokudur (IIRC, 2021, s.54). Değerler stoku olarak nitelendirilen sermaye unsurları IIRC (2013) tarafından finansal sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, insan sermayesi, sosyal sermaye ve doğal sermaye olarak sınıflandırılmıştır. IIRC (2021)'ye göre, işletme tüm bu sermaye unsurlarını girdi olarak kullanmakta, işletme faaliyetleri ile bu sermaye unsurlarını olumlu veya olumsuz etkilemektedir. İşletme faaliyetleri ile sermaye unsurları üzerinde olumlu veya olumsuz etki yaratılması süreci değer yaratma, koruma veya tüketme olarak nitelendirilmektedir.

Değer yaratma sürecinde işletme faaliyetleri ile finansal sermaye açısından yaratılan veya tüketilen değer para birimi ile ölçülür ve raporlanır. Buna karşılık, finansal olmayan sermaye unsurları açısından yaratılan veya tüketilen değer genel itibarıyla nitel birimlerle ifade edilmekte, miktar olarak ölçülmekte ve raporlanmaktadır. Örneğin, insan sermayesi açısından yaratılan veya tüketilen değer ölçümünde çalışan sayısı, çalışanlara verilen eğitim saati ölçüt olarak kullanılmakta, doğal sermaye açısından yaratılan veya tüketilen değer ölçümünde ton, metreküp, kwh, gj gibi birimler ölçüt olarak kullanılmaktadır. Finansal olmayan sermaye unsurları açısından yaratılan değer fiziksel ölçü birimleri kullanılarak ölçülmesi durumunda işletme tarafından yaratılan veya tüketilen değer tam olarak ortaya konamaması, karşılaştırma yapmaya imkan tanıyamaması veya alınacak kararlara dayanak oluşturamaması söz konusudur. Dolayısıyla, yönetsel kararların daha doğru alınması, işletmeler arası karşılaştırma yapılabilmesi için finansal olmayan sermaye unsurları açısından yaratılan veya tüketilen değer "işletme dili ile ölçülmesi (PWC, 2013, s.5)", diğer bir ifadeyle parasal olarak ölçülmesi önem arz etmektedir.

İşletme tarafından yaratılan veya tüketilen değer parasal olarak ölçülmesi ve ölçülen değer karar alma süreçlerine dahil edilebilmesi için kanun koyucular, düzenleyici kuruluşlar, yerel, bölgesel veya uluslararası organizasyonlar ve bilim insanları tarafından yapılan çalışmaların mevcut olduğu bilinmektedir. Bu çalışmalardan birisi de "Capital Coalition ve Impact Management Proje işbirliği ve

Sustain Value teknik desteği ile” (Capital Coalition, 2022) Değer Muhasebesi Ağı'nın (Value Accounting Network) kurulmasıdır. Capital Coalition (2022)'a göre, Değer Muhasebesi Ağı Karşılıklılık Ekonomisi Vakfı (Economics of Mutuality Foundation), GIST Impact, The Institute for Development of Environmental - Economic Accounting – IDEEA Group, Impact Institute, Impact Weighted Accountants at Harvard Business School, Rethinking Capital, Social Value International, S&P Global Sustainability 1, The Value Balancing Alliance'den oluşan 9 üye ile Temmuz 2021'de kurulmuştur. “Değer Muhasebesi Ağı'nın amacı, değer muhasebesinin karar verme, yönetim ve açıklamadaki rolünü geliştirmek” (Capital Coalition, 2022) olarak açıklanmıştır. Capital Coalition (2022), Değer Muhasebesi Ağını bir proje olarak nitelendirmekte, bu proje kapsamında yer alan üyelerin sistem yaklaşımı ve entegre düşünce temelinde, mevcut standartlar, çerçeveler ve tanımları dikkate alarak, işletme tarafından yaratılan değerın hesaplanmasını sağlayacak değer muhasebesinin tanımı ve uygulamalarını belirlemek ve uyumlaştırmak amacıyla çalıştıklarını ifade etmektedir.

Değer muhasebesi, ortak birimler kullanılarak bir kuruluşun paydaşları için yarattığı veya tükettiği göreceli değer hakkında bilgilerin toplanması, ölçülmesi ve kullanımınıdır (Capital Coalition, 2022). Değer muhasebesi, işletme tarafından girdi olarak kullanılan tüm sermaye unsurları üzerinde yaratılan, korunan veya tüketilen değerın ölçümü, değerlendirilmesi ve ortak bir ölçü birimi ile sunulması, olarak tanımlanabilir.

İşletme tarafından yaratılan, korunan veya tüketilen değerın veya etkinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi için değer muhasebesi kapsamında birtakım ölçümler yapılmakta, değerlendirme yöntem ve yaklaşımları kullanılmaktadır. “Değer muhasebesi terimi, etki ölçümü ve değerlendirilmesi, sermaye değerlendirmeleri ve muhasebesini, kapsamlı değerlendirme metodolojilerini ve gerçek fiyat veya gerçek maliyet muhasebesi gibi diğer yaklaşımları kapsar” (Capital Coalition, 2022).

3. ETKİ ÖLÇÜMÜ VE ETKİ DEĞERLEMESİ

Capital Coalition (2022)'un belirttiği üzere, değer muhasebesi etki ölçümü ve değerlendirilmesi için kullanılan yöntem ve metodolojileri kapsamaktadır. Bu bağlamda, değer muhasebesi kapsamında yaratılan veya tüketilen değerın tespit edilebilmesi için etki, etki ölçümü, etki değerlendirilmesi ve etki derecelendirme kavram ve uygulamalarının bilinmesi ve uygulanması gerekmektedir.

a. Etki Kavramı

Etki, bir kuruluşun faaliyetleri aracılığıyla neden olduğu olumlu veya olumsuz çevresel, ekonomik veya sosyal değişiklik (Accounting for Sustainability [A4S,], 2022, s.33), yatırımların sosyal ve/veya çevresel performansı (Global Impact Investing Network [GIIN], 2020, s.61), belli bir zaman diliminde bir organizasyonun faaliyetleri ile ilişkili sermaye akışı ve/veya refahtaki değişiklik (Impact Institute,

2019, s.8) olarak tanımlanmaktadır. IIRC (2021) tarafından yapılan değer yaratma, koruma veya tüketme tanımı esas alındığında, değer yaratma, koruma veya tüketme sürecinde sermaye unsurları üzerinde meydana gelen değişiklik değer veya etki, olarak tanımlanabilir.

Impact Institute (2019)'ye göre, etki direkt veya endirekt olarak sınıflandırılabilir gibi, pozitif veya negatif olarak da sınıflandırılabilir. “Direkt etki, organizasyonun kendi faaliyetlerinden kaynaklanan etkidir. Endirekt etki, kuruluşun değer zincirindeki faaliyetler ile ilgilidir” (Impact Institute, 2019, s.18). İşletmenin üretim veya pazarlama faaliyetleri nedeniyle çevre ve toplum üzerinde yarattığı etki direkt etki olarak nitelendirilirken, işletmenin tedarikçisi olan bir diğer işletmenin çevre ve toplum üzerindeki etkisi işletme için endirekt etki olarak nitelendirilir. Bununla birlikte, “pozitif etki, sermaye stoklarının büyümesi veya refahın yaratılması anlamına gelir. İstihdam yoluyla artan refah seviyesi buna örnektir. Negatif etki ise, sermaye stoklarının olumsuz etkilenmesi veya refahın azalması anlamına gelir. Hava, su ve toprak kirliliği buna örnektir” (Impact Institute, 2019, s.18).

Value Balancing Alliance (2021)'a göre, mevcut ekonomik sistem finansal değere odaklanmakta olup, dışsallık olarak nitelendirilen çevre ve toplum üzerinde yaratılan etkileri göz ardı etmektedir. “Bu etkilerin çoğu doğrudan veya dolaylı olarak mevcut ve gelecek işletme değeri ve paydaşların çıkarlarıyla bağlantılıdır. Bu nedenle, işletmeler stratejik kararlarında ve işletme kararlarında bu etkileri dikkate almanın yollarıyla giderek daha fazla ilgilenmektedir” (Value Balancing Alliance, 2021, s.4). İşletme tarafından planlanan yatırım projeleri için çevresel etki değerlendirmesi yapılması, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (United Nations Global Compact) bünyesinde Sürdürülebilir Finans Çalışma Grubu'nun kurulması, bankaların kredi kullandırmada çevresel ve sosyal riskleri değerlendirmesi (Global Compact Türkiye, 2022), işletme yöneticileri tarafından alınacak yönetsel kararlarda yatırımın sosyal getirisinin (SROI) hesaplanması (Aps ve diğerleri, 2017) paydaşların işletmenin yarattığı çevresel ve sosyal etkiyi dikkate aldığına göstergesidir. Paydaşlar tarafından verilecek kararlarda çevresel ve sosyal etkilerin dikkate alınması nedeniyle, bu etkilerin işletmenin finansal performansını da etkilediğini söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle, işletme faaliyetleri ile çevre ve toplum üzerinde yaratılan etkiler, bu etkilerin ölçümü, değerlendirilmesi ve bir bütün olarak etki yönetimi günümüzde işletmeler ve işletme paydaşları için en önemli konulardan biri haline gelmiştir.

a. Etki Yönetimi, Etki Ölçümü ve Etki Değerleme

Etki ölçüm ve yönetimi, kişinin iş ve eylemlerinin insanlar ve gezegen üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini belirlemeyi ve değerlendirmeyi, ardından kişinin hedeflerine uygun olarak olumsuz azaltmanın ve olumluyu en üst düzeye çıkarmanın yollarını bulmayı kapsar (GIIN, 2020, s.61). Diğer bir ifadeyle, etki ölçüm ve yönetimi, işletmenin stratejik hedeflerine uygun olarak çevre ve toplum üzerinde net pozitif değer yaratmak, yaratılan veya tüketilen etkiyi sayısal olarak belirlemek için planlanan ve uygulanan faaliyetler bütünüdür.

Etki ölçümü, bir etkinin boyutunun nicel olarak değerlendirilmesidir (Impact Institute, 2019, s.18). Etki ölçümü, işletme tarafından sermaye unsurları üzerinde yaratılan veya tüketilen etkinin, ilgili sermaye unsuruna özgü ölçüm birimleri ile ifade edilmesi işlemidir. Örneğin, sera gazı emisyonunun kg veya ton olarak, tüketilen su miktarının metreküp veya litre olarak, enerji kullanımının kwh olarak tespit edilmesi etki ölçümü olarak nitelendirilir. Impact Valuation Roundtable (2017)'a göre, etki ölçümünde işletmenin kendi kontrolü altında olan birincil verilerden, halka açık ikincil verilerden veya tedarikçilerden elde edilen birincil verilerden yararlanır.

İşletme faaliyeti nedeniyle açığa çıkan karbonun etki ölçümü ile kg veya ton olarak miktarının tespit edilmesi sonrasında, ölçülen bu etkinin toplum üzerindeki olumsuz etkisinin, diğer bir ifadeyle topluma maliyetinin belirlenmesi etki değerlendirme olarak nitelendirilmektedir. Etki değerlendirme “insanlar üzerindeki sosyal, çevresel veya ekonomik etkilerin göreceli değerini veya kullanılabilirliğini tahmin etme sürecini ifade eder. Etki değerlendirme, refah ekonomisinin işletme faaliyetlerinin topluma pozitif ve negatif değer katkısını parasal olarak belirlemek için kullanılan bir uygulama olarak tanımlanabilir (Impact Valuation Roundtable, 2017, s.2). Etki değerlendirme, karbonun sosyal maliyeti gibi, işletmenin topluma faydalarını ve maliyetlerini belirlemek, anlamak, iyileştirmek ve sunmak için yeni, yenilikçi bir kavramdır (Impact Valuation Roundtable, 2017, s.6).

Etki değerlendirme sonucu işletmenin çalışanlar, müşteriler, toplum, doğal kaynaklar ve makroekonomik göstergeler üzerindeki olumlu veya olumsuz etkisi parasal olarak belirlenmekte ve raporlanmaktadır. Etki değerlemenin işletme ve paydaşlarına fayda sağladığını söylemek mümkündür. Value Balancing Alliance. (2021)'a göre etkinin parasal değerlendirme, işletme dili ile uyumlu olması, farklı metriklerle ölçülen farklı sürdürülebilirlik konularını tek bir ölçü olarak para birimi ile ölçmeye imkan vermesi, performansı açıklamanın kolay yolu olması nedeniyle işletmeler için önemlidir. Etki değerlemenin işletmelere sağladığı ek faydalar ise şunlardır:

Sonuçlar mevcut işletme karar alma süreçlerine kolayca entegre edilebileceği için karar almaya yardımcı olur,

İşletmelere yarattıkları sosyal değer temelinde yenilik yapma ve yeni ürün geliştirme konusunda yardımcı olur, böylece finansal karlar ötesinde etkilere ilişkin bir anlayış sağlar,

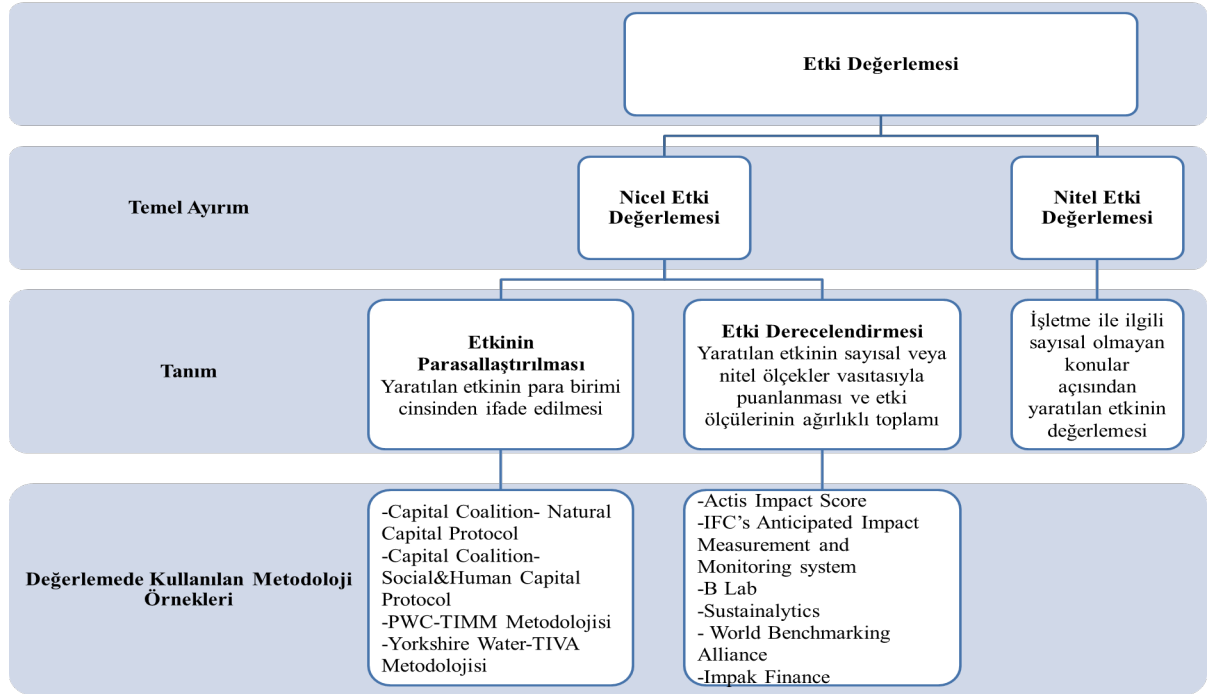
Dış paydaşlara, özellikle işletme performansı ile ilgili olanlara karşı şeffaflığın artmasına yardımcı olur (Value Balancing Alliance, 2021, ss.9-10).

Sağladığı faydalara karşılık, etki değerlemenin birtakım zorlukları da mevcuttur. Impact Management Project (2019)'e göre, genel kabul görmüş bir etki değerlendirme metodolojisinin olmaması, etki değerlendirmede kullanılan mevcut yaklaşımların kapsamlarının farklı olması gibi nedenlerle yanlış veya yanıltıcı değerlendirme yapılabilecek olması etki değerlemenin zorluklarından biridir.

a. Etki Değerleme Metodolojileri

Etki değerlendirme, niteliksel, parasallaştırılmış (yani, etkiye parasal değer atama) veya nicel ama parasallaştırılmamış (örneğin, etki derecelendirme) olabilir (Impact Management Project, 2020, s.2). Etkinin parasallaştırılması, işletme tarafından yaratılan ve kg, ton, kişi, saat, kwh, metreküp gibi ölçüm birimleri ile ifade edilen etkinin para birimi ile ifade edilmesi, olarak tanımlanabilir. Etki derecelendirmesi ise, “etkiye nicel ancak parasallaştırılmayan bir değer atar. Etki derecelendirmesi genellikle, heterojen etki ölçülerinin ağırlıklı toplamıdır” (Impact Management Project ve BlueHub Capital, 2020, s.2).

Bu çalışmada yapılan incelemeler sonucunda etki değerlemesinin kapsamı genel hatları ile Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1: Etki Değerleme Kapsamı

Not: Yapılan inceleme sonucunda yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 1’de de görüldüğü gibi, etki değerlendirme temelde nitel etki değerlendirme ve nicel etki değerlendirme olmak üzere iki bölümde incelenebilir. Nitel etki değerlendirme, çalışan memnuniyeti, müşteri memnuniyeti, kalite güvencesi, yönetim uzmanlığı, örgüt kültürü gibi sayısal olmayan konularda yaratılan etkinin değerlendirme, olarak tanımlanabilir. Nitel etki değerlendirme kapsamına giren konularda etkinin ortaya konabilmesi için anket ve görüşme gibi yöntemlerin kullanılabilceğini söylemek mümkündür. Etkinin parasallaştırılması ve etki derecelendirmesi ise nicel etki değerlendirme kapsamında yer alan etki değerlendirme yöntemleridir.

Etki ölçüm ve değerlemesinde kullanılan rehber veya metodolojilerden bazıları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Etki Ölçüm ve Değerlemesinde Kullanılan Rehber veya Metodolojilerden Bazıları

Girişim	Rehber veya Metodolojiler	Yayınlanma / Başlama Tarihi
Economics of Mutuality Foundation	Measuring Purpose an Integrated Framework	2021
GIST	I360X ve SME 360X	2021
Impact Institute	Reconstructing the Economy for the 21st century	2020
	Framework for Impact Statements	2019
	Integrated Profit and Loss Assessment Methodology (IAM)	2020
	Impact Institutes Global Impact Database	
	Banking for Impact	2021
Impact Weighted Accountans at Harvard Business School	A Framework for Product Impact Weighted Accounts	2020
Social Value International	General Paper v 0.1	2021
	Social Return on Investment Guide	2009
	Standard for Applying Principle	2013
William Davidson Institute	Base of the Pyramid Impact Assessment Framework	2009
S&P Global	S&P Global Sustainability 1	2021
The Value Balancing Alliance	Methodology Impact Statement	2021
	General Paper v 0.1	2021
PwC’s	Total Impact Measurement and Management Framework	2013
Y Analytics	Monetizing Impact	2019
The Capitals Coalition	Natural Capital Protocol	2016
	Social & Human Capital Coalition	2016
Global Impact Investing Rating System-GIIRS	B Analytics	2012
Aeris	CDFI Assessment and Ratings System	2004
World Business Council for Sustainable Development	Measuring Impact Framework Methodology	2008
Oxfam International	Oxfam Poverty Footprint	2009
UN Environment Programme (UNEP)	Social and socio-economic Life Cycle Assessment (S-LCA)	2009
Yorkshire Water Company	Total Impact and Valuation Assessment-TIVA	2014-2015

Kaynak: Literatür taraması sonucunda ulaşılan bilgilerden yararlanarak hazırlanmıştır.

Tablo 1’de görüldüğü gibi, etki değerlemesi için işletmeye özel olan, bölgesel veya uluslararası, kâr amacı güden veya gütmeyen organizasyonlar tarafından geliştirilen, girdi ve çıktıya, sonuca veya etkiye odaklanan çok sayıda çerçeve ve araç kullanılmaktadır. PWC (2013)’ye göre, çok sayıda çerçeve ve araç kullanılması uygun fiyatın tespit edilebilmesi için bir pazarın olmadığı durumlarda etkinin değerlendirilmesi ile ilgili zorluğu yansıtmakta olup, bu durumda etki değerinin belirtilen tercih yaklaşımı, açıklanmış tercih yaklaşımı, refah değerlemesi, öznel refah analizi, kaçınılan maliyet analizi gibi yöntemler kullanılabilir. Impact Valuation Roundtable.(2017) ve UPM (2017)’a göre, etkinin parasallaştırılmasında piyasa fiyatı, etki azaltma maliyeti, sosyal fayda ve maliyetler olmak üzere 3 farklı yaklaşım kullanılabilir. “Etki azaltma maliyetleri, bir birim kirliliği azaltmak için katlanılan

maliyetler; sosyal fayda ve maliyetler ise dışsalılıkların parasal ifadeler ile açıklanmasıdır” (Impact Valuation Roundtable, 2017, s.17; UPM, 2017, s.13). Value Balancing Alliance (2021) ve Uluslararası Standardizasyon Örgütü (International Organization for Standardization [ISO]) (2019) tarafından yapılan çalışmalarda da işletme tarafından toplum ve çevre üzerinde yaratılan etkinin parasallaştırılmasında belirtilen tercih yaklaşımı (stated preference methods) kapsamında koşullu değerlendirme ve seçim deneyimi yaklaşımları; açıklanmış tercih yaklaşımı (revealed preference methods) kapsamında hedonik fiyatlama metodu, seyahat maliyetleri yaklaşımı, maliyetten kaçınma yöntemi ile maliyet tabanlı yaklaşımların kullanılabileceği belirtilmiştir.

4. LİTERATÜR TARAMASI

İşletme faaliyetlerinin sermaye unsurları üzerindeki etkileri işletme performansını ölçme ve değerlendirmede temel unsurlardır. İşletme performansının ölçümü ve değerlendirilmesinde ilk ilgi konusu finansal performans ölçümü olmuştur. Diğer bir ifadeyle, işletme performansının ölçümünde öncelikle ilgilenilen konu finansal performans ölçümü olmuştur. Cavlak ve Ataman (2019)’a göre, 1930’lu yıllardan itibaren finansal tablolarındaki sayısal veriler esas alınarak hesaplanan oranlar ile daha çok iç paydaşlara yönelik olarak işletmenin geçmiş dönem verilerinin analize tabi tutulduğu geleneksel performans ölçütleri performans değerlendirmede temel olmuştur. Ancak, finansal performansın ölçülmesinin işletmenin bütüncül performansını ortaya koymada yetersiz kaldığı düşüncesinin hakim olmasıyla birlikte, finansal ve finansal olmayan sermaye unsurları açısından geleceğe yönelik beklentileri de dikkate alan çok boyutlu performans ölçüm yöntemleri kullanılmaya başlanmıştır. Cavlak ve Ataman (2019)’a göre, 1980’li yıllardan itibaren, finansal ve finansal olmayan raporlardaki sayısal ve sayısal olmayan veriler esas alınarak, finansal ve finansal olmayan işlemler ile iç ve dış paydaşlara yönelik olarak, geçmiş dönem sonuçlarını analiz ederek geleceğe yönelik adımlar atabilmeyi mümkün kılacak değer bazlı performans ölçütleri kullanılmaya başlanmıştır. Değer bazlı performans ölçümünde kullanılan performans ölçütlerinden bazıları dengeli ölçüm kartı (balanced scorecard), performans prizması, ekonomik katma değer yaklaşımı, Skandia Kılavuzu, bütüncül performans yönetim çerçevesi (holistic performance management framework), sürdürülebilirlik performans ölçüm sistemi (sustainability performance measurement systems), sürdürülebilir katma değer katsayısı (sustainable value-added coefficient) gibi ölçütler, yöntemler veya çerçeveler değer bazlı performans ölçümü için kullanılan araçlardan bazılarıdır.

1980’lere kadar olan dönemle kıyasladığımızda, işletme performansının finansal ve finansal olmayan sermaye unsurlarını bir bütün olarak dikkate alıp işletmenin bütüncül performansının ölçülmesine odaklanıldığı için günümüzde performans ölçümünde büyük bir aşama kaydedildiğini söylemek mümkündür. Günümüzde, işletme faaliyetleri ile sermaye unsurları üzerinde yaratılan veya tüketilen

etkinin ölçümü veya raporlanması için çok sayıda çerçeve, ilke, ölçüm aracı, standart geliştirildiği görülmektedir. Doğal sermaye protokolü (natural capital protocol), sosyal ve insan sermayesi protokolü (social and human capital protocol), Global Reporting Initiative (GRI) Raporlama İlkeleri, Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi, iklimle ilgili finansal bildirimler görev gücü (task force on climate-related financial disclosure) tarafından yapılan öneriler bu ölçüm araçlarından bazılarıdır. Bu araçlar sayesinde etkinin ölçümü yapılmakta ve raporlanmaktadır. Ancak, finansal sermaye ile bağlantı kurularak bütüncül performansın ortaya konabilmesi adına etkinin parasallaştırılması da geliştirilmesi ve uygulanması gereken önemli bir konudur. Etkinin ölçüm ve değerlemesi adına yapılan çalışmalar da mevcuttur.

Value Balancing Alliance (2021), çevresel ve sosyo-ekonomik göstergeler için etki bildirim metodolojisi sundukları çalışmada, uzun vadede sürdürülebilirliğin tüm yönlerini kapsayan bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir.

Barby vd. (2021) çalışmalarında, tutarlı bir raporlama çerçevesi sağlayacağını ifade ettikleri, işletmenin amacı, misyonu ve vizyonu çerçevesinde etki ölçümü ve ölçülen etkinin parasal değere dönüştürülmesine dayalı 3 aşamalı bir model önermişlerdir.

Serafeim ve Trinh (2020), ürün etkisinin parasal değerlemesine yönelik ölçüm çerçevesi sundukları çalışmalarında, geliştirdikleri çerçevenin 7 unsurunun gerekçesini analiz etmişler, ürün etkisinin ölçülmesine yönelik örnek uygulama sunmuşlardır.

Etkinin ölçümü ve parasallaştırılmasına ilişkin iki önemli çalışma da PWC (2013) tarafından yapılan Toplam Etki Ölçüm ve Yönetimi metodolojisi ile Yorkshire Water Company tarafından 2014-2015 döneminden beri yürütülen Toplam Etki ve Değer Değerlendirmesi metodolojisidir.

5. ETKİ DEĞERLEMESİ ÖRNEK UYGULAMALARI: PWC-TIMM VE YOKSHIRE WATER-TIVA METODOLOJİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde etki değerlemesi kapsamında etkinin parasallaştırılmasına ilişkin PWC ve Yorkshire Water Company tarafından kullanılan etki değerlendirme metodolojileri incelenmiştir. Etki ölçümüne ilişkin çalışmaların tarihi 1980'li yıllara kadar dayanmakta olsa da, ölçülen etkinin parasallaştırılmasına yönelik uygulamalar nispeten yeni uygulamalardır. Dolayısıyla, etkinin parasallaştırılması ve etkinin parasallaştırılmasında kullanılan hesaplama yöntemleri işletme özelinde gerçekleştirilmekte olup, standardizasyon henüz sağlanamamıştır. Mevcut koşullar dikkate alındığında, etkinin parasallaştırılmasına dair örnek uygulama olarak işletmeler yol gösterici nitelikte olabileceği düşünüldüğünden PWC ve Yorkshire Water Company tarafından kullanılan etki değerlendirme metodolojileri inceleme kapsamına alınmıştır.

a.PWC-TIMM Metodolojisi

PWC, yaratılan etkinin ölçüm ve yönetimi için 2010 yılında başladığı çalışmalarını 2013 yılında tamamlamış, etki ölçüm ve yönetiminde kullanılmak üzere geliştirdiği Toplam Etki Ölçüm ve Yönetimi (Total Impact Measurement and Management-TIMM) metodolojisini “Measuring and Managing Total Impact: A New Language for Business Decisions” başlıklı rapor ile tanıtmıştır.

TIMM, yönetime stratejileri karşılaştırma ve nicel verileri kullanarak yatırım seçimleri gibi kararlar alma, aldıkları her kararın ve seçimin toplam etkisini değerlendirme yeteneği veren (PWC, 2013, s.5) bir metodoloji olarak nitelendirilmiştir. TIMM kapsamında hakim olan anlayış metodolojinin isminde kendini göstermekte olup, “Toplam (Total), sosyal, çevresel, parasal ve ekonomik boyutun bütüncül bir görünüşü-büyük resim; Etki (Impact), girdi ve çıktıların ötesinde sonuçlar ve etkilere odaklanma-ayak izini anlama; Ölçüm (Measurement), etkileri ölçme ve paraya dönüştürme-işletmenin anladığı dilde değer; Yönetim (Management), seçenekleri değerlendirme ve fırsat maliyetini optimize etme-daha iyi kararlar alma (PWC, 2013, s.17) anlamına gelmektedir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi, TIMM kapsamında sosyal etki, çevresel etki, vergi etkisi ve ekonomik etki olmak üzere 4 temel boyutta, her bir boyut için 5 ölçüt kullanılarak etki değerlemesi yapılmaktadır. PWC (2022a)’ye göre, her bir etki boyutu için yaratılan etkiler işletmenin faaliyetlerinden kaynaklanan doğrudan etki, tedarik zincirindeki kuruluşların faaliyetlerinden kaynaklanan dolaylı etki, işletme ve tedarikçilerin çalışanları tarafından yapılan harcamalardan kaynaklanan uyarılmış etki olarak değerlendirilir.

Tablo 2. TIMM Kapsamında Değerlendirilen Etkinin 4 Boyutu ve Ölçütleri

Sosyal Etki	Çevresel Etki	Vergisel Etki	Ekonomik Etki
Geçim Kaynakları	Sera gazı ve Diğer Emisyonlar	Kâr Vergileri	Bordro (Maaşlar)
Sağlık	Su Kirliliği	Çalışan Vergileri	Kârlar
Eğitim	Atık	Üretim Vergileri	Yatırım
Güçlendirme	Toprak Kullanımı	Mülkiyet Vergisi	İhracat
Toplumsal Uyum	Su Kullanımı	Çevre Vergileri	Maddi Olmayan Varlıklar

Kaynak: PWC (2022a)’dan yararlanarak hazırlanmıştır.

TIMM kapsamında yaratılan etkinin ölçülmesi için kullanılan çerçeve ve araçlardan bazıları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. TIMM Metodolojisi Kapsamında Kullanılan Çerçeve ve Araç Örnekleri

Sosyo-Ekonomik Etkinin Değerlendirilmesinde Kullanılan Çerçeve ve Araçlar	Çevresel Etkinin Değerlendirilmesinde Kullanılan Çerçeve ve Araçlar
Toplam Vergi Katkısı Metodolojisi (Total Tax Contribution -TTC Methodology)	Refah ekonomisi teknikleri
Ekonomik Etki Analizi	Hakemli akademik araştırmalar
Ödeme istekliliği veya refah değerlemesi gibi piyasa dışı değerlendirme teknikleri	Çevre ekonomisi, refah ekonomisi ve ekosistemler yaklaşımı.
Yararlanıcı gruplardan birincil ve ikincil veri toplama	Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi (Life-Cycle Assessment) ve Çevresel Olarak Genişletilmiş Girdi-Çıktı modellenmesi (Environmentally Extended Input-Output modelling)
Ülke genelinde ulusal yaşam memnuniyeti verileri	Jeo-uzaysal modelleme, hidrolojik modelleme, kimyasal akıbet modellemesi, dağılım modellemesi (Geo-spatial modelling, hydrological modelling, chemical fate modelling, dispersion modelling)
Yoksulluk Ayak İzi Metodolojisi (Poverty Footprint)methodology	Dünya Bankası, OECD, AB, ABD EPA, WHO, UNEP, IUCN, WWF, TEEB ve diğerleri dahil olmak üzere STK'lar, ulusal hükümetler ve hükümetler arası kuruluşlar tarafından sağlanan açık kaynak yaklaşımları ve veri havuzları.
Sosyal yaşam döngüsü değerlendirme (Social life cycle assessment - SLCA)	
Pyramid Impact Assessment	WRI ve WBCSD'den Kurumsal Ekosistem Hizmetleri İncelemesi ve Kurumsal Ekosistem Değerleme Kılavuzu ile WBCSD (eco4biz) ve BSR'nin araçlarının kapsamlı değerlendirmeleri.
Piramit Etki Değerlendirmesi Çerçevesi (Framework - William Davidson Institute)	

Kaynak: PWC (2013)'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Müşterilerine toplam etkilerini ölçme ve parasallaştırma konusunda da hizmet vermekte olan PWC UK, 2017 yılında TIMM metodolojisini kullanarak faaliyetleri ile yarattığı etkiyi parasallaştırmıştır. Tablo 4 ve Şekil 2'de görüldüğü gibi, PWC UK, 2017 yılında £2,705 milyar tutarında ekonomik etki, £1,814 milyar tutarında vergi etkisi, £256 milyon tutarında sosyal etki ve -£146 milyon tutarında çevresel etki yaratmıştır.

Our impact 2017 (cf. 2016)

Şekil 2. PWC UK 2017 Yılı Toplam Etkisi
Kaynak: PWC, 2022b

Tablo 4. PWC UK 2017 Yılı Toplam Etkisi

Etki Boyutu	Ölçüt	Yaratılan Etki				Yaratılan Toplam Etki
		Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Uyarılmış Etki	Ölçüt Bazında Yaratılan Toplam Etki	
Ekonomik Etki	Ücret Bordrosu	£903.000.000	£264.000.000	£542.000.000	£1.709.000.000	£2.705.000.000
	Kâr	£542.000.000	£177.000.000	£202.000.000	£785.000.000	
	Yatırım	£38.000.000	£35.000.000	£72.000.000	£146.000.000	
	Maddi Olmayan Duran Varlıklar	£21.000.000	£15.000.000	£25.000.000	£62.000.000	
	İhracat	£0	£0	£0	£0	
Vergi Etkisi	Kâr Vergileri Etkisi	£304.000.000	£29.000.000	£56.000.000	£389.000.000	£1.814.000.000
	İnsanlar Vergileri Etkisi	£770.000.000	£124.000.000	£171.000.000	£770.000.000	
	Üretim Vergileri	£367	£68.000.000	£123.000.000	£559.000.000	
	Emlak Vergileri				£93.000.000	
	Çevresel Vergiler				£4.300.000	
Sosyal Etki	Eğitim				£255.000.000	£256.000.000
	Toplum Geçim Kaynakları				£500.000	
Çevresel Etki	Sera Gazları	£100.000	£15.000.000	£49.400.000	£64.500.000	-£146.000.000
	Hava Emisyonları	£5.000	£5.400.000	£23.100.000	£28.500.000	
	Atık	£20.000	£2.300.000	£4.300.000	£6.600.000	
	Toprak Kullanımı	£1.000	£4.400.000	£33.300.000	£37.700.000	
	Su Kullanımı ve Kirlilik	£10.000	£1.200.000	£7.500.000	£8.700.000	
Yaratılan Toplam Etki						£4.629.000.000

Kaynak: PWC (2022b)'den yararlanarak hazırlanmıştır.

a. Yorkshire Water Company-TIVA Metodolojisi

1. Yorkshire Water (2022)'a göre, İngiltere merkezli su tedarik ve arıtma hizmetleri veren Yorkshire Water Company Toplam Etki ve Değer Değerlendirmesi (Total Impact and Valuation Assessment-TIVA) metodolojisini ilk olarak 2014-2015 döneminde finansal sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, doğal sermaye, insan sermayesi ve sosyal sermaye üzerinde yarattığı etkiyi değerlemek için kullanmıştır. “TIVA, çok geniş bir ölçüm yelpazesinde olumlu ve olumsuz etkinin ortaya konması için geleneksel muhasebe ve raporlama yaklaşımlarının ötesine geçme çalışmalarının başlığı” (Yorkshire Water, 2018) olarak nitelendirilmiştir.

2. TIVA metodolojisinin genel özellikleri ve metodoloji kapsamında yapılan işlemleri şu şekilde özetlemek mümkündür (Yorkshire Water, 2021a):

3. Girdi olarak kullanılan varlıkların fiziksel akışlar ile parasal değerlere dönüştürüldüğü varsayılır.

4. Her bir sermaye unsuru üzerinde yaratılan etkinin parasallaştırılması için temalar ve ölçütler belirlenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. TIVA Metodolojisi Kapsamında Sermaye Unsurları Temaları

Finansal Sermaye Temaları	İnsan Sermayesi Temaları
F1.Vergiler	H1. Performans ve Geliştirme
F2.Ücretler	H2.Sağlık, Güvenlik ve Refah
F3.Emeklilik	H3.Çeşitlilik ve Kapsayıcılık
F4.Kârlar	Fikri Sermaye Temaları
Üretilmiş Sermaye Temaları	I1. Araştırma ve Geliştirme
M1.Varlık Değeri	I2. Bilgi ve Öğrenme
M2.Atık Kullanımı ve Yeniden Kullanım	I3. Süreç ve Etkinlik
M3.Yenilenebilir Enerji	Sosyal Sermaye Temaları
Doğal Sermaye Temaları	S1.Güven
N1.Su Kullanımı ve Etkinliği	S2.Sağlık ve Refah
N2.Su Kalitesi	S3.Hizmet Kalitesi
N3.Arazi, Toprak ve Biyoçeşitlilik	S4.Savunmasızlık
N4.Karbon	

Kaynak: Yorkshire Water (2021a)'dan yararlanarak hazırlanmıştır.

5. Bu ölçütler kullanılarak sermaye unsurları üzerinde yaratılan etkinin parasallaştırılmasında birincil ve ikincil veri kaynakları olarak nitelendirilen işletmenin kendi verileri, tedarikçilerden elde edilen veriler, piyasa verileri, resmi kurumlar tarafından yayınlanan verilerden yararlanılmıştır.

6. Hesaplama kullanılan bazı yaklaşımlar veya veri kaynakları, güven seviyeleri doğrultusunda yüksek, orta ve düşük güven seviyesi olarak derecelendirilmiş ve her bir ölçüt açısından güvenilirlik derecesi belirtilmiştir.

7. Her bir sermaye unsurunun değerlemesi için belirlenen ölçütün parasal değerinin belirlenmesinde kullanılan hesaplama yöntem ve eşitliklerini, Yorkshire Water (2021a) tarafından

yayınlanan “Our Contribution to Yorkshire: Methodology Report” başlıklı raporunun 39 sayfasında açıklanmış, bu hesaplama yöntem ve eşitlikleri kullanılarak sermaye unsurları açısından yaratılan etki parasallaştırılmıştır. TIVA Metodolojisi kapsamında yaratılan etkinin parasallaştırılmasında kullanılan hesaplama yöntem ve eşitliklerinden ikisi, örnek olarak Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. TIVA Metodolojisi Kapsamında Kullanılan Hesaplama Yöntem ve Eşitlik Örnekleri

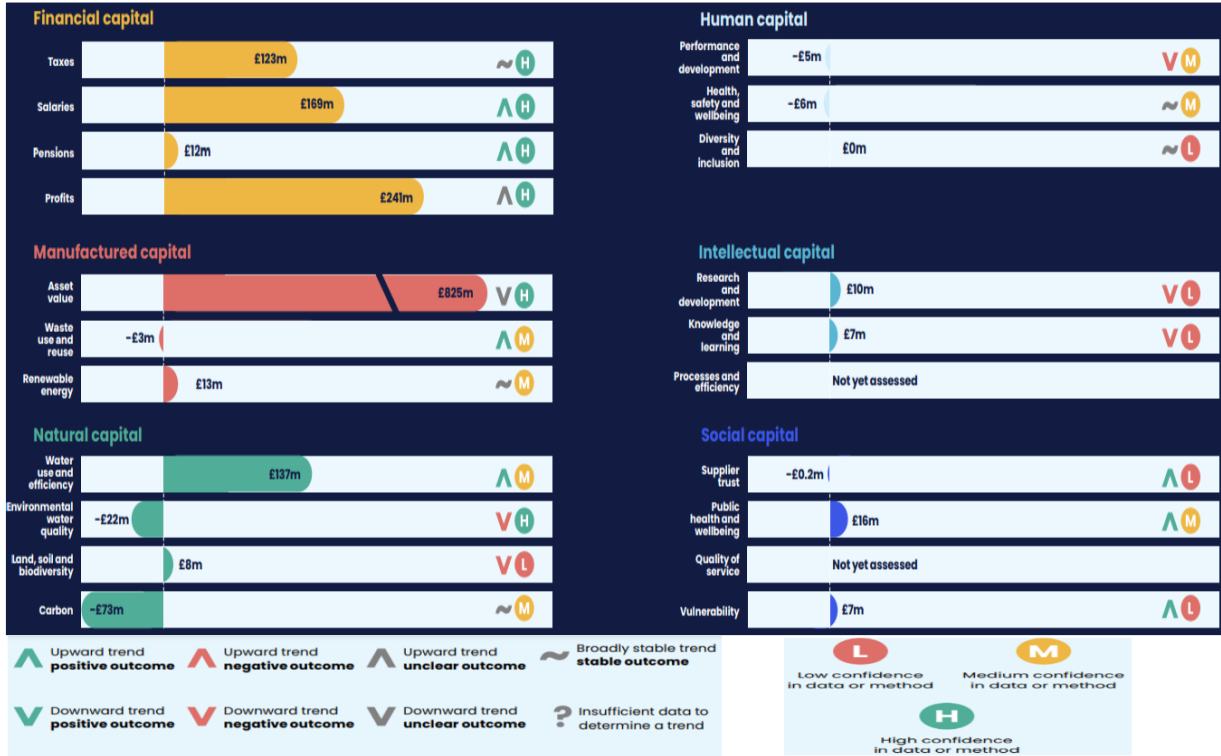
Sermaye Unsuru:	Üretilmiş Sermaye		
Sermaye Teması:	M2 Atık Kullanımı ve Yeniden Kullanım		
Sermaye Metriği:	M2.1 Atık depolama alanına gidecek atık		
Girdi	Veri	Birim	Kaynak
A.	Atık depolama alanına gidecek atık	t/yr	Yorkshire Water ve tedarikçileri içinde atık üretimi ve bertarafı hakkında toplanan veriler, merkezi bir elektronik tabloda derlenmiştir
B.	Atık bertarafının özel maliyeti	£/yr	Yukarıda belirtildiği gibi
C.	Atık bertarafının özel faydası	£/yr	Yukarıda belirtildiği gibi
Fiziksel akışlar	Hesaplamalar		
1	Toplam atık = A		
Parasal akışlar	Hesaplamalar		
2	Atıkların net maliyeti = B+C		
Sermaye Unsuru:	Üretilmiş Sermaye		
Sermaye Teması:	M3 Yenilenebilir Enerji		
Sermaye Metriği:	M3.1 Üretilen ve Kullanılan Yenilenebilir Enerji Miktarı		
Girdi	Veri	Birim	Kaynak
A.	Yerinde üretilen ve kullanılan toplam yenilenebilir elektrik (çamur işlemeden)	kwh/yr	Yorkshire Water ve tedarikçileri içinde toplanan veriler, UK Water Industry Research tarafından sağlanan ve yıllık olarak güncellenen Karbon Muhasebesi Çalışma Kitabında derlenmiştir.
B.	Yerinde üretilen ve kullanılan toplam yenilenebilir elektrik (çamur dışındaki diğer kaynaklardan)	kwh/yr	Yukarıda belirtildiği gibi
C.	Çamur işlemeden üretilen toplam enerji (hem yerinde kullanılan hem de ihraç edilen)-ısı	kwh/yr	Yukarıda belirtildiği gibi
D.	kWh için MWh'ye dönüştürme faktörü (yani 0,001)	-	-
E.	Isıdan gaz enerji verimliliği dönüşüm faktörü (yani 1.18)	-	Yorkshire Water (2018) TIVA - Metodoloji Raporu - Yorkshire Water'ın önceki deneyimine dayanmaktadır
F.	'Büyük' ev dışı tüketici için ortalama gaz birim maliyeti (yani 2014 fiyatlarında 0,02244 £)	£/kWh	Yorkshire Water (2018) TIVA - Metodoloji Raporu – ev dışı sektör için BEIS'in üç aylık gaz ve elektrik fiyatlarına dayanmaktadır.
G.	Yorkshire Water tarafından şebeke elektriği için ödenen ortalama fiyat (yani 2014 fiyatlarında 0,098 £)	£/kWh	Yorkshire Water (2018) TIVA - Metodoloji Raporu – Yorkshire Water hesaplarından satın alınan elektriğin toplam maliyetine / satın alınan elektriğin hacmine dayalı Fiziksel akış Hesaplamaları.

Tablo 6. TIVA Metodolojisi Kapsamında Kullanılan Hesaplama Yöntem ve Eşitlik Örnekleri (devamı)

Fiziksel akışlar	Hesaplamalar
1	Üretilen ve Kullanılan Toplam Enerji kWh = A+B+C
2	Üretilen ve Kullanılan Toplam Enerji MWh = 1 x D
Parasal akışlar	Hesaplamalar
3	Üretilen ve kullanılan ısı enerjisinin Değeri = C x E x F
4	Üretilen ve kullanılan elektriğin değeri = (A+B) x G
5	Toplam Değer = 3 + 4

Kaynak: Yorkshire Water, 2021a, ss.18-19

Yorkshire Water Company, TIVA metodolojisini kullanarak 2020-2021 döneminde sermaye unsurları üzerinde yarattığı etkiyi “Our Contribution to Yorkshire-Annual Impact and Public Value Report 2020/20212” başlığı ile paydaşların bilgisine sunmuştur. Şekil 3 ve Tablo 7’de görüldüğü gibi, Yorkshire Water Company 2020-2021 döneminde üretilmiş sermaye kapsamında varlık değeri ölçütü açısından £825 milyon düşüş trendinde negatif çıktı, atık kullanımı ölçütü açısından -£3 milyon artış trendinde pozitif çıktı, yenilenebilir enerji ölçütü açısından £13 milyon stabil çıktıya neden olmuştur.

Şekil 3. Yorkshire Water Company 2020-2021 Dönemi Toplam Etkisi

Kaynak: Yorkshire Water, 2021b, s.16

Tablo 7. Yorkshire Water Company 2020-2021 Dönemi Toplam Etkisi

Finansal Sermaye Temaları	Yaratılan Etki (£)	İnsan Sermayesi Temaları	Yaratılan Etki (£)
F1.Vergiler	123.000.000	H1. Performans ve Geliştirme	-5.000.000
F2.Ücretler	169.000.000	H2.Sağlık, Güvenlik ve Refah	-6.000.000
F3.Emeklilik	12.000.000	H3.Çeşitlilik ve Kapsayıcılık	0
F4.Kârlar	241.000.000	Fikri Sermaye Temaları	
Üretilmiş Sermaye Temaları		I1. Araştırma ve Geliştirme	10.000.000
M1.varlık değeri	825.000.000	I2. Bilgi ve Öğrenme	7.000.000
M2.Atık Kullanımı ve Yeniden Kullanım	-3.000.000	I3. Süreç ve Etkinlik	Henüz değerlendirilmemiş
M3.yenilenebilir enerji	13.000.000	Sosyal Sermaye Temaları	
Doğal Sermaye Temaları		S1.Güven	-200.000
N1.su kullanımı ve etkinliği	137.000.000	S2.Sağlık ve Refah	16.000.000
N2.su kalitesi	-22.000.000	S3.Hizmet kalitesi	Henüz değerlendirilmemiş
N3.Arazi, Toprak ve Biyoçeşitlilik	8.000.000	S4.Savunmasızlık	7.000.000
N4.Karbon	-73.000.000	YARATILAN TOPLAM ETKİ (£)	1.458.800.000

Kaynak: Yorkshire Water (2021b)'dan yararlanarak hazırlanmıştır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada değer muhasebesi ve değer muhasebesi yaklaşımlarından birisi olarak sunulan etki değerlendirme kavramları açıklanmaya çalışılmış, etki değerlemesi konusunda iki önemli örnek incelenmiştir.

Bilindiği üzere muhasebe, işletme tarafından gerçekleştirilen mali nitelikteki işlemlerin belgelendirilmesi, kaydedilmesi, sınıflandırılması, özetlenmesi, raporlanması, analiz ve yorumunun yapılması bilimidir. İşletme tarafından kâr veya topluma hizmet temel amaçları doğrultusunda gerçekleştirilen üretim veya pazarlama faaliyetleri için yapılan harcamalar, giderler, katılan maliyetler ve elde edilen gelirler ulusal para birimi cinsinden muhasebe kayıtlarına alınır. Finansal sermayenin ulusal para birimi çimsinden muhasebe kayıtlarına alınmasında ilgili mevzuat, düzenleme, ilke ve standartlar esas alınır. Diğer taraftan, işletme faaliyetlerinde kullanılan ve etkilenen doğal sermaye, sosyal sermaye, fikri sermaye, insan sermayesi için yapılan harcamalar, giderler, maliyetler, elde edilen fayda ve gelirler mevcut düzenleme, ilke ve standartlar doğrultusunda muhasebe kayıtlarına sınırlı bir biçimde yansıtılmakta veya hiç yansıtılmamaktadır. Bu durum, yönetsel kararların eksik veriler temelinde alınmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, işletme tarafından yaratılan veya tüketilen değer bütüncül olarak tespit edilememesi sonucunu doğurmaktadır. İşletme performansının bütüncül olarak gerçeği yansıtır bir biçimde belirlenebilmesi ve sunulabilmesi için finansal ve finansal olmayan sermaye unsurları üzerinde yaratılan değer, bir diğer ifadeyle etkinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Etki değerlendirme, sermaye unsurları üzerinde yaratılan etkinin nitel etki değerlendirme veya nicel etki değerlendirme araç ve metodolojileri kullanılarak tespit edilmesi, olarak tanımlanabilir. Bu çalışma

kapsamında, etki değerlemesi yapan ve yarattıkları toplam etkiyi parasallaştırarak paydaşların bilgisine sunan iki işletmenin etki değerlendirme metodolojileri ve raporları kısaca incelenmeye çalışılmıştır. Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere, finansal olmayan ve parasal olarak hesaplanamayacağı söylenen, dolayısıyla işletmenin finansal raporlarına yansıtılmayan sermaye unsurları üzerinde yaratılan etki, uygun standart, araç veya metodolojilerin geliştirilmesi ve kullanılması halinde parasal olarak değerlemeye tabi tutulabilmektedir.

Bu çalışma kapsamında yapılan inceleme sonucunda, özellikle 2000’li yılların ikinci yarısından itibaren işletme tarafından yaratılan etkinin ölçümü, parasallaştırılması veya derecelendirilmesi için bölgesel veya uluslararası alanda faaliyet gösteren çok sayıda organizasyon tarafından etki ölçüm rehber, araç veya metodolojilerinin geliştirildiği görülmüştür. Hatta işletmeye özel etki ölçüm ve değerlendirme rehber, araç veya metodolojilerinin kullanılması söz konusudur. Finansal olmayan performansın finansal performans üzerinde etkisi olduğu düşünüldüğünde, işletme tarafından yaratılan toplam etkinin açık, anlaşılır, doğru, güvenilir ve karşılaştırılabilir bir biçimde ölçülmesi ve değerlendirilmesi için ortak bir standart, rehber, araç veya metodolojinin geliştirilmesi ve kullanımının sağlanması gerekmektedir. İşletmeler tarafından yaratılan etkinin ölçümü ve hesaplanmasında ortak bir rehber, araç veya metodolojinin geliştirilebilmesi için Capital Coalition ve Impcat Management Proje işbirliği ve Sustain Value teknik desteği ile Temmuz 2021’de Değer Muhasebesi Ağı kurulmuştur.

İşletme tarafından yaratılan etkinin ölçüm ve değerlendirilmesi için ortak bir standart, rehber, araç veya metodolojinin geliştirilmesi yanında, etkinin ölçüm ve değerlendirmede kullanılacak olan verilere ulaşılabilirlik de önem arz etmektedir. Yaratılan toplam etkinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi için birincil ve ikincil verilerden yararlanılır. Birincil veriler işletmenin kendi kontrolü altında olan veya tedarikçilerinin kontrolü altında olan veriler iken, ikincil veriler ilgili resmi kuruluş tarafından kamuya açıklanan verilerdir. İşletme tarafından etki ölçüm ve değerlendirilmesinin yapılabilmesi için birincil ve ikinci veri kaynaklarından tam, doğru ve zamanlı veri teminini sağlayacak sistemlerin mevcut olması, bu sistemlerin şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkeleri çerçevesinde ihtiyaç duyulan veriyi ihtiyaç duyulan zamanda paydaşların bilgisine sunması gerekmektedir.

Finansal olmayan performansın finansal performansa etkisi ve özellikle küresel ısınmanın olumsuz etkileri dikkate alındığında, bu çalışma sonucunda yapılan tespit ve önerileri şu şekilde özetlemek mümkündür:

İşletmeler tarafından yaratılan toplam etkinin ölçüm ve değerlendirilmesi için ortak bir standart, rehber, araç veya metodolojinin geliştirilmesi ve kullanımının sağlanması gerekmektedir.

Ölçüm ve değerlendirilmesi yapılan finansal olmayan sermaye unsurları açısından yaratılan etkinin finansal tablolara entegre edilmesi gerekmektedir.

Finansal olmayan sermaye unsurları açısından yaratılan etkinin ölçüm ve değerlemesinin yapılabilmesi için birincil ve ikinci veri kaynaklarından tam, doğru ve zamanlı veri teminini sağlayacak sistemlerin mevcut olması, bu sistemlerin şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkeleri çerçevesinde ihtiyaç duyulan veriyi ihtiyaç duyulan zamanda paydaşların bilgisine sunması gerekmektedir.

Türkçe literatürde finansal olmayan sermaye unsurlarının performans ölçümü kapsamında etki ölçümüne ilişkin çok sayıda çalışma mevcuttur. Ancak yapılan literatür taramasında, işletmeler tarafından yaratılan, korunan veya tüketilen etkinin parasallaştırılmasına, diğer bir ifadeyle etki değerlemesine ilişkin çalışmaya rastlanamamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın, etkinin parasallaştırılmasına ilişkin Türkçe literatüre katkı sağlayan bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, bu çalışma kapsamında esas itibarıyla, Yorkshire Water Company tarafından geliştirilen ve kullanılan etkinin parasallaştırılmasına ilişkin metodoloji esas alınarak, bir işletmenin verileri kullanılarak etkinin parasallaştırılmasına ilişkin örnek uygulama yapılması amaçlanmakta iken, birincil ve ikincil verilere tam olarak ulaşılamaması nedeniyle bu amaca ulaşılamadığını da belirtmekte fayda vardır.

Gelecekte, etki ölçüm ve değerlemede kullanılan metodolojilerin karşılaştırılması, etki ölçüm ve değerlendirme metodolojileri kullanılarak işletmelerin etki ölçümlerinin yapılması konularında çalışma yapılabilir.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- F.Y.; Yazı Taslağı- F.Y.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- F.Y.; Son Onay ve Sorumluluk- F.Y.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- FY; Drafting Manuscript- FY; Critical Revision of Manuscript- FY; Final Approval of Accountability- FY.

KAYNAKÇA

- Accounting for Sustainability [A4S]. (2022).
<https://www.accountingforsustainability.org/content/dam/a4s/corporate/home/KnowledgeHub/Guide-e-pdf/Navigating%20the%20Reporting%20Landscape%20V2.pdf.downloadasset.pdf> (10.02.2022)
- Aps, J. Carpenter, B., Fortuna, A., Nicholls, J., Ongan, G., Titz, S., Urgan, E. ve Uibu, M. (2017). *Sosyal Girişim Vakaları Vaka Kitapçığı*. <https://kusif.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2018/02/SosyalGirisimVakaKitapciigi.pdf> (15.06.2022)
- Barby, C., Barker, R., Cohen, R., Eccles, R., Heller, C., Mayer, C., Rocher, B., Serafeim, G., Stroehle, J., Younger, R. Ve Zochowski, R. (2021). Measuring Purpose-an Integrated Framework. DOI:10.2139/ssrn.3771892, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3771892 (05.04.2022)
- Capital Coalition (2022). Value Accounting Network. <https://capitalscoalition.org/project/value-accounting-network/> (05.02.2022)
- Cavlak, H. ve Ataman, B. (2019). Geleneksel, Değer Bazlı ve Alternatif Performans Ölçütlerinin Karşılaştırılması. *Journal of Research in Business*, 4(2): 181-195, DOI: 10.23892/JRB.2019.60
- Dictionary of Cambridge. (2022). <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/anthropocene> (01.04.2022)
- Global Compact Türkiye. (2022). Sürdürülebilir Finans Çalışma Grubu. <https://www.globalcompactturkiye.org/surdurulebilir-finans/> (10.02.2022)
- Global Impact Investing Network [GIIN]. (2020). The State of Impact Measurement and Management *Practice-Second Edition*. https://thegiin.org/assets/GIIN_State%20of%20Impact%20Measurement%20and%20Management%20Practice_Second%20Edition.pdf (10.02.2022)
- Impact Institute. (2019). Framework for Impact Statements Beta Version (FIS Beta). <https://www.impactinstitute.com/framework-for-impact-statements/> (10.02.2022)
- Impact Management Project ve BlueHub Capital. (2020). Impact Ratings: Quantified Not Monetised. https://29kjb3armds2g3gi4lq2sx1-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/IMP_Impact-ratings-discussion-document.pdf (11.03.2022)
- Impact Management Project. (2020). Impact Monetisation - A Summary Of The Discussions With The IMP's Practitioner Community. <https://impactmanagementproject.com/emerging-consensus/have-your-say-on-impact-monetisation/> (11.03.2022)

- Impact Valuation Roundtable. (2017). White Paper: Operationalizing Impact Valuation: Experiences and Recommendations by Participants of the Impact Valuation Roundtable. https://docs.wbcsd.org/2017/04/IVR_Impact%20Valuation_White_Paper.pdf (12.03.2022)
- International Integrated Reporting Council [IIRC]. (2013). Capitals-Background Paper for <IR>. <https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/03/IR-Background-Paper-Capitals.pdf>
- International Integrated Reporting Council [IIRC]. (2013). International Integrated Reporting Framework. <https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf>
- International Integrated Reporting Council [IIRC]. (2021). International Integrated Reporting Framework. <https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2021/01/InternationalIntegratedReportingFramework.pdf>
- International Organization for Standardization [ISO]. (2019). ISO Monetary Valuation of Environmental Impacts And Related Environmental Aspects (ISO 14008 Standardı:2019). <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:14008:ed-1:v1:en>
- Net Positive Project. (2019). Net Positive Methodology Summary. https://static1.squarespace.com/static/5af56b9436099b397b0c0ec7/t/5c5d6091e5e5f0151eac4f31/1549623442097/Net+Positive+Project_Methodology+Summary_Jan+2019.pdf (01.04.2022)
- PWC. (2013). Measuring And Managing Total Impact: A New Language For Business Decisions. <https://www.pwc.com/gx/en/sustainability/publications/total-impact-measurement-management/assets/pwc-timm-report.pdf> (05.02.2022)
- PWC. (2022a). Understanding Total Impact Measurement and Management (TIMM). <https://www.pwc.co.uk/who-we-are/our-purpose/performance/valuing-our-total-impact/total-impact-measurement-management.html> (12.03.2022)
- PWC. (2022b). Valuing Our Total Impact - Our Results in Detail. <https://www.pwc.co.uk/who-we-are/our-purpose/performance/valuing-our-total-impact.html>
- Serafeim, G. ve Trinh, K. (2020). A Framework for Product Impact-Weighted Accounts. *Harvard Business School Working Paper 20-076*. <https://www.hbs.edu/impact-weighted-accounts/Documents/Preliminary-Framework-for-Product-Impact-Weighted-Accounts.pdf>
- UPM. (2017). UPM Impact Valuation White Paper. <https://www.upm.com/siteassets/asset/responsibility/images/societal-impact/upm-impact-valuation-paper.pdf> (11.03.2022)

- Value Balancing Alliance. (2021). *Methodology Impact Statement General Paper-Version 0.1*.
https://www.value-balancing.com/_Resources/Persistent/8/a/f/f/8aff8d622d5a09f9af18a062a71b9a3201f2ea3e/20210302_VBA%20Method_paper_Environmentals.pdf (16.02.2022)
- Value Balancing Alliance-VBA. (2021). VBA Methodology V0.1 - Impact statement - Extended Input-Output Modelling - Consultation Draft. https://www.value-balancing.com/_Resources/Persistent/0/f/9/1/0f919b194b89a59d3f71bd820da3578045792e2c/20210526_VBA%20Impact%20Statement_InputOutput%20Modelling.pdf (06.02.2022)
- Yorkshire Water. (2018). Total Impact and Value Assessment – Methodology Report. <https://www.yorkshirewater.com/media/hm2df10b/tiva-methodology-report.pdf> (12.03.2022)
- Yorkshire Water. (2021a). Our Contribution to Yorkshire: Methodology Report. <https://www.yorkshirewater.com/media/1irfk3ao/our-contribution-methodology-2020-21-v3.pdf> (16.03.2022)
- Yorkshire Water. (2021b). Our Contribution to Yorkshire Annual Impact And Public Value Report 2020/2021. <https://www.yorkshirewater.com/media/vlhldo4j/our-contribution-main-report.pdf> (16.03.2022)
- Yorkshire Water. (2022). <https://www.yorkshirewater.com/about-us/capitals/> (12.03.2022)

YEŞİL MUHASEBEYE YÖNELİK KAVRAMSAL BİR ARAŞTIRMA*

Dr. Öğr. Üyesi Aysun ATAGAN ÇETİN**

Dr. Öğr. Üyesi Saime DOĞAN***

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS153-ÖS179

ÖZ

İşletmeler doğal kaynakları üretim faaliyetlerinde kullanarak kar elde etmektedir. Kar elde etmek amacıyla kurulmuş olan işletmelerin, içinde buldukları çevrenin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaları, sosyal sorumluluklarının bir gereğidir. İşletmeler artık en önemli paydaşları olan çevrenin önemini daha iyi kavramışlardır. Çevreye olan duyarlılık muhasebede de kendini göstermektedir. Tüketicilerin çevresel duyarlılığının artması ve işletmelerin sosyal sorumluluk bilinciyle hareket ederek faaliyetlerini gerçekleştirilmesi, yeşil muhasebenin doğuşunu sağlamıştır. Çevresel faaliyetlere ilişkin maliyetlerin finansal tablolarında yer alması gerekliliği, araştırmacıların ilgi konusu olmuştur. Bu kapsamdan hareketle yeşil muhasebe konusu gerek uluslararası gerekse ulusal literatürde varlığını güçlü bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. Bu araştırmanın amacı, yeşil muhasebeye yönelik kavramsal bir çalışma gerçekleştirerek konuyu teorik olarak çeşitli yönleriyle ele almaktır. Bu amaç doğrultusunda yeşil muhasebe ile ilgili yapılmış olan çalışmalar incelenerek bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın, bilgilendirici ve açıklayıcı yönüyle gerek araştırmacılar gerekse de uygulamacılar için literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Muhasebe, Çevresel Muhasebe, Sürdürülebilirlik

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 30.11.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 04.02.2023
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Trakya Üniversitesi, aatagancetin@trakya.edu.tr, orcid.org/0000-0001-7588-1322

***Kırklareli Üniversitesi, saimedogan@klu.edu.tr, orcid.org/0000-0003-2638-9694

Atıf (Citation): Atagan Çetin, A. ve Doğan, S. (2023). Yeşil Muhasebeye Yönelik Kavramsal Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS153-ÖS179. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1212011>

Jel Sınıflandırması: M40, M41

A CONCEPTUAL RESEARCH ON GREEN ACCOUNTING

ABSTRACT

Businesses make profit by using natural resources in production activities. It is a requirement of their social responsibility to contribute to the sustainability of the environment in which they operate. Businesses have now better grasped the importance of the environment, which is their most important stakeholder. Sensitivity to the environment also manifests itself in accounting. The increase in the environmental awareness of the consumers and the realization of the activities of the enterprises by acting with the awareness of social responsibility have provided the birth of green accounting. The necessity of including the costs of environmental activities in the financial statements has been the subject of interest of researchers. Within this framework, the issue of green accounting has started to make its presence felt strongly in both international and national literature. The aim of this research was to deal with the subject from various aspects theoretically by carrying out a conceptual study on green accounting. For this purpose, a field study was carried out by examining the studies on green accounting. It is thought that the study will contribute to the literature for both researchers and practitioners with its informative and explanatory aspect.

Keywords: Green Accounting, Environmental Accounting, Sustainability.

Jel Classification: M40, M41

EXTENDED ABSTRACT

PURPOSE AND MOTIVATION

Businesses have to interact with the environment, which is one of their stakeholders, during their activities. Businesses have responsibilities towards the legal, economic, and social environment. The process of identifying, accounting, and controlling the additional costs created by the environmental problems of the enterprises has revealed green accounting as a requirement of the social responsibility concept of accounting. The fact that businesses acquire social and environmental obligations along with their financial obligations also necessitates reporting on green accounting. The necessity of including the costs of environmental activities in the financial statements has been the subject of interest of researchers. The issue of green accounting has started to make its presence felt strongly in both international and national literature.

The study aims to provide conceptual explanations for green accounting. For this purpose, studies on green accounting written in Turkish and English languages were examined and categorized. Green accounting issue is to deal with various aspects theoretically. It is thought that the study will contribute to the literature in terms of both researchers and practitioners with its informative and explanatory aspect.

METHODOLOGY

The study consists of four parts. Following the introduction, in the second chapter, under the conceptual framework title, the birth and development of green accounting, its relationship with other types of accounting, its definition, the benefits of its implementation and the difficulties that may be encountered in its implementation are mentioned. The third section includes the literature review and the fourth section includes the conclusion.

The literature review of the study was carried out by content analysis. First, the studies in English and then in Turkish were analyzed. For this purpose, 18 English studies and 10 Turkish studies, which were published by typing "Green Accounting" in the search box in the Google Academic database, were analyzed. In the analysis of the studies, the method used, the number of citations, the sample, the characteristics of the model, the contribution to the literature and the output obtained as a result were taken into consideration. The studies were listed in summary table according to the year of publication and then transferred by making content analysis.

The literature review of the study was carried out by content analysis. First, the studies in English and then in Turkish were analyzed. For this purpose, 18 English studies and 10 Turkish studies, which were reached by typing "Green Accounting" in the search box in the Google Academic database, were analyzed. In the analysis of the studies, the method used, the number of citations, the sample, the characteristics of the model, the contribution to the literature and the output obtained as a result were taken into consideration. The studies were listed in summary table according to the year of publication and then transferred by making content analysis.

RESULTS AND DISCUSSION

The emergence of the idea of sustainability has been with the limited resources despite the unlimited needs of people. The irresponsible destruction of scarce resources for the purpose of short-term high profits of enterprises has led states to invest in future generations. The idea of accounting for the efforts to protect the environment has laid the groundwork for the development of green accounting.

Businesses have now better grasped the importance of the environment, which is their most important stakeholder. Sensitivity to the environment also manifests itself in accounting. The necessity of including the costs of environmental activities in the financial statements has been the subject of interest

of researchers. Within this framework, the issue of green accounting has started to make its presence felt strongly in both international and national literature.

Since there is no separate monitoring and reporting application of environmental costs in the accounting system in the current situation in Turkey, green accounting cannot be applied sufficiently, and environmental costs are not frequently encountered in the financial statements of enterprises. However, environmental statements, which are the result of the interaction of the business and the environment, apart from the financial reports of the enterprises are included in reports such as sustainability reports, annual reports, and corporate social responsibility reports.

CONCLUSION AND IMPLICATION

The tax sanctions of the states against businesses are regulated by considering the financial statements. Implementing a reward policy for environmental sustainability and a penalty policy for polluters, considering the financial statements prepared according to green accounting, through the effective implementation of green accounting policies, will increase the sensitivity of the states. In enterprises, there should be units responsible for determining the damage caused by the production wastes on the environment and whether there is a chance to be recovered.

Studies on green accounting develop the subject in theory and keep it on the agenda. The more widespread and efficient use of green accounting in businesses will develop depending on the education level of the practitioners on the subject. Organizing training programs on green accounting and establishing standards for green accounting information system will prevent many possible problems to be encountered in practice.

In this research, green accounting was discussed from a theoretical perspective. The benefits and difficulties of green accounting application were mentioned. The study fills the conceptual gap in the literature, provides researchers with up-to-date literature information and guides future studies so that it can be applied in practice.

1. GİRİŞ

Doğal kaynakların yerine konulamaz şekilde tüketilmesi, işletmelerin sürekliliğini olumsuz etkilemektedir. Yenilenemez kaynakların etkili ve verimli kullanılması, temel amaç olması gerekirken; işletmeler, kar baskısı ile kaynakları bilinçsizce kullanma eğilimindedirler. Esasında işletmelerin yasal, ekonomik ve sosyal çevreye karşı sorumlulukları bulunmakta ve bu sorumluluk bilinci ile tüketicilere ulaşmaları gerekmektedir. Tüketicilerin, sosyal medyanın da etkisi ile yenilenebilir kaynakları kullanan işletmeler ile yenilenemeyen kaynakları kullanan işletmeler arasında tercih yapmaları söz konusudur.

Tüketicilerin bu konudaki duyarlılığı, devlet, yerel idareler ve işletmeleri çevresel, sosyal ve ekonomik gelişmenin sürdürülebilirliği ile ilgili yeni yaklaşımlar belirlemeye yönlendirmektedir. Bunun neticesinde, rekabet koşullarının sürekli olarak değiştiği günümüz iş dünyasında işletmeler, sürdürülebilir ve çevreye duyarlı çalışmalara daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Nitekim; işletmelerin sürdürülebilirliklerini sağlamak adına toplumsal, doğal çevre ve insan odaklı amaçlara da hizmet etmeleri bir gerekliliktir (Soylu & Uçkun, 2019, s. 522).

İşletmeler yürüttükleri faaliyetleri sırasında paydaşlarından biri olan çevreyle etkileşim halindedirler (Süklüm, 2020, s. 151). İşletmedeki ticari işlemleri kendine özgü bir biçimde yansıtması sebebiyle “işletme dili” olarak tanımlanan muhasebe (Akbulut ve diğerleri, 2014, s. 76), çevresel koşulları göz önünde bulundurarak sorumluluk almak ve bunu yeşil muhasebe sisteminin içine dahil etmek durumundadır. İş dünyasında, etik davranışlar iyi, doğru ve adil uygulamalardır (Çetin, 2019).

Gökdeniz (1996), çevredeki objelerin tümünde bir maliyet olgusu olduğunu, yani çevrenin genel manada bir maliyeti olduğunu vurgulamıştır. Bu durumda işletmelerin çevreye olan olumlu olumsuz yansımalarının muhasebe sistemlerine entegre edilmesi gerekliliği de açıktır. İşletmeler, çevreye verilen zararı ortadan kaldırmak için birtakım maliyetlere katlanmak durumundadır (İçöz & Kılınç, 2016). İşletmelerin çevreye verdikleri zararları minimize etmek için geliştirdikleri yöntemleri Süklüm (2019a), aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- Hammaddeleri daha verimli kullanmak,
- Atıkları azaltmak,
- Atık bertaraf yöntemlerini geliştirmek,
- Çalışma koşullarını iyileştirmek,
- Ürün ve süreçleri yenilemek.

Üretim ve tüketimin sosyal maliyetleri, geleneksel muhasebe sisteminde dikkate alınmamaktadır (İçöz & Kılınç, 2016). Çevresel kaynakların işletme faaliyetlerinde kullanılması sonucunda mal ve hizmet üretimi gerçekleşmekte, aynı zamanda çevre tahribatı ve çevre kirliliği de oluşmaktadır. İşletme ve çevre etkileşimi sonucu oluşan çevresel maliyetlerin tümü yeşil muhasebe kapsamında değerlendirilmektedir (Gök & Çarıkçı, 2022, s. 386). İşletmelerin çevresel sorunlarının yarattığı ek maliyetleri tespit etme, muhasebeleştirme ve kontrol altına alma süreci, muhasebenin sosyal sorumluluk kavramı gereği yeşil muhasebeyi ortaya çıkarmıştır. İşletmelerin finansal yükümlülükleriyle beraber sosyal ve çevresel yükümlülükler edinmesiyle birlikte, raporlamada yeşil muhasebeye yönelik açıklamalar içeren bölümlere yer verilmesi söz konusu olmaktadır (Şimşek, 2020, s. 21).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kavramsal çerçeve başlığı altında yeşil muhasebe kavramının doğuşu, gelişimi, diğer muhasebe türleriyle olan ilişkisi, konuya yönelik yapılan çalışmalarda yer verilen çeşitli yeşil muhasebe tanımları ve yeşil muhasebe uygulamalarının faydaları ve güçlüklerine değinilmiştir.

2.1. Yeşil Muhasebenin Doğuşu ve Gelişimi

Muhasebenin, bilim dalı olarak açık bir sistem teşkil etmesi, çevreyle etkileşimini artırmaktadır. Bundan dolayı muhasebe bilimine dair konular da sürekli değişim göstermektedir. Çevresel problemlerin giderek arttığı 21. yy. işletmeciliğinde muhasebe bilimi çözüm arayışına girmiş ve bu bağlamda ekolojik, ekonomik, teknolojik ve sosyolojik çevresel koşullar gözetilerek yeni prensipler geliştirilmiştir (Sevilengül, 2000).

Toplumun çevre konusunda daha da bilinçlenmesiyle beraber işletmelerin sorumluluk alanları da genişlemiştir. Böylece, işletme yöneticileri çevreye olan etkilerini de dikkate alan daha duyarlı faaliyetlerde bulunarak rekabet güçlerini arttırabilmektedirler. Toplumun bilinçlenmesi işletmelerde çevresel duyarlılığa, bu da işletmelerin kendi ürün ve üretim sistemlerini düzenlemesine katkıda bulunmuştur. Bu düzenlemelerin kısa ve uzun vadede maliyetlendirilmesi muhasebe sistemi içerisinde yeşil muhasebe olarak adlandırılmaktadır (Soylu & Uçkun, 2019, s. 520). Süklüm (2019b), muhasebe biliminin de çevreye duyarlılığının bir göstergesi olarak yeşil muhasebe kavramını oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda yeşil muhasebenin çıkış noktası, “Bu dünya bize atalarımızdan miras kalmadı, biz onu çocuklarımızdan ödünç aldık” sözüne dayanmaktadır (Tarsuslu & Çil Koçığıt, 2020, s. 327).

“Çevresel faydalar elde etmeye yönelik olarak oluşturulan bir sistem olan yeşil muhasebe, işletme yöneticilerine çevreye ilişkin operasyonel, kontrol sağlama, karar verme, raporlama ve koruma konularında bilgi sunmaktadır. Başlangıçta işletmeler, çevresel zararları mali tablolarında ifşa etmek istemeseler de çevreye verilen zararın yüksek olması sebebiyle buna uymak zorunda kalmışlardır. Bir işletmenin ürünleriyle ilgili çevresel maliyetlerinin bilinmesi, yönetsel kararlar için oldukça önemlidir. Diğer taraftan; maliyetleme, yatırım analizleri ve stratejik yönetim kararları gibi konularda da çevre muhasebesinin kullanım alanı artış göstermiştir. Günümüzde, birçok işletme çevre sorunlarıyla karşı karşıya olup, çevreye ilişkin bilgilerin kamuoyuna raporlanarak açıklanması ve çevrenin korunup geliştirilmesi yönünde çözüm arayışındadır. Sonuç olarak, çevre muhasebesinin kullanımı, çevreyi koruma amacına yönelik oluşturulan çabanın bir ürünüdür” (Rounaghi, 2019, s. 507). Yeşil muhasebe, çevresel kaynakları dikkate alarak, sürdürülebilir kalkınma ve büyüme için politika planlamak amacı ile geliştirilmiştir (Jayanthi, 2015, s. 76).

Yeşil muhasebe, ilk olarak 1970’li yıllarda araştırılmaya başlanmışsa da gerçek önemini 1990’lı yıllarda çevresel duyarlılığın artması ile birlikte kazanmıştır. Çevresel maliyetlerin toplam maliyetler

içindeki payının artması ve sosyal sorumluluk anlayışının gelişmesiyle çevresel muhasebeye olan ihtiyaç artmıştır (Esmeray & Güngör Tanç, 2009, s. 242).

Doğal kaynaklarını üretim girdisi olarak kullanan işletmelerin, üretim ve tüketim faaliyetleri sonucunda çevreye zarar veren çeşitli atıkları ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, işletmelerin üretimden tüketime kadar tüm süreçlerde çevreye daha duyarlı olmaları gerekmektedir. Bu duyarlılığın gereği olarak faaliyet alanları ve yönetim stratejilerinde değişiklik ve güncelleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, işletme faaliyetlerinin çevreye olan etkilerinin muhasebe sürecine aktarılmasında çevre muhasebesi kavramı oldukça önemlidir (Gönen & Güven, 2014, s. 41).

Yeşil muhasebe işletmelere, çevreye verilen zararı engellemek ve çevreyi korumak amacıyla yükledikleri çevresel maliyetleri raporlama olanağı sunmaktadır (Süklüm, 2020). Toplumsal çevre bilincinin artması, işletmelerin çevreye daha duyarlı ürün üretmeleri konusunda beklenti oluşturmaktadır. Bu doğrultuda devletler, ekonomik politikalar içinde yeşil üretimi işletmeler için zorunlu hale getirmişlerdir (Tarsuslu & Çil Koçığıt, 2020, s. 327). Bazı ülkelerin yeşil muhasebeye yönelik düzenlemelerini Tu ve Huang (2015) Tablo 1’deki gibi ifade etmiştir:

Tablo 1. Yeşil Muhasebe Alanında Yapılan Uluslararası Düzenlemeler

Ülke	Düzenleme yılı	Kurum	Düzenleme
Danimarka	1995	Green Accounts Act	Yaklaşık 1200 yüksek kirliliğe sahip işletmenin yeşil muhasebe raporu vermesi istendi. Ayrıca 200 işletme gönüllü olarak rapor verdi.
ABD	1995	U.S. Environmental Protection Agency	Çevresel maliyet muhasebesi, mevcut maliyet muhasebesi sistemine çevresel maliyet bilgilerinin eklenmesi, gizli çevresel maliyetlerin belirlenmesi ve uygun ürün veya üretime tahsis edilmesi olarak düzeltilmiştir.
Hollanda	1999	Environmental Management Act	Yaklaşık 260 işletme çevre raporunu açıklamak zorunda kaldı. Ayrıca 40 işletme gönüllü olarak rapor verdi.
Birleşmiş Milletler	2001	Division for Sustainable Development	Muhasebe bilgi sistemi içine, firmaların çevresel yaşam döngüsünü ve ekonomik bilgileri yönetmelerine ve daha iyi bilgi ve çevre koruma stratejileri edinmelerine olanak tanınmasına yönelik eklemeye yapılmıştır.
Uluslararası Muhasebe Federasyonu	2001	Environmental Management Accounting Guidelines	“Çevre yönetim muhasebesi, kurumsal bilgilerin ve çevre yönetim muhasebesinin raporları ve denetimi de dahil olmak üzere uygun bir çevre muhasebesi sisteminin geliştirilmesi ve yürütülmesi yoluyla çevresel ve ekonomik performansı yönetir” düzenlemesi getirilmiştir.
Japonya	2005	Ministry of the Environment	Yeşil muhasebe, işletmelerin çevre koruma faaliyetlerindeki maliyet ve etkinliğinin nicel bir değerlendirmesidir. Nihai hedef, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmektir.
Tayvan	2008	Environmental Protection Administration	“Ölçme, kayıt, analiz ve açıklama ile işletmelerin çevresel iyileştirme ve korumaya yatırım yaptıkları kaynaklar ve yönetim çıktılarını tamamen ve tutarlı bir şekilde yeniden düzenlenir ve çıktılar işletmelerin paydaşlarına sunulur” düzenlemesi getirilmiştir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, yeşil muhasebe ile ilgili olarak düzenlemelerin devletler nezdinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar düzenlemeler yetersiz kalsa da gelecek için umut vaat ettiği

söylenbilir. İçöz ve Kılınç (2016) ülkemizde, işletmelerin çevreye olan olumsuz etkilerinin 1970’li yıllardan sonra dikkate alındığını ve yasal düzenlemelerin getirildiğini belirtmiştir.

2.2. Yeşil Muhasebe Kavramı ve Diğer Muhasebe Türleriyle İlişkisi

Alan yazında yeşil muhasebenin çevre muhasebesi ile aynı kavram olarak değerlendirildiği çalışmaların yanı sıra farklı kavramlar olarak ele alındıkları çalışmalara da rastlanmaktadır. Literatürde bazen ayrı bazen aynı kavramlar olarak kullanılan çevre muhasebesi ve yeşil muhasebenin amacı doğal kaynakların değerini belirleyerek bu kaynakların verimsiz bir şekilde kullanılmasını engellemektir (Yılmaz & Şahin, 2017). Yeşil muhasebe, literatürde çevre muhasebesi veya sürdürülebilir muhasebe olarak da yer almakta ve doğal kaynakların etkin kullanımına yönelik geliştirmiş bir araç olarak tanımlanmaktadır (Karcıoğlu & Tosunoğlu, 2022, s. 59).

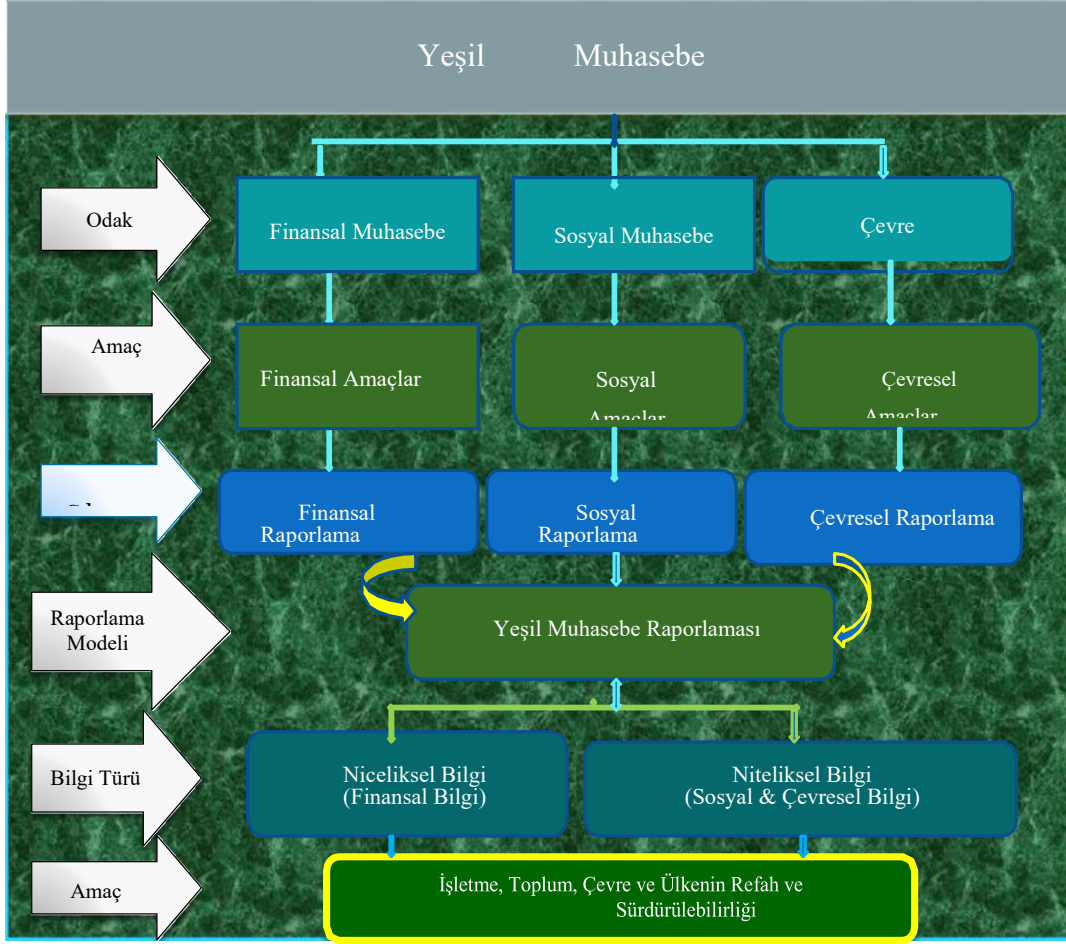
Ekergil ve Savaş (2019) yaptıkları çalışmada, sürdürülebilirlik ve çevresel hassasiyetler sonucunda yeşil muhasebe kavramının gündeme geldiğini, kavrama ilişkin henüz genel kabul görmüş bir tanımın yapılmamış olduğunu; çevre muhasebesi, doğa muhasebesi, ekolojik muhasebe vb. kavramların eş anlamlı olarak kullanıldığını belirtmişlerdir (Ekergil & Savaş, 2019, s. 52). Yılmaz ve Şahin (2017), çevresel muhasebe politikalarının çevre muhasebesinin konusu olduğunu, karbon muhasebesini içeren devlet politikalarının ise yeşil muhasebe kapsamında ele alındığını belirtmiştir.

Apalı ve Acun (2019), çevre muhasebesini “işletmelerin çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirirken aldıkları önlemlerin muhasebeleştirilmesi ve bunun sonucunda elde edilen bilgi çıktılarının işletme paydaşlarına sunulması”, yeşil muhasebeyi ise “küresel iklim değişikliğini önlemek için yapılan faaliyetler” olarak tanımlamışlardır. Her iki kavram da çevreye yönelik yapılan çalışma ve alınan tedbirlerin muhasebe sistemine dahil edilerek, etkisinin tespit edilmesini amaçlamaktadır.

Kırlıoğlu ve Can (2006) ise çevre muhasebesinin daha çok parasal göstergelere odaklandığını, yeşil muhasebenin ise fiziksel (sayısal) göstergelere odaklandığını belirtmişlerdir. Çevresel kalemlerin birçok durumda parasallaştırılmaması sebebiyle fiziki (miktar) bilgilerin parasal bilgilerden çok daha önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında çevre muhasebesi, muhasebe, muhasebeciler ve ekoloji arasındaki ilişkilerin incelenmesi çabalarına verilen ortak bir isim olarak da ifade edilmiştir.

Süklüm (2019a), yeşil muhasebenin, sosyal sorumluluk kavramının sonucu olarak, işletme faaliyetlerinin çevresel etkilerini tespit edebilmek amacıyla oluşan bir uzmanlık muhasebesi olduğunu belirtmiştir. Yeşil muhasebe, çevresel maliyetlerin detaylı bir şekilde raporlanabilmesini mümkün kılmaktadır (Kiranmai & Swetha, 2018, s. 16). Türkiye’de yeşil muhasebe politikası olmadığı için çevre muhasebesi ve yeşil muhasebe kavramları aynı ifadeler olarak kullanılmaktadır.

Yeşil muhasebenin tanımı ve kapsamı doğrultusunda bir “Yeşil Muhasebe Modeli” Şekil 1’de gösterildiği gibidir. Bu modelde Yeşil Muhasebenin kapsamında finansal muhasebe, sosyal muhasebe ve çevresel muhasebe yer almaktadır.

Şekil 1. Yeşil Muhasebe Modelinin Oluşturulması

Kaynak: (Lako, 2018, s. 8)

2.3. Yeşil Muhasebenin Tanımı

Yeşil muhasebe, işletmelerin çevresel harcama ve maliyetlerinin tanımlanıp, yönetilebilmesi sürecinin mali tablolara yansıtılması olarak tanımlanmaktadır (Bezirci ve diğerleri, 2011, s. 64). Yalçın ve Sarıgül Sümerli (2021) yeşil muhasebeyi, işletmelerin yol açtığı çevresel etkileri minimize etmek adına oluşturdukları çevresel bir muhasebe sistemi şeklinde tanımlamışlardır.

Akbaş'tan (2011) aktaran Payziner Doğanay ve Özkan (2014) yeşil muhasebe kavramını, “bir işletmede planlama, karar alma ve faaliyetlerin yürütülmesi süreçlerinde çevresel konuların dikkate alınması ve işletme faaliyetlerinin fiziksel çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin ve bu etkileri azaltmak

için gerçekleştirilen çabaların raporlanması” olarak tanımlamıştır. Tanımda yer alan fiziksel çevre vurgusuna ek olarak yeşil muhasebenin, kolektif ve bireysel kararlarda fiyatı biçilmemiş malların sosyal değerlerini birleştirme yolunu sağlayacağı öngörülmektedir (Erba & Uçar, 1993, s. 45). Farklı bir bakış açısıyla Cairns (2000), yeşil muhasebenin, çevrenin insan refahına katkısının açık bir şekilde tanınmasının ulusal hesaplara dahil edilmesi olduğunu öne sürmektedir. Muhasebe sistemi içerisinde ayrı bir tür olmayan yeşil muhasebe ya da çevre muhasebesi, çevrenin öneminin artmasıyla çevresel faaliyet maliyetlerinin belirlenmesi ve raporlanması sürecidir (Haftacı & Soylu, 2007, s. 119).

Süklüm (2019a), EPA (United States Environmental Protection Agency) tarafından yapılan yeşil muhasebe tanımını Tablo 2’de verildiği gibi aktarmıştır:

Tablo 2. EPA Yeşil Muhasebe Tanımı

Makro düzeyde	Yenilenebilen ve yenilenemeyen ulusal doğal kaynakların tüketiminin ölçümüne dayanmaktadır.
Finansal muhasebe düzeyinde	İşletmelerin çevre ile ilgili bilgileri raporlaması ve ilgili taraflara iletmesi sürecidir.
Yönetim muhasebesi düzeyinde	İşletme ile ilgili hayati derecede önem taşıyan maliyetler, üretim süreci ve planlama gibi konularla çevrenin bağlantısını incelemektedir.

Yeşil muhasebe, net ulusal üretimi sosyal refah açısından daha kapsamlı bir gösterge haline getirebilmek veya tüketilen doğal kaynakların değerinin politika yapımcılar tarafından değerlendirilebilmesi için kullanılan bir yöntemdir (Yılmaz & Şahin, 2017, s. 112).

Yeşil muhasebe doğal kaynakları tüketen işletmelerin, çevresel etki boyutu ve çevresel koruma faaliyetleri hakkında topluma bilgi sağlamaktadır. Bu bağlamda işletmeye ilişkin doğru ve güvenilir çevresel bilgilerin elde edilmesi, üretilen mamul maliyetinin doğru hesaplanması, gerçek kar ya da zararın ilgililere sunulması, uluslararası rekabet şartlarına uyum sağlanması ve çevresel performansın artırılması konularında yeşil muhasebe anlayışının geliştirilmesi hususu önem arz etmektedir (Akdeniz ve diğerleri, 2021, s. 29). Yeşil muhasebe yaklaşımı ile, işletmelerin çevresel yatırımlar ve fedakarlıklar sonucu oluşan maliyetlerinin etkileri saptanarak ve yönetim kararlarında kullanılabilmesi olanaklı hale gelmektedir (Alagöz & Yılmaz, 2001, s. 148).

İşletmelerin kaynak kullanımında etkin ve verimliliği benimsemesi, çevreye dost ürün tasarımı ve atıkların geri dönüşümüne yönelik çalışmalar yapması çevreye duyarlı işletmecilik, çevreye duyarlı yönetim, yeşil işletmecilik, yeşil yönetim gibi kavramları ortaya çıkarmıştır (Ertaş & Doğan, 2021, s. 469). Karakuş ve Erdirençelebi (2018), çevre odaklı ifadesini, “işletmelerin gerçekleştirdikleri tüm faaliyetlerde çevresel etkileri dikkate almaları, çalışanlarına çevre bilinci konusunda eğitimler

vermeleri, çevreye zarar vermeyen ya da olabildiğinde az zarar veren teknolojiler kullanmaları, operasyonel faaliyetlerinde çevresel etkileri minimize etmeye çalışmaları vb. faaliyetlerin tümünü kapsayan anlayış” olarak tanımlamışlardır (Karakuş & Erdirençelebi, 2018, s. 681).

İşletmelerin doğal çevreye verdikleri zararların giderilmesine yönelik gerçekleştirdikleri koruma faaliyetleri için birtakım parasal harcamalar yapmaları zorunludur. Bu da konunun muhasebe boyutu ile ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Tüm atıkların, su kirliliğinin ve sera gazlarının etkilerinin azaltılması amacıyla yapılan çevresel yatırım ve harcamaların getirdiği ek maliyetler, yeşil muhasebenin ana konusunu oluşturmaktadır (Akdeniz ve diğerleri, 2021, s. 31). Alagöz ve Yılmaz (2001) Çevre yönetim sisteminin işletme süreçlerine dahil edilmesiyle işletme maliyetlerinde azalma oluşacağını belirtmişlerdir. “Kirlilik önleme ve atık yönetim (azaltma) konusuna verilen önem, yöneticileri sürekli olarak daha düşük maliyetli çözümler aramaya yöneltmektedir” (Alagöz ve Yılmaz, 2001, s. 156).

Kırlioğlu ve Can (2006), çevresel muhasebenin tanımları, kavram ve ilkeleri, yöntem ve yaklaşımlarının tam oturmaması; farklı ülke ve işletmelerde farklı uygulamalar ile karşılaştırılması dolayısıyla zor bir konu olduğunu belirtmişlerdir. “Evrensel, ulusal, bölgesel düzeyde makroekonomik boyutlarının yanı sıra kurumsal düzeyde veya işletme düzeyinde mikroekonomik boyutları gibi farklı düzey ve boyutları; finansal muhasebe bakış açısının yanı sıra maliyet ve yönetim muhasebesi bakış açısı gibi farklı bakış açıları; işletmeye özel maliyetleri ile içsel yönlerinin yanı sıra sosyal veya toplumsal maliyetleri ile dışsal yönleri gibi farklı kapsama alanları; parasal ölçümlerle ekonomik temellerinin yanı sıra fiziksel ölçümlerle ekolojik temelleri gibi farklı esasları söz konusudur” (Kırlioğlu & Can, 2006, s. 10).

2.4. Yeşil Muhasebe Uygulamalarının Faydaları ve Güçlükleri

Çevre kirliliğine karşı işletmelerin aldıkları önlemler hem yasal zorunluluklar hem de sosyal sorumlulukları gereğidir. Çevresel maliyetler, çevresel etkilerin ölçülmesi, muhasebeleştirme, çevre raporlarını oluşturma, çevresel sorumluluk gibi kavramları içerisinde bulunduran yeşil muhasebe uygulamaları, işletmeler kadar birçok bilgi kullanıcılarına da fayda sağlayacaktır (Hiçyorulmaz, 2022, s. 121). Böylece, yeşil muhasebe aracılığıyla, işletmelerin kaynak kullanımının yanı sıra eko-sistem üzerindeki etkileri dolayısıyla oluşan maliyetleri de tespit edilebilmektedir (Yelgen, 2022, s. 100).

Çevreyle etkileşim halinde olan işletmelerin çevreye duyarsız hareket etmesi imkansızdır. İşletmelerin başarılı olmalarındaki temel şartların başında çevre duyarlılığı gelmektedir. Bu nedenle işletmeler faaliyetlerini yürütürken çevresel bilinçle hareket etmektedirler (Ceyhan & Ada, 2015, s. 133). İşletmelerin sosyal sorumlulukları gereği çevresel faaliyetlerine ilişkin maliyetlerini muhasebe sistemine dahil etmesi maliyet azaltımına da yardımcı olmaktadır (Altınbay & Durak, 2022, s. 141). Benzer şekilde Esmeray ve diğerleri (2009), “Küresel ısınma sonucu işletmelerin yoğun çevresel önlem alması ve çevresel maliyetlerin artması nedeniyle mamullerin doğru bir şekilde maliyetlendirilmesi ve

bu bilgilere göre karar alternatiflerinin oluşturulması işletmelerin rekabet edebilirliğini de artıracaktır” düşüncesini öne sürmüşlerdir (Esmeray ve diğerleri, 2009, s. 259).

Çevre ile ilgili varlık tüketimlerinin belgelenmesi, raporlanması ve denetlenmesi gerekmektedir (Hiçyorulmaz, 2022, s. 115). Bezirci ve diğerleri (2011) yeşil muhasebenin amacını, kredibilitésine zarar vermeden işletmenin temel mali tablolarının evrensel düzeyde etkin bir çevre amacına yönelik olarak oluşturulması şeklinde vurgulamışlardır.

Süklüm (2019a) yeşil muhasebenin amaçlarını işletmelerin çevreye karşı sorumluluklarının muhasebe sistemi içerisinde değerlendirilip gerekli tedbirlerin alınması, çevreye verilen zararın en aza indirilmesi konusunda maliyet analizlerinin yapılması ve çevresel kaynak envanterinin saptanması olarak belirtmiştir. Aslanertik ve Özgen (2007), Yeşil muhasebenin, yönetim muhasebesinin bir aracı olarak işletmelerde karar süreçlerinde kullanılabileceğini ve çevreyi koruma adına yapılan çalışmalardan kaynaklanan fayda ve maliyetlerin kaydedilmesini olanaklı kıldığını belirtmişlerdir.

Aktürk ve diğerleri (2012), yeşil muhasebenin uygulanması sürecinde dikkate alınması gereken unsurları aşağıdaki şekilde sıralamıştır (Aktürk ve diğerleri, 2012, s. 104):

- Çevre muhasebesinin işletmede çevre yönetiminin bir parçası olduğu düşünülerek uyumlu çalışma ön planda tutulmalıdır.
- İşletmenin içinde bulunduğu çevreye gösterdiği özen, denetim komiteleri tarafından da dikkatlice takip edilmelidir. Bir risk yönetimi olarak değerlendirilebilecek bu yaklaşım, işletmenin ileride büyük yasal ceza ve maliyetlere katlanmasını da engelleyecektir.
- Uzun vadede bakıldığında sosyal sorumluluk duygusuna sahip işletmelerin gün geçtikçe daha da bilinçlenen bir toplum tarafından kabul göreceği ve piyasa değerini arttıracığı beklenmektedir. Bu nedenle çevre muhasebesi uygulamalarının işletme politikalarının bir parçası haline getirilmesi gereklidir.
- İşletmelerin muhasebe sistem organizasyonları çevresel raporlamanın ihtiyaç duyduğu verileri sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.
- İşletmede çevre muhasebesinin bir yükümlülük değil, sorumluluk olduğu anlayışı olduğu benimsenmelidir. Geniş tabanlı bir katılım sağlanmalıdır.
- İşletmelerin muhasebe standartlarını da dikkate alarak çevre muhasebesi uygulamalarını güncelleştirmeleri gerekmektedir.
- Uzmanlaşmış personel istihdamının çevre muhasebesi uygulamalarının başarısını etkilediği dikkate alınmalıdır.
- Gerekliğinde işletme yönetimi tarafından teknik destek sağlanmalıdır.
- Çevre muhasebesi uygulamaları bir turizm pazarlaması unsuru olarak görülmelidir. Turizm pazarlaması sürecinde çevre muhasebesinden istifade edilmelidir.

Yeşil muhasebe, işletmelerin çevreyle etkileşiminde, çevresel kaynak kullanımının ve bunun sonucunda çevreye verdiği zararın tespit edilmesi, işletme politikalarının belirlenmesinde önem taşımaktadır (Hiçyorulmaz, 2022, s. 115). Dalğar ve Yıldırım (2016), yeşil muhasebenin işletmelere sağlayacağı yararları aşağıdaki gibi sıralamışlardır:

- “Çevreye ilişkin sorunların denetim programına alınması,
- Çevresel sorunların etkilerine yönelik sosyal anlayışın işletmenin finansal yapı ve hesaplarına yansıtılması,
- Çevresel rapor ve çevre muhasebesi sisteminin gelişimine katkıda bulunacak metot ve uygulamaların geliştirilmesi,
- Çevresel beyan ve raporlamaların denetim ve incelemesine katkı sunması,
- Çevresel karar verme, yönetim sistemlerini değerlendirme gibi denetim hizmetlerine katkı sunması.”

Aslan (2017) işletme faaliyetleri sonucunda doğal kaynakların azalışının tespit edilmesi ve çevresel maliyet olarak mali tablolarda raporlanmasının yeşil muhasebe ile sağlanacağını ifade etmiştir. İşletmelerin yeşil muhasebe uygulamalarına yer vermesi, çevresel bilinçle hareket ettiklerinin bir göstergesidir. Bu durumda pazar payı ve rekabet güçlerini artırmaları, yönetsel risklerini azaltmaları ve çevresel yatırımları sayesinde finansal kaynak yaratmaları mümkün olacaktır (Şimşek, 2020, s. 23).

Karcıoğlu ve Tosunoğlu (2021) yeşil muhasebenin işletmelere sağladığı katkıyı Tablo 3’te verildiği gibi beş boyutta incelemiştir:

Tablo 3. Yeşil Muhasebenin İşletmelere Katkısı

Sürdürülebilirlik	Sürdürülebilirlik açısından yeşil muhasebenin önemli olduğu, özellikle yeşil muhasebenin finansal olmayan bilgilerin yönetilmesi noktasında işletmelere katkı sağladığı söylenebilmektedir.
Dışsallık	Çevre sorunlarının beraberinde getirdiği olumsuz dışsallıkları kolay bir şekilde çözebilme konusunda yeşil muhasebenin katkı sunacağı ifade edilmektedir.
Ekonomi	İşletmelerde çevre yönetimi faaliyetlerinin artması, çevresel maliyetlerin ve yararların daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır. Böylece işletme karlılığının ve mali yapının olumlu etkileneceği düşünülmektedir.
Maliyet Yönetimi	Maliyet yönetimi perspektifine yönelik yapılan çalışmalarda özellikle iç yönetim ve maliyet kontrolünde kullanılan yöntem ve tekniklere yer verilmektedir. Ayrıca çevresel maliyetlere yönelik ayrı standartların yer alması gerekliliği de çalışma sonuçlarında belirtilmektedir.
Davranış-Eğitim	Kaynakların etkin kullanımının ve işletmelerin çevre üzerindeki etkilerinin yeşil muhasebe ile açıklanabileceği belirtilmektedir. Ayrıca işletmelerin çevresel sorunları yorumlayabilmeleri noktasında yeşil muhasebenin rehberlik yapabileceği de çalışma sonuçlarında ifade edilmektedir. Ancak yeşil muhasebe konusunda farklı disiplinler ve araştırmacıların farklı görüşlerinin olduğu ve uygulanabilirliğine yönelik eğitimlerin daha fazla olması gerektiği de çalışma sonuçlarında belirtilmektedir.

Yeşil muhasebe avantajları yanında dezavantajları da olan bir sistemdir. Yeşil muhasebenin dezavantajları; çevresel dışsallıkların işletmeye uyarlanmasında yaşanan zorluklar, çevresel etkilerin işletmenin tüm faaliyetlerine yansımaları, çevresel unsurlara ilişkin bilgi, belge ve dokümantasyona ulaşmadaki zorluk, çevrede oluşan zararın doğru ve objektif olarak tespit edilmesinin güçlüğü, muhasebe sistemi içerisinde yeşil muhasebeye yönelik yöntemlerin yetersizliği, yeşil muhasebe uygulamalarının işletmelere ek maliyet ve yük getirmesi olarak sıralanabilir (Akmeşe & Coşkun, 2018, s. 17-18).

İşletmelerde yeşil muhasebe sisteminin uygulanmasındaki zorluklar aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (Chnana, 2021):

- Standart bir muhasebe yöntemi olmaması,
- Çevresel malların hızla değişmesi,
- Çevresel malları değerlendiren teknolojilerin yetersiz olması,
- Ülkeler arasındaki muhasebe sistemlerinin farklılığı,
- Maliyetlerin kolayca ölçülememesi,
- Sonuçların uzun vadeli olması,
- Endüstriyel güvenilirlik verilerinin olmaması,
- Gönüllü (isteğe bağlı) olarak uygulanması,
- İşletmelerinin çevreye karşı verdiği maddi zararın tam olarak ölçümünün zor olması ve
- Çevre ile ilgili belge, bilgi ve arşivlere ulaşımında zorluk çekilmesi şeklinde belirtilebilir.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın literatür taraması, içerik analizi yapılarak gerçekleştirilmiştir. Önce İngilizce ardından Türkçe dilinde yapılan çalışmalar analiz edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Google Akademik veri tabanında arama kutucuğuna “Green Accounting” yazılmış ve arama sonucunda ilk olarak çıkan 18 çalışma analiz edilmiştir. Çalışmalar öncelikli olarak bir tablo haline getirilmiş ve çalışma yılı artan şekilde düzenlenerek tabloda özetlenmiştir. Tabloda, yazar adı, çalışma adı, yayın yılı, çalışmanın yöntemi ve çalışmanın aldığı atıf sayısı verilmiştir. Çalışmaların atıf sayısı için, Google Akademik veri tabanında çalışma adı yazıldığında çıkan “Alıntılanma Sayısı” dikkate alınmıştır. Buna göre, İngilizce yapılan çalışmaların özeti aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 4. İngilizce Yapılan Literatür Taraması

Yazar	Çalışma	Yıl	Yöntem	Atf
Robert Cairns	Sustainability Accounting and Green Accounting	2000	İstatistiksel Analiz	46
Jeffrey Vincent	Introduction to The Special Issue: Green Accounting: From Theory to Practice	2000	İstatistiksel Analiz	75
Yousef Jahamani	Green Accounting in Developing Countries: The Case of U.A.E. and Jordan	2003	İstatistiksel Analiz	134
Richard Fleischman, Karen Schuele	Teaching and Educational Note Green Accounting: A Primer	2006	İstatistiksel Analiz	102
M. Stanojevic, S. Vranes, I. Gökalp	Green Accounting for Greener Energy	2010	İçerik Analizi	34
Sherine Farouk, Jacob Cherian, Jolly Jacob	Green Accounting and Management for Sustainable Manufacturing in Developing Countries	2012	İçerik Analizi	50
Craig Deegan	The Accountant will have a Central Role in Saving the Planet . . . Really? A Reflection on ‘Green Accounting and Green Eyeshades Twenty Years Later’	2013	Kavramsal Analiz	139
Daniel Thornton	Green Accounting and Green Eyeshades Twenty Years Later	2013	Kavramsal Analiz	70
Charles Cho, Dennis Patten	Green Accounting: Reflections from a CSR and Environmental Disclosure Perspective	2013	Kavramsal Analiz	150
Haruna Maama, Kingsley Opoku Appiah	Green Accounting Practices: Lesson from an Emerging Economy	2018	İçerik Analizi	51
Andreas Lako	Conceptual Framework of Green Accounting	2018	Kavramsal Analiz	18
Varsha Agarwal, Kalpaja Linternan	A Study on the Importance of Green Accounting	2018	İstatistiksel Analiz	12
Matthew Egan, Dale Tweedie	A “Green” Accountant is Difficult to Find Can Accountants Contribute to Sustainability Management Initiatives?	2018	Saha Analizi	45
Mohammad Mahdi Rounaghi	Economic Analysis of Using Green Accounting and Environmental Accounting to Identify Environmental Costs and Sustainability Indicators	2019	Kavramsal Analiz	56
Candy Chamorro Gonzalez, Ketty Herrera Mendoza	Green Accounting in Colombia: A Case Study of the Mining Sector	2020	Saha Analizi	9
Made Endiana, Mahayu Dicryani, Putra Adiyadnya, Semara Putra	The Effect of Green Accounting on Corporate Sustainability and Financial Performance	2020	İstatistiksel Analiz	22
Matthew Sadiku, Tolulope Ashaolu, Sunday Adekunle, Sarhan Musa	Green Accounting: A Primer	2021	Kavramsal Analiz	6
Kumar Dhar, Maria Sarkar, Foster Ayithey	Impact of Social Responsibility Disclosure between Implementation of Green Accounting and Sustainable Development: A Study on Heavily Polluting Companies in Bangladesh	2021	İstatistiksel Analiz	147

Tablo 4 incelendiğinde, yeşil muhasebe üzerine çalışmaların özellikle 2010 yılı sonrasında hız kazandığı, istatistiksel analizlerin çoğunlukta olduğu ve atf sayılarının tatmin edici düzeyde gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Çalışmaların ayrıntılı analizi aşağıda verilmiştir.

Cairns (2000), çalışmasında yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynakları açısından yeşil muhasebe ilkelerini incelemiştir. Çalışma kapsamında, Yeşil muhasebe kayıtlarının faydacı bir ekonomide

gelecekteki indirgenmiş fayda akışlarını maksimize eden yaklaşım ile kayıt altına alınması gerektiği belirtilmiştir.

Vincent (2000), çalışmasında 1970 yılından itibaren yeşil muhasebenin teoriden uygulamaya geçiş sürecini değerlendirerek, kurmuş olduğu tüketim tabanlı bir model yardımıyla da “ülkeler gelecekte de şimdiki kadar iyi durumda olabilecekler mi?” sorusuna cevap aramıştır.

Jahamni (2003), çalışmasında Birleşik Arap Emirlikleri ve Ürdün gibi gelişmekte olan ülkelerdeki şirketlerin çevreye ilişkin konulardaki (çevresel farkındalık, çevresel katılım, çevresel raporlama) bilinç düzeyini tespit etmek için bir analiz gerçekleştirmiştir. Analiz sonucunda, gelişmekte olan ülkelerin çevresel farkındalıkları olsa da çevresel korumaya ilişkin katkı düzeylerinin düşük seviyede olduğu ve az sayıda firmanın çevresel performanslarını raporladığı tespit edilmiştir.

Fleishman ve Schedule (2006), yaptıkları çalışmada yeşil muhasebe konusuna muhasebe eğitimi açısından yaklaşmış ve uyguladıkları üç farklı anket ile öğrencilerin yeşil muhasebe konusundaki uyum düzeylerini ve farkındalıklarını araştırmışlardır. Çalışmada, yeşil muhasebe konusunda yapılan okuma ve sınıf içi tartışmalarının, öğrencilerin çevre sorunlarına ilişkin farkındalıkları ve ilgilerini arttırdığı ve öğrencilerin çevre konusunda daha fazla aktif olma düşüncelerini güçlendirdiği sonucuna varılmıştır.

Starojevic ve diğerleri (2010), yaptıkları çalışmada yeşil muhasebe uygulamaları sayesinde ilgi odağının ekonomik refahtan toplumsal refaha çevrilmiş olduğunu ve insanın doğal dünyanın ayrılmaz bir parçası olduğunu bir kez daha ortaya koymuşlardır.

Farouk ve diğerleri (2012), yaptıkları çalışmada işletmelerde uygulanacak çevresel yönetim muhasebesi uygulamaları ile işletmelerin çevresel performanslarının iyileştirilebileceğini öne sürmüşlerdir.

Deegan (2013), çalışmasında muhasebe ilkelerinin yeşil muhasebe kavramı gözetilerek yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu amaca yönelik olarak muhasebe ilkelerini ayrıntılı olarak inceleyen Deegan, literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Thornton (2013), çalışmasında yeşil muhasebeye yönelik kayıt örnekleri sunmuştur. Bu açıdan bakıldığında Thornton’un makalesi, alan yazında ilk yeşil muhasebe kaydının yapıldığı çalışma olmaktadır. Thornton, Kanada’nın 2011 yılında IFRS ilkelerini benimsemesinden sonra, bölüm 3110 içinde zorunlu alanların yeşil muhasebeye yönelik olarak yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Cho ve diğerleri (2013), yaptıkları çalışmada Thornton’un 2013 yılında yayınladığı makaleyi yorumlamışlardır. Çalışmada Thornton’un çevre muhasebesini dar kapsamlı olarak değerlendirdiği ve gelecek çalışmalar için daha ayrıntılı analizlerin yapılmasının önemi vurgulanmıştır.

Maama ve Appiah (2019), yaptıkları çalışmada gönüllü yeşil muhasebe uygulamalarının ne boyutta olduğunu tespit etmek için Gana Menkul Kıymetler Borsasına kayıtlı şirketleri analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda madencilik, petrol ve gaz sektöründeki işletmelerin çevresel sürdürülebilirlik raporlarını muhasebe sistemlerine entegre etseler de faaliyet raporlarında yeşil uygulamalara ilişkin yalnızca olumlu niteliksel açıklamalara yer verdikleri tespit edilmiştir. Araştırmanın diğer bir sonucu da hemen hemen tüm işletmelerin, yıllar içerisinde çevresel açıklamalarının nitelik ve niceliğini arttırdıkları yönünde olmuştur.

Lako (2018), çalışmasında yeşil muhasebenin Finansal Muhasebe Standartları Kurulu tarafından benimsenmesi gerektiğini öne sürmüş ve bu amaç doğrultusunda dış çevre unsurlarının rolünü değerlendirmiştir. Lako, yeşil muhasebe ile ilgili model düzeyinde çalışma yaparak yeşil muhasebe ilkelerini ortaya koymayı hedeflemiştir.

Agarval (2018), çalışmasında işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluklarının yerine getirilmesinde yeşil muhasebenin önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmiş ve insanların yeşil muhasebeye bakış açılarını ölçmeye yönelik bir araştırma gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda, insanların çoğunlukla yeşil muhasebe uygulamalarını ve devletin bu uygulamalara yönelik katı kural ve düzenlemelerini desteklediklerini ifade etmiştir.

Egon ve Tweedie (2018), yaptıkları çalışmada muhasebecilerin örgütsel sürdürülebilirlik girişimlerine nasıl katkıda bulunabileceklerini araştırmışlardır. Bu amaçla büyük bir Avustralya şirketinde üst düzey yönetimin, muhasebe personelinin eko-verimliliğe dayanan bir sürdürülebilirlik raporlama girişimine dahil etmeye çalıştığı bir vaka çalışması yapmışlardır. Çalışma sonucunda muhasebecilerin, yaratıcı sürdürülebilirlik iyileştirmeleri yapmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

Rounaghi (2019), çalışmasında yeşil muhasebenin, çevresel muhasebenin alt başlığı olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca yeşil muhasebenin gelir muhasebesi, finansal muhasebe ve yönetim muhasebesi bağlamında değerlendirilmesinin doğru olacağını eklemiştir. Çalışmada yeşil muhasebe uygulamalarının firmalara sunacağı fırsatlara da özet olarak yer verilmiştir.

Gonzales ve Mendoza (2021), yaptıkları çalışmada endüstri sektörünün çevresel katkılarını gerçekleştirmek adına çevre ve ekonomiyi birbiriyle ilişkilendirmenin önemli olduğunu belirterek; Kolombiya'daki lider madencilik işletmelerinin yeşil muhasebe uygulamalarını araştırmışlardır. Araştırma sonucuna göre, seçilmiş madencilik işletmelerinin %80'i yeşil muhasebeyi yönetim sistemlerine entegre etseler de yeşil muhasebeye ilişkin temel prosedürler henüz uygulamaya konmamıştır. Çalışmada ayrıca, çevresel bir muhasebe modelinin geliştirilmesi için yeşil muhasebeye ilişkin zorunlu düzenlemelerin uygulamaya konulması önerilmektedir.

Endiana ve diğerleri (2020), yaptıkları çalışmada, gelişmekte olan ülkelerden biri olan Endonezya’da Kurumsal Sürdürülebilirlik Yönetim Sistemi (CSMS) uygulaması içerisinde yer alan yeşil muhasebenin, işletmenin finansal performansı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda; Endonezya’daki üretim işletmelerinin mali performanslarını iyileştirmek adına uygun çevresel maliyetlerini tahsis ederek yeşil muhasebe uygulamalarını gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir.

Sadiku ve diğerleri (2021) tarafından yapılan çalışma yeşil muhasebeye giriş niteliğindedir. Çalışmada yeşil muhasebe, çevresel etkinin muhasebeleştirilmesini sağlayan yeni bir muhasebe dalı olarak değerlendirilmiştir. Yeşil muhasebenin geleneksel muhasebeden farkı ortaya konmuş, yeşil muhasebenin çevreyi ve çevresel refahı baz aldığı aktarılmıştır. Çevresel maliyetlerin operasyonların finansal sonuçlarına dahil edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Dhar ve diğerleri (2022), yaptıkları çalışmada Bangladeş’te 2010-2019 yılları arasında yüksek düzeyde kirlilik yaratan şirketlerin sürdürülebilir kalkınmalarında yeşil muhasebe uygulamalarının etkisini analiz etmiştir. Dhaka Menkul Kıymetler Borsasına kayıtlı 212 şirketin analiz edildiği çalışma sonucunda, etkin düzeydeki yeşil muhasebe uygulamalarının, yüksek düzeyde kirlilik yaratan şirketlerin sürdürülebilir gelişim yeteneklerini önemli ölçüde iyileştirdiği tespit edilmiştir.

Tüm dünyada süregelen çevre kirliliği ve buna yönelik yapılan önleme girişimleri, araştırmacıların da ilgisini çevre konusuna yöneltmektedir (Hiçyorulmaz, 2022: 115). Öztürk Yöndemli (2022: 243), Türkiye’de çevre muhasebesine yönelik yapılan ilk akademik çalışmanın 1995 yılında hazırlanmış bir yüksek lisans tezi olduğunu belirtmiştir. Muhasebenin toplumsal ve çevresel konularla ilişkilendirildiği çalışmalara ancak 1970’lerde rastlanmaktadır (Kırılıoğlu ve Can, 2006: 1).

Literatürde yeşil muhasebenin çevre muhasebesi ile aynı kavram olarak değerlendirildiği çalışmaların yanı sıra farklı kavramlar olarak ele alındıkları çalışmalara da rastlanmaktadır. Ülkemizde, devlet tarafından belirlenen yeşil muhasebe politikalarının olmaması ve dolayısıyla uygulama alanı bulamaması literatüre de yansiyarak az sayıdaki çalışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ulusal literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde aşağıda verilen özet tablo oluşturulmuş ardından Türkçe literatürün ayrıntılı analizine yer verilmiştir.

Tablo 5. Türkçe Yapılan Literatür Taraması

Yazar	Çalışma	Yıl	Yöntem	Atıf
Muhammet Bezirci, Rabia Özpeynirci, Haluk Duman	Sosyal Sorumluluk Kavramı Bağlamında Yeşil Muhasebe Eğitimi: Bir Alan Araştırması	2011	İstatistiksel Analiz	14
Züleyha Yılmaz, Zeynep Şahin	Muhasebe Dersi Alan Öğrencilerin Yeşil Muhasebe Konusundaki Algıları ve Farkındalıkları	2017	İstatistiksel Analiz	14

Tablo 6. Türkçe Yapılan Literatür Taraması (devamı)

Ali Apalı, Özge Acun	Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerde Yeşili Koruma Bilincinin Yeşil Muhasebe Üzerindeki Etkisinin Araştırılması	2019	İstatistiksel Analiz	4
Nurcan Süklüm	Yeşil Muhasebe Farkındalığının Sosyal Sorumluluk Çerçevesinde Analizi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği	2019	İstatistiksel Analiz	4
Seyhan Çil Koçyiğit, Sinan Tarsuslu	Üniversite Öğrencilerinin Yeşil Muhasebe Konusundaki Algıları ve Farkındalıkları: Bir Üniversite Örneği	2020	İstatistiksel Analiz	3
Nurcan Süklüm	Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Yeşil Muhasebe ve Yeşil Denetim İlişkisine Kavramsal Bir Bakış	2020	Kavramsal Analiz	5
Aybüke Yalçın, Sevgi Sümerli Sarıgül	Yeşil Pazarlama ve Yeşil Muhasebe Konularının Görsel Haritalama Tekniğine Göre Bibliyometrik Analizi	2021	İçerik Analizi	6
Reşat Karcıoğlu, Büşra Tosunoğlu	Yeşil Muhasebe Araştırmalarının Bilim Haritalama Teknikleri ile Bibliyometrik Analizi	2022	İçerik Analizi	-
Esin Yelgen	Yeşil Muhasebe ve Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Çalışma	2022	Kavramsal Analiz	-
Ali Altınbay, Hülya Durak	Çevre Muhasebesi, Yeşil Muhasebe ve Karbon Muhasebesi Kavramları Hakkında Yazılan Makalelerin Bibliyometrik Analizi	2022	Kavramsal Analiz	-

Çalışma kapsamında konuya ilişkin daha güncel verilerin elde edilmesi amacıyla 2010 yılı sonrasında yapılan çalışmalar literatür taramasına dahil edilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde çalışmalarda atf sayısının yıllar itibari ile giderek düştüğü, çalışma yönteminin genellikle istatistiksel analiz şeklinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra 2021 ve 2022 yıllarında yeşil muhasebe konusunda üç farklı bibliyometrik analiz tekniğinin kullanıldığı çalışmaların varlığı dikkate değerdir.

Bezirci ve diğerleri (2011), Konya ve Karaman'daki muhasebe meslek mensuplarının faaliyet alanlarındaki yeşil muhasebe uygulamalarına ait etkinlik düzeyinin, eğitimle olan ilişkisini ortaya koymak amacıyla bir anket çalışması yapmışlardır. Çalışma sonucunda, muhasebe meslek mensuplarının yeşil muhasebe hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları belirlenmiş ve yeşil muhasebe eğitiminin önemi vurgulanmıştır.

Yılmaz ve Şahin (2017), yeşil muhasebeye ilişkin farkındalık düzeylerini belirlemek için muhasebe dersi alan öğrencilere anket uygulaması yapmışlardır. Çalışma sonucunda staj ve iş tecrübesi olan öğrencilerin, yeşil muhasebeye ilişkin farkındalık düzeylerinin diğer öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu; bankacılık ve sigortacılık bölümü öğrencilerinin ise çevre bilincinin diğer bölümlere kıyasla daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Benzer şekilde Apalı ve Acun (2019), çalışmalarında muhasebe eğitimi almış olan öğrencilerin yeşili ve doğayı korumaya yönelik bilinçlerinin, yeşil muhasebeye karşı olan olumlu yaklaşımları üzerinde etkisinin olup olmadığını araştırmışlardır. Anket uygulanarak gerçekleştirilen çalışma sonucunda, öğrencilerin yeşili ve doğayı koruma bilinçlerinin yeşil muhasebe kavramına olan yaklaşımları üzerinde olumlu etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Muhasebe dersi alan öğrencilerin yeşil muhasebe konusundaki farkındalıklarının araştırıldığı diğer bir çalışma da Süklüm (2019) tarafından yapılmıştır. Çalışma sonucunda, öğrencilerin cinsiyetleri ve yeşil muhasebe hakkında bilgi sahibi olma durumları ile yeşil muhasebe farkındalığı arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Üniversite öğrencilerinin yeşil muhasebe konusundaki algı ve farkındalık düzeyini ölçen bir diğer çalışma Çil Koçyiğit ve Tarsuslu (2020) tarafından yürütülmüştür. Çalışmanın sonucunda, yeşil muhasebe algı ve farkındalığının yüksek olduğu demografik değişkenler; işletme bölümü öğrencileri, muhasebe alanında staj ve iş tecrübesi olanlar, 25 yaş ve üstü olanlar, 4. sınıf öğrencileri, 2,51-3,00 ile 3,51-4,00 aralığında ortalamaları olan öğrenciler ile mali müşavirliği meslek olarak yapmayı düşünen öğrencilerdir.

Süklüm (2020) tarafından yürütülen diğer bir çalışmada, kurumsal sosyal sorumluluğun yeşil muhasebe ve yeşil denetim ile olan ilişkisi kavramsal olarak irdelemiştir. Bunun yanı sıra çalışma uluslararası yeşil muhasebe uygulamalarına da değinmektedir. Bu açıdan bakıldığında çalışma, literatürde ilk olma özelliğine sahiptir.

Yalçın ve Sümerli (2021) çalışmalarında, yeşil muhasebe ve yeşil pazarlama alanlarına yönelik olarak yapılmış çalışmaları bibliyometrik analiz yöntemi ile incelemiştir. Çalışma, 1975-2020 yılları arasında yapılan ve Web of Science veri tabanında listelenen makaleleri baz almaktadır. Arama ifadesi olarak “green accounting” veya “environmental accounting” kelimeleri kullanılmıştır. 1.001 adet çalışma, çeşitli özelliklerine göre ayrıntılı incelemelere tabi tutulmuştur.

Yeşil muhasebe konusu ile ilgili bibliyometrik analiz yapan diğer bir çalışma ise Karcıoğlu ve Tosunoğlu (2022) tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmada yapılan bibliyometrik analiz çalışması vosviewer programı kullanılarak haritalandırılmış ve kelime ağı oluşturulmuştur.

Altınbay ve Durak (2022), yaptıkları çalışmada çevre muhasebesi, yeşil muhasebe ve karbon muhasebesini kavramsal olarak açıkladıktan sonra Türk literatüründe bu kavramlara ilişkin yazılan makaleleri bibliyometrik olarak analiz etmişlerdir. Yazarlar, Yükseköğretim Akademik Arama veri arama tabanını kullanarak 119 çalışmanın analizini gerçekleştirmiştir.

Yelgen (2022), çalışmasında yeşil muhasebe kapsamında çevresel maliyetlerin hangi hesaplarda ve ne şekilde muhasebeleştirileceğini örnekler üzerinden açıklamıştır. Çalışma kapsamında Tekdüzen Hesap Planı dikkate alınarak bir tekstil işletmesinde yeşil muhasebe yevmiye kayıt örnekleri verilmiştir.

4. SONUÇ

Sürdürülebilirlik düşüncesinin ortaya çıkması, insanların sınırsız ihtiyaçlarına karşın, kaynakların sınırlı olması ile olmuştur. Kıt kaynakların, işletmelerin kısa dönemli olarak yüksek kar elde etme amacı doğrultusunda sorumsuzca yok edilmesi, devletleri gelecek nesillere yatırım yapmaya yönlendirmiştir. Çevreyi korumak adına yapılan çalışmaların muhasebeleştirilmesi düşüncesi, yeşil muhasebenin geliştirilmesine zemin hazırlamıştır.

İşletmeler, kurulma aşamasında çevreye zarar vermeyeceklerine yönelik olarak tüketicileri bilgilendirerek, doğabilecek çevresel zararları mali tablolarına yansıtmalıdır. Bunun yanı sıra işletmelerin sürdürülebilirlik çalışmaları neticesinde doğan maliyetleri muhasebeleştirilmesi de söz konusudur.

Devletlerin, işletmelere yönelik vergi yaptırımları, finansal tablolar dikkate alınarak düzenlenmektedir. Devletlerin, yeşil muhasebe politikalarının etkin bir şekilde uygulanması yoluyla, yeşil muhasebeye göre düzenlenmiş mali tabloları dikkate alarak çevresel sürdürülebilirlik için bir ödül politikası ve çevreyi kirletenler için bir ceza politikası uygulaması bu konudaki hassasiyeti arttıracaktır. İşletmelerde, yaratılan üretim atıklarının çevre üzerinde yarattığı tahribatın ve geri kazanılabilir şansının olup olmadığının belirlenmesi konusunda sorumlu birimler olmalıdır.

Çevreye karşı duyulan hassasiyet, zaman içerisinde muhasebede de yer edinmiştir. Çevresel faaliyetlere ilişkin maliyetlerin finansal tablolarda yer alması düşüncesinden hareketle yeşil muhasebe ulusal ve uluslararası literatürde varlığını güçlü bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. Yeşil muhasebe konusunda yapılan çalışmalar, teoride konuyu geliştirmekte ve gündemde tutmaktadır. İşletmelerde yeşil muhasebenin daha yaygın ve verimli kullanılabilmesi, uygulayıcıların konuya ilişkin eğitim düzeylerine bağlı olarak gelişim gösterecektir. Yeşil muhasebe konusunda eğitim programlarının düzenlenmesi ve yeşil muhasebe bilgi sistemine yönelik standartlar oluşturulması, uygulamada karşılaşılmaması muhtemel birçok sorunu engelleyecektir.

Çevrenin korunmasına yönelik olarak tüm paydaşlara ayrı ayrı görevler düşmektedir. Düzenleyici kuruluşlar açısından, çevresel faaliyetlere ilişkin hesaplar tek düzen hesap planına eklenerek mali tablolarda izlenmesi sağlanabilir. Diğer taraftan, çevre bilincini arttırabilmek adına çevresel faaliyetlerin muhasebeleştirilmesi işletmelerin inisiyatifine bırakılmadan zorunlu uygulamalar getirilebilir. Muhasebe meslek örgütleri, işletmeler özelinde ortaya çıkabilecek çevresel maliyetleri tespit ederek, bunların muhasebeleştirilmesi ve raporlanması konusunda ilgili taraflardan bilgi alarak standartlaştırabilirler. Çalışanlar, kamu kuruluşları ve işletmeler tarafından verilecek eğitimlere tabi tutulmalıdır. Hükümetler, işletmelerin çevreye vermiş oldukları zararı ciddiyetle denetlemeli ve önlenmesi konusunda caydırıcı politikalar uygulanmalıdır. Çevreye zarar veren işletmeler, ağır şekilde

cezalandırılırken, çevre konusunda duyarlı işletmeler ise vergi teşvikleri gibi yöntemlerle ödüllendirilmelidir.

Bu araştırmada yeşil muhasebe teorik açıdan ele alınmıştır. Yeşil muhasebe uygulamasının faydaları ve güçlüklerine değinilmiştir. Çalışma, literatürde kavramsal boşluğu doldurmakta, araştırmacılara güncel literatür bilgisi sunmakta ve pratikte uygulama alanı bulabilmesi için sonrasında yapılacak olan çalışmalar için yol göstermektedir. Yeşil muhasebeyi teorik olarak farklı yönleriyle inceleyen çalışmanın, bilgilendirici ve açıklayıcı yönüyle gerek araştırmacılar gerekse de uygulamacılar açısından alan yazımına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Gelecek çalışmalarda yeşil muhasebe uygulamalarının firma performansı ve/veya hisse senedi getirileri, karlılığı vb. değişkenler üzerindeki etkisi araştırılabilir. Yeşil muhasebe uygulamalarının tekdüzen hesap planında yer edinmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- AAÇ; Yazı Taslağı- SD; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- .D; Son Onay ve Sorumluluk- SD

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- AAÇ; Drafting Manuscript- SD; Critical Revision of Manuscript- SD; Final Approval of Accountability- SD

KAYNAKÇA

Agarwal, V., & Kalpaja, L. (2018). A Study on The Importance of Green Accounting. *International Journal of Advance Research, Ideas and Innovations in Technology*, 4(5), 206-210. https://www.ijariit.com/?utm_source=pdf&utm_medium=edition&utm_campaign=OmAkSols&utm_term=V4I5-1234

- Akbulut, H., Pekkaya, M., & Aksakaloğlu, H. (2014). Meslek Mensuplarının Bakış Açısıyla Ticaret Meslek Liselerindeki Muhasebe Eğitimi: Bursa İli Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (62) , 73-92. <http://doi.org/10.25095/mufad.396459>
- Akdeniz, F., Yavuz, Z., & Açar, D. (2021). Çevre Muhasebesi ve Çevresel Raporlama. *Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 29-46.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/kared/issue/64510/978979>
- Akmeşe, H., & Coşkun, K. (2018). (Ed.). Çevre Muhasebesi. *Eğitim Yayınevi*.
- Aktürk, A., Akcanlı, F., Şemol, H., & Akyüz, Y. (2012). Muhasebe Standartları Bağlamında Otel İşletmelerinde Çevre Muhasebesi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Özel Sayı (8), 87-108.
- Alagöz, A., & Yılmaz, B. (2001). Çevre Muhasebesi ve Çevresel Maliyetler. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1 (1-2), 147-158.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/susead/issue/28441/302970>
- Altınbay, A., & Durak, H. (2022). Çevre Muhasebesi, Yeşil Muhasebe ve Karbon Muhasebesi Kavramları Hakkında Yazılan Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *International Journal of Applied Economic and Finance Studies*, 7(1), 140-155.
- Apalı, A., & Acun, Ö. (2019). Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerde Yeşili Koruma Bilincinin Yeşil Muhasebe Üzerindeki Etkisinin Araştırılması. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 18-36.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/oguzhan/issue/46602/571476>
- Aslan, Ş. (2017). Yeşil Muhasebe Sisteminde Çevresel Maliyetlerin Raporlanması: Mermer Üretim İşletmelerinde Uygulama [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bayburt Üniversitesi.
- Aslanertik, E., & Özgen, I. (2007). Otel İşletmelerinde Çevresel Muhasebe. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 8(2), 163-179. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ifede/issue/4599/62858>
- Beller, B., Deran, A., & Hatipoğlu, A. G. (2012). Çevre Maliyetlerinin Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi: Bir Çimento Fabrikasında Vaka Çalışması. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 95-121. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cagsbd/issue/44620/554288>
- Bezirci, M., Özpeynirci, R., & Duman, H. (2011). Sosyal Sorumluluk Kavramı Bağlamında Yeşil Muhasebe Eğitimi: Bir Alan Araştırması. *World of Accounting Science*, 13(3), 61-89.
- Cairns, R. D. (2000). Sustainability Accounting and Green Accounting. *Environment and Development Economics*, 5(1), 49-54. <https://doi.org/10.1017/S1355770X00000048>

- Ceyhan, S., & Ada, S. (2015). İşletme Fonksiyonları Açısından Çevreye Duyarlı İşletmecilik. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(26), 115-137. <http://doi.org/10.17130/ijmeb.2015.11.26.836>
- Chamorro Gonzalez, C., & Herrera Mendoza, K. (2021). Green Accounting in Colombia: A Case Study of The Mining Sector. *Environment, Development and Sustainability*, 23, 6453-6465. <https://doi.org/10.1007/s10668-020-00880-1>
- Chnana, N. (2021). Yeşil Muhasebe ve Bir Otel İşletmesinde Uygulama [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Celal Bayar Üniversitesi.
- Çalış, Y. (2013). Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(1), 175-190. <https://dergipark.org.tr/en/pub/muiibd/issue/497/4414>
- Çetin, I. (2019). Yıkıcı Liderlerde Etik Dışı Davranışlar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 108-119.
- Dalğar, H., & Yıldırım, F. (2016). Konaklama İşletmelerinde Çevre Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesine Yönelik Bir Uygulama. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 1-18. <http://doi.org/10.20875/sb.53318>
- Dhar, B. K., Sarkar, S. M., & Ayittey, F. K. (2022). Impact of Social Responsibility Disclosure Between Implementation of Green Accounting and Sustainable Development: A Study on Heavily Polluting Companies in Bangladesh. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 29(1), 71-78. <https://doi.org/10.1002/csr.2174>
- Egan, M., & Tweedie, D. (2018). A “Green” Accountant is Difficult to Find: Can Accountants Contribute to Sustainability Management Initiatives? *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. <https://doi.org/10.1108/AAAJ-03-2017-2891>
- Ekerkil, V., & Savaş, A. B. (2019). Yeşil Hastanelerde Çevre Maliyetleri ve Maliyet Hesaplarının Sınıflandırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (83), 45-60. <http://doi.org/10.25095/mufad.579653>
- Endiana, I., Dicriyani, N. L. G. M., Adiyadnya, M. S. P., & Putra, I. P. M. J. S. (2020). The Effect of Green Accounting on Corporate Sustainability and Financial Performance. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(12), 731-738. <https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no12.731>
- Erba, A., & Uçar, M. (1993). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Muhasebe. *Policy*, 19, 160-173.

- Ertaş, F. C., & Doğan, Ö. (2021). Çevresel Uygulamaların Maliyet ve Rekabet Gücü Açısından İşletmeye Etkisi: Yeşil Yıldızlı Oteller Üzerinde Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 23(3), 467-494. <http://doi.org/10.31460/mbdd.820649>
- Esmeray, M., & Güngör Tanç, Ş. (2009). Çevresel Maliyetlerin Mamullere Yüklenmesinde Kullanılan Dağıtım Anahtarlarının Seçiminde Analitik Hiyerarşi Yöntemi ve Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 241-260.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/sduibfd/issue/20830/223117>
- Farouk, S., Cherian, J., & Jacob, J. (2012). Green Accounting and Management For Sustainable Manufacturing in Developing Countries. *International Journal of Business and Management*, 7(20), 36. <http://dx.doi.org/10.5539/ijbm.v7n20p36>
- Fleischman, R. K., & Schuele, K. (2006). Green Accounting: A Primer. *Journal of Accounting Education*, 24(1), 35-66. <https://doi.org/10.1016/j.jaccedu.2006.04.001>
- Gök, A. G., & Çarıkçı, O. (2022). Çevre Muhasebesi Konulu Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(3), 369-391. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduibfd/issue/71476/1093755>
- Gökdeniz, Ü. (1996). Çevre Muhasebesi (Environmental Accounting-Green Accounting). *Öneri Dergisi*, 1(5), 21-26. <http://doi.org/10.14783/maruoneri.703333>
- Gönen, S., & Güven, Z. (2014). Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesine Yönelik Bir Seramik Fabrikasında Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (63), 39-58.
<http://doi.org/10.25095/mufad.396476>
- Haftacı, V., & Soylu, K. (2007). Çevre Kirlenmesi ve Çevre Koruma Bağlamında Çevre Muhasebesinin Önemi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (33), 102-120.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/mufad/issue/35602/395494>
- Haftacı, V., & Soylu, K. (2008). Çevresel Bilgilerin Muhasebesi ve Raporlanması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (15), 92-113. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kosbed/issue/25705/271244>
- Hiçyorulmaz, E. (2022). Çevre Muhasebesi Konusunda Yazılan Lisansüstü Tezlerin İçerik Analizi İle İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25 (1), 114-123. <http://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.1037424>
- İçöz, A., & Kılınç, Y. (2016). Çevre Maliyetleri Muhasebesi ve Raporlanması. *Journal of International Social Research*, 9(42), 1517-1531.

- Jahamani, Y. F. (2003). Green Accounting in Developing Countries: The Case of U.A.E. and Jordan. *Managerial Finance*, 29(8), 37-45. <https://doi.org/10.1108/03074350310768418>
- Jayanthi, R. (2015). Green Accounting: A Study About Its Importance and Concept. *International Journal of Research in Commerce and Management*, 6(11), 76-80.
- Karakuş, G., & Erdirencelebi M. (2018). İşletmelerin Yeşil Yönetim Algılarının İşletme Performansı Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 681-704. <https://www.isarder.org/index.php/isarder/article/view/700>
- Karcioğlu, R., & Tosunoğlu, B. (2022). Yeşil Muhasebe Araştırmalarının Bilim Haritalama Teknikleri İle Bibliyometrik Analizi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 24 (MODAVICA Özel Sayısı), 57-70. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1055706>
- Karcioğlu, R., & Tosunoğlu, B. (2021). Yeşil Muhasebe Konusunda Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi. (Çevrimiçi konferans) Paper presented at the MODAVICA 2021, 18. *Uluslararası Muhasebe Konferansı, Muhasebenin Yeni Dinamikleri: Teori ve Uygulamadaki Dönüşüm*, 25-27 Kasım 2021, 20-24.
- Kiranmai, J., & Swetha, C. (2018). Green Accounting Practices: An Overview. *IUP Journal of Business Strategy*, 15 (3), 7-18.
- Kırlioğlu, H., & Can, A. V. (2006). Çevresel Muhasebede Kavramsal Tartışmaların Gelişimi ve Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (32), 1-12. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mufad/issue/35601/395450>
- Lako, A. (2018). Conceptual Framework of Green Accounting. *Accounting*, 60-66.
- Maama, H., & Appiah, K. O. (2019). Green Accounting Practices: Lesson From An Emerging Economy. *Qualitative Research in Financial Markets*, 11(4), 456-478. <https://doi.org/10.1108/QRFM-02-2017-0013>
- Öztürk Yöndemli, S. (2022). Türkiye’de Çevre Muhasebesi Konusunda Yayınlanmış Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi KAÜİİBFD*, 13(26), 743-767. <http://doi.org/10.36543/kauibfd.2022.031>
- Payziner Doğanay, P., & Özkan, O. (2014). Hastane Muhasebe Sisteminde Yeni Bir Yaklaşım: Yeşil Yönetim. 8. *Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi Bildiri Kitabı*, Kıbrıs, 2238-2248.
- Rounaghi, M. M. (2019). Economic Analysis of Using Green Accounting and Environmental Accounting to Identify Environmental Costs and Sustainability Indicators. *International Journal of Ethics and Systems*. 35(4), 504-512. <https://doi.org/10.1108/IJOES-03-2019-0056>

- Sevilengül, O. (2000). Genel Muhasebe: Tekdüzen Muhasebe Sistemi Ile Uyumlu. *Gazi Kitabevi*.
- Şimşek, S. (2020). Yeşil Muhasebe Sisteminin Dalı Olan Karbon Muhasebesi ve Bir Termik Santralde Uygulama [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Stanojević, M., Vraneš, S., & Gökalp, I. (2010). Green Accounting For Greener Energy. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 14(9), 2473-2491. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2010.06.020>
- Süklüm, N. (2019a). Yeşil Muhasebe Farkındalığının Sosyal Sorumluluk Çerçevesinde Analizi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (84), 95-112. <http://doi.org/10.25095/mufad.625745>
- Süklüm, N. (2019b). Yeşil Muhasebenin İşletme Lisans Eğitimi Müfredatı İçerisindeki Durumu. *Journal of Social Sciences and Education*, 2(1), 162-172. <https://dergipark.org.tr/en/pub/josse/issue/45348/559023>
- Süklüm, N. (2020). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Yeşil Muhasebe ve Yeşil Denetim İlişkisine Kavramsal Bir Bakış. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (TBMM 100. Yıl Özel Sayısı), 151-163. <http://doi.org/10.33905/bseusbed.752576>
- Tarsuslu, S., & Çil Koçyiğit, S. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Yeşil Muhasebe Konusundaki Algıları ve Farkındalıkları: Bir Üniversite Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23(1), 326-340. <http://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.643299>
- Tu, J. C., & Huang, H. S. (2015). Analysis on The Relationship Between Green Accounting and Green Design For Enterprises. *Sustainability*, 7(5), 6264-6277. <https://doi.org/10.3390/su7056264>
- Vincent, J. R. (2000). Green Accounting: From Theory to Practice. *Environment and Development Economics*, 5(1), 13-24. <https://doi.org/10.1017/S1355770X00000024>
- Yalçın, A., & Sarıgül Sümerli, S. (2021). Yeşil Pazarlama ve Yeşil Muhasebe Konularının Görsel Haritalama Tekniğine Göre Bibliyometrik Analizi. *Third Sector Social Economic Review*, 56(1), 304-328. <http://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.21.02.1548>
- Yelgen, E. (2022). Yeşil Muhasebe ve Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Çalışma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (Özel Sayı), 100-126. <http://doi.org/10.35408/comuybd.1150938>
- Yılmaz, Z., Şahin, Z. (2017). Muhasebe Dersi Alan Öğrencilerin Yeşil Muhasebe Konusundaki Algıları ve Farkındalıkları. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 110-122.

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE AKADEMİK BAŞARI İLİŞKİSİ: UI GREENMETRIC İLE URAP VE THE ÜNİVERSİTE SIRALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZİ*

Dr. Zeliha KALDIRIM**

Dr. Öğr. Üyesi İrem ÖZCAN***

Öğr. Gör. Dr. İlknur ERGÜN****

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS180-ÖS199

ÖZ

Yükseköğretim kurumlarının akademik faaliyetleri, kampüs altyapıları ve müfredatları ile çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmedeki rolü oldukça önemlidir. Günümüzde birçok paydaş tarafından üniversitelerin sürdürülebilir kalkınmaya daha fazla destek vermesi talep edilirken, küresel üniversite sıralamalarına sürdürülebilirlik kriterinin eklenmesi yönünde de öneriler yapılmaktadır. Çalışmanın amacı, üniversitelerin akademik performansları ile sürdürülebilirlik performansları arasında doğru yönlü bir ilişki olup olmadığını tespit etmektir. Bu amaçla çalışmada basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analizde, UI GreenMetric tarafından yayımlanan üniversitelerin sürdürülebilirlik sıralaması ile URAP genel akademik başarı sıralaması ve THE muhasebe ve finansman alanı akademik başarı sıralaması arasındaki ilişki ölçülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre diğer ülkelerin akademik başarı sıralaması ile sürdürülebilirlik sıralamaları arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ülkemizde de genel akademik başarı sıralaması ile sürdürülebilirlik başarısı arasında doğrusal yönlü bir ilişki tespit edilirken,

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 26.11.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 04.02.2023

Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Milli Eğitim Bakanlığı, zelihabilmez@hotmail.com, [ID orcid.org/0000-0002-7514-1006](https://orcid.org/0000-0002-7514-1006)

*** Haliç Üniversitesi, iremozcan@halic.edu.tr, [ID orcid.org/0000-0002-0991-3848](https://orcid.org/0000-0002-0991-3848)

**** Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, iergun@nku.edu.tr, [ID orcid.org/0000-0002-4958-4815](https://orcid.org/0000-0002-4958-4815)

Atf (Citation): Kaldırım, Z., Özcan, İ. ve Ergün, İ. (2023). Çevresel Sürdürülebilirlik ve Akademik Başarı İlişkisi: UI Greenmetric ile Urap ve The Üniversite Sıralamalarının Karşılaştırılmalı Analizi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS180-ÖS199. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1210468>

sürdürülebilirlik sıralaması ile muhasebe ve finansman alanı başarı sıralaması arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Yeşil Üniversite, Küresel Üniversite Sıralamaları, UI GreenMetric, THE, URAP

JEL Sınıflandırması: A20, I21, Q56

RELATIONSHIP BETWEEN ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY AND ACADEMIC SUCCESS: AN ANALYSIS OF UI GREENMETRIC AND URAP AND THE UNIVERSITY RANKINGS

ABSTRACT

The role of higher education institutions in promoting environmental sustainability with their academic activities, campus infrastructures, and curricula is very important. Nowadays, many stakeholders demand that universities give more support to sustainable development, and many studies are carried out to add sustainability criteria to global university rankings. The study aims to determine whether there is a direct relationship between academic performance and the sustainability performance of universities. For this purpose, simple linear regression analysis was performed in the study. The relationship between the sustainability ranking of universities published by UI GreenMetric and the URAP overall success ranking and THE accounting and finance success ranking was measured. According to the results, it was determined that there was a positive linear relationship between the world's overall success ranking and sustainability achievements. While a linear relationship was found between the overall academic success ranking and the sustainability success in our country, no significant relationship was found between the sustainability ranking and the accounting and finance success rankings.

Keywords: Sustainability, Green University, Global University Rankings, UI GreenMetric, THE, URAP

JEL Classification: A20, I21, Q56

EXTENDED ABSTRACT

PURPOSE AND MOTIVATION

Universities are accepted as the leading producers of basic knowledge, which is the most important factor in realizing economic growth and shaping society's values by educating today and future decision-makers with the knowledge they produce.

In this context, it is extremely important for universities to raise awareness of sustainability, to be role models in society, to include sustainability in their education, and to internalize the subject. In many national and international studies, it is emphasized that universities are given to sustainability. Because accountants also often advise senior and middle management, they can significantly impact whether and how sustainability is considered in an organization. For this reason, it is thought that accounting departments in universities should also give importance to the subject.

From this point of view, this study was carried out to determine whether there was a direct relationship between the academic performances of universities and their sustainability performances determined.

METHODOLOGY

In the study, the sustainability ranking of UI GreenMetric 2021 and the academic success rankings of URAP Turkey and other country universities in 2021 were compared and the relationship between them was analyzed.

In addition, to measure the relationship between the success rankings of universities in the field of accounting and finance and the ranking of sustainability success, the UI GreenMetric 2021 ranking and THE accounting and finance field 2021 success ranking were compared and analyzed.

In this context, the study included;

68 universities to compare and analyze the top 71 universities in the UI GreenMetric 2021 sustainability rankings of other countries and the URAP 2021 academic success rankings of other countries,

66 universities to compare and analyze the 71 universities in the UI GreenMetric 2021 sustainability ranking of Turkey and the URAP 2021 academic success rankings of Turkey,

29 universities to compare and analyze the 37 universities in the 2021 THE accounting and finance academic success rankings and the universities in the UI GreenMetric 2021 sustainability ranking of Turkey

In the study, the linear regression method, a statistical analysis method that examines the variables that have a cause-effect relationship and is used to model this relationship, was used.

RESULTS AND DISCUSSION

As a result of the analysis, a significant and positive relationship was determined between the URAP 2021 academic success rankings of other countries and the UI GreenMetric 2021 sustainability rankings of other countries, and it was seen that the success ranking could explain 23.7% of the sustainability ranking.

While a linear relationship was determined between the URAP 2021 academic success rankings of Turkey and the UI GreenMetric 2021 sustainability ranking of Turkey, it could only explain 7.8% of the sustainability ranking of the success ranking.

A significant relationship could not be determined between THE accounting and finance field 2021 academic success ranking of Turkey and UI GreenMetric 2021 Turkey sustainability ranking.

CONCLUSION AND IMPLICATION

As a result of the analysis, a positive and significant relationship was tested between the sustainability rankings of the leading universities in Turkey and other countries and their academic success. However, a strong relationship could not be found in universities in Turkey as much as the relationship between universities in other countries and their academic success.

Studies show that for universities to give more importance to the issue of sustainability, institutions that make academic success rankings should update their success criteria and integrate their sustainability activities into these criteria. Thus, universities can become role models for sustainable development in society by implementing green policies such as energy efficiency, water conservation, and waste management and increasing the sustainability curriculum instead of focusing only on academic success.

1. GİRİŞ

Küresel ısınma, salgınlar, iklim değişikliği, zorunlu göçler, enerji ve gıda krizi, doğal alanların yok edilmesi, siyasi çatışmalar ve daha birçok sorunla karşı karşıya kalmış olan dünyamızda sürdürülebilir kalkınma çok önemli bir hale gelmiştir. Dünya artık geçmişte başlamış olup halen sürdürdüğü tahribatı sorumsuzca devam ettirmek ya da sürdürülebilir bir dünya için elinden geleni yapmak arasında bir tercih yapmak durumundadır (Bozoğlu & Cığerim, 2022, 146). Sürdürülebilir kalkınma, dünyamızı tehdit eden küresel riskleri ortadan kaldırmak veya en aza indirilebilmek için gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakları yok etmeksizin yaşanılabilir bir gezegen inşa etmek olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle, dünya ekonomilerinin başarısı toplumun yaşayabilirliğine bağlıdır ve toplumun başarısı çevrenin yaşayabilirliğini gerektirir (Amaeshi, Muthuri & Ogbechie, 2019, 2).

Sürdürülebilir bir kalkınma, geniş kapsamlı ve geleceği şekillendiren dönüşümleri ve bakış açılarında temel değişimleri içerir. Bu tür köklü değişiklikler, bireylerin yeni tutumlar benimsemelerini ve daha büyük bir farkındalık geliştirmelerini gerektirmektedir ki bu ancak eğitim sisteminin sağladığı sistematik öğrenme ile gerçekleştirilebilir. Bu sebeple eğitim, sürdürülebilirlik süreçlerinin ayrılmaz bir bileşenidir (Mishelsen & Fischer, 2017, 2). Bu amacın

gerçekleştirilebilmesi, sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olan eğitimde öğrenme süreçlerinin değiştirilmesi ile mümkün olacaktır (Vare & Scott, 2007, 2).

Üniversiteler, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmede en önemli unsur olan temel bilginin en önde gelen üreticileri olarak kabul edilmekte (Carree ve diğerleri, 2014, 395) ve ürettikleri bilgi ile günümüz ve gelecekteki karar vericileri eğiterek toplumun değerlerini şekillendirmektedirler (Godemann ve diğerleri, 2014, 220). Bugünün yöneticileri, sosyal ve çevresel yönlerden etkisi olan kararları alırken daha fazla zorluklar yaşamaktadırlar. Bu nedenle muhasebecilerden geleneksel sorumluluklarını yerine getirmenin yanında stratejik ve operasyonel kararları alırken yönetime destek sağlamaları da beklenmektedir. Geçmişten bu yana muhasebeciler, bir işletmenin varlıklarının yönetimi, finansal yönetim ve finansal raporlamadan sorumlu olmuşlardır. Bununla birlikte mesleki bilgi ve becerileri, bir işletmenin varlık ve sermaye yönetiminde daha geniş bir alanda etkin bir şekilde görev almalarını sağlamaktadır ve yapılan araştırmalar da bunu desteklemektedir. Belirsizlik ortamında karar alma, önceki uygulamaları iyileştirme, yeni iş fırsatlarını, yenilikçi süreçleri, ürün ve hizmetleri tespit etme gibi stratejik ve operasyonel kararları alınırken, mesleki yetkinlikleri ve becerileri ile muhasebecilerin de karar sürecinde yer almaları beklenen bir durumdur (IFAC, 2015,14). Bu nedenle, karar sürecinde oldukça önemli bir konumda olan muhasebecilerin sürdürülebilirlik konusunu içselleştirmeleri açısından diğer yöneticilerde olduğu gibi üniversitelerde aldıkları eğitimin son derece önemli olduğu düşünülmektedir.

Günümüzde, toplumun çevresel baskılarına cevap verebilecek, yenilikçi ve verimli fikirler üretebilen profesyonellere ihtiyacın artması özellikle yükseköğretim kurumlarının üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda ortaya çıkan küresel sorunlara, akademisyenlerin sürdürülebilir çözümler sunması beklenmektedir. Ayrıca üniversitelerin sürdürülebilirliği içselleştirmiş mezunlar vermek yoluyla toplumun ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra kendi sürdürülebilirliklerini de sağlamaları gerekmektedir (Bozoğlu & Ciğerim, 2022, 146).

Çevresel kaygıların arttığı günümüzde üniversitelerin artık sadece araştırma ve eğitim ile ilgili başarılarının değerlendirilmesi eleştirilmektedir. Toplum, üniversitelerin sahip olduğu imkânlar nedeni ile sürdürülebilirlik çalışmalarına öncülük etmelerini ve yeşil üniversite olmalarını beklemektedir. Bu beklenti doğrultusunda, üniversitelerin akademik başarısının yanı sıra sürdürülebilirlik performanslarının da ölçülmesinin ve aralarındaki ilişkinin tespit edilmesinin önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, üniversitelerin akademik performansları ile sürdürülebilirlik performansları arasında doğru yönlü bir ilişki olup olmadığını tespit etmek olarak belirlenmiştir.

Günümüzde birçok uluslararası sıralama kuruluşu tarafından çeşitli kategorilere göre üniversite başarı sıralamaları yapılmaktadır. Times Higher Education (THE-Times Yükseköğretim Kuruluşu), Quacquarelli Syndoms World University Rankings (QS - Dünya Üniversite Sıralaması), Akademic

Ranking of World Universities (ARWU - Dünya Üniversiteleri Akademik Sıralaması), University Ranking By Academic Performance (URAP), National Taiwan University Ranking (NTU), Webometrics (World Universities' Ranking to the Web), G-Factor International University Rankings (Google Search Uluslararası Üniversiteler Sıralaması), HEEACT (Performance Ranking of Scientific Papers for World Universities) bunlardan bazılarıdır. Bu kuruluşların araştırmalarından farklı olarak University of Indonesia GreenMetric (UI GreenMetric) ise üniversite kampüslerindeki sürdürülebilirlik çalışmalarını değerlendiren ve sıralayan bir kuruluştur.

Çalışmada Türkiye'deki üniversitelerin akademik açıdan en geniş kapsamlı ve ayrıntılı olarak sıralanması sebebiyle University Ranking by Academic Performance (URAP) tercih edilirken, URAP'ın muhasebe ve finansman alanı bazında sıralamaya imkân vermemesi ve Türkiye'deki üniversiteler için en geniş kapsamlı muhasebe ve finansman alanı akademik başarı sıralaması sunması sebebiyle THE performans ölçüsü olarak tercih edilmiştir. Üniversitelerin sürdürülebilirlik sıralamaları için ise UI GreenMetric performans ölçüsü kullanılmıştır. Bu bağlamda çalışmada üç farklı performans ölçüsü yer almaktadır.

Bu kapsamda öncelikle Türkiye ve diğer ülke üniversitelerinin akademik başarı sıralaması (URAP Türkiye ve URAP Diğer Ülkeler Akademik Başarı Sıralaması) ile üniversitelerin sürdürülebilirlik sıralamaları (UI GreenMetric Türkiye ve UI GreenMetric Diğer Ülkeler Sürdürülebilirlik Sıralamaları) karşılaştırılmıştır. Ardından Türkiye'deki üniversitelerin muhasebe ve finansman alanı başarı sıralaması (THE-Türkiye-Muhasebe ve Finansman Başarı Sıralaması) ile sürdürülebilirlik sıralamaları (UI GreenMetric Sürdürülebilirlik sıralaması) arasındaki ilişki tespit edilmiştir.

Çalışmada “UI GreenMetric diğer ülkeler sürdürülebilirlik sıralaması” olarak adlandırılan veriler kuruluşun resmi internet sitesinde “UI GreenMetric Dünya Sıralaması” olarak, “URAP diğer ülkeler akademik başarı sıralaması” olarak adlandırılan veriler ise kuruluşun resmi internet sitesinde “URAP Dünya Sıralaması” olarak yer almaktadır. Çalışmada Türkiye'deki ve diğer ülkelerdeki veriler ayrı olarak analiz edildiğinden kavram karmaşası olmaması adına “Dünya” kelimesi yerine “Diğer Ülkeler” ifadesi kullanılmıştır.

1.1. Sürdürülebilirlik ve Üniversiteler

Yükseköğretim kurumları geleceğin profesyonellerini eğiterek daha adil ve daha sürdürülebilir bir toplum inşa edebilmektedirler. Ulusal ve uluslararası birçok akademik çalışmada sürdürülebilirliğin üniversitelerdeki önemine vurgu yapılmaktadır. 1992 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın (Yeryüzü Zirvesi) en önemli belgesi olan Gündem 21'de eğitimin, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve insanların çevre ve kalkınma konularını ele alma kapasitelerini geliştirmek için kritik öneme sahip olduğu vurgulanmıştır (United Nations Sustainable

Development, 1992, sec. 6). Sürdürülebilir kalkınma için eğitimin önemini pek çok kez vurgulayan uluslararası girişimler arasında “BM Gündemi 2030” ve UNESCO girişimi olan “Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim”, üniversitelerin daha sürdürülebilir bir toplum inşa etmek ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmadaki önemli rolünü vurgulamışlardır (Çardak ve diğerleri, 2022, 85; Fissi ve diğerleri, 2021, 2; Filho ve diğerleri, 2019, 286).

UNESCO’nun Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitime İlişkin Küresel Eylem Programı (2015-2019)’nda beş öncelikli eylem alanına odaklanılmıştır (Michelsen & Fischer, 2017, 5);

Öncelikle sürdürülebilir kalkınma hedefli eğitim vermek için eğitim kurumlarında buna uygun bir iklim yaratılması ve eğitim stratejilerinin ulusal ve uluslararası yönergelere entegre edilmesi gerekir.

Sürdürülebilirlik sadece öğretilmemeli, eğitim kurumları kendi değerlerini, yapılarını ve yönetimlerini de sürdürülebilir olmak için dönüştürmelidirler.

Sürdürülebilir kalkınma için eğitimcilerin de eğitilmesi ve yeterliliklerini geliştirmesi gereklidir. Ancak bu şekilde eğiticiler, eğitim verirken sürdürülebilir kalkınmaya destek verebilirler.

Gençler, sürdürülebilir kalkınma alanında siyasi stratejilerin geliştirilmesine ve uygulanmasına dâhil edilerek, gençlerin harekete geçmeleri sağlanabilir.

Küresel kalkınmayı sağlamak için çeşitli grupların bir araya gelip tartışabileceği, sorunları anlayıp çözüm önerileri getirebileceği ağlar oluşturulmalıdır. Bu ağların oluşturulması, yerel topluluklarda sürdürülebilir kalkınmanın başarısına katkıda bulunur ve eğitim hizmetlerinin kalitesini artırır.

Yükseköğretim kurumları, geleceğin profesyonelleri yetiştirdikleri ve eğitim kurumları arasında çok önemli bir yere sahip oldukları için eğitimdeki sürdürülebilir dönüşümde yer almak durumundadırlar. Bu bağlamda üniversitelerin verdikleri eğitim içerisinde sürdürülebilirliğe ne ölçüde yer verdikleri son derece önemlidir. Gelecekte önemli kararlar verecek muhasebe profesyonellerini yetiştirmek amacıyla muhasebe ve finansman eğitimi veren üniversitelerin de bu süreçte önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Yönetimsel kararlar için gerekli bilginin zamanında alınması ve yorumlanması açısından muhasebe alanı son derece önemlidir. Muhasebeciler, üst ve orta yönetime sıklıkla tavsiyelerde bulduklarından bir organizasyonda sürdürülebilirliğin dikkate alınıp alınmadığı ve sürdürülebilirlik konusunun nasıl değerlendirildiği üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedirler (Schaltegger & Zvezdov, 2015, 334). Aynı zamanda, dış paydaşlar yalnızca işletmelerin ne kadar kâr ettiği değil, bu kârı nasıl elde ettiği bilgisini de öğrenme beklentisindedirler. Sürdürülebilir değere yatırım yapmanın önemini kavramış olan sermaye sahipleri için finansal bilgilere ek olarak finansal olmayan performans sonuçlarının da sunulması gerekmektedir. Bu hususta sürdürülebilir muhasebe ve finansman verileri ile hazırlanan entegre raporlar sunulmaktadır (Sultanoğlu & Akdoğan, 2020, 21). Sürdürülebilirliği benimsemiş, yüksek sürdürülebilirlik düzeyine sahip işletmelerin hem borsa hem de muhasebe ölçütlerinde düşük sürdürülebilirlik düzeyine sahip

benzer şirketlere göre yıllar içerisinde önemli ölçüde daha başarılı olduğu tespit edilmiştir (IFAC,2015,11). Dolayısı ile muhasebe eğitiminde de sürdürülebilirlik son derece önemlidir.

1.2. Yeşil Üniversiteler

Yeşil teknoloji, yeşil enerji, yeşil tarım, yeşil üretim gibi kavramlardan sonra yükseköğretimde de 1990'lı yıllardan itibaren yeşil kampüs ifadesi kullanılmaya başlandı. 2000'li yıllardan sonra ve özellikle 2010'dan itibaren “yeşil kampüs”, “yeşil üniversite” ve hatta “yeşil müfredat” ifadeleri literatürde yer edindi. Çevresel kaygıların artması, sürdürülebilirlik konularının gündeme gelmesi ile üniversitelerin artık eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerinin ötesinde kampüs alt yapılarını çevre dostu haline dönüştürürken, müfredatlarını da bu konuda güncelleyerek sürdürülebilirliğin bir parçası haline gelme çabalarına girdikleri görülmektedir (Atıcı ve diğerleri, 2021, 3).

1990 yılında imzalanan ve üniversitelerde sürdürülebilirlik çalışmaları açısından ilk resmi taahhüt olma özelliği taşıyan Tallories Deklarasyonu son derece önemli bir belge niteliği taşımaktadır (Khan, 2013, 47). Zaman içerisinde bu deklarasyon, birçok üniversite tarafından imzalanmış ve günümüzde sürdürülebilir kalkınma, derecelendirme programları arasında yerini almıştır. Artan sayıda üniversitede çevre yönetim planları ve çevre denetim sistemleri oluştururken bazı üniversiteler ise bir adım daha ileri giderek sürdürülebilirlik raporları yayınlamaktadırlar (Michelsen & Fischer, 2017, 14).

Üniversiteler hakkında daha fazla bilgiye sahip olmak ve karşılaştırma yapmak amacıyla dünyanın birçok ülkesinde üniversite sıralama sistemleri geliştirilmiştir. Bir üniversitenin bu sıralamadaki konumuna göre performansı, üretkenliği ve kalitesi değerlendirilebilmektedir. Çoğu küresel üniversite sıralaması öğretim ve araştırma olmak üzere iki temel kritere göre oluşturulmaktadır. Ancak iklim değişikliği etkilerinin ve endişelerinin arttığı günümüzde, üniversitelerin başarı sıralamalarında yalnızca araştırma ve öğretimle ilgili faaliyetlerini esas almak çok defa eleştirilmiştir. Dolayısıyla üniversitelerin iklim değişikliğinin gerektirdiği değişim sürecine öncülük etmesi ve paydaşlara bilgi sağlaması beklenmektedir (Findler ve diğerleri, 2018, 11). Bu durumda yeşil üniversite olarak nitelendirilmek, üniversitelerin tercih edilmesinde de önem arz etmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın bu bölümünde, ulusal ve uluslararası literatürde üniversitelerin THE, QS, URAP, NTU ve UI GreenMetric başarı sıralamaları esas alınarak yapılan çalışmalara ve elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

Doğan (2017) çalışmasında, akademik performansı baz alan dokuz uluslararası üniversite sıralama sisteminin 2015 yılına kadar yaptıkları sıralamalarını ve benzerliklerini tespit etmiştir. THE, QS, URAP ve UI GreenMetric sıralamalarının yer aldığı analiz sonucunda elde edilen verilere göre aynı yıllarda yapılan sıralamalarda THE ve QS en az benzerlik gösteren sıralamalar olarak bulunmuştur. Çalışmada, üniversite konumlarının önemli bir değişken olduğu ve yıl değişkeni ile birlikte benzerlikten sapmanın en fazla URAP ve THE sıralamalarında görüldüğü tespit edilmiştir.

Salvioni ve diğerleri (2017), 2015 yılında Dünya Üniversitelerinin Akademik Sıralaması (Academic Ranking of World Universities-ARWU)'nda yer alan üniversitelerin web sitelerindeki bilgilerin analizi aracılığıyla sürdürülebilir yönetim yönelimlerini gözlemlemiştir. Çalışmada, yönetimdeki sürdürülebilirlik kültürünün derecesi ile üniversitelerin uluslararası sıralamadaki konumları arasında bir bağlantı olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Analize dâhil edilen üniversitelerin, STARS (Sustainability Tracking, Assessment & Rating System, Sürdürülebilirlik İzleme, Değerlendirme ve Derecelendirme Sistemi) online platformu aracılığıyla performans sürdürülebilirlik verileri karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar, sürdürülebilirlik vizyonuna dayalı bir yönetim yaklaşımı benimsemiş olan üniversitelerin daha yüksek bir sıralamaya sahip olduğunu göstermiştir.

Muñoz-Suárez ve diğerleri (2020), ARWU, THE, QS ve Webometrics olmak üzere dört küresel üniversite sıralama kuruluşunun ilk 500'ünde yer alan üniversiteler üzerinden bir analiz gerçekleştirmiştir. Coğrafi dağılım, yaş, teknoloji odaklılık ve hukuki yapılarına göre analiz edilen üniversitelerin UI GreenMetric sıralamaları karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre üniversitelerin akademik performansları ile çevreye duyarlılıkları arasında düşük bir ilişki bulunmuş ve üniversiteleri sürdürülebilirliğe teşvik etmek amacıyla üniversite derecelendirme kriterlerinin çevresel göstergeleri de içermesi tavsiye edilmiştir.

Galleli ve diğerleri (2020) tarafından gerçekleştirilen analizde UI GreenMetric ve THE verileri kullanılarak üniversite başarı sıralamalarında sürdürülebilirliğin etkisi ölçülmüştür. Analiz sonucunda, farklı ülkelerdeki üniversitelerin yerel faktörler dikkate alınarak sıralamaya katılması gerekliliği vurgulanmıştır. Farklı kültürlere sahip üniversitelerin başarı sıralama gereksinimlerine ne derece uyum sağladıklarının araştırılması önerilmiştir.

Burmann ve diğerleri (2021), THE ve UI GreenMetric sıralamalarından elde edilen ortak 11 kriter ile 718 üniversiteden oluşan örneklem üzerinden bir analiz gerçekleştirmiştir. Objektif, şeffaf ve tekrarlanabilir kriterlerin ağırlıklandırılmasına izin veren bir metodoloji önerisi sunulmuştur. Duyarlılık analizi sonucunda eğitim ve öğretim kriterlerine sürdürülebilirliğin eklenmesi ile birlikte üniversite sıralamasının önemli ölçüde değiştiği görülmüştür.

Atıcı ve diğerleri (2021), üniversitelerin akademik performansları ile ‘yeşil olma’ arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada, UI GreenMetric başarı sıralamalarını ARWU, THE, QS ve NTU başarı sıralamaları ile karşılaştırmıştır. Elde edilen sonuçlara göre yeşil olmanın üniversite başarı sıralamalarına yansıdığı görülmüş ve çevresel sürdürülebilirliğin üniversiteler için rekabet avantajı sağlayabileceği ortaya koyulmuştur.

Shan ve diğerleri (2021), Avustralya ve Yeni Zelanda üniversitelerinde sürdürülebilirlik raporlaması ve üniversitelerin sıralaması arasındaki ilişkiyi analiz etmiş ve sürdürülebilirlik raporlaması ile üniversite sıralamaları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit etmişlerdir. Ayrıca sürdürülebilirlik raporlarına ek olarak web siteleri aracılığı ile bu raporların yayınlanmasının üniversite sıralama sistemleri üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu belirtmişlerdir.

3. METODOLOJİ

Bu bölümde çalışmanın amacı, kapsamı ve çalışmada kullanılan veri seti açıklanarak çalışmada yer alan üniversitelerin listesi sunulmuştur. Çalışmada kullanılan yöntem, araştırmanın modeli ve yapılan analizler ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

3.1. Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Veri Seti

Çalışmanın amacı, üniversitelerin akademik performansları ile sürdürülebilirlik performansları arasında doğru yönlü bir ilişki olup olmadığını tespit etmektir. Ayrıca muhasebe ve finansman alanı akademik başarı sıralaması ile sürdürülebilirlik sıralaması arasındaki ilişkinin de ölçülmesi amaçlanmıştır.

Günümüzde birçok uluslararası sıralama kuruluşu tarafından çeşitli kategorilere göre üniversite başarı sıralamaları yapılmaktadır. Çalışmada Türkiye’deki üniversitelerin akademik olarak en geniş kapsamlı ve ayrıntılı olarak sıralanması sebebiyle URAP tercih edilirken, URAP’ın muhasebe ve finansman alanı bazında sıralamaya imkân vermemesi ve Türkiye’deki üniversiteler için en geniş kapsamlı muhasebe ve finansman alanı akademik başarı sıralaması sunması sebebiyle THE tercih edilmiştir. Üniversitelerin sürdürülebilirlik sıralaması için ise, performans ölçüsü olarak UI GreenMetric kullanılmıştır. Bu nedenlerle çalışmada üç farklı performans ölçüsü yer almaktadır.

UI GreenMetric, 2010 yılında Endonezya Üniversitesi tarafından kurulmuştur. Bu üniversite sıralama sistemi dünya üniversitelerini yeşil kampüs ve sürdürülebilirlikle ilgili faaliyetleri açısından sıralamayı amaçlamaktadır. Üniversitelerin sıralamadaki konumunu belirlemek için 6 farklı parametre kullanılmaktadır. Bu parametreler; altyapı ve yerleşim, enerji ve iklim değişikliği, atık, su, ulaşım ve eğitimidir.

THE araştırma, öğretim, alıntılanma sayıları, uluslararası görünüm ve ticari kazanç olmak üzere 5 farklı değişken ışığında sıralama yapmaktadır. THE, derecelendirme ölçülerini ayrıştırması ve ölçü yüzdelere erişim imkânı vermesi nedeniyle çalışmalarda en çok tercih edilen kuruluştur.

URAP 2009 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Enformatik Enstitüsü tarafından kurulmuş olup makale sayısı, atıf sayısı, toplam bilimsel doküman sayısı, doktora mezunu öğrenci sayısı ve öğretim üyesi/öğrenci sayısı puanlarını kullanarak başarı sıralaması yapan kuruluştur.

Çalışma üç endeksin de 2021 yılı verilerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda UI GreenMetric 2021 yılı diğer ülkeler sürdürülebilirlik sıralamasında 956 üniversite, UI GreenMetric 2021 yılı Türkiye sürdürülebilirlik sıralamasında 71 üniversite, URAP diğer ülke üniversitelerinin akademik başarı sıralamasında 3002 üniversite, URAP Türkiye akademik başarı sıralamasında 179 üniversite, THE muhasebe ve finansman alanı Türkiye akademik başarı sıralamasında 37 üniversite tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında üniversitelerin, THE ve URAP derecelendirme kuruluşlarınca yapılan akademik başarı sıralaması ile UI GreenMetric sürdürülebilirlik sıralaması arasında doğru yönlü bir ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla;

2021 yılı UI GreenMetric diğer ülkeler sürdürülebilirlik sıralamasında yer alan ilk 71 üniversite ile URAP diğer ülke üniversiteleri akademik başarı sıralamasında yer alan üniversiteleri karşılaştırıp analiz etmek için her iki sıralamada da yer alan 68 üniversite,

2021 yılı UI GreenMetric Türkiye sürdürülebilirlik sıralamasında yer alan 71 üniversite ile URAP Türkiye akademik başarı sıralamasında yer alan üniversiteleri karşılaştırıp analiz etmek amacıyla her iki sıralamada da yer alan 66 üniversite,

2021 yılı THE muhasebe ve finansman alanı akademik başarı sıralamasında yer alan 37 üniversite ile UI GreenMetric Türkiye sürdürülebilirlik sıralamasında yer alan üniversitelerin karşılaştırılması amacıyla her iki sıralamada da yer alan 29 üniversite analize dâhil edilmiştir.

Bu amaçla, UI GreenMetric 2021 yılı sürdürülebilirlik sıralaması ile URAP Türkiye ve diğer ülke üniversitelerinin akademik başarı sıralamaları karşılaştırılmış ve aralarındaki ilişki analiz edilmiştir. URAP akademik başarı sıralamasında alan bazlı sıralama yapılamaması sebebiyle ülkelerin muhasebe ve finansman alanındaki akademik başarıları ile UI GreenMetric sürdürülebilirlik sıralamaları arasındaki ilişki THE endeksindeki Türkiye muhasebe ve finansman alanı sıralaması kullanılarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda UI GreenMetric 2021 yılı sürdürülebilirlik sıralaması ile THE muhasebe ve finansman alanı 2021 yılı akademik başarı sıralaması analize tabi tutulmuştur.

Çalışmanın örneklemini her üç endekste de yer alan üniversiteler oluşturmuştur. Tablo 1'in ikinci sütununda diğer ülke üniversitelerinin UI GreenMetric sürdürülebilirlik sıralamaları ile URAP akademik başarı sıralamasında aynı anda yer alan, üçüncü sütunda Türkiye'deki üniversitelerin UI

GreenMetric sürdürülebilirlik sıralamaları ile URAP akademik başarı sıralamasında aynı anda yer alan ve dördüncü sütunda Türkiye’deki üniversitelerin UI GreenMetric sürdürülebilirlik sıralamaları ile THE – Muhasebe ve Finansman alanı akademik başarı sıralamasında aynı anda yer alan üniversiteler alfabetik sıraya uygun olarak sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışmaya Konu Olan Üniversiteler

Sıra No	UI GreenMetric-URAP Diğer Ülke Üniversiteleri	UI GreenMetric-URAP Türkiye Üniversiteleri	THE-Muhasebe ve Finansman Türkiye Üniversiteleri
1	Al-Balqa Applied University	İstanbul Teknik Üniversitesi	Akdeniz Üniversitesi
2	Bangor University	Adıyaman Üniversitesi	Aksaray Üniversitesi
3	Benemérita Universidad Autónoma de Puebla	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Anadolu Üniversitesi
4	Carleton University	Akdeniz Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi
5	Chaoyang University of Technology	Aksaray Üniversitesi	Atılım Üniversitesi
6	Czech University of Life Sciences Prague	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi	Başkent Üniversitesi
7	Da-Yeh University	Anadolu Üniversitesi	Bilkent Üniversitesi
8	Dublin City University	Ankara Üniversitesi	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
9	Freie Universität Berlin	Antalya Bilim Üniversitesi	Çukurova Üniversitesi
10	Hame University of Applied Sciences	Atatürk Üniversitesi	Çankaya Üniversitesi
11	Institut Teknologi Sepuluh Nopember	Atılım Üniversitesi	Dokuz Eylül Üniversitesi
12	IPB University	Bartın Üniversitesi	Düzce Üniversitesi
13	Istanbul Technical University	Başkent Üniversitesi	Ege Üniversitesi
14	Kasetsart University	Bayburt Üniversitesi	Erciyes Üniversitesi
15	Keele University	Bilecik Üniversitesi	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
16	King Abdulaziz University	Bilkent Üniversitesi	Gaziantep Üniversitesi
17	Leiden University	Bingöl Üniversitesi	Gebze Teknik Üniversitesi
18	Leuphana Universität Luneburg	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi
19	Lincoln University	Bursa Uludağ Üniversitesi	Marmara Üniversitesi
20	Luiß University	Çankaya Üniversitesi	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
21	Mahidol University	Çukurova Üniversitesi	19 Mayıs Üniversitesi
22	National Chi Nan University	Dicle Üniversitesi	Özyeğin Üniversitesi
23	National Chin-Yi University of Technology	Dokuz Eylül Üniversitesi	Sabancı Üniversitesi
24	National Pingtung University of Science&Technology	Düzce Üniversitesi	Sakarya Üniversitesi
25	National Yunlin University of Science&Technology	Ege Üniversitesi	Selçuk Üniversitesi
26	Nottingham Trent University	Erciyes Üniversitesi	Süleyman Demirel Üniversitesi
27	Politecnico di Torino	Erzurum Teknik Üniversitesi	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
28	Princess Nourah Bint Abdulrahman University	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
29	Riga Technical University	Fırat Üniversitesi	Yeditepe Üniversitesi
30	RUDN University	Gazi Üniversitesi	
31	Shinshu University	Gaziantep Üniversitesi	
32	Umwelt-Campus Birkenfeld	Gebze Teknik Üniversitesi	
33	Universidad Autónoma De Nuevo León	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
34	Universidad Complutense De Madrid	Hitit Üniversitesi	
35	Universidad de Alcalá	İğdır Üniversitesi	
36	Universidad De Antioquia	İnönü Üniversitesi Malatya	
37	Universidad De Santander	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	
38	Universidad del Rosario	İzmir Teknoloji Enstitüsü	
39	Universidad Nacional de Colombia	Kadir Has Üniversitesi	
40	Universidad Tecnológica de Pereira	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	

Tablo 1. Çalışmaya Konu Olan Üniversiteler (devamı)

41	Universidade de Sao Paulo USP	Kastamonu Üniversitesi	
42	Universidade Federal de Lavras - UFLA	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	
43	Università degli Studi dell'Aquila	Kto Karatay Üniversitesi	
44	Università degli Studi di Genova	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	
45	Università degli Studi di Torino	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	
46	Università di Bologna	Marmara Üniversitesi	
47	Universitas Diponegoro	Mersin Üniversitesi	
48	Universitas Gadjah Mada	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	
49	Universitas Indonesia	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	
50	Universitat Autònoma de Barcelona	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	
51	Universitat Bremen	19 Mayıs Üniversitesi	
52	Université de Sherbrooke	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	
53	Universiti Malaya	Özyeğin Üniversitesi	
54	Universiti Malaysia Sabah (UMS)	Piri Reis Üniversitesi	
55	Universiti Putra Malaysia	Sabancı Üniversitesi	
56	University College Cork	Sakarya Üniversitesi	
57	University of A Coruña	Selçuk Üniversitesi	
58	University of California, Davis	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	
59	University of Campinas	Süleyman Demirel Üniversitesi	
60	University of Connecticut	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	
61	University of Eastern Finland	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	
62	University of Groningen	Trakya Üniversitesi	
63	University of Limerick	Uşak Üniversitesi	
64	University of Nottingham	Yeditepe Üniversitesi	
65	University of Pécs	Yıldız Technical Üniversitesi	
66	University of Southern Denmark	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	
67	University of Warwick		
68	Wageningen University & Research		

Kaynak: Times Higher Education (Türkiye – Muhasebe ve Finansman)[†]

University Ranking by Academic Performance (Diğer Ülkeler)[‡]

University Ranking by Academic Performance (Türkiye)[§]

3.1. Çalışmanın Yöntemi ve Analizler

Çalışmada, aralarında sebep sonuç ilişkisi bulunan değişkenleri inceleyen ve bu ilişkiyi modelleyen istatistiksel bir analiz yöntemi olarak basit doğrusal regresyon kullanılmıştır. Regresyon analizi, birçok alanda kullanılan istatistiksel tekniklerden biridir. Basit doğrusal regresyon analizinde bir bağımlı (Y) bir de bağımsız değişken (X) bulunmaktadır ve Y bağımlı değişkenin tek bir bağımsız değişken X ile arasındaki ilişkinin doğrusal fonksiyonla ifade edilmesi temeline dayanmaktadır (Orhunbilge, 2017 ,5). Basit doğrusal regresyon denklemi yardımıyla, bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni ne oranda etkilediği anlaşılabilir. Panel A’da bağımlı değişken UI GreenMetric

[†] The University of Indonesia GreenMetric (Diğer Ülkeler), <https://greenmetric.ui.ac.id/rankings/ranking-by-country-2021/Turkey>, Erişim Tarihi: 10.06.2022

[‡] https://urapcenter.org/Rankings/2021-2022/World_Ranking_2021-2022, Erişim Tarihi: 10.06.2022

[§] <https://newtr.urapcenter.org/Rankings/2022-2023/GENEL-SIRALAMASI-2022>, Erişim Tarihi: 10.06.2022

diğer ülkeler sürdürülebilirlik sıralaması iken, bağımsız değişken URAP diğer ülkeler akademik başarı sıralaması, Panel B’de bağımlı değişken UI GreenMetric Türkiye sürdürülebilirlik sıralaması, bağımsız değişken URAP Türkiye akademik başarı sıralaması, Panel C’de bağımlı değişken UI GreenMetric Türkiye sürdürülebilirlik sıralaması, bağımsız değişken THE Türkiye muhasebe ve finansman alanı akademik başarı sıralaması olarak belirlenmiştir.

Bu verilere göre araştırmanın modeli aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 (X_i - \bar{X}) + \varepsilon_i$$

Bu modelde Y_i bağımlı değişken olup UI GreenMetric sürdürülebilirlik sıralamasını, X_i bağımsız değişken olup akademik başarı sıralamasını, β_0 sabit terimi, i gözlenen verileri, ε_i hatayı temsil etmektedir.

Regresyon analizine öncelikle tanımlayıcı istatistikler ve normallik testi ile başlanmıştır. Tablo 2’de çalışmaya ilişkin minimum, maksimum, aralık, ortanca, ortalama ve standart hatayı içeren tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

Bağımsız Değişken	Descriptives						
	Cases	Min	Max	Range	Median	Mean	Std. Dev.
PANEL A							
URAP – DİĞER ÜLKELER	68	8000	9300	1300	8325	8365,8088	264,99452
PANEL B							
URAP -TÜRKİYE	66	2325	8150	5825	5687,5	5485,9848	1514,609
PANEL C							
THE - TÜRKİYE– MUH. VE FİN	29	3175	8150	4975	5800	5892,2414	1464,202

Araştırmalarda istatistiki analizin uygulanabilmesi için verilerin, normal dağılım koşulunu sağlaması gerekmektedir. Normallik varsayımını test ederken, gözlem sayısı 29’dan az olduğunda Shapiro Wilks, 29 ve daha büyük olduğunda Kolmogorov- Smirnov (Lilliefors) testi kullanılmaktadır (Kalaycı, 2016, 10). Araştırmadaki gözlem sayıları 29 ve daha yüksek olduğu için Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmıştır. Kolmogorov-Smirnov testinde normal dağılım varsayımının kabul edilmesi için elde edilen p (sig.) değerlerinin % 5’ten büyük olması gerekmektedir.

Tablo 3. Normallik Testi Sonuçları

	Bağımsız Değişken	Kolmogorov-Smirnov		
		Statistic	df	Sig.(p)
PANEL A				
	URAP – DİĞER ÜLKELER	0,105	68	0,062
PANEL B				
	URAP -TÜRKİYE	0,079	66	0,200
PANEL C				
	THE - TÜRKİYE– MUH. VE FİN	0,126	29	0,200

Tablo 3’de sunulduğu üzere % 5 anlamlılık düzeyinde üç veri setindeki (URAP-Diğer Ülkeler, URAP-Türkiye ve THE-Türkiye-Muh.Fin) p değerleri (0,200, 0,200, 0,062) % 5’ten büyük olduğu için verilerin normal dağılım varsayımına uyduğu tespit edilmiştir.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde basit doğrusal regresyon analizi sonuçları sunulmuştur. Aşağıda yer alan Tablo 4’e göre, Panel A ve Panel B’deki p değerleri % 5’in altındadır. Bu sebeple her iki panel için de kurulan modeller istatistiki olarak anlamlı kabul edilmiştir. Fakat Panel C’deki p değerinin % 5’in üzerinde olması nedeniyle Panel C’de kurulan model istatistiki olarak anlamsızdır.

Diğer bir ifade ile Panel A’da bağımsız değişken olan URAP diğer ülkeler akademik başarı sıralaması ile UI GreenMetric diğer ülkeler sürdürülebilirlik sıralaması ve Panel B’de ki bağımsız değişken olan URAP Türkiye akademik başarı sıralaması ile UI GreenMetric Türkiye sürdürülebilirlik sıralaması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Fakat Panel C’deki THE Türkiye Muhasebe ve Finansman alanı akademik başarı sıralaması ile UI GreenMetric sürdürülebilirlik sıralaması arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 4. Regresyon Sonuçları

	Bağımsız Değişken	R ²	F	B	Std. Hata	t	Sig.(p)
PANEL A							
	URAP – DİĞER ÜLKELER	0,237	20,484	0,487	0,241	4,526	0,000*
PANEL B							
	URAP -TÜRKİYE	0,078	5,442	0,280	1,379	2,333	0,023*
PANEL C							
	THE - TÜRKİYE– MUH. VE FİN	0,073	2,131	0,270	65,787	1,460	0,156

* $p \leq 0,05$ düzeyinde anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde URAP diğer ülkeler akademik başarı sıralamasının UI GreenMetric diğer ülkeler sürdürülebilirlik sıralamasının %23,7'sini, URAP Türkiye genel başarı sıralamasının UI GreenMetric Türkiye sürdürülebilirlik sıralamasının ise ancak %7,8'ini açıklayabildiği görülmektedir.

5. SONUÇ

Ekonomik büyümeyi gerçekleştirmede en önemli unsur olan temel bilginin en önde gelen üreticileri üniversiteler olarak kabul edilmektedir. Üniversiteler ürettikleri bilgi ile günümüz ve gelecekteki karar vericileri eğiterek toplumun değerlerini şekillendirmektedir. Küresel bazda tüm dünyayı tehdit eden küresel iklim krizine bağlı olumsuzlukların ortadan kaldırılabilmesi için üniversitelerde verilen sürdürülebilirlik eğitimi son derece önemlidir. Toplumun tamamının sürdürülebilirlik konusunu içselleştirmesi ve uygulamalarında duyarlı olması için özellikle yükseköğrenimleri sırasında aldıkları eğitim çok önemlidir. Dünyamızın, sürdürülebilirliğini devam ettirmesi adına üniversitelerin verdikleri eğitim yanında, üniversite uygulamalarının ve kampüslerin de sürdürülebilir olması beklenmektedir. Bunun yanında muhasebe çalışanlarının gerek üst yönetime yaptıkları raporlamalar gerekse üst yönetim tarafından alınacak kararları doğrudan etkileme konusunda önemli bir konumda olmaları nedeni ile üniversitelerde sürdürülebilirlik ile ilgili temel eğitim almaları ve bunu içselleştirmeleri de ayrıca önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, 2021 yılı UI GreenMetric sürdürülebilirlik sıralaması ile URAP Türkiye ve diğer ülke üniversitelerinin akademik başarı sıralamaları karşılaştırılmış ve aralarında ilişki olup olmadığı basit doğrusal regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Ardından benzer ilişkinin, üniversitelerin muhasebe ve finansman alanındaki başarı sıralamaları ile sürdürülebilirlik başarı sıralamaları arasında var olup olmadığını tespit etmek için UI GreenMetric 2021 yılı sıralaması ile THE muhasebe ve finansman alanı 2021 yılı Türkiye başarı sıralaması analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda URAP diğer ülkeler akademik başarı sıralaması ile UI GreenMetric diğer ülkeler sürdürülebilirlik sıralaması arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ve başarı sıralamasının sürdürülebilirlik sıralamasının %23,7'sini açıklayabildiği görülmüştür. URAP Türkiye akademik başarı sıralaması ile UI GreenMetric Türkiye sürdürülebilirlik sıralaması arasında da doğrusal yönlü bir ilişki tespit edilirken, başarı sıralaması sürdürülebilirlik sıralamasının ancak %7,8'ini açıklayabilmektedir. THE Türkiye muhasebe ve finansman kategorisi akademik başarı sıralaması ile UI GreenMetric sürdürülebilirlik sıralaması arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Yapılan analiz sonucunda gerek Türkiye'de gerekse diğer ülkelerde akademik başarı sıralamasında yer alan üniversitelerin sürdürülebilirlik sıralamaları ile akademik başarıları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Fakat diğer ülke üniversitelerinin akademik başarıları ile

sürdürülebilirlik başarıları arasındaki güçlü ilişkinin Türkiye’deki üniversitelerin sürdürülebilirlik sıralamaları ile akademik başarıları arasında bulunduğu söylenememektedir.

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki, üniversitelerin sürdürülebilirlik konusuna daha fazla önem vermeleri için akademik başarı sıralaması yapan kuruluşların başarı kriterlerini güncellemeleri ve sürdürülebilirlik faaliyetlerini de bu kriterlere entegre etmeleri gerekmektedir. Böylece üniversiteler sadece akademik başarıya odaklanmak yerine enerji verimliliği, su tasarrufu, atık yönetimi, sürdürülebilirlik müfredatını arttırma gibi yeşil politikalar uygulayarak sürdürülebilir kalkınma için toplumda rol model olabilirler.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın Etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS’ DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- ZK, İÖ, İE; Yazı Taslağı- ZK, İÖ, İE; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- ZK, İÖ, İE; Son Onay ve Sorumluluk- ZK, İÖ, İE.

AUTHORS’ CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- ZK, İÖ, İE; Drafting Manuscript- ZK, İÖ, İE; Critical Revision of Manuscript- ZK, İÖ, İE; Final Approval and Accountability- ZK, İÖ, İE.

KAYNAKÇA

- Amaeshi K., Muthuri, J.N., & Ogbechie C. (2019). Incorporating Sustainability in Management Education, *An Interdisciplinary Approach*, Springer, https://books.google.com.tr/books/about/Incorporating_Sustainability_in_Manageme.html?id=qt-GDwAAQBAJ&redir_esc=y, Erişim Tarihi:05.07.2022.
- Atıcı, K. B., Yasayacak, G., Yıldız, Y. & Ulucan, A. (2021). “Green university and academic performance: An empirical study on UI GreenMetric and World University Rankings”, *Journal of Cleaner Production*, 291, 1-24, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.125289>.

- Bozoğlu, O., & Çiğirim, E. (2022). “Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir üniversiteler”. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, Sayı:18. 146-158.
- Burmann, C., García, F., Guijarro, F. & Oliver, J. (2021). Ranking the performance of universities: the role of sustainability. *Sustainability*, 13(23), 1-16, 13286, <https://doi.org/10.3390/su132313286>.
- Carree, M., & Malva, A., & Santarelli, E. (2014). The contribution of universities to growth: empirical evidence for Italy. *The Journal of Technology Transfer*, Springer, vol. 39(3), 393-414, DOI: 10.1007/s10961-012-9282-7.
- Çardak, D, Güngör Tanç, Ş, Tanç, A. & Yağlı, İ. (2022). Türkiye’deki üniversitelerin sürdürülebilirlik çalışmalarının incelenmesi. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Sayı: 66, 83-100. <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1063261>.
- Doğan, G., (2017). Akademik performans odaklı uluslararası üniversite sıralama sistemlerinin genel sıralamalarına ve ölçütlerine göre değerlendirilmesi. (Tez numarası.463233) [Yayımlanmış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. *YÖK Ulusal Tez Merkezi*.
- Findler, F., Schönherr, N., Lozano, R. & Stacherl, B. (2018). Assessing the impacts of higher education institutions on sustainable development—an analysis of tools and indicators. *Sustainability*, 11(1), 59, 2-19, <https://doi.org/10.3390/su11010059>.
- Filho L.W., Shiel C., Pacho A., Misfud M., Avilla L. V., Brandling L.L., Hill, P.M., Pace, P., Azeiteiro U.M., Vargas, V.R, Caeiroj, S. (2019). Sustainable development goals and sustainability teaching at universities: Falling behind or getting ahead of the pack. *Journal of Cleaner Production*, 232, 285-294.
- Fissi, S., Romolini, A., Gori, E., & Contri, M. (2021). The path toward a sustainable green university: the case of the University of Florence. *Journal of Cleaner Production*, 279, 1-9, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123655>.
- Galleli, B., Brito Teles, N., Ramos dos Santos, J., Freitas-Martins, M. & Hourneaux Junior, F. (2020). Sustainability university rankings: a comparative analysis of UI green metric and the times higher education world university rankings. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 23(2), 404-425, <https://doi.org/10.1108/IJSHE-12-2020-0475>.
- Godemann, J., Bebbington, J., Herzig, C., & Moon, J. (2014). Higher education and sustainable development: exploring possibilities for organizational change. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 27(2), 218-223, <https://doi.org/10.1108/AAAJ-12-2013-1553>.
- IFAC (2015). Accounting for sustainability. From sustainability to business resilience, Guidance & Support Tools, ISBN 978-1-60815-241-4, Erişim Tarihi: 29.01.2023.

- Kalaycı, Ş. (2016). SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri. 7. Baskı, Asil Yayın Dağıtım.
- Khan, T. (2013). Sustainability accounting courses, Talloires Declaration and academic research, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, Vol. 14(1), 42-55, <https://doi.org/10.1108/14676371311288949>.
- Michelsen, G. & Fischer, D. (2017). Sustainability and Education, In M. v. Hauff & C Kuhnke (Eds). *Sustainable Development Policy. A European Perspective*, London: Routledge.
- Muñoz-Suárez, M., Guadalajara, N. & Osca, J. M. (2020). A comparative analysis between global university rankings and environmental sustainability of universities. *Sustainability*, 12(14), 5759, 1-9, <https://doi.org/10.3390/su12145759>.
- Salvioni, D. M., Franzoni, S. & Cassano, R. (2017). Sustainability in the higher education system: an opportunity to improve quality and image, *Sustainability*, 9(6), 914, 1-27, <https://doi.org/10.3390/su9060914>.
- Schaltegger, S. & Zvezdov, D. (2015). Gatekeepers of sustainability information: exploring the roles of accountants, *Journal of Accounting & Organizational Change*, 11(3), 333-361, <https://doi.org/10.1108/JAOC-10-2013-0083>.
- Shan, Y.G., Zhang, J., Alam, M. & Hancock, P. (2022). Does sustainability reporting promote university ranking? Australian and New Zealand evidence, *Meditari Accountancy Research*, Vol. 30 No. 6, pp. 1393-1418. <https://doi.org/10.1108/MEDAR-11-2020-1060>.
- Sultanoğlu, B. & Akdoğan, N., (2020). “IIRC çerçevesi kapsamında entegre raporlardaki içerik öğelerinin Türkiye ve uluslararası karşılaştırılması ve entegre raporların düzenlenmesinde sürdürülebilirlik raporlarındaki bilgilerin kullanımı”, *Muhasebe ve Bilim Dünyası Dergisi Özel Sayısı*, 22, 20-46. <https://doi.org/10.31460/mbdd.646683>.
- Times Higher Education (Türkiye – Muhasebe ve Finansman), https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2021/world-ranking#!/page/1/length/25/locations/TUR/subjects/3117/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats, Erişim Tarihi: 10.06.2022.
- Orhunbilge, N. (2017). Uygulamalı regresyon ve korelasyon analizi. 3. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- United Nations Sustainable Development (1992). Agenda 21, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>, Erişim Tarihi: 06.11.2022.

The University of Indonesia GreenMetric (Diğer Ülkeler),
<https://greenmetric.ui.ac.id/rankings/ranking-by-country-2021/Turkey>, Erişim Tarihi:
10.06.2022.

The University of Indonesia GreenMetric (Türkiye), <https://greenmetric.ui.ac.id/rankings/overall-rankings-2021>, Erişim Tarihi: 10.06.2022.

University Ranking by Academic Performance (Diğer Ülkeler),
https://urapcenter.org/Rankings/2021-2022/World_Ranking_2021-2022, Erişim Tarihi:
10.06.2022.

University Ranking by Academic Performance (Türkiye),
<https://newtr.urapcenter.org/Rankings/2022-2023/GENEL-SIRALAMASI-2022>, Erişim Tarihi:
10.06.2022.

Vare, P. & Scott, W. R. (2007). Learning for a change: Exploring the relationship between education and sustainable development. *Journal of Education for Sustainable Development*, 1 (2), 191-198.
<https://doi.org/10.1177/097340820700100209>.

YÖNETİM KURULU CİNSİYET ÇEŞİTLİLİĞİNİN FİNANSAL BAŞARISIZLIĞA ETKİSİ: BORSA İSTANBUL İMALAT SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA*

Araş. Gör. Gamze SEVİMLİ ÖRGÜN**

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS200-ÖS218

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, 2015-2020 yılları arasında Borsa İstanbul'a kayıtlı imalat işletmelerinin yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliğinin firmaların finansal başarısızlığına olan etkisini incelemektir. Çalışmada bağımlı değişken olarak finansal başarısızlık riski kullanılmış ve Z-Skor ve S-Skor olmak üzere iki farklı modelle, bağımsız değişken olarak kullanılan yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliği ise yönetim kurulunda bulunan kadın üye oranı ile ölçülmüştür. Ayrıca çalışmada yönetim kurulunda bulunanların sayısı, yönetim kurulundaki bağımsız üye oranı, piyasa değeri/defter değeri, firma kaldırma oranı, varlık kârlılık oranı ve firma büyüklüğü ise modellerde kontrol değişkenleri olarak kullanılmıştır. İkili lojistik regresyon yönteminin kullanıldığı analizlerden elde edilen bulgulara göre, yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliği ve firmaların finansal başarısızlık düzeyi arasındaki ilişkinin negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Başarısızlık, Cinsiyet Çeşitliliği, Borsa İstanbul.

Jel Sınıflandırması: G32, M14

* Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 30.11.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 04.02.2023
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, gamzesevimliorgun@yyu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-4233-8363

Atıf (Citation): Sevimli Örgün, G. (2023). Yönetim Kurulu Cinsiyet Çeşitliliğinin Finansal Başarısızlığa Etkisi: Borsa İstanbul İmalat Sektöründe Bir Uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS200-ÖS218. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1212491>

THE EFFECT OF GENDER DIVERSITY OF BOARD OF DIRECTORS ON FINANCIAL DISTRESS: AN APPLICATION IN BORSA İSTANBUL MANUFACTURING SECTOR*

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the effect of gender diversity in the board of directors of manufacturing companies registered in Borsa Istanbul on the financial distress of companies between 2015 and 2020. In the study, the risk of financial distress was used as the dependent variable and was measured with two different models as Z-Score and S-Score, and the gender diversity of the board of directors, which was used as an independent variable, was measured by the ratio of female members in the board of directors. In addition, the number of members on the board of directors, the ratio of independent members in the board of directors, market value / book value, firm leverage ratio, asset profitability ratio, and firm size were used as control variables in the models. According to the findings obtained from the analyzes using the binary logistic regression method, the relationship between gender diversity in the board of directors and the level of financial distress of the companies was found to be negative and statistically significant.

Key Words: Financial Distress, Gender Diversity, Borsa Istanbul.

Jel Classification: G32, M14

EXTENDED SUMMARY

PURPOSE AND MOTIVATION

Since financial distress is a process that drags businesses to bankruptcy, it is important to know well about the problems that bring the company to this situation. The aim of this study is to investigate the effect of female board member ratio on financial distress in the developing country category of Turkish market. For this purpose, analyzes were made with the data of companies operating in the manufacturing sector in Borsa Istanbul between the years 2015-2020. In the study, Z Score and S Score values used as indicators of financial distress risk were used as dependent variables, and the ratio of female members in the board of directors was used as independent variable. In addition, the size of the board of directors, the number of independent members on the board, market value/book value, leverage ratio, asset profitability ratio, firm size, and firm age are included in the models as control variables. According to the results of the analysis, it was concluded that the gender diversity of the board of directors reduces the financial distress levels of the companies.

METHODOLOGY

In the study, 924 company year observations of 154 manufacturing enterprises operating in Borsa Istanbul (BIST) for the years 2015-2020 were used. Firms operating in the BIST manufacturing sector with missing data on the variables used were not included. While financial distress was used as the main dependent variable of the stud and measured with the Z score and S score models, the gender diversity in the board of directors, which was used as an independent variable, was measured by the ratio of female members in the board of directors. In addition, the number of boards of directors, number of independent members, PD/DD, leverage ratio, asset profitability ratio, firm size, and age, which are thought to have an effect on financial failure, were included as control variables in the models. In this study, it is aimed to examine the effect of gender diversity in the board of directors on the financial distress of firms. For this purpose, logistic regression analysis method was used instead of linear regression since the dependent variable showing the financial success or distress of the companies is categorical.

RESULTS AND DISCUSSION

The findings of the binary logistic regression analysis method put forward that the financial distress risks of the companies are considered as a categorical variable. For the model, where Z-Score was used as the dependent variable, it was seen that 51% of the changes in the dependent variable were explained by the independent variables according to the Nagelkerke R^2 value and 38% according to the Cox&Snell R^2 value. When the results of the binary logistic regression analysis for model estimation were examined, it was determined that there was a negative and statistically significant relationship between the Z-Score variable and the KUO variable. Accordingly, as the gender diversity in the boards of directors increases, the financial distress risks of the companies will tend to decrease. In addition, there was a negative correlation between the YBP and ROA variables included in the model as control variables and the Z-Score variable. It was concluded that there was a positive and statistically significant relationship between the LEV and SIZE variables and the Z-Score variable. It was determined that BÜO, PD/DD and AGE variables did not have any statistical effect on the Z-Score variable. When model results were examined, it was seen that the independent variables had the power to explain 59% of the changes in the S-Score variable according to the Nagelkerke R^2 value and 44% according to Cox & Snell R^2 . According to the results of the binary logistic regression analysis performed within the scope of model, it was determined that there was a negative and 5% significant relationship between the S-Score variable and the SPC rate. In addition, there was a negative and 1% level statistically significant relationship between the ROA variable; however, no relationship was found with the S-Score variable.

CONCLUSION AND IMPLICATION

In general, the results of the study indicate that gender diversity in the boards of directors is an important factor in reducing the financial distress risks of businesses. Therefore, the importance of gender diversity in the board of directors in terms of businesses reveals that regulations should be made in developing economies such as Turkey. Considering the fact that the female members of the board of directors have a different perspective and a good monitoring ability, it is expected that the gender diversity of the board of directors will positively affect the financial success and performance of the companies as a result of these arrangements. Therefore, it is thought that the findings of the study will contribute to the literature and will guide the decision-making process for financial statement users. This study, which has some limitations, can be expanded by estimating the risk of financial distress with different models taking into account the different characteristics of female managers and sectoral differences.

1. GİRİŞ

İşletmeler arasındaki rekabet özellikle son yıllarda küreselleşmenin de etkisi ile birlikte artmıştır. İşletmelerin sonsuz varsayılan ömürlerini sürdürmesi ve faaliyetlerini kârlı bir biçimde devam ettirebilmesi gerekmektedir. Küreselleşme işletmeyi birçok yönden etkilediği gibi finansal sıkıntılarla da karşı karşıya bırakmıştır. Bu yüzden işletmeler faaliyette bulunduğu sektörde rakiplerinden üstün olma ve oluşabilecek finansal başarısızlığı engellemek adına önlemler almalı ve stratejiler geliştirmelidir. Zira finansal başarısızlık kavramı işletmenin çevresi tarafından iflas edeceği şeklinde anlaşılmaktadır.

Finansal başarısızlık kavramı için yapılan çeşitli tanımlamalar mevcutken herkesçe kabul edilen bir tanımı yoktur. Ancak en genel anlamıyla “işletmenin finansal yükümlülüklerini yerine getirememesi ile işletmenin iflası arasında geçen süreç” olarak tanımlanabilmektedir (Uzun, 2005). İşletmelerin finansal açıdan yaşadıkları bu başarısızlık sadece işletmeleri değil yönetici, çalışan, hissedar, kredi kuruluşları vb. gibi işletmenin mikro ve makro çevresini de etkilemektedir.

Finansal başarısızlık, işletmeleri iflasa kadar sürükleyen bir süreç olmasından dolayı firmayı bu duruma getiren sorunların ne olduğunun iyi bilinmesi önem arz etmektedir. İşletmelerin finansal başarısızlıkları işletmelerin kendilerinden kaynaklandığı gibi kendilerinin müdahale edemediği durumlardan da kaynaklanabilmektedir. İşletmelerin kendilerinden (içsel) kaynaklanan durumlar, sermaye yetersizliği, aşırı borçlanılması ve yönetim hataları olarak, işletmelerin kendilerinin müdahale edemediği (dışsal) durumlar ise, siyasi, sosyal, makroekonomik nedenler, doğal etkenler ve pazar yapısı olarak ifade edilebilir (Selimoğlu ve Orhan, 2015). Finansal olarak işletmeleri etkileyen bu kararlar

özellikle işletmelerin yönetim kurullarında verilmekte ve işletmeleri finansal başarısızlık riskiyle karşı karşıya bırakabilmektedir. İşletmenin yönetim kurulunda alınan bu kararlar yönetim kurulu yapısıyla ilgili olmakla birlikte literatürde yönetim kurulundaki kadın yönetici, cinsiyet çeşitliliği ya da kurumsal yönetim başlıkları olarak ele alındığı görülmektedir. Bunun nedeni ise son yıllarda birçok ülkede kadın yöneticilerin yönetim kurulunda bulunmalarıyla ilgili düzenlemelerin yaygınlaşmaya başlamış olması ve düzenleyici kuruluşlar tarafından kadın yöneticilerin yönetim kurulunda bulunmalarıyla ilgili düzenlemelerin getirilmesidir. Dolayısıyla son zamanlarda yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliği ve finansal başarısızlık arasındaki ilişki araştırmacılar açısından önemli bir konu haline gelmiştir. Yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliğinin finansal başarısızlığa etkisinin olup olmadığını inceleyen çalışmaların sonuçları ele alındığında bu iki değişken arasında ya negatif ilişki bulunduğu ya da istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Gör (2018), Zhou (2019), Yousaf vd. (2021), Guizani ve Abdalkrim (2022) ve Lee ve Thong (2022) çalışmalarında finansal başarısızlık ile cinsiyet çeşitliliği arasında negatif ilişki ortaya koyarken; Santen ve Donker (2009), Ningrum ve Hatane (2017), Jia (2019) ve Türkmen (2020) ise çalışmalarında söz konusu değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edememişlerdir.

Bu çalışmanın amacı, gelişmekte olan ülke kategorisindeki Türkiye piyasasında yönetim kurulundaki kadın üye oranının finansal başarısızlık üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaçla Borsa İstanbul'da imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların 2015-2020 yılları arasındaki firmaların yönetim kurullarına ve firma performanslarına ilişkin veriler ile analizler yapılmıştır. Çalışmada finansal başarısızlık riski göstergesi olarak kullanılan Z Skor ve S Skor değerleri bağımlı değişken, yönetim kurulunda bulunan kadın üye oranı ise bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, yönetim kurulunun büyüklüğü, yönetim kurulunda bulunan bağımsız üye sayısı, piyasa değeri/defter değeri, kaldıraç oranı, varlık kârlılık oranı, firmanın büyüklüğü ve firmanın yaşı ise kontrol değişkenleri olarak modellere dahil edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, yönetim kurulu cinsiyet çeşitliliğinin firmaların finansal başarısızlık olasılığını azalttığı sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın izleyen bölümlerinde konuyla ilgili olarak yurtiçinde ve yurtdışında yapılan çalışmalar literatürde özetlendikten sonra araştırma metodolojisi ve analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Analiz bulgularına ilişkin genel değerlendirmelerin yapıldığı sonuç kısmı ile çalışma tamamlanmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın bu kısmında yönetim kurulunda cinsiyet çeşitliliğinin finansal başarısızlık üzerindeki etkisini inceleyen ulusal ve uluslararası çalışmalara yer verilmiştir.

Santen ve Donker (2009) yaptıkları çalışmada 1993-2003 yılları arasında Amsterdam Borsası'na kayıtlı firmaların yönetim kurulu çeşitliliğinin finansal başarısızlığa etkisini incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada bağımsız değişken olarak yönetim kurulundaki üyelerin sayısı, yönetim kurulunda bulunan bağımsız üye sayısı, kadın üye sayısı, yabancı üye sayısı kullanılırken; kaldıraç, büyüklük ve nakit akışı çalışmada kontrol değişkenleri olarak kullanılmıştır. Yapılan analizler neticesinde, bağımsız üyelerin sayısı ile finansal başarısızlık arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğu tespit edilirken; yönetim kurulu cinsiyet çeşitliliği ile finansal başarısızlık arasındaki ilişki de istatistiksel anlamlılık tespit edilememiştir.

Ningrum ve Hatane (2017) 2010-2015 yılları arasında Endonezya Borsası'nda işlem gören firmaların verilerinden yararlanarak kurumsal yönetimin finansal başarısızlık üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmada kurumsal yönetim göstergeleri olarak yönetim kurulunun büyüklüğü, yönetim kurulu yapısı, yönetim kurulu toplantı sayısı, komisyonda bulunan kadın üyelerin sayısı ve yönetim kurulundaki kadın üyelerin sayısı kullanılırken; finansal başarısızlık düzeyi ise Altman-Z skoru ile hesaplanmıştır. Çoklu regresyon analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada yönetim kurulunun büyüklüğü, yönetim kurulundaki kadın üyelerin sayısı ve firma büyüklüğü ile finansal başarısızlık arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu; yönetim kurulu yapısı, yönetim kurulu toplantı sayısı ve komisyonda bulunan kadın üyelerin sayısı ile finansal başarısızlık arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Hatane vd. (2018) yaptıkları çalışmalarında, Endonezya ve Malezya' da faaliyet gösteren firmaların 2011-2015 yılları arasındaki verilerinden yararlanarak kurumsal yönetimin finansal başarısızlığı önlemedeki etkisini incelemiş ve iki ülke arasındaki sonuçları karşılaştırmışlardır. Elde edilen bulgular, yönetim kurulu cinsiyet çeşitliliğinin finansal başarısızlığı önlemede önemli bir kurumsal yönetim mekanizması olduğunu ortaya koymuştur.

Jia (2019) çalışmasında risk yönetim komitesindeki cinsiyet çeşitliliğinin finansal başarısızlık üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığını incelemiştir. 2007-2014 yılları arasında Avusturya Borsası'na kayıtlı 300 firmaya ait veriler ile yapılan analiz bulgularına göre risk yönetim komitesindeki cinsiyet çeşitliliği ile finansal başarısızlık arasındaki ilişkinin negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir. Ancak, yönetim kurulundaki kadın üye oranı ile finansal başarısızlık arasındaki ilişkinin ise istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

Zhou (2019) tarafından Çin firmalarının 2005-2015 yılları arasındaki verilerinden yararlanılarak yapılan çalışmada yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliğinin finansal başarısızlık üzerine etkisi incelenmiştir. Gerçekleştirilen analizler neticesinde, yönetim kurulundaki kadın üyelerin sayısı arttıkça firmaların finansal başarısızlık risklerinin azalacağına yönelik bulgular elde edilmiştir.

Garcia ve Herrero (2021) 1,416 Avrupa firmasının 2002-2019 yıllarına ait verilerinden yararlandıkları çalışmalarında kadın yönetici, sermaye yapısı ve finansal başarısızlık arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışmışlardır. İkili lojistik regresyon modeli kullanılarak yapılan analizler neticesinde, kadın yönetici oranının yüksek olduğu küçük ve bağımsız yönetim kuruluna sahip firmaların finansal başarısızlık olasılığının görece daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Yazarlar ayrıca, yönetim kurulunda kadın yönetici bulunmasının kaldıraç oranını, borcun maliyetini ve borcun vadesini azalttığını ifade etmişlerdir.

Yousaf vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada 2007-2016 yılları arasında Çin Borsası'na kayıtlı firmalardan elde edilen verilerle yönetim kurulu çeşitliliğinin finansal başarısızlık üzerindeki etkisini araştırılmıştır. Finansal başarısızlığın bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışmada, yönetim kurulu üyelerinin cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, uzmanlığı ve bağımsızlığı ise bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Yapılan analizler sonucunda, yönetim kurulu çeşitliliği ve finansal başarısızlık arasındaki ilişkinin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Guizani ve Abdalkrim (2022) 2011-2019 yılları arasında Malezya Borsa'sına kayıtlı 367 firmanın verilerinden yararlandıkları çalışmada yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliği ile finansal başarısızlık arasında ilişkiyi incelemişlerdir. Finansal başarısızlığın bağımlı değişken olduğu çalışmada yönetim kurulunda bulunan üyelerin sayısı, kadın üyelerin sayısı ve CEO ikiliği çalışmanın bağımsız değişkenlerinin oluşturmaktadır. Hem panel lojistik regresyon hem de genelleştirilmiş momentler yönteminin kullanıldığı analiz sonuçlarına göre, yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliği ve finansal başarısızlık arasındaki ilişkinin negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Lee ve Thong (2022) tarafından yapılan çalışmada 2015-2020 yılları arasındaki 30 farklı ülkenin turizm sektöründe 2015-2020 yılları arasında faaliyetlerini sürdüren 187 firmaya ait veriler kullanılarak yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliği ile firma performansı ve finansal başarısızlık arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada kurulan modellerde bağımlı değişken olarak firma performans göstergesi olarak Tobin's Q değeri ve finansal başarısızlık göstergesi olarak ise Altman-Z skoru kullanılmıştır. Gerçekleştirilen analizler neticesinde, yönetim kurulundaki kadın üye oranı ile firma performansı arasındaki ilişkinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıyken, finansal başarısızlık ile yönetim kurulundaki kadın üye oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Yurtdışında yapılan yönetim kurulunda yer alan kadın üyelerin firmaların finansal başarısızlığına olan etkisini inceleyen çalışmalarda istatistiksel açıdan ya negatif etkinin ya da herhangi bir etkinin olmadığı gözlemlenmiştir. Konuyla ilgili yapılan Türkiye'deki çalışmalar ise sayıca az olmakla birlikte uluslararası literatürle paralellik gösteren sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir.

Gör (2018) BİST-100 endeksine kayıtlı firmaların 2009-2016 yılları arasındaki verilerinden yararlandığı çalışmada, kurumsal yönetim mekanizmasının finansal başarısızlık üzerinde bir etkisinin olup olmadığını tespit etmeye çalışmıştır. Altman-Z skoru ile hesaplanan finansal başarısızlık çalışmanın bağımlı değişkenini oluştururken; firmanın kurumsal yönetim endeksinde yer alıp almadığını gösteren kukla değişken, yönetim kurulundaki bağımsız üye oranı, kadın üye oranı, CEO ikiliği ve halka açıklık oranı ise çalışmanın bağımsız değişkenleri olarak kullanılmıştır. Lojistik regresyon analizi yöntemi ile elde edilen sonuçlara göre, yönetim kurulunda bulunan kadın üye oranı, bağımsız üye oranı, halka açıklık oranı ve firmanın kurumsal yönetim endeksinde bulunması ile finansal başarısızlık arasında negatif ve istatistiksel anlamlılık tespit edilmiştir.

Türkmen (2020) çalışmada 2009-2015 yılları arasındaki 7 yıllık dönemde Borsa İstanbul 100 endeksine kayıtlı firmaların kurumsal yönetim mekanizmalarının finansal başarısızlık üzerindeki etkisini incelemiştir. Finansal başarısızlığın bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışmada yönetim kurulu üye sayısı, bağımsız üye sayısı, kadın üye sayısı, denetim komitesi üye sayısı, kurumsal sahiplik, yönetsel sahiplik, yabancı sahiplik oranları ve CEO ikiliği ise bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Toplam 69 firmanın örnekleme dahil edildiği analizlerde, yönetim kurulunda bulunan üye sayısı ve kurumsal sahiplik oranının artmasıyla finansal başarısızlık riskinin azaldığı; yönetici sahiplik oranı, CEO ikiliğinin azalması durumunda ise finansal başarısızlık riskinin arttığı tespit edilmiştir.

Çalış vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliğinin Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren holding ve yatırım şirketlerini finansal açıdan nasıl etkilediği incelenmiştir. Bu amaçla 13 firmanın 2014-2019 yılları arasında elde edilen verileriyle kadın üye bulunan dönem ve kadın üye bulunmayan dönem olarak ayrıştırılmış, firmaların finansal göstergesi olarak da nakit oran, varlık kârlılığı ve öz sermaye kârlılığı kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda yönetim kurullarında kadın üye bulunan dönemlerde firmaların daha fazla nakde sahip oldukları ancak kadın üye bulunmayan dönemlerde kadın üye bulunan dönemlere kıyasla öz sermaye kârlılıkları ve varlık kârlılıklarının daha yüksek değere sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Savaşkan (2020) çalışmada yönetim kurullarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin Borsa İstanbul 100 endeksinde yer alan firmaları finansal açıdan değerlendirmiştir. Bağımlı değişken olarak öz sermaye kârlılığı ve varlık kârlılığının firmanın finansal göstergesi olarak alındığı çalışmada yönetim kurulu üye sayısı ve yönetim kurulunda bulunan kadın üye oranı ise bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. 2010-2017 yılları arasında BIST 100 endeksinde faaliyet gösteren 36 firmanın incelendiği çalışmada yönetim kurulunda bulunan kadın üye oranının firmaları finansal açıdan etkilemediği tespit edilmiştir.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde yapılan bu çalışmada da literatürdeki birçok çalışma ile paralel bir biçimde Borsa İstanbul'da 2012-2020 yılları arasında faaliyet gösteren imalat

işletmelerinin yönetim kurullarındaki cinsiyet çeşitlilikleri ile firmaların finansal başarısızlıkları arasında istatistiksel olarak negatif ilişkinin olduğu görülmektedir.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Çalışmanın amacına uygun olarak bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmada kullanılan analiz yöntemi ve kullanılan veri seti ve değişkenlere ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

İşletmelerin finansal başarılarının oldukça önem arz ettiği taraflar bakımından bu risklerin önceden tahmin edilebilmesi için çok sayıda model ve çalışmanın olduğu görülmektedir. Bu modeller firmaların finansal sıkıntı içerisinde olup olmadığını ve sonraki dönemler için iflas riski taşıyıp taşımadığını göstermektedir. 1930'larda FitzPatrick ile başlayan finansal başarısızlığı tahmin etmeye dayalı modeller Shi ve Li (2019)' nin çalışmalarına kadar günümüz teknolojisinde yeni tahmin modelleriyle geliştirilmiştir (Öcek, vd. 2021). Ancak literatürde yaygın olarak bilinen ise Beaver tarafından 1966 yılında tek değişkenli diskriminant analiz yöntemiyle finansal başarısızlığı tahmin etmede öncü olduğudur. Finansal başarısızlık riskinin tahmin etmeye yarayan birçok model olmasına karşın araştırmacılar tarafından yüksek tahmin gücü ve uygulamadaki kolaylığı açısından Z-Skor modeli ve S-Skor modelinin kullanımı daha yaygındır. Altman tarafından 1968 yılında ortaya konulan Z-Skor modeli ile ilk kez çok değişkenli analiz yöntemini kullanan ve iki farklı firma gruplarını en sağlıklı şekilde birbirinden ayıran diskriminant fonksiyonu elde edilmiştir. Böylece sağlıklı ve finansal açıdan sıkıntılı firmaları ayıran en iyi doğrusal oran kombinasyonuna sahip modeldir. S-Skor modeli ise, Z-Skor modelinden yola çıkarak çok değişkenli diskriminant analiz yöntemini kullanan bir diğer modeldir ve finansal başarısızlığı %92,5 doğrulukla tahmin etmektedir (Sayın, 2022).

3.2. Araştırmada Kullanılan Analiz Yöntemi

Bu çalışmada yönetim kurulu cinsiyet çeşitliliğinin işletmelerin finansal başarısızlığı ile olan ilişkisini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde firmaların finansal başarıları ya da başarısızlıklarını gösteren bağımlı değişken kategorik olduğundan doğrusal regresyon yerine lojistik regresyon analiz yönteminden yararlanılmıştır.

Lojistik regresyon analizi, bağımsız değişkenlerin ikili ya da çoklu olarak ifade edilen bağımlı değişkeni açıklamak ve aralarında var olan ilişkiyi ifade etmek amacıyla kurulan ekonometrik bir analiz yöntemidir. Başka bir deyişle, çalışmada kullanılan bağımlı değişkenler ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin gerçekleşme ihtimalini ifade etmektedir (Yayar ve Tekgün, 2022).

Bağımlı değişken iki seçenikle kategorize edildiğinde ikili (binary) lojistik regresyon analizi yöntemi kullanılırken, bağımlı değişkenin ikiden fazla seçenikle kategorize edilmesi durumunda multinomial (çok terimli) lojistik regresyon analiz yöntemi kullanılmaktadır.

Bu çalışmada bağımlı değişken olarak kullanılan finansal başarısızlık, “finansal açıdan başarılı firmalar” ve “finansal açıdan başarısız firmalar” olmak üzere iki kategoriye ayrıldığı için analizlerin yapılmasında ikili lojistik regresyon yönteminden yararlanılmış ve çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki ekonometrik modeller oluşturulmuştur:

$$\begin{aligned} Z - Skor_k &= \beta_0 + \beta_1 KÜO_k + \beta_2 YKS_k + \beta_3 BÜS_k + \beta_4 PD/DD_k + \beta_5 LEV_k + \beta_6 ROA_k \\ &+ \beta_7 SIZE_k + \beta_8 AGE_k + \varepsilon_{i,t} \\ S - Skor_k &= \beta_0 + \beta_1 KÜO_k + \beta_2 YKS_k + \beta_3 BÜS_k + \beta_4 PD/DD_k + \beta_5 LEV_k + \beta_6 ROA_k \\ &+ \beta_7 SIZE_k + \beta_8 AGE_k + \varepsilon_k \end{aligned}$$

3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Seti ve Değişkenler

Çalışmada Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren 154 imalat işletmesinin 2015-2020 yıllarına ait 924 firma yılı gözleminde yararlanılmıştır. BIST imalat sektöründe faaliyet gösteren ancak kullanılan değişkenlere ait eksik verisi bulunan firmalar kapsam dışında tutulmuştur. Çalışmada kullanılan verilere Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) resmi sayfasından ve Finnet veri tabanından ulaşılmıştır.

Çalışmanın temel bağımlı değişkeni finansal başarısızlık değerini gösteren Z-Skor ve S-Skor modelleriyle ölçülürken, bağımsız değişken olarak kullanılan yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliği ise yönetim kurulunda bulunan kadın üye oranı ile ölçülmüştür. Ayrıca, konuya yönelik yapılan çalışmalarda (Santen ve Donker, 2009; Türkmen, 2020) finansal başarısızlık üzerinde etkisi olduğu düşünülen yönetim kurulu sayısı, bağımsız üye sayısı, PD/DD, kaldıraç oranı, varlık kârlılık oranı, firma büyüklüğü ve yaşı ise modellere kontrol değişkeni olarak dahil edilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlere İlişkin Bilgiler

<i>Değişkenler</i>	<i>Tanım</i>	<i>Hesaplama Yöntemi</i>
<i>Z-Skor</i>	<i>Altman– Z Skor</i>	$Z-Skor = 1,2 X_1 + 1,4 X_2 + 3,3 X_3 + 0,6 X_4 + 1,0 X_5$ <i>Z-Skor < 1,81 ise 0; Z-Skor > 2,99 ise 1 değerini almaktadır.</i>
<i>S-Skor</i>	<i>Springate-S Skor</i>	$S-Skor = 1,03 X_1 + 3,07 X_2 + 0,66 X_3 + 0,4 X_4$ <i>S-Skor < 0,862 ise 0; S-Skor > 0,862 ise 1 değerini almaktadır.</i>

Tablo 1: Değişkenlere İlişkin Bilgiler (devamı)

<i>KÜO</i>	<i>Kadın Üyelerin Oranı</i>	<i>Yönetim Kurulundaki Kadın Üye Sayısının Toplam Yönetim Kurulu Üye Sayısına Oranı</i>
<i>YKS</i>	<i>Yönetim Kurulu Sayısı</i>	<i>Yönetim Kurulundaki Toplam Üye Sayısı</i>
<i>BÜS</i>	<i>Bağımsız Üye Sayısı</i>	<i>Yönetim Kurulundaki Bağımsız Üye Sayısı</i>
<i>PD/DD</i>	<i>Piyasa Değeri/Defter Değeri</i>	<i>Firma Piyasa Değeri/ Firma Defter Değeri</i>
<i>LEV</i>	<i>Kaldıraç Oranı</i>	<i>Toplam Borçlar/ Toplam Varlıklar</i>
<i>ROA</i>	<i>Varlık Kârlılığı Oranı</i>	<i>Net Kâr/ Toplam Varlıklar</i>
<i>SIZE</i>	<i>Firma Büyüklüğü</i>	<i>Firma Toplam Varlıklarının Doğal Logaritması</i>
<i>AGE</i>	<i>Firma Yaşı</i>	<i>Firmanın kuruluş yılı ile cari yılı arasındaki farkı</i>

İşletmelerin finansal başarısızlık durumunu tespit etmek ve iflas aşamasına gelmiş riskli firmaları belirleyebilmek amacıyla literatürde sıklıkla kullanılan (Ningrum ve Hatane, 2017; Gör, 2018; Lee ve Thong, 2022; Sayın, 2022) Z Skor ve S Skor modelleri çalışmanın bağımlı değişkeni olarak kullanılmış ve aşağıdaki gibi hesaplanmıştır:

Altman-Z Skor' un hesaplaması

$$Z\text{-Skor} = 1,2 X_1 + 1,4 X_2 + 3,3 X_3 + 0,6 X_4 + 1,0 X_5$$

X₁ Net İşletme Sermayesi/ Toplam Aktifler

X₂ Dağıtılmamış Kâr / Toplam Aktifler

X₃ Faiz ve Vergi Öncesi Kâr/ Toplam Aktifler

X₄ Öz Sermayenin Cari Değeri/ Borçların Defter Değeri

X₅ Net Satışlar/ Toplam Aktifler

Springate-S Skor' un hesaplanması

$$S\text{-Skor} = 1,03 X_1 + 3,07 X_2 + 0,66 X_3 + 0,4 X_4$$

X_1 Çalışma Sermayesi/ Toplam Aktifler

X_2 Faiz ve Vergi Öncesi Kâr/ Toplam Aktifler

X_3 Vergi Öncesi Kâr/ Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

X_4 Satışlar/ Toplam Aktifler

Finansal başarısızlığı temsil eden Z-Skor ve S-Skor modellerinde yer alan her bir değişken kendi ağırlıklarını gösteren katsayılar ile çarparak, elde edilen değerler toplanmış ve Z-Skor ve S-Skor değerlerine ulaşılmıştır. Hesaplanan Z-skor değeri 1,81'in altındaysa firmalar “finansal başarısız”, 1,81-2,99 arasında ise “gri bölge” 2,99'dan büyükse “finansal başarılı” olarak değerlendirilmiştir (Çelik,2018). Benzer şekilde, S-skor değeri 0.862'den küçük firmalar finansal olarak başarısız ancak S-skor değerinin söz konusu değerden yüksek olması durumunda ise firmalar finansal açıdan başarılı olarak kabul edilmiştir (Açıkgöz, 2021).

4. ANALİZ VE BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde yönetim kurulu cinsiyet çeşitliliğinin firmaların finansal başarısızlıkları üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ikili lojistik regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Ancak ikili lojistik regresyon analiz bulgularından önce çalışmada yer alan bağımlı değişkenler, bağımsız değişken ve kontrol değişkenlerine ilişkin tanımlayıcı istatistik (Tablo 2) ve korelasyon analizi (Tablo 3) tabloları yer almaktadır.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

	<i>Minimum</i>	<i>Maksimum</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Std. Sapma</i>	<i>Örneklem</i>
Z-Skor	0,00	1,00	0,4426	0,4969	154
S-Skor	0,00	1,00	0,4589	0,4985	154
KÜO	0,00	0,67	0,1513	0,1647	154
YKB	3,00	15,00	7,0271	2,2947	154
BÜS	0,00	5,00	2,0152	0,7829	154

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler (devamı)

<i>PD/DD</i>	<i>0,00</i>	<i>96,77</i>	<i>3,1903</i>	<i>6,4460</i>	<i>154</i>
<i>LEV</i>	<i>0,04</i>	<i>4,40</i>	<i>0,5572</i>	<i>0,3399</i>	<i>154</i>
<i>ROA</i>	<i>-0,73</i>	<i>0,52</i>	<i>0,0419</i>	<i>0,1058</i>	<i>154</i>
<i>SIZE</i>	<i>6,97</i>	<i>10,79</i>	<i>8,6461</i>	<i>0,7613</i>	<i>154</i>
<i>AGE</i>	<i>5,00</i>	<i>105,00</i>	<i>41,0357</i>	<i>15,4530</i>	<i>154</i>

Tablo 2 sonuçlarına göre örnekleme yer verilen firmaların ortalama Z-Skor değeri 0,44 iken S-skor değeri ise yaklaşık 0,45'tir. Ayrıca incelenen dönemde firmaların yönetim kurullarında kadın üye oranının yaklaşık 0,15 olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra firma yönetim kurulunda bulunan üyelerin en az 3 olduğu en fazla 15 olduğu ve bu üyelerin yaklaşık %2'sinin bağımsız üyelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Çalışmanın diğer kontrol değişkenleri olan PD/DD ortalama 3,19, LEV ortalama 0,55, ROA ortalama 0,04, SIZE ortalama 8,64 ve AGE ortalama 41,03 değere sahiptir.

Tablo 3: Korelasyon Analiz Tablosu

	<i>KÜO</i>	<i>YKS</i>	<i>BÜS</i>	<i>PD/DD</i>	<i>LEV</i>	<i>ROA</i>	<i>SIZE</i>	<i>AGE</i>
<i>KÜO</i>	<i>1,000</i>							
<i>YKS</i>	<i>-0,1728</i>	<i>1,000</i>						
<i>BÜS</i>	<i>-0,1082</i>	<i>0,4912</i>	<i>1,000</i>					
<i>PD/DD</i>	<i>0,0264</i>	<i>-0,0500</i>	<i>0,0088</i>	<i>1,000</i>				
<i>LEV</i>	<i>-0,0151</i>	<i>-0,0248</i>	<i>0,0157</i>	<i>0,0661</i>	<i>1,000</i>			
<i>ROA</i>	<i>0,0053</i>	<i>0,0800</i>	<i>0,0334</i>	<i>0,0421</i>	<i>-0,5589</i>	<i>1,000</i>		
<i>SIZE</i>	<i>-0,1675</i>	<i>0,5985</i>	<i>0,4221</i>	<i>-0,0626</i>	<i>0,0158</i>	<i>0,1693</i>	<i>1,000</i>	
<i>AGE</i>	<i>-0,0986</i>	<i>0,2045</i>	<i>0,1214</i>	<i>0,0784</i>	<i>-0,0022</i>	<i>0,0762</i>	<i>0,3298</i>	<i>1,000</i>

Tablo 3' te çalışmada bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı probleminin varlığına ilişkin korelasyon analizi bulguları yer almaktadır. Korelasyon katsayısının 0,75'ten büyük bir değer alması bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı probleminin varlığını göstermektedir (Kennedy, 2008). Buna göre, tabloda yer alan tüm değerlerin 0,75'ten küçük olması çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerin çoklu doğrusal bağlantı problemi olmadığını kanıtlamaktadır.

Tablo 4: Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişkenler</i>	<i>Model I: Z-Skor</i>					<i>Model II: S-Skor</i>				
	β	<i>SE</i>	<i>Wald</i>	<i>Sig</i>	<i>Exp(B)</i>	β	<i>SE</i>	<i>Wald</i>	<i>Sig</i>	<i>Exp(B)</i>
<i>YKB</i>	-0,133	0,045	8,603	0,003	0,875	-0,071	0,047	2,263	0,133	0,931
<i>BÜO</i>	0,201	0,125	2,615	0,106	1,223	-0,169	0,132	1,640	0,200	0,844
<i>KÜO</i>	-1,226	0,734	2,794	0,095	3,408	-2,036	0,797	6,519	0,011	7,660
<i>PD/DD</i>	-0,004	0,004	1,098	0,295	0,996	-0,002	0,004	0,368	0,544	0,998
<i>LEV</i>	4,584	0,392	136,390	0,000	97,878	0,057	0,350	0,027	0,870	1,059
<i>ROA</i>	-15,335	1,304	138,253	0,000	0,000	-32,571	2,010	262,675	0,000	0,000
<i>SIZE</i>	0,294	0,123	5,738	0,017	1,342	0,211	0,129	2,702	0,100	1,235
<i>AGE</i>	-0,001	0,005	0,058	0,809	0,999	0,004	0,005	0,577	0,448	1,004
<i>Sabit</i>	-4,297	0,877	24,022	0,000	0,014	-0,073	0,902	0,007	0,935	0,929
<i>Nagelkerke R²</i>	0,516					0,593				
<i>Cox & Snell R²</i>	0,385					0,444				
<i>N</i>	154					154				

Firmaların finansal başarısızlık risklerini gösterebilmek için 0 ve 1 değerleri verilerek kategorilendirilmiş ve ele alınan değişken ile yapılan ikili lojistik regresyon analizine ilişkin bulgular Tablo 4’te özetlenmiştir. Z-Skorun bağımlı değişken olarak kullanıldığı Model I için bağımlı değişkende meydana gelen değişimlerin Nagelkerke R2 değerine göre %51’inin, Cox&Snell R2 değerine göre ise %38’inin bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı görülmektedir. Model I tahminine yönelik gerçekleştirilen ikili lojistik regresyon analizi sonuçları incelendiğinde Z-Skor değişkeni ve KÜO değişkeni arasındaki ilişkinin negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı olduğu bulunmuştur. Buna göre, yönetim kurullarında cinsiyet çeşitliliği arttıkça firmaların finansal başarısızlık riskleri azalma eğilimi gösterecektir. Ayrıca modelde kontrol değişkeni olarak yer alan YKB ve ROA değişkenleri ile Z-Skor değişkeni arasında negatif yönlü; LEV ve SIZE değişkenleri ile Z-Skor değişkeni arasındaki ilişkinin pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. BÜO, PD/DD ve AGE değişkenlerinin Z-Skor değişkeni üzerinde istatistiksel olarak herhangi bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Model II sonuçları incelendiğinde ise bağımsız değişkenlerin S-Skor değişkeninde meydana gelen değişimlerin Nagelkerke R2 değerine göre %59'unu, Cox & Snell R2' ye göre ise %44'ünü açıklama gücüne sahip olduğu görülmektedir. Model II kapsamında gerçekleştirilen ikili lojistik regresyon analizi bulgularına göre S-Skor değişkeni ve KÜO oranı arasında negatif ve %5 düzeyinde anlamlı ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, ROA değişkeni ve S-Skor değişkeni arasında ise negatif ve %1 düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı ilişkinin olduğu buna karşın diğer kontrol değişkenleri olan YKB, BÜO, PD/DD, LEV, SIZE, AGE değişkenleri ile S-Skor değişkeni arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur.

5. SONUÇ

İşletmelerin yönetim kurulunda bulunan üyelerin özellikleri ve deneyimleri onların doğru kararları alabilmesi açısından önemli bir kriter oluşturmaktadır. Ancak işletme açısından en iyi kararın verilebilmesi için farklı bakış açılarına sahip, yetkinlikleri ile birbirini tamamlayan üyelerin bulunması gerekmektedir. Literatürde din, dil, ırk, etnik köken, cinsiyet ve yaş gibi farklılıklar şeklinde ifade edilen bu durum özellikle son yıllarda yönetim kurullarında cinsiyet çeşitliliğinin işletmelerin finansal performansları ile olan ilişkilerinin incelenmesini ilgi odağı haline getirmiştir (Önder, 2018). Bunun nedeni olarak ise, ülkemizde 2014 yılı itibariyle 28871 sayılı Remi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren “şirket, yönetim kurulunda kadın üye oranı için %25'ten az olmamak kaydıyla bir hedef oran ve hedef zaman belirler ve bu hedeflere ulaşmak için politika oluşturur. Yönetim kurulu bu hedeflere ulaşma hususunda sağlanan ilerlemeyi yıllık olarak değerlendirir.” ilkesi ile birlikte İtalya, Norveç, İspanya, İzlanda ve Fransa gibi ülkelerde devlet tarafından getirilen yönetim kurullarında kadın üye bulundurma kotasının olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, kadın yöneticilerin hissedar çıkarlarını göz önünde bulundurarak erkek yöneticilere kıyasla daha ihtiyatlı kararlar alması, riskli yatırımlardan kaçınması, alınan kararlarda daha demokratik ve objektif bir tavır sergileme eğiliminde olması nedeniyle ulusal ve uluslararası akademik çalışmaların ilgi odağı haline gelmiştir (Levi vd., 2014; Faccio vd. 2016; Ain vd., 2021).

Bu doğrultuda çalışmada Borsa İstanbul'a kayıtlı 154 imalat işletmesinin 2015-2020 yılları arasındaki verileri ile yönetim kurulu cinsiyet çeşitliliğinin finansal başarısızlığa etkisi incelenmiştir. Yapılan çalışmada finansal başarısızlık Z-Skor ve S-Skor modeli ile ölçülmekte ve bağımsız değişkeni oluşturmaktayken, yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliği ise yönetim kurulundaki kadın üyelerin oranı ile ölçülmüştür. Bu kapsamda 154 imalat işletmesinin toplam 924 firma yılı gözleminden yararlanılarak bağımlı değişken olan finansal başarısızlık riski ayrı iki yöntemle ölçülerek iki farklı model oluşturulmuştur.

Yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliği ve finansal başarısızlık arasında var olan ilişkiyi tespit etmeye yönelik yapılan ikili lojistik regresyon analizi sonuçlarına göre Z-Skor ve S-Skor değişkenleri ile KÜO değişkeni arasındaki ilişkinin negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Başka bir ifade ile, yönetimde bulunan kadın üye oranı arttıkça işletmelerin finansal başarısızlık riski azalma eğilimi gösterecektir. Ningrum ve Hatane (2017), Gör (2018), Hatane vd. (2018), Zhou (2019), Garcia ve Herrero (2021), Yousaf vd. (2021) ve Guizani ve Abdalkrim (2022)'nin çalışmalarından elde edilen sonuçlar ile paralellik gösteren bu bulgular, işletmelere sağladıkları ekonomik faydalar ve hissedar çıkarlarını koruma eğilimleri sebebiyle, yönetim kurullarındaki kadın üyelerin işletmelerin finansal başarısızlık olasılıklarını/risklerini azaltacağı şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, kadın yöneticilerin işletmelerin finansal başarısızlık risklerini azaltarak firma performansına da olumlu katkılar sağlayacağı söylenebilir.

Finansal başarısızlık üzerinde etkisi olabileceği düşünülen ve her iki modele de kontrol değişkenleri olarak kullanılan YKB ve ROA değişkenleri ile finansal başarısızlık arasında negatif yönlü; LEV ve SIZE değişkenleri ile finansal başarısızlık arasında ise pozitif yönlü ve istatistiksel açıdan anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Elde edilen bulgulara bakıldığında, yönetim kurulunda bulunan üye sayısı ve varlık karlılık oranı arttıkça finansal başarısızlık riskinde azalış; kaldıraç oranı ve firma büyüklüğü arttıkça finansal başarısızlık riskinde artış meydana gelecektir. Elde edilen bu sonuçlar, Ningrum ve Hatane (2017) ve Türkmen (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Genel olarak çalışma sonuçları, yönetim kurullarındaki cinsiyet çeşitliliğinin işletmelerin finansal başarısızlık düzeylerinin azaltılmasında önemli bir unsur olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla işletmeler açısından yönetim kurulu cinsiyet çeşitliliğinin önemi Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde bu konuda düzenlemelerin yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Yönetim kurulundaki kadın üyelerin gerek sahip oldukları farklı bakış açısı gerekse de iyi bir izleme kabiliyetine sahip olmaları göz önünde bulundurulduğunda, yapılacak söz konusu bu düzenlemeler neticesinde yönetim kurulu cinsiyet çeşitliliğinin firmaların performanslarını olumlu yönde finansal başarısızlıklarını ise ters yönde etkileyeceği beklenmektedir. Dolayısıyla çalışma bulgularının alan yazına katkı sağlayacağı ve finansal tablo kullanıcıları açısından karar alma sürecinde yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir. Kendi içinde birtakım sınırlılıkları bulunan bu çalışma, farklı modellerle finansal başarısızlık riski tahmin edilerek, kadın yöneticilerin farklı özellikleri ve sektörel farklılıklar dikkate alınarak yapılacak çalışmalar ile genişletilebilir.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- GSÖ; Yazı Taslağı- SD; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- GSÖ; Son Onay ve Sorumluluk- GSÖ.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- GSÖ; Drafting Manuscript- SD.; Critical Revision of Manuscript- GSÖ; Final Approval of Accountability- GSÖ.

KAYNAKÇA

- Açıkgoz, T. (2021). Nakit Esaslı Muhasebe Bilgileri İflas Riskini Ölçebilir Mi? BİST Firmaları Üzerine İnceleme. *18. Uluslararası Muhasebe Konferansı*, 25-26-27 Kasım 2021, 151-156.
- Ain, Q. U., & Yuan, X., & Javid, H. M. & Usman, M.&Haris, M. (2021). Female Directors and Agency Costs: Evidence from Chinese Listed Firms, *International Journal of Emerging Markets*, 16 (8), 1604-1633.
- Beaver, W. H. (1966). Financial Ratios As Predictors of Failure. *Journal of Accounting Research*, 4, 71-111.
- Çalış, Y.E., Şahin, B.Ş, Gürel, C.A., & Ayrancı, B. (2020). Yönetim Kurulu Cinsiyet Çeşitliliğinin İşletmelerin Finansal Performansına Etkisi: BIST Holdingler ve Yatırım İşletmeleri. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 359-368.
- Çelik, M.S. (2018). Altman-Z Skor Modeli Kullanılarak Bist-30 Endeksinde Yer Alan İmalat Şirketlerinin Finansal Başarısızlık Riskinin Tahmin Edilmesi. *5. Uluslararası Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi*, 26-29 Ekim 2018, 525-535.

- Faccio, M. & Marchica, M. T. & Mura, R. (2016). CEO Gender, Corporate Risk-Taking, and The Efficiency of Capital Allocation, *Journal of Corporate Finance*, 39,193-209.
- Garcia, C.J., & Herrero, B. (2021). Female Directors, Capital Structure and Financial Distress. *Journal of Business Research*, 136(1), 592-601.
- Gör, Y. (2018). Kurumsal Yönetimin Finansal Başarısızlığı Önlemedeki Yeri Üzerine Bir Araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 689-697.
- Guizani, M., & Abdalkrim, G. (2022). Does Gender Diversity on Boards Reduce The Likelihood of Financial Distress? Evidence From Malaysia. *Asia- Pacific Journal of Business Administration*, <https://doi.org/10.1108/APJBA-06-2021-0277>.
- Hatane, S.E., Chandra, N., & Josua, T. (2018). The Impact of Corporate Governance On The Ability In Preventing Financial Distress: Evidence From Indonesia and Malaysia Consumer Goods. *In: 24th EBES Conference*, 12-01-2018, Bangkok - Thailand.
- Jia, J. (2019). Does Risk Management Committee Gender Diversity Matter? A Financial Distress Perspective. *Managerial Auditing Journal*, 34(8), 1050-1072.
- Kennedy, P. (2008). A guide to econometrics. *John Wiley & Sons*.
- Lee, K.W., & Thong, T.Y. (2022). Board Gender Diversity, Firm Performance and Corporate Financial Distress Risk: International Evidence From Tourism Industry. *Equality, Diversity and Inclusion*, <https://doi.org/10.1108/EDI-11-2021-0283>.
- Levi, M. & Li, K. & Zhang, F. (2014). Director Gender and Mergers and Acquisitions, *Journal of Corporate Finance*, 28, 185-200.
- Ningrum, A., & Hatane, S.E. (2017). Pengaruh Corporate Governance Terhadap Financial Distress. *Business Accounting Review*, 5(1), 241-252.
- Öcek, C., Ünlübulduk, S.N., & Karadeniz, E. (2021). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Finansal Başarısızlık Riski: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (92), 21-46.
- Önder, Ş. (2018). Yönetim Kurulunda Cinsiyet Çeşitliliği ve Sürdürülebilir Raporlama Kalitesi Arasındaki İlişki. *ICOAEF'18 IV. International Conference on Applied Economics and Finance & Extended With Social Sciences*, 28-29-30 Kasım 2018, Kuşadası-Türkiye.
- Santen, B., & Donker, H. (2009). Board Diversity In The Perspective of Financial Distress: Empirical Evidence From The Netherlands. *Corporate Board: Role, Duties & Composition*, 5(2), 23-35.

- Savaşkan, E. (2020). Yönetim Kurulunda Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Olarak BIST 100’de Yer Alan İmalat Sanayi Firmalarının Finansal Açıdan Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 41-48.
- Sayın, H.C. (2022). Sermaye Yapısı Kararları ve Finansal Başarısızlık İlişkisi: BIST İmalat Sektörü Firmaları Üzerine Ampirik Bir İnceleme. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 134-161.
- Selimoğlu, S. & Orhan, A. (2015). Finansal Başarısızlığın Oran Analizi ve Diskriminant Analizi Kullanılarak Ölçümlenmesi: BİST’ de İşlem Gören Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66, 21-40.
- Türkmen, S. (2020). Finansal Başarısızlık ile Kurumsal Yönetim Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Econder International Academic Journal*, 4(1), 116-141.
- Uzun, E. (2005). İşletmelerde Finansal Başarısızlığın Teorik Olarak İrdelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 27(2), 158-168.
- Yayar, R., & Tekgün, B. (2022). Türkiye’de Özel Sağlık Sigortası Talebinin İkili Lojistik Regresyon Yöntemiyle Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 595-618.
- Yousaf, U.B., Jebran, K., & Wang, M. (2021). Can Board Diversity Predict The Risk of Financial Distress?. *Corporate Governance*, 21(4), 663-684.
- Zhou, G. (2019). Financial Distress Prevention in China: Does Gender of Board of Directors Matter?. *Journal of Applied Finance & Banking*, 9(6), 127-153.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNDEN 5 NO'LU TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ HEDEFİNE ULAŞMADA TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORU DÜZENLEYEN İŞLETMELERİN 2020 VE 2021 YILI BEYANLARININ İNCELENMESİ VE SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN**

Prof. Dr. Deniz Umut DOĞAN***

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS219-ÖS240

ÖZ

Kurumsal Sürdürülebilirlik, işletmelerin uzun vadeli değer yaratmak amacıyla, çevresel, sosyal faktörlerin kurumsal yönetim ilkeleri ile birlikte faaliyetlere ve karar alma süreçlerine uyarlanması ve bu konularda ortaya çıkabilecek risklerin yönetilmesini ifade etmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma en yaygın kullanımıyla gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânlarını tehlikeye sokmadan bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılamak olarak tanımlanmaktadır (1987 BM Komisyonu'nda yapılan tanım). Sürdürülebilir kalkınma, kurumsal sürdürülebilirliğin gelişimine, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için işletmelerin hangi alanlara yoğunlaşması gerektiğini göstererek ve işletmelerin, hükümetin ve sivil toplumun çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesi konusunda ortak bir hedef oluşturmasını sağlayarak katkıda bulunur. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri için ülke düzeyinde gönüllü olarak raporlama yapılması, bölgesel ölçekte işbirliği ve ortaklıkların artırılması ve küresel düzeyde ilerlemenin takibi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesi SKH'leri içerisinde başlı başına bir hedef (Hedef 5)

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 01.12.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 06.02.2023
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finansman Yönetim Bölümü, akdogan@baskent.edu.tr, orcid.org/0000-0001-8168-6152

***Başkent Üniversitesi, duerhan@baskent.edu.tr, orcid.org/0000-0001-5909-0045

Atıf (Citation): Akdoğan, N. ve Doğan, D. U. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden 5 No'lu Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hedefine Ulaşmada Türkiye'de Sürdürülebilirlik Raporu Düzenleyen İşletmelerin 2020 ve 2021 Yılı Beyanlarının İncelenmesi ve Sonuçların Değerlendirilmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS219-ÖS240. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1213191>

olmakla birlikte diğer 16 hedeften 10'unun alt hedeflerinde doğrudan ele alınmaktadır. Bu çalışmada, sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik uygulamalarını değerlendirmek amacıyla, BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan 65 işletmenin 2020 ve 2021 yılına yönelik "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" beyanları dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sürdürülebilirlik Raporlaması

Jel Sınıflandırması: M40, Q56

AN ANALYSIS OF THE SUSTAINABILITY REPORTS OF BUSINESSES IN TURKEY IN 2020 AND 2021, REGARDING THE ACHIEVEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL NO 5: GENDER EQUALITY, AND EVALUATION OF THE RESULTS

ABSTRACT

Corporate Sustainability refers to the adaptation of environmental and social factors to activities and decision-making processes together with corporate governance principles, and the management of risks that may arise in these matters, in order to create long-term value for businesses. Sustainable Development, in its most widespread use, is defined as meeting the needs of present generations without compromising the ability of future generations to meet their own needs (Definition made in the 1987 UN Commission). Sustainable development contributes to the development of corporate sustainability by showing which areas businesses should focus on to achieve sustainable development and by enabling businesses, government and civil society to establish a common goal of achieving environmental, social and economic sustainability. For the Sustainable Development Goals, it is necessary to voluntarily report at the country level, to increase cooperation and partnerships at the regional level, and to monitor the progress at the global level. While gender equality and empowerment of women and girls is a goal in itself (Goal 5) in the SDGs, it is directly addressed in the sub-goals of 10 of the other 16 goals. In this study, the "Gender Equality" statements of 65 businesses in the BIST Sustainability Index for 2020 and 2021 were taken into account in order to evaluate the practices of businesses in the sustainability index towards gender equality.

Keywords: Sustainable Development Goals, Gender Equality, Sustainable Reporting

JEL Classification: M40, Q56

"İNSAN TOPLULUĞU KADIN VE ERKEK DENİLEN İKİ CİNS İNSANDAN MÜREKKEPTİR. KABİL MİDİR Kİ, BU KÜTLENİN BİR PARÇASINI İLERLETELİM, ÖTEKİNİ İHMAL EDELİM DE KÜTLENİN BÜTÜNLÜĞÜ İLERLEYEBİLSİN? MÜMKÜN MÜDÜR Kİ, BİR CİSMİN YARISI TOPRAĞA ZİNCİRLERLE BAĞLI KALDIKÇA ÖTEKİ KISMI GÖKLERE YÜKSELEBİLSİN?"

"THE HUMAN COMMUNITY CONSISTS OF TWO GENES OF PEOPLE CALLED FEMALE AND MALE. IS IT POSSIBLE THAT WE PROGRESS ONE PART OF THIS MASS AND IGNORE THE OTHER, SO THE TOTALITY OF THE MASS CAN PROGRESS? IS IT POSSIBLE THAT WHEN HALF OF AN OBJECT IS CONNECTED TO THE EARTH WITH CHAINS, THE OTHER PART CAN RISE TO THE SKY?"

Mustafa Kemal ATATÜRK

EXTENDED SUMMARRY

PURPOSE

Sustainability is a business approach that aims to provide benefits for all stakeholders by creating long-term value in order to manage risks that may arise from environmental, social and governance aspects. In modern management theory, the main goal of businesses is to ensure sustainability. In order to achieve this goal, the current situation of the enterprise should be constantly reviewed and improved. By moving away from focusing only on financial resources and financial results, it becomes important how effectively and with a corporate responsibility focus all the resources of the business are managed by the business management. Ensuring corporate sustainability provides many advantages in increasing the trust in businesses, gaining the trust of the public, increasing the brand image and gaining competitive power. The implementation process of the 17 Sustainable Development Goals (SDGs) included in the 2030 Agenda for Sustainable Development document adopted at the United Nations (UN) Sustainable Development Summit in September 2015 started on January 1, 2016. The Sustainable Development Goals were shaped and announced as a result of three years of intense dialogue between stakeholders and the consensus of the governments of 193 countries. The SDGs, which are accepted as the continuation of the Millennium Development Goals (MDGs), include goals that are universally desired for everyone, with the motto of "leaving no one behind - no one left behind". The SDGs, which consist of 17 goals and 169 sub-targets, are aimed to be implemented by 2030.

METHODOLOGY

In this study, the "Gender Equality" goal, which is the fifth of the sustainable development goals, was evaluated within the scope of the 2020 and 2021 statements of 65 enterprises in the BIST Sustainability Index. The reports of the companies in the sustainability index for the specified periods were examined and their statements on gender equality were determined.

RESULTS AND DISCUSSION

When the holdings are evaluated together with the group companies, Koç Group is included in the index with 8 companies and Koç Group has made a significant contribution to the dissemination of the Gender Equality Guide prepared by TÜSİAD and SKD. Anadolu Group is included in the index with 4 companies and stands out with its projects that will raise awareness in society with Coca Cola's statements on Gender Equality. Sabancı Group is included in the index with 6 companies and contributes significantly to the development of awareness of gender equality in society with the projects it carries out in cooperation with Sabancı University. Although there are companies that do not have information on Gender Equality in their reports, they have stated in their reports their practices for female employees in their workplaces and their practices for the development of women in society.

CONCLUSION AND IMPLICATION

Although there are companies that do not have information on gender equality in their reports, these companies have stated in their reports their practices for female employees in their workplaces and their practices for the development of women in society. When evaluated in terms of businesses included in the sustainability index, it can be said that "gender equality" is given importance and there are many applications of different businesses. However, when we consider the Turkish society, non-governmental organizations, universities and the business world should work together and projects should be developed in order to empower Turkish women and ensure gender equality.

1. GİRİŞ

Sürdürülebilirlik; çevresel, sosyal ve yönetim boyutları ile unsurlardan kaynaklanabilecek riskleri yönetmek amacıyla uzun vadeli değer yaratarak tüm paydaşlar için ilgili fayda sağlamayı hedefleyen bir iş anlayışıdır. Modern yönetim kuramında, işletmelerin temel hedefi sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır. Bu hedefin gerçekleştirilmesinde işletmenin mevcut durumunun sürekli olarak gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi gerekmektedir. Sadece finansal kaynaklar ve finansal sonuçlara odaklanmaktan uzaklaşılarak işletmenin tüm kaynaklarının işletme yönetimi tarafından ne kadar etkin ve kurumsal sorumluluk odağında yönetildiği önem kazanmaktadır.

Kurumsal sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi işletmelere duyulan güveni artırmada, halkın güvenini kazanmada, marka imajının yükselmesinde ve rekabet gücü kazanılmasında birçok avantajlar sağlamaktadır.

2015 yılının Eylül ayında Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde kabul edilen "Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi" belgesinde yer alan 17 adet Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)'nin uygulama süreci 1 Ocak 2016 tarihinde başlamıştır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, paydaşlar arası üç yıl süren yoğun diyalogun ve 193 ülke hükümetinin uzlaşısı sonucunda şekillenmiş ve ilan edilmiştir. Binyıl Kalkınma Hedeflerinin (BKH) devamı olarak kabul edilen SKH'leri "kimseyi geride bırakmamak-no one left behind" sloganı ile herkes için evrensel olarak erişilmesi istenen amaçları içermektedir.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Küresel ölçekte toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine yönelik atılacak iyileştirici adımlar, ülkelerin kalkınmasına, insani gelişmenin sağlanmasına ve daha adil toplumların oluşmasına katkı verebilecek önemli unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Birleşmiş Milletler'in 2015 yılında kabul ettiği ve 2030'a kadar dünya gündemini şekillendirmesi beklenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin, toplumsal

cinsiyet eşitliği hedefi gerçekleşmeden başarıya ulaşamayacağı genel olarak düzenleyici kurumlar tarafından ifade edilmektedir.

Kadın ve erkek cinsleri arasındaki gerçek farklılıklar bazı biyolojik özelliklerdir. Diğer farklılıklar gerçek farklılıklar değildir, kültür ve toplumun inşa ettiği özelliklerdir. Gerçek olmayan farklılıklar, toplumun kendi kalıplarını bireye dayatması sonucu meydana gelir. Gerçek farklılıklar ise, doğuştan gelen, kalıcı ve öğrenilmemiş farklılıkları ifade etmektedir. (Dökmen, 2010, s.23). ‘Toplumsal cinsiyet’ kavramı kadınlar ve erkekler için toplum tarafından ve toplumsal olarak inşa edilen roller, davranışlar, eylemler ve nitelikler olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet, kadınlar ile erkekler arasında toplumsal olarak kurulan ve kültürel kaynakları olan farklılıkları ifade etmektedir.

Bir bireyin toplumsal cinsiyeti, sadece doğal ve biyolojik olarak belirlenmeyen, daha çok norm ve kalıp yargılar tarafından belirlenmiş olan rol ve özelliklerden oluşmaktadır. Aşağıda verilen Tablo 1’de biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farklılıkları yer almaktadır.

Tablo 1. Biyolojik Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Biyolojik Cinsiyet	Toplumsal Cinsiyet
Doğuştan gelen özelliklerdir (cinsiyet kromozomu, üreme organları, hormonlar, kas vücut yapısı gibi farklar)	Doğuştan gelmez ve kültürden kültüre farklılaşan özellikler gösterir.
Sonradan öğrenilmez	Sonradan öğrenilir bazı yargılara dayandırılır ve eğitimle farkındalık kazandırılmasıyla değişebilir.
Biyolojik ve fizyolojik özelliklerimize dayalıdır	Herhangi bir biyolojik temele dayanmaksızın toplum tarafından pekiştirilen kalıp yargılara dayandırılır.
Bireylerin dünyaya geldikleri genetik yapılarını tanımlayan bir kavramdır	Beklentiler, inançlar ve yargılara dayandırılır kadınlara ve erkeklere atfedilen görev, sorumluluk, yetenek ve davranışları tanımlayan bir kavramdır.
Dış faktörlerden etkilenmez	Dış faktörlerden etkilenir; kültür, ekonomi, eğitim, inanç, etnik faktörler gibi faktörlerden etkilenir ve içinde yaşanılan zaman ve coğrafyadan etkilenerek şekillenir.
Evrenseldir	Evrensel değildir, toplumların farklılaşmasına bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. En önemlisi, değiştirilebilirdir.

Kaynak: Dökmen, 2010 ve Koç Holding İletişimde Toplumsal Cinsiyete Eşitliği Rehberinden uyarlanmıştır.

BM tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği hedefinin gerçekleştirilmesine yönelik olarak belirlenen alt hedefler Tablo 2’de gösterildiği gibidir.

Tablo 2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Alt Hedefleri

Hedef 5.1	Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığa her yerde son vermek
	5.1.1. Cinsiyet temelinde ayrımcılık yapmama ve eşitliği uygulama, güçlendirme ve teşvik eden yasal çerçevelerin yürürlükte olup olmaması

Tablo 2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Alt Hedefleri (devamı)

Hedef 5.2	Kamusal ve özel alanlarda, tüm kadınlara ve kız çocuklarına yönelik, insan kaçakçılığı, cinsel ve her türlü istismar dâhil, şiddetin her türünü yok etmek
	5.2.1. Şiddetin türüne ve yaşa göre, son 12 ay içinde mevcut ya da eski partneri tarafından fiziksel, cinsel ya da psikolojik şiddete maruz kalan daha önce ilişkisi olmuş 15 yaş ve üzeri yaştaki kadın ve kızların oranı 5.2.2. Yaşa ve olayın oluş yerine göre, son 12 ay içinde partneri dışındaki biri tarafından cinsel şiddete maruz kalan 15 yaş ve üstü kadın ve kızların oranı
Hedef 5.3	Çocuk evliliği, erken yaşta evlilik, zorla evlendirilme ve kadın sünneti gibi tüm zararlı uygulamaları yok etmek
	5.3.1. 15 yaşından önce ve 18 yaşından önce evlenmiş ya da bir birliktelikte olmuş 20-24 yaştaki kadınların oranı 5.3.2. Yaşa göre, kadın sünneti/kesme geçirmiş 15-49 yaş arası kadın ve kızların oranı
Hedef 5.4	Ulusal şartlara uyduğunda, kamu hizmetlerinin, altyapının ve sosyal koruma politikalarının sağlanması ile hane halkı ve aile içerisinde sorumluluk paylaşımının teşvik edilmesi yoluyla ücretsiz bakım ve ev işlerini tahakkuk ettirmek ve değer biçmek
	5.4.1. Cinsiyet, yaş ve yere göre ücretsiz ev işleri ve bakıcılık için harcanan zamanın oranı
Hedef 5.5	Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayattaki karar alma süreçlerinin her seviyesinde tam ve etkili katılımı ile liderlik için eşit fırsatlara sahip olmasını sağlamak
	5.5.1. Yerel yönetimler ve ulusal parlamentolardaki kadınların sandalye oranı 5.5.2. Yöneticilik pozisyonlarındaki kadınların oranı
Hedef 5.6	Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı, Pekin Eylem Platformu ve bunların gözden geçirme konferanslarının sonuç dokümanları çerçevesinde mutabık kalınan şekilde, cinsel ve üreme sağlığı ile üreme haklarına evrensel erişim sağlamak
	5.6.1. Gebelik önleyici uygulamaların kullanımı, cinsel ilişkileri ve üreme sağlığına ilişkin kendi bilinçli kararlarını veren 15-49 yaş kadınların oranı 5.6.2. 15-49 yaş kadınlara cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin bilgi ve eğitime erişimi kanun ve yönetmeliklerle garanti eden ülkelerin sayısı
Hedef 5.a	Kadınların, ulusal yasalarla uyumlu olacak şekilde, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve hükmetme, mali hizmetler, miras ve doğal kaynaklara erişimlerinin yanı sıra ekonomik kaynaklar konusunda eşit haklara sahip olmaları için reformlar gerçekleştirmek
	5.a.1. (a) Cinsiyet ayrımında, tarımsal arazi üzerinde mülkiyet veya güvenceli haklara sahip toplam tarımsal nüfus oranı, ve (b) kullanım hakkı ayrımında, tarım arazisi sahipleri veya hak sahipleri arasında kadınların oranı 5.a.2. Toprak sahipliği ve/veya kontrolünde kadınların eşit haklarını garantileyen yasal çerçeveleri olan (örf ve adet hukuku dâhil) ülkelerin oranı

Tablo 2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Alt Hedefleri (devamı)

Hedef 5.b	Kadınların güçlendirilmesini desteklemek için, kolaylaştırıcı teknolojilerin, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını artırmak Cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve kadınların ve kız çocuklarının her seviyede güçlendirilmesi için sağlam politikalar ile buyurucu yasal düzenlemeler getirmek ve güçlendirmek
	5.b.1. Cinsiyete göre cep telefonu sahibi bireylerin oranı
5.c.	Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilerletilmesi ve kadınların ve kız çocuklarının her düzeyde güçlenmeleri için sağlam politikaların ve yasal olarak uygulanabilir mevzuatların kabul edilmesi ve güçlendirilmesi
	5.c.1. Cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi için kamu ödenekleri yapan ve izleme sistemleri olan ülkelerin oranı

3. LİTERATÜR TARAMASI

S. K. Pathania “Sustainable Development Goal: Gender Equality For Women’s Empowerment and Human Rights” başlıklı çalışmasında sürdürülebilir kalkınmanın, kaynakların adil dağılımına bağlı olduğunu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin de bu hedefin gerçekleşmesine eşlik etmekte olduğunu vurgulamıştır (Sudershan Kumar Pathania,2017). Çalışmanın amacı, ortak ve yararlanıcı olarak kadınların sürdürülebilir kalkınmaya katkısının esaslarını vurgulamaktır. Çalışmada “Cinsiyet uçurumunu” daraltmak ve eşit bir toplum yaratmak için kadınların “güçlendirilmesi” gerektiği belirtilmiştir.

Asya Düşünce Kuruluşu’nun hazırladığı “Sustainable Development Goal 5: How Does the Philippines Fare on Gender Equality?” başlıklı sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden beşincisine yönelik yapılan araştırmada 2015 yılına ilişkin verilerde, halka açık şirketlerin yönetim kurulu üyelerinden sadece %15’inin kadın olduğu ve bununla birlikte bu oranın Hindistan, Singapur ve Tayland ile aynı düzeyde olduğu belirtilmektedir. Aynı yıl verilerine göre Fransa’da yönetim kurullarında kadın temsili %30, İsveç, İtalya ve Norveç’te bu oranın %47 olduğu belirtilmiştir (David, Clarissa C. Albert, José Ramon G. Vizmanos, Jana Flor V., 2018)

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2022 raporuna göre; 2020 yılında küresel istihdam kaybının %45 olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, yerel yönetimlerde kadın temsilinin yaklaşık üçte bir oranında yer aldığı vurgulanarak, kadın ve erkeklerin ulusal parlamentolarda eşit temsil edilebilmesinin 40 yılı bulabileceği belirtilmektedir. Aynı raporda kadınların tarım, toprak ve mülkiyet haklarının korunması için de alınacak daha çok yolun olduğu belirtilmektedir. 2018-2021 dönemine ilişkin yapılan çalışma kapsamında; 105 ülkeye ait verilerin değerlendirilmesi çerçevesinde bu ülkelerin %26’sında toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin düzenli kamu harcamaları ve sistematik bir düzen olduğu, %59’unda sistematik bir düzenin ve kamu harcamalarının bazı özelliklerinin olduğu, %15’inde ise sistematik düzene ilişkin asgari unsurların dahi olmadığı belirtilmiştir (Sustainable Development Goals Report, 2022).

Toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde kadınlara fırsat verilmemesinin çarpıcı sonuçları 2016 yılında Uganda’da tarımsal yaşamda geride tutulan kadınlar ile yapılan çalışmada görülmektedir. Bu çalışmaya göre, bireysel olarak hafta da en az bir dolar birikim yaparak fon havuzu oluşturan kadınların liderliğinde bir dernek kurulmuştur. Elde ettikleri gelirleri daha sonraki aşamada iklim değişikliğini ele alan gelir getirici faaliyetlere yatırdıkları görülmektedir. Bu faaliyetler arazi planlaması, enerji tasarruflu sobalarının kullanımı, toprak koruma uygulamaları şeklinde sıralanmaktadır ve 1.600’den fazla kadın liderliğindeki derneğin 2.8 Milyon doları bir araya topladığı görülmektedir (“Women are key to sustainable development for all” | UNFCCC," 2017).

Toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında yapılan bir diğer çalışmada üretici olarak tarımda kadın çalışanlar ve olanakları değerlendirilmiştir. 2012 yılında yapılan bu çalışmaya göre tüm tarım işçilerinin Asya’da % 43’ü ve Afrika’da % 47’si, Güneydoğu ve Doğu Asya’da % 50’si kadınlardan oluşmaktadır. Kuzey Avrupa ülkeleri haricinde tarımda çalışan kadın oranının kademeli olarak arttığını ve tarım sektöründe kadınların daha aktif olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kadınların teknolojiye, doğal kaynaklara ve pazara erkekler kadar kolay ulaşamadığı da vurgulanmıştır. Bu nedenle de 2030 yılına kadar tüm kadın ve erkeklerin eşit fırsatlara sahip olmasının gerekliliği belirtilmiştir (Bina Agarwal, 2018, p.26-32).

4. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN ÖNEMİ

Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının doğmasına neden olan yaklaşımın temelinde ayrımcılık ve alt katmanında ise cinsiyetçilik yatmaktadır. Ayrımcılık, belirli bir grubun sahip olduğu doğuştan gelen veya sonradan edinilmiş kültürel özellikler ya da farklılıkları nedeniyle toplumdan ayırt edilmesi ve toplumun geri kalan kısmından bilinçli olarak uzaklaştırılarak dışlanması anlamına gelir. Cinsiyetçilik ise ayrımcılığın cinsiyete göre yapılması ve bir cinsin diğerinden üstün ve hiyerarşik olarak yukarıda tutulmasıdır. (Ecevit, 2021)

Cinsiyet eşitliği, erkekler ve kadınlar için mevcut olan kaynaklardan faydalanmadaki dengesizliği ele alarak, kaynakların cinsiyet ayrımı gözetmeksizin kadınlara ve erkeklere adil olarak tahsis edilmesi süreci olarak tanımlanabilir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması bireylerin her alana ait yeteneklerini özgürce geliştirip sunabilecekleri toplumsal ortamın oluşabilmesine bağlıdır. Böyle bir ortamın oluşması da toplumsal önyargı ve engellerin tamamının ortadan kaldırılması ile mümkün olabilecektir. (Baran, 2021)

Kadınlar ve kız çocukları dünya nüfusunun yarısını oluşturmaktadır, bu dünyanın sahip olduğu üretme ve geliştirme potansiyelinin de yarısı anlamına gelmektedir. Ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığı kadınların ve kız çocuklarının hayata katılımı noktasında en büyük sosyal ve

ekonomik engeli oluşturmaktadır. Bu da bu potansiyelin sürdürülebilir bir toplumsal faydaya dönüşmesini engelleyerek toplumsal gelişimi engellemektedir.

BM Kadın İletişim ve Savunuculuk bölümü raporuna göre SKH 5'e ulaşmanın yolları, aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Kadınların siyasete katılımının ve liderliğinin artmasını sağlamak ve ekonomik olarak güçlenmesinde ilerleme sağlayabilmek,
- Çatışmaların önlenmesinde barışın önemi ve barışın sağlanmasında da kadınların rolünün ve liderliğinin teşvik edilmesini sağlayabilmek,
- Şiddetin nedenleri, sonuçları, önlenmesi için gereken değerlendirmeleri yaparak bulgulara göre şiddetin önlenmesine yönelik uygun adımları atabilmek,
- Hükümetlerin, kadınların ve kız çocuklarının ihtiyaçlarını belirlemek ve bunların karşılanmasını sağlamak üzere uygun adımları atabilmelerinin sağlanması,
- Cinsiyet eşitliğinin savunucuları olmak için erkek katılımının sağlanması

4.1. Dünyada ve Türkiye’de Toplumsal Cinsiyete İlişkin Bazı Göstergeler

OECD, kadın ve erkeklerin işgücüne katılım oranlarının birbirine yaklaşması durumunda, Türkiye’nin de dâhil olduğu tüm OECD ülkelerinin toplam ekonomilerinde 2030 yılı itibariyle %12’lik potansiyel bir artış sağlanacağını öngörmektedir.

McKinsey’in “Women Matter (kadınlar önemlidir)” raporuna göre, 2025’e kadar kadınların eşit katılımının sağlandığı en iyi senaryoda küresel düzeyde toplam GSYH’de %11’lik, yaklaşık 12 trilyon dolarlık bir artış öngörülmektedir. Rapora göre yönetim kurulunda bulunan kadın sayısı ile şirketlerin örgütsel ve finansal performansları arasında güçlü bir ilişki olduğu ortaya konmaktadır. Rapora göre, en az üç kadın yöneticisi bulunan şirketlerin finansal performansları, kadın yöneticisi bulunmayan şirketlere göre daha yüksektir (Küresel yönetim danışmanlığı | McKinsey & Company, 2017)

Kadınların şirketlerin her kademesinde yer alması iş performansına önemli katkılar sağlamaktadır. Birçok çalışma, iş dünyasında kadın liderlerin varlığının, finansal performansta yükselme, yatırım getirileri, pazar payı ve hisse senedi değerlerinde artış sağladığını ortaya koymaktadır.

Harvard Business Review’da yayınlanan “Women in The Executive Suite Correlate To High Profits (Yönetici Grup İçerisindeki Kadınlar Yüksek Kâr Oranlarına Neden Oluyor)” başlıklı araştırma; kadın yönetici sayısı fazla olan şirketlerin, pazar payı, sermaye ve hisse senedi değerine göre daha iyi performans gösterdiğini ortaya koymaktadır. Aynı çalışmada dünya genelinde kadınların (Roy D. Adler, 2001);

Satın alma kararları ve nihai tercihlerin %80’ini etkiledikleri,

Yıllık toplam tüketici harcamalarının yaklaşık 20 trilyon dolarlık kısmını gerçekleştirdikleri ve bu harcamanın küresel düzeydeki toplam hane harcamalarının %57’sine karşılık geldiği belirtilmiştir.

Türkiye’de kadınların %62,5’inin, erkeklerin ise %5,4’ünün herhangi bir kişisel geliri bulunmamaktadır. Türkiye’de kadınların iş gücüne katılım oranı 2020 yılında %32, 2021 yılında %33 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, kadın istihdam oranı açısından OECD ülkeleri arasında en son, G20 ülkeleri arasında ise sondan ikinci sıradadır.

Ücretsiz kadın emeği ücretsiz erkek emeğinin dünya ortalaması 3 kat iken Türkiye 4,3 kattır. Türkiye’deki toplam emeğin 7 saat 39 dakikasını ücretsiz ev içi hizmet oluşturmaktadır. Kadınlar ücretsiz ev içi hizmete erkeklere oranla günde 4 kat daha fazla zaman ayırmaktadır (kadınlar 6 saat 11 dakika; erkekler 1 saat 28 dakika).

Ülkemizde eğitim seviyesine göre işgücüne katılım oranları Tablo 3’de gösterildiği gibidir:

Tablo 3. Türkiye’de Kadın ve Erkeklerin Eğitim Seviyesine Göre İşgücüne Katılım Oranları

	Kadın	Erkek
Okuma- yazma bilmeyen	%24,2	%46,6
Okuma- yazma bilen	%25,8	%79
İlkokul mezunu	%33,1	%80,8
Lise mezunu	%36,2	%74,2
Yüksekokul ve Üniversite Mezunu	%65,6	%89

Kaynak: TÜİK Kurumsal 2018

Kadın üst düzey ve orta düzey yönetici oranlarında ülkemiz 49 ülke arasında son sırada yer almaktadır ve bu durum cam tavan olarak adlandırılan dikey katmanlaşmanın aşılamadığını göstermektedir. TÜİK 2018 verilerine göre bu oran %17,5’tur.

2021 yılı TÜİK İşgücü İstatistiklerine göre istihdam oranı kadınlarda %27,5 erkeklerde %60,5’tir.

Dünya Ekonomik Forumu’nun 2021 yılında açıkladığı Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi’nde Türkiye 156 ülke arasında 133. sıradadır.

TÜİK verilerine göre (2020) 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam oranı %42,8 bu oran kadınlarda %26,3 erkeklerde ise %59,8’dir (“TÜİK Kurumsal,” 2018).

Ülkemize ait cinsiyete göre seçilmiş olan bazı istihdam verileri dikkate alındığında yer kadınların iş dünyasında yeterince temsil edilmediği söylenebilir.

4.1.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması hem kız çocukları hem de erkek çocukları için toplumun daha sağlıklı gelişmesi demektir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine sadece temel insan hakları perspektifinden değil, sürdürülebilir kalkınma açısından bakıldığında önemli unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Dünyanın üretme ve geliştirme potansiyelinin yarısını oluşturan kadınların ekonomik süreçlere katılımı, sürdürülebilir kalkınmayı da desteklemektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için, öncelikle bir toplumda kadınlara ve kız çocuklarına uygulanan ayrımcılıkların neler olduğu belirlenmelidir. Daha sonra bu durumun toplumda ne kadar normalleştirilmiş olduğunu belirlemek önem taşır çünkü ayrımcılığın toplumda içinde normalleştirilmiş olması, bu ayrımların artık fark edilmez olmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için toplumun her bireyine farkındalık kazandırılması önem taşımaktadır.

Kadınların, tüm sektörlerde ve her pozisyonda yer alabilmelerini desteklemek amacıyla kadınların güçlenmesini hedefleyen küresel en önemli girişimlerden biri de Kadının Güçlenmesi Prensipleri (Women's Empowerment Principles – WEPs) platformudur. 2010 yılında Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact) ve Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi (UN Women) ortaklığıyla hayata geçirilen WEPs, özel sektöre; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için bir rehber sunar. UN WEP tarafından toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ilişkin iş hayatına yönelik göstere olabilecek unsurlar aşağıda belirtildiği gibidir (BM Küresel İlkeler Sözleşmesi, 2017):

- Adil ve şeffaf işe alım uygulamaları
- Eğitim ve mesleki gelişim programlarına eşit erişim
- Kadınların çalışma hayatına dahil olmalarını artırmak için güvenli çocuk bakımı sağlanmasına destek
- Çalışma ortamının insana yakışır şekilde düzenlenmesi ve iyileştirilmesi
- Eşit işe eşit ücret
- Taciz farkındalık programları
- Kadınların yönetim ve liderlik pozisyonlarına etkin katılımı
- Tedarik zincirlerinde kadın liderliğindeki işletmelerin desteklenmesi
- Kadınların paydaş istişare süreçlerine dahil edilmesi

4.1.2.Kadının Güçlenmesi İlkeleri (Women's Empowerment Principles - WEPs)

UN WEB's kadınların tüm sektörlerde ve her düzeyde ekonomik yaşamın içinde artarak yer alabilmelerini sağlamak amacıyla kadınların güçlenmesini hedefleyen en önemli küresel özel sektör girişimlerinden birisidir. UN Women ve UN Global Compact ortak inisiyatifi olan WEPs, iş dünyası, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler ve kamu kurumları ile BM temsilcilerinden oluşan çok paydaşlı bir grubun bir yıllık çalışma ve müzakereleri sonunda geliştirilmiş ve 8 Mart 2010 tarihli Dünya Kadınlar Gününde kamuoyuna tanıtılmıştır. Kadının güçlenmesi ilkeleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

Bu gelişmeleri takiben, Mayıs 2014'te UN Global Compact Türkiye öncülüğünde; özel sektör, sivil toplum, akademi, kamu kurumları ve BM kurumlarından temsilcilerin katılımına açık olacak şekilde Kadının Güçlenmesi Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Aynı tarihten itibaren Türkiye'de her 8 Mart

haftasında, iş dünyasını toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmeye ve kadınların ekonomik hayatta güçlenmesini desteklemeye çağırmak amacıyla Borsa İstanbul'da “Gong Töreni” düzenlenmektedir. Tören sırasında yeni WEPs imzacıları da kamuoyuna duyurulmaktadır. UN WEP's'in kadının güçlenmesine yönelik ilkeleri aşağıda belirtildiği gibidir (BM Küresel İlkeler Sözleşmesi, 2017):

1. İlke: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Üst Düzey Kurumsal Liderlik Sağlanması
2. İlke: Tüm Kadın ve Erkekler İş Yaşamında Adil Davranılması, İnsan Haklarına ve Ayrımcı Yapıya İlgili Saygı Gösterilmesi, Bu İlkelerin Desteklenmesi
3. İlke: Tüm Kadın ve Erkek Çalışanların Sağlık, Güvenlik ve Refahının Sağlanması
4. İlke: Kadınların Eğitim, Kurs ve Profesyonel Gelişim Olanaklarının Desteklenmesi
5. İlke: Kadınların Güçlenmesi için Girişimci Gelişimi, Tedarik Zinciri ve Pazarlama Yöntemlerinin Uygulanması
6. İlke: Toplumsal Girişimler ve Savunuculuk Çalışmalarıyla Eşitliğin Teşvik Edilmesi

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Elde Edilen Başarıların Değerlendirilmesi Ve Halka Açık Raporlanma

Bu ilkeler ve ilkelerin uygulanmasına yönelik göstergelere ilişkin bilgiler Tablo 4'de gösterildiği gibidir.

Tablo 4. WEP's Kadının Güçlenmesine Yönelik İlkeleri ve İlkelerin Uygulanmasına Yönelik Göstergeler

İLKELER	GÖSTERGELER
İLKE 1: Toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşma konusunda liderliğin önemini vurgulayan ilk prensip, yedi prensibin tamamının başarılı olarak uygulanması için temel oluşturmaktadır. Yönetim ve üst yönetimden sorumlu olanların uzlaşması ve desteğiyle, toplumsal cinsiyet eşitliğinin nasıl uygulanacağını, takip edileceğinin ve ölçüleceğinin belirlendiği bir plan geliştirilmesi öngörülmektedir.	Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda üzerinde uzlaşmış bir kurumsal yaklaşım ortaya koyması Kurumun toplumsal cinsiyet eşitliği politikası ve yol haritasının olup olmaması, oluşturulmuş politika ve yol haritasının kurumun misyon, vizyon ve değerleriyle ilişkisi Kurumun toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusundaki ekonomik gerekçelerini, alacağı muhtemel riskleri ve elde edeceği fırsatları kapsayan strateji dokümanı oluşturulması
İLKE 2: Günümüzde kadın-erkek eşitliği, insan haklarına saygı, ayrımcılığın giderilmesi gibi kavramlar kurumsal stratejilerin doğal bir parçası olarak düşünülmektedir. Stratejilerin tasarım ve uygulama aşamalarında, kadınlar ve erkeklerin farklılaşan ihtiyaçlarının dikkate alınması gerekmektedir.	İşe alım, terfi, işten ayrılma, eğitim, iş memnuniyeti alanlarında kadın-erkek çalışanların dağılımı İş başvurularındaki kadın-erkek dağılımı Eşit işe eşit ücret göstergeleri İş görüşmelerine davet edilenler içinde kadınların oranı İş-unvan bazında kadın-erkek çalışan karşılaştırması İşyerinde eşit hakları teşvik etmek

Tablo 4. WEP’s Kadının Güçlenmesine Yönelik İlkeleri ve İlkelerin Uygulanmasına Yönelik Göstergeler (devamı)

İLKE 3: İşverenler, çalışanları için güvenli, sağlıklı ve şiddetten uzak çalışma ortamları yaratmalıdır. Sağlık, güvenlik ve refahın tüm çalışanların eşit yararlanacağı şekilde sağlanması, şirket içinde ayrımcılıkla mücadelenin de bir parçasıdır. Farklılaşan talep ve ihtiyaçların gözetilmesi önem taşımaktadır	Kurumun iş sağlığı ve güvenliği politikası İşyerinde cinsel istismara yönelik farkındalık ve eğitim çalışmalarının dökümü Cinsel istismar ve ayrımcılık konulu şikâyetlerin sayısı ve alınan tedbirler Kurumun sağlık ve güvenlik destek hizmetlerinden yararlanan çalışan sayısı ve kadın-erkek dağılımı
İLKE 4: Eğitim, kurs ve profesyonel gelişim imkanları yalnızca çalışanların kişisel gelişimi için değil, işletmelerin güçlenmesi için de önemli kaynaklardır. Bu kaynaklara erişim ve kaynaklardan faydalanma konusunda, kadınlar ve erkekler arasında eşitsizlikler oluşabilmektedir.	Kadın-erkek çalışanların bir yılda aldıkları yarı-zamanlı ve tam-zamanlı eğitimlerin süresi İş ve terfi önerilen kadın çalışan oranları Kadın ve erkeklerin performans notu dağılımı, Düzenli ve planlı şekilde performans ve kariyer değerlendirmesi alan çalışan oranı, kadın-erkek dağılımı
İLKE 5: Prensibin uygulanmasında kurumların, hem izleme ve denetleme yaparak sonuçlara uygun aksiyon planları çıkarmaları, hem de kadın girişimcileri, kadın işletmecileri ya da kadın kooperatiflerini tedarik zincirine daha fazla dahil etmek için inisiyatif almaları beklenmektedir.	Kurumun toplumsal cinsiyete duyarlı satın alma politikası ve süreçleri Kurumun tedarikçileri/bayileri arasında kadın girişimcilere ait işletmelerin sayısı, iş kollarına göre dağılımı ve toplam içindeki oranı Tedarikçilerin/bayilerin çalışanlarının kadın-erkek çalışan oranları, yönetici pozisyonlardaki kadın-erkek oranları
İLKE 6: Kurumların toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlenmesi konusundaki tecrübelerini, kazanımlarını, tüm kaynak ve bilgilerini daha geniş kitlelerle paylaşmaları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemini vurgulayarak sözcülük rolü üstlenmeleri oldukça önemlidir.	Kurumun toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik taahhüt dokümanı Kurum tarafından toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik desteklenen programların dökümü, bu programlarla ulaşılan kadın-erkek sayısı, programların etki değerlendirmesi sonuçları
İLKE 7: Hedeflere yönelik ölçümlene yapmak ve raporlamak, mevcut politika ve süreçlerdeki boşlukların belirlenmesi, faaliyetlere yönelik yol haritası çizilmesi ve etkisi yüksek inisiyatiflerin yaygınlaştırılması için fırsatlar sunmaktadır. Toplumsal cinsiyet bazında veri toplayan kurumlar, bu verileri analiz edip karşılaştırarak mevcut durumu geliştirebilmekte ya da yeni strateji ve uygulamalar önerebilmektedir.	İç ve dış paydaşlara yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği odağında gerçekleştirilen araştırmalar WEPs raporu Yıllık rapor, sürdürülebilirlik raporu gibi kurumsal raporlarda toplumsal cinsiyet eşitliği verileri, toplumsal cinsiyete duyarlı istatistikler Kurum içinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik ölçümlene/izleme & değerlendirme platformları ve mekanizmaları

Kaynak: (BM Küresel İlkeler Sözleşmesi, 2017)

4. ARAŞTIRMANIN KONUSU KAPSAMI VE DEĞERLENDİRMELER

Bu bölümde BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde işlem gören ve sürdürülebilirlik raporu veya entegre rapor düzenleyen 65 şirketin 2020 ve 2021 yılı raporları incelenerek 5. No’lu hedefin uygulanmasına ilişkin beyanlarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Raporlar 2020 yılında daha çok “Sürdürülebilirlik Raporu” başlığıyla yayınlanmış 2021 yılında daha çok “Entegre Faaliyet Raporu” başlığıyla

yayınlanmıştır, bunun yanı sıra sadece “Entegre Rapor” başlığı ile rapor yayınlayan işletmeler de bulunmaktadır.

Çalışmada 65 işletme BİST sektörler kategorileri dikkate alınarak 17 alt sektöre ayrılarak değerlendirilmiştir. Bu sektörler ve şirket sayıları Tablo 5’de gösterildiği gibidir.

Tablo 5. Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmelerin Sektörleri ve İşletme Sayıları

SEKTÖRLER	SAYI
ANA METAL SANAYİ / İMALAT	3
BANKALAR / MK	9
BİLGİ VE İLETİŞİM / TELEKOMÜNİKASYON	2
ELEKTRİK GAZ VE SU / ELEKTRİK GAZ VE BUHAR	3
GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARI	1
GIDA, İÇECEK VE TÜTÜN / İMALAT	6
HOLDİNGLER VE YATIRIM ŞİRKETLERİ/ MK	9
İNŞAAT VE BAYINDIRLIK / İNŞAAT VE BAYINDIRLIK İŞLERİ	2
KİMYA İLAÇ PETROL LASTİK VE PLASTİK ÜRÜNLER / İMALAT	6
METAL EŞYA MAKİNE ELEKTRİKLİ CİHAZLAR / İMALAT	8
SAVUNMA / TEKNOLOJİ	1
SİGORTA ŞİRKETLERİ / MK	2
TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI /İMALAT	2
TEKNOLOJİ / BİLİŞİM	2
TEKSTİL, GİYİM EŞYASI VE DERİ / İMALAT	1
TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET / PERAKENDE TİCARET	6
ULAŞTIRMA VE DEPOLAMA / ULAŞTIRMA VE DEPOLAMA	2

İş hayatında toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklendiğine ilişkin göstergeler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

- UN WEP’s imzacısı olmak,
- Bloomberg Cinsiyet Eşitliği Endeksinde yer almak
- Eşit Adımlar Platformu
- LEAD Network Türkiye (Leading Executives Advancing Diversity - Farklılığı Geliştiren Lider Yöneticiler)
- İş Dünyası Aile İçi Şiddete Karşı (Business Against Domestic Violence - BADV) Projesi
- İş’te Eşit Kadın Sertifikası
- Yüzde 30 Kulübü
- Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER)- Fırsat Eşitliği Modeli (FEM)

Tablo 6. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri ve Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmeler

GÖSTERGE	ŞİRKETLER
Yönetim Kurulunda 3 ve Daha Fazla Kadın Üye Bulunması	Doğan Holding, Sabancı Holding, Koç Holding, Vestel, TSKB, Şişecam, Aksa, Tat, Anadolu Sigorta, Pınar
Bloomberg Cinsiyet Eşitliği Endeksi (2022) (Endekste cinsiyet veri raporlamasında şeffaflık benimsenmekte ve halka açık şirketlerin performansının izlenmesi amaçlanmaktadır)	Garanti Bankası Aş., Türkiye Petrol Rafinerileri Aş., Türkiye Vakıflar Bankası Tao, Ford Otomotiv Sanayi Aş, Yapı ve Kredi Bankası Aş ^[1] Akbank Taş ve Sabancı Holding Aş.
İş Dünyası Aile İçi Şiddete Karşı Projesi Endekste Yer Alan 65 İşletmeden 18'i Yer Almaktadır	Sabancı, Akçansa, Turkcell, Çimsa, Migros Doğuş, Ford, Erdemir, Enerjisa, Zorlu, Logo, Aygaz, Kordsa, Tekfen, Anadolu Grup, Garanti Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, CocaCola
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve BM Kadının Güçlenmesi Prensiplerinin hazırlanmasında destek olan işletmeler	Garanti Bankası- Koç Holding ve Turkcell Uygulama Rehberi Hazırlama Grubunda Enerjisa BM Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Programında iki temsilci ve bir elçi ile temsil edilmekte Yapı Kredi Bankası Türkiye Çalışma Grubunda yer almakta
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve BM Kadının Güçlenmesi Prensipleri İmzacısı Şirketler - 26 Şirket (UN WEP's)	Garanti Bankası, Yapı Kredi Bankası, Şekerbank, Halkbank, Vakıfbank, Akbank, TSKB, İş Bankası, Enerjisa, Zorlu Enerji Anadolu Efes, Coca Cola, AG Grup, Koç Grubu, Sabancı Holding, Doğan Şirketler, Anadolu Sigorta, Anadolu Hayat, Vestel, Çimsa, Mavi Giyim, Akçansa, Ford Otomotiv, Karsan, Arçelik, Turkcell

Endekste yer alan işletmelerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin sağlanmasına yönelik uygulamaları Tablo 6'da gösterildiği gibidir.

Tablo 7. Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmelerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Öne Çıkan Uygulamaları

İŞLETMELER	TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE YÖNELİK UYGULAMALAR
GARANTİ BBVA	Cinsel taciz politikaları konusunda projeler üretilmekte
VAKIFBANK	Kadın erkek eşitliği temelinde gerçekleşen insan kaynakları Uygulamaları Başarının cinsiyeti olmaz “Çalışma Hayatında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” eğitimi 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'ne özel prodüksiyonu 'İŞİNE BAK' reklam filmi
YAPI KREDİ	İnsan hakları beyanı başlıkları arasında toplumsal cinsiyet eşitliği yer almaktadır Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı iletişim geliştirmek hedeflenmiştir

Tablo 7. Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmelerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Öne Çıkan Uygulamaları (devamı)

AKBANK	Toplumsal cinsiyet ve fırsat eşitliği konularında projeler geliştirmek için UN Women, UN Target Gender Equality, yeniden biz, mor çatı, eş kariyer, Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Ve Kadın Çalışmaları Merkezi, UPSCHOOL gibi kurumlarla iş birliği
TSKB	Eşitadımlar platformu ile üniversiteli kız öğrencilere eğitimden üretime burs fonu SKA 5-Cinsiyet Eşitliği ve SKA 8-İnsana Yakışır İş Ve Ekonomik Büyümenin Geliştirilmesi kapsamında kullanılan kredilerin artırılması “Uzun Vadeli Refah İçin Kadınların Bilgi Ve Becerilerine Yatırım Şart!” çalışması
HALKBANK	Kadınlara atfedilen eşitsizliklerin önüne geçerek toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratmayı amaçlayan eğitimler Toplumsal cinsiyet eşitliği alanında kurumsal liderlik Kadın girişimci bölümü müdürlüğü “Güçlü Türkiye İçin Güçlü Kadınlar” projesi kapsamında “Üreten Kadınlar Yarışması” “Üreten Kadınlar Akademisi” “Üreten Kadınlar Toplantıları”
TÜRKİYE İŞ BANKASI	"Eşitlik iş demektir" sloganı ile toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda öncülük Toplumsal cinsiyet eşitliği politikası yayınlandı Örtük önyargılar ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında eğitimler Kadın girişimcileri yatırımcılarla buluşturma etkinliği
SABANCI HOLDİNG	FORBES MEDİA ve STATİSTA tarafından yürütülen Küresel İş Gücü Anketi'nde Dünya'nın en kadın dostu şirketleri sıralamasına giren tek Türk şirket oldu
ŞİŞECAM	Gönüllü kadın çalışanların işe yeni başlayan kadın çalışanlarla deneyimlerini paylaşmak üzere görevlendirilmesi – deneyim aktarımı
TÜRK TELEKOM	“Hedefi olan kadına internetle hayat kolay” projesi
ZORLU ENERJİ	Eşit bi hayat programı Toplumsal cinsiyet eşitliği komitesi
ANADOLU EFES	Yanıdayız Derneği iş birliğiyle toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri «Mesleklerin Cinsiyeti Olmaz» sloganıyla rol model kadınların artması projesi “Birleşmiş Milletler 5. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”ni Takip Eden Anadolu Efes Ekibinin Bir Üyesi Olmaktan Mutluluk Duyuyorum!” Sosyal medya paylaşımı “Eşitliğin +1’iyiz” sloganıyla toplumsal cinsiyet eşitliği manifestosu
TURKCELL	«Turkcell’de Şartlar Eşit, Şanslar Eşit» ve «Geleceği Yazan Kadınlar» projeleriyle
AK ENERJİ	«Akenerji Kadınların Yanında» «Kadın Enerjisi» projeleri
ENERJİSA	«Sensiz olmaz» çeşitlilik ve kapsayıcılık platformu Öz farkındalık, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konularda «bir aradayız» sanal buluşmaları
COCACOLA	Toplumsal cinsiyet, kültürel ve yaş kalıplarının ötesinde tüm ailemize “Olduğun Gibi Değer Yarat” çağrısı Toplumsal cinsiyete duyarlı dil rehberi Çeşitlilik ve kapsayıcılık danışma kurulu çalışmalarıyla «Toplumsal Cinsiyet Eşitliği» «Kuşaklar Arası Çeşitlilik» Ve «Kültür Ve Deneyim» konularına odaklanma Çalışan sayılarında toplumsal cinsiyet açısından denge kurulana kadar, kategorilere ayrılmış iş alım programları yapılmaya devam edilecektir

Tablo 7. Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmelerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Öne Çıkan Uygulamaları (devamı)

PINAR	Sürdürülebilirlik komitesi altında toplumsal cinsiyet eşitliği çalışma grubu bulunmakta; grup iki ayda bir toplanarak şirketlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin uygulamaları paylaşıyor
DOĞAN HOLDİNG	Güçlü kızlar güçlü yarınlar projesi
KOÇ HOLDİNG	Beko 100 kadın bayi projesi ile “çeşitlilik ve kapsayıcılık” kategorisinde “kadınlar için fark yaratanlar ödülü”
ANADOLU GRUBU	Anadolu’nun kadınları projesi Kadın ve aile destek merkezleri, Şiddet izleme ve önleme merkezlerine, Kadın kapalı cezaevlerinde anne yanında kalan çocuklara destek
TÜPRAŞ	Toplumsal cinsiyete duyarlı kurum rehberi “nesiller boyu eşitlik için feminist teknolojiler” Programı
FORD OTOSAN	“Birbirini geliştiren kadınlar projesi” ile üniversitelerin mühendislik bölümlerinde okuyan 1000 kadın öğrenciyeye yönelik 6 haftalık çevrimiçi eğitim programı
KARSAN	'Toplumsal cinsiyet eşitliği politikası' ve 'Şiddete sıfır tolerans politikası'
ARÇELİK	Kadın çalışan oranını küresel olarak her düzeyde artırmak için hedefler belirlemek; Eşit işe eşit ücret ödenmesinin güvence altına alınmasını sağlamak
TÜRK TRAKTÖR	Filizlerin mucizeleri” projesi ile kadın dostu marka ödülü
VESTEL	Eşit bi’hayat projesi “eşit bi’ hayat sözlüğü” Toplumsal cinsiyet eşitliği online eğitimleri “demli sohbetler” seminerleri Elim sende projesi Şiddet önleme ve izleme merkezleri (şönim) iş birliği ile yürütülüyor.
MAVİ	Kadınların ekonomik özgürlüğünü desteklemeyi ve ayrımcılık karşıtı bir şirket olmayı taahhüt etmiştir Pazarlama iletişimi ve reklamlarda toplumsal cinsiyet rollerinden arındırılmış içerikler hazırlaması

5. SONUÇ

Raporlar 2020 yılında sürdürülebilirlik raporu olarak yayınlanmış 2021 yılında daha çok entegre faaliyet raporu başlığıyla yayınlanmıştır.

Genel olarak işletmelerde 2021 yılında 2020 yılına göre toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin daha fazla bilgi yer almaktadır.

Sürdürülebilirlik Endeksinde Bankalar sektöründe 9 Banka, Holdingler sektöründe 9 Holding yer almaktadır ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine ilişkin beyanları en fazla olan işletmeler bu iki gruba aittir. Holdingler içinde yer alan bağlı ortaklık niteliğindeki şirketlerin beyanları bu iki grubu takip ettiği söylenebilir.

- Holdinglerde Koç Grubu, Sabancı Şirketler Topluluğu ve Doğan Holding yönetim kurullarında 5 kadın üye ile endekste en fazla kadın yönetim kurulu üyesine sahip gruplardır.

- Holdingler grup şirketleriyle birlikte değerlendirildiğinde;
- Koç Grubu endekste 8 şirketiyle yer almaktadır. Koç Grubu tarafından hazırlanan “İletişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Rehberi” TÜSİAD ve SKD tarafından yaygınlaştırılmıştır. Böylece iş hayatında toplumsal cinsiyete ilişkin yargıların fark edilmesine ve dilimize yerleşmiş kalıp yargıların kırılıp toplumsal cinsiyete ilişkin daha iyi bir iletişim gerçekleştirilmesine bu rehberin önemli katkısı olduğu söylenebilir.
- Anadolu Grup 4 şirketiyle endekste yer almakta ve Coca-Cola'nın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine yönelik beyanlarıyla toplumda farkındalık yaratacak projeleriyle öne çıkmaktadır.
- Sabancı Grubu 6 şirketiyle endekste yer almakta ve Sabancı Üniversitesi işbirliği ile yaptığı projelerle toplumda cinsiyet eşitliğine ilişkin farkındalığın gelişmesine önemli katkı vermektedir.
- Koç Grubu, Doğan Şirketler Grubu ve Enerjisa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği rehberi hazırlamışlardır.
- TSKB Yönetim Kurulunda 3 kadın üye ile yönetim kurulunda en fazla kadın üyeye sahip bankadır.
- ALBARAKA TÜRK dışındaki tüm bankalar Birleşmiş Milletler Kadının Güçlenmesi Prensipleri imzacısıdır.
- Sabancı Üniversitesi işbirliği ile Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine yönelik geliştirilen projelerden İş Dünyası Aile İçi Şiddete Karşı projesi iş dünyasından çok sayıda katılımcısı olan projelerden birisidir.
- Zorlu Enerji, Elektrik Gaz ve Su sektöründe raporlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine ilişkin çok sayıda uygulaması olan bir şirkettir.
- COCO COLA içecek beyanlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine yönelik birçok uygulaması ile öne çıkan şirketlerden birisidir. Anadolu Grup Şirketleri Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine verdiği önemi raporlarında da sıklıkla yer vererek gösteren gruplardan birisidir.
- Mavi Giyim Yönetim Kurulunda %33 kadın üye ile %30 kulübü üyelerindedir.

Raporlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin bilgi bulunmayan şirketlerde olmakla birlikte bu şirketler raporlarında işyerlerinde kadın çalışanlara yönelik uygulamalarını ve toplumda kadının gelişmesine yönelik uygulamalarını belirtmişlerdir

- Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmeler açısından değerlendirildiğinde «toplumsal cinsiyet eşitliğine» önem verildiği ve farklı işletmelerin çok sayıda uygulaması olduğu söylenebilir.
- Ancak Türk toplumu olarak değerlendirdiğimizde Türk kadınının güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanması için sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, iş dünyası birlikte çalışmalı ve projeler geliştirilmelidir.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- NA; Yazı Taslağı- NA, DUD; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- NA, DUD; Son Onay ve Sorumluluk- NA, DUD.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- NA; Drafting Manuscript- NA, DUD; Critical Revision of Manuscript- NA, DUD; Final Approval of Accountability- NA, DUD.

KAYNAKÇA

2020 BM Yüksek Düzeyli Siyasi Forum Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2018-2020 Türkiye Gelişmeleri <http://www.surdurulebiliralkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2020/08/HLPF-2020-Turkiye-Gelismeleri.pdf> 08.08.2022

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: Küresel Verimlilik Hareketine Doğru 1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/55549192/Surdurulebilir_Kalkinma_Hedefleri_Kuresel_Verimlilik_Hareketine_Dogru-with-cover-page-09.08.2022

Adler, R. D. (2001). Women in the executive suite correlate to high profits. *Harvard Business Review*, 79(3), 30-32.

BinaAgarwal. (2018, October). Gender equality, food security and the sustainable development goals. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 34, 26-32.

BM Küresel İlkeler Sözleşmesi. (2017). Kadının Güçlenmesi Prensipleri (WEPS) Uygulama Rehberi. BM Küresel İlkeler Sözleşmesi | Ağ Türkiye. <https://www.globalcompactturkiye.org/kadinin-guclenmesi-prensipleri-weps-uygulama-rehberi> "Kadınlar herkes için sürdürülebilir kalkınmanın anahtarıdır" | UNFCCC . (2017, 11 Aralık).

David, Clarissa C. Albert, José Ramon G. Vizmanos, Jana Flor V. (2018, December). Sustainable Development Goal 5: How Does the Philippines Fare on Gender Equality? <https://think-asia.org/handle/11540/9544>. <https://file:///C:/Users/brana/Downloads/pidsrp1804.pdf>

Dökmen Z.Y., Toplumsal Cinsiyet (2. Basım), *Remzi Kitapevi*, İstanbul, 2010.

<http://www.surdurulebilirlik.gov.tr/amaclari/cinsiyet-esitligini-saglamak/> 10.08.2022

<http://www.surdurulebilirlik.gov.tr/wp-content/uploads/2020/08/HLPF-2020-Turkiye-Gelismeleri.pdf>

https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstream/11452/23404/1/Dan%C4%B1%C5%9F_BARAN.pdf

<https://ceidizler.ceid.org.tr/dosya/toplumsal-cinsiyet-esitliginin-temel-kavramlaripdf.pdf>

https://www.globalcompactturkiye.org/wp-content/uploads/2019/01/WEPs_Rehber.pdf

McKinsey & Company (2017). Women Matter: Time to accelerate, Ten years of insights into gender diversity,

<https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured%20insights/women%20matter/women%20matter%20ten%20years%20of%20insights%20on%20the%20importance%20of%20gender%20diversity/women-matter-time-to-accelerate-ten-years-of-insights-into-gender-diversity.pdf?shouldIndex=false> 12.08.2022

Sudershan Kumar Pathania. (2017). Sustainable Development Goal: Gender Equality For Women's Empowerment And Human Rights. *International Journal of Research -GRANTHAALAYAH*, 5(4).

[surdurulebilirlik.gov.tr/wp-content/uploads/2020/01/Surdurulebilir_Kalkinma-Amaclari-Turkiye-2.-Ulusal-Gozden-Gecirme-Raporu-Ortak-Hedefler-icin-Saglam-Temeller_-interaktif.pdf](http://www.surdurulebilirlik.gov.tr/wp-content/uploads/2020/01/Surdurulebilir_Kalkinma-Amaclari-Turkiye-2.-Ulusal-Gozden-Gecirme-Raporu-Ortak-Hedefler-icin-Saglam-Temeller_-interaktif.pdf)

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu 2019 https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf 15.08.2022

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Türkiye 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporu

Sürdürülebilir Kalkınma Raporu 2021 <http://unsdsn.boun.edu.tr/sdr2021/>

Sürdürülebilirlik Raporları 2020-2021 [kap.gov.tr](http://www.kap.gov.tr) 10.08.2022-15.09 2022

The Sustainable Development Goals Report 2022. (n.d.). United Nations. <https://file:///C:/Users/brana/OneDrive/Masa%C3%BCst%C3%BC/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022.pdf> 11.08.2022

TÜİK Kurumsal. (2018, Aralık). TÜİK- Veri Portalı. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Aralik-2018-3068114>.08.2022

UNFCCC. “Women are key to sustainable development for all” | (2017, December 11). <https://unfccc.int/news/women-are-key-to-sustainable-development-for-all> 16.08.2022

DENETİM LİTERATÜRÜNDE DÜNYA ÇAPINDA EĞİLİMLER: BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ*

Doç. Dr. Bilal SOLAK**

Araş. Gör. Fatih FAYDALI***

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS241-ÖS275

ÖZ

Bu çalışmada, muhasebe denetimi literatürünün araştırma çıktısının tanımlayıcı bir analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Web of Science veri tabanı üzerinde “audit” ve “auditing” anahtar kelimeleri kullanılarak yapılan sorgulamalar ile elde edilen meta veri R kütüphanesi “Bibliometrix” kullanılarak analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Veri tabanında yapılan ilk tarama sonucunda 11940 bilimsel yayının meta verisi elde edilmiştir. Veri seti 1999:2021 yılları arasını kapsamakta ve 1886 farklı kaynaktan bilimsel çalışma içermektedir. Veri seti sadece İngilizce ve Türkçe dillerinde yazılmış olan bilimsel yayınları kapsamaktadır. Muhasebe denetimi alanında yayımlanan bilimsel çalışmaların, ilgili yıllar arasındaki büyümesi %13,40 olarak tespit edilmiştir. Çalışma bulguları muhasebe denetimi alanındaki en üretken ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğunu göstermektedir. Alandaki en üretken kurum Monash Üniversitesi olarak belirlenmiştir. Belirlenen periyottaki en üretken araştırmacılar Warren Robert Knechel, Kannan Raghunandan, Ferdinand A. Gul ve Jean Bedard ve en fazla atıf sayısına sahip olan yazarlar Jere Francis, Kannan Raghunandan, Joseph Carcello, Warren Robert Knechel ve Mark L. DeFond olarak belirlenmiştir. Bu çalışma ile muhasebe denetimi alanındaki araştırma dinamiklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

* Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 01.12.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 22.02.2023

Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Fırat Üniversitesi, bsolak@firat.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7804-2038

***Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, fatih.faydali@manas.edu.kg, orcid.org/0000-0002-0072-5269

Atıf (Citation): Solak, B. ve Faydalı, F. (2023). Denetim Literatüründe Dünya Çapında Eğilimler: Bibliyometrik Bir Analiz. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS241-ÖS276. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1212873>

Anahtar Kelimeler: Denetim, Bibliyometri, Literatür İncelemesi

JEL Sınıflandırması: M40, M41, M49

WORLDWIDE TRENDS IN AUDIT LITERATURE: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS

ABSTRACT

This study aims to provide a descriptive analysis of the research output of the accounting audit literature. The metadata obtained by the queries made on the Web of Science (Wos) database using the keywords "audit" and "auditing" was analyzed and evaluated using the "R" library "Bibliometrix". As a result of the first query conducted on the database, metadata of 11940 scientific publications was obtained. The data set covers the years 1999- 2021 and includes scientific studies from 1886 different sources. The data set only includes scientific articles and conference papers written in English and Turkish. The growth in the audit literature between the relevant years has been determined as 13.40%. The study findings show that the United States is the most productive country in the field of auditing. The most productive institution in the field has been identified as Monash University. The most productive researchers in the specified period were Warren Robert Knechel, Kannan Raghunandan, Ferdinand A. Gul, and Jean Bedard, and the authors with the highest number of citations were Jere Francis, Kannan Raghunandan, Joseph Carcello, Warren Robert Knechel, and Mark L. DeFond. It was aimed to reveal, with this study, the research dynamics in the field of accounting auditing.

Keywords: Audit, Bibliometrics, Literature Review

JEL Classification: M40, M41, M49

EXTENDED SUMMARY

PURPOSE AND MOTIVATION

Bibliometric analysis, in general, is the evaluation of the output of a domain using quantitative methods. Science mapping aims to examine the relationship between research components belonging to the domain and many different techniques have been proposed for this purpose. Science mapping encompasses the intellectual interactions and structural connections between research components. Science mapping techniques include citation analysis, co-citation analysis, bibliographic coupling, co-occurrence analysis, and co-authorship analysis. Among these techniques, the most commonly used are publication co-citation and co-occurrence analysis.

METHODOLOGY

In the study, a series of bibliometric analysis techniques were employed in order to reveal the structure of the auditing domain and to shed light on future studies. While bibliometric methods allow the retrospective review of bibliometric data, they also guide future studies (Kumar et al., 2021; López de Prado, 2019). In many different fields from bibliometric methods, such as Knowledge Management (Fakhar Manesh et al., 2021), strategy (Ciampi et al., 2020), financial distress prediction (Ciampi et al., 2021), sustainability (Di Vaio et al., 2020), accounting and finance (Goodell et al., 2021) bibliometric methods fall into two categories, performance analysis and science mapping, respectively. In this study, performance analysis, co-citation analysis, and co-occurrence analysis were used in order to reveal the structure of the auditing domain and to shed light on future studies. The purpose of performance analysis is to reveal the difference between the authors, journals, institutions, and countries included in the metadata.

The data used in the study cover the dates between 01.01.1999 and 31.12.2021. They were obtained using audit-related words from the Web of Science Core Collection. The query "audit" and "auditing" expressions are included with the "OR" operator. In this query, a total of 75,816 scientific documents were obtained. In the second step, the data was filtered step by step. First of all, the documents in the "Business&Economics" category were filtered. Secondly, only English and Turkish documents, scientific journal articles, and conference proceedings were filtered. As a result of these filters, 11,940 scientific documents were obtained and the application was carried out with this data set. Within the scope of the study, the metadata obtained by the queries made using the keywords "audit" and "auditing" on the Web of Science database was analyzed and evaluated using the R library "Bibliometrix". The data set covers the years 1999 to 2021 and includes scientific studies from 1886 from different sources. The data set only includes scientific publications written in English and Turkish.

RESULTS AND DISCUSSION

The growth in the field of auditing domain between the relevant years has been determined as 13.40%. The study findings show that the USA is the most productive country in the field of auditing. The most productive institution in the field has been identified as Monash University.

Research Question 1: What are the development patterns of the research components in the field of auditing?

The development graph of the articles published in the field of auditing, obtained by accessing metadata over WoS between 1999-2021, is shown. It is seen that the number of articles published in WoS is constantly increasing. This development has resulted in a decrease in the articles published since 2020. It has been interpreted as a sourced decline in the pandemic process. The Accounting

Review, Auditing: A Journal of Practice & Theory, Journal of Accounting and Economics were found to be the most productive and widely influential journals. The author with the most widespread influence with 41 publications “K. Raghunandan” (USA).

Research Question 2: What are the intellectual cores of the auditing domain?

A collaboration network of institutions and authors was examined. According to the analysis, the increase in the diameter of the node indicates that the relevant institution has more citations and that the cooperation is strong. It has been determined that the cooperation of institutions and authors between the USA and Europe, the USA and China is high.

Research Question 3: What are the future research gaps and research trends in the auditing domain?

It has been determined that audit planning and audit risk are niche themes, and auditor's judgment, audit reporting, and auditor's independence are motor themes. When the thematic evaluation between 2008-2014 is examined, it has been determined that the motor themes are internal control, financial reporting, fraud, audit quality, audit fee, and earnings management practices. When the thematic evaluation of the auditing field between the years 2018-2022 is examined, it has been determined that big data and data analytics are niche areas.

CONCLUSION AND IMPLICATION

This study was conducted with the aim of providing a descriptive analysis of the research output of the auditing literature. Within the scope of the study, the metadata obtained by the queries made using the keywords "audit" and "auditing" on the Web of Science database were analyzed and evaluated using the R library "Bibliometrix". When the thematic transformation between 2004-2007 is examined, it has been determined that auditor independence and earnings management practices are niche areas, auditor independence and earnings management practices are a factor that increases the importance of audit fee, audit quality, audit risk and auditor independence are motor themes. When the thematic evaluation between 2008 and 2014 is examined, it has been determined that internal control, financial reporting, fraud, audit quality, audit fee and earnings management practices are the motor themes. When the thematic evaluation of the auditing field between the years 2018-2022 is examined, it has been determined that big data and data analytics are niche areas. It has been evaluated as the effect of Industry 4.0 and Web 3.0 on auditing practices.

1. GİRİŞ

Bibliyometrik analiz genel olarak, bir alana ait olan çıktının nicel yöntemler kullanılmak sureti ile değerlendirilmesidir (Cobo vd., 2011). Bibliyometrik metotlar “performans analizi” ve “bilim

haritalama” olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Farklı bir ifade ile bibliyometrik analiz iki farklı prosedür içermektedir. (Moed vd., 2005, Bölüm 1; Noyons vd., 1999).

Performans analizi, araştırma bileşenlerinin katkılarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Cobo vd., 2011). Doğası gereği tanımlayıcı bir analizdir ve bibliyometrik çalışmaların elementleri arasında ayırt edici bir unsur olarak tanımlanmaktadır (Donthu vd., 2020). Performans analizinden pek çok araştırmacı alanın temel dinamiklerini ortaya çıkarmak için faydalanmıştır (Örneğin; Ahmed vd., 2022; Goodell vd., 2021; Janbaz vd., 2022; Merediz-Solà&Bariviera, 2019). Analiz incelenilen alandaki yazarlar, kurumlar, ülkeler ve dergiler gibi farklı araştırma bileşenlerinin performansının ortaya konulmasına olanak tanıyan standart bir süreçtir. Performans analizi sürecinde dikkate alınan ölçütlere toplam yazar sayısı, eş yazar sayısı, toplam atıf, ortalama atıf örnek verilebilir. Analizde yer alan ölçütler Donthu vd., (2021, ss. 287-288) tarafından detaylı olarak ele alınmıştır.

Bilim haritalama, alana ait olan araştırma bileşenlerinin ilişkilerinin incelenmesini amaçlamaktadır ve bu amaç doğrultusunda pek çok farklı teknik önerilmiştir (Baker, Kumar, &Pandey, 2021; Cobo vd., 2011; Small, 2006). Bilim haritalama, araştırma bileşenleri arasındaki entelektüel etkileşimler ve yapısal bağlantıları kapsamaktadır. Bilim haritalama teknikleri;

- 1- Atıf analizi,
- 2- Eş-atıf analizi (Small, 1973; White & Griffith, 1981),
- 3- Bibliyografik eşleştirme (Kessler, 1963),
- 4- Eş-dizimlilik analizi (Callon vd., 1983)
- 5- Eş-yazarlılık analizlerini içermektedir

Bu teknikler içerisinde en yaygın olarak kullanılanları, yayın eş-atıf ve eş-dizimlilik analizidir (Cobo vd., 2011). Bilim haritalama teknikleri, ağ analizleri ile birleştirildiğinde araştırmanın yürütüldüğü alanın bibliyometrik ve entelektüel yapısını ortaya koyma imkanı tanımaktadır (Baker, Kumar, &Pattnaik, 2021; Tunger&Eulerich, 2018) yaygın olarak kullanılan yayın eş-atıf ve eş-dizimlilik çalışmamızda da kullanılmış olup, analizlerin kısa tanımları aşağıdaki gibidir.

Eş atıf analizi, ilk olarak Small (1973) tarafından kavramsallaştırılmıştır. Metot, araştırmanın yürütüldüğü alanın yapısını birlikte atıfta bulunan belge çiftlerine dayanarak ortaya koymaktadır (Coulter vd., 1998). Eş-atıf iki farklı yayının, başka bir yayının referans listesinde birlikte bulunması sonucu ortaya çıkmaktadır (Tunger&Eulerich, 2018). Bu şekilde, birlikte atıf yapılan yayınların temalarının benzer olduğu varsayımına temel oluşturmaktadır. (Hjørland, 2013).

Eş-atıf analizinden bir alanın entelektüel yapısına ve altında yatan temalara ışık tutmak için faydalanılmaktadır (Liu vd., 2015; Rossetto vd., 2018). Eş-atıf analizinde, iki farklı yayın bir başka yayının referans listesinde birlikte bulunuyor ise, bu yayınların birbirleri ile tematik olarak bağlı

oldukları kabul edilir ve incelenen alandaki en etkili yayınları bulmanın yanı sıra, alanın tematik kümelerinin de ortaya çıkarılması amacı ile de kullanılabilir. Analizde tematik kümeler atıflara dayanılarak tespit edilmektedir. Eş-atıf analizi yüksek atıf sayılarına sahip olan yayınlara odaklanmaktadır, analiz yeni ve niş olan yayınları tematik kümelerin dışarısında bırakmaktadır. Bu açıdan eş-atıf analizi çalışmanın yürütüldüğü alanın temellerini ortaya çıkarmak ya da alana fazla katkı yapmış olan yayınların ortaya çıkarılması maksadı ile kullanılabilir (Donthu vd., 2021).

Eş-dizimlilik analizi, ilk olarak Callon vd., (1983) tarafından ortaya atılmıştır. Atıf analizi, eş-atıf atıf analizi ve bibliyografik eşleştirme, yayınların referans listelerindeki atıflara odaklanmaktadır. Eş-dizimlilik analiz ise yayınları içerdiği sözcük ve söz öbeklerine odaklanmaktadır. Eş-dizimlilik analizi, yayının gerçek içeriğinin incelenmesini amaçlamaktadır. Genel olarak analizde kullanılan kelimeler yazar anahtar kelimelerinden türetilmektedir. Ancak bu bir zorunluluk değildir. Yayınların başlıkları, özetleri ve yayın tam metni de kullanılabilir. Eş-atıf analizine benzer olarak, eş-dizimlilik analizi, yayınlarda birlikte yer almış olan sözcüklerin tematik olarak birbirlerine bağlı olduğunu varsaymaktadır. Ancak sözcüklerin analizlerde kullanılmasının dezavantajları da bulunmaktadır. Analizde yer alan kelimeler, farklı bağlamlarda kullanılabilirler, bu nedenle analiz sonrasında, ilişkilerin yeniden yorumlanması gerekli olabilir. Bunun dışında bazı sözcükler genel anlamlar taşıyabilir. Bu durumda, kelimelerin bir tematik kümeyle atanması zorlaşmaktadır (Donthu vd., 2021).

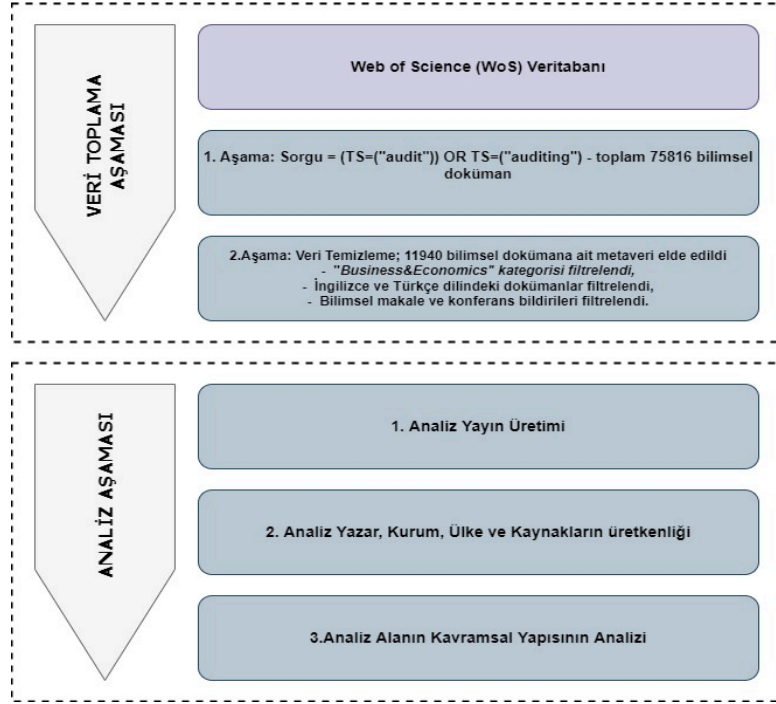
Eş-dizimlilik analizinin muhtemel olumsuzluklarının üstesinden gelmek için araştırmacıların analizi stratejik olarak kullanması tavsiye edilmektedir. Eş-dizimlilik analizinin kullanımını hususunda iki farklı metot mevcuttur. Birincisi, analizin eş-atıf analizinin veya bibliyografik eşleştirme analizi sonucunda elde edilen tematik kümelerin çözümlenmesini iyileştirmek maksadı ile kullanılmasıdır. İkincisi ise, analiz edilen alan ile ilgili gelecek çıkarımları yapmak maksadı ile kullanımınıdır (Donthu vd., 2021).

Eş-atıf ve eş-dizimlilik analizi sonrasında, farklı alanların tematik kümeleri ortaya konmuş olur. Eş-atıf analizi sonucunda elde edilen tematik kümeler, farklı alt alanların entelektüel temeli olarak adlandırılacak olan referans gruplarını temsil etmektedir. Eş-atıf analizinde sonucunda ise araştırma alanındaki farklı konuların anlamsal veya kavramsal grupları olarak anlaşılabilen metinsel bilgi grupları elde edilmiş olur. Böylece, tespit edilen tematik kümeler, ardışık dönemler itibari ile sürekliliği ölçerek gelişimi tespit etmek ya da bir performans analizi yolu ile alanı değerlendirmek maksadı ile kullanılabilir (Cobo vd., 2011).

2. VERİ KAYNAĞI VE METODOLOJİ

2.1. Veri Kaynağı

Çalışmada kullanılan veri seti, 01.01.1999 ile 31.12.2021 tarihleri arasında kapsamaktadır. Web of ScienceCore Collection’ dan denetim ile ilgili kelimeler kullanılarak elde edilmişlerdir. Birinci aşamada, “audit” ve “auditing” ifadeleri “OR” operatörü ile yapılan sorgu sonucunda yer aldığı tespit edilmiştir. Bu sorguda toplam 75.816 bilimsel doküman elde edilmiştir. İkinci aşamada veriler adım adım filtrelenmiştir. İlk olarak “Business&Economics” kategorisinde yer alan dokümanlar filtrelenmiştir. İkinci olarak sadece İngilizce ve Türkçe dokümanlar ile bilimsel dergi makaleleri ve konferans bildirimleri filtrelenmiştir. Bu filtrelenmelerin sonucunda 11.940 adet bilimsel doküman elde edilmiş ve uygulama bu veri seti ile yürütülmüştür. Süreç detaylı olarak Şekil.1’ de gösterilmektedir.

Şekil 1. Bilimsel Doküman Seçim Süreci ve Analiz Metodolojisi

2.2. Metodoloji

Çalışmada, denetim çalışmalarının yapısını ortaya çıkarmak ve gelecek çalışmalara ışık tutmak maksadı ile bir dizi bibliyometrik metottan faydalanılmıştır. Bibliyometrik verinin geçmişe dönük incelenmesine olanak tanıyan bu metotlar, gelecekte yürütülecek olan çalışmalara da yön göstermektedir (Kumar vd., 2021; López de Prado, 2019). Bibliyometrik metotlardan pek çok farklı alanda, örneğin bilgi yönetimi (FakharManesh vd., 2021), strateji (Ciampi vd., 2020), mali sıkıntı

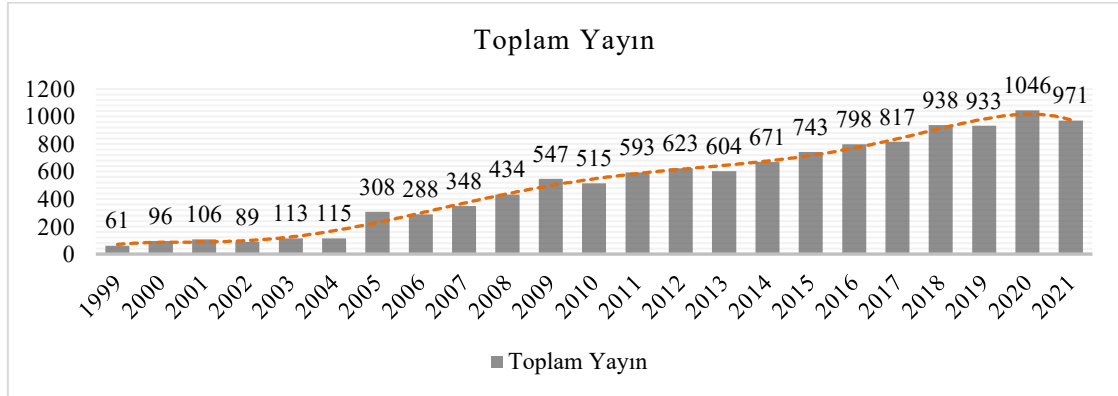
tahmini (Ciampi vd., 2021), sürdürülebilirlik (DiVaio vd., 2020) ve muhasebe ve finans (Goodell vd., 2021) alanlarında faydalanılmıştır. Bu çalışmada denetim alanının yapısının ortaya koyulması ve gelecek çalışmalara ışık tutmak maksadı ile performans analizden, eş-atıf analizinden ve eş-dizimlilik analizinden faydalanılmaktadır. Çalışma kapsamında analizlerin yapılması amacı ile, R kütüphanesi “bibliometrix” ten yararlanılmıştır (Aria & Cuccurullo, 2017). Çalışmada aşağıdaki araştırma sorularının açıklanması hedeflenmiştir;

1. Muhasebe Denetimi alanının da ki araştırma bileşenlerinin gelişim modeli nedir?
2. Muhasebe Denetimi alanının entelektüel temelleri nelerdir?
3. Gelecekte Muhasebe Denetimi alanında yapılması planlanan araştırmalar için, araştırma boşlukları ve araştırma trendleri nelerdir?

3. MUHASEBE DENETİMİ ALANININ PERFORMANS ANALİZLERİ

Çalışmanın bu bölümünde birinci araştırma sorusuna yönelik analiz sonuçları verilmiştir.

3.1. Muhasebe Denetimi Alanında Yıllık Yayın Sayısındaki Gelişim

Şekil 2. Alandaki yayın sayısının yıllar itibariyle gelişimi

Şekil 2’de 1999-2021 yılları arasında, WoS üzerinden meta veriye ulaşılarak elde edilen, denetim alanında yayınlanmış olan makalelerin gelişim grafiği gösterilmektedir. WoS’ta yayınlanan makalelerin sürekli olarak artış gösterdiği görülmektedir. Ancak 2020 yılından itibaren yayımlanan makale sayısında azalma meydana gelmiştir. Bu düşüş pandemi sürecinden kaynaklı bir düşüş olarak yorumlanmıştır. Şekil 2 incelendiğinde denetim alanında, 2000’li yıllardan itibaren ENRON olayı, 2008 finansal krizin etkisi ile, çok hızlı bir yükseliş olduğu ve pandemiden kaynaklı denetim faaliyetlerinde yaşanan sorunlar, Endüstri 4.0 ve Web 3.0 ile bu yükselişin artarak devam edeceği düşünülmektedir.

3.2. Muhasebe Denetimi Alanında Önde Gelen Dergiler, Yazarlar, Kurumlar ve Ülkeler

Çalışmada performans analizi kapsamında muhasebe denetimi alanındaki önde gelen dergiler, yazarlar, kurumlar ve ülkeler hakkındaki analizler yürütülmüştür.

3.2.1. Muhasebe Denetimi Alanındaki En Üretken Dergiler

Tablo 2’de denetim alanında en üretken dergilerin sıralaması verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde en fazla atıf alan ve yaygın etkisi en yüksek olan dergilerin ABD ve Avrupa menşeli oldukları görülmektedir.

Tablo 1. Muhasebe denetimi alanındaki en üretken dergiler

	Dergi Adı	Ülke	Toplam Atıf	H- indeksi	G- indeksi	M- indeksi	Toplam Yayın
1	The Accounting Review	ABD	24085	85	146	3.542	294
2	Auditing: A Journal of Practice & Theory	ABD	22529	78	120	3.250	551
3	Journal of Accounting and Economics	Hollanda	15253	48	79	2.000	81
4	Contemporary Accounting Research	ABD	13810	64	108	2.909	291
5	The Journal of Accounting Research	UK	10710	50	101	2.083	102
6	Managerial Auditing Journal	UK	7267	37	56	2.056	509
7	Journal of Business Ethics	Hollanda	6907	43	74	1.792	181
8	Accounting, Organizations and Society	UK	6731	47	77	1.958	141
9	International Journal of Auditing	UK	4830	33	52	1.833	319
10	Accounting Horizons	ABD	3946	36	54	2.400	179
11	Corporate Governance: An International Review	UK	2985	31	54	1.409	65
12	Journal of Financial Economics	Hollanda	2810	15	16	0.682	16
13	European Accounting Review	UK	2352	26	45	1.529	93
14	Accounting, Auditing & Accountability Journal	UK	2316	27	46	2.077	84
15	Journal of Accounting and Public Policy	ABD	2314	27	44	1.800	110

Ülkemizde muhasebe alanında özgün ve yaygın etkisi yüksek olan makaleler yayınlayan çok önemli dergilerimiz mevcuttur. Bu dergilerin hem akademisyenler hem kamu tarafından

desteklenerek hak ettikleri yerlere getirilmesi hem muhasebe alanında çalışan akademisyenler hem de ülkemiz için son derece önemlidir.

3.2.2. Muhasebe Denetimi Alanındaki En Üretken Yazarlar

Tablo 3’de denetim alanında en üretken yazarlar verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde, 41 yayın ile yaygın etkisi en fazla olan yazar “K. Raghunandan”(ABD) olduğu görülmektedir. Yazar en fazla atıfa sahip olmamasına karşın h-indeksi en yüksek olan yazar olduğu görülmektedir. Tablonun tamamına bakıldığında ABD ve Avrupa’da görev yapan bilim insanlarının oldukları görülmektedir.

Tablo 2. Muhasebe denetimi alanındaki en üretken yazarlar

	Yazarın Adı	H-indeksi	G-İndeksi	M-İndeksi	Toplam Atıf	Toplam Yayın
1	K. Raghunandan	27	41	1.125	3130	41
2	W. Robert Knechel	25	47	1.136	2299	48
3	Ferdinand A. Gul	24	39	1.000	3345	39
4	Jere R. Francis.	23	27		4181	27
5	Jayanthi Krishnan	20	29	0.870	2140	29
6	Jean C. Bedard	19	36	0.792	1837	36
7	Joseph V. Carcello	19	23	0.826	2690	23
8	Gopal V. Krishnan	19	30	0.950	1607	30
9	Dana R. Hermanson	17	29	0.739	1548	29
10	Karla M. Johnstone	17	24	0.739	1360	24
11	Gary F. Peters	17	22	0.850	2050	22
12	Ken T. Trotman	17	26	0.810	751	26
13	Roger Simnett	16	25	0.696	1940	25
14	David A. Wood	16	29		1003	29
15	Arnold M. Wright	16	28	0.667	1199	28
16	Thomas C. Omer	15	23		1458	23
17	Gerrit Sarens	15	23	0.882	612	23
18	Hun-Tong Tan	15	22	0.652	794	22
19	Jeffrey R. Cohen	14	21	0.609	768	21
20	Khaled Hussainey	14	26	1.000	721	28

3.2.3. Muhasebe Denetimi Alanındaki En Üretken Kurumlar ve Ülkeler

Tablo 4’de muhasebe denetimi alanındaki en üretken kurumlar ve ülkeler verilmiştir. Tablo incelendiğinde ABD ve Avrupa’nın yanı sıra uzak doğudaki ülkelerinde en üretken ülkeler ve kurumlar sıralamasına girdikleri görülmektedir. Buradaki en önemli etken Çin’in hem ekonomik hem de bilimsel yükselişinin devam etmesidir.

Tablo 3. Muhasebe denetimi alanındaki en üretken kurumlar ve ülkeler

	Kurum Adı	Yayın Adedi		Ülke	Yayın Adedi	Atıf	SCP	MCP
1	Monash University	141	1	USA	7497	110131	2938	517
2	Universiti Utara Malaysia	131	2	UK	1612	18189	501	229
3	TheBucharest University of Economic Studies	123	3	AUSTRALIA	1589	17610	554	236
4	Universiti Teknologi MARA	107	4	CHINA	2002	13605	806	238
5	Northeastern University	105	5	CANADA	808	11023	253	149
6	Rutgers University	104	6	SPAIN	448	4826	181	53
7	Deakin University	102	7	MALAYSIA	827	3799	291	83
8	The Hong Kong Polytechnic University	100	8	NETHERLANDS	288	3702	59	65
9	Bentley University	98	9	GERMANY	405	3331	136	68
10	University of Wisconsin	97	10	NEW ZEALAND	375	3193	115	87
11	The University Of Auckland	96	11	ITALY	433	3113	147	62
12	Arizona State University	95	12	SINGAPORE	177	2806	37	36
13	City University of Hong Kong	92	13	FRANCE	351	2773	86	67
14	University of Illinois	92	14	KOREA	273	2356	81	43
15	Macquarie University	90	15	BELGIUM	192	2095	49	34
16	Brigham Young University	86	16	SWEDEN	245	1543	88	24
17	Florida International University	85	17	DENMARK	94	1302	24	19
18	University of Florida	85	18	FINLAND	165	1173	51	22

Tablo 4. Muhasebe denetimi alanındaki en üretken kurumlar ve ülkeler

19	The University of Kansas	85	19	SOUTH AFRICA	363	1163	195	28
20	The University of Tennessee	84	20	IRELAND	113	1136	38	19

3.3. Muhasebe Denetimi Alanındaki En Etkili Makaleler

Tablo 5’de muhasebe denetimi alanında en fazla atıf alan makaleler analiz edilmiştir. Tablo incelendiğinde, Healy&Palepu (2001) tarafından yazılan “Information asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets: A review of the empirical disclosure literature” adlı makalenin en fazla atıf alan makale olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Muhasebe denetimi alanında en fazla atıf alan makaleler

	Yazar	Yayın Başlığı	DOI	Dergi	TA*	YBTA**
1	(Healy &Palepu, 2001)	Information asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets: A review of the empirical disclosure literature	10.1016/S0165-4101(01)00018-0	Journal of Accounting and Economics	2657	120,77
2	(Klein, 2002)	Audit committee, board of director characteristics, and earnings management	10.1016/S0165-4101(02)00059-9	Journal of Accounting and Economics	1765	84,05
3	(Greenwood vd., 2002)	Theorizing Change: The Role of Professional Associations in the Transformation of Institutionalized Fields	10.2307/3069285	Academy of Management	1469	69,95
4	(Xie vd., 2003)	Earnings management and corporate governance: the role of the board and the audit committee	10.1016/S0929-1199(02)00006-8	Journal of Corporate Finance	1024	51,20
5	(Ball& Shivakumar, 2005)	Earnings quality in UK private firms: comparative loss recognition timeliness	10.1016/j.jacceco.2004.04.001	Journal of Accounting and Economics	933	51,83
6	(M. DeFond & Zhang, 2014)	A review of archival auditing research	10.1016/j.jacceco.2014.09.002	Journal of Accounting and Economics	858	95,33

Tablo 6. Muhasebe denetimi alanında en fazla atıf alan makaleler (devamı)

7	(Frankel vd., 2002)	The Relation between Auditors' Fees for Nonaudit Services and Earnings Management	10.2308/accr.2002.77.s-1.71	The Accounting Review	753	35,86
8	(Ashbaugh vd., 2003)	Do Nonaudit Services Compromise Auditor Independence? Further Evidence	10.2308/accr.2003.78.3.611	The Accounting Review	710	35,50
9	(Kim vd., 2012)	Is Earnings Quality Associated with Corporate Social Responsibility?	10.2308/accr-10209	The Accounting Review	675	61,36
10	(Anderson vd., 2004)	Board characteristics, accounting report integrity, and the cost of debt	10.1016/j.jacceco.2004.01.004	Journal of Accounting and Economics	657	34,58
11	(Abbott vd., 2004)	Audit Committee Characteristics and Restatements	10.2308/aud.2004.23.1.69	AUDITING: A Journal of Practice & Theory	620	32,63
12	(Chen vd., 2010)	Are family firms more tax aggressive than non-family firms?	10.1016/j.jfineco.2009.02.003	Journal of Financial Economics	605	46,54
13	(Myers vd., 2003)	Exploring the Term of the Auditor-Client Relationship and the Quality of Earnings: A Case for Mandatory Auditor Rotation?	10.2308/accr.2003.78.3.779	The Accounting Review	604	30,20
14	(Simnett vd., 2009)	Assurance on Sustainability Reports: An International Comparison	10.2308/accr.2009.84.3.937	The Accounting Review	591	42,21
15	(M. L. DeFond vd., 2002)	Do Non-Audit Service Fees Impair Auditor Independence? Evidence from Going Concern Audit Opinions	10.1111/1475-679X.00088	The Journal of Accounting Research	578	27,52
16	(Doyle vd., 2007)	Accruals Quality and Internal Control over Financial Reporting	10.2308/accr.2007.82.5.1141	The Accounting Review	570	35,63

Tablo 7. Muhasebe denetimi alanında en fazla atıf alan makaleler (devamı)

17	(Agrawal& Chadha, 2005)	Corporate Governance and Accounting Scandals	10.1086/430808	The Journal of Law and Economics	562	31,22
18	(Karamanou&Vafeas, 2005)	The Association between Corporate Boards, Audit Committees, and Management Earnings Forecasts: An Empirical Analysis	10.1111/j.1475-679X.2005.00177.x	The Journal of Accounting Research	560	31,11
19	(Reverte, 2009)	Determinants of Corporate Social Responsibility Disclosure Ratings by Spanish Listed Firms	10.1007/s10551-008-9968-9	Journal of Business Ethics	545	38,93
20	(Be'dard vd., 2004)	The Effect of Audit Committee Expertise, Independence, and Activity on Aggressive Earnings Management	10.2308/aud.2004.23.2.13	AUDITING: A Journal of Practice & Theory	511	26,89

*TA=Toplam Atıf, **YBTA=Yıl Başına Toplam Atıf

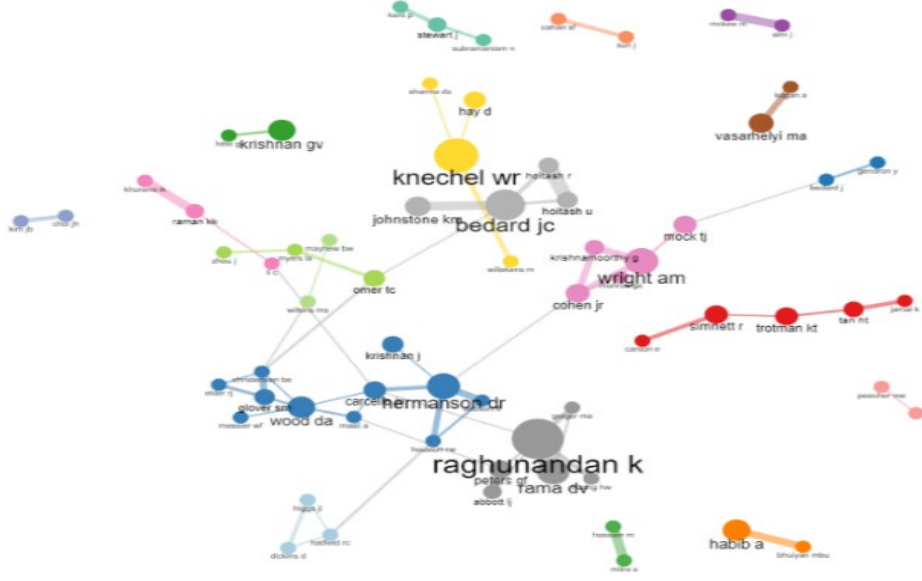
Teorik temelli olarak yazılan makalelerin atıf almasındaki en önemli etken ENRON ve sonrasında yaşanan olayların bilgi asimetrisinin önemini artırması olarak değerlendirilmiştir. En fazla atıf alan makalelerden biri de Klein (2002) tarafından yazılan makaledir. İlgili yazar tarafından yazılan makale incelendiğinde ENRON ve sonrasında yaşanan olayların ve 2008 finansal krizinin denetim komitesi ve kazanç yönetim uygulamalarının krizlere ve hata/hilelerde etkisinin olduğunu ortaya çıkmasıdır.

4. MUHASEBE DENETİMİ ALANININ BİLİM HARİTASI

4.1. Muhasebe Denetimi Alanının Entelektüel Yapısı

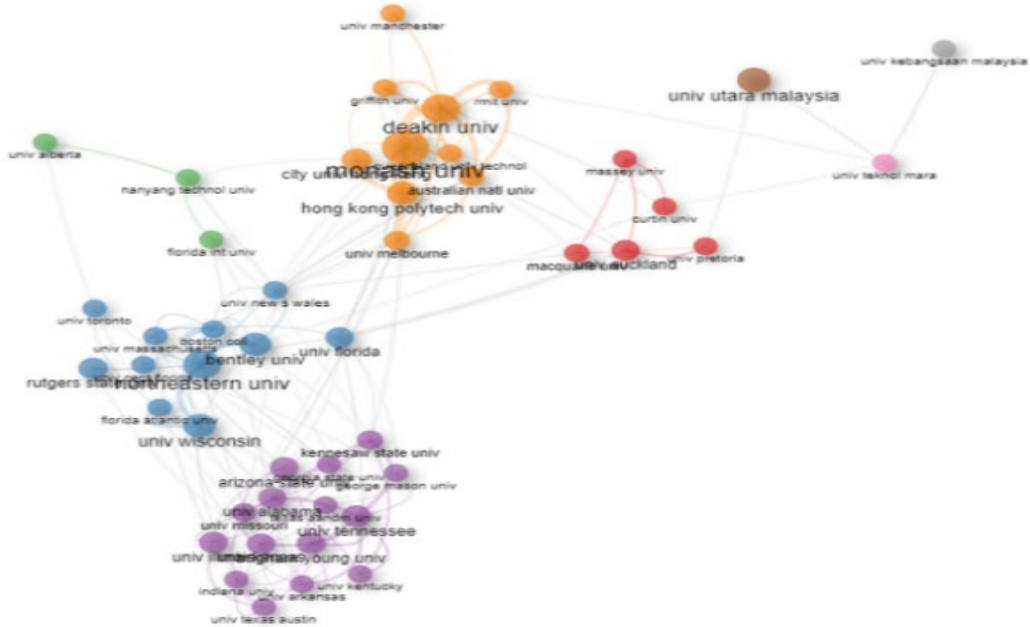
Çalışmanın bu bölümünde ikinci araştırma sorusuna yönelik analiz sonuçları verilmiştir.

4.1.1. Yazar ve Kurumlara Ait İşbirliği Ağları

Şekil 3. Yazarların iş birliği ağı (Analiz spesifikasyonu; algoritma = Walktrap, düğüm = 100, minimum kenar sayısı = 2, etiket sayısı = 100, yerleşim = AutomaticLayout)

Şekil 4'te yazarlara ait iş birliği ağı verilmiştir. Analize göre dairenin çapının artması ilgili yazarın atfının fazla olduğunu ayrıca aradaki bağın kalın olması iş birliğinin güçlü olduğunun göstergesidir.

Şekil 4. Kurumların iş birliği ağı (Analiz spesifikasyonu; algoritma = Walktrap, düğüm = 150, minimum kenar sayısı = 2, etiket sayısı = 50, yerleşim = AutomaticLayout)

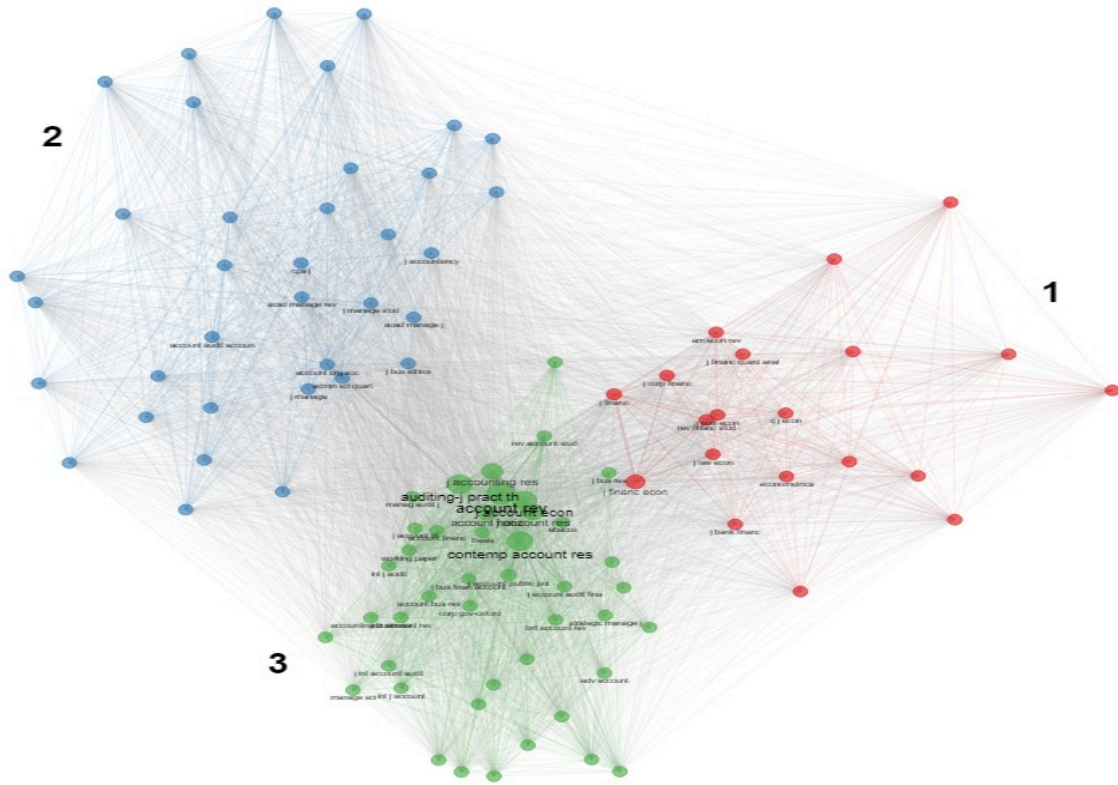
Şekil 4'te kurumlara ait işbirliği ağı verilmiştir. Analize göre dairenin çapının artması ilgili kurumun atfının fazla olduğunu ayrıca aradaki bağın kalın olması işbirliğinin güçlü olduğunu göstermektedir. Şekil 4 incelendiğinde ABD ve Avrupa, ABD ve Çin arasındaki kurumlarda işbirliğinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çin'in son yıllarda bilimsel çalışmalara ve işbirliği projelerine yüksek tutarlarda finanse ve teşvik politikalarının bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.

4.1.2. Muhasebe Denetimi Alanının Entelektüel Yapısı

Muhasebe denetimi alanının entelektüel yapısının ortaya koyulması maksadı ile eş-atıf analizinden faydalanılmıştır. Dergilerin ve makalelerin eş-atıf analizleri yapılmış ve raporlanmıştır.

4.1.2.1. Alandaki Dergilerin Eş-Atıf Analizi

Çalışmada muhasebe denetimi alanının entellektüel yapısının ortaya koyulması maksadı ile, alandaki dergilerin ve alandaki makalelerin eş-atıf analizleri yapılmıştır. Yürütülen eş-atıf analizinin sahip olduğu spesifikasyonlar şeklin altında yer almaktadır.

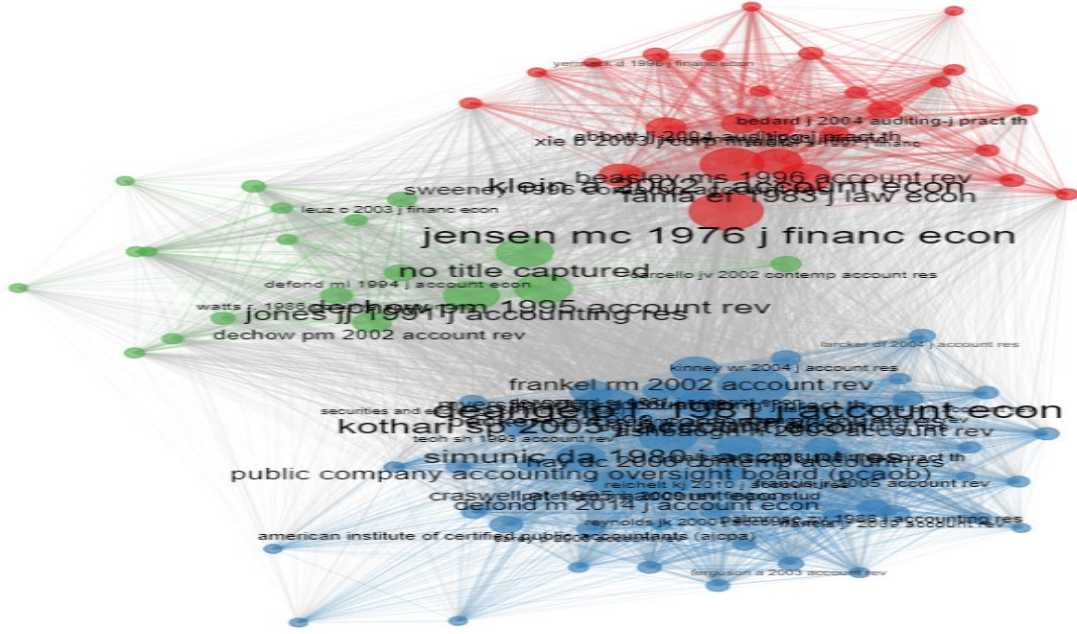

Şekil 5. Alandaki dergilerin eş-atıf ağı (Analiz spesifikasyonu; algoritma = Walktrap, düğüm = 50, minimum kenar sayısı = 2, etiket sayısı = 20, yerleşim = AutomaticLayout)

Şekil 5 alandaki dergilerin eş atf analizi göstermektedir. Eş-atf bir makalenin, iki başka makalenin referans listesinde bulunması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yapılan analizde üç farklı eş-atf kümesi elde edilmiştir.

4.1.2.2. Alandaki Makalelerin Eş-Atf Analizi

Çalışmada muhasebe denetimi alanındaki dergilerin ve makalelerin eş-atf analizleri yapılmıştır. Şekil 6’ da alandaki makalelerin eş-atf analizi sonucu gösterilmektedir.

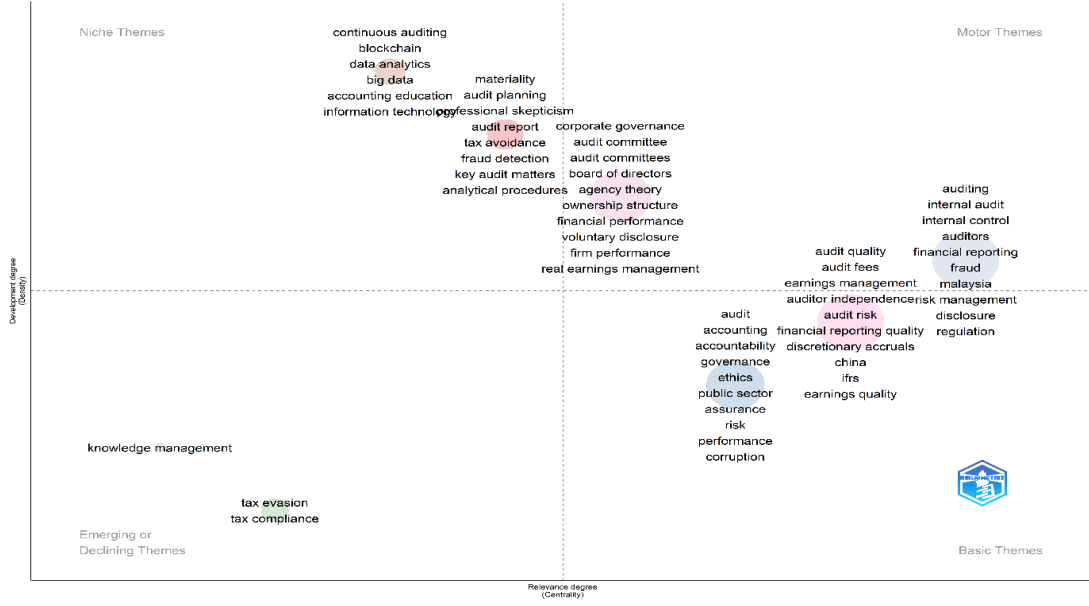
Şekil 6. Alandaki makalelerin eş-atf ağı (Analiz spesifikasyonu; algoritma = Walktrap, düğüm = 100, minimum kenar sayısı = 2, etiket sayısı = 50, yerleşim = AutomaticLayout)

Yapılan analiz sonucunda üç farklı eş-atf kümesi elde edilmiştir. Analizin sahip olduğu spesifikasyonlar şeklin altında yer almaktadır.

4.2. Muhasebe Denetimi Alanının Kavramsal Yapısı Ve Gelecek Çalışmalar

Çalışmanın bu bölümünde üçüncü araştırma sorusuna yönelik analiz sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 7 ‘ de araştırmaya dahil edilen dönemde, yazar anahtar kelimeleri ile oluşturulmuş olan eş dizimlilik analizi sonuçları gösterilmiştir.

Şekil 7. Eş-dizimlilik analizi diyagramı

Analiz sonucunda sırası ile “Materiality”, “Audit”, “Tax Evasion”, “Continuous Auditing”, “Audit Quality”, “Knowledge Management”, “Auditing” ve “Corporate Governance” olmak üzere sekiz tematik küme tespit edilmiştir. Tablo 7’ de her kümenin içerdiği anahtar sözcükler ve en fazla lokal atıfa sahip ilk on makale yer almaktadır.

Tablo 5. Eş-dizimlilik analizi sonucunda belirlenen tematik kümeler

Tematik Kümeler	Kümelerdeki En Fazla Atıfa Sahip On Yayın
Materiality - Denetimin Planlanması ve Yürütülmesi	
“Materiality”; TS: 57, “Audit planning”; TS: 55, “Professional Skepticism”; TS: 55, “Audit Report”; TS: 52, “Tax Avoidance”; TS: 44, “Fraud Detection”; TS: 41, “Key Audit Matters”; TS: 41, “Analytical Procedures”; TS: 3	(Nelson vd., 2002) ;TA: 412, (McGuire vd., 2012);TA: 186 (Hurtt, 2010); TA: 130 (Johnstone & Bedard, 2001); TA: 120 (Johnstone & Bedard, 2003); TA: 115 (Hurtt vd., 2013); TA: 112, (Christensen vd., 2012); TA: 110 (Asare & Wright, 2004); TA: 107, (Cohen & Hanno, 2000); TA: 102, (Abbasi vd., 2012); TA: 101

Tablo 5. Eş-dizimlilik analizi sonucunda belirlenen tematik kümeler (devamı)

Audit – Denetimin Teorik Temelleri	
“Audit”; TS: 464, “Accounting”; TS: 205, “Accountability”; TS: 129, “Governance”; TS: 119, “Ethics”; TS: 104, “Public Sector” ;TS: 96, “Assurance”; TS: 87, “Risk”; TS: 83, “Performance”; TS: 77, “Corruption”; TS: 63, “Sustainability”; TS: 57, “Management”; TS: 56, “Quality”; TS: 54, “Local Government”; TS: 52, “Innovation”; TS: 46, “Transparency”; TS: 45, “Effectiveness”; TS: 44, “Trust”; TS: 43, “Financial Audit”; TS: 41, “Performance Audit”; TS: 38, “Decision Making”; TS: 35.	(Ebrahim, 2003); TA:450, (Kirchler vd., 2008); TA: 380, (Rennings vd., 2006); TA: 327, (Kolk & Perego, 2008);TS: 314, (I. van Hoek vd., 2001); TA: 279, (Sipahi & Timor, 2010); TA: 272, (Perego & Kolk, 2012); TA: 231, (Pflugrath vd., 2011); TA: 198, (Turker & Altuntas, 2014); TA: 195, (Bédard & Gendron, 2010); TA: 169
Tax Evasion – Vergi Kaçırma	
“Tax Evasion”; TS: 115, “Tax Compliance”; TS: 85.	(Kleven Jacobsen vd., 2011); TA: 378, (Frey & Torgler, 2007); TA: 289, (Alm, 2012); TA: 207, (Cummings vd., 2009); TA: 189, (Hoopes vd., 2012); TA: 146, (Fortin vd., 2007); TA: 141, (Dhami & al-Nowaihi, 2007); TA: 111, (Alm vd., 2010); TA: 110, (Coricelli vd., 2010); TA: 107, (Slemrod & Weber, 2012); TA: 103.
Continuous Auditing – Sürekli Denetim	
“Continuous Auditing”; TS: 54, “Blockchain”; TS: 45, “Data Analytics”; TS: 44; “Big Data”; TS: 41, “Accounting Education”; TS: 39, “Information Technology”; TS: 39	(DeHoratius & Raman, 2008); TA:216, (Dai & Vasarhelyi, 2017); TA:190, (Brown-Liburud vd., 2015); TA:114, (Cao vd., 2015); TA:107, (Appelbaum vd., 2017); TA:104, (O’Leary, 2017); TA:97, (Yoon vd., 2015); TA:86, (Alles, 2015); TA:82, (Kuhn & Sutton, 2010); TA:81, (Janvrin vd., 2008); TA:76.
Audit Quality – Denetim Kalitesi	
“Audit quality”; TS: 805, “Audit Fees”; TS: 576, “Earnings Management”; TS: 406, “Auditor Independence”; TS: 177, “Audit Risk”; TS: 139, “Financial Reporting Quality”; TS: 135, “Discretionary Accruals”; TS: 118, “China”; TS: 114, “IFRS”; TS: 106, “Earnings Quality”; TS: 90, “PCAOB”; TS: 77, “Audit Fee”; TS: 76, “Audit Opinion”; TS: 72, “Sarbanes-Oxley Act”; TS: 69, “Audit Pricing”; TS: 66, “Going Concern”; TS: 58, “Non-Audit Services”; TS: 58, “Sarbanes-Oxley”; TS: 58, “Restatements”; TS: 57, “Auditor Choice”; TS: 56, “Audit Effort”; TS: 52, “Information Asymmetry”; TS: 52, “Audit Report Lag”; TS: 51, “Auditor Tenure”; TS: 50, “Financial Crisis”; TS: 50, “Audit Reports”; TS: 46, “Gender”; TS: 44, “Big4”; TS: 42, “Industry Specialization”; TS: 39, “Conservatism”; TS: 36, “Audit Regulation”; TS: 35, “Auditor Reputation”; TS: 35.	(Ball & Shivakumar, 2005); TA:933, (M. DeFond & Zhang, 2014); TA:858, (Frankel vd., 2002); TA:753, (Kim vd., 2012); TA:675, (Myers vd., 2003); TA:604, (Doyle vd., 2007); TA:570, (Balsam vd., 2003); TA:486, (Francis & Wang, 2008); TA:439, (Gul vd., 2010); TA:432, (Lawrence vd., 2011); TA:421.

Tablo 5. Eş-dizimlilik analizi sonucunda belirlenen tematik kümeler (devamı)

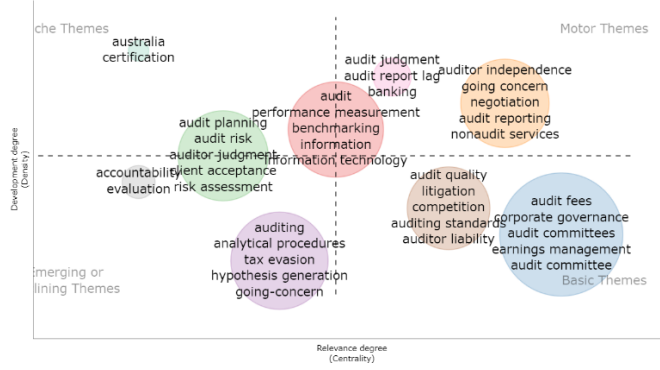
Knowledge Management – Bilgi Yönetimi	
“Knowledge Management”;TS:59.	(Chin Wei vd., 2009); TA:51, (G. V. Krishnan & Yu, 2011); TA:31, (Annunziata vd., 2014); TA:30, (Chong & Chong, 2009); TA:27, (Levy vd., 2010); TA:16, (Schauer vd., 2015); TA:11, (Marti, 2000); TA:9, (Wu vd., 2016); TA:9, (Yip vd., 2015); TA:9, (Au & Fung, 2019); TA:9.
Auditing -İç Kontrol ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk	
“Auditing”; TS: 759, “Internal Audit”; TS: 338, “Internal Control”; TS: 209, “Auditors”; TS: 186, “Financial Reporting”; TS: 180, “Fraud”; TS: 164, “Malaysia”; TS: 163, “Risk Management”; TS: 139, “Disclosure”; TS: 131, “Regulation”; TS: 130, “Internal Auditing”; TS: 129, “Independence”; TS: 96, “Corporate Social Responsibility”; TS: 93, “Compliance”; TS: 78, “Internal Controls”; TS: 76, “External Audit”; TS: 73, “auditor”; TS: 66, “Auditing Standards”; TS: 62, “Risk Assessment”; TS: 57, “Australia”; TS: 56, “United States of America”; TS: 54, “Banks”; TS: 52, “Internal Audit Function”; TS: 49, “Monitoring”; TS: 48, “Financial Statements”; TS: 46, “Islamic Banks”; TS: 45, “Audit Firms”; TS: 42, “India”; TS: 40, “South Africa”; TS: 39, “United Kingdom”; TS: 39, “Earnings”; TS: 38, “Institutional Theory”; TS: 38, “Developing Countries; TS: 37, “Bangladesh”; TS: 36, “Outsourcing”; TS: 36, “Culture”; TS: 35.	(Ashbaugh vd., 2003); TA:710, (Anderson vd., 2004); TA:657, (Farber, 2005); TA:500, (Palmrose vd., 2004); TA:495, (Khan vd., 2013); TA:489, (Carcello vd., 2002); TA:438, (Ashbaugh-Skaife vd., 2008); TA:412, (J. Krishnan, 2005); TA:399, (Ashbaugh-Skaife vd., 2007); TA:385, (Andersen & Skjoett-Larsen, 2009); TA:350.
Corporate Governance – Kurumsal Yönetim	
“Corporate Governance”; TS: 1118, “Audit Committee”; TS:400, “Audit Committees”; TS: 155, “Board of Directors”; TS: 125, “Agency Theory”; TS: 95, “Ownership Structure”; TS: 65, “Financial Performance”; TS: 61, “Voluntary Disclosure”; TS: 58, “Firm Performance”; TS: 53, “Real Earnings Management”; TS: 51, “Board Independence”; TS: 47, “Emerging Markets”; TS: 45, “m42”; TS: 43, “Jordan”; TS: 39, “m41”; TS: 37, “Boards of Directors”; TS: 36.	(Healy & Palepu, 2001); TA:2657, (Klein, 2002); TA:1765, (Xie vd., 2003); TA:1024, (Abbott vd., 2004); TA:620, (Be’dard vd., 2004); TA:511, (Armstrong vd., 2010); TA:477, (Peasnell vd., 2005); TA:474, (Joh, 2003); TA:391, (Barako vd., 2006); TA:366, (Khurana & Raman, 2004); TA:361.

TS = Toplam Sayı, TA = Toplam Atıf

4.4. Muhasebe denetimi alanının tematik dönüşümü

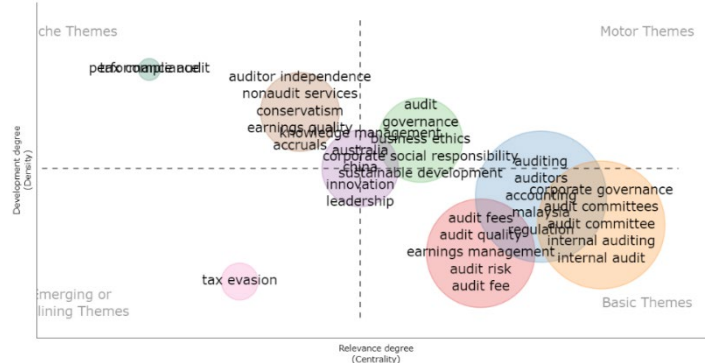
Şekil 9’da muhasebe denetimi alanının 1999-2003 yılları arasındaki tematik dönüşümü gösterilmektedir. İlgili dönemde denetim planlaması ve denetim riski niş alan olarak görülmektedir.

Şekil 9 incelendiğinde, 2000 yıllardan itibaren denetim skandalları denetimde planlama ve denetim riskinin önemini artırıcı bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

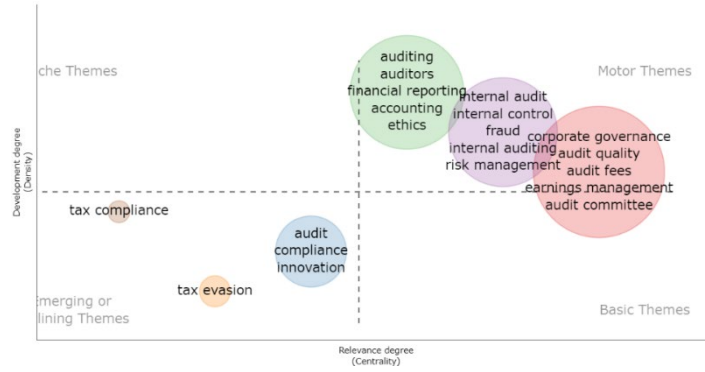
Şekil 8. 1999-2003 dönemine ait tematik dönüşüm

Şekil 9, Tablo 7 ile birlikte değerlendirildiğinde, yapılan analiz sonucuna göre, denetçinin yargısı, denetim raporlaması ve denetçinin bağımsızlığı motor temalar olduğu tespit edilmiştir.

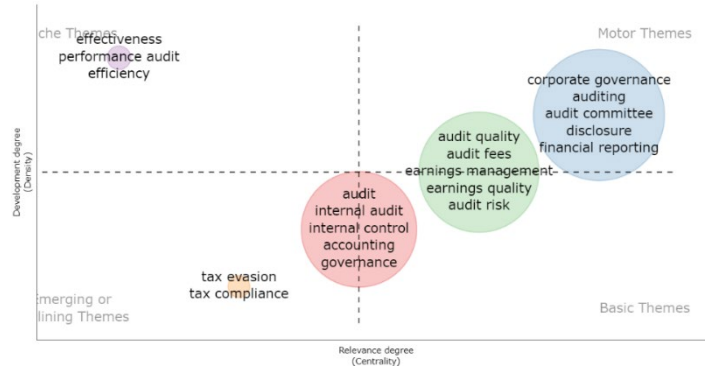
Şekil 9. 2004-2007 dönemine ait tematik dönüşüm

Şekil 10'da muhasebe denetimi alanının 2004-2007 yılları arasındaki tematik dönüşümü gösterilmektedir. İlgili dönemde denetçinin bağımsızlığı ve kazanç yönetim uygulamaları niş alan olarak görülmektedir. 2000 yıllardan itibaren denetim skandalları denetçinin bağımsızlığı ve kazanç yönetim uygulamalarının önemini artırıcı bir unsur olmuştur. Tablo 7 incelendiğinde, yapılan analiz sonucuna göre, Denetim ücreti denetim kalitesi, denetim riski ve denetçinin bağımsızlığı motor temalar olduğu tespit edilmiştir. 1999-2003 yıllarında niş olan konuların 2004-2007 yılları arasında motor temalar olduğu görülmektedir. Muhasebe skandallarının etkisinin artarak devam etmesinden kaynaklı olarak değerlendirilmektedir.

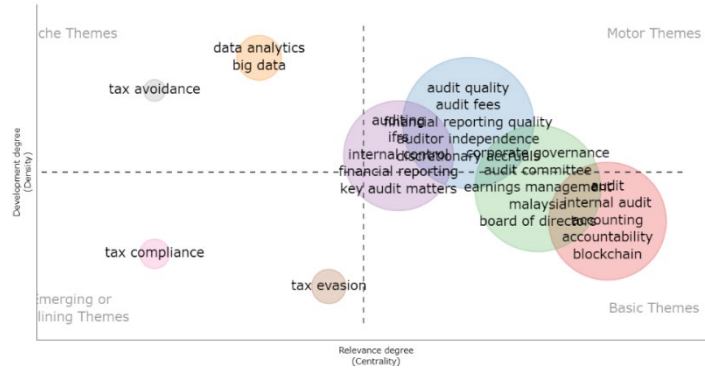
Şekil 10. 2008-2014 dönemine ait tematik dönüşüm

Şekil 11’de Muhasebe denetimi alanının 2008-2014 yılları arasındaki tematik dönüşümü verilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde, yapılan analiz sonucuna göre, iç kontrol, finansal raporlama hile ve Denetim denetim kalitesi, denetim ücretikazanç yönetim uygulamaları motor temalar olduğu tespit edilmiştir. 2008-2012 yılları arasında birçok ülkede uluslararası finansal raporlamanın uygulama zorunluluğu getirmiş olması ve beraberinde uygulamalarda yaşanan sorunlar olarak değerlendirildi. 1999-2003 yıllarında niş olan konuların 2008-2014 yılları arasında motor temalar olduğu görülmektedir. Muhasebe skandallarının etkisinin artarak devam etmesinden kaynaklı olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 11. 2015-2017 dönemine ait tematik dönüşüm

Şekil 12’de Muhasebe denetimi alanının 2015-2017 yılları arasındaki tematik dönüşümü verilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde, yapılan analiz sonucuna göre, finansal raporlama, denetim kalitesi, denetim ücretikazanç yönetim uygulamaları motor temalar olduğu tespit edilmiştir. 2008-2014 yılları arasında motor temalar olan iç kontrol iç denetim kurumsal yönetimimin temel konular arasına girdiği tespit edilmiştir. Denetim alanında yaşanan skandallardan sonra başta ABD olmak üzere bütün ülkelerde denetim uygulamalarına getirilen düzenlemelerin etkisi olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 12. 2018-2021 dönemine ait tematik dönüşüm

Şekil 13’de Muhasebe denetimi alanının 2018-2022 yılları arasındaki tematik dönüşümü verilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde, yapılan analiz sonucuna göre, büyük veri ve veri analizi niş alanlar olduğu tespit edilmiştir. 2015 yılından sonra büyük veri ve veri analizinin denetim alanında da tartışılmaya başlanması Endüstri 4.0 ve Web 3.0 muhasebe denetimi uygulamalarına etkisinin görülmesinden kaynaklı olarak değerlendirildi. Finansal raporlama, denetim kalitesi, denetim ücreti ve kazanç yönetim uygulamalarının motor temalar olduğu tespit edilmiştir. 2008-2014 yılları arasında motor temalar olan iç kontrol, iç denetim, kurumsal yönetimin temel konular arasına girdiği tespit edilmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, muhasebe denetimi literatürünün araştırma çıktısının tanımlayıcı bir analizini sağlamak amacı ile yapılmıştır. Çalışma kapsamında, Web of Science veri tabanı üzerinde “audit” ve “auditing” anahtar kelimeleri kullanılarak yapılan sorgulamalar ile elde edilen meta veri R kütüphanesi “Bibliometrix” kullanılarak analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Muhasebe denetimi alanının 1999-2003 yılları arasındaki tematik dönüşümü incelendiğinde, denetim planlaması ve denetim riski niş alan olarak görülmektedir. 2000 yıllardan itibaren denetim skandalları denetimde planlama ve denetim riskinin önemini artırıcı bir unsur olduğu ve yapılan analiz sonucuna göre, Denetçinin yargısı, denetim raporlaması ve denetçinin bağımsızlığı motor temalar olduğu tespit edilmiştir.

2004-2007 yılları arasındaki tematik dönüşümü incelendiğinde, denetçinin bağımsızlığı ve kazanç yönetim uygulamaları niş alan olarak görülmektedir. 2000 yıllardan itibaren denetim skandalları denetçinin bağımsızlığı ve kazanç yönetim uygulamalarının önemini artırıcı bir unsur olduğu aynı zamanda, denetim ücreti, denetim kalitesi, denetim riski ve denetçinin bağımsızlığının motor temalar olduğu tespit edilmiştir. 1999-2003 yıllarında niş olan konuların 2004-2007 yılları arasında motor

temalar olduğu görülmüştür. Muhasebe skandallarının etkisinin artarak devam etmesinden kaynaklı olarak değerlendirilmiştir.

2008-2014 yılları arasındaki tematik dönüşüm incelendiğinde, iç kontrol, finansal raporlama, hile, denetim kalitesi, denetim ücreti ve kazanç yönetim uygulamalarının motor temalar olduğu tespit edilmiştir. 2008-2012 yılları arasında birçok ülkede uluslararası finansal raporlamanın uygulama zorunluluğu getirmiş olması ve beraberinde uygulamalarda yaşanan sorunlardan kaynaklı olarak UFRS ilişkin teorik çalışmaların motor tema olarak değerlendirilmiştir. 1999-2003 yıllarında niş olan konuların 2008-2014 yılları arasında motor temalar olduğu görülmüştür.

Muhasebe denetimi alanının 2018-2022 yılları arasındaki tematik dönüşümü incelendiğinde, büyük veri ve veri analizi niş alanlar olduğu tespit edilmiştir. 2015 yılından sonra büyük veri ve veri analizinin denetim alanında da tartışılmaya başlanması Endistirü 4.0 ve Web 3.0 muhasebe denetimi uygulamalarına etkisinin görülmesinden kaynaklı olarak değerlendirilmiştir. Finansal raporlama, denetim kalitesi, denetim ücreti ve kazanç yönetim uygulamaları motor temalar olduğu tespit edilmiştir. 2008-2014 yılları arasında motor temalar olan iç kontrolü iç denetimi kurumsal yönetimin temel konular arasına girdiği tespit edilmiştir.

Muhasebe denetimi alanın ilgili yıllar arasındaki büyümesi %13,40 olarak tespit edilmiştir. Çalışma bulguları muhasebe denetimi alanındaki en üretken ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğunu göstermektedir. Alandaki en üretken kurum Monash Üniversitesi olarak belirlenmiştir.

Özellikle denetim alanında çalışacak olan lisansüstü öğrencilerin bibliyometrik analizi kullanarak çalışma konularını belirlemeleri hem bilimsel katkıyı artıracak hem de çalışmalarının yaygın etkisini artırıcı bir unsur olacaktır.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- BS, FF; Yazı Taslağı- BA, FF; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- BS, FF; Son Onay ve Sorumluluk- BS, FF.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- BS, FF; Drafting Manuscript- BS, FF; Critical Revision of Manuscript- BS, FF; Final Approval and Accountability- BS, FF.

KAYNAKÇA

- Abbasi, Albrecht, Vance, & Hansen. (2012). MetaFraud: A Meta-Learning Framework for Detecting Financial Fraud. *MIS Quarterly*, 36(4), 1293. <https://doi.org/10.2307/41703508>
- Abbott, L. J., Parker, S., & Peters, G. F. (2004). Audit Committee Characteristics and Restatements. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 23(1), 69-87. <https://doi.org/10.2308/aud.2004.23.1.69>
- Agrawal, A., & Chadha, S. (2005). Corporate Governance and Accounting Scandals. *The Journal of Law and Economics*, 48(2), 371-406. <https://doi.org/10.1086/430808>
- Ahmed, S., Alshater, M. M., Ammari, A. E., & Hammami, H. (2022). Artificial intelligence and machine learning in finance: A bibliometric review. *Research in International Business and Finance*, 61, 101646. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2022.101646>
- Alles, M. G. (2015). Drivers of the Use and Facilitators and Obstacles of the Evolution of Big Data by the Audit Profession. *Accounting Horizons*, 29(2), 439-449. <https://doi.org/10.2308/acch-51067>
- Alm, J. (2012). Measuring, explaining, and controlling tax evasion: Lessons from theory, experiments, and field studies. *International Tax and Public Finance*, 19(1), 54-77. <https://doi.org/10.1007/s10797-011-9171-2>

- Alm, J., Cherry, T., Jones, M., &McKee, M. (2010). Taxpayerinformationassistanceservicesandtaxcompliancebehavior. *Journal of EconomicPsychology*, 31(4), 577-586. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2010.03.018>
- Andersen, M., &Skjoett-Larsen, T. (2009). Corporatesocialresponsibility in global supplychains. *SupplyChain Management: An International Journal*, 14(2), 75-86. <https://doi.org/10.1108/13598540910941948>
- Anderson, R. C., Mansi, S. A., &Reeb, D. M. (2004). Board characteristics, accountingreportintegrity, andthecost of debt. *Journal of Accounting and Economics*, 37(3), 315-342. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2004.01.004>
- Annunziata, E., Rizzi, F., &Frey, M. (2014). Enhancingenergyefficiency in publicbuildings: The role of local energy audit programmes. *EnergyPolicy*, 69, 364-373. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2014.02.027>
- Appelbaum, D., Kogan, A., &Vasarhelyi, M. A. (2017). Big Data andAnalytics in the Modern AuditEngagement: ResearchNeeds. *AUDITING: A Journal of Practice&Theory*, 36(4), 1-27. <https://doi.org/10.2308/ajpt-51684>
- Aria, M., &Cuccurullo, C. (2017). bibliometrix: An R-toolforcomprehensivesciencemappinganalysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959-975. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.08.007>
- Armstrong, C. S., Guay, W. R., & Weber, J. P. (2010). The role of informationandfinancialreporting in corporategovernanceanddebtcontracting. *Journal of Accounting and Economics*, 50(2-3), 179-234. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2010.10.001>
- Asare, S. K., & Wright, A. M. (2004). TheEffectiveness of Alternative Risk Assessmentand Program Planning Tools in a FraudSetting*. *Contemporary Accounting Research*, 21(2), 325-352. <https://doi.org/10.1506/L20L-7FUM-FPCB-7BE2>
- Ashbaugh, H., LaFond, R., &Mayhew, B. W. (2003). Do Nonaudit Services CompromiseAuditorIndependence? FurtherEvidence. *The Accounting Review*, 29.
- Ashbaugh-Skaife, H., Collins, D. W., &Kinney, W. R. (2007). Thediscoveryandreporting of internalcontroldeficienciespriorto SOX-mandatedaudits. *Journal of Accounting and Economics*, 44(1-2), 166-192. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2006.10.001>
- Ashbaugh-Skaife, H., Collins, D. W., Kinney, W. R., &LaFond, R. (2008). TheEffect of SOX Internal Control Deficiencie sand Their Remediation on Accrual Quality. *The Accounting Review*, 83(1), 217-250. <https://doi.org/10.2308/accr.2008.83.1.217>

- Au, C. H., & Fung, W. S. L. (2019). Integrating Knowledge Management into Information Security: From Audit to Practice. *International Journal of Knowledge Management*, 15(1), 37-52. <https://doi.org/10.4018/IJKM.2019010103>
- Baker, H. K., Kumar, S., & Pandey, N. (2021). Forty years of the Journal of Futures Markets: A bibliometric overview. *Journal of Futures Markets*, 41(7), 1027-1054. <https://doi.org/10.1002/fut.22211>
- Baker, H. K., Kumar, S., & Pattnaik, D. (2021). Twenty-five years of the Journal of Corporate Finance: A scientometric analysis. *Journal of Corporate Finance*, 66, 101572. <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2020.101572>
- Ball, R., & Shivakumar, L. (2005). Earnings quality in UK private firms: Comparative loss recognition timeliness. *Journal of Accounting and Economics*, 39(1), 83-128. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2004.04.001>
- Balsam, S., Krishnan, J., & Yang, J. S. (2003). Auditor Industry Specialization and Earnings Quality. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 22(2), 71-97. <https://doi.org/10.2308/aud.2003.22.2.71>
- Barako, D. G., Hancock, P., & Izan, H. Y. (2006). Factors Influencing Voluntary Corporate Disclosure by Kenyan Companies. *Corporate Governance: An International Review*, 14(2), 107-125. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8683.2006.00491.x>
- Be'dard, J., Chtourou, S. M., & Courteau, L. (2004). The Effect of Audit Committee Expertise, Independence, and Activity on Aggressive Earnings Management. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 23(2), 13-35. <https://doi.org/10.2308/aud.2004.23.2.13>
- Bédard, J., & Gendron, Y. (2010). Strengthening the Financial Reporting System: Can Audit Committees Deliver? *International Journal of Auditing*. <https://doi.org/10.1111/j.1099-1123.2009.00413.x>
- Brown-Liburd, H., Issa, H., & Lombardi, D. (2015). Behavioral Implications of Big Data's Impact on Audit Judgment and Decision Making and Future Research Directions. *Accounting Horizons*, 29(2), 451-468. <https://doi.org/10.2308/acch-51023>
- Callon, M., Courtial, J.-P., Turner, W. A., & Bauin, S. (1983). From translation to problematic networks: An introduction to co-word analysis. *Social Science Information*, 22(2), 191-235. <https://doi.org/10.1177/053901883022002003>
- Cao, M., Chychyla, R., & Stewart, T. (2015). Big Data Analytics in Financial Statement Audits. *Accounting Horizons*, 29(2), 423-429. <https://doi.org/10.2308/acch-51068>

- Carcello, J. V., Hermanson, D. R., Neal, T. L., & Riley Jr., R. A. (2002). Board Characteristics and Audit Fees. *Contemporary Accounting Research*, 19(3), 365-384. <https://doi.org/10.1506/CHWK-GMQ0-MLKE-K03V>
- Chen, S., Chen, X., Cheng, Q., & Shevlin, T. (2010). Are family firms more tax aggressive than non-family firms? *Journal of Financial Economics*, 21.
- Chin Wei, C., Siong Choy, C., & Kuan Yew, W. (2009). Is the Malaysian telecommunication industry ready for knowledge management implementation? *Journal of Knowledge Management*, 13(1), 69-87. <https://doi.org/10.1108/13673270910931170>
- Chong, C. W., & Chong, S. C. (2009). Knowledge management process effectiveness: Measurement of preliminary knowledge management implementation. *Knowledge Management Research & Practice*, 7(2), 142-151. <https://doi.org/10.1057/kmrp.2009.5>
- Christensen, B. E., Glover, S. M., & Wood, D. A. (2012). Extreme Estimation Uncertainty in Fair Value Estimates: Implications for Audit Assurance. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 31(1), 127-146. <https://doi.org/10.2308/ajpt-10191>
- Ciampi, F., Giannozzi, A., Marzi, G., & Altman, E. I. (2021). Rethinking SME default prediction: A systematic literature review and future perspectives. *Scientometrics*, 126(3), 2141-2188. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03856-0>
- Ciampi, F., Marzi, G., Demi, S., & Faraoni, M. (2020). The big data-business strategy interconnection: A grand challenge for knowledge management. A review and future perspectives. *Journal of Knowledge Management*, 24(5), 1157-1176. <https://doi.org/10.1108/JKM-02-2020-0156>
- Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). An approach for detecting, quantifying, and visualizing the evolution of a research field: A practical application to the Fuzzy Sets Theory field. *Journal of Informetrics*, 5(1), 146-166. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2010.10.002>
- Cohen, J. R., & Hanno, D. M. (2000). Auditors' Consideration of Corporate Governance and Management Control Philosophy in Preplanning and Planning Judgments. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 19(2), 133-146. <https://doi.org/10.2308/aud.2000.19.2.133>
- Coricelli, G., Joffily, M., Montmarquette, C., & Villeval, M. C. (2010). Cheating, emotions, and rationality: An experiment on tax evasion. *Experimental Economics*, 13(2), 226-247. <https://doi.org/10.1007/s10683-010-9237-5>
- Coulter, N., Monarch, I., & Konda, S. (1998). Software engineering as seen through its research literature: A study in co-word analysis. *Journal of the American Society for*

- Information Science*, 49(13), 1206-1223. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(1998\)49:13<1206::AID-ASI7>3.0.CO;2-F](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(1998)49:13<1206::AID-ASI7>3.0.CO;2-F)
- Cummings, R. G., Martinez-Vazquez, J., McKee, M., & Torgler, B. (2009). Tax morale affects tax compliance: Evidence from surveys and an artefactual field experiment. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 70(3), 447-457. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2008.02.010>
- Dai, J., & Vasarhelyi, M. A. (2017). Toward Block chain-Based Accounting and Assurance. *Journal of Information Systems*, 31(3), 5-21. <https://doi.org/10.2308/isys-51804>
- DeFond, M. L., Raghunandan, K., & Subramanyam, K. R. (2002). Do Non-Audit Service Fees Impair Auditor Independence? Evidence from Going Concern Audit Opinions. *Journal of Accounting Research*, 40(4), 1247-1274. <https://doi.org/10.1111/1475-679X.00088>
- DeFond, M., & Zhang, J. (2014). A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics*, 58(2-3), 275-326. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2014.09.002>
- DeHoratius, N., & Raman, A. (2008). Inventory Record Inaccuracy: An Empirical Analysis. *Management Science*, 54(4), 627-641. <https://doi.org/10.1287/mnsc.1070.0789>
- Dhami, S., & al-Nowaihi, A. (2007). Why do people pay taxes? Prospect theory versus expected utility theory. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 64(1), 171-192. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2006.08.006>
- DiVaio, A., Palladino, R., Hassan, R., & Escobar, O. (2020). Artificial intelligence and business models in the sustainable development goals perspective: A systematic literature review. *Journal of Business Research*, 121, 283-314. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.08.019>
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Donthu, N., Kumar, S., & Pandey, N. (2020). A retrospective valuation of Marketing Intelligence and Planning: 1983–2019. *Marketing Intelligence & Planning*, 39(1), 48-73. <https://doi.org/10.1108/MIP-02-2020-0066>
- Doyle, J. T., Ge, W., & McVay, S. (2007). Accruals Quality and Internal Control over Financial Reporting. *The Accounting Review*, 30. <https://doi.org/10.2308/accr.2007.82.5.1141>
- Ebrahim, A. (2003). Accountability In Practice: Mechanisms for NGOs. *World Development*, 31(5), 813-829. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(03\)00014-7](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(03)00014-7)
- FakharManesh, M., Pellegrini, M. M., Marzi, G., & Dabic, M. (2021). Knowledge Management in the Fourth Industrial Revolution: Mapping the Literature and Scoping Future Avenues. *IEEE*

- Transactions on Engineering Management*, 68(1), 289-300.
<https://doi.org/10.1109/TEM.2019.2963489>
- Farber, D. B. (2005). Restoring Trust after Fraud: Does Corporate Governance Matter? *The Accounting Review*, 80(2), 539-561. <https://doi.org/10.2308/accr.2005.80.2.539>
- Fortin, B., Lacroix, G., & Villeval, M.-C. (2007). Tax evasion and social interactions. *Journal of Public Economics*, 91(11-12), 2089-2112. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2007.03.005>
- Francis, J. R., & Wang, D. (2008). The Joint Effect of Investor Protection and Big 4 Audits on Earnings Quality around the World. *Contemporary Accounting Research*, 25(1), 157-191. <https://doi.org/10.1506/car.25.1.6>
- Frankel, R. M., Johnson, M. F., & Nelson, K. K. (2002). The Relation between Auditors' Fees for Nonaudit Services and Earnings Management. *The Accounting Review*, 35.
- Frey, B. S., & Torgler, B. (2007). Tax morale and conditional cooperation. *Journal of Comparative Economics*, 35(1), 136-159. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2006.10.006>
- Goodell, J. W., Kumar, S., Lim, W. M., & Pattnaik, D. (2021). Artificial intelligence and machinelearning in finance: Identifying foundations, themes, and research clusters from bibliometric analysis. *Journal of Behavior and Experimental Finance*, 32, 100577. <https://doi.org/10.1016/j.jbef.2021.100577>
- Greenwood, R., Hinings, C. R., & Suddaby, R. (2002). Theorizing Change: The Role of Professional Associations in the Transformation of Institutionalized Fields. *Academy of Management Journal*, 45(1), 58-80. <https://doi.org/10.2307/3069285>
- Gul, F. A., Kim, J.-B., & Qiu, A. A. (2010). Ownership concentration, foreignshareholding, audit quality, and stock prices synchronicity: Evidence from China. *Journal of Financial Economics*, 95(3), 425-442. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2009.11.005>
- Healy, P. M., & Palepu, K. G. (2001). Information asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets: A review of the empirical disclosure literature. *Journal of Accounting and Economics*, 31(1-3), 405-440. [https://doi.org/10.1016/S0165-4101\(01\)00018-0](https://doi.org/10.1016/S0165-4101(01)00018-0)
- Hjørland, B. (2013). Facetanalysis: The logical approach to knowledge organization. *Information Processing & Management*, 49(2), 545-557. <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2012.10.001>
- Hoopes, J. L., Mescall, D., & Pittman, J. A. (2012). Do IRS Audits Deter Corporate Tax Avoidance? *The Accounting Review*, 87(5), 1603-1639. <https://doi.org/10.2308/accr-50187>
- Hurt, R. K. (2010). Development of a Scale to Measure Professional Skepticism. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 29(1), 149-171. <https://doi.org/10.2308/aud.2010.29.1.149>

- Hurt, R. K., Brown-Liburd, H., Earley, C. E., & Krishnamoorthy, G. (2013). Research on Auditor Professional Skepticism: Literature Synthesis and Opportunities for Future Research. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 32(Supplement 1), 45-97. <https://doi.org/10.2308/ajpt-50361>
- I. vanHoek, R., Harrison, A., & Christopher, M. (2001). Measuring agile capabilities in the supply chain. *International Journal of Operations & Production Management*, 21(1/2), 126-148. <https://doi.org/10.1108/01443570110358495>
- Janbaz, M., Hassan, M. K., Floreani, J., Dreassi, A., & Jiménez, A. (2022). Political risk in banks: A review and agenda. *Research in International Business and Finance*, 62, 101713. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2022.101713>
- Janvrin, D., Bierstaker, J., & Lowe, D. J. (2008). An Examination of Audit Information Technology Use and Perceived Importance. *Accounting Horizons*, 22(1), 1-21. <https://doi.org/10.2308/acch.2008.22.1.1>
- Joh, S. W. (2003). Corporate governance and firm profitability: Evidence from Korea before the economic crisis. *Journal of Financial Economics*, 68(2), 287-322. [https://doi.org/10.1016/S0304-405X\(03\)00068-0](https://doi.org/10.1016/S0304-405X(03)00068-0)
- Johnstone, K. M., & Bedard, J. C. (2001). Engagement Planning, Bid Pricing, and Client Response in the Market for Initial Attest Engagements. *The Accounting Review*, 76(2), 199-220. <https://doi.org/10.2308/accr.2001.76.2.199>
- Johnstone, K. M., & Bedard, J. C. (2003). Risk Management in Client Acceptance Decisions. *The Accounting Review*, 78(4), 1003-1025. <https://doi.org/10.2308/accr.2003.78.4.1003>
- Karamanou, I., & Vafeas, N. (2005). The Association between Corporate Boards, Audit Committees, and Management Earnings Forecasts: An Empirical Analysis. *Journal of Accounting Research*, 43(3), 453-486. <https://doi.org/10.1111/j.1475-679X.2005.00177.x>
- Kessler, M. M. (1963). Bibliographic coupling between scientific papers. *American Documentation*, 14(1), 10-25. <https://doi.org/10.1002/asi.5090140103>
- Khan, A., Muttakin, M. B., & Siddiqui, J. (2013). Corporate Governance and Corporate Social Responsibility Disclosures: Evidence from an Emerging Economy. *Journal of Business Ethics*, 114(2), 207-223. <https://doi.org/10.1007/s10551-012-1336-0>
- Khurana, I. K., & Raman, K. K. (2004). Litigation Risk and the Financial Reporting Credibility of Big 4 versus Non-Big 4 Audits: Evidence from Anglo-American Countries. *The Accounting Review*, 79(2), 473-495. <https://doi.org/10.2308/accr.2004.79.2.473>

- Kim, Y., Park, M. S., & Wier, B. (2012). Is Earnings Quality Associated with Corporate Social Responsibility? *The Accounting Review*, 87(3), 761-796. <https://doi.org/10.2308/accr-10209>
- Kirchler, E., Hoelzl, E., & Wahl, I. (2008). Enforce dversus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework. *Journal of Economic Psychology*, 29(2), 210-225. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2007.05.004>
- Klein, A. (2002). Audit committee, board of director characteristics, and earnings management\$. *Journal of Accounting and Economics*, 26.
- Kleven Jacobsen, H., Knudsen B., M., Kreiner Thustrup, C., Pedersen, S., & Saez, E. (2011). Unwilling or Unable to Cheat? Evidence From a Tax Audit Experiment in Denmark. *Econometrica*, 79(3), 651-692. <https://doi.org/10.3982/ECTA9113>
- Kolk, A., & Perego, P. (2008). Determinants of the adoption of sustainability assurance statements: An international investigation. *Business Strategy and the Environment*, n/a-n/a. <https://doi.org/10.1002/bse.643>
- Krishnan, G. V., & Yu, W. (2011). Further evidence on knowledge spillover and the joint determination of audit and non-audit fees. *Managerial Auditing Journal*, 26(3), 230-247. <https://doi.org/10.1108/02686901111113181>
- Krishnan, J. (2005). Audit Committee Quality and Internal Control: An Empirical Analysis. *The Accounting Review*, 80(2), 649-675. <https://doi.org/10.2308/accr.2005.80.2.649>
- Kuhn, J. R., & Sutton, S. G. (2010). Continuous Auditing in ERP System Environments: The Current State and Future Directions. *Journal of Information Systems*, 24(1), 91-112. <https://doi.org/10.2308/jis.2010.24.1.91>
- Kumar, S., Lim, W. M., Pandey, N., & Christopher Westland, J. (2021). 20 years of Electronic Commerce Research. *Electronic Commerce Research*, 21(1), 1-40. <https://doi.org/10.1007/s10660-021-09464-1>
- Lawrence, A., Minutti-Meza, M., & Zhang, P. (2011). Can Big 4 versus Non-Big 4 Differences in Audit-Quality Proxies Be Attributed to Client Characteristics? *The Accounting Review*, 86(1), 259-286. <https://doi.org/10.2308/accr.00000009>
- Levy, M., Hadar, I., Greenspan, S., & Hadar, E. (2010). Uncovering cultural perceptions and barriers during knowledge audit. *Journal of Knowledge Management*, 14(1), 114-127. <https://doi.org/10.1108/13673271011015606>
- Liu, Z., Yin, Y., Liu, W., & Dunford, M. (2015). Visualizing the intellectual structure and evolution of innovation systems research: A bibliometric analysis. *Scientometrics*, 103(1), 135-158. <https://doi.org/10.1007/s11192-014-1517-y>

- López de Prado, M. (2019). Beyond Econometrics: A Road map Towards Financial Machine Learning. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3365282>
- Marti, J. M. V. (2000). ICBS: Intellectual Capital Benchmarking Systems. *International Journal of Technology Management*, 20(5/6/7/8), 799. <https://doi.org/10.1504/IJTM.2000.002890>
- McGuire, S. T., Omer, T. C., & Wang, D. (2012). Tax Avoidance: Does Tax-Specific Industry Expertise Make a Difference? *The Accounting Review*, 87(3), 975-1003. <https://doi.org/10.2308/accr-10215>
- Merediz-Solà, I., & Bariviera, A. F. (2019). A bibliometric analysis of bitcoin scientific production. *Research in International Business and Finance*, 50, 294-305. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2019.06.008>
- Moed, H. F., Glänzel, W., & Schmoch, U. (Ed.). (2005). Handbook of Quantitative Science and Technology Research: The Use of Publication and Patent Statistics in Studies of S&T Systems. *Springer Netherlands*. <https://doi.org/10.1007/1-4020-2755-9>
- Myers, J. N., Myers, L. A., & Omer, T. C. (2003). Exploring the Term of the Auditor-Client Relationship and the Quality of Earnings: A Case for Mandatory Auditor Rotation? *The Accounting Review*, 78(3), 779-799. <https://doi.org/10.2308/accr.2003.78.3.779>
- Nelson, M. W., Elliott, J. A., & Tarpley, R. L. (2002). Evidence from Auditors about Managers' and Auditors' Earnings Management Decisions. *The Accounting Review*, 77(s-1), 175-202. <https://doi.org/10.2308/accr.2002.77.s-1.175>
- Noyons, E. C. M., Moed, H. F., & Van Raan, A. F. J. (1999). Integrating research performance analysis and science mapping. *Scientometrics*, 46(3), 591-604. <https://doi.org/10.1007/BF02459614>
- O'Leary, D. E. (2017). Configuring block chain architectures for transaction information in blockchain consortiums: The case of accounting and supply chain systems. *Intelligent Systems in Accounting, Finance and Management*, 24(4), 138-147. <https://doi.org/10.1002/isaf.1417>
- Palmrose, Z.-V., Richardson, V. J., & Scholz, S. (2004). Determinants of market reaction to earnings statement announcements. *Journal of Accounting and Economics*, 37(1), 59-89. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2003.06.003>
- Peasnell, K. V., Pope, P. F., & Young, S. (2005). Board Monitoring and Earnings Management: Do Outside Directors Influence Abnormal Accruals? *Journal of Business Finance & Accounting*, 32(7-8), 1311-1346. <https://doi.org/10.1111/j.0306-686X.2005.00630.x>

- Perego, P., & Kolk, A. (2012). Multinationals' Accountability on Sustainability: The Evolution of Third-party Assurance of Sustainability Reports. *Journal of Business Ethics*, 110(2), 173-190. <https://doi.org/10.1007/s10551-012-1420-5>
- Pflugrath, G., Roebuck, P., & Simnett, R. (2011). Impact of Assurance and Assurer's Professional Affiliation on Financial Analysts' Assessment of Credibility of Corporate Social Responsibility Information. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 30(3), 239-254. <https://doi.org/10.2308/ajpt-10047>
- Rennings, K., Ziegler, A., Ankele, K., & Hoffmann, E. (2006). The influence of different characteristics of the EU environmental management and auditing scheme on technical environmental innovations and economic performance. *Ecological Economics*, 57(1), 45-59. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2005.03.013>
- Reverte, C. (2009). Determinants of Corporate Social Responsibility Disclosure Ratings by Spanish Listed Firms. *Journal of Business Ethics*, 88(2), 351-366. <https://doi.org/10.1007/s10551-008-9968-9>
- Rossetto, D. E., Bernardes, R. C., Borini, F. M., & Gattaz, C. C. (2018). Structure and evolution of innovation research in the last 60 years: Review and future trends in the field of business through the citations and co-citations analysis. *Scientometrics*, 115(3), 1329-1363. <https://doi.org/10.1007/s11192-018-2709-7>
- Schauer, A., Vasconcelos, A. C., & Sen, B. (2015). The ShaRInK framework: A holistic perspective on key categories of influences shaping individual perceptions of knowledge sharing. *Journal of Knowledge Management*, 19(4), 770-790. <https://doi.org/10.1108/JKM-12-2014-0519>
- Simnett, R., Vanstraelen, A., & Chua, W. F. (2009). Assurance on Sustainability Reports: An International Comparison. *The Accounting Review*, 84(3), 937-967. <https://doi.org/10.2308/accr.2009.84.3.937>
- Sipahi, S., & Timor, M. (2010). The analytic hierarchy process and analytic network process: An overview of applications. *Management Decision*, 48(5), 775-808. <https://doi.org/10.1108/00251741011043920>
- Slemrod, J., & Weber, C. (2012). Evidence of the invisible: Toward a credibility revolution in the empirical analysis of tax evasion and the informal economy. *International Tax and Public Finance*, 19(1), 25-53. <https://doi.org/10.1007/s10797-011-9181-0>
- Small, H. (1973). Co-citation in the scientific literature: A new measure of the relationship between two documents. *Journal of the American Society for Information Science*, 24(4), 265-269. <https://doi.org/10.1002/asi.4630240406>

- Small, H. (2006). Tracking and predicting growth areas in science. *Scientometrics*, 68(3), 595-610. <https://doi.org/10.1007/s11192-006-0132-y>
- Tunger, D., & Eulerich, M. (2018). Bibliometric analysis of corporate governance research in German-speaking countries: Applying bibliometrics to business research using a custom-madedatabase. *Scientometrics*, 117(3), 2041-2059. <https://doi.org/10.1007/s11192-018-2919-z>
- Turker, D., & Altuntas, C. (2014). Sustainable supply chain management in the fast fashion industry: An analysis of corporatereports. *European Management Journal*, 32(5), 837-849. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2014.02.001>
- White, H. D., & Griffith, B. C. (1981). Author cocitation: A literature measure of intellectual structure. *Journal of the American Society for Information Science*, 32(3), 163-171. <https://doi.org/10.1002/asi.4630320302>
- Wu, A. Y.-H., Little, V. J., & Low, B. (2016). In bound open innovation for pharmaceutical markets: A case study of an antidiabeticdrug in-licensingdecision. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 31(2), 205-218. <https://doi.org/10.1108/JBIM-10-2013-0236>
- Xie, B., Davidson, W. N., & DaDalt, P. J. (2003). Earnings management and corporate governance: The role of the board and the audit committee. *Journal of Corporate Finance*, 9(3), 295-316. [https://doi.org/10.1016/S0929-1199\(02\)00006-8](https://doi.org/10.1016/S0929-1199(02)00006-8)
- Yip, J. Y. T., Lee, R. W. B., & Tsui, E. (2015). Examining knowledge audit for structured and unstructured business processes: A comparative study in two Hong Kong companies. *Journal of Knowledge Management*, 19(3), 514-529. <https://doi.org/10.1108/JKM-10-2014-0420>
- Yoon, K., Hoogduin, L., & Zhang, L. (2015). Big Data as Complementary Audit Evidence. *Accounting Horizons*, 29(2), 431-438. <https://doi.org/10.2308/acch-51076>

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK MUHASEBE STANDARTLARININ ENTEGRE RAPORLAMADA KULLANIMINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA*

Prof. Dr. Tunç KÖSE**

Doç. Dr. Şafak AĞDENİZ***

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS276-ÖS299

ÖZ

Entegre raporlama, sürdürülebilirlik konularını da kapsayan işletmelerin değer yaratma potansiyellerini gösteren önemli kurumsal raporlama türlerinden biridir. Gün geçtikçe entegre raporlamayı tercih eden işletme sayısı da artmaktadır. Entegre raporlarda sunulan finansal veya finansal olmayan performans bilgilerinin hazırlanmasında sürdürülebilirlik muhasebesi önemli bir araç olmaktadır. Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartlarının oluşturulması ile birlikte sürdürülebilirlik muhasebesinin de önemi artmıştır. Bu kapsamda çalışmanın amacı, entegre raporlama ile sürdürülebilirlik muhasebe standartlarının uyumunu değerlendirmek olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, çimento sektöründe faaliyet gösteren üç işletmenin 2021 yılı entegre raporları içerik analizi kullanılarak incelenmiştir. Yapılan içerik analizi sonucunda; işletmelerden Çimsa'nın söz konusu standartlara tam olarak uygun şekilde raporlama yaptığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik Muhasebesi, Entegre Raporlama, Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları, Sürdürülebilirlik.

JEL Sınıflandırması: M40, M48, Q01, Q56

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 30.11.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 24.02.2023
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, tkose@ogu.edu.tr,

orcid.org/0000-0002-7578-4837

*** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, agdeniz@ogu.edu.tr,

orcid.org/0000-0003-0373-4694

Atıf (Citation): Köse, T. ve Ağdeniz, Ş. (2023). Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartlarının Entegre Raporlamada Kullanımına İlişkin Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS276-ÖS299. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1212518>

A RESEARCH ON THE USE OF SUSTAINABILITY ACCOUNTING STANDARDS IN INTEGRATED REPORTING

ABSTRACT

Integrated reporting is one of the important types of corporate reporting that shows the value creation potential of businesses, including sustainability issues. The number of companies that prefer integrated reporting is increasing day by day. Sustainability accounting is an important tool in the preparation of financial or non-financial performance information presented in the integrated reports. With the creation of Sustainability Accounting Standards, the importance of sustainability accounting has increased. In this context, the aim of the study is to evaluate the compatibility of integrated reporting and sustainability accounting standards. For this purpose, the integrated reports of three companies operating in the cement sector for the year 2021 were examined using content analysis. As a result of the content analysis, Çimsa, one of the companies, is reporting in full compliance with the said standards.

Key Words: Sustainability Accounting, Integrated report, Sustainability Accounting Standards, Sustainability.

JEL Classification: M40, M48, Q01, Q56

EXTENDED ABSTRACT

PURPOSE AND MOTIVATION:

The aim of the study was to determine the harmonization of integrated reporting and sustainability accounting standards and the role of sustainability accounting in preparing integrated reporting. For this purpose, the following research question was asked:

- Are the integrated reports issued in Turkey prepared in accordance with sustainability accounting standards?

METHODOLOGY

In the study, data were collected with document analysis based on qualitative research approach, and content analysis was used in the analysis of the data. In the study, the integrated reports of the three companies operating in the cement sector in Turkey for the year 2021 were examined using the content analysis method. The reason why the cement industry was chosen is that it has important contributions in the field of sustainability due to its high carbon load and that companies operating in this industry publish more than one regular integrated report. In the study, it has been examined how the performance measures determined for the nine standards determined in the "Construction Materials Sustainability Accounting Standards" three companies included in the scope of the study.

RESULTS AND DISCUSSIONS

The performance measures included in the Sustainability Accounting Standards are under the title of “Our Sustainability Performance” by Oyak Cement; under the title of “Our Environmental Performance and Sustainability Management” by Nuh Çimento and under the title of “Our Performance” by Çimsa. Çimsa also presented the Sustainability Accounting Standards Reference Table in the annex of the integrated report.

It is seen that the 2021 integrated report published by Çimsa has been prepared in full compliance with the sustainability accounting standards. The performance measures specified in the standards in the company were calculated and presented exactly. While it is stated that Nuh Çimento and Oyak Çimento comply with the sustainability accounting standards in their 2021 Integrated Reports and are based on the performance measures in these standards, it is seen that partially appropriate reporting is made under some headings.

CONCLUSION AND IMPLICATION

The integrated reports of all three companies generally meet the performance measures determined in SASB standards. However, Oyak Çimento and Nuh Çimento have been found to report partially in accordance with the standard under some titles. While sustainability accounting provides data related to the determined quantitative performance measures, it is seen that sustainability management accounting provides data in qualitative performance measures.

The study is one of the first studies in the literature to deal with the relationship between integrated reporting and sustainability accounting in practice. Although it is new, integrated reporting, which is widely accepted today, will be an output of accounting information systems. Although there is no obligation to implement the Sustainability Accounting Standards, it is seen that it is referenced by the practitioners in integrated reporting. The main limitation of the study is that it only deals with companies operating in the cement sector. In future studies, more general results can be obtained by expanding the data set.

1. GİRİŞ

Sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanması tehlikeye atılmadan, bugünkü neslin ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanmaktadır (Our Common Future, 1987). Yaşanan iklim ve su krizleri, covid pandemisi, doğal afetler, sürdürülebilirlik çalışmalarının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Schaltegger vd., 2022, s.2).

Menfaat sahipleri, işletmelerin sadece finansal performanslarını değil, sürdürülebilir bir dünyaya katkılarını da görmeyi beklemektedirler. Sürdürülebilirlik konusundaki bu mevcut durum, menfaat sahiplerinin işletmelerden olan beklentilerini de değiştirmiştir. Dolayısıyla geleneksel finansal raporlama çerçevesinin yaşanan gelişmelere paralel olarak giderek genişlediği görülmektedir. Bu kapsamda, son yıllarda sürdürülebilirlik çalışmaları ile ilgili raporlama yapan işletmelerin sayısının oldukça fazla olduğu gözlenmektedir. KPMG (2020) tarafından yapılan bir araştırmada; dünya çapındaki 5200 işletmenin yer aldığı endeksteki işletmelerin %80'inin sürdürülebilirlik raporlaması, yine bu işletmelerin %60'ının ise sürdürülebilirlik verisini faaliyet raporlarında sunduğu belirtilmiştir.

Sürdürülebilirlik bilgilerinin raporlanmasında yaşanan son gelişmelerden biri ise, entegre raporlamadır. Entegre raporlama, işletmenin çevresel, sosyal ve yönetim performansını finansal ve finansal olmayan verilerle açıklayan ve sunan bir rapor olarak tanımlanmaktadır (Eccles & Saltzman, 2011, s.57). Son yıllarda, sürdürülebilirlik konularının entegre raporlama aracılığıyla sunulduğu yönünde bir eğilim görülmektedir. İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (SKD Türkiye) tarafından yapılan bir araştırmada (2021, s.15); sürdürülebilirlik raporlarının oranının 2018'de %67 iken, 2021'de %60'a düştüğü, bunun sebebinin ise, sürdürülebilirlik ve finansal bilgileri birleştiren entegre ve yıllık raporların artışı olarak belirtilmiştir. Sürdürülebilirlik, entegre raporlama çerçevesinde açıkça yer almamasına rağmen, Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi'nin amacının, uzun vadede sürdürülebilir değer geliştirmeye yönelik kurumsal çabaları desteklemek olarak vurgulanması, zımnen de olsa sürdürülebilirliğin entegre raporlamanın amacı olduğunu göstermektedir (Stacchezzini, 2016, s.103; Kraten, 2017, s.9).

Son dönemde entegre raporlama ve sürdürülebilirlik ile ilgili önemli bir gelişme de, Kasım 2020'de Değer Raporlama Vakfı (Value Reporting Foundation-VRF)'nin kurulmuş olmasıdır. Söz konusu vakıf, Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi'nin (International Integrated Reporting Council-IIRC) ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu'nun (Sustainability Accounting Standards Board-SASB) birleşmesi ile kurulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda VRF, yeni yapısında, birleşik bir stratejiye sahip tek bir küresel organizasyon olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Yapılan bu açıklamalar doğrultusunda, çalışmanın amacı; entegre raporlama ile sürdürülebilirlik muhasebe standartlarının uyumu olarak belirlenmiştir. Bu amaç kapsamında çalışmanın araştırma sorusu aşağıdaki gibi kurgulanmıştır:

Türkiye'de düzenlenen entegre raporlar, sürdürülebilirlik muhasebe standartlarına uygun olarak hazırlanmakta mıdır?

Sürdürülebilirlik muhasebesi ve entegre raporlamanın birlikte ele alındığı çok fazla çalışma bulunmamakla birlikte yapılan çalışmaların da kavramsal düzeyde kaldığı görülmektedir. Bu kapsamda çalışma ile bu alandaki boşluğa önemli bir katkı yapılacağı değerlendirilmektedir. Çalışmada, 2021

yılında entegre rapor yayımlayan çimento sektörüne ait 3 işletmenin entegre raporları “içerik analizi” yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde, İnşaat Malzemeleri Sürdürülebilirlik Muhasebe Standardında kullanılan ölçüler temel alınmış ve bu sektördeki entegre raporların ilgili sürdürülebilirlik muhasebe standardına uyumu incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde sürdürülebilirlik raporları ve entegre raporlama kavramsal olarak ele alınmış, bu kapsamda sürdürülebilirlik muhasebe standartlarına ve Değer Raporlama Vakfı'na yer verilmiştir. Üçüncü bölümde literatür taraması yer almaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, çalışmanın yöntemine ve bulgularına yer verilmiştir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI VE ENTEGRE RAPORLAMA

1900'lü yılların başında ortaya atılan sürdürülebilirlik kavramının içeriğinde; bugüne kadar yaşanan gelişmeler ve değişimler etkili olmuştur. İçinde bulunduğumuz yüzyılda, sürdürülebilirlik içeriğinin daha da genişlediği görülmektedir.

Rekabet edebilirlik ve sürdürülebilir büyüme, günümüz işletmeleri tarafından temel hedef olarak belirlenmiştir (Busco vd., 2014, s.24). Sürdürülebilirlik alanında yapılan çalışmalar ve bu çalışmaların ölçümü, raporlanması, işletmelerin kârlılıklarında önemli bir rol oynamaktadır. Sürdürülebilirliğin önemli bir konu haline gelmesi ile birlikte sürdürülebilir faaliyetlerin ölçümü ve raporlanması konusunun muhasebeye de etkileri olmuştur. Geleneksel finansal tablolar, bir şirketin uzun vadeli değer yaratma kabiliyetine katkıda bulunan tüm faktörleri kapsamadığından, piyasa değeri genellikle defter değerinden farklıdır. Bu “değer boşluğunun” çoğu, kurumsal yönetimin yanı sıra çevresel, sosyal ve insan sermayelerinin yönetimi veya yanlış yönetimi ile ilişkilendirilmektedir. Günümüzde kurumsal raporlama, bir karar vericinin tüm önemli riskleri ve fırsatları anlamasını artıracak sürdürülebilirlik bilgilerinin ölçülmesini ve raporlanmasını kolaylaştırmak için geleneksel finansal tabloların ötesine geçmiştir. Bu bağlamda, sürdürülebilirlik raporları, işletmelerin ekonomik, çevresel ve sosyal sorumluluklarını kısacası sürdürülebilirliğin boyutlarını ne düzeyde yerine getirdiği ile ilgili bilgi sunması açısından önemli bir araç haline gelmiştir.

Sürdürülebilir bir dünyanın öneminin giderek artması ve menfaat sahiplerinin işletmenin finansal verilerinin yanı sıra sürdürülebilirlik alanında yapılan çalışmalarını da görmek istemesi ile birlikte söz konusu çalışmaların yer aldığı raporların yayınlandığı görülmektedir. Söz konusu bu bilgiler, günümüzde sürdürülebilirlik raporları aracılığıyla ayrı olarak sunulabildiği gibi faaliyet raporları içinde bir bölüm olarak da sunulabilmektedir. Bazı işletmeler ise, söz konusu bilgileri sosyal medya, internet siteleri aracılığıyla da paylaşabilmektedir. Sürdürülebilirlik bilgilerinin yer aldığı kurumsal raporlama araçlarından biri de entegre raporlamadır. Entegre raporlamanın kullanımı, özellikle 2010 yılından sonra giderek artan bir ivme ile hız kazanmıştır.

Entegre raporlama, sürdürülebilir bir toplum için önemli bir adım (Eccless & Saltzman, 2011, s.56) ve bir işletmenin sürdürülebilirlik taahhüdünün aracı olarak değerlendirilmektedir (Eccless vd., 2010, s.4). Entegre raporlama konusunda ilk çalışmalardan olan ve “Tek Rapor (One Report)” olarak adlandırılan çalışmada entegre raporlama “bir işletmenin yıllık raporunda bulunan finansal ve açıklayıcı bilgileri kurumsal sosyal sorumluluk veya sürdürülebilirlik raporlarında bulunan finansal olmayan (çevresel, sosyal ve yönetim sorunları gibi) ve açıklayıcı bilgilerle birleştiren tek bir rapor” olarak tanımlanmıştır (Eccless vd. 2010, s.10). Entegre raporlama, işletmenin çevresel, sosyal ve yönetim performansını finansal ve finansal olmayan verilerle açıklayan, sunan (Eccles & Saltzman, 2011, s.57) ve işletmelerin nasıl değer yarattığını gösteren bir rapor olarak ele alınmaktadır (Busco vd., 2013:4).

Menfaat sahipleri, işletmenin çevresel ve sosyal performansının ele alındığı sürdürülebilirlik raporlarındaki bilgiler ile finansal performans ve firma değeri arasındaki ilişkiyi tam olarak kuramadığı için, bu raporlar yatırımcıların beklentilerini karşılamada yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, ortaya çıkan entegre raporlama ile yatırımcıların daha kapsayıcı olarak bilgilendirilmesi ve işletmenin gelecekteki performansı hakkında doğru karar alabilmelerinin sağlanması amaçlanmıştır (Gençoğlu & Aytaç, 2016, s.54). Nitekim, çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde toplam 65 işletme yer almaktadır. Söz konusu işletmelerin 2021 kurumsal raporlarına bakıldığında, 9 işletmenin sürdürülebilirlik; 18 işletmenin ise entegre rapor yayınladığı görülmektedir. Söz konusu bu durum, sürdürülebilirlik konularının raporlanmasında entegre raporlamanın bir araç olarak kullanımının tercih edildiğinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Entegre raporlama, işletme yöneticilerini sürdürülebilirlik konularını işletmenin vizyonu, stratejisi, risk yönetimi, yönetim muhasebesi, kontrol ve raporlama sistemlerine entegre etmeye teşvik etmektedir (Maas vd., 2016, s.242).

2.1. Değer Raporlama Vakfı

VRF, yeni yapısında, birleşik bir stratejiye sahip tek bir küresel organizasyon olarak faaliyetlerine devam etmektedir. VRF, zaman içinde kurumsal değer yaratılması, korunması ve erozyonu konularında işletmelerin ve yatırımcıların ortak bir anlayış geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. VRF, iş dünyası ve yatırımcıların karar verme sürecini “Entegre Düşünce İlkeleri”, “Entegre Raporlama Çerçevesi” (<ER> Çerçevesi) ve “SASB Standartları” olmak üzere üç temel kaynakla desteklemeyi hedeflemektedir. Bu üç kaynak, tamamlayıcı bir araç seti olarak VRF tarafından ele alınmaktadır (Value Reporting Foundation, 2021:3):

- *Entegre Düşünce İlkeleri*: Entegre düşünce; bir kuruluşun çeşitli işletme ve fonksiyonel birimleri arasındaki ilişkileri ve kullandığı ya da etkilediği sermaye öğelerini aktif şekilde hesaba katmasıdır (Uluslararası <ER> Çerçevesi, 202, s.53). Bu bağlamda entegre düşünce ilkeleri, yönetim kurulları ve yönetim tarafından karar alma ve eylemleri geliştirmek için değer nasıl yaratıldığına dair daha iyi bir anlayış sağlamaktadır. Entegre düşünce sayesinde kuruluşlar, iş

modellerini ve stratejilerini dış çevreye yanıt verecek ve riskleri ve fırsatları anlayacak şekilde uyarlayabilmektedirler.

- <ER> Çerçevesi: Bir entegre rapor, bir kuruluşun stratejisinin, kurumsal yönetiminin, performansının ve beklentilerinin kuruluşun dış çevresi bağlamında kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmayı nasıl sağlayacağını kısa ve öz bir şekilde bildirilmesidir (Uluslararası <ER> Çerçevesi, 2021, s.10). <ER> çerçevenin amacı ise, bir entegre raporun toplam içeriğini düzenleyen Kılavuz İlkeler ve İçerik Öğeleri sağlamak ve bunların altında yatan temel kavramları açıklamaktır (Uluslararası <ER> Çerçevesi, 2021, s.10). Çerçeve, ilkelere dayalı bir yaklaşımla geniş içerik ve sunum gereksinimleri sağlamaktadır.
- SASB Standartları: Standartlar, bir entegre rapora hangi içeriğin ekleneceğini bildirmek için sektöre özel ayrıntılı açıklama konuları ve ölçümleri için yol göstermektedir. Aynı zamanda bir kuruluşun uzun vadeli değer yaratma becerisiyle en yakından bağlantılı olan çevresel, sosyal ve yönetim (Environmental, Social and Governance - ESG) konularının alt kümesindeki performansa ilişkin de içgörü sağlamaktadır. Standartlar, karşılaştırılabilir, tutarlı ve güvenilir bilgiler sağlayarak çerçeveyi desteklemektedir.

VFR'nin araçları birlikte kullanıldığında, işletmelerin ve yatırımcıların kurumsal değer ve bunun nasıl yaratıldığı, korunduğu veya erozyona uğradığı konusunda daha etkin bir şekilde iletişim kurmasını sağlayan sürekli bir geri bildirim döngüsü oluşmaktadır. Dünya genelinde kuruluşlar, <ER> Çerçevesi ve SASB Standartlarının tamamlayıcı faydalarından giderek daha fazla yararlanmaktadır (Value Reporting Foundation, 2021, s.3). ABN AMRO Bank Hollanda bankası, BASF Almanya merkezli bir kimyasal üretim işletmesi, Ford Motor Company ABD merkezli bir otomobil üreticisi, Itaú Unibanco Brezilya merkezli bir özel sektör bankası, Tepco Holdings Inc. bir Japon elektrik kuruluşu ve Unilever PLC, İngiltere merkezli bir tüketim malları üreticisi bu kuruluşlara örnek olarak verilmektedir.

< ER > Çerçevesi ve SASB Standartlar, birbirini tamamladığı için birçok işletme raporlama ihtiyaçlarını karşılamak için her ikisini de kullanmaktadır. < ER > Çerçevesini ve SASB Standartlarını birlikte kullanan şirketler, araçların nicel sektöre özgü metriklerin yanı sıra niteliksel bağlam ve faaliyetlerin raporlanması için güçlü bir yapı sağladığını paylaşmaktadırlar (Value Reporting Foundation, 2021, s.4).

2.2. SASB Standartları

SASB standartları, SASB tarafından, halka açık şirketler tarafından gönüllü olarak mevcut ABD düzenlemelerinin gerektirdiği şekilde ilgili evraklarda önemli sürdürülebilirlik faktörleri hakkında

açıklamalar yapabilmeleri için tasarlanmıştır. Yatırımcılar için karar verme açısından faydalı ve ihraççılar için uygun maliyetli sürdürülebilirlik bilgisine duyulan ihtiyaca yönelik piyasa odaklı standartlar paketidir. SASB, standartlarını ve ölçütlerini mevcut çerçeveler ve düzenleyici başvurular veya endüstri tarafından geliştirilmiş en iyi uygulamalar gibi diğer raporlama mekanizmaları ve protokolleri ile uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır (SASB Conceptual Framework, 2017, s.6).

Bu nedenle, SASB standartlarında, sürdürülebilirlik muhasebesinin rolü; mevcut veya gelecekteki finansal değeri etkilemesi muhtemel önemli, sektöre özgü sürdürülebilirlik konularına ilişkin operasyonel ölçütlere veri sağlamasıdır. Sürdürülebilirlik muhasebesi tarafından hesaplanan SASB metrikleri, hem niteliksel hem de niceliksel olarak yatırımcıların ve alacaklıların ilgisini çekecek ve böylece iletişim kurmaya ve şirket performansını daha eksiksiz bir şekilde temsil etmeye yardımcı olacaktır (SASB Conceptual Framework, 2017, s.5).

Sürdürülebilirlik muhasebesi, sürdürülebilirlik ile ilgili sorunların inovasyon, iş modelleri ve kurumsal yönetim üzerindeki etkilerini de içermektedir. Bu nedenle, SASB'nin sürdürülebilirlik konuları; çevre, sosyal sermaye, insan sermayesi, iş modeli ve inovasyon ile liderlik ve yönetim şeklinde beş geniş sürdürülebilirlik boyutu altında düzenlenmiştir (SASB Conceptual Framework, 2017, s.2). SASB, geçici standartlarını geliştirirken, bu beş sürdürülebilirlik boyutu altında organize edilen 30 kapsamlı ilgili sürdürülebilirlik konularını belirlemiştir.

Geleneksel endüstri sınıflandırma sistemleri, şirketleri, gelir kaynaklarına göre gruplandırmaktadır, SASB'nin yaklaşımı ise, şirketlerin kaynak yoğunluğunu dikkate alması ve riskler ve fırsatlar dahil olmak üzere benzer sürdürülebilirlik özelliklerine sahip endüstrileri bir arada gruplandırma şeklindedir. SASB bu gruplandırmayı, SASB Sürdürülebilir Sanayi Sınıflandırma Sistemi (SASB Sustainable Industry Classification System-SICS) başlığı altında tanımlamaktadır ve standartların sınıflandırılması da bu yaklaşım çerçevesinde ele alınmıştır. Bu sistemin sınıflandırılmış başlıkları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 1. SASB Sürdürülebilir Sanayi Sınıflandırma Sistemi

Tüketim	Hizmetler
<ul style="list-style-type: none">• Tarım ürünleri• Et, Kümes Hayvanları ve Süt Ürünleri• İşlenmiş gıdalar• Alkolsüz İçecekler• Alkollü İçecekler• Tütün• Ev ve Kişisel Ürünler• Çok Hatlı ve Özel Perakendeciler ve Distribütörler• Gıda Perakendecileri ve Distribütörleri• İlaç Perakendecileri ve Bakkallar• E-Ticaret• Giyim, Aksesuar ve Ayakkabı• Yapı Ürünleri ve Mefruşat• Cihaz İmalatı• Oyuncaklar ve Spor Malzemeleri	<ul style="list-style-type: none">• Eğitim• Profesyonel Hizmetler• Oteller ve Konaklama• Kumarhaneler ve Oyunlar• Restoranlar• Dinlenme Tesisleri• Yolcu Hatları• Reklam ve Pazarlama• Medya Üretimi ve Dağıtım• Kablo ve Uyu

Tablo 1. SASB Sürdürülebilir Sanayi Sınıflandırma Sistemi (devamı)

Finansal <ul style="list-style-type: none">• Ticari Bankalar• Yatırım Bankacılığı ve Aracılık• Varlık Yönetimi ve Saklama Faaliyetleri• Tüketici Finansmanı• İpotek Finansmanı• Güvenlik ve Ticaret Borsaları• Sigorta	Yenilenemez kaynaklar <ul style="list-style-type: none">• Petrol ve Gaz – Arama ve Üretim• Petrol ve Gaz – Orta Akım• Petrol ve Gaz – Rafinaj ve Pazarlama• Petrol ve Gaz – Hizmetler• Kömür İşletmeleri• Demir Çelik Üreticileri• Metaller ve Madencilik• İnşaat Malzemeleri
Sağlık hizmeti <ul style="list-style-type: none">• Biyoteknoloji• İlaçlar• Tıbbi Ekipman ve Malzemeler• Sağlık Hizmeti Sunumu• Sağlık Hizmetleri Distribütörleri• Yönetilen Bakım	Yenilenebilir Kaynaklar ve Alternatif Enerji <ul style="list-style-type: none">• Biyoyakıtlar• Güneş Enerjisi• Rüzgar Enerjisi• Yakıt Pilleri ve Endüstriyel Piller• Ormancılık ve Ormancılık• Kağıt Hamuru ve Kağıt Ürünleri
Altyapı <ul style="list-style-type: none">• Elektrik Tesisleri• Gaz Tesisleri• Su Tesisleri• Atık Yönetimi• Mühendislik ve İnşaat Hizmetleri• Ev Müteahhitleri• Gayrimenkul Sahipleri, Geliştiriciler ve Yatırım Ortaklıkları• Emlak Hizmetleri	Kaynak Dönüşümü <ul style="list-style-type: none">• Kimyasallar• Havacılık ve Savunma• Elektrikli ve Elektronik Ekipmanlar• Endüstriyel Makine ve Ürünler• Konteynerler ve Paketleme
Teknoloji ve İletişim <ul style="list-style-type: none">• Elektronik İmalat Hizmetleri & Özgün Tasarım İmalatı• Yazılım ve BT Hizmetleri• Donanım• Yarı iletkenler• Telekomünikasyon• İnternet Medyası ve Hizmetleri	Toplu taşıma <ul style="list-style-type: none">• Otomobiller• Otomobil Parçaları• Araç Kiralama ve Kiralama• Havayolları• Hava Taşımacılığı ve Lojistik• Deniz Taşımacılığı• Demiryolu Taşımacılığı• Karayolu Taşımacılığı

Kaynak: SASB Conceptual Framework, 2017, s.22

3. LİTERATÜR TARAMASI

Temel çıktısı finansal raporlar olan muhasebe, zaman içinde yaşanan değişimlere uyum sağlamak için yeni kurumsal raporlama araçlarını da desteklemektedir. Bu kapsamda alt muhasebe uzmanlıklarının geliştiği görülmektedir. Sürdürülebilirlik muhasebesi, muhasebenin bu uzmanlık alanlarından biri olarak sürdürülebilirlik konularında yayınlanacak raporlara önemli katkılar sağlamaktadır. Sürdürülebilirlik muhasebesi ile ilgili gerek ulusal gerekse uluslararası literatürde birçok çalışma yapıldığı görülmektedir.

Yapılan literatür taramasında ağırlıklı olarak sürdürülebilirlik ve muhasebe ilişkisinin ele alındığı (Lamberton, 2005; Tüm, 2014; Şenal & Ateş, 2012, Yücel, 2016; Saban vd., 2017) görülmektedir. Lamberton (2005) çalışmasında, sürdürülebilirlik muhasebesinin tarihsel gelişimini ele almıştır. Akarçay (2014), sürdürülebilirlik muhasebesi standartları kurulu hakkında bilgi sunmuştur. Şakar ve Sarıdoğan (2016) tarafından yapılan çalışmada da sürdürülebilirlik muhasebesi ve standartları kavramsal olarak ele alınmıştır. Yücel (2016) sürdürülebilirlik kavramını ele aldığı çalışmasında, sürdürülebilirlik ve muhasebe ilişkisini kavramsal olarak incelemiş ve sürdürülebilirlik muhasebesi, sosyal muhasebe, çevresel yönetim muhasebesi kavramlarını açıklamıştır. Güvemli vd. (2016)

çalışmalarında, sürdürülebilirlik raporlamasındaki Türk Muhasebe düşüncesindeki gelişmeleri ele aldıkları çalışmalarında sürdürülebilirlik raporlarının hazırlanmasında muhasebe verilerinin neler olduğunu açıklamışlardır. Saban vd. (2017) çalışmalarında, sürdürülebilirlik raporlama çerçevelerini ve raporlamada muhasebenin rolünü kavramsal olarak incelemişlerdir. Demircioğlu ve Ever (2019) çalışmalarında, sürdürülebilirlik muhasebesini teorik olarak açıklamışlar ve Türkiye’de sürdürülebilirlik raporlaması hakkında yapılan düzenlemelere yer vermişlerdir.

Ayrıca yönetim muhasebesi kapsamında sürdürülebilirliğin ele alındığı çalışmalar da bulunmaktadır. Gerşil vd. (2009) çalışmalarında, ürün tasarımı ve çevresel yönetim muhasebesini kavramsal olarak incelemiştir. Akbaş (2011) çalışmasında, çevresel yönetim muhasebesini kavramsal olarak ele almıştır. Kaya (2016) çalışmasında, sürdürülebilir yönetim muhasebe sistemini kavramsal olarak ele almış ve faaliyete dayalı maliyetleme ile uyumunu değerlendirmiştir. Yereli ve Yakın (2009) ve Özçelik (2017) ise, çalışmalarında çevresel yönetim muhasebesi kapsamında malzeme akış maliyet muhasebesini kavramsal olarak incelemiştir. Nartey ve Poll (2021), küçük ve orta boy üretim işletmelerinin sürdürülebilirliğinde rol oynayan yenilikçi yönetim muhasebesi uygulamalarını yaptıkları literatür taraması ile ortaya koymuşlardır. Yazarlar, bu çalışma sonucunda elde ettikleri bulgulara göre belirledikleri 7 yenilikçi yönetim muhasebesi uygulamasından birini çevresel yönetim muhasebesini olarak belirlemişlerdir. Burritt vd. (2002) çalışmalarında, kavramsal olarak çevresel yönetim muhasebesini ele almışlardır. Petcharat ve Mula (2010) çalışmalarında, sürdürülebilirlik yönetim muhasebesini çevresel ve sosyal muhasebeyi içine alan bir sistem olarak tanımlamışlardır. Avustralya’da faaliyet gösteren 1000 üretim işletmesinin çevresel ve sosyal yönetim muhasebesi uygulamaları anket kullanılarak tespit edilmiştir. Schaltegger (2018) çalışmasında, çevresel yönetim muhasebesini gezegensel sınırlar kapsamında değerlendirmiştir. Çalışmada, belirlenen dokuz adet gezegensel sınıra ilişkin çevresel yönetim muhasebesinin araçlarının neler olabileceği belirtilmiştir. Maas vd. (2016) çalışmalarında, sürdürülebilirlik değerlendirmesi, yönetim muhasebesi, yönetim kontrolü ve raporlama arasındaki bağlantılara ilişkin literatür taraması yapmış ve sayılan bu dört unsur hakkında bir çerçeve önermişlerdir. Jasch ve Lavicka (2006), 6 işletmede çevresel yönetim maliyetleri, sağlık ve güvenlik, risk yönetimi ve diğer sosyal konuları değerlendirmişlerdir. Zyznarska-Dworczak (2018), sürdürülebilirlik yönetim muhasebesinin gelişimini Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde 1945-2017 yılları arası yayımlanan dergilerin bibliyometrik analizi ile tespit etmiştir.

Entegre raporlama ve sürdürülebilirlik muhasebesi kapsamında yapılan çalışmaların ise, kısıtlı olduğu görülmektedir. Altınay (2016) tarafından yapılan çalışmada, entegre raporlama ve entegre raporlamada sürdürülebilirlik muhasebesinin rolü kavramsal olarak ele alınmıştır. Aracı ve Yüksel (2017) ise, entegre raporlamada muhasebe meslek mensuplarının rolünü teorik olarak incelemişler ve Türkiye’de muhasebe eğitiminde entegre raporlama için bir öneride bulunmuşlardır. Jinga ve Dumitru (2014, 2015) Novo Nordisk ve Takeda işletmelerinin entegre raporlarında yer alan verileri boylamsal

veri analizi ile inceleyerek bu raporlarda kullanılan çevresel yönetim muhasebesi araçlarının neler olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada ise, entegre raporlamada sunulan verilerin SASB standartlarına uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığı yapılan uygulama ile ortaya konmuştur.

4. ENTEGRE RAPORLAMANIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK MUHASEBESİ STANDARTLARI PERFORMANS GÖSTERGELERİNE UYUMU

Entegre raporlama, sürdürülebilir bir toplum için önemli bir adım (Eccless & Saltzman, 2011, s.56) ve bir işletmenin sürdürülebilirlik taahhüdünün aracı (Eccless vd., 2010, s.4) olarak menfaat sahiplerine işletmelerin sürdürülebilirlik çalışmaları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Sürdürülebilirlik alanında yapılan çalışmaların performans bilgilerinin, nicel veya nitel olarak sunulması değerlendirme açısından önemli bir göstergedir. Bu kapsamda sürdürülebilirlik muhasebesi, bu performans ölçümlerini raporlamada ve entegre rapor hazırlanmasında görev almaktadır. Sürdürülebilirlik muhasebe standartları da bu bağlamda muhasebeye bir yön çizmektedir.

4.1. Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmanın amacı, entegre raporlama ile sürdürülebilirlik muhasebesi standartlarının uyumunu değerlendirmek olarak belirlenmiştir. İçerik analizinin söz konusu amacı gerçekleştirmek için uygun bir yöntem olduğu düşünülmektedir. Çalışmada, nitel araştırma yaklaşımına dayalı doküman incelemesi ile veriler toplanmış ve verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi ile ilgili literatürdeki çeşitli tanımlamalar incelendiğinde; içerik analizinin, şirketler ve paydaşlar arasında önemli bir iletişim aracı olan çeşitli finansal raporların ve açıklamaların içeriğinin nesnel ve sistematik olarak analizinde kullanılması uygun olan bir teknik olduğu görülmektedir (Kılıç, 2018, s.37).

Çalışmada; Türkiye’de çimento sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin 2021 yılına ait entegre raporları içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çimento sektörünün seçilme nedeni ise, karbon yükünün yüksek olmasına bağlı olarak sürdürülebilirlik alanında yapması gereken önemli katkıların olması ve bu alanda faaliyet gösteren işletmelerin birden fazla düzenli entegre rapor yayınlamasıdır. Çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla; çimento sektöründe Çimsa, Oyak Çimento, Nuh Çimento, Aslan Çimento ve Adana Çimento olmak üzere 5 işletme bulunmaktadır. Bu beş işletmeden Aslan Çimento ve Adana Çimento, Oyak Çimento ile birleşmiş ve 2020 yılından itibaren Oyak Çimento adı altında faaliyet göstermektedir. Söz konusu bu işletmelerin yıllar itibarıyla yayınladığı entegre raporlar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 2. Çimento Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Yıllar İtibariyle Yayınladıkları Entegre Raporlar

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Adana Çimento	✓		✓	✓		
Aslan Çimento	✓		✓	✓		
Çimsa	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Nuh Çimento		✓	✓	✓	✓	✓
Oyak Çimento					✓	✓

Çalışmaya dahil edilen entegre raporlara, işletmelerin web sitelerinden ulaşılmıştır. Çalışmada; Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartlarından çimento sektörünün dahil olduğu “İnşaat Malzemeleri Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları”nda belirlenen 9 adet standart için belirlenmiş performans ölçülerinin çalışma kapsamına alınan 3 işletmenin entegre raporlarında ne şekilde raporlandığı incelenmiştir.

SASB, bu standartta sektöre özgü, sürdürülebilirlik açıklama konuları ve muhasebe ölçümleri belirlemiştir. Bu ölçümler, Tablo 3’de gösterilmiştir. Ölçümler; sera gazı emisyonu, hava kalitesi, enerji yönetimi, su yönetimi, atık yönetimi, biyoçeşitlilik etkileri, işgücü, sağlık ve güvenlik, ürün inovasyonu ve fiyatlandırma bütünlüğü ve şeffaflık olmak üzere dokuz başlık altında sınıflandırılmıştır. Her bir başlık, konu özeti ve muhasebe ölçümleri şeklinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Tablo 3. Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Muhasebe Ölçümleri

Konu	Muhasebe Ölçümü	Kategori	Ölçüm Birimi	Kodu
Sera emisyonu	Emisyon sınırlayıcı düzenlemeler kapsamında kapsanan gaz emisyonları	Nicel	Metrik ton (t) CO ₂ -e, 2 Yüzde (%)	EM-CM-110a.1
	Kapsam 1 emisyonlarını yönetmek için uzun vadeli ve kısa vadeli strateji veya planın, emisyon azaltma hedeflerinin ve bu hedeflere karşı bir performans analizinin tartışılması	Tartışma ve analiz		
Hava kalitesi	Aşağıdaki kirleticilerin hava emisyonları: (1) NO _x (N ₂ O hariç), (2) SO _x , (3) partikül madde (PM ₁₀), (4) dioksinler/furanlar, (5) uçucu organik bileşikler (VOC'ler), (6) polisiklik aromatik hidrokarbonlar (PAH'ler) ve (7) ağır metaller	Nicel	Metrik ton (t)	EM-CM-120a.1
Enerji yönetimi	(1) Tüketilen toplam enerji, (2) Yüzde şebeke elektriği, (3) Yüzde alternatifi, (4) Yenilenebilir yüzde	Nicel	Gigajoules (GJ), Yüzde (%)	EM-CM-130a.1
Su yönetimi	(1) Çekilen toplam tatlı su, (2) Geri dönüştürülmüş yüzde, (3) Yüksek veya Aşırı Yüksek Temel Su Stresi olan bölgelerde yüzde	Nicel	Bin metreküp (m ³), Yüzde (%)	EM-CM-140a.1
Atık yönetimi	Üretilen atık miktarı, tehlikeli yüzde, geri dönüştürülen yüzde	Nicel	Metrik ton (t), Yüzde (%)	EM-CM-150a.1

Tablo 3. Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları ve Muhasebe Ölçümleri (devamı)

Biyçeşitlilik etkileri	Aktif siteler için çevre yönetim politikaları ve uygulamalarının tanımı	Tartışma ve analiz		EM-CM-160a.1
	Bozulan karasal alan, etkilenen alanın restore edilen yüzdesi		Dönüm (ac), Yüzde (%)	EM-CM-160a.2
İşgücü, sağlık ve güvenlik	(1) Toplam kaydedilebilir olay oranı (2) Yaklaşık frekans oranı (NMFR) (a) tam zamanlı çalışanlar ve (b) sözleşmeli çalışanlar	Nicel	Oran	EM-CM-320a.1
	Bildirilen silikozis vakalarının sayısı	Nicel	Sayı	EM-CM-320a.2
Ürün inovasyonu	Sürdürülebilir bina tasarımı ve inşaat sertifikalarında kredi almaya hak kazanan ürünlerin yüzdesi	Nicel	Yıllık satış geliri göre yüzde (%)	EM-CM-410a.1
	Kullanım ve/veya üretim sırasında enerji, su ve/veya malzeme etkilerini azaltan ürünler için toplam adreslenebilir pazar ve pazar payı	Nicel	Raporlama birimi, Yüzde (%)	EM-CM-410a.2
Fiyatlandırma Bütünlüğü ve Şeffaflık	Kartel faaliyetleri, fiyat sabitleme ve anti-tröst faaliyetleri ile ilgili yasal takipler sonucunda oluşan toplam parasal kayıp tutarı	Nicel	Raporlama birimi, para birimi,	EM-CM-520a.1

Kaynak: Construction Materials Sustainability Accounting Standard, 2018, s. 6-7)

4.2. Çalışmanın Bulguları

Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartlarında yer alan performans ölçüleri, Oyak Çimento tarafından “Sürdürülebilirlik Performansımız” başlığı adı altında; Nuh Çimento tarafından “Çevresel Performansımız ve Sürdürülebilirlik Yönetimi” başlıkları altında; Çimsa tarafından ise “Performansımız” başlığı altında sunulmuştur. Çimsa ayrıca entegre rapor ekinde Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları Referans Tablosu’nu da sunmuştur.

Yapılan içerik analizi sonucu; işletmelerin sürdürülebilirlik performans göstergelerinin Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları’na uyumuna ilişkin veriler Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Çimsa, Oyak ve Nuh Çimento’nun Entegre Raporlarında Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartlarının Gösterilmesi

Konu	Muhasebe Ölçümü	Kategori	Kodlar	Çimsa	Oyak	Nuh Çimento
Sera gazı emisyonu	Emisyon sınırlayıcı düzenlemeler kapsamında kapsanan yüzde	Nicel	EM-CM-110a.1	✓	✓	✓
	Kapsam I emisyonlarını yönetmek için uzun vadeli ve kısa vadeli strateji veya planın, emisyon azaltma hedeflerinin ve bu hedeflere karşı bir performans analizinin tartışılması	Tartışma ve analiz	EM-CM-110a.2	✓	Kısmen	Kısmen
Hava kalitesi	Aşağıdaki kirlenmelerin hava emisyonları: (1) NO _x (N ₂ O hariç), (2) SO _x , (3) partikül madde (PM ₁₀), (4) dioksinler/furanlar, (5) uçucu organik bileşikler (VOC’ler), (6) polisiklik aromatik hidrokarbonlar (PAH’ler) ve (7) ağır metaller	Nicel	EM-CM-120a.1	✓	Kısmen	Kısmen

Tablo 4. Çimsa, Oyak ve Nuh Çimento'nun Entegre Raporlarında Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartlarının Gösterilmesi (devamı)

Enerji yönetimi	(1) Tüketilen toplam enerji, (2) Yüzde şebeke elektriği, (3) Yüzde alternatifi, (4) Yenilenebilir yüzde	Nicel	EM-CM-130a.1	✓	Kısmen	✓
Su yönetimi	(1) Çekilen toplam tatlı su, (2) Geri dönüştürülmüş yüzde, (3) Yüksek veya çok su sorunu yaşanan bölgelerde gerçekleştirilen su çekişinin oranı	Nicel	EM-CM-140a.1	✓	Kısmen	Kısmen
Atık yönetimi	Üretilen atık miktarı, tehlikeli malzemelerin yüzdesi, geri dönüştürülen yüzde	Nicel	EM-CM-150a.1	✓	Kısmen	✓
Biyoeçşitlilik etkileri	Aktif faaliyetler için çevre yönetim politikaları ve uygulamalarının tanımı	Tartışma ve analiz	EM-CM-160a.1	✓	✓	✓
	Bozulan karasal alan, etkilenen alanın restore edilen yüzdesi	Nicel	EM-CM-160a.2	✓	-	-
İşgücü, sağlık ve güvenlik	(1) Toplam kaydedilebilir olay oranı (2) Yaklaşık frekans oranı (NMFR) (a) Tam zamanlı çalışanlar ve (b) Sözleşmeli çalışanlar	Nicel	EM-CM-320a.1	✓	✓	Kısmen
	Bildirilen silikozis vakalarının sayısı	Nicel	EM-CM-320a.2	✓	-	-
Ürün inovasyonu	Sürdürülebilir bina tasarımı ve inşaat sertifikalarında kredi almaya hak kazanan ürünlerin yüzdesi	Nicel	EM-CM-410a.1	✓	-	-
	Kullanım ve/veya üretim sırasında enerji, su ve/veya malzeme etkilerini azaltan ürünler için toplam adreslenebilir pazar ve pazar payı	Nicel	EM-CM-410a.2	-	-	-
Fiyatlandırma Bütünlüğü ve Şeffaflık	Kartel faaliyetleri, fiyat sabitleme ve anti-tröst faaliyetleri ile ilgili yasal takipler sonucunda oluşan toplam parasal kayıp tutarı	Nicel	EM-CM-520a.1	✓	-	-

Çimsa tarafından yayınlanan 2021 entegre raporu, sürdürülebilirlik muhasebe standartları ile tam olarak uyumlu bir şekilde hazırlandığı görülmektedir. İşletmede, ürün inovasyonu için belirlenen ikinci ölçüt harici standartta belirtilen performans ölçütleri birebir hesaplanmış ve sunulmuştur.

Nuh Çimento ve Oyak Çimento'nun ise, 2021 Entegre Raporlarında sürdürülebilirlik muhasebe standartlarına uyumlu olduğu ve bu standartlardaki performans ölçülerinin temel aldığı belirtilmekle beraber bazı başlıklarda kısmen uygun raporlama yapıldığı görülmektedir. Aşağıda dokuz performans ölçütü ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Sera gazı emisyonu ile ilgili belirlenen iki adet performans ölçütünden ilki olan EM-CM-110a.1 referanslı gösterge tüm işletmeler tarafından raporlanmıştır. Söz konusu bu ölçütte yer alan emisyon sınırlayıcı düzenlemeler kapsamında kapsanan yüzdeye ilişkin veriler işletmeler tarafından aşağıdaki gibi verilmiştir:

Oyak Çimento : 262.000 ton

Nuh Çimento : 845 ton

Çimsa : 6.09 milyon ton

İkinci ölçüt EM-CM-110a.2 referanslı kapsam 1 emisyonlarını yönetmek için uzun vadeli ve kısa vadeli strateji veya planın emisyon azaltma hedeflerinin ve bu hedeflere karşı bir performans analizine ilişkin nitel bir ölçüttür. Bu kapsamda Nuh Çimento ve Oyak Çimento'nun genel bilgi verdiği görülmektedir. Çimsa ise SASB Referans tablosunda konuya ilişkin olarak aşağıdaki bilgiyi sunmuştur:

“Çimsa CO² emisyonlarını azaltmaya yönelik sistematik çalışmalar yürütmekte ve yatırımlar hayata geçirmektedir. Enerji verimliliği, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve düşük emisyon içeriğine sahip alternatif yakıt çeşitliliğinin sağlanması Çimsa'nın emisyon azaltma stratejisinin ana eksenleridir. 2021 yılında çimento ürün başına ortaya çıkan CO² emisyonunda gri çimento için %3,1 azalma sağlanmıştır.”

Oyak çimento, kapsam 1 emisyonlarına ilişkin olarak çimento sektörünün toplam ulusal emisyonlar içindeki payını vermiş ve Aslan Çimento Döner Fırın Hattı Modernizasyon Projesinin tamamlanarak emisyon azaltımı hedeflerinin sürdürdüğünü belirtmiştir.

Nuh çimento ise, belirlemiş olduğu sera gazı azaltma hedeflerine yönelik çalışmaları olduğunu belirtmiş ve bu çalışmalardan en önemli olanları aşağıdaki gibi belirtmiştir:

- Düşük klinker içerikli ürün üretimi
- Atık Isı Geri Kazanım (WHR) Tesisi ve HES (Hidroelektrik Santral) ile yenilenebilir enerji üretimi ve kullanımı
- Verimlilik projeleri ile özgül enerjinin azaltılmasıdır.

Hava kalitesi ile ilgili olarak standartta 7 adet hava kirleticiye yer verilmektedir. Çimsa standartta belirtilen tüm hava kirleticilere ilişkin nicel bilgilere yer verirken; Oyak Çimento'nun NO_x; Nuh Çimento'nun ise NO_x-SO_x-PM hava kirleticilerine ilişkin bilgi verdikleri görülmektedir. Oyak Çimento söz konusu bilgileri grafik aracılığıyla sunmuş, diğer iki işletme gibi kesin rakamlar vermemiştir. Hava kalitesine ilişkin olarak işletmeler tarafından sunulan veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 5. Nuh Çimento ve Çimsa Tarafından Açıklanan Hava Kirleticileri

	NO _x	Sox	Partikül Madde	Dioksinler/Furanlar	Uçucu Organik Bileşenler	Polisiklik Aromatik Hidrokarbonlar	Ağır Metaller
Nuh Çimento	18.125.273 kg	141.459 kg	1.176.226 kg	-	-	-	-
Çimsa	23.599,62 ton	768,98 ton	92.28 ton	0.000000010081 ton	92.71 ton	0 ton	1.63 ton

İlgili performans ölçütünde sunulması istenen bilgilerin ne şekilde sunulacağı belirtilmediğinden; Oyak Çimento'nun kesin rakamlar yerine grafik aracılığıyla sunmayı, Nuh Çimento'nun kg olarak sunmayı Çimsa'nın ise ton olarak sunmayı tercih ettiği görülmektedir.

Enerji yönetimi konusunda standartta verilen performans ölçülerinden tamamı Nuh Çimento ve Çimsa tarafından sunulmuştur. Oyak ise bu ölçülerden ikisini sunmuştur. İşletmeler tarafından sunulan bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo 6. İşletmeler Tarafından Sunulan Enerji Yönetimine İlişkin Ölçümler

	Oyak Çimento	Nuh Çimento	Çimsa
Tüketilen toplam enerji	7.303.799 Gcal	46.893 TEP	7.669.074 MWh
Yüzde şebeke elektriği	-	21.527.338 kWh	700.974,23 MWh
Yenilenebilir yüzde	1.641.012 Gcal (%22.5)	12.001 TEP (%25.6)	34.039,32 MWh

Su yönetimi konusunda, 3 adet performans göstergesi belirlenmiştir. Çimsa her üç göstergeye ilişkin performans bilgisini sunmuştur. Oyak Çimento ve Nuh Çimento ise çekilen toplam tatlı su ve geri dönüştürülmüş sulara ise yüzde olarak değil miktar olarak bilgi sunmuştur. İşletmeler tarafından sunulan bilgiler aşağıdaki gibidir.

Tablo 7. İşletmeler Tarafından Su Yönetimine İlişkin Ölçümler

	Oyak Çimento	Nuh Çimento	Çimsa
Çekilen toplam tatlı su	2.464.999 m ³	1.743.324 m ³	2.776.618,26 m ³
Geri dönüştürülmüş yüzde	342.718 m ³	227.777 m ³	%62.4
Yüksek veya çok su sorunu yaşanan bölgelerde gerçekleştirilen su çekişinin oranı	-	-	%100

Atık yönetimi konusunda, Çimsa ve Nuh Çimento tarafından belirlenen üç göstergeye ilişkin performans bilgileri aşağıdaki gibi sunulmuştur:

Tablo 8. İşletmeler Tarafından Atık Yönetimine İlişkin Ölçümler

	Nuh Çimento	Çimsa
Üretilen atık miktarı	Tehlikesiz olmayan atık:2.513ton	Tehlikesiz atık:2.665,05 ton
	Tehlikeli atık:381 ton	Tehlikeli atık:250.46 ton
Tehlikeli malzemelerin yüzdesi	%3	%8.6
Geri dönüştürülen yüzde	Yüzde olarak belirtilmemiş ancak rakamsal olarak verilmiştir.	%90

Oyak Çimento atık yönetimi konusunda tehlikeli atıklara ilişkin nicel bilgi sunmamış bu konuda “Sıfır Atık Projesi kapsamında, Atıklarımızın kaynağında ayrıştırılması ve sıfır atık felsefesi içinde, atık yönetiminin şekillendirilmesi hedeflenmektedir. 2020’de, tüm şubelerimiz, Sıfır Atık uygulamasına başlamış olup 2021 yılı uygulamanın sağlandığı bir yıl olmuştur.” ifadesine yer vermiştir.

Biyoeçitlilik konusunda; EM-CM-160a.1 referans kodlu “aktif faaliyetler için çevre yönetim politikaları ve uygulamalarının tanımı” her üç işletme tarafından da yapılmıştır. Bu konuda geliştirilen EM-CM-160a.2 referans kodlu göstergeye ilişkin sadece Çimsa tarafından sunulan bilgi aşağıda verilmiştir.

- Aktif maden sahası alanı 3.581,- ha
- Rehabilite edilen saha alanı 30,- ha
- Olumsuz etki edilen karasal alan, etkilenen ve rehabilite edilen karasal alanın oranı %0.8

İşgücü, sağlık ve güvenlik konusunda; EM-CM-320a.1 referans kodlu gösterge, Çimsa tarafından standartta öngörülen şekilde detaylı bir şekilde sunulmuştur. Çimsa tarafından bu göstergeye ilişkin bilgiler aşağıdaki gibi sunulmuştur:

- Doğrudan istihdam kaza sıklık oranı 3.93
- Alt işveren kaza sıklık oranı 4.73
- Doğrudan istihdam kaza ramak kala frekans oranı 9.01
- Alt işveren kaza ramak kala frekans oranı 7.92

Oyak Çimento tarafından bu performans göstergesine ilişkin sunulan bilgiler aşağıdaki gibidir:

Tablo 9. Oyak Çimento Tarafından İşgücü, Sağlık ve Güvenlik Konusunda Sunulan Ölçümler

	Oyak Çimento	Müteahhit Firmalar
İş günü kayıplı	37	19
Ölümcül vaka sayısı	1	0
Meslek hastalığı sayısı	0	0
Kaza Sıklık Oranı	8.12	5.2
Kaza Ağırlık Oranı	0.19	0.11

Nuh Çimento tarafından sunulan bilgiler ise, aşağıdaki gibidir:

- Ölümlü kaza oranı :0
- Kaza sıklık oranı (ölüm hariç yüksek öneme sahip ve gün kayıplı) :5.29
- Kaza sıklık oranı (Yüksek önemli, gün kayıplı ve gün kayıpsız) :21.84

Bu alanda bir diğer gösterge ise, gerçekleşen silikozis vakalarının raporlanmasıdır. Çimsa 1 adet silikozis vakası olduğunu bildirmiş, Nuh Çimento ve Oyak Çimento ise, bu konuda herhangi bir bilgi sunmamıştır.

Ürün inovasyonu konusunda belirlenen EM-CM-410a.1 referans kodlu gösterge sürdürülebilir bina tasarımı ve inşaat sertifikalarında kredi almaya hak kazanan ürünlerin yüzdesi Çimsa tarafından %7.5 olarak sunulurken; Nuh Çimento ve Oyak Çimento bu konuda herhangi bir bilgi sunmamıştır. Ürün inovasyonu konusunda belirlenen bir diğer gösterge olan EM-CM-410a.2 kodlu alanda ise, her üç işletme de herhangi bir bilgi sunmamıştır.

Fiyatlandırma bütünlüğü ve şeffaflık alanında ise EM-CM-520a.1 referans kodlu ölçüt kartel faaliyetleri, fiyat sabitleme ve anti tröst faaliyetleri ile ilgili olarak yasal takipler sonucunda oluşan toplam parasal kayıp tutarıdır. Çimsa söz konusu performans ölçütü için *“raporlama döneminde ilgili konularda sonuçlanmış ve Çimsa’ya yansımış yasal bir kayıp olmadığını”* bildirmiştir. Nuh Çimento ve bu performans ölçütü hakkında Oyak Çimento tarafından herhangi bir bilgi sunulmamıştır.

5. SONUÇ

Günümüzün en önemli ve tartışılan konularından biri sürdürülebilirliktir. Yaşanan finansal krizler, salgın hastalıklar, susuzluk tehdidi vb. konular sürdürülebilir bir Dünya için gerek bireylerin gerekse işletmelerin önemli roller üstlenmesi gerektiğini bir kez daha hatırlatmıştır.

Sürdürülebilirlik konusunda işletmeler tarafından yapılan çalışmaların menfaat sahipleri tarafından bilinmek istenmesi kurumsal raporlama çerçevesini de gün geçtikçe genişletme ve içeriğini zenginleştirmektedir. İşletmelerin sadece geçmiş finansal verileri değil sürdürülebilir bir Dünya için yaptığı faaliyetler, kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma gibi geleceğe yönelik finansal/finansal olmayan verileri de raporlanması beklenmektedir. Bu kapsamda sürdürülebilirlik raporları, işletmeler için önemli bir araç olmaktadır. Ancak sürdürülebilirlik raporları işletmelerin sadece sürdürülebilirlik faaliyetlerine ilişkin performans göstergelerini içermekte, işletmelerin geleceğe yönelik beklentilerini, risklerini, fırsatlarını, değer yaratma faaliyetlerini içermemektedir. Söz konusu bu durum küresel anlamda yeni bir raporlama anlayışını doğurmuştur. Özellikle 2010 yılından sonra entegre raporlama Türkiye’de ve Dünyada giderek kabul gören bir raporlama anlayışı olmuştur.

Entegre raporlama kapsamında, hem finansal raporlar, hem de kurumsal sosyal sorumluluk raporlaması ve sürdürülebilirlik raporlamasına yer verilerek işletmenin etkilediği/etkilendiği çevreye ilişkin bilgiler verilmektedir (Gençoğlu & Aytaç, 2016:52). Sürdürülebilirlik konularının finansal verilerle birlikte sunulduğu ve değer yaratma odaklı entegre raporların önümüzdeki günlerde daha da yaygınlaşacağı değerlendirilmektedir. Nitekim bu durum yapılan araştırmalarda da ortaya konmuştur.

Entegre raporlarda yer alan finansal ya da finansal olmayan performans bilgilerinin hazırlanması konusunda, temel çıktısı finansal raporlar olan muhasebe önemli bir rol oynamaktadır. Muhasebe kurumsal raporlama alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak zaman içinde işletmelere katma değer sağlayacak uzmanlık alanları geliştirmiştir. Çevre muhasebesi, karbon muhasebesi, su muhasebesi, sosyal muhasebe, yeşil muhasebe ve bunların alt dalları gibi literatürde çeşitli adlar ile anılan uzmanlık muhasebe alanları tartışılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilirlik muhasebesi ise, tüm bu muhasebe türlerini içine alan şemsiye bir kavram olarak sürdürülebilirlik alanında yapılan faaliyetlere ilişkin finansal ve finansal olmayan verileri kaydeden, kayıt altına alan, izleyen ve raporlayan bir muhasebe türüdür. Bu alanda yapılacak raporlama ve içeriklerinin belirlenmesi için Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları Kurulu tarafından Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları yayınlanmıştır.

VRF, menfaat sahiplerinin karar verme sürecini “Entegre Düşünce İlkeleri”, “Entegre Raporlama Çerçevesi” (<ER> Çerçevesi) ve “SASB Standartları” olmak üzere üç temel kaynakla desteklemeyi hedeflemektedir. Bu üç kaynak, tamamlayıcı bir araç seti olarak VRF tarafından ele alınmaktadır (Value Reporting Foundation, 2021:3). Dolayısıyla entegre raporların hazırlanmasında sürdürülebilirlik muhasebesi önemli bir oynamaktadır ve SASB standartları aracılığıyla, raporlanacak bilgilerin hazırlanmasında gerekli bilgileri sağlayan bir araç olmaktadır.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda çalışmanın amacı; entegre raporlamada SASB İnşaat Malzeme standartlarının uyumunu araştırmak olarak belirlenmiştir. Bu amaca yönelik olarak Türkiye’de çimento sektöründe faaliyet gösteren üç işletmenin 2021 yılına ait entegre raporları içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmaya dahil olan işletmeler; Çimsa, Oyak Çimento ve Nuh Çimento’dur. Her üç işletmenin entegre raporları genel olarak SASB standartlarında belirlenen performans ölçülerini karşılamakla birlikte; Çimsa tarafından yayınlanan 2021 yılı entegre raporun, sürdürülebilirlik muhasebe standartlarında belirlenen performans ölçülerinin biri hariç tamamını ölçerek entegre raporunda sunduğu görülmektedir. İşletmede, standartlarda belirtilen performans ölçüleri birebir hesaplanmış ve sunulmuştur. Nuh Çimento ve Oyak Çimento’nun ise, 2021 Entegre Raporlarında sürdürülebilirlik muhasebe standartlarına uyumlu olduğu ve bu standartlardaki performans ölçülerinin temel aldığı belirtilmekle beraber bazı başlıklarda kısmen uygun raporlama yapıldığı görülmektedir. Nuh Çimento ve Oyak Çimento’nun enerji yönetimi dışında kalan diğer sekiz performans ölçütlerinden tamamını sunmadığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak da SASB standartlarına uygun raporlama ve entegre raporlama konusunda yasal zorunlu düzenlemeler olmamasının etkili olduğu değerlendirilmektedir. Çalışmada ayrıca işletmelerin verileri belirli bir standartta sunmadığı tespit edilen bir diğer başlıktır.

Litratürde, ağırlıklı olarak sürdürülebilirlik ve muhasebe ilişkisi ile yönetim muhasebesi kapsamında sürdürülebilirliğin ele alındığı çalışmalar bulunmaktadır. Entegre raporlama ve sürdürülebilirlik

muhasebesi kapsamında yapılan çalışmaların ise, kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çalışma, literatürde sürdürülebilirlik muhasebesi standartlarının entegre raporlamada kullanımına ilişkin yapılan nadir çalışmalardan biridir. Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartlarının uygulama zorunluluğu olmamasına rağmen entegre raporlamada uygulayıcılar tarafından referans alındığı görülmektedir. Yeni olmasına rağmen günümüzde önemli ölçüde kabul gören entegre raporlama işletmelerde temel çıktıları kurumsal raporlar olan muhasebe bilgi sistemlerinin bir çıktısı olacağı değerlendirilmektedir. Çalışmanın temel sınırlılığı, sadece çimento sektöründe faaliyet gösteren işletmeleri ele almasıdır. Çimento sektörünün seçilme nedeni ise, karbon yükünün yüksek olmasına bağlı olarak sürdürülebilirlik ölçümlerinin kullanılması ve bu alanda faaliyet gösteren işletmelerin birden fazla düzenli entegre rapor yayınlamasıdır. Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda veri seti genişletilerek daha genel sonuçlar elde edilebilir.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- TK, ŞA; Yazı Taslağı- TK, ŞA; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- TK, ŞA; Son Onay ve Sorumluluk- TK, ŞA.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- TK, ŞA; Drafting Manuscript- TK, ŞA; Critical Revision of Manuscript- TK, ŞA; Final Approval of Accountability- TK, ŞA.

KAYNAKÇA

- Akarçay, Ç. (2014). Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu. *Öneri Dergisi*, 11(42), 1-11.
- Akbaş, H. E. (2011). Çevresel Yönetim Muhasebesi: Özellikleri, Unsurları ve Kullanım Alanları. *World of Accounting Science*, 13(3), 29-59.

- Altınay, A. T. (2016). Entegre Raporlama ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 47-64.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/sbe/issue/27211/291200>
- Aracı, H., & Yüksel, F. (2017). Entegre Raporlamada Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü ve Muhasebe Müfredatlarında Entegre Raporlama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19(2), 389-414.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/mbdd/issue/54663/745954>
- Bekefi, T., & Epstein, M. J. (2016). 21st Century Sustainability. *Strategic Finance*, 98(5), 28.
- Burritt, R.L., Hahn, T. & Schaltegger, S. (2002). Towards a Comprehensive Framework for Environmental Management Accounting-Links Between Business Actors and Environmental Management Accounting Tools. *Australian Accounting Review*, 12(2), 39-50.
<https://doi.org/10.1111/j.1835-2561.2002.tb00202.x>
- Busco, C., Frigo, M.L., Quattrone, P. & Riccaboni, A. (2013). Integrated reporting concepts and cases that redefine corporate accountability. *Springer International Publishing: Switzerland*.
- Busco, C., Frigo, M.L., Quattrone, P. & Riccaboni, A. (2014). Leading Practices in Integrated Reporting. *Strategic Finance*, September, 23-32.
- Construction Materials Sustainability Accounting Standard. (2018). *Version 2018.10*
- Demircioğlu, E. N., & Ever, D. (2019). Sürdürülebilirlik Muhasebesinin Teorik Açından İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(3), 59-72.
<https://doi.org/10.35379/cusosbil.644980>
- Eccles, R. G., Krzus, M. P., & Krzus, M. P. (2010). One report : Integrated reporting for a sustainable strategy. *John Wiley & Sons, Incorporated*.
- Eccles, R.G. & Saltzman, D. (2011). Achieving Sustainability Through Integrated Reporting. *Stanford Social Innovation Review*, Summer, 56-61.
- Gerşil, M., Gerşil, A., & Soysal, M. (2009). Ürün Tasarımı ve Çevresel Yönetim Muhasebesi. *Celal Bayar Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 83-92.
- Gençoğlu, Ü. G., & Aytaç, A. (2016). Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre Raporlamanın Önemi Ve BIST Uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 72, 51-66.
<https://doi.org/10.25095/mufad.396719>
- Güvemli, B., Yaz, D. A., & Aydın, S. (2016). Mali Tabloların Çağdaşlaşması Ve Sürdürülebilirlik Raporlamaları Karşısında Türk Muhasebe Düşüncesindeki Gelişmeler. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11, 169-196. <https://dergipark.org.tr/en/pub/muftad/issue/30118/324933>

- Hernádi, B. H. (2012). Green Accounting for Corporate Sustainability. *Theory, Methodology, Practice*, 8(02), 23-30.
- Jasch, C. & Lavicka, A. (2006). Pilot Project on Sustainability Management Accounting with The Syrian Automobile Cluster. *Journal of Cleaner Production*, 14, 1214-1227. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2005.08.007>
- Jasch, C. & Stasiskiene, Z. (2005). From Environmental Management Accounting To Sustainability Management Accounting. *Environmental Research, Engineering and Management*, 4(34), 77-88.
- Jinga, G., & Dumitru, M. (2014, October 14). Management accounting tools: support for integrated reporting. *The 2nd International Scientific Conference IFRS: Global Rules and Local Use*, Oct. 10, 2014, Prague, 54-63.
- Jinga, G., & Dumitru, M. (2014). The Management Accounting Tools and the Integrated Reporting. *Sea Practical Application of Science*, Volume III, 1(7), 45-49.
- Kaya, N. (2016). Sürdürülebilir Yönetim Muhasebe Sistemi. *International Journal of Academic Value Studies*, 2(2), 20-35.
- KPMG, 2020, THE KPMG Survey of Sustainability Reporting 2020, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2020/11/the-time-has-come.pdf>
- Kraten, M. (2017). Transforming Integrated Reporting Into Integrated Information Management. *The CPA Journal*, July, 6-9.
- Lamberton, G. (2005, March). Sustainability accounting—a brief history and conceptual framework. *Accounting Forum*, Vol. 29, No. 1, 7-26. <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2004.11.001>
- Maas, K., Schaltegger, S. & Crutzen, N. (2016). Integrating Corporate Sustainability Assessment, Management Accounting, Control, And Reporting. *Journal of Cleaner Production*, 136, 237-248. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.05.008>
- Nartey, S. N., & Van Der Poll, H. M. (2021). Innovative Management Accounting Practices For Sustainability Of Manufacturing Small And Medium Enterprises. *Environment, Development and Sustainability*, 23(12), 18008-18039. <https://doi.org/10.1007/s10668-021-01425-w>
- Özçelik, F. (2017). Çevre Yönetim Muhasebesi Uygulamaları İçin Yeni Bir Yaklaşım Malzeme Akış Maliyet Muhasebesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(4), 927-948. <https://doi.org/10.17130/ijmeb.2017433416>
- Petcharat, N. & Mula, J. M. (2010, July 4-6). Sustainability management accounting system (SMAS): towards a conceptual design for the manufacturing industry. *2010 Accounting & Finance Association*

of Australia and New Zealand Conference (AFAANZ 2010), 4-6 July 2010, Christchurch, New Zealand.

- SASB Conceptual Framework (2017). https://www.sasb.org/wp-content/uploads/2020/02/SASB_Conceptual-Framework_WATERMARK.pdf
- Saban, M., Küçüker, H., & Küçüker, M. (2017). Kurumsal Sürdürülebilirlik İle İlgili Raporlama Çerçeveleri ve Sürdürülebilirlik Raporlamasında Muhasebenin Rolü. *İşletme Bilimi Dergisi*, 5(1), 101-115. DOI: 10.22139/jobs.291818
- Schaltegger, S. (2018). Linking Environmental Management Accounting: A Reflection On (Missing) Links To Sustainability And Planetary Boundaries. *Social and Environmental Accountability Journal*, 38(1), 19-29. <https://doi.org/10.1080/0969160X.2017.1395351>
- Schaltegger, S., Christ, K.L., Wenzig, J. ve Burritt, R.L. (2022). Corporate Sustainability Management Accounting And Multi Level Links For Sustainability-A Systematic Review. *International Journal of Management Reviews*, 1-21. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12288>
- SKD Türkiye Reporting Matters Ortak Vizyon Zamanı SKD Türkiye 2021 Raporu. <http://www.skdturkiye.org/files/yayin/reporting-matters-turkiye-2021-raporu.pdf>
- Stacchezzini, R., Melloni, G., & Lai, A. (2016). Sustainability Management And Reporting: The Role Of Integrated Reporting For Communicating Corporate Sustainability Management. *Journal of Cleaner Production*, 136, 102-110. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.01.109>
- Şakar, A. Y., & Sarıdoğan, A. A. (2016). Development of Sustainability Accounting Standards. *Eurasian Business & Economics Journal* S, 1, 43-52. 10.17740/eas.econ.2016-MSEMP-6
- Şenal, S., & Ateş, B. A. (2012). Kurumsal Sürdürülebilirlik İçin Muhasebe ve Raporlama. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, (36), 83-98. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mdbakis/issue/63909/967329>
- Tüm, K. (2014). Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Muhasebeye Yansımaları: Sürdürülebilirlik Muhasebesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 58-81. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ayd/issue/3331/46191>
- Uluslararası <ER> Çerçevesi. (2021). https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2021/09/IR-Framework-2021_Turkish-translation.pdf
- Value Reporting Foundation. (2021). Complementary Tools Using the IR Framework and SASB Standards Together. https://www.sasb.org/wp-content/uploads/2021/10/VRF_ComplemtnryTools-100621b.pdf

Yereli, A. N., & Yakın, V. (2009). Çevresel Yönetim Muhasebesi Aracı Olarak Malzeme Akış Maliyet Muhasebesi Yöntemi. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, (27), 69-90.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/mdbakis/issue/63873/967034>.

Yücel, T. S. (2016). Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Kavramının İncelenmesi ve Muhasebe İle İlişkisi: Teorik Bir Araştırma. *Kesit Akademi Dergisi*, 5, 158-181.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/kesitakademi/issue/59841/864787>.

TÜRKİYE’DE ENTEGRE RAPORLARDA BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNİ AÇIKLAMA KALİTESİNİN BELİRLENMESİ*

Dr. Öğr. Üyesi Seçil ÖZTÜRK YÖNDEMLİ**

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS300-ÖS328

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, kurumsal raporlarda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH) açıklamaları konusunu irdelemek ve Türkiye’de entegre raporlarda SKH açıklama (raporlama) kalitesini araştırmaktır. Bu amaçla, literatür incelenmiş, imalat ve bankacılık sektörlerinde entegre raporlama yapan 18 şirketin 2021 yılı entegre raporları içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Sonuçlara göre, şirketlerin entegre raporlarında SKH açıklama kalitesi yüksektir ve sektörel olarak önemli farklılık bulunmamaktadır. Her iki sektörde de yoğunlaşılan SKH’ler “insana yakışır iş ve ekonomik büyüme”, “sanayi, yenilikçilik ve alt yapı”, “iklim eylemi” ve “amaçlar için ortaklıklar” olmuştur. Bankacılık sektöründe “nitelikli eğitim” ve “eşitsizliklerin azaltılması”, imalat sektöründe “sorumlu üretim ve tüketim” hedefleri öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Entegre Raporlama, SKH Açıklama Kalitesi.

JEL Sınıflandırması: Q01, Q56, M40.

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 02.12.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 27.02.2023
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çan Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, secilozturk@comu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3357-3214

Atıf (Citation): Öztürk Yöndemli, S. (2023). Türkiye’de Entegre Raporlarda Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’ni Açıklama Kalitesinin Belirlenmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS300-ÖS328. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1213456>

DETERMINING THE QUALITY OF DISCLOSURE OF THE UN'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN INTEGRATED REPORTS IN TURKEY

ABSTRACT

The purpose of this study was to examine the subject of Sustainable Development Goal (SDG) disclosure in corporate reports and to investigate the quality of SDG disclosure (reporting) in integrated reports in Turkey. For this purpose, a literature review was conducted and the integrated reports of 18 businesses engaged in integrated reporting in the manufacturing and banking sectors for 2021 were evaluated by means of content analysis method. Accordingly, the quality of SDG disclosure is high in businesses' integrated reports. There is no industry-specific difference. The SDGs concentrated in both sectors were “decent work and economic growth”, “industry, innovation and infrastructure”, “climate action” and “partnerships for the goals”. The goals of “quality education” and “reduced inequalities” came to the fore in the banking sector, while, “responsible production and consumption” was prominent in the manufacturing sector.

Keywords: Sustainable Development Goals, Integrated Reporting, SDG Disclosure Quality.

JEL Classification: Q01, Q56, M40.

EXTENDED SUMMARY

PURPOSE AND MOTIVATION

The contributions of businesses are very important in achieving success in the 17 SDGs, which constitute the UN's 2030 Agenda for Sustainable Development. SDG reporting, on the other hand, it enables that the contributions made by the businesses to the achievement of the SDGs could be evaluated correctly. Integrated reports can serve as strategic tools for disclosure for the SDGs. In the literature, there is not enough research on SDG disclosures in corporate reports, especially in integrated reports. The main motivation of this study was constituted by contributing to the literature and increasing the awareness of businesses to integrate SDGs, which are beneficial in improving the corporate transparency and accountability, into value creation processes and reporting. The objective of this study was to examine the subject of SDG disclosures in corporate reports and to investigate the quality of SDG disclosure in integrated reports in Turkey.

METHODOLOGY

The sample of the research consists of businesses engaged in the manufacturing and banking sectors that publish integrated reports in Turkey. As of 2021, there are a limited number of businesses which have published integrated reports in Turkey. Businesses that publish integrated reports are heavily active

in these two sectors and, in addition, the environmental impacts of the manufacturing sector and the social impacts of the banking sector are more intense; therefore, these two sectors were chosen as samples in order to reveal industry-specific differences more clearly. In this context, the integrated reports of 18 businesses for 2021 were analyzed by content analysis method. The research questions to be answered within the scope of the study are as follows:

Research Question 1: Are the SDGs included in the integrated reports of the businesses?

Research Question 2: What is the level of SDG disclosure quality in businesses' integrated reports? Are there any industry-specific differences?

Research Question 3: Which of the SDGs are explicitly referred to in the integrated reports? Are there any industry-specific differences?

In order to answer the first research question, it was examined whether the SDGs were referred to in the integrated reports within the scope of the study, and the reports that referred SDGs at least once were given a score of "1" and the reports that did not refer were given a score of "0". In order to find an answer to the second research question, the " Measurement Chart of SDG Reporting Quality" in the studies of Hummel and Szekely (2022) was used. A scoring form was built by giving "1" if the relevant items are included in the reports and "0" if they are not included. The scores of the businesses were proportioned to the disclosure quality index, which is "11" in total, and the SDG disclosure quality scores were obtained. The SDGs associated with the goals and/or outputs in each report were also identified. SDGs that were referred at least once in the reports were given a score of "1", while SDGs that were not referred at all were given "0".

RESULTS AND DISCUSSION

When the integrated reports are examined, it is observed that SDG disclosure quality scores are generally high. There is no significant difference on the basis of sectors. Apart from the reports with full scores, the issues that are mostly encountered and reduce the SDG disclosure quality scores in the reports are as follows: In some reports, the SDGs were not included in the executive summaries. In addition, some businesses emphasized their especially positive effects on SDGs similar to the studies of Hummel and Szekely (2022), however, negative effects were not included in many reports. Another issue is that while the SDGs are generally mentioned in the prioritization analysis, the association of outputs and outcomes with the SDGs is ignored. This outcome is supported by the finding of Sultanoğlu and Akdoğan (2020) that businesses that publish integrated reporting generally included the SDGs in the strategy and resource allocation chapters.

All businesses included at least one of the SDGs in their integrated reports. Although Hummel and Szekely (2022) were not taken into account in the measurement of SDG disclosure quality, another issue

detected in the reports was that 17 SDGs were generally included, and the number of businesses referring to 169 sub-goals related to 17 goals were low. Whereas, it is emphasized that the sub-goals should also be correlated for the integration of SDGs into corporate reports. Herein, the important point is that the businesses should determine the SDGs that they have affected or will affect positively and negatively, taking into account their fields of activity, risks, opportunities and priorities, and report their effects accordingly.

The SDGs may differ depending on the businesses' fields of activity and priority areas. All businesses within the scope of the study included at least one of the SDGs in their integrated reports. In both sectors, the goals of decent work and economic growth (SDG 8), industry, innovation and infrastructure (SDG 9), climate action (SDG-13), partnerships for the goals (SDG-17) were commonly focused on. The issues of gender equality (SDG-5) and reduced inequalities (SDG-10) came to the fore in the banking sector unlike the manufacturing sector. In the manufacturing sector, on the other hand, the goal of responsible production and consumption (SDG-12) was more prominent. Stewart et al. (2018) indicated that the goal of "SDG 12 Responsible Production and Consumption" draws attention to the role of the business world in sustainable development. Moreover, the goal of zero hunger (SDG 2) was not included in the reports of manufacturing sector, while, contributions to the goals of zero hunger and reduced poverty were noted in the banking sector. In both sectors, the goal of life below water (SDG 14) remained in the background.

CONCLUSION AND IMPLICATION

The integration of SDGs into business processes and corporate reports is being recommended by various international authorities (GRI, WBCSD, UN Global Compact). In order to ensure sustainable development within planetary boundaries, the International Integrated Reporting Council supports the good analysis of the external environment, the consideration of environmental factors in the value creation process and the inclusion of SDGs in integrated reports, which constitutes an important global vision.

It can be a strategic tool for businesses to include SDG disclosures, which contribute to the improvement of corporate transparency and accountability, in the integrated reports where financial and non-financial information are presented interactively by bringing together the economic, social and environmental dimensions on balance in a single report. During the process of SDG planning, SDGs should be prioritized over priority goals, identified SDGs should be included in the strategies and associated with the outcomes of the activity. In other words, while building a value creation process, SDGs should be taken into account both in terms of setting the goals and evaluating the outcomes and presented in reports by making positive – negative, qualitative – quantitative disclosures.

As part of the future studies, changes in the SDG disclosure quality over the years in integrated reports, SDG disclosure quality in annual reports or sustainability reports, and the relation between SDG disclosure quality and various corporate characteristics can be investigated.

1. GİRİŞ

2030 yılına kadar kalkınmada sürdürülebilirliğin sağlanması için 2015 yılının Eylül ayında Birleşmiş Milletler (BM) üyesi 193 ülke tarafından Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kabul edilmiştir. Hedefler, 17 hedef ve bu hedeflere bağlı 169 alt hedeften oluşmaktadır. BM tarafından 2030'a kadar “yoksulluğu ve açlığı sona erdirmek; ülkeler içindeki ve ülkeler arasındaki eşitsizliklerle mücadele etmek; barışçıl, adil ve kapsayıcı toplumlar inşa etmek; insan haklarını korumak, toplumsal cinsiyet eşitliğini, kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesini teşvik etmek; gezegenin ve doğal kaynakların kalıcı olarak korunmasını sağlamak; farklı ulusal gelişme ve kapasite düzeylerini dikkate alarak, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme, paylaşılan refah ve herkes için insana yakışır iş koşulları yaratmak” hedeflenmektedir. Bu hedefler; insanlar, gezegen, refah, barış ve ortaklık olmak üzere birbirleriyle ilişkili ve eyleme geçirilmesi teşvik edilen “5P”yi oluşturmaktadır (people, planet, prosperity, peace, partnership). SKH’ler, 2000 yılında kabul edilerek 2015 yılına kadar ulaşılması amaçlanan Bin Yıl Kalkınma Hedefleri’ni temel almakta ve özellikle gelişmekte olan ülkeleri hedef alan Bin Yıl Kalkınma Hedefleri’nin daha ötesinde sorunların ortaklaşa çözümü için sanayileşmiş ülkeler dahil olmak üzere tüm ülkeleri kapsamaktadır. Hükümetler, kurumlar, işletmeler, sivil toplum gibi geniş paydaş gruplarını dikkate alarak ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlara dengeli ve entegre bir şekilde yer vermektedir (United Nations General Assembly, 2015). SKH’ler, BM üye devletler tarafından belirlenen ancak yasal olarak bağlayıcılığı olmayan, küresel hedefleri bulunan yeni bir küresel yönetim şeklini ifade etmektedir (Kanie ve diğerleri, 2017). Hedefler birbirleriyle ilişkilidir. Örneğin; yoksulluğun azaltılması sağlıklı yaşama katkıda bulunurken, sağlıklı yaşam eğitime katılımı artırır. SKH’ler dünyayı daha iyi ve yaşanılabilir bir yer haline getirebilmek adına iddialı hedefler sunmakta, kalkınma ve etki yatırımı hakkında konuşmak için ortak bir dil sağlamaktadır (Schramade, 2017, s. 88).

2009 yılında Johan Rockström ve Will Steffen’in öncülüğünde bir grup bilim insanı tarafından; sınırlı dokuz Dünya sistemi belirlenmiştir. Dünyamız şimdiden bu sınırların, iklim değişikliği ve biyosfer bütünlüğü dahil olmak üzere altısını (Kurnaz, 2022) aşmış durumdadır. Gezegenel sınırlar dahilinde yaşamın devam ettirilebilmesi başka bir ifadeyle sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için mevcut küresel vizyon 2030 yılına kadar ulaşılması beklenen 17 SKH olup, SKH’ler dokuz gezegen sınırının tatlı su (SKH 6), iklim (SKH 13), okyanuslar (SKH 14) ve biyolojik çeşitlilik (SKH 15) olmak üzere doğrudan dördünü, sürdürülebilir gıda sistemleri (SKH 2), temiz enerji (SKH 7), sürdürülebilir tüketim ve üretim (SDG 12), sürdürülebilir şehirler (SDG 11) olmak üzere dolaylı olarak tüm sınırları

kapsamaktadır. Gezegensel sınırları aşmamak adına SKH'lerde başarıya ulaşılması hayati öneme sahiptir (Rockström, 2021). BM Genel Sekreteri'nin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve 2015 Paris İklim Anlaşması'nın karara bağlanması sonrası ifade ettiği üzere: "Yoksulluğu sona erdirebilecek ilk nesiliz ve iklim değişikliğinin en kötü etkilerinden kaçınmak için adımlar atabilecek son nesiliz. Yeni bir kalkınma gündeminin, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ve iklim değişikliği anlaşmasının benimsenmesiyle, daha iyi bir gelecek için dünyaya yön verebiliriz." (Biermann ve diğerleri, 2017, s. 29).

BM kararlarında tüm üye devletlerin hükümetlerinin hedeflere ulaşma noktasında isteklerinin yanı sıra SKH'lere ulaşılmasında işletmelerin sorumluluğuna da değinilmiştir (United Nations General Assembly, 2015). Hükümet politikalarına, halk ve kuruluşların (kamu sektörü ve özel sektör) ortaklaşa katılımı ile nihai olarak SKH'lere ulaşılabilir (Li ve diğerleri, 2018). Küresel olarak, sermaye akımlarının ve gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) büyük bölümünü özel sektör oluşturduğu için iş dünyasının SKH'lere ulaşmadaki rolü hükümetler, sivil toplum örgütleri ve sivil halkın rolü kadar kritiktir (Adams ve diğerleri, 2020, s. 5). Özel sektörün harekete geçirilmesi SKH'lerin başarıya ulaşmasında ön koşul olarak vurgulanmaktadır (Witte & Dilyard, 2017, s. 2). Özellikle, "sürdürülebilir üretim ve tüketim modelleri sağlamayı amaçlayan SKH 12 Sorumlu Üretim ve Tüketim hedefi sürdürülebilir kalkınmada iş dünyasının rolüne dikkat çekmektedir" (Stewart ve diğerleri, 2018, s.1751). Literatürde işletmelerin SKH'lere önemli ölçüde katkıda bulunacağını ifade eden çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Berrone ve diğerleri, 2019; Haffar & Searcy, 2017; Garcia-Sanchez ve diğerleri, 2020). Dolayısıyla SKH'lerde başarıya ulaşma noktasında, mikro ölçekte işletmeler ciddi sorumluluk sahibidir. SKH'lere ulaşılmasında işletmelerin katkılarına yönelik örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. SKH'lere Yönelik İşletmelerin Etki Örnekleri

SKH		İşletmelerin Hedeflere Etki Örnekleri
1.Hedef	Yoksulluğa Son	-Cehaletin farkındalığı ve eğitimin önemi konusunun desteklenmesi. -Geçim kaynağı yaratmak. -Eşit ücret ve güvenli çalışma koşulları sağlamak. -Tedarik zincirinde kölelik/bağlı çalışmanın ortadan kaldırılması.
2.Hedef	Açlığa Son	-Gıda israfı ve kaybını azaltmak -İhtiyaç sahiplerine gıda temin etmek. -Gıda israfını veya gıda kaybını azaltmak için sürdürülebilir gıda tüketimi konusunda farkındalığı desteklemek. -Sürdürülebilir tarım ve genetik çeşitlilik konusunda bilgi paylaşımı ve kapasite geliştirme.
3.Hedef	Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam	-Etkili ve kapsayıcı ulusal sağlık sistemini desteklemek. -Sağlıklı yaşam tarzı farkındalığını desteklemek. -Hastalık yayılımı konusunda eğitim sağlamak. -Topluma uygun fiyatlı ve erişilebilir sağlık hizmetleri seçeneği sunmak.
4.Hedef	Nitelikli Eğitim	-Az gelişmiş bölgeler için eğitim altyapılarını desteklemek. -İmkânı olmayan çocuklara burs vermek. -Mesleki ve teknik eğitim programları sunmak. -Çalışanlar için çocuk bakımına destek sağlamak.

Tablo 1. SKH'lere Yönelik İşletmelerin Etki Örnekleri (devamı)

5.Hedef	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	-Düşük gelirli topluluklarda yaşayan kızlar için eğitim fırsatları sağlamak. -Politika ve süreçlere toplumsal cinsiyet eşitliği ilkelerini yerleştirmek. -Tercih edilen tedarikçiler olarak yerel kadın girişimcileri teşvik etmek.
6. Hedef	Temiz Su ve Sanitasyon	-Temiz su ve sanitasyonun önemi konusunda farkındalığı sağlamak. -Yenilikçi teknoloji, güvenli içme suyu ve sanitasyon için yeni ürünler geliştirmek. -Hem toplum hem işyerleri için yağmur suyu toplama üniteleri inşa etmek. -Tedarik zincirinde su kullanımının etkilerini ve su haritalamanın etkilerini kavramak. -Nehir ve kanalları temizlemek -İçme suyu planlarını desteklemek, tuvaletler inşa etmek ve su yönetimini iyileştirmek. -Tedarik zinciri boyunca işyerinde çalışanların suya erişimini sağlamak için işletme konumundan yararlanmak.
7.Hedef	Erişilebilir ve Temiz Enerji	-Sürdürülebilir enerji çözümlerini araştırmak. - Sürdürülebilir enerji çözümlerine/yeşil enerjiye yatırım yapmak. - Temiz enerji üretmek ve yenilenebilir enerji paylarını artırmak için tedarikçilerle çalışmak. - Yatırımları yenilenebilir enerji kaynaklarına ve teknolojilerine yeniden yönlendirmek için karbona dahili bir fiyat belirlemek.
8.Hedef	İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	- Tedarikçilerin adil seçimi ve tedarik zinciri boyunca ekonomik katılımın iyileştirilmesi için çerçeve politikalar oluşturmak. - Kendi tedarik zincirinde tutarlı uygulamalar gerçekleştirmek. - İşyerinde çalışanlara finansal tavsiye vermek. - Dışlanmış kırsal bölgelerdeki gençler için mesleki eğitim programları sunmak ve onlara istihdam fırsatları sağlamak.
9.Hedef	Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	- Daha iyi bir gelecek arayışında yenilikçi teknoloji trendlerini keşfetmek. -Ürün ve hizmetlerin tüm yaşam döngüsü boyunca sosyal, ekonomik ve çevresel etki değerlendirmeleri yapmak. -Tedarik zinciri ve iş modeli boyunca kaynak verimliliği, sürdürülebilirlik ve dayanıklılık sağlamak.
10.Hedef	Eşitsizliklerin Azaltılması	-Aynı düzeyde işlerde erkek ve kadın işçilere eşit ücretlendirme için adil bir ücret politikası çerçevesi hazırlamak. - Erkek ve kadın için aynı istihdam fırsatlarını yaratmak. - Etnik azınlıklar için staj imkânı sağlamak.
11.Hedef	Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	-İş modelleri ve tedarik zincirleri için bir afet risk yönetim planı geliştirmek. -Çalışanlar, tedarik zinciri faaliyetleri ve diğer hizmetler için güvenli ve düşük karbonlu bir ulaşım politikası geliştirmek. - Uygun fiyatlı konut, ulaşım, kültürel mirasın korunması, atık yönetimi ve yeşil kamu hizmetlerinin sürdürülmesi gibi yenilenebilir enerjiye yatırım yapmak.
12.Hedef	Sorumlu Üretim ve Tüketim	-Yenilenebilir enerji kullanımına odaklanan dögüsel modeller geliştirmek. - Tüketici bilincini teşvik etmek ve tüketicileri sürdürülebilir kalkınmaya dahil etmek için farkındalık çalışmaları yürütmek. - Firmaların satılmayan ürünlerini ihtiyaç sahiplerine bağışlamak. -Doğal kaynakları verimli bir şekilde yönetmek, tedarik zincirleri boyunca gıda kayıplarını azaltmak, kimyasal atıkları güvenli bir şekilde yönetmek, atık oluşumunu azaltmak ve sürdürülebilir yaşam tarzları hakkında bilgi sağlamak.
13.Hedef	İklim Eylemi	- Sera gazı emisyon verilerini ve malzeme iklim risk bilgilerini açıklamak. - Erken uyarı teknolojilerine ve sistemlerine yatırım yapmak, iklim ve doğal afetlerle ilgili etkiler konusunda paydaşlar ve topluluklardan oluşan bir ağ oluşturmak. - Karbon ayak izlerini azaltmak için faaliyetleri sürekli olarak izlemek ve kontrol etmek.

Tablo 1. SKH'lere Yönelik İşletmelerin Etki Örnekleri (devamı)

14.Hedef	Sudaki Yaşam	<ul style="list-style-type: none">- Su kaynakları, atık toplama, yeniden kullanım ve geri dönüşümün önemi konusunda farkındalığı desteklemek.- Denizcilik konuları ile ilgili sertifikalar (su ürünleri yetiştiriciliği gibi) almak veya tedarikçilerin bu sertifikaları almasını sağlamak.- Deniz kirliliğini azaltmak.-Deniz teknolojileri geliştirmek.-Küçük ölçekli balıkçılığa pazar erişimi sağlamak.
15.Hedef	Karasal Yaşam	<ul style="list-style-type: none">-Sürdürülebilir ormancılığı teşvik ederek arazi korumasının önemi konusunda farkındalığı desteklemek.-Orman ürünlerine ilişkin orman yönetim sertifikaları ve sertifikalarının alınması veya tedarikçilerin bu sertifikaları almasını sağlamak.-Tüm kaynaklardan toprak kirlenmesini önlemek için toprak ve arazi bozulma riskini değerlendirilmek.
16.Hedef	Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	<ul style="list-style-type: none">-Risk belirlemeleri, etki değerlendirmeleri, yönetim önlemleri, raporlama, şikâyet mekanizmaları ve diğer paydaşların katılım süreçleriyle ilgili durum tespiti araçlarının uygulanmasını sağlamak.- Çalıştaylar ve seminerler aracılığıyla çalışanlar arasında ilgili yasa, yönetmelik ve yönergeler hakkında farkındalık yaratmak.- Üst yönetimde yolsuzluk ve rüşvete karşı sıfır tolerans politikası ve yaklaşımı oluşturmak.-Liderlik becerilerini geliştirmek.
17.Hedef	Amaçlar İçin Ortaklıklar	<ul style="list-style-type: none">-Çok paydaşlı girişimlere katılmak.-Yerel işletmelere yardımcı olmak ve onları küresel değer zincirlerine entegre etmek.

Kaynak: (Gunawan ve diğerleri, 2020, Tablo 1; KPMG, 2017, ss. 9-15)

SKH'ler toplum ve hissedarlar için değer yaratmaya giden yolu gösterirken, bunu yapabilmek için işletmelere ve yatırımcılara risk ve fırsat sunarlar. Dolayısıyla işletmeler ve yatırımcılar kendilerini SKH'lere hazırlamalıdır. Bunun için yapılması gerekenler, öncelikle SKH'lerin ne olduğunu keşfetmek, ikinci olarak, SKH'lerin nasıl tanımlandığını ve hangi riskleri ve fırsatları ortaya çıkardığını belirlemek, üçüncüsü bu hedefleri etkili temel performans göstergelerine (KPI) bağlı teşviklere entegre ederek kendi özel hedeflerini belirlemek, son olarak SKH'leri ölçmek ve raporlamaktır. Ancak şirketlerin çok az kısmı raporlarında SKH'lere katkılarına yer vermektedir (Schramade, 2017, ss. 87-88).

Bu çalışmanın amacı, kurumsal raporlarda SKH açıklamaları konusunu irdelemek, Türkiye'de entegre raporlarda SKH açıklama kalitesini araştırmaktır. Bu amaçla, literatür incelenmiş, Türkiye'de imalat ve bankacılık sektörlerinde entegre raporlama yapan 18 şirketin 2021 yılı entegre raporları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Türkiye'de entegre raporlama yapan şirketlerin çoğunluğu imalat ve bankacılık sektöründe faaliyette bulunmaktadır. Ayrıca imalat sektörünün çevresel ve bankacılık sektörünün sosyal etkilerinin yoğunlukta olması sebebiyle SKH açıklamaları konusunda sektör farklılıklarının olup olmadığını tespit etmek için bu iki sektör örneklem olarak seçilmiştir.

Hummel ve Szekely (2022), Ike ve diğerleri (2019), Haffar ve Searcy (2018), Witte ve Dilyard (2017) ve Kolk ve diğerleri (2017), Mio ve diğerleri (2020), Bebbington ve diğerleri (2017) tarafından da belirtildiği üzere, literatürde SKH'lerin işletmelerde uygulanması ve raporlanması konusunu

inceleyen akademik çalışmalar az sayıdadır. İşletmeleri SKH ile ilişkilendiren ve işletme raporlarının SKH'ler ile entegrasyonunu konu alan akademik çalışmalara ihtiyaç vardır. Gelişmiş ülkelerde SKH raporlamasını konu alan sınırlı sayıda araştırma mevcut olsa da özellikle gelişmekte olan ülkelerde SKH raporlamasına yönelik akademik araştırmalar yetersizdir (Erin ve diğerleri, 2022). Bilhassa entegre raporlamanın SKH'lerin uygulanması ve desteklenmesi konusundaki rolü üzerine çalışma sayısı çok daha yetersizdir (Trucco ve diğerleri, 2021). Bu ihtiyaca yönelik olarak çalışmanın literatüre önemli katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca, bu çalışma kurumsal şeffaflığın ve hesap verebilirliğin gelişmesinde faydası olan SKH'leri iş süreçlerine ve raporlamaya entegre etmeleri konusunda şirketlerin farkındalık düzeylerini artırmak adına bir adım olacaktır. Çalışmaya farklı iki sektörün dahil edilmesi ile SKH raporlaması konusunda sektörel farklılıkların olup olmadığının belirlenmesi sağlanacaktır. Öte yandan, Türkiye'de SKH'lerin açıklama kalitesini araştıran akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda, çalışmanın ulusal literatürde gelecek araştırmalara farklı bir bakış açısı kazandırması beklenmektedir.

Çalışmada giriş bölümünden sonra kurumsal raporlamada SKH açıklamaları bölümü yer almaktadır. Üçüncü bölümde önceki çalışmalar incelenmiş, dördüncü bölümde yöntem açıklanmıştır. Sonrasında bulgular sunulmuştur. Altıncı ve son bölümde ise ulaşılan sonuçlar ortaya konulmuştur.

2. KURUMSAL RAPORLAMADA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFİ AÇIKLAMALARI

SKH'lerin iş stratejilerine entegrasyonunu kolaylaştırmak, stratejileri SKH'ler ile uyumlu hale getirmek ve başarılarına katkıda bulunmak için işletmelerin atmaları gereken adımları açıklayan bir kılavuz olan SKH Pusulası (SDG Compass); BM Küresel İlkeler Sözleşmesi, Küresel Raporlama Girişimi (GRI) ve Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi tarafından yayınlanmıştır. İşletmelerin stratejilerini SKH'lere nasıl uyumlaştıracığı, ölçeceği ve yöneteceği bu raporda beş adımlı süreç ile açıklanmıştır. İlk dört adım şöyledir: SKH'lerin anlaşılması, önceliklerin belirlenmesi, hedeflerin belirlenmesi ve SKH'lerin işletme süreçlerine entegre edilmesi. Beşinci adım ise raporlama ve iletişim olup, sürdürülebilir kalkınma performansı bilgilerinin kurumsal raporlamaya dahil edilmesini ifade etmektedir (GRI, 2015).

SKH raporlaması, bir kuruluşun SKH'leri nasıl ele aldıklarını başka bir deyişle SKH'leri yerine getirme taahhütlerini kamuya açık raporlama uygulamasıdır (Rosati & Faria, 2019a, s. 1313). SKH'lerin kurumsal raporlara entegrasyonunun sağlanmasında 3 adım aşağıdaki tabloda açıklanmıştır.

Tablo 2. SKH'lerin Kurumsal Raporlamaya Entegrasyonunda İzlenecek Adımlar

	Alt Adımlar	Açıklama
Adım 1 Öncelikli Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına Hedef Belirlenmesi	Adım 1.1 SKH'ları ve hedeflerini anlamak	SKH'ler incelenir ve insanlara, çevreye yönelik riskler dikkate alınarak işletme faaliyetleri ile ilgili olan SKH'ler belirlenir. Ayrıca SKH'lere ilişkin faydalı ürün, hizmet ve yatırımlar ile mevcut yetkinlikler ve yeni yöntemler kullanılarak ulaşılabilecek SKH'ler tespit edilir.
	Adım 1.2 SKH hedeflerinin belirli prensiplere göre önceliklendirilmesi	İşletmelerin belirli SKH'ler üzerindeki etkileri daha önemlidir. İlgili etkilerin stratejilere ve raporlamaya entegre edilmesi için söz konusu SKH'lere öncelik verilmelidir. İşletmenin SKH üzerindeki olumlu etkisini en üst düzeye çıkarabilmek için işletme faaliyetleri ve değer zinciriyle ilişkili olarak insanlar ve çevreye yönelik öncelikli riskler (mevcut ve olası) değerlendirilerek en olumsuz etkiler (en şiddetli, ortaya çıkma olasılığı en yüksek) önceliklendirilir. Öncelikli riskler ile SKH'ler ilişkilendirilir (Hedef Seti 1). Ayrıca faydalı ürün, hizmet ve yatırımlar ile en fazla katkı sunulabilecek SKH'ler tespit edilir (Hedef Seti 2).
	Adım 1.3 SKH'ler ile ilişkili rapor içeriğinin belirlenmesi	Bir önceki aşamada belirlenen her iki hedef seti ve paydaş görüşleri ve ilgili raporlama standartları da dikkate alınarak rapor içeriği belirlenir.
Adım 2 Ölçüm ve Analiz	Adım 2.1 Şirket hedeflerinin belirlenmesi	Önceki adımda belirlenmiş öncelikli SKH'lere uygun olarak işletmenin olumsuz sonuçlarını azaltacak ve olumlu sonuçlarını en üst düzeye çıkaracak hedef ve stratejiler belirlenir.
	Adım 2.2 Uygun beyanların seçimi	Hedefler oluşturulduktan sonra nitel ve nicel açıklamalar kullanılarak ölçme ve raporlama göstergeleri (spesifik, ölçülebilir, ulaşılabilir, ilgili ve zamana bağlı) belirlenir.
	Adım 2.3 Verilerin toplanması ve analizi	Daha önce belirlenen göstergelere ilişkin nitel ve nicel veriler toplanır ve SKH önceliklerine ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirilir.
Adım 3 Değişimin Raporlanması, Entegrasyonu ve Uygulanması	Adım 3.1 SKH'lere ilişkin rapor hazırlanırken iyi uygulamaların genel özelliklerinin dikkate alınması	SKH ve şirketin önceliklerine ve stratejisine entegre edilme sürecini açıklamak için SKH ile ilgili bilgiler raporlara dahil edilmelidir. SKH'lerine katkı sunulurken açıklamalar diğer uluslararası anlaşmalar ve taahhütler ile ilişkilendirilebilir. Her bir öncelikli SKH için gerçekleşen ilerleme raporlanmalıdır. Olumsuz etkilerin çözümlerine yer verilmelidir.
	Adım 3.2 Veri kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarının hesaba katılması	SKH raporlaması paydaşların bilgi ihtiyaçlarının dikkate alınmasını gerektirir. Paydaşlarla düzenli iletişim önemlidir.
	Adım 3.3 Değişimin raporlanması ve uygulanması	Öncelikli SKH'lere yönelik amaçlar ve sonuçlar karşılaştırılır, performans açıkları ve gelişim gösterilen konular belirlenerek rapora dahil edilmelidir. İç iletişim önemlidir.

Kaynak: GRI & UN Global Compact (2018) raporundan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

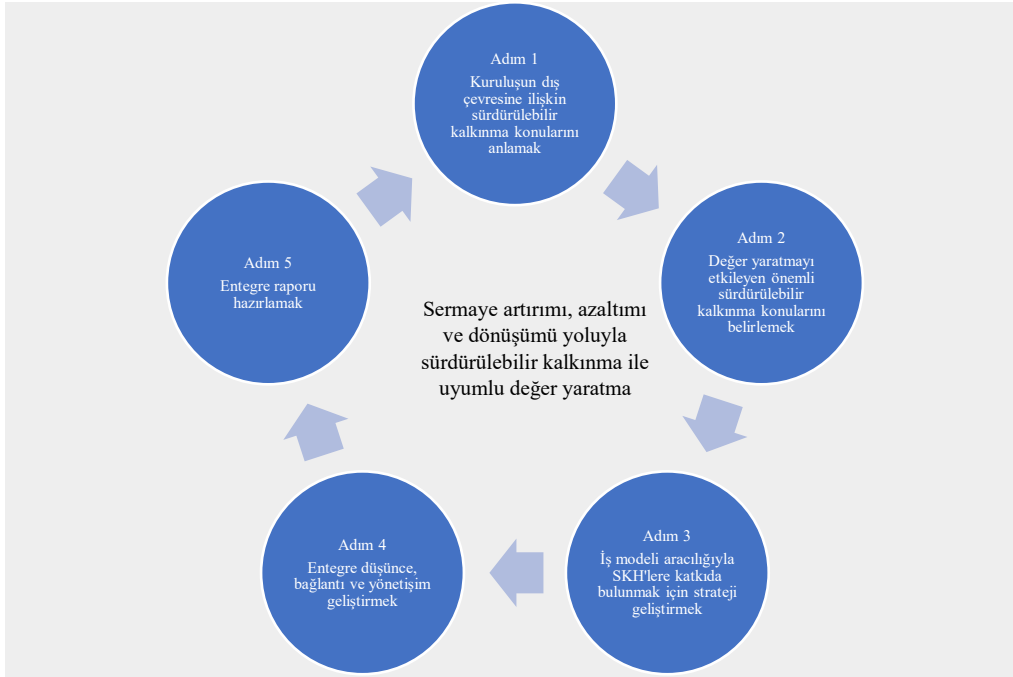
SKH'lere yıllık faaliyet raporlarında yer verileceği gibi, sürdürülebilirlik raporları ve entegre raporlarda işletmelerin SKH açıklamalarına yer verilebilir.

2.1. Entegre Raporlarda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi Açıklamaları

SKH'lere ulaşmak isteyen ülkelerin, güvenilir, şeffaf, hesap verebilir, ekonomik değer yanında sosyal ve çevresel açılardan da değer yaratan ve kendini en iyi şekilde paydaşlarına ifade edebilen işletmelere ihtiyacı vardır ki, bu ihtiyaç entegre raporlarla giderilebilir (Alptekin & Can, 2021, s. 797). BM kararlarının gerçekleştirilmesi için işletme raporlarında ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların dengeli ve entegre olarak verilmesi ihtiyacı entegre raporlar ile sağlanabilir. Entegre raporlarda ekonomik unsurlar kadar çevresel ve sosyal unsurlar da dengeli şekilde değer yaratma sürecine dahil edilmektedir. SKH açıklamaları, işletmelerin hedefleriyle ve dönemsel performans göstergeleriyle

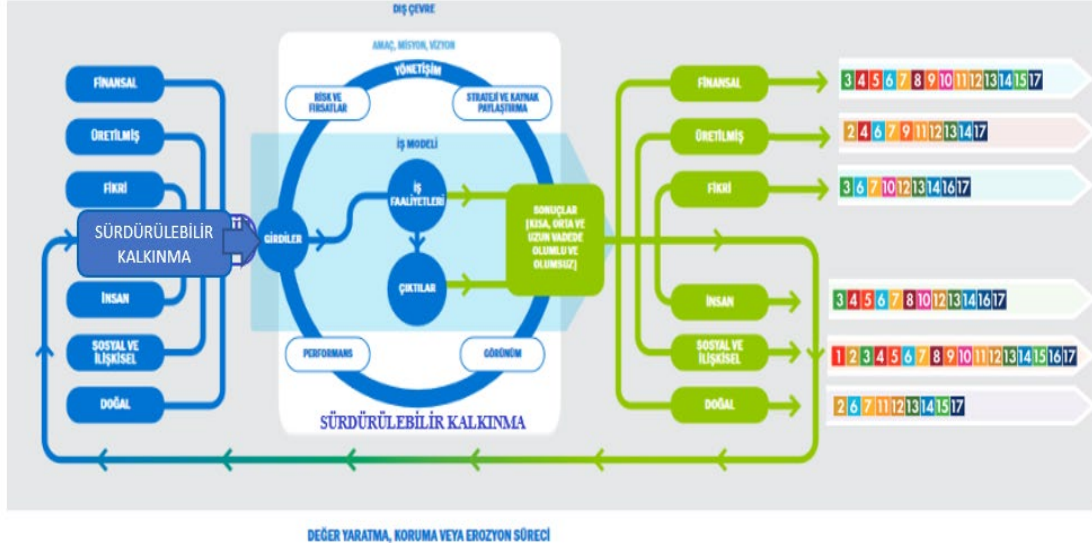
ilişkilendirilerek sunulmalıdır. Entegre raporlama ile işletmelerin hem geçmiş performansları hem de geleceğe yönelik hedefleri, risk ve fırsatları sunulmaktadır. Ayrıca SKH açıklamaları nitel ve nicel bilgiler içermelidir. Entegre raporlarda ise finansal bilgiler finansal olmayan bilgiler ile ilişkilendirilerek hem nitel hem nicel veriler raporlanmaktadır. Özetle, SKH açıklamaları için entegre raporlar uygun bir raporlama yaklaşımı olarak kabul edilebilir.

SKH'leri kuruluşların düşünce ve raporlamalarına yerleştirmek adına Entegre Raporlama (ER) Çerçevesinin nasıl kullanılabileceğine yönelik Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) ve ICAS Yeşil Ekonomi Koalisyonu (profesyonel muhasebe organı) ile ortaklaşa olarak “The Sustainable Development Goals, integrated thinking and the integrated report” adlı raporu yayınlamışlardır. C. Adams, tarafından yazılan rapor sermaye öğelerine odaklanmakta ve kuruluşların SKH'lara olumlu ve olumsuz katkılarını nasıl raporlamaları gerektiğini açıklamaktadır. Raporda, kuruluşların SKH'lere katkılarının açıklanması için değer yaratma süreci 5 adımda (Şekil 1) açıklanmıştır (WBCSD, t.y.; Value Reporting Foundation, t.y.). Ayrıca ER Çerçevesi'nde yer alan değer yaratılması, korunması veya tüketilmesi sürecinin SKH'ler ile ilişkilendirilmesi konusu raporda değinilen diğer bir husustur. Kuruluşların başarıya ulaşması ve değer yaratmasının temelinde bulunan sermaye öğeleri ER Çerçevesinde (IIRC, 2021) kuruluşlara zorunlu tutulmamakla birlikte altı kategoride (finansal, üretilmiş, fikri, insan, sosyal-ilişkisel ve doğal sermaye) sınıflandırılmıştır. Değer yaratma sürecinde sermaye öğelerinin SKH'ler ile nasıl ilişkilendirilebileceği Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 1. SKH'leri Değer Yaratma Sürecine Uyumlaştırma

Kaynak: (Adams, 2017, s. 22)

Şekil 2. SKH'ler ile Entegre Değer Yaratma Süreci

Kaynak: (Adams, 2017, s. 14'den IIRC, 2021'e uyarlanmıştır)

Her bir sermaye ögesi genellikle bir ya da daha fazla SKH ile ilgilidir. Örneğin, yenilenebilir enerji kaynaklarına olan güvenin artması ve işgücündeki çeşitliliğin iyileştirilmesi, doğal ve beşerî sermayeyi geliştirmekte ve toplumsal cinsiyet eşitliği (SKH-5), erişilebilir temiz enerji (SKH-7), eşitsizliklerin azaltılması (SKH-10) ve iklim eylemi (SHK-13) hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunabilmektedir (Adams, 2017, s. 15).

Adams ve diğerleri (2020), SKH'leri kurumsal raporlarda en iyi şekilde açıklamak için her tür ve büyüklükte raporlama yapan işletmelere, bu işletmelerin paydaşlarına, yatırımcılarına, güvence sağlayıcılarına ve ulusal hükümetlere SKH açıklamalarına yönelik tavsiyeler ve bu tavsiyelerin temelini oluşturan temel kavram ve ilkelerden oluşan bir rapor yayınlanmışlardır. Bu tavsiyeler; GRI Standartlarına, Uluslararası <IR> Çerçevesine (IIRC, 2013) ve İklim Bağlantılı Finansal Beyanlar Görev Gücü (Taskforce on Climate-Related Financial Disclosures - TCFD) tavsiyelerine uyumlu olup, ilke ve standartlardan yararlanılarak oluşturulmuştur. SKH açıklamaları; yönetim, strateji, yönetim yaklaşımı, performans ve hedefler olmak üzere dört ana temada sınıflandırılmıştır. Tavsiyeler bu temalar altında açıklanmıştır.

Tablo 3. SKH Açıklama İlkeleri

SKH Açıklama İlkeleri	Uygulama
Stratejik Odak ve Geleceğe Yönelim	SKH açıklamaları, SKH'lerin ve sürdürülebilir kalkınma konularının kuruluşun süreçlerine ne ölçüde entegre edildiğini yansıtmalıdır. Bu, kuruluş ve toplum için uzun vadeli değer yaratmada stratejiyi ve organizasyonun iş modelini etkileyen risk ve fırsatları değerlendirme süreçlerini içerir.

Tablo 3. SKH Açıklama İlkeleri (devamı)

Paydaş Kapsayıcılığı	SKH açıklamaları, raporlama yapan kuruluşun etkilediği topluluklar da dahil olmak üzere kilit paydaş gruplarını belirleme sürecinin sonucunu yansıtmalı ve onların makul beklenti ve çıkarlarına nasıl yanıt verdiğini açıklamalıdır.
Kısalık	SKH açıklamaları, kısa ve öz olmalıdır, tamlık ilkesini karşılamalıdır.
Bilgiler arası bağlantı	Sürdürülebilir kalkınma konularını değerlendirmenin ve SKH'lerin başarısı üzerindeki etkinin kuruluşun iş modeline, dış çevredeki risk ve fırsatların değerlendirilmesine, değer yaratma ve zarardan kaçınma stratejisine entegre edildiğini SKH açıklamaları göstermelidir. SKH'lerin birbirleriyle ilişkisini ve organizasyonun uzun vadeli değer yaratma yeteneğini etkileyen sürdürülebilir kalkınma konuları arasındaki karşılıklı bağımlılıkları ortaya koymalıdır.
Tutarlılık ve Karşılaştırılabilirlik	Bu ilkelerin uygulanmasıyla meydana gelen değişiklikler açıklanmalıdır. Böylece SKH açıklamaları zaman içinde ve kuruluşlar arasında karşılaştırılabilir.
Tamlık, Denge ve Anlaşılabilirlik	SKH açıklamaları eksiksiz, dengeli ve anlaşılır olmalıdır. Kuruluşun SKH'lerin başarılması üzerindeki etkisi hakkında dengeli bir şekilde ve önemli hata olmadan rapor vermelidirler. Bunun için, kuruluşun değer zincirindeki sorunları ve etkileri de ele almaları gerekebilir
Güvenilirlik ve Doğrulanabilirlik	Güvenilirlik ve doğrulanabilir olmalıdır.
Zamanlılık	Kullanıcıların bilinçli kararlar verebilmeleri için SKH açıklamaları zamanında sağlanmalıdır.

Kaynak: (Adams ve diğerleri, 2020, Tablo 2).

SKH Açıklamalarının temel kavramları ise şöyledir (Adams ve diğerleri, 2020, s. 9):

- Kuruluş ve toplum için uzun vadeli değer yaratma: Değer yaratma (veya yok etme) süreci aracılığıyla, kuruluşların SKH'lerin ulaşılması üzerinde (olumlu veya olumsuz) bir etkisi vardır.
- Sürdürülebilir kalkınma bağlamı ve ilgi düzeyi: SKH açıklamaları, kuruluşun ve endüstrinin/sektörün sürdürülebilir kalkınma bağlamını yansıtmalı ve bu bağlamla ilgili olmalıdır. Hedeflere ilişkin bilgiler, SKH'leri destekleyen hedefler bağlamına yerleştirilmelidir.
- Önemlilik: Önemli sürdürülebilir kalkınma bilgisi; kuruluşun SKH'lerin küresel başarısı üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerine ilişkin paydaşlar ve kuruluşun uzun vadeli değer yaratma kabiliyetine ilişkin finansman sağlayıcılar tarafından varılan sonuçlarda makul ölçüde bir fark yaratma kapasitesine sahip herhangi bir bilgidir.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Hummel ve Szekely (2022), STOXX Europe 600 endeksinde listelenen 1.732 şirketin 2015-2018 döneminde yıllık raporlarında SKH'lere açık ve örtülü referanslarını ve SKH açıklama kalitesini metin ve içerik analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, 2015 yılında şirketlerin %15'i SKH'leri raporlarken 2018 yılında bu oran %58'e yükselmiştir. SKH raporlama kalitesinde zaman içerisinde artış görülmüştür. Fakat, çoğu şirket kendi faaliyetleriyle ilgili gördükleri SKH'lere katkılarından bahsetmiştir. Ayrıca, nicel olarak açıklanan önlemler, tedbirler ve hedeflerin yanı sıra

ileriye dönük beyanlar, SKH'ler üzerinde şirketlerin potansiyel ve fiili negatif etkilerini açıklama konusunda belirgin bir eksiklik belirlenmiştir. SKH açıklamaları özellikle sosyal açıdan sorumlu yatırımcılar, müşteriler veya çevreye yönelik kamuoyu baskısı ile ilişkilidir. En sık öncelik verilen hedefler şöyledir: insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH 8), iklim eylemi (SKH 13), sorumlu üretim ve tüketim (SKH 12), sağlık ve kaliteli yaşam (SKH 3) ve sanayi, yenilikçilik ve alt yapı (SKH 9). Genel olarak entegre raporlamaya artan bir eğilim olduğu veya şirketler arasında SKH'lerin önemine ilişkin özel bir farkındalığın geliştiği sonucunu yansıtabilecek şekilde SKH'lerin yıllık raporlara girdiği tespit edilmiştir.

Whittingham ve diğerleri (2022) 164 büyük şirketin 2015 öncesi ve sonrası sürdürülebilirlik raporlarını inceleyerek, SKH'lerin başlangıcından sonra sürdürülebilirlik raporlarında değişimi bilgisayar destekli metin analizi yoluyla araştırmışlar ve SKH'lerin başlangıç yılı olan 2015 yılından sonra raporlarda değişimin gözlemlendiği sonucuna ulaşmışlardır.

Chagas ve diğerleri (2022) tarafından en büyük 11 Brezilya bankasının finansal olmayan raporlarının kalitesi SKH'ler ile uyumları açısından içerik analiziyle araştırılmıştır. Sonuçlara göre, raporlama kalitesinin düşük olduğu ve tüm bankalar için en yüksek puanı alan SKH'nin insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH 8) olduğu tespit edilmiştir.

Bose ve Khan (2022), SKH raporlamasının zaman içindeki kapsamını, gelişimini ve SKH raporlamasını etkileyen ülke düzeyinde kurumsal faktörleri araştırmak üzere 2016'dan 2019'a kadar otuz ülkeden 6.942 şirketi inceledikleri çalışmalarında, 17 SKH'yi SKH raporlama endeksi olarak kabul etmişlerdir. Sonuçlara göre; SKH raporlama düzeyi 2016 yılından sonra artış eğilimine girmiştir. Sürdürülebilirlik ile ilgili düzenlemelere sahip olan ve BM tarafından belirlenen SKH performans puanları daha iyi olan ülkelerde SKH raporlaması daha yüksek düzeydedir. Ayrıca SKH raporlama düzeyi, paydaş odaklı ülkelerde yerleşik şirketlerde, hissedar odaklı ülkelerde yerleşik şirketlere göre daha yüksek, gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir.

Erin ve diğerleri (2022), Nijerya'da listelenen ilk 50 şirketin 2016-2018 dönemlerindeki SKH raporlamalarını anket yöntemi ve içerik analizi ile değerlendirmişlerdir. Sonuçlara göre; düzenleyici çerçeve eksikliği ve gönüllü açıklama sebebiyle şirketlerin SKH raporlaması düşük düzeydedir.

Lodhia ve diğerleri (2022), Avustralya'daki en büyük 50 şirketin SKH'leri nasıl açıkladıklarını araştırdıkları çalışmalarında içerik analiziyle en kritik beş SKH'nin, iklim eylemi (SKH 13), toplumsal cinsiyet eşitliği (SKH 5), insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH 8), sorumlu üretim ve tüketim (SKH 12), ve sanayi, inovasyon ve altyapı (SKH 9) olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Sardianou ve diğerleri (2021) Avrupa'da yerleşik 37 bankanın SKH Önemlilik Analizi Çerçevesi ile sürdürülebilirlik raporlarını incelemişlerdir. Bankacılık sektöründe insana yakışır iş ve ekonomik

büyüme (SKH 8), adaletin ve şeffaf süreçlerin (SKH 16) her düzeyde teşvik edilmesi konularında yüksek önceliğin bulunduğunu, fakat çevresel konulara yönelik SKH'lere oldukça az önem verildiğini tespit etmişlerdir.

Tiltay ve diğerleri (2021) çalışmalarında 2018-2020 döneminde BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde listelenen ve bazı sivil toplum kuruluşlarınca ödüllendirilen 126 şirketin web sitelerinde KSS projelerini pazarlama ve kurumsal sosyal girişimler ile SKH'ler kapsamında içerik analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Sonuçlardan bazıları şöyledir: Her dört projeden üçü eşitsizliklerin azaltılması (SKH 10), nitelikli eğitim (SKH 4), karasal yaşam (SKH 15), sağlık ve kaliteli yaşam (SKH 3) ve toplumsal cinsiyet eşitliği (SKH 5) amaçlarına yöneliktir.

García-Sánchez ve diğerleri (2020) tarafından finansal analistlerin satış tavsiyeleri ile şirketlerin SKH Pusulası'nı benimsemesiyle birlikte yeni iletişim stratejisini uygulamaları arasında iki yönlü bir ilişki olup olmadığı incelenmiş, 2015-2017 döneminde KSS bilgilerini açıklayan 989 uluslararası şirketin GRI ve Thomson Reuters veri tabanlarından elde edilen verileri analiz edilmiştir. Finansal analistlerden ortalama olarak en çok satış tavsiyesi alan şirketlerin %30'unu, o yıl veya ertesi yıl SKH Pusulasını ilk kez benimseyen şirketlerin oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu şirketler, paydaşlarla iletişimi güçlendirme yolunu ifade eden SKH Pusulası'nda tanımlanan iletişim stratejisini benimseyen 780 şirketin neredeyse %60'ını temsil etmektedirler.

Gunawan ve diğerleri (2020), Endonezyalı şirketlerde KSS faaliyetlerinin SKH'leri destekleyip desteklemediğini ve bunlara uyum sağlayıp sağlamadığını tespit etmek amacıyla, 2014-2016 dönemine ait Endonezya'da listelenen şirketlerin 453 yıllık raporu ve 44 sürdürülebilirlik raporunu incelemişlerdir. Ulaşılan sonuçlara göre hem yıllık hem de sürdürülebilirlik raporlarında, Endonezyalı şirketlerin SKH'lerden sağlık ve kaliteli yaşam (SKH 3), nitelikli eğitim (SKH 4), sürdürülebilir şehirler ve topluluklar (SKH 11), insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH 8) ve sorumlu üretim ve tüketim (SKH 12) hedeflerine öncelik verdiği tespit edilmiştir.

KPMG (2020) tarafından yapılan araştırmada, 2017 yılında 52 ülkenin ilk 100 şirketini temsil eden N100 ve dünyanın en büyük 250 şirketini ifade eden G250 arasından az sayıda şirketin kurumsal raporlarındaki şirket faaliyetlerini SKH ile ilişkilendirdiği tespit edilirken, 2020 yılında ise N100 şirketlerinin %69'unun G250 şirketlerinin %72'sinin raporlama yaparken iş faaliyetlerini SKH ile ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir.

Monteiro ve diğerleri (2020), Portekiz listelenen 46 şirketin 2017 yılına ait sürdürülebilirlik raporlarında ve finansal olmayan tablolarında SKH katkılarını nasıl raporladıklarını içerik analiziyle araştırdıkları çalışmalarında, şirketlerden sadece 12'sinin sürdürülebilirlik raporu veya finansal olmayan tablo yayınladığını, ancak 9 şirketin BM hedefleriyle uyum sağladığını belirlemişlerdir.

Tsalis ve diğerleri (2020), kurumsal sürdürülebilirlik raporlarında açıklanan bilgilerin kalitesini SKH kapsamında değerlendirdikleri çalışmalarında GRI standartlarına dayanan Sürdürülebilirlik Açıklama Matrisi ile 20 Yunan şirketinin sürdürülebilirlik raporlarını incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, şirketler tarafından açıklanan SKH bilgilerinin kapsamı ve kalitesi farklılaşmaktadır. Enerji azaltma stratejileri ve yenilenebilir enerji kullanımı (SKH 7), altyapı ve inovasyon yatırımları (SKH 9) ve iklim değişiklikleriyle mücadele eylemleri ve şirketlerin Sera Gazı emisyonlarını azaltma stratejileri (SKH 13) ile ilgili konulardaki faaliyetleri hakkında daha fazla bilgi sağlayan şirketler, yolsuzluk olaylarını ortadan kaldırmaya yönelik kurumsal politikalar ve insan haklarını korumaya yönelik eylemler hakkında tam olarak bilgi (SKH 16) sunmamaktadır.

Rosati ve Faria (2019a), sürdürülebilirlik raporlarında SKH'leri ele alma kararıyla ilgili ülke düzeyindeki faktörleri analiz ettikleri çalışmalarında, 90 farklı ülkede yerleşik kuruluş tarafından 2016 yılında yayınlanan GRI veri tabanından ulaşılan 2.413 adet sürdürülebilirlik raporunu incelemişlerdir. Çalışmanın tespitleri şöyledir: SKH hakkında rapor veren kuruluşlar daha yüksek olasılıkla, iklim değişikliğine karşı savunmasızlığın, ulusal kurumsal sosyal sorumluluğun, yüksek eğitime yönelik şirket harcamalarının, hoşgörünün ve bireyciliğin daha üst düzeyde olduğu ülkelerde bulunmaktadır. Tam tersi olarak bu ülkelerde daha düşük seviyelerde piyasa koordinasyonu, istihdam koruması, güç mesafesi ve uzun vadeli yönelim bulunmaktadır.

Rosati ve Faria (2019b), sürdürülebilirlik raporlarında SKH'leri ele alan kuruluşları ve ilgili yapısal özelliklerini belirlemek, SKH raporlamasının erken benimsenmesine ilişkin karar ile kuruluşların üç boyut olarak yapısal unsurları (kuruluş büyüklüğü, ekonomik performans ve maddi olmayan varlık düzeyi; sürdürülebilirlik taahhüdü ve dış güvence; kurumsal yönetim özellikleri) arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için 408 kuruluşun 2016 yılı GRI veri tabanından ulaşılan raporlarını değerlendirmişlerdir. Ulaşılan sonuçlara göre; kuruluşların %16'sı 2016 yılında yayınlanan raporlarında SKH'leri ele almıştır. Sürdürülebilirlik raporunda SKH'leri ele alan kuruluşların belirli organizasyonel özelliklere sahip olduğu belirlenmiştir. SKH raporlayan kuruluşların bir özelliği büyük olmalarıdır. Bu kuruluşlar daha yüksek maddi olmayan varlık seviyelerine sahiptirler ve dış güvenceyi benimsemiş ve sürdürülebilirlik çerçevelerini takip etme olasılıkları daha yüksektir. Yönetim kurulları daha genç bireylerden oluşmaktadır ve kadın üyelerin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

KPMG (2018) araştırmasında dünyanın en büyük 250 şirketinin %55'inin deşindiği hedefleri, iklim eylemi (SKH 13), insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH 8), sağlık ve kaliteli yaşam (SKH 3) olarak belirlemiştir. En az değinilen hedefler ise karasal yaşam (SKH 15), sudaki yaşam (SKH 14) ve açlığa son (SKH 2) olmuştur.

Kolk ve diğerleri (2017) çalışmalarında, çok uluslu şirketlerin SKH'lerin uygulanmasına katılımı ve etkisini tespit etmek üzere literatür incelemesi yapmışlardır. Bu kapsamda, 1985-2016 yıllarında

uluslararası işletme alanında 6 temel dergide yayınlanan 6000'den fazla makale arasından 61 makaleye ulaşımlardır. Araştırma sonuçlarına göre, bu makaleler; insan, gezegen, refah ve barış ekseninde üç kategoride (yoksulluk ve eşitsizlik, enerji ve iklim değışikliği, barış) SKH'leri (SKH 1, SKH 7, SKH 10, SKH 13, SKH 16) ele almaktadır. Makalelerin çoğunluğunda SKH'lerin bir boyutu olan yoksulluk ve eşitsizlik üzerinde çok uluslu şirketlerin doğrudan etkisi incelenmiştir. SKH'ler kapsamında amaçlar için ortaklıklar (SKH 17) konusu çok az ilgi görmüştür.

Topple ve diğeri (2017), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliğı (ASEAN) bölgesinde faaliyet gösteren 112 çok uluslu şirketi inceleyerek sürdürülebilir iş uygulamalarını değerlendirmeye odaklanan çalışmalarında, ana şirket deneyiminin ve çok uluslu şirketlerin taahhütlerinin, yerel sürdürülebilirlik uygulamaları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğı, uluslararası sürdürülebilirlik standartlarının ve yönergelerinin (GRI Standartları gibi) uygulanmasıyla, SKH'lerin çok uluslu şirketlerin uygulamalarına daha fazla dahil edilmesinin ve daha fazla dikkate alınmasının sağlanabileceğı sonuçlarına ulaşımlardır.

Palmer ve Flanagan (2016), Fortune 500'deki en büyük 50 şirketin 22'sinin sürdürülebilirlik raporlarını incelemiş ve hedef listelerini tanımlamışlardır. Hedefler; insan, gezegen ve kâr boyutlarında kategorize edilerek, en fazla hedefin gezegen kategorisinde bulunduğı, hemen hemen her şirketin en az bir gezegen hedefinden, şirketlerin önemli bir çoğunluğunun ise bir veya daha fazla insan hedefinden bahsettiğı, öncelikli hedef olarak kâr hedefi gözetilen şirketlerin az sayıda olduğı tespit edilmiştir. Gezegen kategorisinde en yaygın hedef alt boyutlarının emisyonlar, atık sular ve atıklar olduğı, insanlar kategorisinde en sık görülen alt boyutun sağlık ve güvenlik olduğı belirlenmiştir.

4. METODOLOJİ

Bu çalışmanın amacı, kurumsal raporlarda SKH açıklamaları konusunu irdelemek, Türkiye'de entegre raporlarda SKH açıklama kalitesini araştırmaktır. Araştırmanın örneklemini, Türkiye'de entegre rapor yayınlayan imalat ve bankacılık sektöründe faaliyette bulunan şirketler oluşturmaktadır. Türkiye'de 2021 yılı itibarıyla entegre rapor yayınlayan sınırlı sayıda şirket bulunmaktadır. Entegre rapor yayınlayan şirketlerin yoğun olarak bu iki sektörde faaliyet göstermesi ve ekonomik etkiler yanında imalat sektörünün çevresel etkilerinin, bankacılık sektörünün sosyal etkilerinin yoğunlukta olması sebebiyle sektörel farklılıkları daha net ortaya koyabilmek adına bu iki sektör örneklem olarak seçilmiştir. Bu kapsamda, 18 şirketin 2021 yılına ait entegre raporları içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırma amaca yönelik olarak cevaplandırılmak istenen araştırma soruları şöyledir:

Araştırma Sorusu 1: Şirketlerin entegre raporlarında SKH'lere yer verilmiş midir?

Araştırma Sorusu 2: Şirketlerin entegre raporlarında SKH açıklama kalitesi hangi düzeydedir? Sektörel farklılıklar mevcut mudur?

Araştırma Sorusu 3: Entegre raporlarda SKH'lerden hangilerine açıkça atıfta bulunulmuştur? Sektörel farklılıklar mevcut mudur?

Araştırma sorularına verilecek yanıtlar ile Türkiye'de imalat ve bankacılık sektörlerindeki entegre raporlarda SKH açıklamalarının kalitesi, atıf yapılan SKH'ler ve varsa eksiklikler veya iyi örnekler belirlenerek, literatürdeki boşluğu doldurmak, uygulamada raporlama kalitesinin artırılmasına yönelik farkındalık oluşturmak, SKH raporlamasında sektörel farklılıkların mevcut olup olmadığını belirlemek ve gelecek çalışmalara ışık tutmak adına katkı sunulacaktır. Birinci araştırma sorusuna yanıt bulabilmek için araştırma kapsamındaki entegre raporlar içerisinde SKH'lere atıfta bulunulup bulunulmadığı incelenmiş, en az 1 kez SKH'lerden bahseden raporlara "1", bahsetmeyen raporlara "0" puan verilmiştir. İkinci araştırma sorusuna yanıt bulabilmek adına Hummel ve Szekely (2022) tarafından, kurumsal raporlamaya SKH'lerin entegre edilmesi konusundaki rehber (GRI & UN Global Compact, 2018) dikkate alınarak oluşturulan "SKH Raporlama Kalitesi Ölçüm Tablosu"ndan (Tablo 4) yararlanılmıştır. İlgili maddeler raporlarda mevcut ise "1", mevcut değilse "0" puan verilerek puanlama formu oluşturulmuştur. Şirketlerin puanları toplam "11" olan açıklama kalitesi endeksine oranlanmış ve SKH açıklama kalitesi skorlarına ulaşılmıştır. Her bir raporda hedefler ve/veya çıktılarla ilişkilendirilen SKH'ler ise ayrıca belirlenmiştir. Raporlarda en az bir kez bahsedilen SKH'lere "1", hiç bahsedilmeyen SKH'lere "0" puan verilmiştir.

Tablo 4. SKH Raporlama Kalitesi Ölçümü Tablosu

Açıklama Göstergesi	
SKH'lerin Tanımlanması ve Önceliklendirilmesine Yönelik Göstergeler	TÖ1. Üst düzey yöneticilerin açıklamalarında SKH'lere yer verilmiş midir?
	TÖ2. Rapor SKH'ler ile ilgili genel bilgi sunmakta mıdır?
	TÖ3. SKH önceliklendirme süreci üzerine raporda bilgi var mıdır?
	TÖ4. Raporda SKH önceliklendirmesinin sonuçları/çıktıları veya sonuçlar ile SKH'lerin ilişkisi hakkında bilgi sunulmuş mudur?
	TÖ5. SKH önceliklendirmesinde pozitif etkilere ilave olarak negatif etkilere yer verilmiş midir? Raporda hangi SKH'ler açıkça belirtilmiştir?
Ölçme ve Analiz	ÖA1. Raporda SKH'ler ile ilgili nitel hedefler hakkında bilgi verilmiş midir?
	ÖA2. Raporda SKH'ler ile ilgili nicel hedefler hakkında bilgi verilmiş midir?
	ÖA3. Rapor SKH'lere ulaşmak için geçmiş ve devam eden özel faaliyetlere ilişkin bilgi sağlıyor mu?
	ÖA4. Rapor söz konusu faaliyetlerin sonuçları hakkında nitel bilgi sağlıyor mu?
	ÖA5. Rapor söz konusu faaliyetlerin sonuçları hakkında nicel bilgi sağlıyor mu?
	ÖA6. Rapor SKH'lere ulaşmak için gelecek faaliyetler hakkında bilgi sağlıyor mu?

SKH açıklama göstergeleri, SKH'leri tanımlama ve önceliklendirme sürecine yönelik 5 soru, ölçme ve analize yönelik 6 soru olmak üzere toplam 11 sorudan oluşmaktadır.

5. BULGULAR

Araştırma kapsamında entegre raporları incelenen şirketlerin SKH açıklama kalitesi skorları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

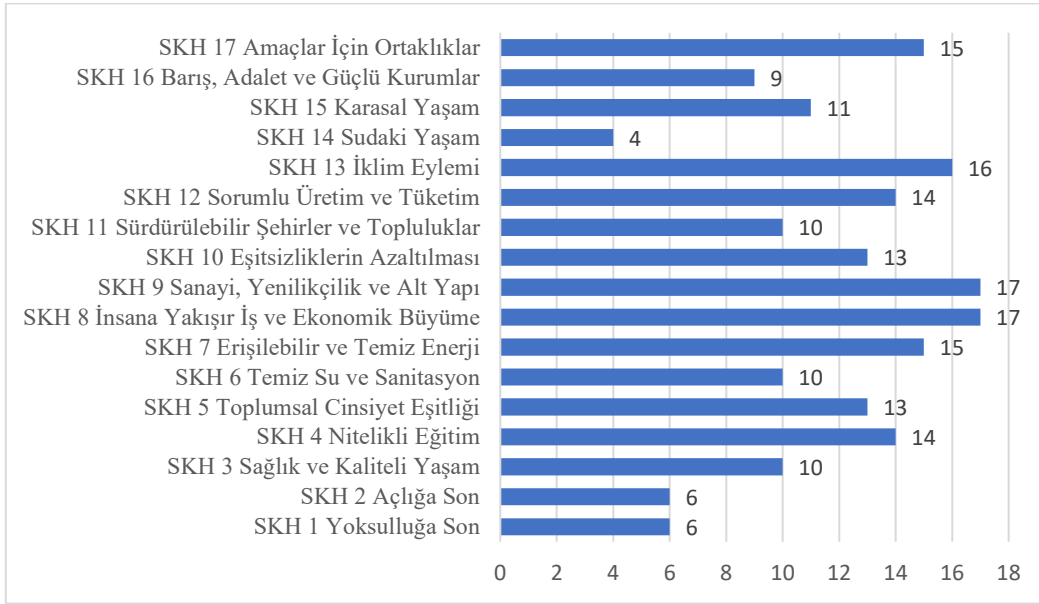
Tablo 5. SKH Raporlama Kalitesi Skorları

Şirketler	SKH Açıklama Kalitesi Skorları
Aksa Akrilik Kimya Sanayi A.Ş.	0,636
Coca Cola İçecek A.Ş.	0,727
Çimsa Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.	0,909
Nuh Çimento Sanayi A.Ş.	0,909
Oyak Çimento A.Ş.	0,818
Vestel Beyaz Eşya Sanayi ve Ticaret A.Ş.	0,818
Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	0,818
Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş.	0,909
İmalat Sektörü Skor Ort.	0,818
Akbank T.A.Ş.	0,909
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0,909
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1
Türkiye İş Bankası A.Ş.	1
Şekerbank T.A.Ş.	0,818
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası (TKYB) A.Ş.	0,727
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) A.Ş.	0,727
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	0,909
Yapı Kredi Bankası A.Ş.	0,636
Ziraat Bankası A.Ş.	0,636
Bankacılık Sektörü Skor Ort.	0,827
Genel Ort.	0,823

Şirketlerin SKH açıklama kalitesi skorları genel olarak yüksektir. İmalat sektöründe faaliyette bulunan şirketlere ait entegre raporlarda SKH açıklama kalitesi ortalama skoru 0,818 olarak tespit edilmiştir. Sektörde SKH açıklama kalitesi puanı en yüksek (0,909) olan şirketler Çimsa Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş., Nuh Çimento Sanayi A.Ş. ve Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş. olarak belirlenmiştir. Bankacılık sektörüne ait entegre raporlarda SKH açıklama kalitesi ortalama skoru 0,827 olarak tespit edilmiştir. SKH açıklama kalitesi ölçümünden tam puan alan bankalar Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Türkiye İş Bankası A.Ş. olmuştur. Diğer en yüksek puana (0,909) sahip bankalar ise Akbank T.A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. olarak belirlenmiştir. Her iki sektör ortalamaları da yüksek olup bankacılık sektörünün ortalaması imalat sektörü ortalamasına göre kısmen daha yüksektir. Tüm entegre raporların skor ortalamaları 0,823'tür. Raporlarda yönetici açıklamalarında SKH'lere genellikle yer verilmemiştir. Ayrıca işletmelerin SKH'ler üzerindeki özellikle pozitif etkileri vurgulanmış, birçok raporda olumsuz etkilere yer verilmemiştir. Diğer bir husus genellikle önceliklendirme analizinde SKH'lere değinilirken, çıktı ve sonuçların SKH'ler ile ilişkilendirilmesi göz ardı edilmiştir. Raporlarda genel olarak SKH'ler ile ilişkilendirme ana hedefler

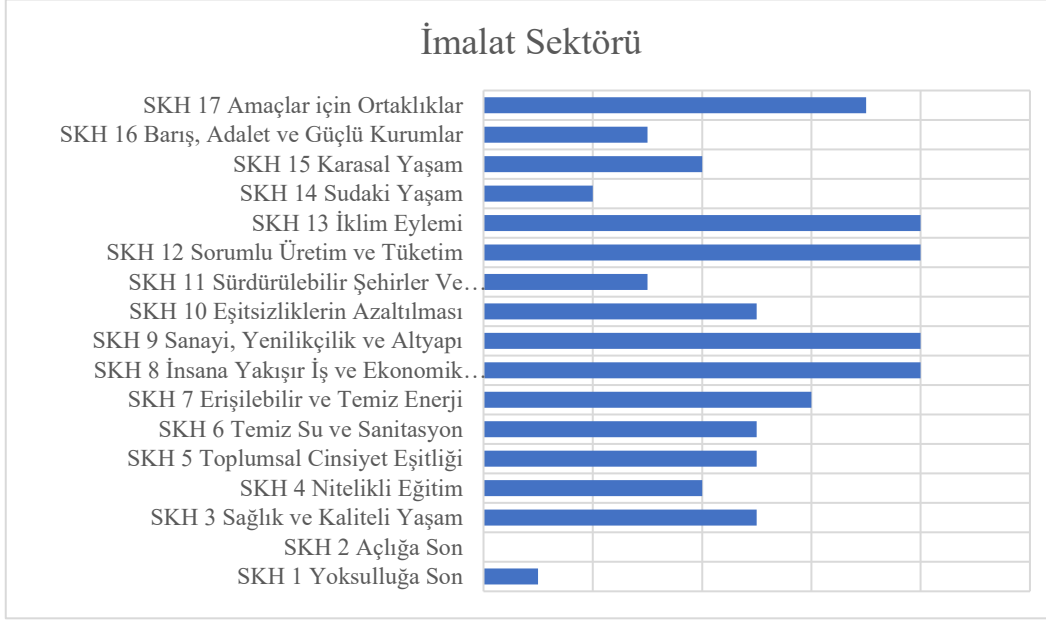
üzerinden yapılmış, alt hedeflere değinen işletme sayısı az sayıda kalmıştır. Oysa SKH'ler 17 ana hedefe yönelik 169 alt hedefi kapsamakta, SKH'lerin kurumsal raporlara entegrasyonunda alt hedeflere yer verilmesi vurgulanmaktadır.

Araştırma kapsamındaki tüm şirketler entegre raporlarında SKH'den en az birine yer vermiştir. Şirketler entegre raporlarında SKH'leri önceliklendirme analizinde hedefleriyle ve çıktılarıyla ilişkilendirmiştir. Şirketlerin raporlarında yer verdikleri SKH'leri belirleyerek durum tespiti yapılmıştır. Amaç hangi hedefe daha yoğun olarak atıf yapıldığını ve sektörel farklılıkların olup olmadığını ortaya koymaktır. Tüm raporlarda açıkça atıf verilen SHK'ler Şekil 3'te sunulmuştur.

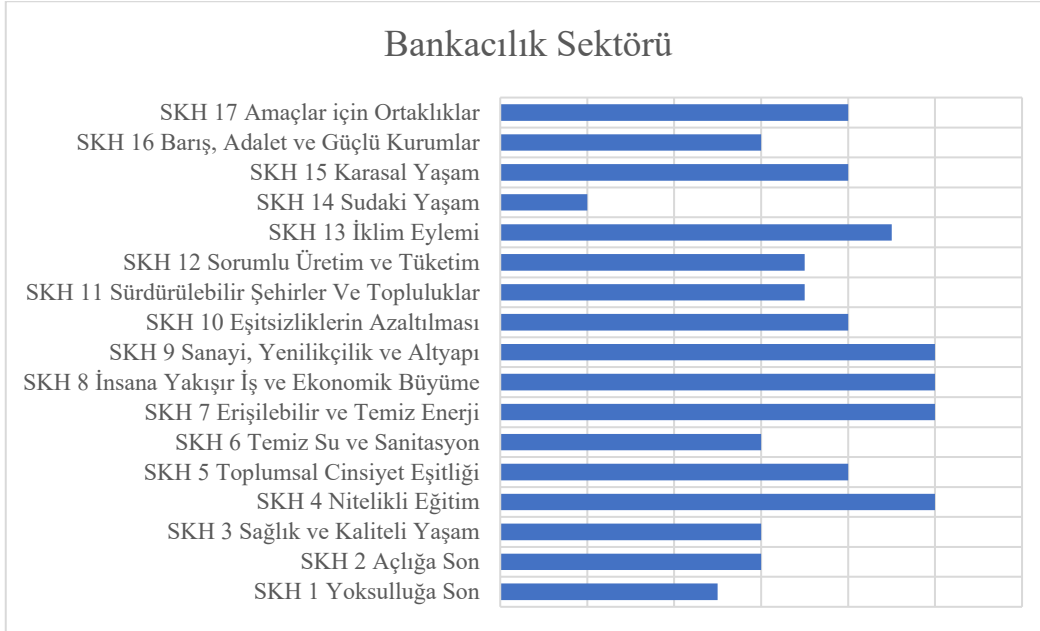
Şekil 3. Raporlarda Atıf Verilen Hedefler

Her bir raporda aynı SKH'ye birden fazla değinilmiş olabilir. Ancak bu çalışmada ortaya konmak istenen husus sıklık değil, raporlarda hangi SKH'lere yer verildiğidir. Raporların %94'ünde insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH 8), sanayi, yenilikçilik ve alt yapı (SKH 9), %89'unda iklim eylemi (SKH 13), %83'ünde amaçlar için ortaklıklar (SKH 17) ve erişilebilir, temiz enerji (SKH 7), %78'inde nitelikli eğitim (SKH 4), sorumlu üretim ve tüketim (SKH 12), %72'inde toplumsal cinsiyet eşitliği (SKH 5), eşitsizliklerin azaltılması (SKH 10), %61'inde karasal yaşam (SKH 15), %56'sında sağlık ve kaliteli yaşam (SKH 3), temiz su ve sanitasyon (SKH 6), sürdürülebilir şehirler ve topluluklar (SKH 11) hedeflerine, %50'sinde barış, adalet ve güçlü kurumlar (SKH 16), %33'ünde yoksulluğa son (SKH 1), açlığa son (SKH 2) hedeflerine, %22'sinde sudaki yaşam (SKH 14) hedefine en az bir kez atıf yapılmıştır. Sektörlere göre yoğunlaşılacak SKH'ler arasında farklılık olup olmadığı sorusunun cevabı ise Şekil 4 ve Şekil 5'te görselleştirilmiştir.

Şekil 4. İmalat Sektörü SKH'ler

İmalat sektöründe yoğunlaşılacak SKH'ler, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH 8), sanayi, yenilikçilik ve alt yapı (SKH 9), sorumlu üretim ve tüketim (SKH 12), iklim eylemi (SKH 13), amaçlar için ortaklıklar (SKH 17), erişilebilir ve temiz enerji (SKH 7) olurken açlığa son (SKH 2) hedefine hiçbir raporda rastlanmamış, yoksulluğa son (SKH 1) ve sudaki yaşam (SKH 14) hedeflerine daha az önem verilmiştir.

Şekil 5. Bankacılık Sektörü SKH'ler

Bankacılık sektöründe yoğunlaşılacak SKH'ler; erişilebilir ve temiz enerji (SKH 7), insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH 8), sanayi, yenilikçilik ve alt yapı (SKH 9), nitelikli eğitim (SKH 4), iklim

eylemi (SKH 13), amaçlar için ortaklıklar (SKH 17), karasal yaşam (SKH 15), eşitsizliklerin azaltılması (SKH 10), toplumsal cinsiyet eşitliğidir (SKH 5). Açlığa son (SKH 2) hedefi dahil olmak üzere değinilmemiş herhangi bir SKH bulunmamakla birlikte sudaki yaşam (SKH 14) hedefi bankalar tarafından yeterli ilgi görmemiştir.

6. SONUÇ

Şirketlerin SKH'lere katkılarını değerlendirme tarzı, onların gelecek sorumluluklarının ve faaliyetlerinin şekillenmesi ve sunulmasının anahtarı olduğu için, şirketlerin SKH'ler üzerindeki etkilerini değerlendirmeleri, stratejilerini ve uygulamalarını buna göre gözden geçirmeleri gerekmektedir. Bu anlamda şirketlerin stratejilerinin ve kurumsal raporlamalarının SKH'ler ile uyumlu hale getirilmesi önemlidir (Monteiro ve diğerleri, 2020). Bebbington ve Unerman (2018) tarafından da önerildiği üzere paydaşları için değer yaratmak isteyen kuruluşlarda SKH raporlaması kaçınılmazdır. Şirketlerin SKH raporlaması, SKH'lerin başarısına şirket tarafından yapılan katkının doğru değerlendirilmesi açısından önemlidir. İş süreçlerine ve kurumsal raporlara SKH'lerin entegre edilmesi çeşitli uluslararası otoriteler (Küresel Raporlama Girişimi-GRI, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi-WBCSD, BM Küresel İlkeler Sözleşmesi) tarafından da önerilmektedir (GRI, 2015; GRI & UN Global Compact, 2018). Gezegenel sınırlar dahilinde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için geleceğin kurumsal raporlama yaklaşımı olarak gösterilen entegre raporlarda özellikle dış çevrenin iyi analiz edilmesi, değer yaratma sürecinde çevresel faktörlerin dikkate alınması ve önemli küresel bir vizyon olan SKH'lere entegre raporlarda yer verilmesi Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi'nce (IIRC) desteklenmektedir (Adams, 2017; Adams ve diğerleri, 2020). Trucco ve diğerleri'nin (2021) çalışmalarında da vurgulandığı gibi SKH'lerin uygulanması ve raporlanmasında entegre raporlamanın önemli bir kurumsal raporlama yaklaşımı olduğunu söylemek mümkündür. BM kararlarının gerçekleştirilmesinde kurumsal raporlarda ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların dengeli ve entegre olarak verilmesi ihtiyacı entegre raporlar ile sağlanabilir. Çünkü, entegre raporlarda ekonomik unsurlar kadar çevresel ve sosyal unsurlar da dengeli şekilde değer yaratma sürecine dahil edilmektedir. SKH açıklamaları, şirketlerin hedefleriyle ve dönemselsel performans göstergeleriyle ilişkilendirilerek sunulmalıdır. Entegre raporlama ile şirketlerin hem geçmiş performansları hem de geleceğe yönelik hedefleri, risk ve fırsatları sunulmaktadır. Ayrıca SKH açıklamaları nitel ve nicel bilgiler içermelidir. Entegre raporlarda ise finansal bilgiler finansal olmayan bilgiler ile ilişkilendirilerek hem nitel hem nicel veriler raporlanmaktadır. Özetle, SKH açıklamaları için entegre raporlar uygun bir raporlama yaklaşımı olarak kabul edilebilir.

Entegre raporlarda SKH açıklamaları konusunu ele alan bu çalışmada, Türkiye'de entegre raporlarda SKH açıklama kalitesini, raporlarda değinilen SKH'leri ve bu konuda sektörel farklılıkların olup

olmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak Türkiye’de entegre rapor yayınlayan imalat ve bankacılık sektöründe faaliyette bulunan 18 şirketin 2021 yılına ait entegre raporları içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Analizde, Hummel ve Szekely (2022) tarafından oluşturulan SKH Raporlama Kalitesi Ölçüm Tablosundan yararlanılmıştır. “Şirketler entegre raporlarında SKH’lere yer vermiş midir?”, “Şirketlerin entegre raporlarında SKH açıklama kalitesi hangi düzeydedir?” ve “Entegre raporlarda SKH’lerden hangilerine açıkça atıfta bulunulmuştur?” “Sektörel farklılıklar mevcut mudur?” soruları araştırma kapsamında cevaplandırılmak istenen sorulardır. Bu araştırma sorularına yanıt verilerek öncelikle şirket düzeyinde SKH’leri konu alan araştırmalara olan ihtiyacı (Hummel ve Szekely, 2022; Ike ve diğerleri, 2019; Haffar ve Searcy, 2018; Witte ve Dilyard, 2017; Kolk ve diğerleri, 2017; Mio ve diğerleri, 2020; Bebbington ve diğerleri, 2017; Erin ve diğerleri, 2022; Trucco ve diğerleri, 2021) karşılamaya yönelik literatüre katkı sağlanacaktır. Ayrıca, bu çalışmanın SKH’leri iş süreçlerine ve kurumsal raporlarına entegre etmeleri konusunda şirketlerin farkındalık düzeylerini artırması beklenmektedir. Çalışmaya iki farklı sektör dahil edilerek, SKH raporlaması konusunda sektörel farklılıkların olup olmadığının belirlenmesi sağlanacaktır. Türkiye’de SKH’lerin açıklama kalitesini araştıran akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Bebbington ve Unerman (2018) tarafından belirtildiği üzere, SKH’lerin sürdürülebilirlik araştırmaları için yeni yollar açması ve muhasebe araştırmacılarına sürdürülebilir kalkınmanın nispeten ihmal edilmiş alanlarını hatırlatması muhtemeldir. Dolayısıyla bu çalışmanın ulusal literatürde gelecek araştırmalara farklı bir bakış açısı kazandırması beklenmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, entegre raporlarda SKH açıklama kalitesi skorları genel olarak yüksektir. Sektörel olarak önemli bir farklılık görülmemektedir. Hummel ve Szekely (2022) yıllık faaliyet raporlarında yıllara göre SKH raporlama kalitesinin arttığını, GRI Standartları’na göre oluşturulan Sürdürülebilirlik Açıklama Matrisi aracılığıyla SKH açıklama kalitesini ölçen Tsalis ve diğerleri (2020) kalitenin şirketlere göre değiştiğini, aynı matris ile SKH açıklama kalitesini ölçen Chagas ve diğerleri (2022) ise Brezilya bankalarının raporlama kalitesinin düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışma kapsamında tam puan alan raporlar (Halk Bankası ve İş Bankası) haricinde çoğunlukla rastlanan ve SKH açıklama kalitesi skorlarını düşüren hususlar şöyledir: Bazı raporlarda yönetici açıklamalarında SKH’lere yer verilmemiştir. Ayrıca Hummel ve Szekely (2022) çalışmalarına benzer olarak şirketler SKH’ler üzerindeki özellikle pozitif etkilerini vurgulamış, birçok raporda olumsuz etkilere yer verilmemiştir. Diğer bir husus genellikle önceliklendirme analizinde SKH’lere değinilirken, çıktı ve sonuçların SKH’ler ile ilişkilendirilmesi göz ardı edilmiştir. Bu sonuç, Sultanoğlu ve Akdoğan’ın (2020) çalışmalarında entegre raporlama yapan işletmelerin genellikle SKH’lere strateji ve kaynak tahsisi bölümünde yer verdiği bulgusu ile desteklenmektedir. Hummel ve Szekely (2022) SKH açıklama kalitesi ölçümünde dikkate alınmasa da raporlarda karşılaşılan diğer bir husus, genellikle 17 SKH’ye yer verilmiş olması, fakat 17 hedefe bağlı 169 alt hedeflerden bahseden şirket sayısının az sayıda kalmasıdır. Oysaki, SKH’lerin kurumsal raporlara entegrasyonunda alt hedeflerle de bağlantı

kurulması vurgulanmaktadır. Bu noktada, önemli olan şirketlerin faaliyet alanlarını, risk ve fırsatlarını, önceliklerini dikkate alarak olumlu ve olumsuz etkiledikleri ve etkileyecekleri SKH'leri en doğru şekilde belirlemeleri ve etkilerini raporlamalarıdır.

Araştırma kapsamındaki tüm şirketler entegre raporlarında SKH'den en az birine yer vermiştir. Şirketlerin faaliyet konuları ve öncelik verdikleri alanlara göre SKH'ler farklılık gösterebilir. Her iki sektörde de insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH 8), sanayi, yenilikçilik ve alt yapı (SKH 9), iklim eylemi (SKH 13), amaçlar için ortaklıklar (SKH 17) hedefleri yoğunlaşılacak ortak hedefler olmuştur. İmalat sektöründen farklı olarak bankacılık sektöründe toplumsal cinsiyet eşitliği (SKH 5) ve eşitsizliklerin azaltılması (SKH 10) konuları öne çıkmaktadır. Bu sonuç, önceki çalışmaların (Hummel ve Szekely, 2022; Chagas ve diğerleri, 2022; Lodhia ve diğerleri, 2022, Gunawan ve diğerleri, 2020; Tsalis ve diğerleri, 2020; KPMG, 2018) benzer şekilde şirketlerin genel olarak öncelik verdiği hedeflerin insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH 8), sanayi, yenilikçilik ve alt yapı (SKH-9), iklim eylemi (SKH 13), toplumsal cinsiyet eşitliği (SKH 5), sorumlu üretim ve tüketim (SKH 12), sağlık ve kaliteli yaşam (SKH 3) ve sanayi, yenilikçilik ve alt yapı (SKH 9) olduğu bulgularıyla desteklenmektedir. Sardianou ve diğerleri (2021) Avrupa'da Bankacılık sektöründe özellikle insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH 8), barış, adalet ve güçlü kurumlar (SKH 16) hedeflerinde yüksek önceliğin bulunduğu, çevresel konulara yönelik SKH'lere oldukça az önem verildiği bulgusuna ulaşmışlardır. Türkiye'de ise bankacılık sektörü entegre raporlarında çevresel konulara yönelik SKH'lere (karasal yaşam, iklim eylemi) sıklıkla yer verilmiştir. İmalat sektöründe ise sorumlu üretim ve tüketim (SKH 12) hedefi daha ön plandadır. Stewart ve diğerleri (2018) tarafından "SKH 12 Sorumlu Üretim ve Tüketim" hedefinin sürdürülebilir kalkınmada iş dünyasının rolüne dikkat çektiği belirtilmiştir. Ayrıca imalat sektörü raporlarında açlığa son (SKH 2) hedefine yer verilmezken, bankacılık sektöründe açlığa son ve yoksulluğun azaltılması hedeflerine katkılar belirtilmiştir. Her iki sektörde de sudaki yaşam (SKH 14) hedefi geri planda tutulmuştur.

Özetle, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların dengeli şekilde tek bir raporda bir araya getirilerek finansal ve finansal olmayan bilgilerin etkileşimli olarak sunulduğu entegre raporlarda, kurumsal şeffaflığın ve hesap verebilirliğin gelişmesinde katkısı olan SKH açıklamalarına yeterli düzeyde yer verilmesi şirketler açısından stratejik bir araç olabilir. SKH raporlaması yapılırken öncelikli hedefler üzerinden SKH önceliklendirmesi yapılmalı, belirlenen SKH'ler stratejilere dahil edilerek, faaliyet sonuçları ile ilişkilendirilmelidir. Başka bir deyişle değer yaratma süreci oluşturulurken hem hedeflerin belirlenmesi hem de sonuçların değerlendirilmesi noktasında SKH'ler göz önüne alınmalı ve olumlu – olumsuz, nitel – nicel açıklamalar yapılarak entegre raporlarda sunulmalıdır.

Gelecek çalışmalarda, entegre raporlarda SKH açıklama kalitesinde yıllara göre değişimler, yıllık faaliyet raporları veya sürdürülebilirlik raporlarında SKH açıklama kalitesi, SKH açıklama kalitesinin çeşitli kurumsal özelliklerle ilişkisi araştırılabilir.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- SÖY; Yazı Taslağı- SÖY; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- SÖY; Son Onay ve Sorumluluk- SÖY.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- SÖY; Drafting Manuscript- SÖY; Critical Revision of Manuscript- SÖY; Final Approval of Accountability- SÖ.

KAYNAKÇA

- Adams, C. A. (2017). The sustainable development goals, integrated thinking and the integrated report. IIRC, ICAS, *Green Economy Coalition*. https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2017/09/SDGs-and-the-integrated-report_full17.pdf (Erişim: 02.07.2021)
- Adams, C. A., Druckman, P. B. & Picot, R. C. (2020). Sustainable Development Goals Disclosure (SDGD) Recommendations. *Chartered Accountants ANZ, ICAS, IFAC, IIRC and WBA: ACCA*. https://www.scaak.org/uploads/files/2020/February/07/Adams_Druckman_Picot_2020_Final_SDG_D_Recommendations1581066540.pdf (Erişim Tarihi: 16.07.2022)
- Alptekin, C. & Can, İ. (2021). Entegre Raporlamanın Sürdürülebilir Kalkınma ve İşletmeler Üzerindeki Etkisine İlişkin Kavramsal Çerçeve. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 781-803. <https://doi.org/10.18074/ckuiibfd.1007561>

- Bebbington, J., Russell, S. & Thomson, I. (2017). Accounting and sustainable development: Reflections and propositions. *Critical Perspectives on Accounting*, 48, 21-34. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2017.06.002>
- Bebbington, J. & Unerman, J. (2018). Achieving the United Nations Sustainable Development Goals: An enabling role for accounting research. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 31(1), 2-24. <https://doi.org/10.1108/AAAJ-05-2017-2929>
- Berrone P., Ricart J.E., Duch A.I., Bernardo V., Salvador J., Piedra Peña J. & Rodríguez Planas M. (2019). EASIER: An Evaluation Model for Public–Private Partnerships Contributing to the Sustainable Development Goals. *Sustainability*, 11(8), 2339. <https://doi.org/10.3390/su11082339>
- Biermann, F., Kanie, N., & Kim, R. E. (2017). Global governance by goal-setting: the novel approach of the UN Sustainable Development Goals. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 26, 26-31. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2017.01.010>
- Bose, S., & Khan, H. Z. (2022). Sustainable development goals (SDGs) reporting and the role of country-level institutional factors: An international evidence. *Journal of Cleaner Production*, 335, 130290. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.130290>
- Chagas, E. J. M., Albuquerque, J. L., Maia Filho, L. F. A., & Ceolin, A. C. (2022). Sustainable development, disclosure to stakeholders and the Sustainable Development Goals: Evidence from Brazilian banks' non-financial reports. *Sustainable Development*, 30(6), 1975– 1986. <https://doi.org/10.1002/sd.2363>
- Erin, O.A., Bamigboye, O.A. & Oyewo, B. (2022). Sustainable development goals (SDG) reporting: an analysis of disclosure. *Journal of Accounting in Emerging Economies*, 12(5), 761-789. <https://doi.org/10.1108/JAEE-02-2020-0037>
- García-Sánchez, I.-M., Aibar-Guzmán, B., Aibar-Guzmán, C. & Rodríguez-Ariza, L. (2020). “Sell” recommendations by analysts in response to business communication strategies concerning the Sustainable Development Goals and the SDG compass. *Journal of Cleaner Production*, 255, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.120194>
- GRI (2015). Global Compass: The Guide for business action on the SDGs. *GRI, UN Global Compact, WBCSD*. <https://sdgcompass.org> (Erişim Tarihi: 15.07.2022)
- GRI & UN Global Compact (2018). Sürdürülebilir kalkınma amaçları'nın kurumsal raporlamaya entegrasyonu: Uygulama rehberi. <https://www.unglobalcompact.org/>(Erişim Tarihi: 25.01.2023).

- Gunawan, J., Permatasari, P., & Tilt, C. (2020). Sustainable development goal disclosures: Do they support responsible consumption and production?. *Journal of Cleaner Production*, 246, 118989. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.118989>
- Haffar, M., & Searcy, C. (2018). Target-setting for ecological resilience: Are companies setting environmental sustainability targets in line with planetary thresholds?. *Business Strategy and the Environment*, 27(7), 1079-1092. <https://doi.org/10.1002/bse.2053>
- Hummel K. & Szekely, M. (2022). Disclosure on The Sustainable Development Goals – Evidence From Europe. *Accounting in Europe*, 19(1), 152-189, doi: 10.1080/17449480.2021.1894347
- IIRC (2021). Uluslararası entegre raporlama çerçevesi <http://www.entegraporlamatr.org/tr/images/pdf/IIRC-TR.pdf> (Erişim: 10.07.2021)
- Ike, M., Donovan, J. D., Topple, C., & Masli, E. K. (2019). The process of selecting and prioritising corporate sustainability issues: Insights for achieving the Sustainable Development Goals. *Journal of Cleaner Production*, 236, 117661. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.117661>
- Kanie, N., Bernstein, S., Biermann, F., & Haas, P. M. (2017). Introduction: Global governance through goal setting. In Norichika Kanie and Frank Biermann (Ed.) In *Governing through goals: Sustainable development goals as governance innovation* (pp. 1-28). *The MIT Press*.
- Kolk, A., Kourula A. & Pisani, N. (2017). Multinational enterprises and the Sustainable Development Goals: What do we know and how to proceed?. *Transnational Corporations*, 24(3), 9 – 32. https://unctad.org/system/files/official-document/diaeia2017d4a2_en.pdf
- KPMG (2017). Sustainable Development Goals: Leveraging CSR to Achieve SDGs. [SDG_New_Final_Web.pdf](https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/02/sdg_new_final_web.pdf) (assets.kpmg) (Erişim Tarihi: 01.07.2022)
- KPMG (2018). How to report on the SDG: what good looks like and why it matters. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2018/02/how-to-report-on-sdgs.pdf> (Erişim Tarihi: 10.02.2023)
- KPMG (2020). The time has come: the KPMG survey of sustainability reporting 2020. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2020/11/the-time-has-come.pdf> (Erişim Tarihi: 12.07.2022)
- Kurnaz, L. (2022). 19.Uluslararası Muhasebe Konferansı Açılış Oturumu, 22-25 Eylül, Eskişehir.
- Li, L., Xia, X. H., Chen, B., & Sun, L. (2018). Public participation in achieving sustainable development goals in China: Evidence from the practice of air pollution control. *Journal of Cleaner Production*, 201, 499-506. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.08.046>

- Lodhia, S., Kaur, A. & Kuruppu, S.C. (2022). The disclosure of sustainable development goals (SDGs) by the top 50 Australian companies: substantive or symbolic legitimation?. *Meditari Accountancy Research*, ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/MEDAR-05-2021-1297>
- Mio, C., Panfilo, S., & Blundo, B. (2020). Sustainable development goals and the strategic role of business: A systematic literature review. *Business Strategy and the Environment*, 29(8), 3220-3245. <https://doi.org/10.1002/bse.2568>
- Monteiro, S., Ribeiro, V., & Lemos, K. (2020). Linking Corporate Social Responsibility Reporting With the UN Sustainable Development Goals: Evidence From the Portuguese Stock Market. In I. Paiva & L. Carvalho (Eds.), *Conceptual and Theoretical Approaches to Corporate Social Responsibility, Entrepreneurial Orientation, and Financial Performance* (134-151). *IGI Global*. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-2128-1.ch007>
- Palmer, T. B., & Flanagan, D. J. (2016). The sustainable company: looking at goals for people, planet and profits. *Journal of Business Strategy*, 37(6), 28-38. <https://doi.org/10.1108/JBS-09-2015-0095>
- Rockström, J. (2021, June 16). Protecting planetary boundaries: aligning the SDGs to ensure humankind's future. <https://sdg-action.org/protecting-planetary-boundaries-aligning-the-sdgs-to-ensure-humankinds-future/> (Erişim Tarihi: 01.07.2022)
- Rosati, F. & Faria, L., (2019a). Addressing the SDGs in sustainability reports: the relationship with institutional factors. *Journal of Cleaner Production*, 215(1), 1312-1326. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.12.107>.
- Rosati, F. & Faria, L. (2019b). Business contribution to the Sustainable Development Agenda: Organizational factors related to early adoption of SDG reporting. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(3), 588– 597. <https://doi.org/10.1002/csr.1705>
- Sardianou, E., Staupoulou, A., Evangelinos, K., & Nikolaou, I. (2021). A materiality analysis framework to assess sustainable development goals of banking sector through sustainability reports. *Sustainable Production and Consumption*, 27, 1775-1793. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2021.04.020>
- Schramade, W. (2017). Investing in the UN sustainable development goals: Opportunities for companies and investors. *Journal of Applied Corporate Finance*, 29(2), 87-99. <https://doi.org/10.1111/jacf.12236>
- Stewart, R., Fantke, P., Bjørn, A., Owsianiak, M., Molin, C., Hauschild, M. Z., & Laurent, A. (2018). Life cycle assessment in corporate sustainability reporting: Global, regional, sectoral, and company-level trends. *Business Strategy and the Environment*, 27(8), 1751-1764. <https://doi.org/10.1002/bse.2241>

- Sultanoğlu, B. & Akdoğan, N. (2020). IIRC çerçevesi kapsamında entegre raporlardaki içerik öğelerinin Türkiye ve uluslararası karşılaştırılması ve entegre raporların düzenlenmesinde sürdürülebilirlik raporlarındaki bilgilerin kullanımı. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, MODAV 16. Uluslararası Muhasebe Konferansı Özel Sayısı, 20-46. DOI: 10.31460/mbdd.646683
- Tiltay, M. A., Öz, M. & Tepe, M. E. (2021). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Bağlamında Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları: Türkiye’de Mevcut Durum ve Eğilimler. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 351-372. DOI: 10.17541/optimum.897786
- Topple, C., Donovan, J.D., Masli, E.K. & Borgert, T., (2017). Corporate sustainability assessments: MNE engagement with sustainable development and the SDGs. *Transnational Corporations*, 24(3), 61-71.
- Trucco, S., Demartini, M.C. & Beretta, V. (2021). The reporting of sustainable development goals: is the integrated approach the missing link?. *SN Bus Econ*, 1(35), 1-13.
- Tsalis, T. A., Malamateniou, K. E., Koulouriotis, D., & Nikolaou, I. E. (2020). New challenges for corporate sustainability reporting: United Nations' 2030 Agenda for sustainable development and the sustainable development goals. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(4), 1617-1629. <https://doi.org/10.1002/csr.1910>
- United Nations General Assembly. (2015). Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 (A/RES/70/1). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi: 25.07.2022)
- Value Reporting Foundation (t.y.) <https://www.integratedreporting.org/resource/sdgs-integrated-thinking-and-the-integrated-report/> (Erişim Tarihi: 20.07.2022)
- WBCSD. (t.y.) <https://sdghub.com/project/the-sustainable-development-goals-integrated-thinking-and-the-integrated-report/> (Erişim Tarihi: 20.07.2022)
- Whittingham, K. L., Earle, A. G., Leyva-de la Hiz, D. I., & Argiolas, A. (2023). The impact of the United Nations Sustainable Development Goals on corporate sustainability reporting. *BRQ Business Research Quarterly*, 26(1), 45–61. <https://doi.org/10.1177/23409444221085585>
- Witte, C.& Dilyard, J. (2017). Guest editors’ introduction to the special issue: the contribution of multinational enterprises to the Sustainable Development Goals. *Transnational Corporations*, 24(3),1-8. https://unctad.org/system/files/official-document/diaeia2017d4a1_en.pdf

İŞLETMELERİN SERMAYE VE AR-GE HARCAMALARININ KÂRLILIK ORANLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ*

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Yusuf ATASEL**

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS329-ÖS353

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, BİST Tüm Endeksi'nde yer alan finans dışı işletmelerin sermaye ve araştırma-geliştirme (Ar-Ge) harcamalarının satış, aktif ve özkaynak kârlılığına etkisini tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda ilgili işletmelerin 2005-2019 yılları arasındaki verileri kullanılarak regresyon analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda kısa vadede sermaye harcaması ile satış kârlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmesine rağmen aktif ve özkaynak kârlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Uzun vadede sermaye harcaması ile satış kârlılığı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Ancak uzun vadede sermaye harcaması ile aktif ve özkaynak kârlılığı arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Diğer bir taraftan kısa vadede Ar-Ge harcaması ile satış kârlılığı arasında pozitif; aktif ve özkaynak kârlılığı arasında ise negatif bir ilişki ortaya konmuştur. Son olarak uzun vadede Ar-Ge harcaması ile özkaynak kârlılığı arasında pozitif ilişki bulunmasına karşın satış ve aktif kârlılığı arasında istatistiksel olarak ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Sermaye Harcaması, Ar-Ge Harcaması, Kârlılık

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 30.11.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 02.03.2023
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Trabzon Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, oguzatase@hotmai.com, orcid.org/0000-0003-1654-9850

Atıf (Citation): Atasel, O. Y. (2023). İşletmelerin Sermaye ve Ar-Ge Harcamalarının Kârlılık Oranları Üzerindeki Etkisi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS329-ÖS353. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1212206>

JEL Sınıflandırması: G30, M40, M41

THE IMPACT OF COMPANIES' CAPITAL AND R&D EXPENDITURES ON PROFITABILITY RATIOS

ABSTRACT

The purpose of this research was to determine the impact of capital and R&D expenditures of non-financial companies listed on BIST All Share Index on sales, asset, and equity profitability. Regression analyses have been conducted for this purpose using data from the selected companies from 2005 to 2019. The research revealed a statistically significant and negative relationship between short term capital expenditure and return on sales, but no statistically significant relationship between short term capital expenditure and return on asset and equity was discovered. Based on negative relationship between long term capital expenditure and return on sales, there is no relationship between long term capital expenditure and return on assets and equity. Despite a positive relationship between short term R&D expenditure and return on sales, a negative relationship was discovered between short term R&D expenditure and return on assets and equity. Finally, while long term R&D expenditure had positive relationship with return on equity, there was no statistical relationship between long term R&D expenditure and return on assets and sales.

Keywords: Capital Expenditure, R&D Expenditure, Profitability

JEL Classification: G30, M40, M41

EXTENDED SUMMARY

PURPOSE AND MOTIVATION

Capital and R&D expenditures are crucial for companies to continue operations. In fact, the selection and timely implementation of investment projects prepared for the expenditures may have an impact on companies' ability to substitute their activities. The aim of this research was to examine the effects of capital and R&D expenditures on company profitability ratios (return on sales, return on assets, and return on equity) in the short (current year expenses) and long term (expenses made in the previous year). The effect of capital expenditure and R&D expenditure on profitability ratios has not been investigated in the context for Turkey, so the findings of this study will be important in terms of contributing to the literature and guiding the companies within the scope of the sample.

METHODOLOGY

The data of 139 non-financial companies included in the BIST All Shares between 2005 and 2019 were used in the study, and the panel regression model was used as a method. In determining the above years, the companies' preparation of financial statements in accordance with TAS / TFRS since 2005 was effective, and the finalization of the data in 2019 was affected by the Covid-19 pandemic, which greatly affected the activities of many companies, particularly human health, around the world.

Within the scope of the study, the dependent variables were return on sales, return on assets, and return on equity, while the independent variables were capital and R&D expenditures of the companies in the current (short term) and previous (long term) periods. Finally, as control variables, the current ratio, financial leverage ratio, and firm size were used.

RESULTS AND DISCUSSION

If an interpretation for the models was made without taking the sector effect into account, return on sales, short term capital expenditure, and financial leverage ratio had a statistically significant and negative relationship; long term capital expenditure, short term R&D expenditure, current ratio, and firm size had a statistically significant and positive relationship. However, no statistically significant relationship between return on sales and long-term R&D expenditure was discovered. There was a statistically significant and negative relationship between return on assets and short-term R&D expenditure and financial leverage ratio. Relationship between the current ratio and return on assets was found to have a statistically significant and positive. However, no statistically significant relationship was found between return on assets and short-long term capital expenditure, long term R&D expenditure, and firm size. Return on equity, short term R&D expenditure, and financial leverage were found to have a statistically significant and negative relationship. Long term R&D expenditure, current ratio, and firm size were found to have a statistically significant and positive relationship. However, a statistically significant relationship between return on equity and capital expenditure in the short and long term was founded. Except for a few differences between models in which the sector effect was not taken into account, similar results were revealed in models in which the sector effect was taken into account. These differences were the absence of a statistical relationship between return on equity and R&D expenditure in the long term, a statistically significant and positive relationship between return on equity and capital expenditure in the long term, and the inability to establish a statistical relationship between return on sales and current ratio.

CONCLUSION AND IMPLICATION

The relationship between capital and R&D expenditures and return on sales, return on assets, and return on equity was investigated using data from 139 non-financial companies in the BIST All Shares.

According to the research, a one-unit increase in capital expenditure caused a 35% decrease in sales profitability in short term models that did not account for the sector effect; in the long term, a one-unit increase in capital expenditure caused an 18% increase in sales profitability. However, there was no statistically significant relationship between capital expenditure (both short and long term) and return on assets and equity. In models that account for the sector effect, a statistically significant relationship between long term capital expenditure and return on equity was discovered, and it was determined that a one-unit increase in the said expenditure increased the return on equity by approximately 2%. Another finding of the study was that a one-unit increase in short term R&D expenditures in models where the sector effect was rejected resulted in a more than one-hundred percent increase in sales profitability. However, a one-unit increase in short term R&D spending resulted in a 56% decrease in return on assets and a 59% decrease in return on equity. In the long term, it was statistically demonstrated that R&D expenditure only had a positive effect on return on equity, with a one-unit increase in R&D expenditure causing a 38% increase in return on equity. Because the capital expenditures of the companies included in the study were approximately five times higher than their R&D expenditures, it is assumed that the companies still value investments in tangible assets, and in this context, they focus on increasing their long-term production capacity and profits. In future studies, the effect of capital and R&D expenditures on financial performance of Turkish companies can be investigated more thoroughly by comparing them to companies in developed and developing countries.

1. GİRİŞ

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle uluslararası rekabet giderek artmaktadır. Bundan dolayı işletmelerin faaliyet gösterdikleri pazarda fark yaratması zorlaşmaktadır. İşletmeler rekabet avantajı ve sürdürülebilir başarı elde edebilmek için ise sürekli değişime ve yenilenmeye ihtiyaç duymaktadır (Bil & Özdemir, 2021). Bu doğrultuda işletmeler faaliyetlerini sürdürülebilir kılmak ve istikrarlı ekonomik refah elde edebilmek adına, sermaye harcaması¹ ve/veya Ar-Ge harcaması yapmaktadır. Sermaye harcaması ile ilgili alınan kararlar operasyonel olup stratejik bir odak noktası vardır. Bu bağlamda sermaye harcamaları yüksek tutarlı ve uzun vadeli olması nedeniyle, aynı zamanda stratejik bir yatırım olarak kabul edilmektedir. İşletmeler, sermaye yatırım projelerine karar verirken söz konusu projelerin getirilerini göz önünde bulundurması gerekmektedir (Kim ve diğerleri, 2021). Sermaye harcaması, genellikle bir işletmenin kaynaklarının en önemli kullanımını gösteren varlık kategorisinden oluşmaktadır. Söz konusu harcamalar işletmelerin üretim kapasitesini ve uzun vadede kârlılığını

¹ Bu çalışma kapsamında sermaye harcaması maddi duran varlıklara yapılan yatırımları ifade etmekte olup literatürle uyumluluk adına sermaye harcaması kavramı kullanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Amir ve diğerleri (2007), Heshmati & Löf (2008), Yao ve diğerleri (2011), Sudiyatno ve diğerleri (2012), Firli ve diğerleri (2015), Pandya (2017), Taipi & Ballkoci, (2017), Öneş (2019).

artırabilmek için bina, ekipman ve makine gibi maddi duran varlıklara yapılan yatırımları kapsamaktadır (Taipi & Ballkoci, 2017).

Ar- Ge harcaması kararları da sermaye harcaması kararları gibi işletmelerin üretim döngüsünü, buna bağlı satış politikasını etkilediğinden stratejik bir kararı içerisinde barındırmaktadır (Kılıç, 2020). Ar- Ge harcaması, bilimsel bilginin genişletilmesi, uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi, teknolojik bilginin geliştirilmesi ve en nihayetinde geliştirme faaliyetlerinin sonucunda ise yeni ürün ve süreçlerin ortaya konulması ile ilgili yatırımları kapsamaktadır. Ar-Ge harcaması sonucunda birtakım teknolojik yenilik sağlanmakta ve söz konusu yenilik beraberinde üretimde etkinliğin artırılmasına, maliyetlerde azalışa, finansal performansta artışa, pazar payının genişlemesine ve rekabet üstünlüğünün artmasına katkı sağlayabilmektedir. Bu bağlamda Ar-Ge harcamaları sonucunda işletmeler yüksek katma değer elde ederek sadece kendi bünyesinde değer elde etmemekte ekonomik ve sosyal refahın gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Bundan dolayı Ar-Ge harcamalarının işletmeler için oldukça önem arz ettiği söylenebilir (Sürmen & Bayraktar, 2021). Ancak Ar-Ge harcamalarının atfedilen önemine karşılık yatırımcılar, kredi verenler ve hissedarlar tarafından tam anlaşılamadığından bilgi belirsizliğini içerisinde barındırmaktadır. Dahası Ar-Ge harcamaları doğrultusunda elde edilecek olan varlıkların uzun vadede ve en sonunda elde edilememesi riski taşıdığı söylenebilir. Çünkü Ar-Ge harcamaları bir projenin ya da bir Ar-Ge faaliyetinin yürütülmesi için yapılmaktadır. Dolayısıyla risk; projenin hayata geçip işletmeye katma değer oluşturmaması ya da Ar-Ge faaliyetleri için yapılan harcamalar sonucunda işletmeye "kâr" getirecek bir çıktıya ulaşmamasıdır. Bundan dolayı işletmeler Ar-Ge harcamalarının finansmanında ilk önce iç fonlarından, daha sonra daha az riskli borç kaynaklarından ve son olarak da hisse senedi ihraçlarıyla finansman seçeneğini kullanmaktadırlar (Özkan, 2018). Sermaye harcamasında ise karşılığında bir maddi duran varlığa yatırım olduğu için yatırımcılar, kredi verenler ve hissedarlar için bilgi asimetrisi daha az olabilmektedir. Bundan dolayı işletmeler (kredibilitesi yüksek olan) sermaye harcaması için finansal kaynaklara daha kolay erişim sağlayabilmektedir. Ancak işletmelerin sermaye harcamaları için borç seviyesini sürekli yükseltmesi, ilgili işletmelerin borç finansmanına daha fazla bağımlı hale getirmesine yol açacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Sermaye ve Ar-Ge harcamaları işletmelerin faaliyetlerini sürdürülebilmeleri açısından oldukça önem arz etmektedir. Esas itibarıyla söz konusu harcamalar için hazırlanan yatırım projelerinin seçimi ve zamanında uygulanması işletmelerin faaliyetlerini idame ettirebilmesini de etkileyebilmektedir. Bunun yanı sıra işletmelerin sürdürülebilir üretim için yatırım kararları alıp uygulamaya geçmeden bir takım faktörleri de dikkate alması gerekmektedir. Bu faktörlerin başında ise işletmenin faaliyet göstermiş olduğu çevre ve toplum gelmektedir. Zira günümüzde işletmelerden üretim aşamasından nihai ürünü elde edene kadarki süreç dâhil olmak üzere çevresel etkileri en aza indirmesi, iklim değişikliğini göz önünde bulundurarak temiz enerji kullanması, insanların güvenini kazanması ve en sonunda ekonomik olarak katma değer elde etmesi beklenmektedir. Sermaye ve Ar-Ge yatırımlarına yönelik projelerin

yönetimi işletmelere, süreç yenilikleri başta olmak üzere sürekli kontrol ve kurumsal sürdürülebilir kalkınma kapsamında yetkinlikler kazandırmaktadır. Sermaye ve Ar-Ge harcamaları kısa vadede işletmeler için bir gider olarak düşünülmesine karşın, uzun vadede işletmelerin ekonomik değer elde etmesine katkı sağlaması başka bir ifadeyle gelecekte işletmelere fayda/getiri sağlaması bakımından önem arz etmektedir (Grozdic ve diğerleri, 2020).

Sermaye ve Ar-Ge harcamalarının kısa ve uzun vadede işletmelerin finansal performansını etkilemesi muhtemeldir. Literatürde söz konusu etkiyi inceleyen birçok çalışma yapılmış olup çalışmaların sonucunda ortak bir kanıya varılamamıştır. Zira sermaye harcamalarının finansal performansı pozitif etkilediğini tespit eden çalışmalar (Heshmati & Löf, 2008; Grazi ve diğerleri, 2016; Yu ve diğerleri, 2017; Öneş, 2019; Grozdic ve diğerleri, 2020; Gradzewicz, 2021) var olmasına karşın negatif bir etkinin varlığını bulan çalışmalar da (Yao ve diğerleri, 2011; Jovanovic & Rousseau, 2014; Aktaş ve diğerleri, 2015; Grozdic ve diğerleri, 2020; Jaisinghani ve diğerleri, 2018) bulunmaktadır. Keza bu durum Ar-Ge harcamalarının finansal performansı etkilemesi durumunda da geçerli olup pozitif ilişkinin (Öztürk, 2008; Karacaer ve diğerleri, 2009; Kılıç, 2020; Bil & Özdemir, 2021) olduğu ya da negatif bir ilişkinin (Özkan, 2022) ortaya konduğu çalışmalara rastlamak mümkündür. Bu sonuçlar konunun daha fazla incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı, sermaye ve Ar-Ge harcamalarının kısa vadede (cari yılda yapılan harcamalar) ve uzun vadede (bir önceki yılda yapılan harcamalar) işletmelerin kârlılık oranları (satış kârlılığı, aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı) üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda BİST Tüm Endeksi'nde yer alan 139 finans dışı işletmenin 2005-2019 yılları arasındaki verileri dikkate alınmış olup söz konusu harcamalar ile kârlılık oranları arasındaki ilişkinin tespiti için panel regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Literatürde Türkiye için hem sermaye harcamasının hem Ar-Ge harcamasının kârlılık oranları üzerindeki etkisi incelenmemiş olup bu çalışma sonucunda elde edilecek bulguların literatüre katkı sağlaması ve örneklem kapsamındaki işletmelere söz konusu harcamalar için daha sağlıklı karar almalarına yardımcı olması bakımından önem arz ettiği ifade edilebilir. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında sırasıyla literatür ve hipotez geliştirme, araştırmanın veri seti ve yöntemi, bulgular ve sonuç başlıklarına yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR VE HİPOTEZ GELİŞTİRME

İşletmelerin sermaye harcamaları ile Ar-Ge harcamalarının finansal performansı etkilemesi kaçınılmaz bir durumdur. Ancak bu etkinin pozitif ya da negatif olduğunun tespit edilmesi işletmelere yatırım yapanlar/yapacaklar, kredi verenler/verecekler ya da hissedar olan/olacaklar için önem arz ettiği ifade edilmelidir. Zira söz konusu harcamalar ile finansal performans arasındaki ilişkinin araştırıldığı

birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte, ilişkinin yönü hakkında tek bir sonuç ortaya konulamamıştır. Bu doğrultuda literatürdeki çalışmalardan bir kısmı sonuçları ile birlikte Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Literatür Özeti

Yazar(lar)	Dönem	Örneklem	Değişkenler	Sonuç
Sircar ve diğerleri (2000)	1988-1993	ABD Fortune Industrial 500’de Halka Açık İşletmeler	Bilgi Teknolojileri Yatırımı, Sermaye Harcaması, Satışlar, Net Kâr, Varlıklar, Özkaynaklar	Bilgi Teknolojileri Yatırımı, Sermaye Harcaması => Satışlar, Varlıklar, Özkaynaklar (+) Bilgi Teknolojileri Yatırımı, Sermaye Harcaması => Net Kâr (X)
Yücel & Kurt (2003)	2001	İMKB 100 Endeksi (64 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri, Net Kâr, Faaliyet Kârı, Net Satışlar	Ar-Ge Harcaması => Net Kâr, Faaliyet Kârı, Net Satışlar (X) Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri => Faaliyet Kârı, Net Satışlar (+) Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri => Net Kâr (-)
Amir ve diğerleri (2007)	1972-2002	ABD Ar-Ge yoğun işletmeler (9 Sektör)	Sermaye Harcaması, Ar-Ge Harcaması, Faaliyet Kârı	Uzun vadede Ar-Ge harcaması faaliyet gelirlerine sermaye harcamasından daha fazla katkıda sağladığı ortaya konmuştur.
Parcharidis & Varsakelis (2007)	1995-2000	Yunanistan Atina Menkul Kıymetler Borsası (36 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Brüt Kâr, Satılan Malların Maliyeti/Toplam Stoklar, İşletme Büyüklüğü	Kısa Vadede: Ar-Ge Harcaması/Toplam Aktif => Brüt Kâr (-) Uzun Vadede: Ar-Ge Harcaması/Toplam Aktif => Brüt Kâr (+)
Heshmati & Lööf (2008)	1992-2000	İsveç	Sermaye Harcaması, Ar-Ge Harcaması, Satışlar, Brüt Kâr	Sermaye Harcaması => Satışlar (-) Sermaye Harcaması => Brüt Kâr (-) Ar-Ge Harcaması => Satışlar (X) Ar-Ge Harcaması => Brüt Kâr (X)

Tablo 1. Literatür Özeti (devamı)

Öztürk (2008)	2002-2006	İMKB	Ar-Ge Harcaması, İşletme Değeri (Piyasa Değeri/Defter Değeri PD/DD), Maddi Olmayan Duran Varlıklar/DD, Yatırımlar/DD,	Ar-Ge Harcaması => PD/DD (+) Maddi Olmayan Duran Varlıklar/DD => PD/DD (X) Yatırımlar/DD => PD/DD (X)
Karacaer ve diğerleri (2009)	2005-2006	İMKB (84 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Aktif Kârlılığı, Hisse Senedi Getirisi	Ar-Ge Harcaması => Hisse Senedi Getirisi, Aktif Kârlılığı (+) Ar-Ge Harcaması/Satışlar => Hisse Senedi Getirisi (-)
Yao ve diğerleri (2011)	1981-2007	Asya Piyasaları (9 Piyasa)	Sermaye Harcaması, Hisse Senedi Getirisi	Sermaye Harcaması => Hisse Senedi Getirisi (-)
Sudiyatno ve diğerleri (2012)	2008-2010	Endonezya Menkul Kıymetler Borsası	Sermaye Harcaması, Aktif Kârlılığı, Tobin's q	Sermaye Harcaması => Aktif Kârlılığı (+) Sermaye Harcaması => Tobin's q (X)
Kıracı & Arsoy (2014)	2007-2011	BİST Metal Eşya ve Makine Sektörü (25 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Faaliyet Kârı, Özkaynak Kârlılığı, Aktif Kârlılığı, Brüt Kâr, Net Kâr	Ar-Ge Harcaması/ Net Satışlar => Faaliyet Kârı, Özkaynak Kârlılığı (-) Ar-Ge Harcaması/ Net Satışlar => Aktif Kârlılığı, Brüt Kâr, Net Kâr (X)
Uzun Kocamış & Güngör (2014)	2009-2013	BİST Teknoloji Sektörü (16 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Faaliyet Kârı, Vergi Öncesi Kâr ve Net Kâr	Ar-Ge Harcaması => Faaliyet Kârı, Vergi Öncesi Kâr ve Net Kâr (+)
Firli ve diğerleri (2015)	2009-2013	Endonezya'daki Telekomünikasyon İşletmeleri (3 İşletme)	Sermaye Harcaması, Yatırılan Sermayenin Getirisi, Müşteri Sayısı, Kârlılık	Sermaye Harcaması => Yatırılan Sermayenin Getirisi, Müşteri Sayısı, Kârlılık (+)
Akgün & Akgün (2016)	2006Q1-2016Q3	Aselsan A.Ş.	Ar-Ge Harcaması, Faaliyet Kârı	Ar-Ge Harcaması => Faaliyet Kârı (+)
Doğan & Yıldız (2016)	2008-2014	BİST Tüm (136 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı	Ar-Ge Harcaması => Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı (+)

Tablo 1. Literatür Özeti (devamı)

Fındık & Ocak (2016)	2005-2013	BİST Tüm (350 İşletme)	Maddi Olmayan Varlıklara Yatırımlar (Ekonomik Yetkinlik, Yenilikçi Varlıklar, Bilgisayarla İşlenmiş Enformasyon), Aktif Kârlılığı	Yenilikçi Varlıklar => Aktif Kârlılığı (+) Ekonomik Yetkinlik, Bilgisayarla İşlenmiş Enformasyon => Aktif Kârlılığı (X)
Işık ve diğerleri (2016)	2008Q1- 2014Q4	BİST Tüm İmalat Sanayi Sektörü (30 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Ar-Ge Yoğunluğu, Ar-Ge Oranı, Faaliyet Kârı, Net Satışlar	Ar-Ge Harcaması => Faaliyet Kârı, Net Satışlar (+) Ar-Ge Yoğunluğu, Ar-Ge Oranı => Faaliyet Kârı, Net Satışlar (X)
Tuna & Yıldız (2016)	2008-2015	BİST Teknoloji Sektörü (16 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri, Genel Yönetim Giderleri, Özkaynak Kârlılığı	Ar-Ge Harcaması, Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri => Özkaynak Kârlılığı (+) Genel Yönetim Giderleri => Özkaynak Kârlılığı (-)
Kayıhan & Tepeli (2017)	2011Q1- 2015Q4	BİST Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektörü (16 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri, Genel Yönetim Giderleri, Faaliyet Kârı	Ar-Ge Harcaması, Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri => Faaliyet Kârı (+) Genel Yönetim Giderleri => Faaliyet Kârı (X)
Pandya (2017)	2010-2016	Nifty Altyapı Endeksi (20 İşletme)	Sermaye Harcaması, Net Kâr, Aktif Kârlılığı, Piyasa Katma Değeri	Sermaye Harcaması (Bina kalemindeki artış) => Net Kâr, Aktif Kârlılığı (+) Sermaye Harcaması (brüt sabit varlıklardaki artış) => Aktif Kârlılığı (+) Sermaye Harcaması (tesis, makine ve cihazlar kalemindeki artış) => Piyasa Katma Değeri (+)

Tablo 1. Literatür Özeti (devamı)

Aytekin & Güler Özçalık (2018)	2011Q1- 2018Q1	BİST Teknoloji ve Bilişim Endeksleri (7 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Ar- Ge/Net Satışlar, Ar- Ge/Toplam Faaliyet Giderleri, Faiz ve Vergi Öncesi Kâr, Net Satışlar, Yatırılan Sermayenin Getirisi	Ar-Ge Harcaması => Faiz ve Vergi Öncesi Kâr, Net Satışlar (+) Ar-Ge/Toplam Faaliyet Giderleri => Faiz ve Vergi Öncesi Kâr, Net Satışlar (-) Ar-Ge/Net Satışlar=> Faiz ve Vergi Öncesi Kâr, Net Satışlar (X) Ar-Ge Harcaması, Ar-Ge/Net Satışlar, Ar-Ge/Toplam Faaliyet Giderleri=> Yatırılan Sermayenin Getirisi (X)
Demir & Güleç (2019)	2005-2016	BİST İmalat Sektörü (60 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Net Kâr	Ar-Ge Harcaması => Net Kâr (+)
Güzen & Başar (2019)	2012-2018	BİST Sınai Endeksi (62 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Ar-Ge Yoğunluğu, Satış Kârlılığı	Kısa Vadede: Ar-Ge Harcaması => Satış Kârlılığı (-) Ar-Ge Yoğunluğu=> Satış Kârlılığı (X) Uzun Vadede: Ar-Ge Harcaması => Satış Kârlılığı (+) Ar-Ge Yoğunluğu=> Satış Kârlılığı (+)
Öneş (2019)	2012-2016	Dünya Geneli Teknoloji Donanımı ve Ekipmanı Sektörü (163 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Sermaye Harcaması, Faaliyet Kârı, Net Kâr, Satışlardaki Büyüme, Tobin's q	Ar-Ge Harcaması => Satışlardaki Büyüme, Tobin's q (+) Ar-Ge Harcaması => Faaliyet Kârı, Net Kâr (X) Sermaye Harcaması => Faaliyet Kârı, Net Kâr (+) Sermaye Harcaması => Satışlardaki Büyüme, Tobin's q (X)

Tablo 1. Literatür Özeti (devamı)

Özer ve diğerleri (2019)	2012-2017	BİST İmalat Sanayi Sektörü	Ar-Ge Harcaması, Aktif Kârlılığı, PD/DD	Statik Panel Model Sonucu: Ar-Ge Harcaması => Aktif Kârlılığı, PD/DD (X) Dinamik Panel Model Sonucu: Ar-Ge Harcaması => Aktif Kârlılığı, PD/DD (+)
Kılıç (2020)	2012-2018	BİST Bilişim Endeksi (7 İşletme)	Ar-Ge Harcaması, Ar-Ge Yoğunluğu, Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Hisse Senedi Kazanç Getirisi	Ar-Ge Harcaması => Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Hisse Senedi Kazanç Getirisi (X) Ar-Ge Yoğunluğu => Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Hisse Senedi Kazanç Getirisi (+)
Özkan (2022)	2013-2019	Türkiye'nin en Büyük 500 Sanayi İşletmesinin Oluşturduğu Yirmi Beş Sanayi Alt Sektörü	Ar-Ge Harcaması, Satış Kârlılığı, Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı	Kısa Vadede: Ar-Ge Harcaması => Satış Kârlılığı, Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı (-) Uzun Vadede (1 Yıl Sonrası): Ar-Ge Harcaması => Satış Kârlılığı, Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı (+) Uzun Vadede (2 Yıl Sonrası): Ar-Ge Harcaması => Satış Kârlılığı, Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı (-)

Tablo 1’de görüldüğü üzere sermaye harcaması ve Ar-Ge harcaması ile finansal performans arasında tek yönlü bir kesin bir ilişki ortaya konmamış olup söz konusu harcamalar ile finansal performans arasında pozitif, negatif ya da herhangi bir ilişkinin tespit edilemediği çalışmalar vardır. Ancak literatürde genel itibarıyla ilk yıl yüksek tutarda yapılan sermaye harcamalarının (kısa vadede) işletme kârlılığını negatif etkileyebildiği başka bir ifadeyle bir fayda/getiri sağlamadığı, bir sonraki yılda (uzun vadede) ise sermaye harcamasının işletme kârlılığını pozitif etkileyebildiği ya da fayda/getiri sağladığı öngörülmektedir (Grozdic ve diğerleri, 2020). Bu durum Ar-Ge harcamaları için de geçerlidir (Güzen & Başar, 2019; Özkan, 2022). Bu doğrultuda araştırma kapsamında geliştirilen hipotezler aşağıdaki gibidir.

H₁: Kısa vadede sermaye ve Ar-Ge harcaması ile işletme kârlılığı arasında negatif bir ilişki vardır.

H_{1a}: Kısa vadede sermaye harcaması ile işletme kârlılığı arasında negatif bir ilişki vardır.

H_{1b}: Kısa vadede Ar-Ge harcaması ile işletme kârlılığı arasında negatif bir ilişki vardır.

H₂: Uzun vadede sermaye ve Ar-Ge harcaması ile işletme kârlılığı arasında pozitif bir ilişki vardır.

H_{2a}: Uzun vadede sermaye harcaması ile işletme kârlılığı arasında pozitif bir ilişki vardır.

H_{2b}: Uzun vadede Ar-Ge harcaması ile işletme kârlılığı arasında pozitif bir ilişki vardır.

İşletme kârlılığı; satış, aktif ve özkaynak kârlılığını ifade etmektedir. Dolayısıyla her bir hipotez için söz konusu kârlılık ölçütleri ayrı ayrı sınanmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ VE YÖNTEMİ

Araştırmada BİST Tüm Endeksi'nde yer alan 139 finans dışı işletmelerin 2005-2019 yılları arasındaki verileri kullanılmış olup yöntem olarak panel regresyon modeli dikkate alınmıştır. Söz konusu yılların belirlenmesinde ise işletmelerin 2005 yılından itibaren TMS/TFRS'ye uygun olarak finansal tablo hazırlamaları etkili olmuş, verilerin 2019 yılında sonlandırılmasında ise dünyada insan sağlığı başta olmak üzere birçok işletmenin faaliyetlerini de olumsuz etkileyen Covid-19 pandemisi etkili olmuştur².

Araştırma kapsamında bağımlı değişken olarak satış, aktif ve özkaynak kârlılığı, bağımsız değişken olarak işletmelerin cari (kısa vadede) ve bir önceki (uzun vadede) dönem yapmış oldukları sermaye ve Ar-Ge harcaması; kontrol değişkenleri olarak ise cari oran, finansal kaldıraç oranı ve işletme büyüklüğü kullanılmıştır. Söz konusu değişkenler, ölçümleri ve dayanak kaynaklar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırma Kapsamında Kullanılan Değişkenler ve Ölçümleri

Bağımlı Değişkenler	Tanımı	Ölçümü	Kaynak(lar)
ROS	Return on Sales (Satış Kârlılığı)	Faiz, Vergi, Amortisman ve İtfa Payı Öncesi Kâr/Toplam Satışlar	House ve diğerleri (1994), Jaisinghani ve diğerleri (2018), Güzen & Başar (2019), Özkan (2022)

² Bu çalışma kapsamında kullanılan veriler Refinitiv'in Thomson Reuters, EIKON ve Datastream veri tabanlarından son olarak 20.02.2023 tarihinde elde edilmiştir. Söz konusu tarih itibarıyla işletmelerin 2022 yılına ait finansal verileri henüz yayımlanmadığı için veri seti 2005-2021 yılları arasını kapsamaktadır. Bu noktada dikkate alınması gereken önemli bir faktör ise 2020 yılında yaşanan Covid-19 pandemisidir. Bu bağlamda 2020 ile 2021 yılları hariç ve dahil olmak üzere analizler yapılmış olup dahil olan analizde bulguların yanıltıcı olabileceği aritmetik ortalama ve standart sapma gibi istatistiksel değerlerden anlaşılmıştır. Bu nedenle çalışma kapsamındaki analizler 2005-2019 yıllarını kapsayacak şekilde gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. Araştırma Kapsamında Kullanılan Değişkenler ve Ölçümleri (devamı)

ROA	Return on Assets (Aktif Kârlılığı)	Net Kâr(Zarar)/Toplam Aktif	House ve diğerleri (1994), Karacaer ve diğerleri (2009), Sudiyatno ve diğerleri (2012), Jindrichovska ve diğerleri (2013), Apergis & Sorros (2014), Doğan & Yıldız (2016), Fındık & Ocak (2016), Kiracı & Arsoy (2014), Özer ve diğerleri (2019), Özkan (2022)
ROE	Return on Equity (Özkaynak Kârlılığı)	Net Kâr(Zarar)/Toplam Özkaynaklar	Kiracı & Arsoy (2014), Doğan & Yıldız (2016), Tuna & Yıldız (2016), Özkan (2022)
Bağımsız Değişkenler	Tanımı	Ölçümü	Kaynak(lar)
CAPEX	Capital Expenditure (Sermaye Harcaması)	Cari Dönemde Maddi Duran Varlıklara Yapılan Harcamaları/Toplam Satışlar	Sircar ve diğerleri (2000), Amir ve diğerleri (2007), Heshmati & Löf (2008), Yao ve diğerleri (2011), Öneş (2019)
l.CAPEX	Lagged Capital Expenditure (Sermaye Harcamasının Gecikmeli Değeri)	Bir Önceki Dönemde Maddi Duran Varlıklara Yapılan Harcamaları/Toplam Satışlar	
R&DEX	Research and Development Expenditure (Araştırma ve Geliştirme Harcaması)	Cari Dönemde Araştırma-Geliştirme Harcamaları/Toplam Satışlar	Heshmati & Löf (2008), Apergis ve Sorros (2014), Güzen & Başar (2019), Öneş (2019), Özer ve diğerleri (2019), Özkan (2022)
l.R&DEX	Lagged Research and Development Expenditure (Ar-Ge Harcamasının Gecikmeli Değeri)	Bir Önceki Dönemdeki Araştırma-Geliştirme Harcamaları/Toplam Satışlar	
Kontrol Değişkenleri	Tanımı	Ölçümü	Kaynak(lar)
CR	Current Ratio (Cari Oran)	Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	Demir & Güleç (2019), Jaisinghani ve diğerleri (2018),
LEV	Leverage (Finansal Kaldıraç)	Toplam Borç/Toplam Aktif	Karacaer ve diğerleri (2009), Dağlı & Ergün (2017), Demir & Güleç (2019), Öneş (2019), Özkan (2022)
SIZE	Size (İşletme Büyüklüğü)	İşletmelerin Toplam Aktiflerinin Doğal Logaritmik Değeri	Dağlı & Ergün (2017), Demir & Güleç (2019), Jaisinghani ve diğerleri (2018)

Tablo 2’de araştırma kapsamında kullanılan değişkenlere ait veriler *Refinitiv’in Thomson Reuters EIKON ve Datastream* veri tabanından temin edilmiştir. Sermaye ve Ar-Ge harcamalarının işletmelerin kârlılığı üzerindeki etkisini tespit edebilmek için aşağıdaki panel regresyon modelleri geliştirilmiştir.

$$ROS_{it} = \beta_{1it} + \beta_2 CAPEX_{it} + \beta_3 l. CAPEX_{it} + \beta_4 R\&D_{it} + \beta_5 l. R\&D_{it} + \beta_6 CR_{it} + \beta_7 LEV_{it} + \beta_8 SIZE_{it} + e_{it} \quad (1)$$

$$ROA_{it} = \beta_{1it} + \beta_2 CAPEX_{it} + \beta_3 l. CAPEX_{it} + \beta_4 R\&D_{it} + \beta_5 l. R\&D_{it} + \beta_6 CR_{it} + \beta_7 LEV_{it} + \beta_8 SIZE_{it} + e_{it} \quad (2)$$

$$ROE_{it} = \beta_{1it} + \beta_2 CAPEX_{it} + \beta_3 l. CAPEX_{it} + \beta_4 R\&D_{it} + \beta_5 l. R\&D_{it} + \beta_6 CR_{it} + \beta_7 LEV_{it} + \beta_8 SIZE_{it} + e_{it} \quad (3)$$

Üç Modelde yer alan β_1 sabit terimleri; β_2 kısa vadede sermaye harcamalarının satış, aktif ve özkaynak kârlılığı üzerindeki etkisini gösteren katsayıyı; β_3 uzun vadede sermaye harcamalarının satış, aktif ve özkaynak kârlılığı üzerindeki etkisini gösteren katsayıyı; β_4 kısa vadede araştırma geliştirme harcamalarının satış, aktif ve özkaynak kârlılığı üzerindeki etkisini gösteren katsayıyı; β_5 uzun vadede araştırma geliştirme harcamalarının satış, aktif ve özkaynak kârlılığı üzerindeki etkisini gösteren katsayıyı; β_6 cari oranın satış, aktif ve özkaynak kârlılığı üzerindeki etkisini gösteren katsayıyı; β_7 finansal kaldıraç oranının satış, aktif ve özkaynak kârlılığı üzerindeki etkisini gösteren katsayıyı; β_8 işletme büyüklüğünün satış, aktif ve özkaynak kârlılığı üzerindeki etkisini gösteren katsayıyı ve son olarak e_{it} ise hata terimlerini ifade etmektedir. Söz konusu modeller H_1 ve H_2 ana hipotezlerini ve alt hipotezlerini sınamak için kurulmuştur.

Araştırma kapsamında kurulan panel regresyon modellerinde toplam 139 işletmenin 15 yıllık verisi kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırmada zaman boyutu (T) birim boyutundan (N) küçük olduğu ($T < N$) için statik panel yöntemi dikkate alınmıştır. Statik panel modelleri tahmin edilirken ise klasik havuzlanmış En Küçük Kareler (EKK), sabit etkiler ve tesadüfi etkiler tahmincileri tespit edilmiştir (Baltagi ve diğerleri, 2010).

4. BULGULAR

Çalışmada BİST Tüm Endeksi'ndeki 139 finans dışı işletmenin 2005-2019 dönemlerindeki verileri kullanılarak sermaye ve Ar-Ge harcamalarının söz konusu işletmelerin kârlılığına etkisi panel regresyon analizi yöntemine göre incelenmiştir. Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiksel bilgiler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Aritmetik Ortalama	Standart Hata	Minimum Değer	Maksimum Değer
<i>ROS</i>	0,1205	0,7893	-21,3786	10,0162
<i>ROA</i>	0,0564	0,1240	-1,2125	0,7243
<i>ROE</i>	0,0174	0,5576	-15,7232	0,9943
<i>CAPEX</i>	0,1013	0,3994	0	13,8413
<i>l.CAPEX</i>	0,1066	0,4150	0	13,8413
<i>R&D</i>	0,0056	0,0326	0	0,6342
<i>l.R&D</i>	0,0058	0,0331	0	0,6342
<i>CR</i>	2,0660	2,2977	0,0321	24,98
<i>LEV</i>	0,2558	0,2218	0	1,5941
<i>SIZE</i>	12,1673	1,8231	6,6973	17,7822

Tablo 3'te görülüşü üzere bağımlı değişkenlerin aritmetik ortalaması sırasıyla ROS için 0,12, ROA için 0,06 ve ROE için 0,02; bağımsız değişkenlerin aritmetik ortalaması CAPEX için 0,10, I.CAPEX için 0,11, R&DEX için 0,01, I.R&DEX için 0,01; kontrol değişkenlerin aritmetik ortalaması CR için 2,07, LEV için 0,26 ve SIZE için 12,17 şeklindedir. Söz konusu tabloda ayrıca değişkenlere ait standart hata, minimum ve maksimum değerleri hususundaki bilgilere yer verilmiştir. Tablo 4'te değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon tablosu sunulmuştur.

Tablo 4. Korelasyon Tablosu

Değişkenler	ROS	ROA	ROE	CAPEX	I.CAPEX	R&D	I.R&D	CR	LEV	SIZE
ROS	1.000									
ROA	0,30***	1,000								
ROE	0,105***	0,403***	1,000							
CAPEX	-0,16***	-0,043*	-0,015	1,000						
I.CAPEX	0,053**	-0,05**	-0,008	0,159***	1,000					
R&D	0,071**	0,012	0,024	-0,020	-0,020	1,000				
I.R&D	0,065**	0,030	0,032	-0,018	-0,003	0,868***	1,000			
CR	0,116***	0,320***	0,149***	0,003	-0,015	0,130***	0,135***	1,000		
LEV	-0,09***	-0,32***	-0,20***	0,089***	0,095***	-0,12***	-0,12***	-0,38***	1,000	
SIZE	0,073**	0,139***	0,119***	0,011	0,006	0,096***	-0,09***	-0,16***	0,151***	1,000

*Not: *, **, *** sırasıyla %10, % 5 ve %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.*

Tablo 4'te birçok değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif ya da negatif bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununun (korelasyon sorununun) tespit edilmesi için varyans artış faktörü (variance inflation factors-VIF) değerlerine bakılması gerekmektedir. Dolayısıyla araştırma kapsamındaki tüm analizlerde VIF değerlerine bakılmış olup VIF değerleri 1,03 ile 4,07 arasında olduğu bulunmuştur. Bulunan bu değerler 5'in altında olduğunda değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunun olmadığını göstermektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020). Daha öncede belirtildiği üzere sermaye ve Ar-Ge harcamasının işletme kârlılığı üzerindeki etkisini tespit edebilmek için statik panel yöntemi dikkate alınmıştır. Ayrıca zaman boyutunun 25 yıldan az olması nedeniyle de birim kök (durağanlık) analizi yapılmamıştır. Bu doğrultuda ilk olarak söz konusu yöntemde havuzlanmış, statik ya da tesadüfi modellerinden hangisinin geçerli olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Kurulan üç panel regresyon modelinde geçerli olacak modelin belirlenmesi için sırasıyla F (Chow) testi, Breusch Pagan (1980) LM testi ve elde edilen sonuca göre de Hausman testi kullanılmıştır. Söz konusu testler ilişkin istatistik ve olasılık değerleri Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Geçerli Olan Modellerin Tespit Edilmesi

Model	F (Chow)	Breusch Pagan LM	Hausman	Gereçli Olan Model
1	1,02 (0,411)	0,00 (1,000)	26,17 (0,000)	Klasik Havuzlanmış
2	5,73 (0,000)	679,6 (0,000)	29,76 (0,000)	Sabit Etkiler
3	3,39 (0,000)	273,64 (0,000)	12,87 (0,080)	Tesadüfi Etkiler

Tablo 5'te parantez içerisindeki değerler söz konusu testlerin olasılık değerlerini, diğerleri ise istatistik değerlerini göstermektedir. Buna göre Model 1 için klasik havuzlanmış modelin mi yoksa sabit etkiler modelinin mi geçerliliğinin tespiti noktasında kullanılan F (Chow) testi sonuçları bağlamında klasik modelin geçerli olduğu, keza klasik havuzlanmış modele karşın tesadüfi etkiler modelinin geçerliliğinin sınındığı Breusch Pagan LM testine göre de klasik havuzlanmış modelin geçerli olduğu ortaya konmuştur. Son olarak Model 1 için sabit etkiler modelinin mi yoksa tesadüfi etkiler modelinin mi geçerli olduğunu ortaya koyabilmek adına Hausman testi yapılmış çıkan sonuca göre sabit etkiler modelinin geçerli olduğu belirlenmiştir. Ancak F(Chow) testine göre Model 1 için sabit etkiler modeline karşın klasik havuzlanmış modelinin tercih edilmesi gerektiğinden söz konusu model için klasik havuzlanmış modelinin geçerli olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda Model 2 için de yapılan testler sonucunda sabit etkiler modelinin geçerliliği ortaya konmuştur. Son olarak Model 3 için ise Hausman testine göre %1 anlamlılık düzeyinde sabit etkiler modelinin geçerli olduğu hipotez reddedilerek tesadüfi etkiler modelinin geçerliliği tespit edilmiştir.

Modeller tespit edildikten sonra statik panel yönteminde ikinci aşama olan varsayım testlerinin yapılması gerekmektedir. Buna göre söz konusu varsayımlar değişen varyans sorunu, otokorelasyon sorunu ve yatay kesit bağımlılığı tespitine yöneliktir. Değişen varyans sorununun tespiti noktasında Model 1 için White testi kullanılmış ve test istatistiği ile olasılık değeri 167,15 (0,000); Model 2 için Değiştirilmiş Wald Testi kullanılmış ve test istatistiği ile olasılık değeri 67.559 (0,000); Model 3 için Levene-Brown Forsythe Testi kullanılmış ve test istatistiği ile olasılık değeri $W_0=5,38$ (0,000), $W_5=2,52$ (0,000), $W_{10}=3,04$ (0,000) bulunmuş olup üç modelde de değişen varyans sorunu ortaya konmuştur. Otokorelasyon sorununun tespit edilebilmesi adına Model 1 için Wooldridge testi kullanılmış olup test istatistiki ve olasılık değeri 1,51 (0,2206); Model 2 ve Model 3 için Bhargava etc. DW ile Baltagi-Whu LBI testi kullanılmış olup istatistik değeri sırasıyla Model 2 için 1,40-1,56 ve Model 3 için 1,12-1,65 şeklinde bulunmuştur. Model 1 için otokorelasyon sorunu olmayıp, Model 2 ve Model 3 için ise istatistik değerleri 2'den küçük olduğundan dolayı otokorelasyon varlığı ortaya konmuştur. Son olarak yatay kesit bağımlılığının tespiti için tüm modellerde Peseran testi kullanılmış olup test istatistiği ve olasılık değerleri sırasıyla Model 1 için 19,42 (0,000), Model 2 için 22,63 (0,000), Model 3 için 16,39 (0,000) bulunmuştur. Buna göre tüm modellerde yatay kesit bağımlılığı söz konusudur. Statik panel yönteminin son aşamasında ise tespit edilen sorunlara göre dirençli standart

hataların elde edilmesi gerektiği ifade edilebilir. Buna göre Model 1 ve Model 2 için Driscoll-Kraay tahmincisi, Model 3 için Arellano, Froot, Rogers tahminci kullanılmıştır. Söz konusu tahmincilere göre panel regresyon modelleri yeniden tahmin edilmiş olup sonuçları Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Panel Regresyon Sonucu

(Model)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
Değişkenler	ROS	ROA	ROE	ROS	ROA	ROE
CAPEX	-0,345* (0,196)	-0,002 (0,006)	0,004 (0,0125)	-0,383*** (0,094)	-0,002 (0,007)	0,008 (0,013)
I.CAPEX	0,177*** (0,036)	-0,002 (0,007)	0,016 (0,012)	0,140 (0,094)	-0,002 (0,011)	0,019* (0,010)
R&DEX	1,399* (0,829)	-0,555*** (0,198)	-0,589*** (0,192)	1,715** (0,708)	-0,555*** (0,133)	-0,677*** (0,198)
I.R&DEX	0,029 (0,520)	0,027 (0,126)	0,381** (0,172)	0,299 (0,723)	0,027 (0,077)	0,266 (0,167)
CR	0,036*** (0,014)	0,010*** (0,003)	0,012*** (0,005)	0,028 (0,021)	0,010** (0,004)	0,015** (0,006)
LEV	-0,189*** (0,039)	-0,241*** (0,034)	-0,533*** (0,161)	-0,349*** (0,089)	-0,241*** (0,059)	-0,590*** (0,167)
SIZE	0,045*** (0,010)	0,010 (0,007)	0,041*** (0,010)	0,053*** (0,009)	0,010 (0,012)	0,041*** (0,012)
Sektör Etkisi	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
Sabit (C)	-0,438*** (0,133)	-0,019 (0,085)	-0,377*** (0,135)	0,472*** (0,151)	-0,020 (0,140)	-0,387** (0,173)
Gözlem Sayısı	1.945	1.945	1.945	1.945	1.945	1.945
R ²	0,064	0,164	0,198	0,086	0,215	0,281

*Notlar: 1) Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. 2) *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.*

Tablo 6’da sektör etkisinin dikkate alınmadığı modeller için yorum yapılacak olursa satış kârlılığı ile kısa vadede sermaye harcaması ve finansal kaldıraç oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve **negatif** yönlü; uzun vadeli sermaye harcaması, kısa vadeli Ar-Ge harcaması, cari oran ve işletme büyüklüğü ile istatistiksel olarak anlamlı ve **pozitif** yönlü bir ilişki tespit edildiği söylenebilir. Ancak satış kârlılığı ile uzun vadede Ar-Ge harcaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya konamamıştır. **Aktif kârlılığı** ile kısa vadede Ar-Ge harcaması ve finansal kaldıraç oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve **negatif** yönlü; **cari oranla** ile istatistiksel olarak anlamlı ve **pozitif** yönlü bir ilişki bulunmuştur. Fakat

aktif kârlılığı ile kısa-uzun vadede sermaye harcaması, uzun vadede Ar-Ge harcaması ve işletme büyüklüğü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. *Özkaynak kârlılığı* ile *kısa vadeli Ar-Ge harcaması* ve *finansal kaldıraç* arasında istatistiksel olarak anlamlı ve **negatif** yönlü; *uzun vadeli Ar-Ge harcaması*, *cari oran* ve *işletme büyüklüğü* istatistiksel olarak anlamlı ve **pozitif** yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Buna rağmen özkaynak kârlılığı ile kısa ve uzun vadede sermaye harcaması ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki kurulamamıştır. Sektör etkisinin dikkate alındığı modellerde ise sektör etkisinin dikkate alınmadığı modeller arasında birkaç farklılık dışında benzer sonuçlar ortaya konmuştur. Bu farklılıklar; özkaynak kârlılığı ile uzun vadede Ar-Ge harcaması arasında istatistiksel olarak ilişkinin olmaması, özkaynak kârlılığı ile uzun vadede sermaye harcaması arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü ilişkin olması, satış kârlılığı ile cari oran arasında istatistiksel olarak bir ilişkinin kurulamaması şeklinde sıralanabilir. Tablo 7’de ise test edilen hipotezlerin sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 7. Test Edilen Hipotezlerin Sonucu

Hipotez	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	İlişkinin Yönü	Kabul Durumu
H_{1a} : Kısa vadede sermaye harcaması ile işletme kârlılığı arasında negatif bir ilişki vardır.	ROS	CAPEX	-	Kabul
	ROA	CAPEX	X	Ret
	ROE	CAPEX	X	Ret
H_{2a} : Uzun vadede sermaye harcaması ile işletme kârlılığı arasında pozitif bir ilişki vardır.	ROS	1.CAPEX	+	Kabul
	ROA	1.CAPEX	X	Ret
	ROE	1.CAPEX	X	Ret
H_{1b} : Kısa vadede Ar-Ge harcaması ile işletme kârlılığı arasında negatif bir ilişki vardır.	ROS	R&DEX	+	Ret
	ROA	R&DEX	-	Kabul
	ROE	R&DEX	-	Kabul
H_{2b} : Uzun vadede Ar-Ge harcaması ile işletme kârlılığı arasında pozitif bir ilişki vardır.	ROS	1.R&DEX	X	Ret
	ROA	1.R&DEX	X	Ret
	ROE	1.R&DEX	+	Kabul

Tablo 7’den görüldüğü üzere genel olarak sermaye harcamaları ile satış kârlılığı arasındaki ilişki bağlamında kurulan hipotezlerin kabul edildiği, Ar-Ge harcaması ile aktif ve özkaynak kârlılığı arasında ilişkiye yönelik kurulan hipotezlerin kabul edildiği söylenebilir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sermaye harcaması genel olarak maddi duran varlıklara yapılan yatırımları kapsarken, Ar-Ge harcamaları ise maddi olmayan duran varlıklara yapılan yatırımları kapsamaktadır. Her iki harcama da

işletmeler için oldukça hayati öneme sahiptir. Zira sermaye harcaması da Ar-Ge harcaması da işletmelerin sürdürülebilir rekabet elde edebilmesi ve faaliyetlerini devam ettirebilmesi açısından yapılması gereken yatırımları kapsamaktadır. Ancak söz konusu yatırımların uygulamaya zamanında konması yatırımların başarısını da etkileyebilmektedir. Bu etki ise işletmelerin finansal performansına pozitif ya da negatif yansiyabilmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında BİST Tüm Endeksi'nde yer alan 139 finans dışı işletmenin 2005-2019 yılları arasındaki verisi kullanılarak sermaye ve Ar-Ge harcaması ile satış, aktif ve özkaynak kârlılığı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda sektör etkisinin dikkate alınmadığı modellerde kısa vadede sermaye harcamasındaki bir birimlik artış, satış kârlılığında yaklaşık %35 azalışa; uzun vadede ise sermaye harcamasında bir birimlik artışın satış kârlılığında yaklaşık %18 artışa neden olduğu tespit edilmiştir. Ancak sermaye harcaması (kısa ve uzun vadede) ile aktif ve özkaynak kârlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya konulamamıştır. Sektör etkisinin dikkate alındığı modellerde ise uzun vadede sermaye harcaması ile özkaynak kârlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuş olup söz konusu harcamada bir birimlik artışın yaklaşık özkaynak kârlılığını %2 oranında artırdığı tespit edilmiştir. Sermaye harcaması ile işletme kârlılığı arasında bulunan bu sonuçlar literatürdeki çalışmaların (Heshmati & Löf, 2008; Yao ve diğerleri, 2011; Jovanovic & Rousseau, 2014; Aktas ve diğerleri, 2015; Grazi ve diğerleri, 2016; Yu ve diğerleri, 2017; Jaisinghani ve diğerleri, 2018; Öneş, 2019; Grozdic ve diğerleri, 2020; Gradzewicz, 2021) bulgularıyla da desteklenmektedir.

Çalışmanın diğer bir sonucu ise sektör etkisinin dikkate alınmadığı modellerde kısa vadede Ar-Ge harcamasındaki bir birimlik artış, satış kârlılığında yüzde yüzün üzerinde bir artışa neden olacaktır. Ancak Ar-Ge harcamasındaki bir birimlik artış aktif kârlılığında %56 azalışa ve özkaynak kârlılığında ise %59 azalışa yol açacağı bulunmuştur. Uzun vadede Ar-Ge harcamasının ise sadece özkaynak kârlılığını pozitif olarak etkilediği istatistiksel olarak ortaya konmuş olup Ar-Ge harcamasındaki bir birimlik artış özkaynak kârlılığında yaklaşık %38 artışa neden olduğu belirlenmiştir. Bulunan bu sonuç literatürdeki çalışmaların (Heshmati & Löf, 2008; Kiracı & Arsoy, 2014; Uzun Kocamış & Güngör, 2014; Akgün & Akgün, 2016; Işık ve diğerleri, 2016; Dağlı & Ergün, 2017; Demir & Güleç, 2019; Kılıç, 2020; Özkan, 2022) bulgularıyla paraleldir. Sektör etkisinin dikkate alındığı modellerde de benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Son olarak çalışma kapsamında Türkiye özelinde bir değerlendirme yapılacak olursa araştırmanın örneklemini oluşturan ve borsaya kote olan finans dışı işletmelerin kısa vadede sermaye harcamaları kârlılıklarını negatif, uzun vadede ise kârlılıklarını pozitif etkilediği ifade edilebilir. Ayrıca ilgili işletmelerin Ar-Ge harcamaları kısa vadede satış kârlılığı (pozitif) hariç aktif ve özkaynak kârlılığını negatif, uzun vadede ise özkaynak kârlılığını pozitif etkilediği söylenebilir. Günümüzde söz konusu işletmelerin sermaye harcamaları Ar-Ge harcamalarının yaklaşık beş katı kadar yüksek tutarlara ulaştığı için işletmeler hâlâ maddi duran varlıklara yatırımlara önem verdiği, bu bağlamda üretim kapasitesini

ve uzun vadede kârlarını artırmaya odaklandığı düşünülmektedir. Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda Türkiye'deki işletmelerin sermaye ve Ar-Ge harcamalarının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki işletmelerle karşılaştırılarak finansal performans üzerindeki etkisi daha kapsamlı araştırılabilir.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- OYA; Yazı Taslağı- OYA; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- OYA; Son Onay ve Sorumluluk- OYA.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- OYA; Drafting Manuscript- OYA; Critical Revision of Manuscript- OYA; Final Approval of Accountability- OYA.

KAYNAKÇA

- Akgün, A. & Akgün, V. Ö. (2016). İşletmelerde Ar-Ge Harcamalarının Karlılığa Etkisi: Aselsan Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-12. <http://sosyoteknik.selcuk.edu.tr/sustad/article/view/83/65>
- Aktaş, N., Croci, E. & Petmezas, D. (2015). Is Working Capital Management Value-Enhancing? Evidence From Firm Performance and Investments. *Journal of Corporate Finance*, 30, 98–113. <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2014.12.008>
- Amir, E., Guan, Y. & Livne, G. (2007). The Association of R&D and Capital Expenditures with Subsequent Earnings Variability. *Journal of Business Finance & Accounting*, 34(1), 222-246. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5957.2006.00651.x>

- Apergis, N. & Sorros, J. (2014). The Role of R&D Expenses for Profitability: Evidence from U.S. Fossil and Renewable Energy Firms. *International Journal of Economics and Finance*, 6(3), 8-15. <http://dx.doi.org/10.5539/ijef.v6n3p8>
- Aytekin, S. & Güler Özçalık, S. (2018). Borsa İstanbul Teknoloji ve Bilişim Endeksi Firmalarında Ar-Ge Harcamaları ve Finansal Performans İlişkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(ICEESS' 18), 67-73. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.452625>
- Baltagi, B. H., Jung, B. C., Song, S. H. (2010). Testing for Heteroskedasticity and Serial Correlation in A Random Effects Panel Data Model. *Journal of Econometrics*, 154(2), 122-124. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2009.04.009>
- Bil, E. & Özdemir, E. (2021). The Effect of Technological Innovation Capabilities on Companies' Innovation and Marketing Performance: A Field Study on Technopark Companies in Turkey. *Journal of Life Economics*, 8(3), 361-378. <https://doi.org/10.15637/jlecon.8.3.08>
- Dağlı, H. & Ergün, T. (2017). Türkiye’de Ar-Ge Harcamalarının Firma Karlılığına Etkisi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 69-83. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/323890>
- Demir, C. & Güleç, Ö. F., (2019). Araştırma ve Geliştirme Giderlerinin Firma Kârlılığı Üzerine Etkisi: BIST İmalat Sektörü Örneği, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (34), 57-72. <https://doi.org/10.30794/pausbed.411141>
- Doğan, M. & Yıldız, F. (2016). Araştırma ve Geliştirme Harcamalarının (Ar-Ge) Firma Karlılığı Üzerindeki Etkisi: BIST’te İşlem Gören İmalat Sanayi Firmaları Üzerine Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 178-187. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iibfdkastamonu/issue/29650/318435>
- Fındık, D. & Ocak, M. (2016). Türkiye’de Maddi Olmayan Varlık Yatırımlarının İşletmelerin Finansal Performansı Üzerine Etkisi. *Ege Akademik Bakış*, 16(3), 397-414. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/561019>
- Firli, A., Primiana, I. & Kaltum, U. (2015). The Impact of Increasing CAPEX on Customer Number, Profit, and ROI in Indonesia Telecommunication Industry. *American Journal of Economics*, 5(2): 135-138. <https://doi.org/10.5923/c.economics.201501.14>
- Gradzewicz, M. (2021). What Happens After an Investment Spike-Investment Events and Firm Performance. *Journal of Business & Economic Statistics*, 39(3), 636-651. <https://doi.org/10.1080/07350015.2019.1708369>

- Grazzi, M., Nadia, J. & Tania, T. (2016). Dynamics of Investment and Firm Performance: Comparative Evidence From Manufacturing Industries. *Empirical Economics*, 51, 125–179. <https://doi.org/10.1007/s00181-015-0991-2>
- Grozdic, V., Marić, B., Radišić, M., Šebestová, J. & Lis, M. (2020). Capital Investments and Manufacturing Firms' Performance: Panel-Data Analysis. *Sustainability*, 12(4), 1-18. <https://doi.org/10.3390/su12041689>
- Güzen, H. D. & Başar, B. (2019). Ar-Ge Harcamalarının Raporlanması ve Kârlılığa Etkisi: BIST Sınai Endeksi İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 1-24. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/819497>
- Heshmati, A. & Löf, H. (2008). Investment and Performance of Firms: Correlation or Causality? *Corp. Ownersh. Control*, 6, 268–282. *Corporate Ownership and Control*, 6(2), 268–282. <https://doi.org/10.22495/cocv6i2c2p2>
- House, W. C., Parks, D. M. & Lindstrom, G. L. (1994). Relationships Between R&D and Profitability: An Exploratory Comparison of Two Business Simulations with Two Real-World. Technology Intensive Industries. *Developments In Business Simulation & Experiential Exercises*, 21, 75-78. <https://absel-ojs-ttu.tdl.org/absel/index.php/absel/article/view/1297>
- Işık, N., Engeloğlu, Ö. & Kılınç, E. C. (2016). Araştırma ve Geliştirme Harcamalarının, Kârlılık ve Satışlar Üzerindeki Etkisi: Borsa İstanbul Firmaları Üzerine Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (47), 27-46. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/282803>
- Jaisinghani, D., Tandon D. & Batra, D. K. (2018). Capital Expenditure and Persistence of Firm Performance: An Empirical Study For The Indian Automobiles Industry, *International Journal of Indian Culture and Business Management*, 16(1), 39-56. <https://doi.org/10.1504/IJCBM.2018.088595>
- Jindrichovska, I., Ugurlu, E. & Kubickova, D. (2013). Changes in Capital Structure of Czech SMEs: A Dynamic Panel Data Approach. *Ekonomika A Management*, (3), 1-16. <https://www.vse.cz/eam/202?lang=en>
- Jovanovic, B. & Rousseau, P. L. (2014). Extensive and Intensive Investment Over the Business Cycle. *Journal of Political Economy*, 122(4), 863–908. <https://doi.org/10.1086/676405>
- Karacaer, S., Aygün, M. & İç, S. (2009). Araştırma ve Geliştirme Giderlerinin Firma Performansı Üzerindeki Etkisi: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Üzerine Bir İnceleme. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 11(2), 65-86.

<https://eds.s.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=fa46d02b-fbf7-4dca-b4bb-e8503ff752db%40redis>

- Kayıhan, B. & Tepeli, Y. (2017). Faaliyet Giderlerinin İşletme Karlılığı Üzerindeki Etkisi: BIST Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 327-337. <https://doi.org/10.20875/makusobed.341455>
- Kılıç, M. (2020). BIST Bilişim Sektöründeki Firmaların Ar-Ge Harcamalarının Finansal Performans Üzerindeki Etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (49), 219-234. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eruosbilder/issue/58345/841929>
- Kim, S., Saha, A. & Bose, S. (2021). Do Capital Expenditures Influence Earnings Performance: Evidence from Loss-Making Firms. *Accounting & Finance*, (61), 2539–2575. <https://doi.org/10.1111/acfi.12675>
- Kıracı, M. & Arsoy, M. F. (2014). Araştırma Geliştirme Giderlerinin İşletmelerin Karlılığı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: İMKB Metal Eşya Sektöründe Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, (41), 33-48. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mdbakis/issue/63903/967273>
- Öneş, U. (2019). Effects of R&D and Capital Expenditure on Firm Performance: Evidence from Technology Hardware and Equipment Sector. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4), 1401-1421. <https://doi.org/10.33630/ausbf.607446>
- Özer, A., Öztürk, M. & Özer, N. (2019). BİST İmalat Sanayi Firmalarının Araştırma Ve Geliştirme Giderlerinin Piyasa Değeri ve Firma Kârlılığı Üzerindeki Etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (82), 135-146. <https://doi.org/10.25095/mufad.536034>
- Özkan, N. (2018). Replicating The R&D Investments and Financial Structure Relationship: Evidence from Borsa Istanbul. *Management Review Quarterly*, 68, 399–411. <https://doi.org/10.1007/s11301-018-0145-7>
- Özkan, N. (2022). R&D Spending and Financial Performance: An Investigation in An Emerging Market. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 18(1), 38-58. <http://dx.doi.org/10.17130/ijmeb.964849>
- Öztürk, M. B. (2008). Araştırma-Geliştirme Yatırımlarının Firma Değeri Üzerindeki Etkisi: İMKB’de Bir Uygulama. *Verimlilik Dergisi*, (1), 25-34. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/875733>
- Pandya, B. (2017). Impact of Capital Expenditure on Firm's Financial Performance A Study of Select Infrastructure Companies in India. *NICE Journal of Business*, 12(1), 75-83.

<https://web.s.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=b190a358-c4de-43fa-88f7-bcd80fc2d3f7%40redis>

- Parcharidis, E. & Varsakelis, N. C. (2007). Investments in R&D and Business Performance. Evidence from the Greek Market. *Aristotle University of Thessaloniki Department of Economics Working Paper*. https://www.researchgate.net/profile/Nikos-Varsakelis/publication/265927562_Investments_in_RD_and_business_performance_Evidence_from_the_Greek_market/links/54b7f0ff0cf269d8cbf5a707/Investments-in-R-D-and-business-performance-Evidence-from-the-Greek-market.pdf
- Sircar S., Turnbow, J. L. & Bordoloi, B. (2000). A Framework for Assessing the Relationship between Information Technology Investments and Firm Performance. *Journal of Management Information Systems*, 16(4), 69-97, <https://doi.org/10.1080/07421222.2000.11518266>
- Sudiyatno, B., Puspitasari, E. & Kartika, A. (2012). The Company's Policy, Firm Performance, and Firm Value: An Empirical Research on Indonesia Stock Exchange. *American International Journal of Contemporary Research*, 2(12), 30-40. https://ajjcnrnet.com/journals/Vol_2_No_12_December_2012/4.pdf
- Sürmen, Y. & Bayraktar, Y. (2021). Türkiye'deki Muhasebe Düzenlemeleri Çerçevesinde Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) Harcamalarının Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, (63), 39-60. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1560765>
- Taipi, E. & Ballkoci, D. (2017). Capital Expenditure and Firm Performance Evidence from Albanian Construction Sector. *European Scientific Journal*, 13(28), 231-238. <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2017.v13n28p231>
- Tuna, G. & Yıldız, Ş. (2016). The Impact of Operating Expenditures on Firm Performance in Turkey: Evidence from Technology Sector. *Ekonomika*, 62(4), 1-16. <https://doi.org/10.5937/ekonomika1604001T>
- Uzun Kocamış, T. & Güngör, N. (2014). Türkiye'de Ar-Ge Harcamaları ve Teknoloji Sektöründe Ar-Ge Giderlerinin Kârlılık Üzerine Etkisi: Borsa İstanbul Uygulaması. *Maliye Dergisi*, (166), 127-138. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/166-08.pdf>
- Yao, T., Yu, T., Zhang, T. & Chen, S. (2011). Asset Growth and Stock Returns: Evidence from Asian Financial Markets. *Pacific-Basin Finance Journal*, 19, 115-139. <https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2010.09.004>
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2020), *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı*. (5. Baskı), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Yu, X., Dosi, G., Grazzi, M. & Lei, J. (2017). Inside the Virtuous Circle Between Productivity, Profitability, Investment and Corporate Growth: An Anatomy of Chinese Industrialization. *Research Policy*, 46, 1020–1038. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2017.03.006>

Yücel, T. & Kurt, G. (2003). Araştırma-Geliştirme ve Pazarlama Giderlerinin Firma Karlılığı Üzerine Etkisi. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 18(209), 18-24. <https://doi.org/10.3848/iif.2003.209ek.4980>

**THE RELATIONSHIP BETWEEN SUSTAINABILITY AND EARNINGS MANAGEMENT:
A STUDY ON OECD COUNTRIES***

Dr. Öğr. Üyesi Neriman YALÇIN**

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜNEŞ***

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS354-ÖS3379

ABSTRACT

This study aims to investigate the relationship between earnings management and sustainability performance of publicly traded (other than financial companies) companies in OECD countries. We analysed this in two periods, specifically 2000-2009 and 2010-2020 in founding member countries of OECD by using Panel Data Analysis techniques. The increase in sustainability performance data led to a natural break point in the analysis. The findings show that there is a statistically significant relationship between sustainability performance and earnings management with all its sub-components revealing that an increase in sustainability performance leads to a decrease in earnings management.

Keywords: Sustainability, Earnings Management, OECD Countries

JEL Code: M41, Q56

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 28.11.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 12.03.2023

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 21113003 no'lu proje kapsamında desteklenmiş olan bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, nerimanyalcin@atu.edu.tr

 orcid.org/0000-0002-2196-4779

***Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, mtgunes@atu.edu.tr orcid.org/0000-0002-1938-6914

Atıf (Citation): Yalçın, N. and Güneş, M. (2023). The Relationship Between Sustainability and Earnings Management: A Study on OECD Countries. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS354-ÖS379. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1211177>

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLE KAZANÇ YÖNETİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ÖZET

Bu çalışma, OECD ülkelerinde faaliyet gösteren halka açık (finansal şirketler dışında) işletmelerin sürdürülebilirlik performansları ile kazanç yönetimi arasındaki ilişkinin araştırılmasını amaçlamaktadır. Bu ilişki, 2000-2009 ve 2010-2020 yılları olmak üzere iki dönem halinde, 21 yıllık bir zaman serisinde, kurucu OECD ülkeleri örnekleminde, Panel Veri Analizi teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Sürdürülebilirlik performansı verilerine erişimin 2010 yılından itibaren artması nedeniyle çalışma 2010 yılı öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı dönemde gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları, tüm alt bileşenleri ile birlikte sürdürülebilirlik performansı ile kazanç yönetimi arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, sürdürülebilirlik performansının kazanç yönetimini azaltıcı bir etkisi olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeleri: Sürdürülebilirlik, Kazanç Yönetimi, OECD Ülkeleri

JEL Kod: M41, Q56

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

AMAÇ VE MOTİVASYON

Son yıllarda küresel ısınma, iklim değişikliği ve çevresel bozulmaların yarattığı zorluklar, toplumun tüm kesimlerinin olduğu gibi işletmelerin de sürdürülebilirliğe olan ilgisini artırmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında açıklanan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda, şirketlerin sürdürülebilirlik bilgilerinin raporlanması gerekli hale gelmiştir. Global Reporting Initiative- Küresel Raporlama Girişimi (GRI) başta olmak üzere birçok finansal olmayan raporlama rehberi yayınlanmıştır. İşletmeler bu rehberleri esas alarak finansal olmayan bilgilerini raporlamaya başlamışlardır. Finansal olmayan bilgilerin raporlandığı sürdürülebilirlik raporları, işletme yönetimlerinin daha şeffaf olmasını ve paydaşlar arasındaki asimetrik bilgi akışını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu sayede işletmelerin, kazanç yönetimi gibi manipülasyon ve hile yöntemlerine daha az eğilim göstermeleri beklenmektedir (Bozzolan vd. 2015). İşletmelerin en çok başvurduğu manipülasyon yöntemlerinden biri kazanç yönetimi teknikleridir. Şirketlerin mali durumlarını iyileştirmek veya olduğundan daha olumsuz göstermek için muhasebe tekniklerini kullanması ise kazanç yönetimi olarak tanımlanmaktadır.

Bu kapsamda, işletmelerin sürdürülebilirlik performanslarının kazanç yönetimi ile arasındaki ilişkinin araştırılması bu çalışmanın araştırma motivasyonunu oluşturmaktadır.

Araştırmada, kurumsal sürdürülebilirliği yüksek işletme yönetimlerinin kazanç yönetiminden kaçınması varsayımıyla; sürdürülebilirlik performansı ile kazanç yönetimi arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu ilişki 2000-2009 ve 2010-2020 yılları olmak üzere iki dönem halinde 21 yıllık bir zaman serisinde kurucu OECD ülkeleri örnekleminde, Panel Veri Analizi teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, tüm alt bileşenleri ile birlikte toplam sürdürülebilirlik performansının kazanç kalitesi ile istatistiki olarak pozitif ve anlamlı bir ilişkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

ARAŞTIRMA STRATEJİSİ VE YÖNTEMİ

Kazanç yönetimi ile sürdürülebilirlik performansı arasındaki ilişkinin araştırıldığı bu çalışmada, OECD kurucu ülkeleri örneklem olarak seçilmiştir. OECD'nin görevlerinin başında "Çevre, tarım, teknoloji ve ticaret politikaları ile mali politikalarda meydana gelen değişiklikleri ve gelişmeleri takip etmek, araştırmak ve gözlemlenen ortak sorunlara çözüm arayışında bulunmak, iyi uygulamaları tanımlamak, ulusal/uluslararası politikaların koordinasyonu konusunda OECD üyesi ülkelere yardımcı olmak" gelmektedir. Dolayısı ile Türkiye'nin de kurucu üyeleri arasında bulunduğu OECD ülkeleri, kuruluş amacı ve görevleri nedeniyle sürdürülebilirlik araştırması açısından doğal bir örneklem oluşturmaktadır.

Çalışmada, 17 OECD ülkesinden beş yüz seksen beş (N=585) firma, 2000-2009 (T1=10 yıl) ve 2010-2020 (T2=11 yıl) yılları arasında incelenmiştir. Yapılan incelemede, firma bileşenlerinin tahakkuk esaslı kâr yönetiminin göstergesi olan ihtiyari tahakkuklar ile ilişkisi analiz edilmiş ve toplam beş adet model kurulmuştur. Kurulan bu modellerin ilki, 2000-2009 yılları arası firma bazında ölçülen değişkenler üzerinden elde edilirken, son dört model ise 2010-2020 yılları arası firma bazında ölçülen değişkenler ve sürdürülebilirlik verileri üzerinden elde edilmiştir.

Araştırmada bağımlı değişken olarak seçilen ihtiyari tahakkuk değişkeni Düzeltilmiş Jones modeli kullanılarak hesaplanmıştır. İlk model için (Model 1) bağımsız değişkenler; toplam aktiflerin logaritması (TAL), büyüme (BYM), aktif karlılık oranı (AKO), piyasa değeri/defter değeri (PD/DD), kaldıraç (KALD) ve net kar (NK) değişkenleridir. Son dört model için bağımsız değişkenler incelendiğinde; ikinci modelde (Model 2) Refinitiv veri tabanı tarafından hesaplanan çevresel, sosyal ve yönetim performans puanı (SURD), üçüncü modelde (Model 3) çevresel performans puanı (CEV), dördüncü modelde (Model 4) sosyal performans puanı (SOS), beşinci modelde ise (Model 5) yönetim performans puanı (YON) bağımsız değişken olarak alınmıştır. Bağımsız değişkenler ile birlikte birinci modelde bulunan kontrol değişkenleri diğer dört modelde de kullanılmıştır.

İlk aşamada 2000-2009 ve 2010-2020 yılları arasında elde edilen değişkenler için tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur. İkinci aşamada Panel regresyon modeli oluşturulurken kullanılacak Havuzlanmış en küçük kareler (EKK) etki, rassal etki ve sabit etki türü arasında seçim yapabilmek için, F testi, Breusch-Pagan LM testi ve Hausman testi kullanılmıştır (Baltagi, 2008; Hausman, 1978; Hausman ve Taylor, 1981). Etki türü seçimi için testler kullanıldıktan sonra heteroskedastisite ve otokorelasyon problemlerinin var olup olmadıkları

incelenmiştir. Panel regresyon analiz aşamasında, değişen varyans probleminin sınanmasında Breusch-Pagan (BP) testi, otokorelasyon probleminin sınanmasında ise Breusch-Godfrey (BG) testi kullanılmıştır (Torres-Reyna, 2010). Uygulamada yatay kesit bağımlılığı, otokorelasyon veya değişen varyans probleminin var olduğu durumlarda kullanılabilen dirençli Driscoll-Kraay (Driscoll- Kraay, 2008) kovaryans tahmincilerine başvurulmuş, son aşamadaki panel regresyon modeli tahmin edilmiştir (Hoechle, 2007).

Ekonometrik analiz bulgularının değerlendirilmesinde test istatistikleri, parantez içinde anlamlılık değerleri ile bir arada sunulmuştur. Test sonuçları için hata payı %1, %5 ve %10 olarak belirlenmiştir. Analizlerin tamamı R-Project programında bulunan plm ve lmtest paketleri üzerinden gerçekleştirilmiştir (Croissant ve Millo, 2018; Zeileis ve Hothorn, 2002).

BULGULAR VE TARTIŞMA

Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular aşağıda ifade edilmiştir; firmalar bazında 2000-2009 ve 2010-2020 yılları arası ölçülen kazanç kalitesine ait tanımlayıcı istatistik bulgularının, iki dönem içinde ortalamalar bakımından bir fark göstermediği belirlenmiştir. Ancak yıllar bazında tek tek inceleme yapıldığında ihtiyari tahakkuklar ile temsil edilen kazanç kalitesinin fark ortaya koyduğu görülmüştür. Ardından yapılan regresyon analizi sonuçları ise;

Model 1; Sürdürülebilirlik performansı etkisi olmaksızın 2000-2009 yılları arasında kazanç kalitesi ile kontrol değişkenleri arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bulgular, TAL, BYM ve NK değişkenlerinin KAZKAL sonucunu anlamlı ölçüde etkilediğini göstermektedir ($p < 0.05$).

Model 2; 2010-2020 yılları arasında KAZKAL bağımlı, SURD bağımsız ve kontrol değişkenleri ile elde edilmiş panel regresyon bulgularını göstermektedir. Bulgular, KALD, NK ve SURD değişkenlerinin KAZKAL sonucunu anlamlı ölçüde etkilediğini göstermiştir ($p < 0.05$).

Model 3; 2010-2020 yılları arasında KAZKAL bağımlı, CEV bağımsız ve kontrol değişkenleri ile elde edilmiş panel regresyon bulgularını göstermektedir. Bulgular, KALD, NK ve CEV değişkenlerinin KAZKAL sonucunu anlamlı ölçüde etkilediğini göstermiştir ($p < 0.05$).

Model 4; 2010-2020 yılları arasında KAZKAL bağımlı, SOS bağımsız ve kontrol değişkenleri ile elde edilmiş panel regresyon bulgularını göstermektedir. Bulgular, KALD, NK ve SOS değişkenlerinin KAZKAL sonucunu anlamlı ölçüde etkilediğini göstermiştir ($p < 0.05$).

Model 5; 2010-2020 yılları arasında KAZKAL bağımlı, YON bağımsız ve kontrol değişkenleri ile elde edilmiş panel regresyon bulgularını göstermektedir. Bulgular, KALD, NK ve YON değişkenlerinin KAZKAL sonucunu anlamlı ölçüde etkilediğini göstermiştir ($p < 0.05$).

Özetle, Model 1'in katsayıları incelendiğinde TAL (0,001), BYM (0,015) ve NK (0,010) değişkenlerinin KAZKAL sonucunu anlamlı ölçüde etkilediği görülmektedir ($p < 0,05$). TAL, BYM ve NK değişkenlerinin

regresyon katsayıları pozitif olduğu için, bu kontrol değişkenlerinin ihtiyari tahakkukları katsayıları oranında arttırdıkları tespit edilmiştir. İhtiyari tahakkuklardaki bu artış, kazanç yönetiminde artışa ve dolayısıyla kazanç kalitesinde azalışa işaret etmektedir.

Model 2'nin katsayıları incelendiğinde KALD (0,001), NK (0,017) ve SURD (0,010) değişkenlerinin KAZKAL sonucunu anlamlı düzeyde etkilediği belirlenmiştir ($p<0,05$). Model 3'ün katsayıları incelendiğinde KALD (0,001), NK (0,018) ve CEV (0,005) değişkenlerinin KAZKAL sonucunu anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Model 4'ün katsayıları incelendiğinde KALD (0,001), NK(0,017) ve SOS (0,007) değişkenlerinin KAZKAL sonucunu anlamlı düzeyde etkilediği görülmüştür ($p<0,05$). Model 5'in katsayıları değerlendirildiğinde KALD (0,001), NK (0,018) ve YON (0,004) değişkenlerinin KAZKAL sonucunu anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Model 2, 3,4 ve 5'in bulgularından elde edilen sonuçlar, istatistiki olarak anlamlı ilişki tespit edilen ve yukarıda ifade edilen değişkenlerin katsayıları oranında ihtiyari tahakkukları ve buna bağlı olarak kazanç yönetimini arttırdığını ve nihai olarak kazanç kalitesini azalttığını göstermiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan analizler sonucunda, sürdürülebilirlik performansının kazanç yönetimi ile ilişkisini araştıran bu çalışmanın bulguları, sürdürülebilirlik performansı ile kazanç kalitesini temsil eden ihtiyari tahakkuklar arasında pozitif yönlü bir ilişki göstermiştir. Toplam sürdürülebilirlik performansında %1'lik artış, 0.010 oranında; sosyal sürdürülebilirlik performansındaki %1'lik artış, 0.007 oranında; çevre sürdürülebilirlik performansında %1'lik artış, 0.005 oranında ve son olarak yönetim sürdürülebilirlik performansında %1'lik bir artış, 0.004 oranında olmak üzere ihtiyari tahakkuklarda artışa neden olmuştur. Sonuç olarak, araştırma bulguları, tüm alt bileşenleri ile birlikte toplam sürdürülebilirlik performansının kazanç kalitesini temsil eden ihtiyari tahakkuklar üzerinde istatistiki olarak pozitif ve anlamlı sonuçlar ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, sürdürülebilirliğin ihtiyari tahakkuklar üzerinde artıcı bir etkiye neden olduğu dolayısı ile kazanç kalitesini de azaltıcı yönde etkilediğini göstermektedir.

Çalışma, örneklemin OECD kurucu ülkelerinden oluşması ve kazanç yönetimi çeşitlerinden yalnızca ihtiyari tahakkukların seçilmiş olması yönleri ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca araştırma verileri Refinitiv Eikon Datastream Programından temin edildiği için, söz konusu veri programında (geniş veri kapsama kapasitesine rağmen) listelenemeyen veriler nedeni ile örneklem zaman serisi 21 yıl ile sınırlandırılmıştır.

1. INTRODUCTION

Companies that value the sustainability approach are expected to disclose non-financial information in addition to the financial information available in traditional financial statements to facilitate the decision-making process of stakeholders. It is important that companies that display social responsibility through non-

financial reporting act appropriately to restrict earnings management; and thus, offer more transparent and reliable financial information (Kim, Park & Wier, 2012). Therefore, the assumption that managers participating in sustainability reporting are less likely to participate in earnings management is supported (Kim, Park, & Wier, 2012; Velte, 2019; Buerter, Sun, Lee, & Hwang, 2020).

This study investigates whether there is a relationship between sustainability performance and earnings management in OECD (The Organisation for Economic Co-operation and Development) countries because OECD works to create better policies in environmental, social, economic, and technological developments.

The founding member countries of OECD form the sample of the study. The social, economic and environmental problems that OECD seeks to solve are closely related to sustainability. As an intergovernmental organization, OECD works closely with governments, policy makers, and citizens to find solutions to the social, economic, and environmental challenges by setting international standards.

This study aims to determine whether a relationship exists between sustainability performance and earnings management in companies that operate in OECD countries, and if there is a statistically significant relationship between these variables, this study aims to find out the direction of the relationship.

To this end, first the existence and level of earnings management are going to be tested in publicly- traded firms (except for financial companies) in OECD countries. We are going to use a discretionary accrual-based earnings management indicator model as the earnings management indicator. Secondly, we are going to determine the sustainability scores of the companies calculated according to the global scoring system. These sustainability scores consist of total sustainability score, environmental sustainability score, social sustainability score, and governance sustainability score. We are going to calculate social, environmental, and governance (ESG) scores separately as sub-components of total sustainability since their impacts on total sustainability are not equal. For this reason, the sustainability total score and its sub-components are to be tested separately through models. The final findings of the study are to create social and economic awareness in terms of restricting the earnings management practices of companies and increasing sustainability-related activities. Furthermore, we are going to make an additional contribution by comparing the data for the pre-ESG period (2000-2009) and the post-ESG period (2010-2020).

Within the given framework above, the following research question was asked:

- Does increased sustainability performance limit earnings management and improve earnings quality?

2. LITERATURE REVIEW AND HYPOTHESIS DEVELOPMENT

There are studies on whether companies that exhibit social responsibility through non-financial reporting provide more transparent and reliable financial information. For this reason, we have examined studies that address the relationship between sustainability and earnings management in both national and international literature.

Literature review shows that the relationship between sustainability and earnings management is tested with discretionary accruals. These studies reveal that positive impact of sustainability on discretionary accruals affect earnings management negatively. When the statistical sign of the effect is negative, earnings management is positively affected. In this context, there are studies in the literature suggesting that there is a statistically significant relationship between earnings management and sustainability. These studies reveal that the increase in sustainability performance improves earnings quality by restricting earnings management.

For example, Kim, Park, and Wier (2012) found that highly socially responsible firms are less likely to manage earnings with discretionary accruals, manipulate real company operations, and be the subject of senior executives' earnings management investigations. Muttakin, Khan, and Azim (2015) established that earnings quality improves when managers in a developing economy provide more corporate social responsibility disclosures. In their study on the companies listed on the Indonesian Stock Exchange, Trisnawati and Setiawati (2016) revealed that all dimensions of sustainability reporting leads to reduction earnings management. Farhan (2018) found that the relationship between the sustainability reports and earnings management of companies that operate in the energy and mining sectors in the Indonesian Stock Exchange causes a moderate decrease.

Buertey, Sun, Lee, and Huwang (2020) found that there is a significant positive relationship between sustainability and earnings quality and that sustainability reporting prevents managerial opportunism. Grimaldi, Caragnano, Zito, and Mariani (2020) found a small negative relationship between sustainability performance and earnings management practices in their study on companies in the Italian Stock Exchange. They also found that companies characterized by higher levels of sustainability involvement are less inclined to advance earnings management practices. In the study where the effect of sustainability performance score on earnings quality was investigated collectively and separately as three sub-elements, Velte (2019) found that sustainability performance (collectively and separately) negatively impacted accrual-based earnings quality. According to Şeker (2020), it can be said that the ESG performance of the companies positively affects the financial reporting quality. In other words, rising ESG scores increase the quality of financial reporting. Gonçalves, Gaio, and Ferro (2021) found that the managers of socially-responsible companies have more ethical behavior; and therefore, they use financial reporting more effectively. In their study, Akter and Toha (2021) revealed that earnings management has an important relationship with the economic and environmental dimensions of sustainability. In their study on mining and chemical industry companies which are traded on the Indonesian Stock Exchange, Indy, Uzliawati, and Mulyasari (2022) determined that sustainability reporting

restricts earnings management. Sumritsakun (2022), in his study on companies in the Thai stock market, found that companies that report on sustainability have lower earnings management.

On the other hand, there are studies that revealed different results on the relationship between total performance of sustainability and its sub-components. Although Yalçın (2022) showed that sustainability affects earnings quality positively in his study on companies in the sustainability index of the Istanbul Stock Exchange, the said effect occurred at quite a low level. On the other hand, in the additional regression analyses, no statistically-significant relationship was found between earnings quality and the social, environmental, and governance elements of sustainability.

While most of the studies investigated the impact of sustainability on earnings management, Ferrero, Sanchez, and Ballesteros (2015) concluded that conservative companies with high accrual quality or fewer earnings management practices report high-quality financial information as well as high-quality sustainability information.

In the national literature, qualitative research on the relationship between sustainability and earnings management is also available. In his study, Ertan (2018) examined the sustainability reports published between 2005 and 2017 in Turkey and analysed 391 sustainability reports published by 120 companies. The research reveals that the number of sustainability reports published in Turkey has increased over the years and that the most widely-used guide in the preparation of sustainability reports in Turkey is the guide created by the Global Reporting Initiative. In his study, Aksoy (2019) conducted a literature review within the framework of the publications of standard-setting institutions and generally-accepted practice principles on related issues and made explanations by addressing different reporting frameworks on sustainability reporting. Sultanoğlu and Akdoğan (2020), examined the reports of companies that prepare integrated reports in the world and in Turkey. They determined that Turkey's practices are not yet at a sufficient level compared to international practices, provision of information for the future is limited. There is a small number of Turkish companies that prepare integrated reports. Güneş and Yalçın (2022) revealed the trend of reporting framework in non-financial reporting of companies listed in the Istanbul Stock Exchange Corporate Governance Index. The study discusses the importance of sustainability reporting.

As seen in the literature above, the relationship between sustainability and earnings management in various economies and time periods has been examined. The main duties of the OECD are to develop environmental, agricultural, technology, and trade policies and fiscal policies to follow developments, to find solutions to problems, and to identify good practices. Therefore, OECD countries, of which Turkey is among the founding members, are accepted as a natural sample in terms of sustainability research due to their founding purpose and duties.

In terms of the time frame of the research, we took 2010, when ESG data began to be widely reported, initially as a basis. In addition, we included the 10-year time series before 2010 in the study because earnings

management situations before participating in the ESG reporting of the companies in the sample should also be investigated. In this way, we also aimed to determine the earnings management trends of the enterprises before we included them in the non-financial reporting processes. For this reason, as a contribution to the literature, the study also tested whether the findings that transparency and information symmetry brought by sustainability had positive effects on the earnings management of enterprises in the OECD sample in previous studies.

The study made an additional contribution by comparing the data for the pre-ESG period (2000-2009) and the post-ESG period (2010-2020).

The hypothesis of the research carried out to achieve these goals is:

H₀: There is no statistically significant relationship between sustainability performance and earnings management.

3. RESEARCH METHODOLOGY

The aim of the research is to determine whether there is a relationship between sustainability performance and earnings management in companies in OECD countries, and if there is a statistically significant relationship, the direction of the relationship is concerned. For this purpose, founding member countries of OECD constituted the sample and this study investigated the relationship between earnings management and sustainability performance.

The primary duties of the OECD are to "follow and research the changes and developments in environmental, agricultural, technologic, trade, and financial policies, seek solutions to commonly observed problems, identify good practices, and help OECD member countries in the coordination of national/international policies". Therefore, OECD countries, of which Turkey is among the founding members, are accepted as a natural sample in terms of sustainability research due to their founding purpose and duties.

The study examined five hundred and eighty-five (N=585) companies from 17 OECD countries between 2000 and 2009 (T1=10) and 2010-2020 (T2=11). Since access to sustainability performance data has increased since 2010, the study was modeled in two separate periods: before and after 2010. According to the Refinitiv Eikon database, the number of companies with a sustainability score in 2010 is approximately 33% more than the number of companies in 2009 (Şeker, 2020).

The study analysed the effect of discretionary accruals, which is an indicator of accrual-based earnings management, and established a total of five models. While it obtained the first of these models based on the

variables measured on a firm basis between the years 2000 and 2009, the last four models were obtained based on the variables and sustainability data measured on a firm basis between the years 2010 and 2020.

We calculated the discretionary accrual variable selected as the dependent variable in the study by using the Adjusted Jones model. The independent variables for the first model (Model 1) were the logarithm of total assets (LTA), growth (SIZE), return on assets (ROA), market value/book value (MV/BV), leverage (LEV), and net profit (NP) variables. When independent variables for the last four models were examined, environmental, social, and governance performance score (ESG) calculated by the Refinitiv Eikon database was taken as the independent variable in the second model (Model 2), environmental performance score (ENV) in the third model (Model 3), social performance score (SOC) in the fourth model (Model 4), and governance performance score (GOV) in the fifth model (Model 5). We used the control variables contained in the first model together with the independent variables in the other four models as well.

In the first stage, we presented descriptive statistics for the variables obtained between 2000-2009 and 2010-2020. In the second stage, Pooled least squares (LS) to be used while creating the Panel regression model were used with the F test, Breusch-Pagan LM test, and Hausman test to choose between effect, random effect, and fixed effect type (Baltagi, 2008; Hausman, 1978; Hausman & Taylor, 1981). After using tests for effect type selection, we investigated the existence of heteroscedasticity and autocorrelation problems. In the panel regression analysis phase, we used the Breusch-Pagan (BP) test in order to analyse the variable variance problem, and the Breusch-Godfrey (BG) test to test the autocorrelation problem (Torres-Reyna, 2010). In practice, the final stage panel regression model was estimated by applying the resistant Driscoll-Kraay (Driscoll -Kraay, 2008) covariance estimators, which can be used in cases where cross-section dependence, autocorrelation, or varying variance problems exist (Hoechle, 2007).

4. ANALYSIS AND FINDINGS

In the presentation of the findings, we displayed test statistics together with the significance values in parentheses. The margin of error for the test results was determined as 1%, 5%, and 10%. We conducted all of the analyses through the “plm” and “lmtest” packages in the R-Project program (Croissant & Millo, 2018; Zeileis & Hothorn, 2002).

In the analysis phase, we studied the effect of discretionary accruals, which was the indicator of accrual-based earnings management measured between 2000-2009 (T1=10) and 2010-2020 (T2=11) within the scope of a total of five hundred and eighty-five different (N=585) companies. Within the scope of this study, a total of five models were established. We obtained the first of these established models based on the variables

measured on a firm basis in the years 2000-2009 while the last four models were obtained based on the variables measured on a firm basis in 2010-2020. In this study, discretionary accruals were taken as the dependent variable. The below-mentioned steps were followed in obtaining discretionary accrual values.

In the first step, the total accrual values of the companies were obtained. Total accrual values were calculated as follows:

$$\text{Total accruals} = \text{Operating profit} + \text{Net cash flows resulting from operations}$$

After obtaining of the total accrual values, non-discretionary accrual values should be obtained in order to calculate the discretionary accrual values. By subtracting the obtained values from the total accrual values, the discretionary accruals were found as follows:

$$\text{Discretionary accruals} = \text{Total accruals}/A_{it-1} - \text{Non-discretionary accruals} \quad (\text{Formula 1})$$

In the formula:

$$A_{it-1} = \text{refers to total assets of } i \text{ company in } t-1 \text{ year} \quad (\text{Formula 2})$$

We calculated total accrual values in order to obtain discretionary accrual values. Finally, non-discretionary accrual values were obtained. For this purpose, Adjusted Jones model was established and predictive values were obtained. We can formulate the corrected Jones model as follows (Dechow et al., 1995):

$$TA_{it}/A_{it-1} = \alpha_i [1/TA_{it-1}] + \beta_{1i}[\Delta SAL_{it} - \Delta REC_{it}/A_{it-1}] + \beta_{2i} [TFA_{it}/A_{it-1}] + \beta_{3i}[ROA_{it-1}] \quad (\text{Formula 3})$$

In the formula;

- TA_{it}, refers to the total accruals of i company in t year,
- TA_{it-1}, refers to the total assets of i company in t-1 year,
- ΔSAL, refers to changes in net sales of i company in t year,
- ΔREC_i, refers to changes in net trade receivables of i company in t year,
- TFA_{it}, refers to tangible assets of i company in t year,
- ROA_{it-1}, refers to return on assets of i company in t-1 year.

In the model above, the study applied the Pooled Least Squares (LS) method, and α_i, β_{1i}, β_{2i} and β_{3i} values were obtained. Estimation values calculated by using these coefficients gave non-discretionary accrual values. When the estimated values which we obtained were subtracted from the actual values, discretionary accrual values were calculated (Aslanoğlu et al., 2016; Ocak, 2018; Çetin & Yaşar, 2021).

Obtained discretionary accrual values (EM) were addressed as dependent variables in five models. The independent variables for the first model (Model 1) are LTA, SIZE, ROA, MV/BV, LEV, and NP. In the examination of independent variables for the last four models, environmental, social, and governance performance score (ESG) calculated by the Refinitiv Eikon database was taken as the independent variable in the second model (Model 2), environmental performance score (ENV) in the third model (Model 3), social performance score (SOC) in the fourth model (Model 4), and governance performance score (GOV) in the fifth model (Model 5). Examination of the control variables included in the model together with the independent variables demonstrated that logarithm of total assets (LTA), change in sales (SIZE), return on assets (ROA), market value/book value ratio (MV/BV), total debt/total assets ratio (LEV), and net profit (NP) were taken as control variables for the last four models. The natural logarithms of the control variables in question were taken and included in the models.

In the first stage, we gave descriptive statistics for the variables measured between 2000-2009 and 2010-2020. In addition, we presented the descriptive statistics of the discretionary accrual values of the companies measured on the basis of the years 2000-2009 and 2010-2020. The cross-section dependence of the models and research variables established within the scope of the research were evaluated with the Peseran (2004) Cross-Section Dependence (CD) test since the panel data structure was $T1 < N$ and $T2 < N$. In the stationary phase of the research variables, Hansen's Covariance-Extended Dickey-Fuller (CADF-Cross-Sectionally Augmented Dickey-Fuller) test, which is one of the 2nd generation unit root tests under cross-section dependence, was used (Hansen, 1995; Kabadayı et al., 2012).

Pooled least squares (LS) effect, random effect, and fixed effect type to be used while creating the panel regression model were performed with the F test, Breusch-Pagan LM test, and Hausman test (Baltagi, 2008; Hausman, 1978; Hausman & Taylor, 1981). After performing the tests for the selection of the effect type, we investigated the existence of heteroscedasticity and autocorrelation problems. In the panel regression analysis phase, the heteroscedasticity problem was tested by using the Breusch-Pagan (BP) test, and the Breusch-Godfrey (BG) test was used to test the autocorrelation problem (Torres-Reyna, 2010).

In practice, the final stage panel regression model was estimated by referring to the resistant Driscoll-Kraay (Driscoll-Kraay, 2008) covariance estimators, which can be used in cases where cross-sectional dependence, autocorrelation, or heteroscedasticity problems exist (Hoechle, 2007).

In the presentation of statistical findings, we displayed test statistics together with significance values in parenthesis. The margin of error for the test results was determined to be 1%, 5%, and 10%. We carried out all of the analyses through the “plm” and “lmtest” packages in the R-Project program (Croissant & Millo, 2018; Zeileis & Hothorn, 2002).

Table 1: Descriptive Statistics Of The Variables Measured Between The Years 2000-2009 On The Basis Of Companies

Variable	Av	Median	SD	Min	Max	Ske	Kur
EM	0.00	0.00	0.05	-2.24	0.90	-25.74	1264.71
LTA	10.23	7.95	4.38	0.00	19.03	0.30	-1.44
SIZE	19.56	19.55	0.25	0.69	20.23	-72.71	5463.68
ROA	6.55	6.55	0.09	0.69	8.77	-44.43	2862.45
MV/BV	6.60	6.60	0.08	0.69	7.84	-64.48	4718.84
LEV	2.99	3.29	1.19	-13.82	7.60	-3.25	21.16
NP	17.22	17.19	0.25	0.69	18.75	-48.66	3253.77

Av: Average, SD: Standard deviation, Min: Minimum, Max: Maximum, Ske: Skewness, Kur: Kurtosis

Table 1 shows the descriptive statistics values of the variables measured between the years 2000-2009 on the basis of companies. Examination of descriptive statistics shows that the EM average of the companies is 0.00, the LTA average is 10.23, the SIZE average is 19.56, the ROA average is 6.55, the MV/BV average is 6.60, the LEV average is 2.99, and the NP average is 17.22.

Table 2: Descriptive Statistics For The Variables Measured Between 2010-2020 On The Basis Of Companies

Variable	Av	Median	SD	Min	Max	Ske	Kur
EM	0.00	0.00	0.04	-2.17	0.82	-29.93	1955.05
ESG	3.88	4.03	0.52	-0.46	4.60	-1.81	5.70
ENV	3.78	4.04	0.81	-2.04	4.72	-2.17	5.94
SOC	3.88	4.07	0.63	-0.84	4.59	-2.00	6.63
GOV	3.91	4.04	0.51	-0.13	4.59	-1.69	5.07
LTA	10.66	7.79	4.56	2.78	20.25	0.34	-1.59
SIZE	18.84	18.81	0.25	0.69	20.18	-58.86	4278.08
ROA	7.00	7.00	0.08	0.69	7.11	-78.10	6201.05
MV/BV	5.35	5.35	0.20	0.69	11.82	24.82	874.21
LEV	3.03	3.32	1.15	-4.61	5.48	-2.75	10.65
NP	17.48	17.44	0.25	0.69	19.21	-46.56	3192.35

Av: Average, SD: Standard deviation, Min: Minimum, Max: Maximum, Ske: Skewness, Kur: Kurtosis

Table 2 shows the descriptive statistics values of the variables measured between the years 2010-2020 on the basis of companies. Examination of descriptive statistics shows that the EM average of the companies is

0.00, the ESG average is 3.88, the ENV average is 3.78, SOC average is 3.88, GOV average is 3.91, LTA average is 10.66, SIZE average is 18.84, ROA average is 7.00, MV/BV average is 5.35, LEV average is 3.03, and NP average is 17.48.

Table 3: Descriptive Statistics Of Discretionary Accrual Values Of Companies Measured On The Basis Of 2000-2009

Year	n	Av	Median	SD	Min	Max
2000	585	-0.0015	-0.0011	0.0184	-0.1123	0.1067
2001	585	-0.0014	-0.0012	0.0182	-0.1037	0.1325
2002	585	-0.0030	-0.0011	0.0913	-1.9532	0.8887
2003	585	-0.0004	-0.0010	0.0197	-0.0822	0.1996
2004	585	0.0009	-0.0007	0.0204	-0.0909	0.1507
2005	585	0.0015	-0.0007	0.0222	-0.1244	0.1651
2006	585	0.0023	-0.0006	0.0252	-0.1162	0.1797
2007	585	0.0036	-0.0008	0.0485	-0.2286	0.8962
2008	585	-0.0010	-0.0009	0.0967	-2.2449	0.1987
2009	585	-0.0010	-0.0024	0.0304	-0.3171	0.2492

Av: Average, SD: Standard Deviation, Min: Minimum, Max: Maximum

Table 3 shows the descriptive statistics of the discretionary accrual values of the companies measured on the basis of the years 2000-2009. Examination of the average discretionary accrual values of the companies in the years 2000-2009 demonstrates that the average is -0.0015 in 2000, -0.0014 in 2001, -0.0030 in 2002, -0.0004 in 2003, 0.0009 in 2004, 0.0015 in 2005, 0.0023 in 2006, 0.0036 in 2007, -0.0010 in 2008, and -0.0010 in 2009.

Table 4: Descriptive Statistics Of Discretionary Accrual Values Of Companies Measured On The Basis Of 2010-2020

Year	n	Av	Median	SD	Min	Max
2010	585	0.0005	-0.0041	0.0223	-0.1634	0.1660
2011	585	-0.0039	-0.0040	0.1040	-2.1628	0.1725
2012	585	0.0006	-0.0043	0.0213	-0.0697	0.1704
2013	585	0.0007	-0.0043	0.0232	-0.0742	0.2080
2014	585	0.0004	-0.0042	0.0229	-0.0777	0.2086
2015	585	-0.0051	-0.0043	0.0961	-2.0661	0.2487
2016	585	0.0006	-0.0041	0.0247	-0.0796	0.2879

Table 4: Descriptive Statistics Of Discretionary Accrual Values Of Companies Measured On The Basis Of 2010-2020

2017	585	0.0012	-0.0040	0.0249	-0.1601	0.2699
2018	585	0.0006	-0.0039	0.0305	-0.3573	0.2785
2019	585	0.0039	-0.0036	0.0383	-0.0821	0.6257
2020	585	0.0003	-0.0040	0.0243	-0.0815	0.3059

Av: Average, SD: Standard Deviation, Min: Minimum, Max: Maximum

Table 4 shows the descriptive statistical values of the discretionary accrual values of the companies measured on the basis of the years 2010-2020. Upon examination of the average discretionary accrual values of the companies in the years 2010-2020, an average of 0.0005 is found in 2010, -0.0039 in 2011, 0.0006 in 2012, 0.0007 in 2013, 0.0004 in 2014, -0.0051 in 2015, 0.0006 in 2016, 0.0012 in 2017, 0.0006 in 2018, 0.0039 in 2019, and 0.0003 in 2020.

Table 5: Cross-Section Dependency Test Results (2000-2009)

	CD test
Model 5	62.539*** (0.000)
EM	66.030*** (0.000)
LTA	145.310*** (0.000)
SIZE	117.820*** (0.000)
ROA	33.366*** (0.000)
MV/BV	9.741*** (0.000)
LEV	72.308*** (0.000)
NP	107.960*** (0.000)

Note: Test statistics are given in parenthesis together with significance value *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01

Table 5 shows the results of the cross-section dependency test for the model established and variables measured and calculated between the years 2000-2009. According to the test findings, cross-sectional dependence is significant in the data for the established model and research variables (p<0.01). Since there is a cross-section dependency in the research data, the CADF test, which is one of the 2nd generation unit root tests, was applied at the stationarity stage.

Table 6: Cross-Section Dependency Test Results (2010-2020)

Models	CD test
Model 2	85.201*** (0.000)
Model 3	85.577*** (0.000)

Table 6: Cross-Section Dependency Test Results (2010-2020)

Model 4	85.406*** (0.000)
Model 5	84.790*** (0.000)
EM	107.890*** (0.000)
ESG	141.610*** (0.000)
ENV	110.830*** (0.000)
SOC	133.550*** (0.000)
GOV	109.670*** (0.000)
LTA	177.190*** (0.000)
SIZE	135.070*** (0.000)
ROA	58.431*** (0.000)
MV/BV	49.441*** (0.000)
LEV	97.943*** (0.000)
NP	127.170*** (0.000)

Note: Test statistics are given in parentheses with their significance values. *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01

Table 6 shows the results of the cross-section dependency test for four different models and research variables which are based on the variables measured and calculated between the years 2010 and 2020. The test reveals that cross-sectional dependence of the data for the four different models and research variables is significant (p<0.01). Since there is a cross-section dependency in the research data, the CADF test, which is one of the 2nd generation unit root tests, was used in the stationary phase.

Table 7: Results Of Stationarity Analysis With CADF Test (2000-2009)

	CADF test	
	Fixed	Fixed+Trend
EM	-73.318*** (0.000)	-73.338*** (0.000)
LTA	-59.0334*** (0.000)	-59.042*** (0.000)
SIZE	-76.059*** (0.000)	-76.060*** (0.000)
ROA	-69.890*** (0.000)	-69.900*** (0.000)
MV/BV	-66.306*** (0.000)	-66.310*** (0.000)
LEV	-67.559*** (0.000)	-67.556*** (0.000)
NP	-70.434*** (0.000)	-70.433*** (0.000)

Note: Test statistics are given in parentheses with their significance values. *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01

Table 7 shows the results of the stationarity analysis of the companies for the variables measured and calculated between the years 2000-2009. Analysis of the findings shows that the variables measured and

calculated between the years 2000-2009 of the companies are stationary at their own level ($p < 0.05$). In the light of these findings, we applied panel regression analyses with the variables' own levels.

Table 8: Results Of Stationarity Analysis With CADF Test (2010-2020)

	CADF test	
	Fixed	Fixed+Trend
EM	-78.641*** (0.000)	-78.741*** (0.000)
ESG	-32.956*** (0.000)	-70.561*** (0.000)
ENV	-34.987*** (0.000)	-70.750*** (0.000)
SOC	-31.663*** (0.000)	-34.589*** (0.000)
GOV	-27.518*** (0.000)	-69.381*** (0.000)
LTA	-38.731*** (0.000)	-38.794*** (0.000)
SIZE	-79.505*** (0.000)	-79.536*** (0.000)
ROA	-79.850*** (0.000)	-79.848*** (0.000)
MV/BV	-79.949*** (0.000)	-79.965*** (0.000)
LEV	-75.633*** (0.000)	-75.800*** (0.000)
NP	-78.593*** (0.000)	-78.627*** (0.000)

Note: Test statistics are given in parentheses with their significance values. * $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Table 8 demonstrates the results of the stationarity analysis for the variables of the companies measured and calculated between years 2010-2020. When the CADF test results were examined, it was determined that the variables measured and calculated between the years 2010-2020 of the companies were stationary at their own level ($p < 0.05$). According to these findings, panel regression analyses were applied to the variables' own levels.

Table 9: Results Of F Test, Breusch-Pagan LM Test And Hausman Test (2000-2009)

Test	Model 1
F test	1.004 (0.434)
Breusch-Pagan LM test	0.047 (0.828)
Hausman test	8.561 (0.200)

Note: Test statistics are given in parentheses with their significance values. * $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$.

Tables 9 and 10 show the results of F test, Breusch-Pagan LM test, and Hausman test applied to select the effect type among the pooled least squares (LS), random effect, and fixed effect type for the panel regression model that will be built on the variables measured and calculated between the years 2000-2009 and 2010-2020. Analyses of the results of the F test and Breusch-Pagan LM test show that the Pooled LS effect type should be preferred in the panel regression model to be established. Hausman test results reveal that the random effect type should be preferred in the panel regression model to be established. When the tests applied for the selection of the effect type are evaluated together, the pooled least squares (LS) effect type will be preferred for the panel regression model which will be built on the variables measured and calculated between the years 2000-2009.

Table 10: Results Of F Test, Breusch-Pagan LM Test And Hausman Test (2010-2020)

Test	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
F test	0.711 (0.715)	0.815 (0.614)	0.745 (0.682)	0.946 (0.489)
Breusch-Pagan LM test	0.683 (0.408)	0.369 (0.544)	0.567 (0.451)	0.114 (0.736)
Hausman test	1.942 (0.963)	2.465 (0.930)	2.220 (0.947)	4.997 (0.660)

Note: Test statistics are given in parentheses with their significance values *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01

Table 11 shows the results of the Breusch–Godfrey autocorrelation test and the Breusch–Pagan heteroscedasticity test for panel regression models built on the variables measured and calculated between the years 2000 and 2009. According to the findings, there is no autocorrelation problem and heteroscedasticity problem in the established panel regression model ($p>0.05$).

Table 11: Result Of Autocorrelation And Heteroscedasticity Test (2000-2009)

Test	Model 1
Breusch–Godfrey test	546.470 (0.744)
Breusch–Pagan test	2.788 (0.835)

Note: Test statistics are given in parentheses with their significance values. *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01

Table 12 shows the results of the Breusch–Godfrey autocorrelation test and the Breusch–Pagan heteroscedasticity test for panel regression models built on the variables measured and calculated between the years 2010-2020. The test established that there is no autocorrelation problem and no heteroscedasticity problem in the established panel regression models ($p>0.05$).

Table 12: Result Of Autocorrelation And Heteroscedasticity Test (2010-2020)

Test	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
	489.940	506.990	494.000	498.350
Breusch–Godfrey test	(0.992)	(0.968)	(0.988)	(0.984)
Breusch–Pagan test	7.197 (0.409)	11.239 (0.128)	7.126 (0.416)	5.772 (0.567)

Note: Test statistics are given in parentheses with their significance values. *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01

Coefficients of Model 1 in Table 13 demonstrate that LTA, SIZE, and NP variables significantly affect the EM result (p<0.05). Since the regression coefficients of LTA, SIZE, and NP variables are positive, there is a relationship in the same direction with the EM variable. In the light of these findings, a 1% increase in the LTA variable will cause an increase of 0.001 in the EM variable. A 1% increase in the SIZE variable leads to an increase of approximately 0.0015 in the EM variable. In addition, it is seen that a 1% increase in the NP variable will lead to an increase of approximately 0.010 in the EM variable.

Table 13: Panel Regression Model Statistics (Model 1)

Variable	Coefficient
Fixed	-0.502*** (0.005)
LTA	0.001*** (0.003)
SIZE	0.015*** (0.001)
ROA	0.003 (0.461)
MV/BV	0.001 (0.510)
LEV	0.001 (0.128)
NP	0.010*** (0.000)
R ² =0.040	
RSS=8.303	
TRSS=8.646	

Note: Coefficients are given in parentheses with their significance values, *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01, RSS: Error sum of squares, TRSS: General error sum of squares, R²: Coefficient of indication

The coefficients of Model 2 in Table 14 establish that LEV, NP, and ESG variables significantly affect the EM result (p<0.05). The positive regression coefficients of the LEV, NP, and ESG variables show that there is a correlation between them and the EM variable in the same direction. In the light of these findings, a 1% increase in the LEV variable will cause an increase of approximately 0.001 in the EM variable. It is seen that a 1% increase in the NP variable causes an increase of approximately 0.0017 in the EM variable. In addition, 1% increase in the ESG variable leads to an increase of approximately 0.010 in the EM variable.

Table 14: Panel Regression Model Statistics (Model 2)

Variable	Coefficient
Fixed	-0.536 (0.269)
LTA	-0.000 (0.626)
SIZE	0.008 (0.619)
ROA	0.006 (0.322)
MV/BV	0.001 (0.572)
LEV	0.001** (0.015)
NP	0.017*** (0.000)
ESG	0.010*** (0.000)

R²=0.040
RSS=8.303
TRSS=8.646

Note: Coefficients are given in parentheses with their significance values, *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01, RSS: Error sum of squares, TRSS: General error sum of squares, R2: Coefficient of indication

The coefficients of Model 3 in Table 15 show that LEV, NP, and ENV variables significantly affect the EM result (p<0.05). Since the regression coefficients of the LEV, NP, and ENV variables are positive, it was determined that there is a relationship between them and the EM variable in the same direction. In the light of these findings, it is seen that 1% increase in the LEV variable will cause an increase of approximately 0.001 in the EM variable. A 1% increase in the NP variable causes an increase of approximately 0.018 in the EM variable. On the other hand, we understand that 1% increase in the ENV variable causes an increase of approximately 0.005 in the EM variable.

Table 15: Panel Regression Model Statistics (Model 3)

Variable	Coefficient
Fixed	-0.538 (0.278)
LTA	-0.000 (0.790)
SIZE	0.009 (0.609)
ROA	0.006 (0.321)
MV/BV	0.001 (0.405)
LEV	0.001*** (0.005)
NP	0.018*** (0.000)
ENV	0.005*** (0.001)

Table 15: Panel Regression Model Statistics (Model 3)

R ² =0.035
RSS=8.342
TRSS=8.647

Note: Coefficients are given in parentheses with their significance values, *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01, RSS: Error sum of squares, TRSS: General error sum of squares, R2: Coefficient of indication

When the coefficients of Model 4 in Table 16 are examined, it is observed that LEV, NP, and SOC variables significantly affect the EM result (p<0.05). The positive regression coefficients of the LEV, NP, and SOC variables show that there is a correlation between them and the EM variable in the same direction. According to these findings, it was established that a 1% increase in the LEV variable causes an increase of approximately 0.001 in the EM variable. It is seen that a 1% increase in the NP variable causes an increase of approximately 0.017 in the EM variable. On the other hand, we established that a 1% increase in the SOC variable causes an increase of approximately 0.007 in the EM variable.

Table 16: Panel Regression Model Statistics (Model 4)

Variable	Coefficient
Fixed	-0.535 (0.278)
LTA	-0.000 (0.775)
SIZE	0.008 (0.618)
ROA	0.006 (0.333)
MV/BV	0.001 (0.489)
LEV	0.001*** (0.004)
NP	0.017*** (0.000)
SOC	0.007*** (0.000)

R²=0.037
RSS=8.328
TRSS=8.646

Note: Coefficients are given in parentheses with their significance values, *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01, RSS: Error sum of squares, TRSS: General error sum of squares, R2: Coefficient of indication

When the coefficients of Model 5 are evaluated in Table 17, it is determined that LEV, NP, and GOV variables significantly affect the EM result (p<0.05). The positive regression coefficients of the LEV, NP, and GOV variables show that there is a correlation between them and the EM variable in the same direction. In the light of these findings, a 1% increase in the LEV variable causes an increase of approximately 0.001 in the EM variable. It was determined that a 1% increase in the NP variable causes an increase of approximately 0.018 in

the EM variable. In addition, we found that a 1% increase in the GOV variable causes an increase of approximately 0.004 on the EM variable.

Table 17: Panel Regression Model Statistics (Model 5)

Variable	Coefficient
Fixed	-0.571 (0.270)
LTA	0.000 (0.252)
SIZE	0.010 (0.580)
ROA	0.007 (0.276)
MV/BV	0.000 (0.738)
LEV	0.001*** (0.007)
NP	0.018*** (0.000)
GOV	0.004*** (0.003)
R ² =0.035	
RSS=8.342	
TRSS=8.647	

Note: Coefficients are given in parentheses with their significance values, *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01, RSS: Error sum of squares, TRSS: General error sum of squares, R²: Coefficient of indication

5. RESULT

In order to analyse corporate performance, examining financial information and non-financial information together has become a necessity today. As concrete proofs of the use of sustainability as a performance indicator today, we can show sustainability indices on various stock exchanges and the appointment of senior executives with the title of Chief Sustainability Officer (CSO). These indices and the presence of senior managers increase awareness about sustainability and encourage companies to take more responsibility for environmental and social issues.

On the other hand, starting from the twentieth century, due to global-scale financial scandals, company administrations have been questioned in terms of the reliability of the financial data which they declare. For this reason, we asked companies to be more sensitive about carrying out their activities with transparency, fairness, accountability, and responsibility awareness, which are the basic principles of corporate governance. Another important indicator of corporate social responsibility sensitivity of company management is earnings management. Discretionary accruals-based models are also frequently used in the determination of earnings management.

Based on the reasons stated above, this study investigated the relationship between the sustainability performance of companies and earnings management. In this context, publicly-traded (other than financial companies) companies in OECD countries were analysed. The findings reveal a statistically significant relationship between sustainability performance and earnings management. In this context, we conducted research on publicly traded (other than financial companies) companies in OECD countries. The findings of the analyses reveal a statistically significant relationship between sustainability performance and earnings management.

This result shows that the H0 hypothesis was rejected. The review of previous studies reveals that the relationship between sustainability and earnings management was tested with discretionary accruals. In these studies, when sustainability had a positive impact on discretionary accruals, earnings management was negatively affected and a negative statistical sign of the effect positively affected earnings management.

When the pre-ESG and post-ESG periods were compared;

- It was observed that the control variables affecting discretionary accruals differed.

This shows that ESG independent variables impact discretionary accruals.

- While discretionary accruals have values between -0.0030 and +0.0036 in the pre-ESG period, it was determined that the value was between -0.0051 and +0.0039 in the post-ESG period. These findings show that ESG performance widens the numerical range of discretionary accrual amount. This expansion can be interpreted as an increase in discretionary accruals giving more field for earnings management.

The findings of this study, which investigate the relationship between sustainability performance and earnings management, show a positive relationship between sustainability performance and discretionary accruals representing earnings management and quality.

Accordingly, 1% increase in total sustainability performance led to a positive increase by 0.010; 1% increase in social sustainability performance by 0.007; 1% increase in environmental sustainability performance by 0.005 and finally, a 1% increase in governance sustainability performance by 0.004 in discretionary accruals. As a result, the findings reveal statistically positive and significant results on discretionary accruals, which represent the earnings quality of the total sustainability performance with all its sub-components. These results show that sustainability leads to a raise in discretionary accruals, which increases earnings management and ultimately decreases earnings quality.

As a result, the findings, together with all its sub-components, reveal a statistically significant effect between total sustainability and earnings management as well as the effect of increasing earnings management by restricting earnings management. The results of this research conducted on OECD countries show that, contrary to many studies in the literature, sustainability does not reduce discretionary accruals, but rather increases them relatively. While this increase gives space for earnings management, it reduces the quality of

earnings. Earnings quality is also an indicator of financial reporting. The presence of opposing findings in the literature shows that the relationship between non-financial reporting and financial reporting is still open to debate. The findings obtained in this study may not be similar when compared to samples with economic, cultural, and political differences.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- NY, MG; Yazı Taslağı- NY, MG; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- NY, MG; Son Onay ve Sorumluluk- NY, MG.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- NY, MG; Drafting Manuscript- NY, MG; Critical Revision of Manuscript- NY, MG; Final Approval of Accountability- NY, MG.

REFERENCES

- Aksoy, F. (2019). İşletmelerde sürdürülebilirlik raporlama çerçeveleri. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21(2), 324-346.
- Akter, R., & Toha, M. A. (2021). Nexus between earning management and sustainability: A paradigm from emerging economies.
- Aslanoğlu, S., Cengiz, S., Dinç, Y., & Dilsiz, M. (2016). Yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerine etkisi: BIST'de bir uygulama/The Impact of Creative Accounting Practices on Independent Audit Quality: An Application in BIST. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (69).
- Baltagi, B. H. (2008). *Econometric analysis of panel data* (Vol. 2). New York: Wiley.
- Buertey, S., Sun, E. J., Lee, J. S., & Hwang, J. (2020). Corporate social responsibility and earnings management: The moderating effect of corporate governance mechanisms. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(1), 256-271.
- Bozzolan, S., Fabrizi, M., Mallin, C.A. & Michelon, G. (2015). Corporate social responsibility and earnings quality: International evidence. *The International Journal of Accounting*, Vol. 50 No. 4, pp. 361-396.

- Croissant, Y. & Millo, G. (2008). Panel data econometrics in R: The PLM package. *Journal of Statistical Software*, 27(2), 1-43.
- Çetin, E. & Yaşar, A. (2021). The association between audit quality and earnings management using classification shifting. *İşletme Bilimi Dergisi*, 9 (2), 147-164. DOI: 10.22139/jobs.958329.
- Dechow, P. M., Sloan, R. G. & Sweeney, A. P. (1995). Detecting earnings management. *Accounting review*, 193-225.
- Driscoll, J. C. & Kraay, A. C. (1998). Consistent covariance matrix estimation with spatially dependent panel data. *Review of Economics and Statistics*, 80(4), 549-560.
- Ertan, Y. (2018). Türkiye’de sürdürülebilirlik raporlaması (2005-2017). *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 11(3), 463-478.
- Farhan, M. (2018). Analysis of sustainability report disclosure towards financial performance with earning management as moderating variable (Doctoral dissertation, President University).
- Gonçalves, T., Gaio, C. & Ferro, A. (2021). Corporate social responsibility and earnings management: Moderating impact of economic cycles and financial performance. *Sustainability*, 13(17), 9969.
- Grimaldi, F., Caragnano, A., Zito, M. & Mariani, M. (2020). Sustainability engagement and earnings management: The Italian context. *Sustainability*, 12(12), 4881.
- Güneş, M. & Yalçın, N. (2022). Finansal olmayan raporlamanın AB direktifi kapsamında incelenmesi: Bist kurumsal yönetim endeksi işletmeleri üzerine bir araştırma. *Mali Çözüm Dergisi*, 32(170), 111-148.
- Hansen, B. E. (1995). Rethinking the univariate approach to unit root testing: Using covariates to increase power. *Econometric Theory*, 11(5), 1148-1171.
- Hausman, J. A. (1978). Specification tests in econometrics. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1251-1271.
- Hausman, J.A. & Taylor, W.E. (1981). Panel data and unobservable individual effects. *Econometrica*, 49, 1377–1398.
- Hoechle, D. (2007). Robust standard errors for panel regressions with cross-sectional dependence. *The Stata Journal*, 7(3), 281-312.
- Indy, L. A., Uzliawati, L. & Mulyasari, W. (2022). The effect of managerial ownership and institutional ownership on sustainability reporting and their impact on earning management. *Journal of Applied Business, Taxation and Economics Research*, 1(3), 243-256.
- Kabadayi, B., Emsen, O. S. & Nisanci, M. (2012). The Relationship between Economic Growth and Financial Development in Emerging Countries. *Proceedings of the Northeast Business & Economics Association*.

- Kim, Y., Park, M. S. & Wier, B. (2012). Is earnings quality associated with corporate social responsibility? *The Accounting Review*, 87(3), 761-796.
- Martínez-Ferrero, J., Garcia-Sanchez, I. M. & Cuadrado-Ballesteros, B. (2015). Effect of financial reporting quality on sustainability information disclosure. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 22(1), 45-64.
- Muttakin, M. B., Khan, A. & Azim, M. I. (2015). Corporate social responsibility disclosures and earnings quality: Are they a reflection of managers' opportunistic behavior? *Managerial Auditing Journal*.
- Ocak, M. (2018). The impact of auditor education level on the relationship between auditor busyness and audit quality in Turkey. *Cogent Business & Management*, 5(1), 1517588.
- Sultanoğlu, B. & Akdoğan, N. (2020). IIRC çerçevesi kapsamında entegre raporlardaki içerik öğelerinin Türkiye ve uluslararası karşılaştırılması ve entegre raporların düzenlenmesinde sürdürülebilirlik raporlarındaki bilgilerin kullanımı, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22, 20-46. DOI:10.31460/mbdd.646683.
- Sumritsakun, C. (2022). The relationship between sustainable management and earning management of Thai listed firms in SET100 Index (No. jfbr196). *Global Academy of Training and Research (GATR) Enterprise*.
- Şeker, Y. (2020). Finansal raporlama kalitesi ile çevresel sosyal ve kurumsal yönetim (esg) performansı arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik uluslararası bir araştırma, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul*.
- Torres-Reyna, O. (2010). Getting started in fixed/random effects models using R. Data & Statistical Services. *Princeton University*.
- Trisnawati, R. & Setiawati, E. (2016). Sustainability reporting and earning management (Empirical Studies in the companies that participated in the Indonesian Sustainability Reporting Award (ISRA)).
- Velte, P. (2019). Does CEO power moderate the link between ESG performance and financial performance? A focus on the German two-tier system. *Management Research Review*.
- Yalçın, N. (2022). Kurumsal sürdürülebilirlik performansı ile kazanç kalitesi arasındaki ilişki. *Journal of Research in Business*, 7 (1) , 208-228. DOI: 10,54452/jrb.1011929.
- Zeileis, A. & Hothorn, T. (2002). Diagnostic checking in regression relationships. *R News*, 2(3), 7-10. URL <https://CRAN.R-project.org/doc/Rnews/>

NAKİT AKIŞ PROFİLLERİ VE İŞLETME YAŞAM DÖNGÜSÜ ÖZELLİKLERİ: KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ BASIM SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA*

Dr. Öğr. Üyesi Murat DÜZER**

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS380-ÖS3412

ÖZ

Çalışmanın amacı kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe yer alan şirketlerin nakit akış profillerini incelemek ve şirketlerin işletme yaşam döngüsü aşamalarının özelliklerini gösterip göstermediğini araştırmaktır. Bu amaçla sektördeki şirketlerin nakit akış tabloları nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemine incelenerek nakit akış profilleri belirlenmiş ve şirketlerin işletme yaşam döngüsü aşamalarının özelliklerini yansıtıp yansıtmadıkları incelenmiştir. Çalışmada şirketlerin büyük çoğunluğunun olgunluk aşamasında olduğu görülmüştür. Maddi duran varlık ve aktif büyümesinin büyüme aşamasında, borç büyümesinin ise giriş aşamasında en yüksek düzeyde gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca hisse başına kar ve net kar marjı göstergelerinin olgunluk aşamasında en yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nakit Akış Profili, Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yöntemi, Yaşam Döngüsü Aşamaları.

JEL Sınıflandırması: M40, M41

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 01.12.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 13.03.2023
Bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, murat.duzer@bilecik.edu.tr, orcid.org/0000-0003-4514-0798

Atıf (Citation): Düzer, M. (2023). Nakit Akış Profilleri ve İşletme Yaşam Döngüsü Özellikleri: Kağıt ve Kağıt Ürünleri Basım Sektöründe Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS380-ÖS412. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1213128>

CASH FLOW PROFILES AND BUSINESS LIFE CYCLE CHARACTERISTICS: A STUDY IN THE PAPER AND PAPER PRODUCTS PRINTING SECTOR

ABSTRACT

The aim of the study was to examine the cash flow profiles of the companies in the paper and paper products printing sector and to investigate whether the companies showed the characteristics of the business life cycle stages. For this purpose, the cash flow profiles were determined by examining the cash flow tables of the companies in the sector according to the cash flow patterns method, and whether they reflected the characteristics of the business life cycle stages of the companies was examined. In the study, it was seen that the majority of the companies were in the maturity stage. It was concluded that tangible fixed assets and asset growth were at the highest level at the growth stage while debt growth was at the highest level at the introduction stage. In addition, it was determined that earnings per share and net profit margin indicators were at the highest level in the maturity stage.

Keywords: Cash Flow Pattern, Cash Flow Patterns Method, Life Cycle Stages.

JEL Classification: M40, M41

EXTENDED SUMMARY

PURPOSE AND MOTIVATION

The aim of the study was to examine the cash flow profiles of the companies in the paper and paper products printing sector according to the cash flow patterns method and to investigate whether the companies showed the characteristics of the business life cycle stages according to the cash flow profile they had. Paper and paper products printing sector companies were examined in the study due to its importance in terms of the country's economy and the lack of a study directly related to this sector. The study also examined the transitions between life cycle stages and the reflections of these transitions on financial indicators. It is thought that this study will make an important contribution to the literature with these aspects.

METHODOLOGY

In the study, the cash flow profiles of companies in the BIST paper and paper products printing sector were examined according to the cash flow patterns method revealed by Gup et al. (1993). In this method, it is stated that businesses can have eight different cash flow profiles depending on whether the cash flows from operating, investment, and financing activities in the cash flow table are positive or negative. After determining the cash flow profiles, the life cycle stages of the companies were determined based on the adaptation of the cash flow profiles according to the life cycle stages of Bruwer and Hamman

(2005), and whether they showed the expected characteristics specific to the life cycle stages was analyzed. In addition, non-sequential transitions throughout the life cycle stages were determined and the reflections of these transitions on financial indicators were also examined.

In the study, the period between the years 2006 and 2021 was determined as the analysis period and the annual cash flow table data of the companies were used. Indicators examined for the characteristics of the business life cycle stages: asset growth, tangible asset growth, sales growth, debt growth, total debt to total assets ratio, earnings per share, dividend payout ratio, net profit margin, cash flows from operating activities / net sales, cash flows from investing activities / net sales, cash flows from financing activities / net sales indicators.

RESULTS AND DISCUSSION

In the study, it was observed that 44.30% of the companies in the analysis period had a Model 2 profile, in other words, they were in the profile of a successful and mature company. The second most observed profile was the Model 4 profile with a rate of 25.95%, and the third one was the Model 6 profile with a rate of 22.78%. These results are in line with the results of the studies (Açıkgöz, 2021; Aktaş et al., 2012; Bruwer & Hamman, 2005; Dickinson, 2011; Gup et al., 1993; Güçlü, 2021; Güleç & Arda, 2019; Kablan & Güvemli, 2019; Karadeniz et al., 2018; Orhan & Başar, 2015; Tüfekçi & Karaca, 2019) in the literature. Model 1, Model 3, Model 5, Model 7, and Model 8 profiles, which are also expressed as a rare and temporary situation by Gup et al. (1993), were seen in very few numbers during the 16-year analysis period in the paper and paper products printing industry.

When evaluated in terms of life cycle, it can be said that companies in the paper and paper products printing sector are generally in the maturity stage. The maturity stage is followed by the growth and introduction stages. It was determined that there were very few observations in the decline stage. However, looking at the transitions throughout life cycle stages, it was seen that in any two consecutive years of the analysis period, 30.94% of the observations in the sample experienced a rejuvenation process and returned to an earlier stage of their life cycle. In addition, it was observed that 39.57% of the observations remained at the same stage in the life cycle and 29.50% transitioned to a more advanced stage of the life cycle.

The characteristics of the life cycle stages were examined through selected indicators. While the growth of tangible fixed assets and assets reached the highest point in the growth stage, it was observed that the highest sales growth occurred in the decline stage. While the highest debt growth was observed in the introduction stage, the highest leverage ratio was observed in the growth stage. In addition, it was observed that earnings per share and net profit margin indicators reached the highest point in the maturity stage. They reached the highest values the CFO / Net Sales ratio in the maturity, the CFA / Net Sales ratio in the growth stage, and the CFF / Net Sales ratio introduction stage in line with the expectations.

CONCLUSION AND IMPLICATION

The results of the study show that companies in the paper and paper products printing industry generally reflect the characteristics of their life cycle stages in terms of growth, debt, profitability, and cash flow. From this point of view, the results obtained indicate that important changes and trends in life cycle stages can be followed through companies' cash flow profiles. Therefore, it can be said that the life cycle information obtained with the cash flow profiles of the companies allows decision makers such as investors and analysts to be informed about the changes in the investment decisions of the companies and the developments in growth, profitability, and borrowing, and to make the necessary research.

The results obtained from the study also show that the majority of companies in the paper and paper products printing industry exhibit Model 2, Model 4, and Model 6 profiles; and as a natural result, they have negative cash flow from their investment activities. The fact that companies have negative cash flow from their investment activities is an indication that a large part of the companies in the sector continue their investments, and it can also be considered as a sign of the need for investment in the sector.

1. GİRİŞ

İşletmelerde gerçekleşen mali nitelikteki işlem ve olaylar, işletmelerin finansal durumu üzerinde değişim meydana getirmektedir. Bu nedenle işletmeler, finansal durumlarına ilişkin bilgileri ve yaşanan bu değişimin etkilerini mali tablolar aracılığıyla ilgili taraflara iletmektedirler. İlgili taraflara sunulan bilgiler, temel olarak işletmenin finansal durumu, faaliyet sonuçları ve nakit akışları ile ilgilidir. Bu bilgilerden nakit akış bilgisi, mali tablo kullanıcılarına işletmenin nakit ve nakit benzeri yaratma kapasitesini değerlendirebilmeleri açısından fayda sağlamaktadır. Çünkü finansal tablo kullanıcıları işletmelerin nakdi nasıl oluşturdukları ve bu nakdi nasıl kullandıklarıyla yakından ilgilidir (Türkiye Muhasebe Standartları [TMS] 7, 2017). Bu açıdan TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu Standardına göre işletmelerin düzenlemesi gereken finansal tablolar seti içerisinde nakit akış bilgilerini içeren nakit akış tablosu da yer almaktadır. Nakit akış tablosu ile sunulan nakit akış bilgisi diğer mali tablolarla birlikte kullanıldığında, işletmenin nakit ve nakit benzeri yaratma yeteneğinin değerlendirilmesi, gelecekteki nakit akışlarının ölçülmesi ve diğer işletmelerle karşılaştırılması için modeller geliştirilmesini sağlamaktadır (TMS 7, 2017). Bu açıdan nakit akış tablosunun analizi önem kazanmaktadır. Literatür incelendiğinde nakit akış tablosunun analizinde nakit akış oranları yöntemi ile nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yönteminin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Açıkgöz, 2021). Nakit akış oranları yönteminde nakit akış tablosundaki kalemler ile bilanço ve gelir tablosu kalemleri arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir. Carslaw ve Mills (1991) nakit akış oranlarını; firmanın

yükümlülüklerini yerine getirme gücünü ölçen nakit esaslı karşılama oranları, nakit akışları ile kar arasındaki farkları değerlendirmede kullanılan satış ve kar kalitesi oranları ve yatırım harcamalarının karşılama durumunu ölçen yatırım harcamaları ve nakit esaslı getiri oranları olmak üzere üç grupta ele almıştır. Giacomino ve Mielke (1993) de bir firmanın ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini ölçen yeterlilik oranları ve firmanın diğer dönemlere ve firmalara göre ne kadar iyi nakit akışı ürettiğini gösteren etkinlik oranları başlıkları altında nakit akış oranlarını incelemiştir. Mills ve Yamamura (1998) ise nakit akış oranlarını likidite ve borç ödeme gücü oranları olarak iki grupta incelemiştir.

Nakit akış tablosunun analizinde kullanılan bir diğer yöntem olan nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ise nakit akış tablosunda yer alan işletme, yatırım ve finansman faaliyetlerine ilişkin nakit akışlarının pozitif veya negatif olması durumuna göre işletmelerin özellikleri hakkında değerlendirme yapılabilmesini sağlayan bir yöntemdir. Nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi Gup ve diğerleri (1993) tarafından ortaya konmuştur. Gup ve diğerlerinin (1993) çalışması, bir işletmenin ekonomik durumunu belirlemek için nakit akış tablosunda yer alan üç nakit akışı kaleminin işaretlerinin kullanımını içeren bir dönüm noktası çalışması olmuştur. Bu çalışma öncesinde Kraus ve Hefner (1972) amortisman seçimini belirlemede nakit akış profilleri kavramını kullanırken, Salomon (1982), Gordon ve Hamer (1988) ve Griner ve Stark (1988) karlılık veya getirileri değerlendirmede nakit akışına dayalı bilginin gücünü vurgulamak için nakit geri kazanım oranı kavramını kullanmışlardır. Bu çalışmalarda nakit akış kalemlerinin işaretlerinin incelenmediği görülmektedir (Güleç ve Arda, 2019). Gup ve diğerleri (1993) ise, üç ana nakit akış kaleminin işaretlerini temel alan nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ile işletmelerin 8 farklı nakit akış profiline sahip olabileceğini ve her bir nakit akış profilinin belli karakteristik özellikleri gösterebileceğini ifade etmişlerdir. Gup ve diğerlerinin (1993) çalışmasından sonra ana nakit akış kalemlerinin işaretlerini esas alarak belirlenen nakit akış profilleri ile ilgili çalışmaların arttığı gözlenmiştir. Bruwer ve Hamman (2005) da Gup ve diğerleri (1993) tarafından ortaya konan nakit akış profillerini işletmenin yaşam döngüsü aşamalarına uyarlamıştır. Bu çalışmada da Gup ve diğerleri (1993) tarafından ortaya konan nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ile Bruwer ve Hamman (2005)'ın çalışmasında yer alan yaşam döngüsü aşamaları birlikte ele alınmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı; kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe yer alan şirketlerin nakit akış profillerini, nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemine göre incelemek ve şirketlerin, sahip olunan nakit akış profiline göre belirlenen işletme yaşam döngüsü aşamalarının özelliklerini gösterip göstermediğini araştırmaktır.

Literatür incelendiğinde nakit akış profillerinin incelenmesine yönelik çok sayıda çalışma yer almakla birlikte nakit akış profilleriyle birlikte işletme yaşam döngüsü özelliklerini araştıran çalışma sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Ayrıca doğrudan kağıt ve kağıt ürünleri basım sektörüne yönelik nakit akış profilleri ve yaşam döngüsü özellikleri ile ilgili bir çalışmaya da rastlanılmamıştır. Çalışmada incelenen kağıt ve kağıt ürünleri basım sektörü, imalat sektörü altında yer almakta olup orman ürünleri,

ambalaj ve basım yayın sektörleriyle yakın ilişki içerisinde. Ayrıca bu sektörün ülke ekonomisindeki yeri gelişmişlik düzeyi göstergelerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, 2020). Gerek ülke ekonomisi açısından taşıdığı önem ve gerekse konu ile ilgili doğrudan bu sektöre yönelik bir çalışmanın olmaması sebebiyle çalışmada kağıt ve kağıt ürünleri basım sektörü şirketleri incelenmiştir. Bu çalışma ile şirketlerin nakit akış profilleri, nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemine göre belirlenerek şirketlerin işletme yaşam döngüsü özelliklerini gösterip göstermediği seçilen belli göstergeler aracılığıyla araştırılmıştır. Çalışmada ayrıca yaşam döngüsü aşamaları arasında gerçekleşen geçişler ve bu geçişlerin finansal göstergelere yansımaları da incelenmiştir. Çalışmanın bu yönleriyle literatüre önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın devamında öncelikle nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ve yaşam döngüsü aşamaları hakkında bilgi verilecek, sonrasında ise literatürde yer alan çalışmalara değinilecektir. Literatür bölümünün ardından sırasıyla araştırmanın yöntemi, bulgular ve sonuç bölümleri gelmektedir.

2. NAKİT AKIŞLARININ SAĞLANDIĞI FAALİYETLER YÖNTEMİ VE YAŞAM DÖNGÜSÜ AŞAMALARI

Nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yönteminde, üç ana nakit akış unsurunun pozitif veya negatif olma durumuna göre işletmelerin 8 farklı nakit akış profiline sahip olabileceği belirtilmiştir. Bu yöntemle göre işletmelerin sahip olabilecekleri nakit akış profilleri Tablo 1’de gösterilmektedir (Gup ve diğerleri, 1993).

Tablo 1. Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yöntemine Göre Nakit Akış Profilleri

Nakit Akış Profili	İFNA	YFNA	FFNA	Durum
Model 1	+	+	+	Nadir Durum
Model 2	+	-	-	Başarılı İşletme
Model 3	+	+	-	Gerileyen veya Yeniden Yapılanan İşletme
Model 4	+	-	+	Büyüyen İşletme
Model 5	-	+	+	Küçülen İşletme
Model 6	-	-	+	Genç İşletme
Model 7	-	+	-	Likiditasyona Giden İşletme
Model 8	-	-	-	Nadir Durum

İFNA: İşletme Faaliyetlerinden Sağlanan Nakit Akışı

YFNA: Yatırım Faaliyetlerinden Sağlanan Nakit Akışı

FFNA: Finansman Faaliyetlerinden Sağlanan Nakit Akışı

Her bir nakit akış profiline ilişkin tanımlayıcı özellikler aşağıda sunulmuştur (Gup ve diğerleri, 1993; Bruwer ve Hamman, 2005):

Model 1: İşletme, yatırım ve finansman faaliyetlerinden pozitif nakit akışının olduğu bu model Gup ve diğerleri (1993) tarafından olağanüstü ve geçici bir durum olarak ifade edilmiştir. Biriken nakdin yakın zamanda yatırım yapmak, borç ödemek ve genişlemek için kullanılabileceği belirtilmektedir. Her üç faaliyetten de nakit girişi olağanüstü ve geçici olarak görülmektedir.

Model 2: İşletme faaliyetlerinden pozitif nakit akışı varken yatırım ve finansman faaliyetlerinden negatif nakit akışı söz konusudur. Yaygın olarak beklenen model 2 profiline sahip işletmeler, yatırımlarını finanse edebilecek, borç ve temettü ödemelerini gerçekleştirebilecek yeterli nakit akışı üretebilen başarılı işletmelerdir. Bu tür işletmelerden çok büyük yatırım ve genişlemeler beklenmemelidir.

Model 3: İşletme ve yatırım faaliyetlerinden pozitif, finansman faaliyetlerinden ise negatif nakit akışının olduğu modeldir. Bu profile sahip işletmeler, işletme faaliyetlerinden nakit ürettiği gibi duran varlıklarını satarak da nakit elde etmektedirler. Uzun vadede duran varlıkların satılarak nakit akışının üretilmesi çok sağlıklı olmadığı için bu nakit akışı profilinin de olağan dışı ve geçici olduğu ifade edilmiştir.

Model 4: Büyüyen işletmeleri yansıtan bu modelde, işletme faaliyetlerinden elde edilen nakit yatırımları desteklemede yeterli olmayıp borçlanma veya sermaye artışı yoluyla yatırımlar finanse edilmektedir. Bu profildeki şirketlerin model 2'ye sahip şirketlere göre biraz daha küçük olduğu fakat daha yüksek oranda büyüdüğü görülmüştür.

Model 5: İşletme faaliyetlerinden negatif nakit akışının olduğu bu profilde bu açık, duran varlıklar satılarak, borçlanma veya yeni hisse ihraç edilerek kapatılmaya çalışılır. Olağan dışı olarak nitelendirilebilecek bu profilde, uzun vadeli varlıklardaki azalış büyüme potansiyelinin de azaldığına işaretir.

Model 6: Bu profilde işletme faaliyetlerinden negatif nakit akışı olmakla birlikte duran varlıklara yatırım devam etmektedir. Ortaya çıkan nakit ihtiyacı borçlanma veya hisse senedi ihracı ile finanse edilmektedir. Hızlı büyüyen genç işletmeleri temsil eden bu profilde işletme faaliyetlerinden negatif nakit akışının geçici olduğuna inanılmaktadır.

Model 7: İşletme faaliyetlerinden nakit akışının negatif olduğu bu profilde duran varlık yatırımları borç ödemede veya hissedarlara ödeme yapmak için satılmaktadır. Gelir tablosunda zarar görülmesi muhtemel olup bu yapının işletme tasfiye edilmeden uzun süre devam etmesi mümkün değildir.

Model 8: Tüm faaliyetlerden negatif nakit akışı söz konusudur. Bu nakit akışı profili, yalnızca şirketin kullanabileceği mevcut nakit kaynakları varsa gözlemlenecektir. Bu model de olağanüstüdür ve yalnızca şirketin mevcut nakit kaynakları olduğu sürece devam edecektir.

Bruwer ve Hamman (2005) ise Gup ve diğerleri (1993) tarafından ortaya konan nakit akış profillerini işletmenin yaşam döngüsü aşamalarına uyarlamıştır. Buna göre Model 1 ve Model 8 profilleri olağan

dışı durumları gösterdiği için işletme yaşam döngüsünde bu profillere yer verilmemiştir. Buna göre yaşam döngüsü aşamaları ile nakit akış profilleri Tablo 2’deki gibi gösterilebilir.

Tablo 2. Nakit Akış Profillerine Göre Yaşam Döngüsü Aşamaları

Yaşam Döngüsü Aşaması	Açıklama	Profil	İFNA	YFNA	FFNA
Giriş, Erken dönem büyüme		Model 6	-	-	+
	Büyüme	Model 4	+	-	+
	Olgunluk	Model 2	+	-	-
Gerileme	Yeniden yapılanmanın göstergesi de olabilir	Model 3	+	+	-
	Oldukça sıradışı olup şirket içi yenilenmenin göstergesi de olabilir	Model 5	-	+	+
	Gerileme	Model 7	-	+	-

Kaynak: Bruwer ve Hamman (2005)’ten uyarlanmıştır.

Tablo 2’de de görüldüğü gibi, model 6 giriş ve erken dönem büyüme aşamasını (Çalışmanın devamında giriş aşaması olarak ifade edilecektir.), model 4 büyüme aşamasını, model 2 olgunluk aşamasını ve model 7 gerileme aşamasını temsil etmektedir. Model 3 bir şirketteki gerilemeyi veya yeniden yapılanmayı gösterebilir. Model 5 ise olağanüstü bir durum olup şirket içi yenilenmeye yönelik bir işaret de olabilir (Bruwer ve Hamman, 2005). Çalışmada Model 3, Model 5 ve Model 7 profilleri gerileme aşamasını temsil eden profiller olarak kabul edilmiştir. Tablo 2’de de belirtilen işletme yaşam döngüsü aşamalarına ilişkin temel özellikler ile bu aşamalara ilişkin beklentiler aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Black, 1998, Bruwer ve Hamman, 2005; Dickinson, 2011; Orhan ve Başar, 2015; Tian vd., 2015; Güleç, 2017; Jaggi, 2022).

Giriş aşaması: Bu aşamada maliyetler geliri aştığı için işletme kar elde edememektedir. Giriş aşamasında satış artışı da düşük düzeylerde olup işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışı da negatiftir. Bu aşamada işletmelerin karşısında önemli büyüme fırsatları yer almakta ve buna bağlı olarak finansman ihtiyacı doğmaktadır. Borçlanma veya yeni hisse senedi ihracından sağlanan fonlar, duran varlık yatırımlarında ya da işletme faaliyetlerinden olan nakit açığını kapatmakta kullanılmaktadır. Bu aşamada işletmelerin toplam aktif, toplam satış ve piyasa değeri göstergeleri diğer aşamalara göre daha düşük düzeydedir. Yine bu aşamada işletmelerin diğer aşamalara göre daha az maddi ve maddi olmayan

duran varlıkları bulunmaktadır. Aynı zamanda bu aşamada işletmelerin net gelirleri, varlıkların karlılığı, satış karlılığı ve hisse başına kazanç göstergeleri en düşük düzeydedir. Giriş aşamasında karlılığın düşük olması ve yüksek finansman ihtiyacı, likidite oranlarından cari oran ile asit test oranının da düşük olmasına neden olmaktadır. Genel olarak giriş aşamasındaki şirketler; yüksek risk, düşük gelir, düşük karlılık ve yüksek bilgi asimetrisinin olduğu şirketler olarak karakterize edilirken aynı zamanda yüksek büyüme potansiyeline de sahiptirler.

Büyüme aşaması: Firmalar bu aşamada, tedarik piyasasına, finans piyasasına vb. daha iyi erişim sağlayan ve daha yüksek satışlar, daha iyi nakit akışları, daha fazla getiri ve dolayısıyla daha iyi pazar payı ve pazar tanınırlığı sağlayan bir büyüme stratejisi izlerler. Bu durum, yöneticileri daha fazla finansmana ihtiyaç duyacak daha yüksek büyüme için cesaretlendirebilir ve ek öz sermaye ihraçlarına veya borçlanmaların artmasına neden olabilir. Büyüme aşamasındaki firmaların deneyim kazandıkça daha verimli hale gelmeleri muhtemeldir, bu da daha fazla büyüme, daha yüksek kar marjları ve daha yüksek işletme nakit akışları ile sonuçlanacaktır. Büyüme aşaması ayrıca firma performansına ilişkin daha yüksek piyasa beklentisi ile sonuçlanabilir. Firmalar bu beklentileri karşılayamazsa, piyasada yüksek belirsizlik ve dalgalanma ile karşılaşabilirler. Büyüme aşamasında satış büyüme hızı yüksek olup karlılığın da artmasına bağlı olarak büyüme aşamasında işletme faaliyetlerinden pozitif nakit akışı sağlanmaktadır. Genellikle dış kaynaklarla finanse edilen duran varlık yatırımları devam etmektedir. Dolayısıyla bu aşamada yatırım faaliyetlerinden nakit akışları negatifken finansman faaliyetlerinden nakit akışları ise pozitifdir. Genel olarak bu aşamada satış ve sermaye harcamalarının büyüme hızı en yüksek, temettü ödemelerinin en düşük düzeyde olduğu söylenebilir. Büyüme aşaması firmaları, olgunluk aşaması firmalarına göre nispeten daha küçük ölçeklidir. Bu aşamada nakit akışına yönelik bilgiler, çeşitli açılardan açıklayıcı olmaktadır. Finansman faaliyetlerinden sağlanan nakit akışı, büyüme açısından ihtiyaç duyulan fonların nasıl sağlandığına yönelik bilgi verirken, yatırım faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları ise duran varlıklara yapılan yatırımlara yönelik bilgi vermektedir. İşletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları ise, büyüme fırsatlarını değerlendirme noktasında ihtiyaç duyulan finansmanın iç kaynaklardan hangi ölçüde sağlandığına yönelik bilgi vermektedir.

Olgunluk aşaması: Büyüme aşamasındaki yüksek büyüme ve artan karlılık piyasa rekabetinin de artmasını beraberinde getirir ve büyüme yavaşlamaya başlar. Büyüme yavaşladığında işletmelerin olgunluk aşamasına geçtikleri düşünülebilir. Bu aşamada işletmelerin yatırım ve büyüme fırsatları azalmıştır ve işletme en yüksek verimliliğe ulaşmıştır. Bu nedenle olgun firmalar, yöneticilerin de büyümelerini ilerletmek için daha fazla çaba göstermemesinden dolayı küçük büyüme fırsatları ve düşük belirsizliğin olduğu istikrarlı bir modda faaliyetlerine devam ederler. Satışların büyümesi devam etmekle birlikte büyüme aşamasına göre daha düşük oranda bir büyüme gerçekleşir. Ayrıca olgunluk aşamasında sermaye harcamalarının da büyüme aşamasına göre daha düşük düzeylerde olduğu söylenebilir. Olgunluk aşamasındaki şirketler karlı şirketler olup işletme faaliyetlerinden de yeterli

düzeyde nakit akışı sağlamaktadırlar. Bu aşamadaki şirketler, sahip oldukları yeterli nakit ile temettü ve borç geri ödemelerini gerçekleştirdikleri için finansman faaliyetlerinden negatif nakit akışına sahiptirler. Olgunluk aşamasında yer alan şirketler, diğer aşamalardaki şirketlere göre genellikle daha büyük ölçekli olup daha fazla temettü ödemesi yaparlar. Bu aşamada şirketlerin büyüme oranları düşük ve orta düzeydeyken, finansman ihtiyacı iç kaynaklardan karşılanmaktadır. Olgunluk aşamasındaki firmalar yüksek rekabet ve pazar doygunluğuna bağlı olarak istikrarlı satış seviyeleri ve düşen inovasyon seviyeleri ile karakterize edilirler.

Gerileme Aşaması: Büyümenin durağanlaştığı veya gerilediği bu aşamada, satışlar düşmeye devam ederken karlılık da önemli ölçüde azalır fakat karın pozitif kalma ihtimali de vardır. Bu aşamadaki firmaların genellikle sıkıntılı bir durumda olduğunun düşünüldüğü ve agresif bir şekilde yeniden yapılandırma olasılığının yüksek olduğu söylenebilir. Habib ve Hasan (2017) düşüş aşamasında risk almanın çok yüksek olduğunu ve giriş aşamasındaki risk alma düzeyine çok benzer olduğunu ifade etmektedirler. Firmaların düşüş aşamasında karşılaştıkları zorluklar sonucunda performansları ve hisse senedi fiyatları düşebileceği, bu sıkıntılı durumun da yöneticileri firmayı tasfiye etmeyi düşünmeye zorlayabileceği söylenebilir. Diğer taraftan gerileme aşamasındaki firmalar, iflas veya başarısızlık gibi bir sonla karşılaşmayabilirler. Teknolojik gelişmeleri takip edip yeni yatırım yapan ve hizmet anlayışını değiştiren firmalar yeniden olgunluk veya büyüme aşamasına geçerek faaliyetlerine devam edebilir. Ayrıca bu aşamada kaynakların yetersizliği, finansman yapılarının da yeniden ayarlanmasını gerektirebilir. Satışların ve karın azalmasına bağlı olarak işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışlarında da önemli azalışlar gerçekleşmektedir. Bu aşamada işletme faaliyetlerinden negatif nakit akışı ve zarar durumu söz konusu olabileceği için işletmenin tasfiye ihtimali diğer aşamalara göre daha yüksektir. İşletme ortaya çıkan nakit ihtiyacını karşılamak için duran varlıklarını satabilir. Bu durum yatırım faaliyetlerinden pozitif nakit akışını beraberinde getirirken, borç ödemelerinin devam etmesine bağlı olarak finansman faaliyetlerinden nakit akışının negatif olduğu söylenebilir. Gerileme aşamasında muhtemel bir tasfiye durumunun bilinmesi öncelik arz ettiği için hissedarlar nakit akış bilgilerine daha fazla önem vermektedirler. Genel olarak gerileme aşaması yüksek risk, düşük karlılık, düşük getiri ve daha yüksek tasfiye beklentileri içermektedir.

3. LİTERATÜR

Literatürde nakit akışı ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, nakit akış tablosunu içerik analizi yöntemiyle inceleyen, nakit akış tablosunu geleneksel oranlar ve nakit akış oranları ile inceleyen nakit akışlarının finansal başarısızlık üzerindeki etkilerini açıklayan ve nakit akışları ile karlılık ve getiri arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte aynı zamanda çalışmanın konusunu oluşturan nakit akış profillerinin incelenmesi ve nakit akış profilleri ile işletme

yaşam döngüsü aşamalarını ilişkilendiren çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazılarına aşağıda yer verilmektedir.

Gup ve diğerleri (1993), Amerika'nın halka açık en büyük 1745 şirketinin 1989 yılı verilerini kullanarak nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemini ortaya koymuştur. İşletme, yatırım ve finansman faaliyetlerinden sağlanan nakit akışlarının pozitif veya negatif olma durumuna göre 8 profil oluşturulmuştur. Ayrıca oluşturulan her grup aktif büyüklüğü, aktif büyümesi, iç büyüme oranı, temettü büyüme oranı, borç / aktif toplamı ve aktif karlılığı göstergelerine göre incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda incelenen işletmelerin %46'sının model 2 profilinde, %35'inin ise model 4 profilinde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca 8 farklı profilin kendine özgü özelliklere sahip olduğu belirtilmiştir.

Bruwer ve Hamman (2005), Güney Afrika'da halka açık işletmelerin 1993, 1996 ve 2002'de sona eren üç farklı dönemini nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ile incelemiştir. Örneklemde yer alan işletmelerin analiz döneminde en çok Model 2 profiline sahip oldukları görülmüştür. Çalışmada ayrıca Model 2 profiline sahip olgun şirketlerin net kar ve temettü ödeme açısından en yüksek değerlere sahip olduğu tespit edilmiştir. Büyüme şirketlerinin (Model 4) ise yatırım faaliyetlerinden nakit akışı / satış oranı, varlık büyümesi ve satış büyümesi göstergelerinde en yüksek değerlere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Giriş aşamasındaki şirketlerin ise finansman faaliyetlerinden nakit girişleri ile toplam borç / toplam aktif oranında en yüksek değerlere sahip olduğu görülmüştür.

Dickinson (2011), Amerika'da satış hasılatı, özkaynak defter ya da piyasa değeri 1 milyon doların üzerinde olan finans sektörü dışındaki halka açık şirketlerin 1989-2005 dönemi verilerinden oluşan 48369 firma yılı gözlemini örneklem olarak belirlediği çalışmasında nakit akış profilleri kullanılarak yaşam döngüsü sınıflandırması gerçekleştirmiştir. Olgunluk aşaması şirketlerinin hisse başına kar, net işletme varlıklarının karlılığı ve ödenen temettü oranı göstergelerinde en yüksek değerlere sahip olduğu görülmüştür. Kaldıraç oranı ise büyüme aşaması şirketlerinde en yüksek olarak gözlenmiştir. Satışlarda ve net işletme varlıklarında en yüksek büyüme ise giriş dönemi şirketlerinde ortaya çıkmıştır. Çalışmada ayrıca nakit akış modellerinin kullanıldığı yaşam döngüsü sınıflandırmasının gelecekteki karlılığı açıklamada daha iyi bir performans gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan yatırımcıların kararlarına nakit akış modeli bilgisini dahil etmesinin onların lehine sonuçlar doğurabileceği belirtilmiştir.

Aktaş ve diğerleri (2012), BIST'te yer alan 176 şirketin 2007-2010 dönemini nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ile yıl, sektör ve aktif büyüklüklerine göre incelemiştir. Çalışmanın sonucunda yıl, sektör ve aktif büyüklüğüne göre yapılan incelemelerde Model 2 profilinin en sık gözlenen profil olduğu saptanmıştır. Model 2 profilinden sonra sırasıyla model 4 ve model 6 profilleri gelmektedir. Model 1, model 5, model 7 ve model 8 profillerinin ise nadiren görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Costa ve diğerleri (2015), Brezilya’da halka açık ve finans sektörü dışında yer alan 313 şirkete ait 1515 gözlemden oluşan veri setini kullanarak Dickinson’un yapmış olduğu sınıflandırmaya göre belirlenen yaşam döngüsü aşamaları ile finansal oranlar arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çok terimli lojistik regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada, yaşam döngüsü aşamaları bağımlı değişken; ödenen temettü, kaldıraç oranı, özkaynak karlılığı, piyasa değeri / defter değeri oranı, toplam varlıkların doğal logaritması ve gelir büyümesi bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre olgunluk aşamasında daha yüksek temettü ödemesi ve artan karlılık gözlenmiştir. Ayrıca giriş aşamasındaki şirketlerin kaldıraç oranları daha yüksek bulunurken, olgunluk aşamasındaki şirketlere göre daha az temettü ödedikleri, daha düşük karlılığa ve daha düşük aktif büyüklüğüne sahip oldukları tespit edilmiştir.

Orhan ve Başar (2015), BIST 100 endeksinde yer alan finans ve spor şirketleri dışında verilerine düzenli ulaşılabilen 55 şirketin 2008-2013 dönemini nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ile incelemişlerdir. Ayrıca model 2 profiline sahip şirketlerin finansal oranları ile diğer profillere sahip şirketlerin finansal oranları t testi ile karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda işletmelerin en çok Model 2 profiline sahip oldukları saptanmıştır. Model 2 profilinden sonra en çok görülen profil ise Model 4 profili olmuştur. Bununla birlikte çalışmada Model 2 profiline sahip işletmelerin net kar büyüme oranı, borç / aktif toplamı oranı, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı oranlarının Model 4 profiline sahip işletmelerin oranlarına göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Tian ve diğerleri (2015), Çin imalat şirketlerinin 1999-2011 dönemi verilerini kullanarak işletme yaşam döngüsü aşamalarının sermaye yapısı üzerine etkilerini araştırmıştır. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada, nakit akış modellerinin işletme yaşam döngüsü aşamaları hakkında firma yaşından daha fazla bilgi yakaladığı ve sermaye yapısı üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca sermaye yapısının yaşam döngüsü aşamaları boyunca önemli ölçüde değiştiği ve yaşam döngüsü aşamaları boyunca sıralı olmayan geçişlerin sermaye yapısının belirlenmesinde önemli bir rol oynadığı saptanmıştır.

Dickinson (2018), finans ve kamu şirketleri dışında kalan Amerikan şirketlerinin 1987-2016 dönemi verilerini kapsayan 31103 firma yılı gözleminden oluşan örneklem üzerinde işletme yaşam döngüsü aşamalarına bağlı olarak piyasa değerinin belirlenmesinde muhasebe bilgilerinin rolünü araştırmıştır. Fiyat ve getirinin bağımlı değişken olarak alındığı çalışmada korelasyon ve regresyon analizi uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda büyüme ve olgunluk aşamasındaki firmaların hisse fiyatları ve hisse getirilerinin giriş ve gerileme aşamasındaki firmalarınkine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yine hisse başına defter değeri, hisse başına kar, tahmin edilen kazançlar, hisse fiyatına göre ölçeklenmiş hisse başına kar göstergelerinde de olgunluk ve büyüme aşamasındaki firmaların üstünlüğü gözlenmiştir. Ayrıca yatırımcıların büyüyen ve olgun firmalar için analistlerin tahminlerine nispeten

daha fazla ağırlık verdiği, fakat giriş ve gerileme aşamasındaki firmalar için muhasebe bilgilerini daha uygun buldukları sonucu elde edilmiştir.

Hansen ve diğerleri (2018), finans ve kamu şirketleri dışındaki şirketlerin 1988-2012 dönemi verilerini kapsayan 106577 firma yılı gözleminden oluşan örneklem belirleyerek işletme yaşam döngüsü aşamalarının raporlama ihtiyatlılığını etkileyip etkilemediğini araştırmıştır. Çok değişkenli regresyon analizinin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre firma büyüklüğünün olgunluk aşamasına doğru arttığı, gerileme aşamasına doğru azaldığı görülmüştür. Ayrıca araştırma geliştirme ve sermaye harcamalarının genel olarak giriş aşamasından sonra düşüş gösterdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte çalışmada koşulsuz raporlama ihtiyatlılığının yaşam döngüsü aşamaları boyunca azaldığı saptanmış ancak koşullu raporlama ihtiyatlılığının yaşam döngüsü aşamalarıyla ilişkili olduğuna dair kanıt bulunamamıştır.

Karadeniz ve diğerleri (2018), 32 ülke borsasında işlem gören 244 restoran işletmesinin 2011-2016 dönemini nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ile incelemiştir. İnceleme sonucunda işletmelerin ağırlıklı olarak başarılı işletme profili (Model 2) sergiledikleri görülmüştür. Başarılı işletme profilinden sonra en çok gözlenen profilin ise büyüyen işletme profili (Model 4) olduğu saptanmıştır. Ayrıca en az bir yıl ve üzeri başarılı olan işletmelerin oranı Japonya'da %98, İngiltere'de %88, ABD'de %84 olarak bulunmuştur. İşletme yaşam döngüsü açısından nakit akış profilleri incelendiğinde ise restoran işletmelerinin genel olarak büyüme ve olgunluk aşamasında oldukları görülmüştür.

Yuliani ve diğerleri (2018), Endonezya borsasına kayıtlı 101 imalat sektörü işletmesinin 2011-2016 dönemine ait 606 gözlemden oluşan örneklemini kullanarak nakit akışı ve kaldıraçın işletme yaşam döngüsü üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışlarının işletme yaşam döngüsü aşamalarıyla ilişkili olmadığı saptanmıştır. Ayrıca yatırım faaliyetlerinden sağlanan nakit akışı, finansman faaliyetlerinden sağlanan nakit akışı ve kaldıraç oranının işletme yaşam döngüsü aşamalarıyla anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Alzoubi (2019), Amman borsasında işlem gören finans sektörü dışından 141 şirketin 2000-2016 dönemi verilerinden oluşan örneklem ile işletme yaşam döngüsü aşamalarının işletmelerin nakit tutma kararlarını nasıl etkilediğini araştırmıştır. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada, giriş ve büyüme aşamaları ile nakit tutma kararları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmazken olgunluk ve gerileme aşamasında nakit tutma kararları ile anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle olgunluk ve gerileme aşamalarında şirketlerin daha az nakit bulundurma eğiliminde oldukları görülmüştür. Ayrıca nakit tutma kararlarının firma boyutu ve kaldıraç oranı ile negatif, firma karlılığı ve nakit ödenen temettü ile pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur.

Beyazgül ve Karadeniz (2019), süper lig ile 10 Avrupa liginde yer alan 29 takımın 2013-2018 dönemini nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ile incelemiştir. Çalışma örneğinde en çok gözlenen profilin Model 2 olduğu, Türkiye'deki futbol kulüplerinin ise daha çok Model 6 profiline sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca Türkiye'de 2016 yılından itibaren ise bazı kulüplerin Model 3, bazı kulüplerin ise Model 5 profili sergiledikleri gözlenmiştir.

Güleç ve Arda (2019), BIST'te işlem gören imalat, ulaşım haberleşme ve depolama, teknoloji ve toptan perakende ticaret ve oteller sektöründe yer alan 206 şirketin 2008-2017 dönemini Gup ve diğerleri (1993)'nin, Bruwer ve Hamman (2005)'in ve Dickinson (2011)'un sınıflandırmalarını esas alarak incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre en fazla rastlanan profiller sırasıyla Model 2, Model 4 ve Model 6 olarak bulunmuştur. Sektörel olarak bakıldığında da bütün sektörlerde Model 2 (başarılı işletme)'nin en baskın profil olduğu görülmüştür. Yaşam döngüsünün başında olan şirketlerin genellikle dış finansman kullandığı, olgun şirketlerin ise daha çok iç kaynaklara yöneldiği saptanmıştır. Aktif ve özkaynak karlılığı oranları ile işletme faaliyetlerinden nakit akışının olgun firmalarda en yüksek değerler aldığı ve olgun firmaların temettü dağıtma olasılığının yüksek firmalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte kaldıraç oranının ise giriş aşamasındaki şirketlerde en yüksek, olgunluk aşamasındaki şirketlerde ise en düşük seviyede olduğu görülmüştür.

Kablan ve Güvemli (2019), BIST Turizm endeksinde yer alan turizm şirketlerinin 2012-2016 dönemini çeyrek dönemler itibariyle nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ile incelemiştir. Çalışma sonucunda turizm şirketlerinin genel olarak Model 2 profiline sahip olduğu saptanmıştır. Model 2 profilini ise Model 4 ve Model 6 profillerinin izlediği görülmüştür. Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre turizm şirketlerinin genel olarak büyüme ve olgunluk aşamasında yer aldıkları ifade edilmiştir.

Rehman ve diğerleri (2019), Çinli 2994 şirketin 2002-2018 dönemi verilerini kapsayan örneklem üzerinde işletme yaşam döngüsü boyunca kurumsal nakit mevcudunun nasıl değiştiğini ve yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişlerde nasıl dinamik nakit ayarlaması gerektiğini araştırmıştır. Genelleştirilmiş momentler yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonucunda, işletme yaşam döngüsünün daha ileri aşamalarına doğru nakit oranının arttığı ve büyüme aşamasında en yüksek, düşüş aşamasında en düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte işletme yaşam döngüsü boyunca daha yüksek aşamalara ilerledikçe, işletmenin nakit akışlarının azaldığı ve büyüme fırsatlarının daraldığı, bu nedenle önceki aşamalara kıyasla daha düşük düzeyde nakit tutma eğiliminin ortaya çıktığı görülmüştür.

Tüfekçi ve Karaca (2019), Fortune 500'de yer alan en yüksek net satış gelirin sahip uluslararası ilk 50 işletme ile ulusal ilk 50 işletmenin 2010 – 2016 dönemini nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ile incelenmiş ve başarılı işletme profiline sahip olan işletmeler 14 adet nakit akış oranı ile ayrıca analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda ulusal ve uluslararası işletmelerde Model 2 profilinin en çok gözlenen profil olduğu görülmüştür. Model 2 profilini ise büyüyen işletmeleri temsil eden Model 4

profili takip etmektedir. Nakit akış oranları açısından yapılan karşılaştırma sonucunda uluslararası işletmelerin borç ödemedi, kar payı dağıtımında, işletme faaliyetlerini sürdürebilmek ve yapılan yatırımlar için ihtiyaç duyulan nakdi yaratmada daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bhattacharya ve diğerleri (2020), çalışmalarında 1989-2012 yılları arasında Amerika borsalarında işlem gören şirketlerin verilerinden oluşan 44229 firma yılı gözlemini örneklem olarak belirlemiş ve sabit etkili lojistik regresyon modelinden yararlanmışlardır. Çalışmada işletme yaşam döngüsü aşamaları ile temettü ödeme eğilimi ve yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişlerde temettü artma veya azalma eğiliminin ayarlanması araştırılmıştır. Çalışmada olgunluk aşamasındaki firmaların en yüksek birikmiş kar / özkaynak oranına sahip olduğu ve en muhtemel temettü ödeme adayları olduğu görülmüştür. Ayrıca temettü ödeyen firmaların ortalama oranının, girişten olgunluk dönemine kadar kademeli olarak yükseldiği ve ardından, duraklama ve gerileme aşamalarında kademeli olarak düştüğü gözlenmiştir. Firmaların yaşam döngüsünün büyüme ve olgun aşamalarının bağımsız olarak temettü ödeme eğilimini etkilediği bulunmuştur. Çalışmanın sonuçları, yaşam döngüsü aşamalarının yalnızca ödeme eğiliminin bağımsız olarak önemli tahmin edicileri olmadığını, aynı zamanda doğrusal olmayan yaşam döngüsü etkisini yakalayabildiğini göstermiştir.

Açıkgöz (2021), BIST imalat sektöründe yer alan 171 şirketin 2015-2019 dönemi verilerini kullandığı çalışmada işletmelerin nakit akış profillerini tespit ederek farklı profillerin finansal performanslarını TOPSİS yöntemi ile karşılaştırmıştır. Çalışmada imalat sektörü şirketlerinin ağırlıklı olarak başarılı işletmeleri temsil eden Model 2 profiline sahip olduğu ve yıllar itibarıyla bu gruptaki işletme sayısının arttığı görülmüştür. İkinci sırada büyüyen işletmeleri temsil eden Model 4 profilinin geldiği fakat bu gruptaki işletme sayısının azalış eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Model 2 profiline sahip işletmeler, sadece bir yıl en başarılı performansı sergilerken beş yıl içerisinde tüm profiller içinde üç yıl ikinci sırada, bir yıl da üçüncü sırada yer almıştır. Model 4 profilinin ise beş yıllık dönemde üç yıl ilk sırada yer alarak en başarılı profil olduğu gözlenmiştir.

Güçlü (2021), Katılım 30 endeksinde yer alan şirketleri örneklem olarak belirlediği çalışmada endeksteeki şirketlerin 2020 dönemi verilerini nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ile incelemiştir. Çalışmada ulaşılan sonuçlar, sektörel olarak bakıldığında teknoloji ve mali kuruluşlar haricinde Model 2 profilinin en çok gözlenen profil olduğunu göstermiştir. Teknoloji sektöründe ise Model 4 profilinin ağırlıkta olduğu saptanmıştır.

Biswas ve diğerleri (2022), 6455 Amerikan şirketinin 1987-2019 dönemini kapsayan 56110 firma yılı gözleminden oluşan örnekleme kullanarak, yaşam döngüsünün olgun aşamasındaki firmalar ile diğer yaşam döngüsü aşamalarındaki firmalar arasında finansal tablo karşılaştırılabilirliğinin nasıl değiştiğini araştırmışlardır. Çok değişkenli regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada olgunluk aşamasındaki firmaların, giriş, duraklama ve gerileme aşamasındaki firmalara göre daha karşılaştırılabilir finansal

tablolar ürettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Büyüme aşamasındaki firmaların ise dış finansmana daha kolay erişim için daha karşılaştırılabilir finansal tablo sundukları şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca bilgi asimetrisinin firmalar için karşılaştırılabilirliği azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan bilgi asimetrisi yüksek olduğunda, olgun firmalar için finansal tablo karşılaştırılabilirliğinin diğer aşamalarda firmalara göre arttığı görülmüştür.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada BIST kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe yer alan şirketlerin nakit akış profilleri, nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemine göre incelenmiştir. Nakit akış profilleri belirlenen şirketler, daha sonra yaşam döngüsü aşamalarına göre sınıflandırılarak şirketlerin bu dönemlere özgü beklenen özellikleri gösterip göstermedikleri analiz edilmiştir. Ayrıca örnekleme yer alan şirketlerin yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişleri de incelenmiş ve bu geçişlerin finansal göstergelere yansımaları da değerlendirilmiştir. 2006 yılı öncesinde sektör şirketlerinin önemli bir bölümünün nakit akış tablosu verilerine ulaşamamasına bağlı olarak çalışmanın analiz aşamasında önemli bir veri kaybının ortaya çıkması ve 2022 yılı mali tablolarının henüz yayınlanmamış olması nedeniyle analiz dönemi olarak 2006-2021 dönemi belirlenmiş olup şirketlerin yıllık nakit akış tablosu verilerinden yararlanılmıştır. İşletme yaşam döngüsü aşamalarının özelliklerine ilişkin incelenen göstergeler ve bu göstergelerin hesaplanması Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. İşletme Yaşam Döngüsü Aşamalarının Özelliklerine İlişkin Göstergeler

Gösterge	Hesaplanışı
MDV Büyümesi	$(\text{Cari Dönem MDV} - \text{Önceki Dönem MDV}) / \text{Önceki Dönem MDV}$
Aktif büyümesi	$(\text{Cari Dönem Toplam Aktif} - \text{Önceki Dönem Toplam Aktif}) / \text{Önceki Dönem Toplam Aktif}$
Satış büyümesi	$(\text{Cari Dönem Net Satışlar} - \text{Önceki Dönem Net Satışlar}) / \text{Önceki Dönem Net Satışlar}$
Borç Büyümesi	$(\text{Cari Dönem Toplam Borç} - \text{Önceki Dönem Toplam Borç}) / \text{Önceki Dönem Toplam Borç}$
Toplam Borç / Toplam Varlık	$(\text{Kısa Vadeli Borç} + \text{Uzun Vadeli Borç}) / \text{Toplam Varlık}$
Net Kar Marjı	$\text{Dönem Net Karı} / \text{Net Satışlar}$
Hisse Başına Kar	$\text{Dönem Net Karı} / \text{Ödenmiş Sermaye}$
Temettü Ödeme Oranı	$\text{Dağıtılan Temettü} / \text{Dönem Net Karı}$
İFNA / Net Satışlar	
YFNA / Net Satışlar	
FFNA / Net Satışlar	

İFNA: İşletme Faaliyetlerinden Sağlanan Nakit Akışı
YFNA: Yatırım Faaliyetlerinden Sağlanan Nakit Akışı
FFNA: Finansman Faaliyetlerinden Sağlanan Nakit Akışı
MDV: Maddi Duran
Varlık

BIST kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe 12 şirket yer almakta olup bu şirketler çalışmada X1, X2,.....,X12 şeklinde ifade edilmiştir. Şirketlerin mali tablo verilerine ise Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP), BIST ve İş Yatırım web sitelerinden ulaşılmıştır.

5. BULGULAR

5.1. Nakit Akış Profillerine İlişkin Bulgular

Şirketlerin nakit akış tablolarının incelenmesi sonucu elde edilen nakit akış profillerine ilişkin sonuçların yıllara göre dağılımı Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Yıllara Göre Nakit Akış Profillerinin Dağılımı

	Model 1 (+,+,+)		Model 2 (+,-,-)		Model 3 (+,+,-)		Model 4 (+,-,+)		Model 5 (-,+,+)		Model 6 (-,-,+)		Model 7 (-,-,-)		Model 8 (-,-,-)	
2021	1	8%	5	42%	1	8%	3	25%	0	0%	2	17%	0	0%	0	0%
2020	0	0%	9	75%	0	0%	2	17%	0	0%	1	8%	0	0%	0	0%
2019	0	0%	6	50%	0	0%	3	25%	0	0%	3	25%	0	0%	0	0%
2018	0	0%	8	67%	0	0%	3	25%	0	0%	1	8%	0	0%	0	0%
2017	0	0%	6	60%	0	0%	2	20%	0	0%	2	20%	0	0%	0	0%
2016	0	0%	5	50%	1	10%	2	20%	0	0%	2	20%	0	0%	0	0%
2015	1	10%	1	10%	0	0%	2	20%	0	0%	6	60%	0	0%	0	0%
2014	0	0%	3	30%	1	10%	4	40%	0	0%	2	20%	0	0%	0	0%
2013	0	0%	2	20%	0	0%	5	50%	0	0%	2	20%	0	0%	1	10%
2012	0	0%	6	60%	0	0%	2	20%	0	0%	2	20%	0	0%	0	0%
2011	0	0%	2	22%	0	0%	5	56%	0	0%	2	22%	0	0%	0	0%
2010	0	0%	3	33%	0	0%	2	22%	0	0%	4	44%	0	0%	0	0%
2009	0	0%	4	50%	1	13%	0	0%	1	13%	2	25%	0	0%	0	0%
2008	0	0%	2	25%	1	13%	2	25%	0	0%	2	25%	0	0%	1	13%
2007	0	0%	5	63%	0	0%	2	25%	0	0%	1	13%	0	0%	0	0%
2006	0	0%	3	38%	0	0%	2	25%	0	0%	2	25%	1	13%	0	0%
Toplam	2	1,27%	70	44,30%	5	3,16%	41	25,95%	1	0,63%	36	22,78%	1	0,63%	2	1,27%

Tablo 4 incelendiğinde, şirketlerin 2006-2021 döneminde çoğunlukla (2010, 2011, 2013, 2014, 2015 yılları dışında) Model 2 profiline sahip oldukları görülmektedir. Toplam olarak bakıldığında da analiz döneminde şirketlerin %44,30 oranında model 2 profiline sahip oldukları, diğer bir ifadeyle başarılı ve olgun şirket profilinde oldukları gözlenmiştir. İkinci olarak en fazla gözlenen profil ise Model 4 profilidir. Şirketler 2011, 2013 ve 2014 yıllarında en çok Model 4 profilinde yer almakla birlikte genele bakıldığında %25,95 oranıyla ikinci olarak en çok gözlenen profil Model 4 profili olup bu profil büyüyen şirketleri temsil eder. Üçüncü olarak en fazla gözlenen profil ise genele bakıldığında %22,78 oranıyla Model 6 profilidir. Aynı zamanda kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe yer alan şirketlerin 2010 ve 2015 yıllarında en çok Model 6 profiline sahip oldukları görülmüştür. Öte yandan sektör şirketleri toplamda 5 kez Model 3 profilinde yer alırken, ikişer kez Model 1 ve Model 8, birer kez de Model 5 ve

Model 7 profilinde yer almışlardır. Buna göre sektörde yer alan şirketler, yaklaşık %93'lük bir oranla Model 2, Model 4 ve Model 6 profillerine sahip olurken diğer profillerde ise nadiren buldukları tespit edilmiştir. Gup ve diğerleri (1993) tarafından da nadir ve geçici bir durum olarak ifade edilen Model 1, Model 3, Model 5, Model 7 ve Model 8 profilleri, kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe 16 yıllık analiz dönemi boyunca çok az sayıda görülmüştür.

Tablo 5'te ise şirket bazlı nakit akış profiline ilişkin veriler yer almaktadır. Tablo 5 incelendiğinde X6, X3 ve X1 şirketlerinin en çok Model 2 profiline sahip oldukları görülmektedir. Sektörde yer alan şirketlerin hepsinin analiz dönemi içerisinde en az iki kez Model 2'ye uygun nakit akış profiline sahip olduğu tespit edilmiştir. X2, X5 ve X9 şirketleri ise en çok Model 4 profiline sahiptirler. Bir şirket hariç (X7) bütün şirketlerin analiz döneminde Model 4 profiline sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Şirketlerin Nakit Akış Profilleri

Şirket	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7	Model 8
X1	1	8	4	3	0	0	0	0
X2	0	7	0	8	0	1	0	0
X3	0	10	0	4	0	1	1	0
X4	0	2	0	2	0	0	0	0
X5	0	5	0	7	0	4	0	0
X6	0	11	0	3	0	1	0	1
X7	0	3	0	0	0	1	0	0
X8	1	7	0	2	0	6	0	0
X9	0	4	0	6	1	5	0	0
X10	0	2	0	1	0	6	0	1
X11	0	5	0	3	0	4	0	0
X12	0	6	1	2	0	7	0	0
Toplam	2	70	5	41	1	36	1	2

En çok Model 6 özelliği gösteren şirketlerin ise X12, X10 ve X8 şirketleri olduğu görülmektedir. Diğer nakit akış profilleri nadiren görülmekle birlikte X1 şirketinin dört kez Model 3 profiline sahip olduğu da dikkat çekmektedir. Ayrıca Model 1 profili X1 ve X8 şirketlerinde, Model 5 profili X9 şirketinde, Model 7 profili X3 şirketinde ve Model 8 profili ise X6 ve X10 şirketlerinde gözlenmiştir.

5.2. İşletme Yaşam Döngüsü Aşamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 6'da ise örnekleme yer alan şirketlerin sahip oldukları nakit akış profillerine göre hangi yaşam döngüsü aşamasında yer aldıkları gösterilmiştir.

Tablo 6. İşletme Yaşam Döngüsü Aşamalarına Göre Şirketlerin Dağılımı

	Giriş	Büyüme	Olgunluk	Gerileme
2021	2	3	5	1
2020	1	2	9	
2019	3	3	6	
2018	1	3	8	
2017	2	2	6	
2016	2	2	5	1
2015	6	2	1	
2014	2	4	3	1
2013	2	5	2	
2012	2	2	6	
2011	2	5	2	
2010	4	2	3	
2009	2		4	2
2008	2	2	2	1
2007	1	2	5	
2006	2	2	3	1
Toplam	36	41	70	7

Tablo 6'ya bakıldığında kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe giriş aşamasında yer alan şirket sayısının yıllar itibariyle 1 ile 6 şirket arasında değiştiği görülmektedir. Bu aşamadaki şirketlerin, işletme ve yatırım faaliyetlerinden nakit girişi sağlayamamakla birlikte ihtiyacı olan finansmanı dış kaynaklardan sağlama yoluna gittikleri söylenebilir. Büyüme aşamasında yer alan şirket sayısının ise yıllar içinde 2 ile 5 şirket arasında değiştiği belirlenmiştir. Büyüme aşamasındaki şirketler, işletme faaliyetlerinden pozitif nakit akışı sağlamakla birlikte yatırımlarının finansmanı için dış kaynaklara yönelebilmektedir. Bu nedenle yatırım faaliyetlerinden negatif nakit akışına sahip olan bu aşamadaki şirketler, finansman faaliyetlerinden pozitif nakit akışına sahiptirler. Olgunluk aşamasındaki şirket sayısı ise yıllar içinde 1 ile 9 şirket arasında değişmektedir. Tablodaki verilere göre, sahip oldukları nakit akış profili itibariyle kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe yer alan şirketlerin genellikle olgunluk dönemi içerisinde yer aldıkları söylenebilir. Bu aşamadaki şirketler işletme faaliyetlerinden pozitif nakit akışı üretirken, yatırım ve finansman faaliyetlerinden negatif nakit akışına sahiptirler. Bu aşamada büyüme aşamasına göre daha düşük düzeyde de olsa büyüme ve yatırımlar devam ederken, şirketler işletme faaliyetlerinden elde ettiği nakit ile kredi ve temettü ödemelerini gerçekleştirmektedir. Gerileme aşamasında ise analiz dönemi içerisinde sadece 1 ya da 2 şirketin yer aldığı saptanmıştır. Bu

aşamadaki şirketler, işletme faaliyetlerinden nakit akışı sağlamakta zorlandıkları için ortaya çıkan nakit ihtiyacını duran varlıklarını satarak veya yeni finansman kaynaklarına başvurarak giderme yolunu seçerler.

Yaşam döngüsünün aşamaları içsel olarak tutarlı ve birbirinden çok farklı özellikler sergilese de belli sırada birbirine bağlı değildirler. Örneğin olgunluk aşamasını düşüş, canlanma ve büyüme izleyebileceği gibi, büyümeyi de olgunluk ve düşüş izleyebilir. Canlanma düşüşten önce gelebileceği gibi sonra da gelebilir. İşletmeler açısından çok fazla geçiş yolu bulunmaktadır (Miller ve Friesen, 1984). Hasan ve diğerleri (2021), firmaların aynı yaşam döngüsü aşamasında kalma sürelerinin çok uzun olmadığına yönelik sonuçlara ulaşmış ve yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişlerin dinamik bir model sergilediğini ifade etmişlerdir. Dickinson (2011) ise bir firmanın, her biri potansiyel olarak farklı bir ürün yaşam döngüsü aşamasında olan birden çok üründen oluşan bir portföy olduğunu ve önemli ürün yenilikleri, yeni pazarlara açılma ve yapısal değişikliklerin, bir firmanın yaşam döngüsü aşamaları boyunca sırasız hareket etmesine neden olabileceğini vurgulamıştır. Diğer yandan Dickinson (2011) çalışmasında beş yıllık dönemde yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişleri incelemiştir. Çalışmada giriş aşamasındaki gözlemlerin %80'inden fazlasının giriş aşamasında kaldığı ya da büyüme veya olgunluk aşamalarına geçiş yapmasının muhtemel olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca büyüyen ve olgunluk aşamasında yer alan firmaların gerileme dönemine geçişleri oldukça düşük seviyelerde olduğu, olgunluk aşamasındaki firmaların büyük çoğunluğunun ise olgunluk aşamasında kalıcılık gösterdikleri veya büyüme aşamasına geçiş yaptıkları görülmüştür. Gerileme aşamasında yer alan firmaların çok azının gerileme aşamasında kalıcılık gösterdiği, başta giriş aşaması olmak üzere büyüme ve olgunluk aşamasına geçişlerin yaşandığı gözlenmiştir. Genel olarak piyasaya giren ve gerileyen firmaların konumlarını iyileştirme eğiliminde oldukları, büyüyen ve olgun firmaların ise sonraki dönemlerde nispeten istikrarlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Dias vd. (2022) ise, firmaların aynı yaşam döngüsü aşamasında kalıcılık göstermesine odaklanmış ve firmanın aynı yaşam döngüsü aşamasında en az üç dönem kalmasını kalıcı olarak adlandırarak bir yaşam döngüsü aşamasında kalıcı olmanın firma içindeki gelişmelere yönelik bir sinyal olarak çalışabileceğini savunmuşlardır.

Tian ve diğerleri (2015), Dickinson (2011)'in nakit akış profillerini temel alarak belirlediği yaşam döngüsü sınıflandırmasının avantajlarından birinin de yaşam döngüsü aşamaları arasında gerçekleşen sıralı olmayan geçişlerin ölçülebilmesine imkan vermesi olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Bruwer ve Hamman (2006)'nın yaşam döngüsü sınıflandırmasının da aynı avantaja sahip olduğu söylenebilir. Tian ve diğerleri (2015), aynı zamanda yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişleri üç bölümde incelemiştir: Gençleşen (Yenilenen), Kalıcı ve İlerleyen (Gelişen). Eğer bir şirketin t döneminde yaşam döngüsünde bulunduğu aşama t-1 dönemine göre daha önce geliyorsa, bu şirket "gençleşen" olarak tanımlanır. Eğer bir şirket birbirini izleyen iki dönemde aynı yaşam döngüsü aşamasında kalıyorsa "kalıcı" olarak tanımlanır. Eğer bir şirketin t döneminde yaşam döngüsünde

bulunduğu aşama t-1 dönemine göre daha sonra geliyorsa, bu şirket “ilerleyen” olarak tanımlanır. (Tian ve diğerleri, 2015). Çalışmanın bu bölümünde örnekleme yer alan şirketlerin yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişleri, Tian ve diğerlerinin (2015) yapmış olduğu sınıflandırmaya göre incelenmiştir. Tablo 7’de örnekleme yer alan şirketlerin yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişlerine ilişkin bilgiler sunulmaktadır.

Tablo 7. Yaşam Döngüsü Aşamaları Arasındaki Geçişler ve Aşamalar Bazında Görünüm

Panel A: Yaşam Döngüsü Aşamaları Geçışı			
Aşama	Gençleşen	Kalıcı	İlerleyen
Giriş	75,00%	25,00%	-
Büyüme	44,74%	34,21%	21,05%
Olgunluk	3,17%	52,38%	44,44%
Gerileme	-	16,67%	83,33%
Genel	30,94%	39,57%	29,50%

Panel B: Yaşam Döngüsü Aşamaları Geçişlerinin Ayrıntıları				
Aşama	Giriş	Büyüme	Olgunluk	Gerileme
Giriş	25,00%	31,25%	40,63%	3,13%
Büyüme	21,05%	34,21%	42,11%	2,63%
Olgunluk	22,22%	22,22%	52,38%	3,17%
Gerileme	33,33%	16,67%	33,33%	16,67%

Tablo 7’de Panel A, analiz döneminin birbirini izleyen herhangi iki yılında, örnekleme yer alan gözlemlerin %30,94’ünün gençleşme süreci yaşadığı ve bulunduğu yaşam döngüsünün daha önceki bir aşamasına geri döndüğünü göstermektedir. Bununla birlikte gözlemlerin %39,57’sinin yaşam döngüsünde aynı aşamada kaldığı ve %29,50’sinin ise yaşam döngüsünün daha ileri bir aşamasına geçiş yaptığı gözlenmiştir. Yaşam döngüsü aşamaları açısından bakıldığında ise geçişlerinin dağılımının farklılaştığı görülmektedir. Giriş aşamasında yer alan gözlemlerin %75’inin gençleşen %25’inin ise kalıcı olduğu, buna karşılık yaşam döngüsünün ilerleyen aşamalarında gençleşme sürecinin diğer bir ifadeyle daha önceki aşamaya dönmenin zorlaştığı tespit edilmiştir. Büyüme aşamasında yer alan gözlemlerin %44,74’ünün ve olgunluk aşamasında yer alan gözlemlerin sadece %3,17’sinin yaşam döngüsünde daha önceki aşamaya dönmüş gözlemlerden oluşması bu duruma kanıt olarak gösterilebilir. Diğer taraftan olgunluk aşamasında yer alan gözlemlerin %52,38’inin yaşam döngüsünde aynı aşamada kaldığı görülmektedir. Aynı aşamada kalma oranı giriş, büyüme ve gerileme dönemlerinde çok daha düşük olarak gerçekleşmiştir. Gerileme aşamasında gözlemlerin %83,33’ü yaşam döngüsünde ilerleyen gözlemlerden oluşurken, büyüme aşamasında gözlemlerin %21,05’inin ve olgunluk aşamasında gözlemlerin %44,44’ünün sonraki aşamaya geçen gözlemlerden oluştuğu belirlenmiştir.

Yaşam döngüleri aşamaları arasındaki geçişlerin detayları ise Panel B’de gösterilmiştir. Giriş aşamasına geri dönüşlerin olgunluk ve büyüme aşamalarından gerçekleştiği gözlenmiştir. Gerileme

aşamasından giriş aşamasına dönüşler ise çok düşük düzeydedir. Büyüme aşamasına geçişlerin ise %42,11 ile çoğunlukla olgunluk aşamasından gerçekleştiği görülmektedir. Giriş aşamasından büyüme aşamasına geçiş oranı ise %21,05'tir. Olgunluk aşamasına giriş ve büyüme aşamalarından eşit oranlarda geçişler gerçekleşmiştir. Gerileme aşamasından diğer yaşam döngüsü aşamalarına geçişlerin ise düşük düzeylerde olduğu söylenebilir. Gerileme aşamasına geçişler ise çoğunlukla giriş ve olgunluk aşamalarından gerçekleşmiştir.

Kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe yer alan şirketlerin işletme yaşam döngüsü aşamalarına göre dağılımı ve yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişler incelendikten sonra, sektördeki şirketlerin içinde buldukları işletme yaşam döngüsü aşamanın özelliklerini yansıtır yansıtmadığı araştırılmıştır.

5.3. İşletme Yaşam Döngüsü Aşamaları ve Finansal Göstergeler

Analiz dönemi içinde gözlenen her nakit akış profili için Tablo 3'te gösterilen göstergelerin ortalaması hesaplanarak işletme yaşam döngüsü aşamalarıyla ilişkilendirilmiş ve ulaşılan sonuçlar ile göstergelere ilişkin istatistik veriler Tablo 8'de sunulmuştur. Bruwer ve Hamman (2005), model 1 ve model 8 nakit akış profilleri olağan dışı bir durumu temsil ettiği için işletme yaşam döngüsü aşamalarında bu profillere yer vermemiştir. Bu nedenle bu nakit akış profiline sahip gözlemler örneklemden çıkarılmıştır.

Tablo 8. İşletme Yaşam Döngüsü Aşamalarına Göre Finansal Göstergelere İlişkin Veriler

Gösterge	İstatistikler	Giriş (n=36)	Büyüme (n=41)	Olgunluk (n=70)	Gerileme (n=7)
MDV Büyümesi	Ortalama	5,30%	18,52%	10,91%	-13,99%
	Standart Sapma	0,28	0,39	0,32	0,16
	Maksimum	109,35%	211,76%	184,85%	-2,69%
	Minimum	-43,98%	-63,37%	-76,53%	-48,19%
Aktif Büyümesi	Ortalama	16,29%	23,38%	15,85%	10,05%
	Standart Sapma	0,20	0,28	0,23	0,39
	Maksimum	83,38%	103,90%	84,67%	94,84%
	Minimum	-10,68%	-37,50%	-19,27%	-24,81%
Satış Büyümesi	Ortalama	15,59%	20,70%	17,35%	22,32%
	Standart Sapma	0,24	0,24	0,26	0,28
	Maksimum	95,15%	112,47%	103,25%	75,81%
	Minimum	-21,87%	-12,15%	-45,88%	-1,05%
Borç Büyümesi	Ortalama	40,87%	38,30%	15,60%	12,42%
	Standart Sapma	0,73	0,35	0,31	0,72
	Maksimum	335,31%	147,41%	137,07%	169,67%
	Minimum	-54,15%	-15,28%	-34,87%	-47,15%
Toplam Borç / Toplam Aktif	Ortalama	53,84%	55,21%	47,27%	47,20%
	Standart Sapma	0,29	0,23	0,27	0,31
	Maksimum	98,30%	107,57%	90,11%	99,82%
	Minimum	1,74%	11,19%	10,46%	18,61%

Tablo 8. İşletme Yaşam Döngüsü Aşamalarına Göre Finansal Göstergelere İlişkin Veriler (devamı)

Net Kar Marjı	Ortalama	-2,61%	3,27%	6,00%	2,50%
	Standart Sapma	0,12	0,08	0,13	0,13
	Maksimum	19,47%	29,04%	50,18%	26,30%
	Minimum	-34,77%	-10,59%	-26,78%	-9,77%
Hisse Başına Kar	Ortalama	0,08	1,05	2,25	0,42
	Standart Sapma	1,45	2,80	6,37	1,38
	Maksimum	7,65	13,03	40,01	3,51
	Minimum	-2,82	-1,12	-0,74	-0,35
Temettü Oranı	Ortalama	75,44%	69,65%	71,07%	99,15%
	Standart Sapma	0,23	0,66	1,06	0,65
	Maksimum	93,86%	197,72%	487,84%	170,39%
	Minimum	49,47%	16,08%	12,86%	42,47%
İFNA/Net Satışlar	Ortalama	-5,97%	6,54%	11,98%	8,35%
	Standart Sapma	0,07	0,06	0,09	0,12
	Maksimum	-0,06%	30,22%	46,42%	27,50%
	Minimum	-30,65%	0,14%	0,15%	-2,29%
YFNA/Net Satışlar	Ortalama	-4,79%	-7,69%	-4,54%	4,88%
	Standart Sapma	0,05	0,08	0,06	0,09
	Maksimum	-0,12%	-1,19%	-0,06%	24,47%
	Minimum	-18,06%	-50,12%	-34,98%	0,24%
FFNA/Net Satışlar	Ortalama	11,20%	5,14%	-6,30%	-9,19%
	Standart Sapma	0,18	0,06	0,09	0,08
	Maksimum	111,60%	28,48%	-0,15%	2,44%
	Minimum	1,08%	0,01%	-73,62%	-20,90%

Tablo 8 incelendiğinde, en yüksek maddi duran varlık ve aktif büyümesinin büyüme aşaması şirketlerinde görüldüğü anlaşılmaktadır. Büyüyen şirketler, yatırım yaptıkları için maddi duran varlık ve aktif büyümesinin bu şirketlerde en yüksek çıkması beklenen bir durumdur ve büyüme şirketlerinin işletme yaşam döngüsü aşamasının özelliğini yansıttığı söylenebilir. Bununla birlikte giriş aşamasında maddi duran varlık büyümesinin %5,30 oranı ile nispeten düşük olması beklentilerin dışında bir durumdur. Buna karşılık aktif büyümesinin giriş aşaması şirketlerinde yüksek oranda gerçekleştiği görülmektedir. Olgunluk aşaması şirketleri MDV büyümesinde ikinci sırada yer alırken aktif büyümesinde ise üçüncü sırada yer almaktadır. En yüksek satış büyümesi ise gerileme aşamasında yer alan şirketlerde görülmüştür. Gerileme aşamasından sonra ortalama olarak en yüksek satış büyümesi yine büyüme aşaması şirketlerinde gerçekleşmiştir. Ayrıca en yüksek oranda satış büyümesinin gerçekleştiği şirket yine büyüme aşamasında yer almaktadır. Genel olarak ifade edilecek olursa büyüme oranlarının beklendiği üzere büyüme aşamasında görülmesi, şirketlerin işletme yaşam döngüsü aşamasının özelliklerini yansıttığının işareti olarak kabul edilebilir.

Borç büyümesinin ortalama %40,87 ile giriş aşaması şirketlerinde en yüksek oranda gerçekleştiği görülmektedir. Giriş aşamasında yer alan şirketler, işletme faaliyetlerinden nakit üretmedikleri için devam eden yatırımların finansmanı için yüksek oranlarda borçlanmaya gidebilmektedirler. Bununla birlikte en yüksek toplam borç / toplam varlık oranı ise %55,21 ile büyüme aşaması şirketlerinde gözlenmiştir. Daha sonra %53,84 ile giriş aşaması şirketleri gelmektedir. Olgunluk ve gerileme aşamasında yer alan şirketlerde bu oran %50'nin altında yer almakta olup büyüyen ve giriş aşamasında yer alan şirketlerde kaldıraç oranının yüksek olması dikkat çekmektedir. Öte yandan büyüme aşaması şirketlerinde borç büyümesi %38,30 olurken olgunluk aşaması şirketlerinde bu oran %15,60 düzeyindedir. Dolayısıyla giriş ve büyüme aşamasında yer alan şirketlerde borçlanmaya ilişkin göstergelerin daha yüksek olması olgunluk aşaması şirketlerinde ise daha düşük düzeyde gerçekleşmesi beklenen bir durum olup, şirketlerin borçlanma durumu açısından buldukları işletme yaşam döngüsü aşamasının özelliklerini yansıttığı söylenebilir.

Karlılık ile ilgili oranlara bakıldığında hisse başına kar göstergesinin, olgunluk aşamasında en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Yine benzer şekilde net kar marjının da olgunluk aşamasında en yüksek seviyede olduğu gözlenmektedir. Giriş aşamasındaki şirketlerde ise hisse başına kar oranı 0,08 ile çok düşük düzeyde yer alırken, net kar marjının -%2,61 olması da dikkat çekmektedir. Büyüme aşamasında ise karlılığın artmasıyla birlikte hisse başına karın 1,08 ve net kar marjının da %3,27 olduğu görülmektedir. Sektörde yer alan şirketler çok az sayıda temettü ödemesi gerçekleştirse de temettü ödeme oranı, gerileme ve giriş aşamalarında en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Büyüme ve olgunluk aşamalarında ise temettü ödeme oranının birbirine yakın seviyelerde olduğu görülmektedir. Karlılık göstergeleri açısından elde edilen bu veriler ışığında, şirketlerin buldukları yaşam döngüsü aşamasının özelliklerine uygun profiller sergilediği söylenebilir.

İFNA / Net Satışlar göstergesine ilişkin veriler incelendiğinde, olgunluk aşamasında yer alan şirketlerde işletme faaliyetlerinden elde edilen nakdin net satışlar içerisindeki payı en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle satışların işletme faaliyeti nakit akışı olarak geri dönüş oranının olgunluk aşaması şirketlerinde en yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Büyüme aşaması şirketlerinde ise satışların işletme faaliyeti nakit akışı olarak dönme oranı, olgunluk aşaması şirketlerine göre daha düşük düzeydedir.

YFNA / Net Satışlar oranına ilişkin veriler, büyüme aşaması şirketlerinde yatırıma ayrılan nakdin satışlar içindeki payının en yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Büyüme aşaması şirketlerinden sonra satışlarına oranla daha yüksek düzeyde yatırıma nakit ayıran şirketlerin giriş aşaması şirketleri olduğu görülmüştür. Olgunluk aşaması şirketlerinde ise bu oranın beklentilere paralel bir şekilde giriş ve büyüme aşaması şirketlerine göre daha düşük düzeyde gerçekleştiği görülmüştür. Elde edilen bu sonuçlar, büyüme ve giriş aşaması şirketlerinde yatırımların ön planda olmasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

FFNA / Net Satışlar göstergesine ilişkin veriler incelendiğinde, giriş aşaması şirketlerinde dış kaynağa duyulan ihtiyacın önemini gösteren sonuçlar elde edilmiştir. Giriş aşaması şirketlerinde finansman faaliyetlerinden sağlanan nakit akışının satışlar içindeki payı %11,20 oranı ile en yüksek düzeydedir. Giriş aşaması şirketleri işletme faaliyetlerinden nakit akışı sağlayamadığı için ihtiyaç duyulan nakdi dış kaynaklardan sağlama yoluna gitmektedir. Büyüme aşaması şirketlerinde ise bu oran %5,14 seviyesindedir. Bu sonuçlar; büyüme aşaması şirketlerinin de dış kaynağa ihtiyaç duyduğunu fakat büyüme aşamasındaki şirketlerin işletme faaliyetlerinden pozitif nakit akışı sağlayabilmesinin de etkisiyle dış kaynaklara duyduğu ihtiyacın giriş dönemi şirketlerine göre daha az olduğunu göstermektedir. Olgunluk ve gerileme aşamasındaki şirketlerde ise finansman faaliyetlerinden negatif nakit akışının olduğu görülmektedir.

Çalışma örneğinde yer alan şirketlere ilişkin gözlemlerin, yaşam döngüsü aşamalarının özelliklerini gösterip göstermediğine ilişkin sonuçlar özet olarak Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. İşletme Yaşam Döngüsü Aşamalarına Göre Beklentiler ve Gerçekleşen Sonuçlar

	Gösterge	Beklenti		Gerçekleşen	
		En yüksek	En Düşük	En Yüksek	En Düşük
Büyüme	MDV Büyümesi	Büyüme	Gerileme	✓	✓
	Aktif büyümesi	Büyüme	Gerileme	✓	✓
	Satış büyümesi	Büyüme	Gerileme	Gerileme	Giriş
Borçluluk	Borç Büyümesi	Giriş	Olgunluk ve gerileme	✓	✓
	Toplam Borç / Toplam Aktif	Giriş	Olgunluk ve gerileme	Büyüme	✓
Karlılık	Net Kar Marjı	Olgunluk	Giriş	✓	✓
	Hisse Başına Kar	Olgunluk	Giriş	✓	✓
	Temettü Oranı	Olgunluk	Giriş	Gerileme	Büyüme
Nakit Akışı	İFNA/Net Satışlar	Olgunluk	Giriş	✓	✓
	YFNA/Net Satışlar	Büyüme	Olgunluk ve gerileme	✓	✓
	FFNA/Net Satışlar	Giriş	Olgunluk ve gerileme	✓	✓

Tablo 9’da yer alan finansal göstergelere ilişkin beklentiler ile gerçekleşme durumları karşılaştırıldığında, işletme yaşam döngüsü aşamalarında büyüme, borçluluk, karlılık ve nakit akışı açısından beklenen özelliklerin genel olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 7’de yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişlere ilişkin veriler sunulmuştu. Çalışmanın bu aşamasında ise yaşam döngüsü aşamaları arasında gerçekleşen bu geçişlerin finansal göstergelere yansımaları gençleşen, kalıcı ve ilerleyen başlıkları altında Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10'daki veriler, maddi duran varlık büyüme ortalamalarının gençleşme sürecinde, büyüme aşamasına geri dönen (%24,54), ilerleme sürecinde ise büyüme aşamasına geçen şirketlere ilişkin gözlemlerde (%22,84) en yüksek olduğunu göstermektedir. Birbirini izleyen herhangi iki yılda aynı aşamada kalan gözlemlere bakıldığında ise en yüksek maddi duran varlık büyüme ortalamasının, %15,30 ile olgunluk aşamasında kalıcılık gösteren gözlemlere ait olduğu görülmektedir. Buna göre, giriş aşamasından büyüme aşamasına geçişlerde veya olgunluk ve gerileme aşamalarından büyüme aşamalarına geçişlerde maddi duran varlık büyümesinin en yüksek düzeylere çıktığı söylenebilir. Aynı yaşam döngüsü aşamasında birbirini izleyen iki yıl kalıcılık olması durumunda ise olgunluk aşamasında ortalama maddi duran varlık büyümesinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Satış ve borç büyüme göstergelerinin de en yüksek ortalamalara maddi duran varlık büyüme göstergesinde olduğu gibi gençleşme ve ilerleme süreçlerinin büyüme aşamalarında sahip olduğu gözlenmiştir. Aktif büyümesi açısından bakıldığında gençleşme sürecinde ortalama en yüksek büyüme, %25,39 ile büyüme aşamasına dönen gözlemlere ait iken, ilerleme sürecinde büyüme aşaması (%14,11) gerileme aşamasının (%15,20) gerisinde kalmıştır. Bununla birlikte aktif büyümesi, büyüme aşamasında kalıcılık gösteren gözlemlerde (%27,88); satış büyümesi olgunluk aşamasında kalıcılık gösteren gözlemlerde (%23,91) ve borç büyümesi ise giriş aşamasında kalıcılık gösteren gözlemlerde (%101,99) en yüksek değerlere ulaşmıştır. Kaldıraç oranı (toplam borç / toplam aktif) ise giriş aşamasına geri dönüş yapan gözlemlerde %59,99 ile en yüksek değere ulaşırken, giriş aşamasından büyüme aşamasına geçişlerde de %65,74 ile en yüksek değeri almıştır. Aynı yaşam döngüsü aşamasında kalıcılık durumuna bakıldığında ise %58,03 ile büyüme aşaması öne çıkmaktadır. Dolayısıyla gerek borç büyümesi gerekse kaldıraç oranı verileri, yaşam döngüsü aşamaları arasında giriş ve büyüme aşamalarına geçişlerde beklentilere paralel olarak borçlanma oranının arttığını göstermektedir.

Olgunluk ve gerileme aşamalarından büyüme aşamasına geri dönüşlerde net kar marjı ortalamaları %4,98 ile en yüksek düzeydedir. Bu sonuç olgunluk aşamasında sahip olunan yüksek net kar marjının büyüme aşamasına geçişlerde de korunduğunu göstermektedir. İlerleme sürecinde ise giriş ve büyüme aşamalarından olgunluk aşamasına geçişlerde net kar marjları (%3,77) daha yüksektir. Aynı aşamada kalıcılık durumunda ise tek gözleme sahip gerileme aşaması dahil edilmezse olgunluk aşamasında net kar marjı ortalamaları (%7,60) daha yüksektir. Hisse başına kar göstergesinde de yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişlerde net kar marjı göstergesine benzer bir durumun olduğu söylenebilir. Temettü ödeme oranına bakıldığında ise gerileme döneminden olgunluk dönemine geçişlerde %43,55 en yüksek temettü dağıtım oranı söz konusudur. Aynı aşamada kalıcılık olması durumunda gerileme aşamasında %42,47 ve giriş, büyüme ve olgunluk aşamalarından gerileme aşamasına geçişlerde %50,99 ile temettü dağıtım oranı en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

Tablo 10. İşletme Yaşam Döngüsü Aşamaları Arasındaki Geçişlere İlişkin Finansal Göstergeler

Gösterge	İstatistikler	Gençleşen					Kalıcı					İlerleyen				
		Giriş	Büyüme	Olgunluk	Gerileme	Genel	Giriş	Büyüme	Olgunluk	Gerileme	Genel	Giriş	Büyüme	Olgunluk	Gerileme	Genel
MDV Büyümesi	Ortalama	10,35%	24,54%	18,01%	-	16,32%	-3,12%	9,98%	15,30%	-3,96%	11,01%	-	22,84%	6,13%	-9,15%	7,53%
	Standart Sapma	0,32	0,51	0,23	-	0,40	0,11	0,27	0,36	-	0,31	-	0,27	0,29	0,06	0,28
Aktif Büyümesi	Ortalama	15,03%	25,39%	16,07%	-	19,18%	14,31%	27,88%	22,74%	4,08%	22,39%	-	14,11%	8,62%	15,20%	10,49%
	Standart Sapma	0,19	0,35	0,20	-	0,27	0,18	0,22	0,26	-	0,24	-	0,19	0,19	0,46	0,23
Satış Büyümesi	Ortalama	13,49%	20,07%	12,42%	-	16,04%	17,88%	19,54%	23,91%	4,17%	21,64%	-	24,69%	10,73%	22,21%	14,85%
	Standart Sapma	0,23	0,31	0,02	-	0,26	0,30	0,16	0,30	-	0,27	-	0,25	0,20	0,31	0,23
Borç Büyümesi	Ortalama	25,46%	45,47%	20,93%	-	33,16%	101,99%	36,24%	25,67%	-0,15%	38,80%	-	32,12%	5,85%	20,42%	12,75%
	Standart Sapma	0,33	0,40	0,15	-	0,36	1,25	0,36	0,34	-	0,61	-	0,29	0,26	0,86	0,39
Toplam Borç / Toplam Aktif	Ortalama	59,99%	50,27%	54,39%	-	55,88%	45,35%	58,03%	46,91%	18,61%	48,79%	-	65,74%	52,21%	46,86%	54,20%
	Standart Sapma	0,27	0,24	0,43	-	0,26	0,28	0,17	0,29	-	0,26	-	0,29	0,25	0,32	0,27
Net Kar Marjı	Ortalama	-5,28%	4,98%	-2,94%	-	-1,12%	2,27%	5,51%	7,60%	9,46%	6,36%	-	-3,15%	3,77%	2,41%	2,25%
	Standart Sapma	0,13	0,08	0,08	-	0,12	0,03	0,09	0,12	-	0,10	-	0,05	0,14	0,16	0,13
Hisse Başına Kar	Ortalama	0,08	1,63	-0,16	-	0,68	0,10	1,35	3,82	0,17	2,63	-	-0,32	0,53	0,62	0,37
	Standart Sapma	1,78	2,88	0,31	-	2,35	0,16	3,57	8,70	-	7,07	-	0,49	1,79	1,63	1,64
Temettü oranı	Ortalama	3,61%	31,67%	43,55%	-	16,87%	6,18%	1,45%	40,16%	42,47%	26,11%	-	0,00%	7,37%	50,99%	11,35%
	Standart Sapma	0,17	0,57	0,62	-	0,42	0,17	0,05	0,98	-	0,78	-	0,00	0,18	0,76	0,32
İFNA / Satışlar	Ortalama	-4,86%	5,63%	14,58%	-	0,19%	-7,18%	8,09%	11,79%	27,50%	8,44%	-	6,09%	10,81%	6,64%	9,38%
	Standart Sapma	0,05	0,05	0,06	-	0,08	0,10	0,07	0,08	-	0,11	-	0,04	0,09	0,10	0,09
YFNA / Satışlar	Ortalama	-4,99%	-8,93%	-6,19%	-	-6,61%	-2,33%	-6,93%	-3,77%	0,80%	-4,22%	-	-8,39%	-4,57%	1,78%	-4,54%
	Standart Sapma	0,06	0,11	0,02	-	0,08	0,01	0,04	0,04	-	0,04	-	0,06	0,06	0,02	0,07
FFNA / Satışlar	Ortalama	9,37%	4,18%	-7,18%	-	6,55%	5,15%	6,39%	-7,50%	-8,65%	-2,40%	-	4,77%	-5,23%	-6,95%	-3,49%
	Standart Sapma	0,07	0,05	0,02	-	0,07	0,03	0,08	0,13	-	0,12	-	0,03	0,04	0,07	0,06

İFNA / Net Satışlar oranı, yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişlerde, genellikle olgunluk aşamasında en yüksek değerlere ulaşmıştır. Bu sonuç üzerinde, olgunluk aşamasında işletme faaliyetlerinden yeterli düzeyde pozitif nakit akışı sağlanabilmesinin etkisi olduğu söylenebilir. YFNA / Net Satışlar oranı ise beklentilere paralel olarak, gerek olgunluk ve gerileme aşamalarından büyüme aşamasına geçişlerde gerekse giriş aşamasından büyüme aşamasına geçişlerde en yüksek değerlere ulaşmıştır. Ayrıca büyüme aşamasında kalıcılık olması durumunda da bu oran en yüksek değerleri almaktadır. Bu sonuç açık bir şekilde büyüme aşamasına geçiş yapan veya büyüme patikasını sürdüren şirketlerde yatırımlara ayrılan kaynağın satışlar içerisindeki payının daima yüksek olduğunu göstermektedir. Gençleşme sürecinde büyüme, olgunluk ve gerileme aşamalarından giriş aşamasına geçişlerde FFNA / Net Satışlar oranı en yüksek düzeydeyken (%9,37), aynı aşamada kalıcılık durumlarında %6,39 ile büyüme aşamasında ve ilerleme sürecinde ise %4,77 ile giriş aşamasından büyüme aşamasına geçişlerde en yüksek düzeydedir. Giriş ve büyüme aşamalarında yatırımlar büyük önem taşıdığı için bu yatırımların finansmanı için sağlanan kaynakların satışlara oranının yüksek olması beklenen bir durumdur.

6. SONUÇ

Çalışmada BIST kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe yer alan şirketlerin 2006-2021 dönemi nakit akış profilleri incelenmiş ve sahip olunan nakit akış profillerine göre şirketlerin hangi yaşam döngüsü aşamasında olduğu Bruwer ve Hamman (2005)'nin yaşam döngüsü aşamaları sınıflandırmasına göre belirlenmiştir. Yaşam döngüsü aşamalarında belli finansal göstergeler açısından karşılaştırmalar yapılarak gözlemlerin bulunduğu yaşam döngüsü aşamasının özelliklerini yansıtmayı yansıtmadığı araştırılmıştır. Bununla birlikte yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişler ve bu geçişlerin finansal göstergelere yansımaları da takip edilmiştir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, BIST kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe yer alan şirketlerin, literatürde yer alan çalışmalarda (Gup ve diğerleri, 1993; Bruwer ve Hamman, 2005; Dickinson, 2011; Aktaş ve diğerleri, 2012; Orhan ve Başar, 2015; Karadeniz ve diğerleri, 2018; Güleç ve Arda, 2019; Kablan ve Güvemli, 2019; Tüfekçi ve Karaca, 2019; Açıkgoz, 2021; Güçlü, 2021) elde edilen sonuçlara benzer şekilde, çoğunlukla Model 2 profilini sergiledikleri, diğer bir ifadeyle sektör şirketlerinin genellikle olgunluk aşamasında yer aldıkları görülmüştür. Model 2 profilinden sonra en sık rastlanan nakit akış profilleri ise Model 4 ve Model 6 profilleri olmuştur. Bu sonuç, işletme yaşam döngüsü aşamaları açısından değerlendirildiğinde de sektör şirketlerinin olgunluk aşamasından sonra en çok büyüme ve giriş aşamasında bulunduğunu göstermektedir. Yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişlere ilişkin sonuçlar, Tian ve diğerleri (2015)'nin elde ettiği sonuçlara benzer şekilde yaşam

döngüsünün ilerleyen aşamalarında önceki aşamaya dönüş oranının düştüğünü göstermektedir. Ayrıca aynı yaşam döngüsü aşamasında kalıcılık en yüksek olgunluk aşamasında gerçekleşmiştir.

Çalışmada her bir yaşam döngüsü aşamasındaki finansal göstergelere ilişkin elde edilen sonuçlar, büyüme göstergelerinden maddi duran varlık ve aktif büyümesinin beklentiye paralel en yüksek büyüme aşamasında gerçekleştiğini göstermiştir. Borçluluk açısından borç büyümesi en yüksek giriş aşamasında gerçekleşirken, en yüksek toplam borç / toplam aktif oranı büyüme aşamasında ortaya çıkmıştır. Giriş aşamasında da toplam borç / toplam aktif oranı yüksek olup büyüme aşamasından sonra gelmektedir. Olgunluk aşamasında ise borç büyümesinin oldukça düşük düzeyde kaldığı saptanmıştır. Karlılık göstergelerinden net kar marjı ve hisse başına kar göstergesinde beklentiye uygun olarak en yüksek oranlar olgunluk aşamasında iken, temettü ödeme oranı göstergesinde beklentilerden farklı bir sonuç elde edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasında sektörde yer alan şirketlerin çok azının temettü ödemesinin etkili olduğu söylenebilir. Nakit akışı göstergelerinde de tamamen beklentiye uygun sonuçların gerçekleştiği görülmektedir.

Yaşam döngüsü aşamaları arasındaki geçişlere ilişkin finansal göstergelerin sonuçları, geçiş yapılan yaşam döngüsü aşamasında, genel olarak o aşamada beklenen özelliklerin sergilendiğini göstermektedir. Ancak olgunlaşma ve gerileme aşamasından büyüme aşamasına geçişlerde net kar marjı ve hisse başına kar göstergelerinin en yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonucun, olgunluk aşamasındaki yüksek karlılık oranlarının büyüme aşamasına geçişlerde de korunduğunun göstergesi olduğu söylenebilir.

Çalışmanın sonuçları, genel olarak kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe yer alan şirketlerin nakit akış profillerine göre buldukları yaşam döngüsü aşamasının özelliklerini yansıttığını göstermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlar, şirketlerin nakit akış profilleri aracılığıyla yaşam döngüsü aşamalarında meydana gelen önemli değişim ve eğilimlerin takip edilebileceğini işaret etmektedir. Dolayısıyla şirketlerin nakit akış profilleri ile elde edilen yaşam döngüsü bilgisinin; yatırımcılar, analistler gibi karar alıcıların, şirketlerin yatırım kararlarındaki değişimler ile büyüme, karlılık ve borçlanma konusunda yaşanan gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmasına ve gerekli araştırmaları yapabilmesine olanak sağladığı söylenebilir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar, aynı zamanda kağıt ve kağıt ürünleri basım sektöründe yer alan şirketlerin çoğunluğunun Model 2, Model 4 ve Model 6 profillerini sergilediklerini ve bu durumun doğal sonucu olarak yatırım faaliyetlerinden negatif nakit akışına sahip olduklarını göstermektedir. Şirketlerin yatırım faaliyetlerinden negatif nakit akışına sahip olması, sektör şirketlerinin büyük bir bölümünün yatırımlarına devam ettiğinin bir göstergesi olduğu gibi aynı zamanda sektörde yatırıma duyulan bir ihtiyacın belirtisi olarak da değerlendirilebilir. Gerek Türkiye’de gerekse dünyada kağıt tüketiminin artacağı gerçeğinden hareketle sektördeki yatırımların devam edeceği söylenebilir.

Çalışmanın, analiz edilen dönemin diğer çalışmalara göre daha uzun dönemi kapsamı, incelenen sektör, yaşam döngüsü aşamalarının özelliklerinin ve aşamalar arasındaki geçişlerin araştırılması itibariyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İleride yapılacak çalışmalarda farklı sektör veya endekste yer alan şirketlerin yaşam döngüsü özellikleri farklı göstergeler kullanılarak da incelenebilir.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- MD; Yazı Taslağı- MD; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- MD; Son Onay ve Sorumluluk- MD.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- MD; Drafting Manuscript- MD; Critical Revision of Manuscript- MD; Final Approval of Accountability- MD.

KAYNAKÇA

- Açıkgoz, T. (2021). İmalat Sektörü İşletmelerinin Nakit Akış Profillerinin İncelenmesi ve Finansal Performanslarının TOPSIS Yöntemi İle Karşılaştırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 90 (Nisan 2021), 127-148. <https://doi.org/10.25095/mufad.837360>
- Aktaş, R., Karğın, S. ve Karğın, M. (2012). Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yöntemi İle İşletmelerin Nakit Akış Profillerinin İncelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim 2012, 101-118.
- Alzoubi, T. (2019). Firms' Life Cycle Stage And Cash Holding Decisions. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 23 (1), 1-8.
- Beyazgül, M. ve Karadeniz, E. (2019). Futbol Kulüplerinin Nakit Akış Profillerinin Analizi: Uluslararası Bir Karşılaştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 12 (3), 605-624. <https://doi.org/10.29067/muvu.559877>

- Bhattacharya, D., Chang, C. W. & Li, W. H. (2020). Stages Of Firm Life Cycle, Transition, and Dividend Policy. *Finance Research Letters*, 33 (2020), 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2019.06.024>
- Biswas, P. K., Habib, A. & Ranasinghe, D. (2022). Firm Life Cycle And Financial Statement Comparability. *Advances in Accounting*, 58 (2022), 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.adiac.2022.100608>
- Black, E. L. (1998). Which is More Value-Relevant: Earnings or Cash Flows? Working Paper, Available at SSRN 118089.
- Bruwer, B. W. S. ve Hamman, W. D. (2005). Cash Flow Patterns in Listed South African Industrial Companies. *Meditari Accountancy Research*, 13(1): 1-17.
- Carslaw, C. A. & Mills, J. R. (1991). Developing Ratios for Effective Cash Flow Statement Analysis. *Journal of Accountancy*, 172 (5), 63-70.
- Costa, W. B., Macedo, M. A., Yokoyama, K. Y. & Almeida, J. E. F. (2015). The Determinants of the Life Cycle Stages of Brazilian Public Companies: A Study Based on Financial-Accounting Variables. *Brazilian Business Review*, 14 (3), 304-320. <http://dx.doi.org/10.15728/bbr.2017.14.3.3>
- Dias, R., Novaes, P.V.G., Kogeyama, R., Donini, R. G. & Luiz, L (2022). Firm Life Cycle Persistence, the Implied Cost of Capital, and Market Concentration. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4218177> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4218177>.
- Dickinson, V. (2011). Cash Flow Patterns As a Proxy for Firm Life Cycle. *The Accounting Review*, 86(6), 1969-1994. DOI: 10.2308/accr-10130
- Dickinson, V., Kassa, H. & Schaberl, P. D. (2018). What Information Matters to Investors at Different Stages of a Firm's Life Cycle? *Advances in Accounting*, 42 (2018), 22-33. <https://doi.org/10.1016/j.adiac.2018.07.002>
- Doğu Marmara Kalkınma Ajansı. (2020). Doğu Marmara Kağıt Sektör Raporu. <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/kagit-raporu.pdf>,
- Giacomino, D. E., Mielke, D. E. (1993). Cash Flows: Another Approach to Ratio Analysis. *Journal of Accountancy*, 175 (3), 55-58.
- Gup, B. E., Samson, W. D., Dugan, M. T., Kim, M. Y. ve Jittrapanun, T. (1993). An Analysis of Patterns from the Statement of Cash Flows. *Financial Practice and Education*, 3 (2), 73-79.
- Güçlü, F. (2021). Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yöntemi ile Nakit Akışlarının Analizi: Katılım 30 Örneği. Ş. Karabulut (Ed.), *Ampirik Yöntemlerle İktisadi, Mali ve Finansal Uygulamalar içinde*. Ankara: Gazi Kitabevi, 493-506.

- Güleç, Ö. F. ve Arda, I. (2019). Investigation of Cash Flow Profiles: Evidence From Turkey. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ağustos 2019 Özel Sayı, 555-568. <https://doi.org/10.25095/mufad.607209>
- Habib, A. & Hasan, M. M. (2017). Firm Life Cycle, Corporate Risk-Taking and Investor Sentiment. *Accounting and Finance*. 57 (2017), 465–497.
- Hansen, J. C., Hong, K. P. & Park, S. Y. (2018). Accounting conservatism: A life cycle perspective. *Advances in Accounting*, 40 (2018), 76-88. <http://dx.doi.org/10.1016/j.adiac.2017.10.001>
- Hasan, M. M., Cheung, A., Tunas, L. & Kot, H. W. (2021). Firm Life Cycle and Trade Credit. *Financial Review*, 2021(56), 743–771.
- Jaggi, B., Allini, A., Casciello, R. & Meucci, F. (2022). Firm Life Cycle Stages and Earnings Management. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 59, 1019–1049.
- Kablan, A. ve Güvemli, B. (2019). Cash Flow Profiles of Tourism Companies at Borsa Istanbul. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ağustos 2019 Özel Sayı, 235-246. <https://doi.org/10.25095/mufad.606020>
- Karadeniz, E., Günay, F., Dalak, S. ve Beyazgül, M. (2018). Halka Açık Restoran İşletmelerinde Nakit Akış Profillerinin Firma Yaşam Döngüsü Açısından İncelenmesi: Uluslararası Bir Karşılaştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27 (1), 139-156.
- Miller, D., & Friesen, P. H. (1984). A Longitudinal Study of the Corporate Life Cycle. *Management Science*, 30 (10), 1161-1183.
- Mills, J.R. ve Yamamura, J.H. (1998). The Power of Cash Ratios. *Journal of Accountancy*, 186 (4), 53-61.
- Orhan, A. ve Başar, A. B. (2015). İşletmelerde Nakit Akış Profilleri ve Analizi: BİST 100 İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 8 (2), 107-122.
- Rehman, A. U., Ahmad, T., Hussain, S. & Hassan, S. (2019). Corporate Cash Holdings and Firm Life Cycle: Evidence from China. *Journal Of Asia Business Studies*, 15 (4), 625-642. DOI 10.1108/JABS-07-2020-0272
- Tian, L., Han, L. & Zhang, S. (2015). Business Life Cycle and Capital Structure: Evidence from Chinese Manufacturing Firms. *China & World Economy*, 23 (2), 22-39.
- “TMS 7 Nakit Akış Tabloları Standardı”, 19.12.2017 ve 30275 sayılı Resmi Gazete.
- Tüfekçi, B. ve Karaca, S. S. (2019). İşletmelerin Nakit Akış Profillerinin Analizi: Uluslararası Bir Karşılaştırma. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Ekonomi&Siyaset Özel Sayısı-2019*, 157-180.

Yuliani, S., I., D. & U. (2018). The Association Between Cash Flow and Leverage for Firm Life Cycle.
KnE Social Sciences, 2018, 1013–1021. DOI 10.18502/kss.v3i10.3444

COVID-19 SALGINININ ETKİLERİNE YÖNELİK 2020 YILI DİPNOT AÇIKLAMALARI İLE FİNANSAL PERFORMANS ARASINDAKİ UYUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ: GIDA VE PERAKENDE İLE TURİZM SEKTÖRLERİNDEKİ HALKA AÇIK ŞİRKETLER ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME*

Araş. Gör. Burak Ali ADANA**

Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ***

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS413-ÖS434

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, araştırma kapsamındaki işletmelerin Covid-19 salgını sürecinde finansal tablolarının ve bağımsız denetim raporlarının söz konusu işletmelerin salgından etkilenme durumlarını yansıtıp yansıtmadığını tespit etmektir. Bu bağlamda salgından ekonomik anlamda farklı şekilde etkilenmiş olan gıda ve perakende sektörleri ile turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler araştırma

*Makale Geliş Tarihi (Date of Submission): 01.12.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 13.03.2023
Arş. Gör. Burak Ali ADANA'nın Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ danışmanlığında yürütülen "2020 Yılı Bağımsız Denetim Raporlarının Covid-19 Salgınının Etkileri Açısından Değerlendirilmesi: Gıda ve Perakende Sektörleri ile Turizm Sektöründe Faaliyet Gösteren Halka Açık Şirketler Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme" isimli yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmış olan bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, burakaliadana@gmail.com,

 orcid.org/0000-0002-1740-8358

**Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, mozbirecikli@yahoo.com,

 orcid.org/0000-0001-5539-4658

Atf (Citation): Adana, B. A. ve Özbirecikli, M. (2023). Covid-19 Salgınının Etkilerine Yönelik 2020 Yılı Dipnot Açıklamaları ile Finansal Performans Arasındaki Uyumun Değerlendirilmesi: Gıda ve Perakende ile Turizm Sektörlerindeki Halka Açık Şirketler Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25 (MODAVICA Özel Sayısı), ÖS413-ÖS434. <https://doi.org/10.31460/mbdd.1213043>

konusu edilmiştir. Çalışmada söz konusu işletmelerin finansal performanslarıyla bu işletmelerin bağımsız denetim raporları ve finansal raporlarında yer alan Covid-19 salgınıyla ilgili açıklamalar arasındaki uyum bu işletmelerin Altman Z" skorları da kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada söz konusu açıklamaların işletmelerin Covid 19 salgını etkileri açısından içinde buldukları gerçek durumu yansıttığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim, Covid-19 Salgını, Finansal Performans, Denetçi Raporu

JEL Sınıflandırması: M21, M40, M42

EVALUATION OF CONCORD BETWEEN FINANCIAL PERFORMANCE AND THE FOOTNOTE EXPLANATIONS ON THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC FOR THE YEAR 2020: A COMPARATIVE INVESTIGATION ON PUBLICLY HELD COMPANIES IN FOOD AND RETAIL SECTORS AND THE TOURISM SECTOR

ABSTRACT

The aim of this study was to determine whether the financial statements and independent audit reports of the companies within the scope of the research reflected their situation regarding the impact of the Covid-19 pandemic. In this context, enterprises operating in the food, retail, and tourism sectors, which were affected by the pandemic economically in different ways, were the subjects of the research. In the study, concord between the financial performance of these enterprises and the explanations on the Covid-19 pandemic indicated in the independent audit reports and financial reports of these enterprises were evaluated by using Altman Z" scores of them. We concluded that these explanations reflect the real situation of the enterprises herein in terms of the effects of the Covid 19 pandemic.

Keywords: Independent Audit, Covid-19 Pandemic, Financial Performance, Auditor's Report

JEL Classification: M21, M40, M42

EXTENDED ABSTRACT

PURPOSE AND MOTIVATION

The Covid-19 pandemic and the restrictions placed to reduce the effects of the pandemic, which brought social and economic life to a standstill, affected the activities of independent audit, just like in many sectors. This study aimed at revealing whether the financial statements were prepared truthfully and whether the independent audit reports were prepared in a way that responded to the reliable

information expectations of the stakeholders in terms of the effects of the Covid-19 pandemic by identifying whether during the pandemic, the financial statements and the independent audit reports of the enterprises within the scope of the research reflected the effects of the pandemic on them.

METHODOLOGY

The independent audit reports and financial reports of the enterprises within the scope of the research were obtained from the internet address of the Public Disclosure Platform (www.kap.org.tr). The reports were evaluated by using the documentation scanning method, one of the qualitative research methods. Existing effects were evaluated in terms of the requirements of the independent auditing standards and the independent audit process. In order to evaluate the effects of the explanations made by the companies about Covid-19 in the independent audit reports and footnotes of the financial statements, the Altman Z" scores of the relevant companies were calculated for the years 2019 and 2020, and concord between the changes in the scores and the explanations was examined. The scope of the research consisted of 28 enterprises in the food, beverage and tobacco sector, 11 enterprises in the retail trade sector, and 10 enterprises in the restaurants and hotels sector.

Altman (1968) examined the financial ratios of a total of 66 production enterprises and developed a Z-score model that can be used in estimating financial failure. The Z-score formula that measures financial failure for publicly held businesses is as follows:

$$Z = 0.012 * X_1 + 0.014 * X_2 + 0.033 * X_3 + 0.006 * X_4 + 0.999 * X_5$$

- X1: Working Capital/Total Assets
- X2: Retained Earnings/Total Assets
- X3: Earning Before Interest and Taxes/Total Assets
- X4: Market Value of Equity/Total Liabilities
- X5: Sales/Total Assets

Since the market value is included in this classical score calculation, the calculation can only be applied to publicly held enterprises. For this reason, Altman felt the need to develop this model and in his study in 2000, he calculated the failure score by using the book value of equity instead of the market value in the classical model. Altman (2000) defined this revised score calculation used for manufacturing enterprises as Z' score and calculated it as follows:

$$Z' = 0,717 * X_1 + 0,847 * X_2 + 3,107 * X_3 + 0,420 * X_4 + 0,998 * X_5$$

In the same study, Altman (2000) included another formula that can be used to measure financial failure for businesses in all sectors. This formula, which Altman defined as Z'' score, is as follows:

$$Z'' = 3,25 + 6,56 * X_1 + 3,26 * X_2 + 6,72 * X_3 + 1,05 * X_4$$

Although this model was developed to predict the bankruptcy of businesses, it is used as a model that can be used for evaluating businesses' financial performance, and it can also be used by lenders or investors when making their decisions.

RESULTS AND DISCUSSION

While determining the sectors within the scope of the study, the aim was to make a comparison between the sectors expected to be positively affected by the Covid-19 pandemic and the sectors expected to be negatively affected. In this context, when the Altman Z" score averages of the selected sectors were examined, it was expected that in the sectors expected to be positively affected, the average score of 2020 would be higher than that of 2019, and in the sector , expected to be negatively affected, the average score of 2020 would be lower than that of 2019. Looking at the average Altman Z" scores of the sectors, it was seen that, as expected, the 2020 scores of the Food, Beverage and Tobacco, and Retail sectors increased compared to 2019, and the 2020 score of the Restaurants and Hotels sector decreased compared to 2019.

When the independent audit reports and financial reports of twenty-eight businesses in the food sector within the scope of the research were examined, it was seen that the statements made about the Covid-19 outbreak were in line with their operating results and financial performance. It can be said that this change in the scores of most of the enterprises, whose Altman Z scores changed contrary to expectations, was due to the increase in bank loans, commercial debts, and operating expenses despite the increase in the revenues of the enterprises.

Seven of the eleven businesses within the scope of the research in the retail industry were not negatively affected by the Covid-19 outbreak, as expected in the industry. It was observed that this decrease in the scores of two of these businesses, which had a decrease in Altman Z scores, was not due to the decrease in sales, but due to reasons such as the increase in bank loans and the decrease in the real estate value increase amounts.

Six of the ten businesses operating in the tourism sector within the scope of the research stated that they were negatively affected by the Covid-19 outbreak. As expected in the industry, the Altman Z scores of these businesses decreased. It was observed that the high scores of the enterprises in the sector in which an increase in Altman Z scores were observed was due to the high capital increase in these enterprises or the provision of financing with long-term borrowings.

CONCLUSION AND IMPLICATION

In times of global crisis such as the Covid-19 pandemic, it is vital that the financial reports of businesses reflect the truth, especially in order not to mislead all stakeholders who need financial and non-financial information about the business. In this process, the importance of independent audit

reports for the stakeholders can be better understood. In this respect, we concluded that the explanations made by the businesses within the scope of the research in the context of reflecting the effects of the Covid-19 pandemic in their financial reports reflected the real situation of the businesses.

On the other hand, it is possible to say that the statements made by independent audit firms in the context of reflecting the effects of the Covid-19 pandemic in their independent audit reports also reflected the situation of the audited businesses. Therefore, it can be said that despite the pandemic conditions, a certain quality has been achieved in the audit activities in the context of the footnote explanations about the effects of the Covid-19 pandemic in the publicly held companies examined within the scope of the research.

If the independently audited financial statements of non-public companies are made accessible through a portal such as the Financial Reporting System of the Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority, it may be possible to carry out similar studies for these companies. Such studies can be beneficial in increasing both the quality of independent auditing and transparency.

1. GİRİŞ

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Vuhan şehrinde 2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan ve tüm dünyada hızla yayılmasıyla birlikte Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi olarak ilan edilen Covid-19 salgını, sosyal ve ekonomik hayatı neredeyse durma noktasına getirmiştir. Bu süreçte hükümetler Covid-19 salgınının etkilerini azaltabilmek adına birçok kısıtlama yapmıştır.

Yapılan kısıtlamalarla birlikte ortaya çıkan ekonomik etkiler işletmelerin üretim, satış, pazarlama ve tedarik zinciri gibi hayati alanlarını etkilemiştir. Ekonomik faaliyetleri bu derece etkileyen Covid-19 salgınının, iktisadi yapının önemli bir yerini oluşturan bağımsız denetim süreçlerini ve bu sürecin çıktısı olan bağımsız denetim raporlarını da etkilemesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Covid-19 salgınıyla birlikte birçok işletmenin her zamankinden daha fazla finansal kaynağa ihtiyaç duyması, yatırımcıların ve kredi verenlerin karar alma süreçlerinde en önemli dayanaklarından biri olan bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloların ve bağımsız denetim raporlarının önemini daha da artırmıştır.

Bu çalışmanın amacı araştırma kapsamındaki işletmelerin Covid-19 salgını sürecinde finansal tablolarının ve bağımsız denetim raporlarının söz konusu işletmelerin salgından etkilenme durumlarını yansıtmayı yansıtmadığını tespit etmek suretiyle finansal tabloların Covid-19 salgınının etkileri açısından gerçeğe uygun bir şekilde düzenlenip düzenlenmediğini ve bağımsız denetçi raporlarının yine Covid-19 salgınının etkileri açısından paydaşların güvenilir bilgi beklentilerine yanıt verecek içerikte düzenlenip düzenlenmediğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda salgından ekonomik anlamda farklı şekilde etkilenmiş olan gıda ve perakende sektörleri ile turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler araştırma

konusu edilmiştir. Çalışmada söz konusu işletmelerin finansal performanslarıyla bu işletmelerin bağımsız denetim raporları ve finansal raporlarında yer alan Covid-19 salgınıyla ilgili açıklamalar arasındaki uyum değerlendirilmiştir.

Covid-19 salgınının işletme faaliyetlerine etkilerine finansal tablo dipnotlarında veya bağımsız denetim raporlarında yer verilmiş olması beklenmiştir. Finansal tablo dipnotlarında veya bağımsız denetim raporlarında Covid-19 salgınının etkilerine yönelik açıklama bulunan işletmelerin etkilenme durumlarına göre Altman Z'' skorlarında bir değişiklik olacağı öngörülmüştür.

Çalışma kapsamındaki işletmelerden bağımsız denetim raporları veya finansal raporlarında Covid-19 salgınının etkileriyle ilgili olumlu açıklama yapmış olanların Altman Z'' skorlarının 2020 yılında 2019 yılına göre artmış olması beklenmektedir. Aynı bakış açısıyla bağımsız denetim raporlarında veya finansal raporlarında Covid-19 salgınıyla ilgili olumsuz açıklama yapmış olanların Altman Z'' skorlarının 2020 yılında 2019 yılına göre azalmış olması beklenmektedir. Öte yandan bağımsız denetim raporlarında ve finansal raporlarında Covid-19 salgınıyla ilgili herhangi bir açıklama yapmamış olan veya olumsuz etkilenmediğini belirten işletmelerin Altman Z'' skorlarında anlamlı bir değişiklik beklenmemektedir.

Çalışmada öncelikle Covid-19 salgınının, ekonomik faaliyetlere ve araştırmaya konu olan gıda, perakende ve turizm sektörlerine etkisi ele alınmıştır. Sonraki bölümde Covid-19 salgınının ekonomiye, bağımsız denetim raporlarına ve finansal tablolara etkisine yönelik çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra inceleme kapsamındaki işletmelerin bağımsız denetim raporları ve finansal raporlarında Covid-19 ile ilgili yapmış oldukları açıklamaların, işletmelerin finansal performanslarıyla ilişkilerinin değerlendirilebilmesi için işletmelerin Altman Z'' skorları hesaplanmış ve raporlarda yer alan açıklamalar değerlendirilmiştir.

2. COVID-19 SALGININ EKONOMİK FAALİYETLERE ETKİLERİ

Covid-19 salgınının patlak vermesi ile birlikte uygulanan karantinalar, ülkeleri bir hayli etkilemiştir. Sürekli etkinlik ve faaliyet içinde olan dünya sessizliğe bürünerek tüm kaynaklarını daha önce görülmemiş krizleri atlatmak için kullanmaya başlamıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü yayımladığı bir raporda, Covid-19 salgınının yarattığı krizin hem mal ve hizmet üretimini hem de tüketim ve yatırımı etkileyen bir ekonomi ve işgücü şokuna dönüştüğünü belirtmiştir (Chaudhary vd., 2020: 169-170).

Covid-19 salgını, son yıllarda insanlığın karşılaştığı en büyük küresel kriz olarak nitelendirilmektedir (Bareket-Bojmel vd., 2020: 566). Covid-19 salgını öncesinde 2020 yılı için büyüme beklentisi ortalama %3 seviyelerindeyken Covid-19'un küresel bir salgına dönüşmesi ile birlikte dünyada ekonomik faaliyetler durma noktasına gelmiş ve dünya tarihinde ekonomik anlamda en büyük daralma

dönemlerinden biri yaşanmaya başlamıştır (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, 2020). Özellikle küresel tedarik zincirlerine olan kötü etkileri sonucunda Covid-19 salgını sadece bir sağlık krizi olmaktan çıkıp aynı zamanda bir işgücü ve ekonomik krize dönüşmüştür (Karmaker vd., 2021: 411).

Uluslararası Para Fonu, Mart 2021'de yayımladığı bir raporda 2020 yılında dünya ekonomisinde %3,3'lük bir daralma olduğunu belirtmiştir. Aynı raporda gelişmiş ülke ekonomilerinde 2020 yılında %4,7'lik bir daralma olduğu belirtilmiştir (International Monetary Found, 2021).

2.1. Covid-19 Salgınının Gıda ve Perakende Sektörleri Üzerine Etkileri

Covid-19 salgını dünya genelinde birçok sektörü olumsuz yönde etkilemiştir. Az da olsa bazı sektörlerin olumsuz etkilenen sektörlerin aksine Covid-19 salgını sürecinde bazı mal ve hizmetlere olan talebin artmasına bağlı olarak pozitif yönlü etkilendikleri görülmüştür. Talebi artan malların başında yiyecek ve içecekler ile kişisel bakım ürünleri gelmektedir (Gençyürek Erdoğan, 2020: 1300-1303). Amerika Birleşik Devletleri'nde Covid-19 salgını ve insanların tüketim alışkanlıkları arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada; vaka sayılarında değişiklikler oldukça harcama davranışlarında da değişiklik olduğu görülmüştür. Değişen satın alma davranışları ile birlikte özellikle gıda sektöründe stoklama ve ihtiyaçtan fazla alma gibi davranışlar ortaya çıkmış ve bu durum salgının ilk dönemlerinde harcamalarda %40'lık bir artışa neden olmuştur (Baker vd., 2020: 836).

Covid-19 salgınının ilk günlerinden itibaren temel ihtiyaç malzemeleri ve gıdaya olan talebin artması, aynı zamanda uygulanan karantinalar sonucu evde geçirilen zamanın uzamasıyla birlikte ev içindeki tüketimin artması perakende sektörünün önemli belirleyicilerinden olmuştur. 2020 yılının Kasım ayında perakende sektörünün satış hacmi 2019 yılına göre %11,9 artmıştır. Bu artış incelendiğinde, otomotiv akaryakıtları hariç gıda dışı satışların %13,8 arttığı; gıda, içecek ve tütün satışlarının da %11,4 arttığı görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun Açıkladığı verilere göre Covid-19 salgını döneminde yaşanan ekonomik belirsizlik ve kısıtlamalara rağmen Türkiye'de 2020 yılında perakende sektörünün cirosu yıllık ortalama %15,9 oranında artmıştır (Türkiye Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği[TÜSİAD], 2021).

Covid-19 salgınının Borsa İstanbul'da yer alan sektörlerin endeks getirilerine etkileri incelendiğinde, gıda sektörünün getirilerinin olumlu etkilendiği görülmektedir. Temel ihtiyaç ve hizmetlerin üretildiği sektörlerden biri olan gıda sektörü, olağanüstü durumlarda insanların temel ihtiyaçlarını karşılama güdüsüyle hareket etmesinden dolayı talebin arttığı sektörlerdendir. Covid-19 salgını sürecinde de gıda sektöründeki nakit akışı devam etmiş ve bu sektör önceki döneme göre yatırımcılar için daha cazip bir hale gelmiştir (Kandil Göker vd., 2020: 15).

Covid-19 salgını sebebi ile gıda ürünlerine ve perakende marketlere olan talep artmış ve bu durumun sonucunda bu sektörlerin beklendiği gibi pozitif yönde anormal getiriler elde ettiği görülmüştür (Kılıç,

2020: 70). Çalışmamızda bu sektörlerde yer alan işletmelerin bağımsız denetim raporlarının inceleme konusu olmasının sebebi de bu sektörlerin salgın sürecinde yaşanan yoğun talepten dolayı pozitif yönlü etkilenmesinin beklenmesidir.

2.2. Covid-19 Salgınının Turizm Sektörü Üzerine Etkileri

Covid-19 salgınına karşı alınan önlemler kapsamında insanların evlerinde kalması ve ülke sınırlarının kapanmasıyla birlikte küresel turizm ve eğlence sektörüne çok büyük bir darbe inmiştir. İnsanların otel ve tatil talebi 2020 yılının Nisan ve Haziran ayları arasında neredeyse sıfıra inerek tarihi bir düşüş göstermiştir. Geçimini turizm sektöründen sağlayan yüz milyonlarca insan göz önüne alındığında bu durumun çok büyük sosyoekonomik sonuçlar doğuracağını söylemek mümkündür (Duro vd., 2021: 1).

Turizm, eğlence ve seyahat sektörleri, salgın hastalık ve felaket dönemlerinde ciddi bir düşüşle karşılaşmaktadır. Bu gibi zor süreçlerde insanların düşünce ve davranışlarında meydana gelen değişiklikler bu durumun sebebi olarak görülebilmektedir. İnsanlar, seyahat esnasında hastalık bulaşma korkusuyla planladıkları tatillerini iptal etmekte ve kendilerini korumaya çalışmaktadır. Ayrıca seyahat eden insanların, hastalığın yayılmasında büyük rol oynadığı bilindiğinden salgının yayılmasını önlemek adına alınabilecek en etkili yöntemlerden biri olan seyahat kısıtlamaları getirilmektedir. Covid-19 salgını sürecinde de bu gibi durumlar ortaya çıkmış ve bunların sonucunda turizm ve eğlence sektörü bu süreçten en çok etkilenen sektörler arasında yer almıştır (Abbas vd., 2021: 1-2).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (United Nations World Tourism Organization-UNWTO), dünya çapında turizm endüstrisi üzerinde benzeri görülmemiş etkiler yaratan Covid-19 salgını sürecinde, 2020 yılının ilk sekiz ayında uluslararası turist hareketliliğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre %70'lik bir düşüş görüldüğünü bildirmiştir. Bu düşüşün 730 milyar dolarlık bir kayıp anlamına geldiği de belirtilmiştir. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi Eylül 2020 itibarıyla Covid-19 salgınının etkileri sonucunda 121 milyondan fazla iş ve geçim kaynağının etkilendiğini ve bu durumun çok ciddi ekonomik ve sosyal kriz yarattığını belirtmiştir. Konsey, sektörün hayatta kalabilmesi için uluslararası koordinasyon ve işbirliği çağrısında bulunmuştur (Lu vd., 2021: 1).

Dünya Turizm Örgütü, 2021 Ocak ayında 2020 yılının Ocak ayına göre uluslararası turist hareketliliğinde %87'lik bir düşüş yaşandığını ve Covid-19 salgınının küresel turizm üzerindeki yıkıcı etkisinin 2021 yılında da devam ettiğini belirtmiştir (World Tourism Organization, 2021). Örgütün 2021 Haziran raporuna göre uluslararası turist hareketliliği 2021'in ilk çeyreğinde %83'lük bir kayıp yaşamıştır (Tekin, 2021: 879). Turizm ve seyahat sektöründen elde edilen gelirlerin azalmasının yanı sıra dünya genelinde Covid-19 salgını kaynaklı istihdam kaybının 100 milyon civarında olacağı tahmin edilmektedir (Jaipura vd., 2020: 245).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin açıkladığı verilere göre Türkiye'de turizm sektörü özellikle 2020 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreklerinde yaşadığı daralmayla uluslararası turist sayısında %69,48'lik bir düşüş yaşamıştır. Kurumun açıklamış olduğu verilere göre 2020 yılında Türkiye'nin turizm gelirlerinde %65 oranında bir azalma görülerek yaklaşık 14 milyar dolarlık bir kayıp yaşanmıştır (Gün ve Tutcu, 2021: 538-539). Yine TÜİK verilerine göre 2019 yılında bir önceki yıla göre %17'lik artışla 34,5 milyar dolara ulaşarak rekor kıran turizm gelirlerindeki artışın 2020 yılında da süreceği öngörülürken Covid-19 salgınının ortaya çıkması buna engel olmuştur (Urfa vd., 2021: 23-24).

TÜİK verilerine göre ülkemizde 2019 yılında 34,5 milyar dolar olan turizm gelirleri 2020 yılında 12 milyar dolara gerilemiş ve 2021 yılında 24,5 milyar dolar olmuştur. 2022 yılına gelindiğinde ise ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre neredeyse iki kat artmış ve turizm gelirleri 46 milyar dolar seviyelerine gelmiştir. Bu veriler ışığında ancak 2022 yılına gelindiğinde Covid-19 salgınının etkilerinin azalmasıyla birlikte turizm sektöründe bir toparlanma olduğu görülmektedir. Öte yandan bu verilerin Covid-19 salgınının turizm sektörü üzerindeki etkisinin ne denli büyük olduğunu gözler önüne serdiğini de söyleyebiliriz (TÜİK, 2021; TÜİK, 2022; TÜİK, 2023).

Turizm sektörünün birçok ülke için önemli bir gelir ve istihdam kaynağı olduğu göz önüne alındığında sektörün Covid-19 salgını sürecindeki durumunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Çalışmamızda turizm sektöründe yer alan işletmelerin bağımsız denetim raporlarının inceleme konusu olmasının sebebi turizm sektörünün salgın sürecinde yukarıda da belirtildiği üzere negatif yönlü etkilenmesinin beklenmesidir.

3. COVID-19 SALGININ EKONOMİYE, BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLARINA VE FİNANSAL TABLOLARA ETKİSİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Ataman vd. (2022) çalışmalarında Covid-19 salgınının sektör performanslarına etkilerini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla 22 sektörde toplam 250 işletmenin 2016-2020 yılları arasındaki finansal verileri oran analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda lokanta ve oteller, spor faaliyetleri, ulaştırma ve depolama sektörlerinin aralarında bulunduğu 10 sektörün Covid-19 salgınından olumsuz etkilendiği; gıda, içecek ve tütün, haberleşme ve iletişim, toptan ve perakende ticaret sektörlerinin içinde bulunduğu 12 sektörün salgından olumlu etkilendiği tespit edilmiştir.

Kutay ve Tektüfekçi (2021) çalışmalarında, Borsa İstanbul (BİST) Turizm endeksinde yer alan yedi işletmenin 2019 ve 2020 yıllarındaki finansal tablolarını içerik analizi yöntemiyle incelemiştir. Çalışmada Covid-19 salgınının; bağımsız denetim raporları, finansal tablo dipnot açıklamaları ve

faaliyet raporları üzerindeki etkileri bütüncül bir bakış açısıyla irdelenmiştir. Araştırma sonucunda Covid-19 salgınının incelenen işletmeleri önemli düzeyde etkilediği tespit edilmiştir.

Parlak (2021) çalışmasında Covid-19 salgınının denetçinin görüşüne ve denetim raporuna etkisini araştırmıştır. Araştırmada BİST'te toptan ve perakende ticaret sektörü ile lokantalar ve oteller sektöründe yer alan 31 işletmenin 2017-2020 yılları arasındaki denetim raporları incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda Covid-19 salgını sürecinde işletmelerin yeni denetim sözleşmesi yaparak denetçi değişikliğine gittiklerine ve dikkat çekilen husus paragrafında Covid-19 salgınının işletme faaliyetlerine etkisine yer verdiklerine ulaşılmıştır. Araştırmada salgının, denetçinin olumlu görüş dışında bir görüş bildirmesine ve işletmenin sürekliliğine önemli bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir.

Doruk (2022) çalışmasında, gıda imalat sanayisindeki işletmeler ile diğer imalat sanayi işletmelerinin performanslarını Covid-19 salgını öncesi ve Covid-19 salgını döneminde ele alarak karşılaştırmalı bir şekilde incelemiştir. Araştırma sonucunda gıda işletmelerinin, satışlarının büyümesi aracılığıyla ölçülen performanslarının Covid-19 salgını döneminde azaldığı; varlık büyümesi, aktiflere göre getiri ve Tobin Q aracılığıyla ölçülen işletme performanslarının gıda sanayi işletmeleri açısından Covid-19 salgını döneminde olumlu seyrettiği, diğer imalat işletmeleri açısından Covid-19 salgını öncesi döneme göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Satışların büyüme oranında daha sonra bir toparlanma olduğu da tespit edilmiştir. Araştırmada satılan malın maliyetinin toplam varlıklara oranının gıda işletmeleri için azaldığı diğer imalat işletmeleri için sabit kaldığı görülmüştür. Covid-19 salgını döneminde gıda işletmelerinin çalışma sermayesinde artış görüldüğü ve bunun sonucunda diğer imalat işletmeleriyle aralarındaki farklılaşmanın ortadan kalktığı sonucuna ulaşılmıştır. Faaliyetlerden kaynaklı nakit akışlarının diğer imalat işletmeleri açısından gıda işletmelerine göre daha fazla arttığı ve bununla birlikte aradaki farkın kaybolduğu belirtilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Yukarıda yer verilen literatürdeki çalışmalar referans alınarak, Covid-19 salgını sürecinde faaliyet hacmindeki artış nedeniyle salgın sürecinden olumlu yönde etkilenen gıda, içecek ve tütün sektörü ile perakende ticaret sektörü ve bu süreçte faaliyet hacmindeki azalış nedeniyle salgın sürecinden olumsuz yönde etkilenen oteller ve lokantalar sektöründe yer alan halka açık işletmeler araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu kapsamda gıda, içecek ve tütün sektöründe 28, perakende ticaret sektöründe 11, oteller ve lokantalar sektöründe 10 tane olmak üzere toplamda 49 halka açık işletmenin 2020 yılına ait bağımsız denetim raporları ve finansal raporları inceleme konusu edilmiştir. Çalışmada bu sektörlerde yer alan tüm işletmeler inceleme konusu edilmiş ve hiçbir işletme kapsam dışı bırakılmamıştır. İşletmelerin gelir veya giderlerinde esas faaliyetleri dışında gelişen bir durumdan dolayı Altman Z'' skorlarında değişiklik görülürse bu durum bulgular bölümünde ilgili işletmeler için açıklanmıştır.

5. METODOLOJİ

Araştırma kapsamındaki işletmelerin bağımsız denetim raporları ve finansal raporları Kamuyu Aydınlatma Platformu'nun internet adresinden (www.kap.org.tr) elde edilmiştir. Elde edilen raporlar nitel araştırma yöntemlerinden dökümantasyon tarama yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Mevcut etkiler bağımsız denetim standartlarının ve bağımsız denetim sürecinin gereklilikleri açısından değerlendirilmiştir.

Bağımsız denetim gereklilikleri değerlendirilirken literatürde, Yaroğlu ve Kurt (2022), Demir (2020) ve Karakaya (2020)'nin da çalışmalarında dikkat çekmiş olduğu; Covid-19 salgını sürecinde ortaya çıkan önemli belirsizliklere yer verilip verilmediği, işletmenin sürekliliği ile ilgili bir şüphe olup olmadığı, yapılan tahmin ve değerlendirmelerin yeniden gözden geçirilip geçirilmediği ve dipnotlardaki açıklamaların daha kapsamlı yapıp yapılmadığı gibi konular incelenmiştir.

Bağımsız denetim raporları ve finansal tablo dipnotlarında Covid-19 salgınıyla ilgili açıklama bulunan işletmelerin yapmış oldukları açıklamaların ve bağımsız denetim raporları ile finansal tablo dipnotlarında herhangi bir açıklama bulunmayan işletmelerin açıklama yapmama durumlarının anlamlı bir şekilde değerlendirilebilmesi amacıyla inceleme kapsamındaki işletmelerin 2019 ve 2020 yıllarına ait Altman Z'' skorları hesaplanmış ve skorlarda gerçekleşen değişim ile yapılan açıklamalar arasındaki uyum incelenmiştir.

5.1. Altman Z Skor

Finansal başarısızlık yaklaşık elli yıldır çalışmalara konu olmakta ve bu konuda farklı modeller oluşturulmaktadır (Selimoğlu ve Orhan, 2015: 23). Altman (1968) yaptığı çalışmasında iflas durumunda 33 ve başarılı durumda 33 olmak üzere toplam 66 üretim işletmesine ait finansal oranları çoklu diskriminant analizi yöntemi kullanarak incelemiş ve finansal başarısızlık tahmininde kullanılabilecek Z skoru modelini geliştirmiştir.

Finansal oranlara yönelik olumsuz eleştirilerin, oranların yetersizliğinden değil de tek tek hesaplanıp değerlendirilmesinden kaynaklandığını belirten Altman, oranları tek tek ele almak yerine aralarındaki etkileşimlerin de dikkate alınarak birleştirilmesi gerektiğini öne sürmüştür (Erol Fidan, 2021: 1951).

Altman, modelde kullanmak için ilk olarak 22 finansal oran belirlemiştir. Sonrasında uyguladığı istatistiksel analizler sonucunda kullanılacak değişkenleri 5'e indirmiştir. Geliştirilen modele göre işletmeler iflastan iki yıl öncesi için %72, bir yıl öncesi için %95 oranında doğru sınıflandırılmıştır (Terzi, 2011: 4).

Halka açık işletmeler için finansal başarısızlığı ölçen Z skor formülü aşağıdaki gibidir (Altman, 1968: 594):

$$Z = 0,012 * X1 + 0,014 * X2 + 0,033 * X3 + 0,006 * X4 + 0,999 * X5$$

- X1: Net Çalışma Sermayesi/Toplam Varlıklar
- X2: Dağıtılmayan Karlar/Toplam Varlıklar
- X3: Faaliyet Karı/Toplam Varlıklar
- X4: Piyasa Değeri/Toplam Kaynaklar
- X5: Net Satışlar/Toplam Varlıklar

Geliştirilen bu klasik skor hesaplamasında piyasa değeri yer aldığından hesaplama yalnızca halka açık işletmelere uygulanabilmektedir. Bu sebeple Altman bu modeli geliştirme ihtiyacı duymuş ve 2000 yılında yaptığı çalışmada klasik modeldeki piyasa değeri yerine özkaynakların defter değerini kullanarak başarısızlık skorunu hesaplamıştır (Aytaç, 2022: 123). Altman (2000) üretim işletmeleri için kullanılan bu revize edilmiş skor hesaplamasını Z' skor olarak ifade etmiş ve aşağıdaki gibi hesaplamıştır:

$$Z' = 0,717 * X1 + 0,847 * X2 + 3,107 * X3 + 0,420 * X4 + 0,998 * X5$$

Altman (2000), aynı çalışmada tüm sektörlerde yer alan işletmeler için finansal başarısızlığın ölçümünde kullanılabilecek bir formüle daha yer vermiştir. Bu çalışmada kullandığımız ve Z'' skor olarak ifade ettiği bu formül şu şekildedir:

$$Z'' = 3,25 + 6,56 * X1 + 3,26 * X2 + 6,72 * X3 + 1,05 * X4$$

Altman geliştirdiği üç Z Skor hesaplaması için farklı eşik değerler belirlemiş ve işletmelerin Z skorlarını bu eşik değerlere göre değerlendirip sınıflandırmıştır. Bu eşik değerler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Altman Z Skor Modellerinin Eşik Değerleri

Z Skor	Z' Skor	Z'' Skor
Z < 1,8 → Batık	Z < 1,23 → Batık	Z < 1,1 → Batık
1,8 ≤ Z < 2,99 → Gri Alan	1,23 ≤ Z < 2,9 → Gri Alan	1,1 ≤ Z < 2,6 → Gri Alan
Z ≥ 3,00 → Başarılı	Z ≥ 2,9 → Başarılı	Z ≥ 2,6 → Başarılı

Kaynak: Hauschild, 2013: 7

Altman Z skoru modeli sonuçları başarılı, uygulanması ve anlaşılması zor olmayan ve bağımsız denetimden geçmiş raporlarda yer alan finansal bilgilere göre hızlı ve güvenilir bir şekilde uygulanabilen bir model olarak çalışmalarda kullanılmaktadır. Bu model her ne kadar işletmelerin iflas durumlarını öngörmek amacıyla geliştirilmişse de işletmelerin finansal performanslarını değerlendirmede ve kredi verenler veya yatırımcıların karar alırken faydalanabilecekleri bir model olarak da kullanılmaktadır (Erol Fidan, 2021: 1952).

6. BULGULAR

Bağımsız denetim raporlarında ve finansal tablo dipnotlarında Covid-19 ile ilgili yapmış oldukları açıklamaların etkilerini değerlendirebilmek adına araştırma kapsamındaki gıda, içecek ve tütün sektöründeki 28, perakende ticaret sektöründeki 11, lokanta ve oteller sektöründeki 10 işletmenin hepsinin 2019 ve 2020 yıllarına ait Altman Z'' skorları hesaplanmış ve skorlarda gerçekleşen değişimin yapılan açıklamalarla uyumu incelenmiştir. İnceleme sonucunda ulaşılan sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

Çalışma kapsamındaki sektörler belirlenirken Covid-19 salgınından olumlu etkilenmesi beklenen sektörler ile olumsuz etkilenmesi beklenen sektör arasında mukayese yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda seçilen sektörlerin Altman Z'' skor ortalamaları incelendiğinde olumlu etkilenmesi beklenen sektörlerde 2020 yılının ortalama skorunun 2019 yılına göre artmış olması, olumsuz etkilenmesi beklenen sektörde ise 2020 yılının ortalama skorunun 2019 yılına göre azalmış olması beklenmektedir. Sektörlerin ortalama Altman Z'' skorlarına bakıldığında, beklediği üzere, Gıda, İçecek ve Tütün ile Perakende Ticaret sektörlerinin 2020 yılı skorlarının 2019 yılına göre arttığı ve Lokanta ve Oteller sektörünün 2020 yılı skorunun 2019 yılına göre düştüğü görülmektedir. Söz konusu değişimler Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. İncelenen Sektör ve Ortalama Altman Z'' Skor İlişkisi

Sektör	2019 Yılı Ortalama Altman Z'' Skoru	2020 Yılı Ortalama Altman Z'' Skoru
Gıda, İçecek ve Tütün	4,83	5,37
Perakende Ticaret	3,10	3,37
Lokanta ve Oteller	5,50	4,53

İnceleme sonucunda araştırma kapsamındaki işletmelerden Covid-19 salgınıyla ilgili açıklama yapmış olanlarının büyük bir çoğunluğunun bu açıklamaları finansal tablo dipnotlarında yaptıkları görülmüştür. İnceleme kapsamındaki işletmelerden yalnızca üçü Covid-19 salgınının etkilerine bağımsız denetim raporlarında yer vermişlerdir. Bu işletmelerden ikisi bağımsız denetim raporlarında "Dikkat Çekilen Hususlar", biri "Kilit Denetim Konusu" paragrafında Covid-19 salgınının etkisine yer vermiştir. İşletmelerin Covid-19 salgınıyla ilgili yapmış oldukları açıklamalara göre dağılımları ve yaptıkları açıklamaların Altman Z'' skorlarıyla değerlendirilmesi yapılmıştır.

İşletmelerin buldukları sektörler ile bağımsız denetim raporları ve finansal raporlarında yer alan açıklamalar arasındaki uyum incelenmiştir. Araştırma kapsamındaki sektörlerde yer alan işletmeler yaptıkları açıklamalara göre "Olumlu Açıklama Yapanlar", "Açıklama Yapmayanlar veya Olumsuz Etkilenmediğini Düşünenler" ve "Olumsuz Açıklama Yapanlar" olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Tablo

3'te bu gruplardaki işletme sayıları, işletmelerin Altman Z'' skorlarında 2019 ve 2020 yılları arasındaki değişimlere göre gösterilmektedir.

Tablo 3. İncelenen Sektör ve Ortalama Altman Z'' Skor İlişkisi

Sektör	Açıklama Durumu	Altman Z'' Skoru Artan	Altman Z'' Skoru Azalan	Toplam
Gıda, İçecek ve Tütün	Olumlu Açıklama Yapanlar	1	2	3
	Açıklama Yapmayanlar veya Olumsuz Etkilenmediğini Düşünenler	15	4	19
	Olumsuz Açıklama Yapanlar	1	5	6
Perakende Ticaret	Olumlu Açıklama Yapanlar	-	-	-
	Açıklama Yapmayanlar veya Olumsuz Etkilenmediğini Düşünenler	5	2	7
	Olumsuz Açıklama Yapanlar	-	4	4
Lokanta ve Oteller	Olumlu Açıklama Yapanlar	-	-	-
	Açıklama Yapmayanlar veya Olumsuz Etkilenmediğini Düşünenler	3	1	4
	Olumsuz Açıklama Yapanlar	1	5	6

Gıda sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınının işletmelerine olumlu etkisi olduğunu finansal tablo dipnotlarında belirten üç işletme vardır. Bu işletmelerin birinin (Coca-Cola İçecek A.Ş.) Altman Z'' skorunun 2019 yılına göre arttığı, diğer ikisinin (Anadolu Efes Biracılık ve Malt Sanayii A.Ş. ve Pınar Entegre Et ve Un Sanayii A.Ş.) ise skorlarının önemli büyüklükte olmasa da düştüğü görülmüştür. İki işletmenin finansal tabloları incelendiğinde işletmelerin faaliyet gelirlerinde artış olmasına rağmen söz konusu skor düşüklüğünün, artan banka kredilerinden ve ticari borçlardan kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmiştir.

Gıda sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınının işletmelerine önemli bir olumsuz etkisi olmadığını belirten yedi işletme vardır. Bu yedi işletmenin altısının (Ekiz Kimya Sanayi ve Ticaret A.Ş., Tat Gıda Sanayi A.Ş., Frigo-Pak Gıda Maddeleri Sanayi ve Ticaret A.Ş., Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş., Ulusoy Un Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Tukaş Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.) Altman Z'' skoru, sektörlerinde beklenen etkiye paralel olarak artmıştır. Bu işletmeler arasında yer alan bir işletmenin (Taze Kuru Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.) Altman Z'' skorunda düşüş görülmüştür. Söz konusu işletmenin finansal tabloları incelendiğinde bu düşüşün, satışların maliyetinde ve faaliyet giderlerinde gerçekleşen artış sonucunda bir önceki yıla göre artan dönem net zararından kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmiştir.

Gıda sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınıyla ilgili hem bağımsız denetim raporlarında hem de finansal tablo dipnotlarında hiçbir açıklama bulunmayan on iki işletmenin dokuzunun (Dardanel Önentaş Gıda Sanayi A.Ş., Vanet Gıda Sanayi İç ve Dış Ticaret A.Ş., Oylum Sınai Yatırımlar A.Ş., Kent Gıda Maddeleri Sanayii ve Ticaret A.Ş., Kervan Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş., Penguen Gıda Sanayi

A.Ş., Selçuk Gıda Endüstri İhracat İthalat A.Ş., Kerevitaş Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Merko Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.) Altman Z'' skorlarında, buldukları sektörde beklendiği gibi, artış görülmüştür. Diğer üç işletmenin (Kristal Kola ve Meşrubat Sanayi Ticaret A.Ş., Ersu Meyve ve Gıda Sanayi A.Ş. ve Pınar Süt Mamulleri Sanayii A.Ş.) hâsılat ve brüt karları artmasına rağmen faaliyet giderlerinde ve banka kredilerinde meydana gelen artış sebebiyle çok önemli düzeyde olmasa da Altman Z'' skorlarında düşüş gözlenmiştir.

Gıda sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınının işletme faaliyetlerine olumsuz etkisi olduğunu belirten altı işletme vardır. Bu altı işletmeden beşinin (Banvit Bandırma Vitaminli Yem Sanayii A.Ş., A.V.O.D. Kurutulmuş Gıda ve Tarım Ürünleri Sanayi Ticaret A.Ş., Konfrut Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş., Pınar Su ve İçecek Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Türk Tuborg Bira ve Malt Sanayii A.Ş.) Altman Z'' skorlarında düşüş görülmüştür. İşletmelerin skorlarında görülen bu düşüşlerin faaliyet giderlerinde, satışların maliyetinde, banka kredilerinde ve diğer yükümlülüklerde meydana gelen artışlardan kaynaklandığı görülmüştür. Covid-19 salgınının AVM kira gelirleri açısından olumsuz etkileri olabileceğini açıklayan bir işletmenin (Fade Gıda Yatırım Sanayi Ticaret A.Ş.) ise beklenenin aksine satışlarında ve ticari alacaklarında meydana gelen artış sebebiyle Altman Z'' skorunun arttığı görülmüştür.

Perakende sektöründe yer alan işletmelerden dört tanesi Covid-19 salgınının işletmelerine önemli bir olumsuz etkisi olmadığını belirtmiştir. Bu dört işletmenin üçünün (Casa Emtia Petrol Kimyevi ve Türevleri Sanayi Ticaret A.Ş., Teknosa İç ve Dış Ticaret A.Ş., Şok Marketler Ticaret A.Ş.) Altman Z'' skorları, buldukları sektörde beklendiği gibi, artmıştır. Altman Z'' skoru düşen bir işletmenin (Milpa Ticari Sınai Ürünler Pazarlama Sanayi ve Ticaret A.Ş.) finansal tabloları incelendiğinde işletmenin brüt kar ve zararında anlamlı bir değişiklik olmadığı, ancak skordaki düşüklüğün şirketin sahip olduğu yatırım amaçlı gayrimenkullerde 2020 yılında meydana gelen değer artış tutarının, bir önceki yıla göre daha düşük olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Perakende sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınıyla ilgili hem bağımsız denetim raporlarında hem de finansal tablo dipnotlarında hiçbir açıklama yer almayan üç işletmeden ikisinin (Carrefoursa Carrefour Sabancı Ticaret Merkezi A.Ş. ve Bim Birleşik Mağazalar A.Ş.) Altman Z'' skorlarının, sektörde beklendiği üzere, bir önceki yıla göre arttığı ve çok önemli bir düzeyde olmasa da düşüş olan bir işletmenin (Migros Ticaret A.Ş.) Altman Z'' skorundaki düşüşün banka kredileri ve ticari borçlardaki artışla beraber geçmiş yıl zararlarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Perakende sektöründe yer alan dört işletme (Bizim Toptan Satış Mağazaları A.Ş., Vakko Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi İşletmeleri A.Ş., Mepet Metro Petrol ve Tesisleri Sanayi Ticaret A.Ş. ve Mavi Giyim Sanayi ve Ticaret A.Ş.), bağımsız denetim raporlarında ve finansal tablo dipnotlarında Covid-19

salgınının işletme faaliyetlerine olumsuz etkisinin olduğunu belirtmiştir. Söz konusu dört işletmenin ikisi hazır giyim perakendecisi, birisi petrol ve dinlenme tesisi, birisi de toptan satış mağazasıdır. Söz konusu işletmelerin Altman Z'' skorlarında görülen düşüş, salgın sürecindeki kapanmaların hazır giyim ve petrol talebinde yarattığı azalma ve toptan satışların en büyük alıcısı olan ev dışı tüketim sektöründe yer alan müşterilerin işyerlerini kapatmasından kaynaklanmış olabilir.

Turizm sektöründe Covid-19 salgınının işletme faaliyetlerine önemli bir olumsuz etkisinin olmadığını belirten bir işletme (Avrasya Petrol ve Turistik Tesisler Yatırımlar A.Ş.) bulunmaktadır. Söz konusu işletmenin Altman Z'' skorunda çok önemli bir düzeyde olmasa da artış görülmüştür.

Turizm sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınıyla ilgili hem bağımsız denetim raporlarında hem de finansal tablo dipnotlarında hiçbir açıklama yer almayan üç işletmenin birinin (Ulaşlar Turizm Yatırımları ve Dayanıklı Tüketim Malları Ticaret Pazarlama A.Ş.) Altman Z'' skorunda sektörde beklenen düşüşe paralel olarak bir düşüş görülmüştür. Hasılatının yarıdan fazla seviyede düşmesine ve esas faaliyet zararının önemli seviyede artmasına rağmen Altman Z'' skorunda az da olsa yükselme olan diğer işletmenin (Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A.Ş.) skorunda görülen bu artışın uzun vadeli borçlanmaların artmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Altman Z'' skorunda anlamlı artış olan bir diğer işletmenin (Etiler Gıda ve Ticari Yatırımlar Sanayi ve Ticaret A.Ş.) skorunda gerçekleşen artışın yüksek miktarda sermaye artırımı yapılmasından kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

Turizm sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınının işletme faaliyetlerine olumsuz etkisinin olduğunu belirten altı işletmenin beşinin (Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş., Merit Turizm Yatırım ve İşletme A.Ş., Kuştur Kuşadası Turizm Endüstri A.Ş., Petrokent Turizm A.Ş. ve Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş.) Altman Z'' skorunda 2019 yılına göre düşüş gözlenmiştir. Covid-19 salgınından olumsuz etkilendiğini belirtip Altman Z'' skorunda artış gözlemlenen işletmenin (Martı Otel İşletmeleri A.Ş.) finansal tabloları incelendiğinde, skordaki artışın şirkette hissedarlar tarafından sermaye artırımı yapılmasından kaynaklandığı görülmüştür.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamındaki işletmelerin Covid-19 salgını sürecinde finansal tablolarının ve bağımsız denetim raporlarının söz konusu işletmelerin salgından etkilenme durumlarını yansıtıp yansıtmadığını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada finansal tabloların Covid-19 salgınının etkileri bağlamında gerçeğe uygun bir şekilde düzenlenip düzenlenmediği ve bağımsız denetim raporlarının Covid-19 salgınının etkileri bağlamında paydaşların güvenilir bilgi beklentilerine yanıt verecek bir içeriğe sahip olup olmadığı inceleme konusu edilmiştir.

Bunun için salgından ekonomik anlamda farklı şekilde etkilenmiş olan gıda ve perakende sektörleri ile turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarıyla bu işletmelerin bağımsız denetim raporları ve finansal raporlarında yer alan Covid-19 salgınıyla ilgili açıklamalar arasındaki uyum değerlendirilmiştir.

Literatürde ülkemizde Covid-19 salgınının, bağımsız denetim sürecinin aşamaları ve bağımsız denetim raporunun içeriği üzerinde önemli etkileri olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Dolayısıyla denetimin planlanması, risk değerlendirme süreci, muhasebe tahminlerinin denetimi, denetim kanıtlarının niteliği ve niceliği, kilit denetim konuları, işletmenin sürekliliği esasının denetlenmesi ve denetim raporunun hazırlanması aşamalarının her birinin önemli ölçüde etkilendiği salgın sürecinde, alışlagelmiş iş yapış şekillerine alternatif uygulamalar geliştirilerek salgının denetim sürecine olan olumsuz etkilerinin azaltılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulguların da literatürde yer alan çalışmalarda yukarıda sözü edilen çerçevede ulaşılan sonuçlara paralel olduğu, yani işletmelerle ilgili çıkar gruplarının Covid-19 salgınının etkileri bağlamında ihtiyaç duydukları güvenilir bilginin temini açısından hem finansal raporların hem de bağımsız denetim raporlarının gerekli içeriğe sahip oldukları değerlendirilmiştir.

Şöyle ki; bu araştırma kapsamındaki gıda sektöründe yer alan 28 işletmenin bağımsız denetim raporları ve finansal raporları incelendiğinde, Covid-19 salgınıyla ilgili yapılan açıklamaların faaliyet sonuçlarıyla ve finansal performanslarıyla uyumlu olduğu görülmüştür. Altman Z skorlarında beklenenin aksine değişiklik görülen işletmelerin birçoğunun skorlarındaki bu değişimin, işletmelerin hâsılatlarındaki artışa rağmen artan banka kredileri, ticari borçlar ve faaliyet giderlerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Perakende sektöründe araştırma kapsamındaki 11 işletmenin yedisi, sektörde beklediği üzere Covid-19 salgınından olumsuz etkilenmemiştir. Bu işletmelerden Altman Z skorunda düşüş görülen iki işletmenin skorlarındaki bu düşüşün, satışların düşmesinden kaynaklanmadığı, banka kredilerindeki artış ve gayrimenkul değer artış tutarlarındaki düşüş gibi nedenlerden kaynaklandığı görülmüştür. Sektörde yer alan ve Covid-19 salgınından olumsuz etkilendiğini belirten dört işletme, giyim perakendeciliği, petrol ve dinlenme tesisi işletmeciliği, toptan satış mağazacılığı gibi faaliyetlerde bulunmaktadır.

Araştırma kapsamındaki turizm sektöründe faaliyet gösteren 10 işletmenin altısı Covid-19 salgınından olumsuz etkilendiğini açıklamıştır. Bu işletmelerin Altman Z skorları, sektörde de beklediği üzere, düşüş göstermiştir. Söz konusu sektörde yer alan ve Altman Z skorlarında artış gözlemlenen işletmelerin skorlarının yüksek çıkmasının, bu işletmelerde yüksek miktarda sermaye

artırımı yapılmasından veya uzun vadeli borçlanmalarla finansman sağlanmasından kaynaklandığı görülmüştür.

Covid-19 salgını gibi küresel çaplı kriz dönemlerinde işletmelerin finansal raporlarının gerçeği yansıtması, özellikle işletme ile ilgili finansal ve finansal olmayan bilgilere ihtiyaç duyan tüm paydaşların yanıtılmaması açısından hayati önem taşımaktadır. Bu süreçte bağımsız denetim raporlarının paydaşlar için ne denli önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Bu itibarla araştırma kapsamındaki işletmelerin, finansal raporlarında Covid-19 salgınının etkilerinin yansıtılması bağlamında yapmış oldukları açıklamaların söz konusu işletmelerin içinde buldukları durumu yansıttığı sonucuna varılmıştır.

Öte yandan bağımsız denetim firmalarının bağımsız denetim raporlarında Covid-19 salgınının etkilerinin yansıtılması bağlamında yapmış oldukları açıklamaların da denetimi yapılan işletmelerin içinde buldukları durumu yansıttığını söylemek mümkündür.

Dolayısıyla araştırma kapsamında inceleme konusu edilen halka açık şirketlerde Covid-19 salgınının etkileri ile ilgili dipnot açıklamaları bağlamında denetim faaliyetlerinde salgın koşullarına rağmen belirli bir kalitenin yakalandığı söylenebilir.

Böylece şirketlerin finansal raporları ile finansal raporlara ilişkin bağımsız denetim raporlarının Covid-19 salgınının etkileri ile ilgili dipnot açıklamaları bağlamında paydaşların beklentilerine uygun olduğu yönünde tespitlere ulaşılmıştır. Bilindiği üzere denetim faaliyetleri ile paydaşların denetimden beklentileri arasındaki boşluğun ortadan kaldırılması bağımsız denetim faaliyetlerinin kalitesi ile ilgili en önemli göstergelerden biridir. Benzer bir kaliteye halka açık olmayan şirketlerde de ulaşıp ulaşılmadığının tespit edilmesi gerekmektedir.

Halka açık olmayan şirketlerin bağımsız denetimden geçmiş finansal tablolarının Kamu Gözetim Kurumu'nun Finansal Raporlama Sistemi gibi bir portal üzerinden erişilebilir kılınması halinde bu şirketler için de benzer çalışmalar yapılması mümkün olabilir. Bu gibi çalışmalar hem bağımsız denetim kalitesinin hem de şeffaflığın artırılmasına yarar sağlayacaktır.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- BAA, MÖ; Yazı Taslağı- BAA, MÖ; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- BAA, MÖ; Son Onay ve Sorumluluk- BAA, MÖ.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- BAA, MÖ; Drafting Manuscript- BAA, MÖ; Critical Revision of Manuscript- BAA, MÖ; Final Approval of Accountability- BAA, MÖ.

KAYNAKÇA

- Abbas, J., Mubeen, R., IoreMBER, P. T., Raza, S. ve Mamirkulova, G. (2021). Exploring the Impact of Covid-19 on Tourism: Transformational Potential and Implications for a Sustainable Recovery of the Travel and Leisure Industry. *Current Research in Behavioral Sciences*, 2:100033, 1-11. doi:10.1016/j.crbeha.2021.100033
- Altman, E. I. (1968). Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23/4, 589-609.
- Altman, E. I. (2000). Predicting Financial Distress of Companies: Revisiting Z-Score and ZETA Models. *Stern School of Business*, Newyork University, 1-54.
- Ataman, B., Gökçen, G. ve Şimşek, K. (2022). The Impacts of the Covid-19 Pandemic on Sectoral Performance: A Review on the BIST Sectors in Turkey. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/2, 253-269. doi:10.29106/fesa.1105014
- Aytaç, A. (2022). Muhasebe Tahminlerinin Denetimi ve Bir Uygulama (Yayımlanmamış Doktora Tezi). *Bursa Uludağ Üniversitesi*, Bursa.

- Baker, S. R., Farrokhnia, R. A., Meyer, S., Pagel, M. ve Yannelis, C. (2020). How Does Household Spending Respond to an Epidemic? Consumption During the 2020 Covid-19 Pandemic. *The Review of Asset Pricing Studies*, 10, 834-862. doi:10.1093/rapstu/raaa009
- Bareket-Bojmel, L., Shahar, G. ve Margalit, M. (2020). Covid-19 Related Economic Anxiety is as High as Health Anxiety: Findings from the USA, the UK, and Israel. *International Journal of Cognitive Therapy*, 14, 566-574.
- Chaudhary, M., Sodani, P. R. Ve Das, S. (2020). Effect of Covid-19 on Economy in India: Some Reflections for Policy and Programme. *Journal of Health Management*, 22/2, 169-180.
- Demir, Z. (2020). Covid-19'un TFRS Kapsamındaki Finansal Raporlamaya Olan Etkileri ve TMS Kapsamında Denetçinin Dikkate Alması Gereken Hususların Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 20/61, 255-278.
- Doruk, Ö. T. (2022). Covid-19'un Finansal Performansa Etkisi: Gıda Sektörü Firmaları İçin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 22/66, 67-82. doi:10.55322/mdbakis.1019158
- Duro, J. A., Perez-Laborda, A., Turrion-Prats, J. ve Fernández-Fernández, M. (2021). Covid-19 and Tourism Vulnerability. *Tourism Management Perspectives*, 38:100819, 1-12. doi:10.1016/j.tmp.2021.100819
- Erol Fidan, M. (2021). BİST'te İşlem Gören Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Sektörü İşletmelerinin Altman-Z Skor Yöntemi ile Finansal Başarısızlık Tahmini. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13/3, 1945-1969. doi:10.20491/isarder.2021.1239
- Gençyürek Erdoğan, M. (2020). Covid-19 Döneminde E-Ticaret ve Dijital Reklam Yatırımları. *Selçuk İletişim Dergisi*, 13/3, 1296-1318. doi:10.18094/josc.776605
- Gün, S. ve Tutcu, A. (2021). Covid-19 Sürecinde Turizm Sektörü ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4/6, 530-543.
- Hauschild, D. (2013). Altman Z-Score: Not Just for Bankruptcy. AMPros Corporation, 1-21.
- International Monetary Found (2021, Mart). World Economic Outlook – Managing Divergent Recoveries. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/03/23/world-economic-outlook-april-2021> (Erişim Tarihi: 07.03.2023).
- Jaipura, S., Parida, R. Ve Ray, Pritee. (2020). The Impact of Covid-19 on Tourism Sector in India. *Tourism Recreation Research*, 46/2, 245-260. doi:10.1080/02508281.2020.1846971

- Kandil Göker, İ. E., Eren, B. S. ve Karaca, S. S. (2020). The Impact of the Covid-19 (Coronavirus) on The Borsa Istanbul Sector Index Returns: An Event Study. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19, Covid-19 Special Issue, 14-41. doi:10.21547/jss.731980
- Karakaya, G. (2020). Covid-19 Gündeminde İşletme Sürekliliği ve Bağımsız Denetim İlişkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/37-Bahar (Covid-19 Özel Ek), 14-29.
- Karmaker, C. L., Ahmed, T., Ahmet, S., Ali, S. M., Moktadir, M. A. ve Kabir, G. (2021). Improving Supply Chain Sustainability in the Context of Covid-19 Pandemic in an Emerging Economy: Exploring Drivers Using an Integrated Model. *Sustainable Production and Consumption*, 26, 411-427.
- Kılıç, Y. (2020). Borsa İstanbul'da Covid-19 (Koronavirüs) Etkisi. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 5/1, 66-77.
- Kutay, N. ve Tektüfekçi, F. (2021). Covid-19 Salgın Sürecinde Borsa İstanbul Turizm Endeksi İşletmeleri Finansal Tabloları ve Bağımsız Denetçi Raporları Üzerinde Etkinin Bütüncül Yaklaşımla İncelenmesi. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 5(Özel Sayı), 73-97. doi:10.30625/ijctr.955217
- Lu, J., Xiao, Xiao., Xu, Zixuan., Wang, Chenqi., Zhang, Meixuan. ve Zhou, Yang. (2021). The Potential of Virtual Tourism in the Recovery of Tourism Industry During the Covid-19 Pandemic. *Current Issues in Tourism*, 1-17. doi:10.1080/13683500.1959526
- Parlak, N. (2021). Covid-19'un Bağımsız Denetim Raporuna ve Denetçinin Görüşüne Etkisi: BİST'te Bir Araştırma. *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3/1, 34-41.
- Selimoğlu, S. ve Orhan, A. (2015). Finansal Başarısızlığın Oran Analizi ve Diskriminant Analizi Kullanılarak Ölçülmesi: BİST'de İşlem Gören Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66, 21-40.
- Tekin, Y. (2021). Covid-19 Sürecinde Turizm Sektörü ve Turizm Eğitiminde Yenilikçi Uygulamalar. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4/9, 876-888. doi:10.26677/TR1010.2021.804
- Terzi, S. (2011). Finansal Rasyolar Yardımıyla Finansal Başarısızlık Tahmini: Gıda Sektöründe Ampirik Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15/1, 2-18.
- TÜİK (2021, Ocak). Turizm İstatistikleri, IV.Çeyrek: Ekim-Aralık ve Yıllık, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2020-37438> (Erişim Tarihi: 06.03.2023).

- TÜİK (2022, Ocak). Turizm İstatistikleri, IV.Çeyrek: Ekim-Aralık ve Yıllık, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2021-45785> (Erişim Tarihi: 06.03.2023).
- TÜİK (2023, Ocak). Turizm İstatistikleri, IV.Çeyrek: Ekim-Aralık ve Yıllık, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2022-49606> (Erişim Tarihi: 06.03.2023).
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (2020, Aralık). Covid-19 Sürecinde Türkiye ve Dünya Turizmi Değerlendirmesi. <https://www.tursab.org.tr/assets/assets/uploads/arastirmalar/covid-19-surecinde-turkiye-ve-dunya-turizmi.pdf> (Erişim Tarihi: 16.02.2021).
- Tüsiad (2021, Haziran). Perakendenin Geleceği Mevcut Durum, Beklentiler ve Politika Önerileri. https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/download/9616_08419201b053741c294bbdfc213b041d (Erişim Tarihi: 05.11.2021).
- Urfa, A. M., Can, E. ve Yüceol, N. (2021). Covid-19 Salgını Bağlamında Türkiye’de Turizm Sektörünün Swot Analizi. *Aydın Adnan Menderes University Journal of Travel and Tourism Research*, 18, 22-50.
- World Tourism Organization (2021, Mart). Tourist Arrivals Down 87% in January 2021 as UNWTO Calls For Stronger Coordination to Restart Tourism. <https://www.unwto.org/news/tourist-arrivals-down-87-in-january-2021-as-unwto-calls-for-stronger-coordination-to-restart-tourism> (Erişim Tarihi: 14.11.2021).
- Yaroğlu, Z. ve Kurt, G. (2022). Covid-19 Pandemisinin BDS 570 İşletmenin Sürekliliği Standardı Kapsamında BİST’te İşlem Gören Şirketlerin Denetim Raporlarına Etkisi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 22/16, 171-194. doi:10.55322/mdbakis.982862